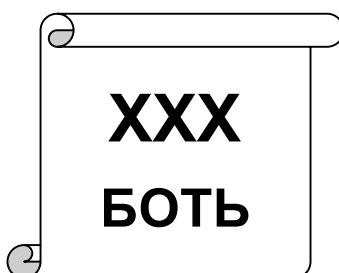

“ПАРЛАМЕНТ”

(Судалгааны эмхэтгэл)

ТОЙМ АГУУЛГА

- Эдийн засаг
- Нийгэм
- Эрх зүй, төрийн байгуулал

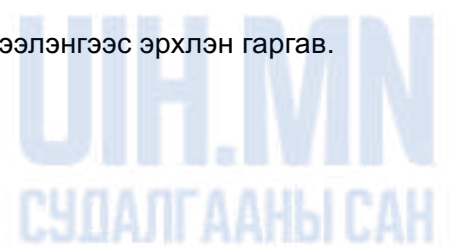
UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

“Парламент” судалгааны эмхэтгэл (XXX боть)- ийг
Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Парламентын судалгааны хүрээлэнгээс эрхлэн гаргав.

Хянасан: Д.Бадамдаш
Д.Халиун

Эмхэтгэсэн: Д.Жигваагүнсэл

Хэвлэлийн эх бэлтгэсэн: Г.Баатар

ГАРЧИГ

I БҮЛЭГ. ЭДИЙН ЗАСАГ

- 1.1 Санхүүгийн зах зээлийг зохицуулж байгаа тогтолцооны талаарх олон улсын туршлага
Г.Билгээ, О.Нарантуяа, Р.Өнөрсайхан, Ц.Элбэгзаяа
- 1.2 БНХАУ-ын Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хорооны үйл ажиллагаа, бүтэц, чиг үүрэг
Д.Жигваагүнсэл, Ц.Элбэгзаяа

II БҮЛЭГ. НИЙГЭМ

- 2.1 Гадаадын зарим орны хотын нийтийн аж ахуйн үйл ажиллагааг зохицуулж буй хууль эрх зүйн зохицуулалт
Д.Жигваагүнсэл, Р.Оргилмаа, Р.Өнөрсайхан, Ц.Элбэгзаяа
- 2.2 “Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг тэмдэглэдэг гадаадын зарим орнуудын талаарх мэдээлэл, лавлагаа”
Д.Жигваагүнсэл
- 2.3 Коронавирус ба зарим улс орнуудын хариу арга хэмжээний талаарх мэдээлэл (2020 оны 3 дугаар сарын 23-ны өдрийн байдлаар)
*Г.Алтан-Оч (Ph.D), Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл
О.Нарантуяа, Р.Нургүл, Р.Оргилмаа, Э.Энхтүвшин, Д.Халиун*
- 2.4 Гадаадын зарим орны мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулийн зарим зохицуулалт
Г.Алтан-Оч (Ph.D), Р.Нургүл

III БҮЛЭГ. ЭРХ ЗҮЙ, ТӨРИЙН БАЙГУУЛАЛ

- 3.1 Гадаадын зарим орны үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах байгууллагын чиг үүрэг
Д.Халиун, Р.Оргилмаа
- 3.2 Гадаадын зарим орны Парламентын судалгааны албаны орон тооны талаарх мэдээлэл, лавлагаа
Г.Билгээ, О.Нарантуяа
- 3.3 Монгол Улсын болон гадаадын зарим орны хууль тогтоомжоор парламентын нэгдсэн хуралдааны нээлттэй болон хаалттай дэгийг зохицуулсан байдал
Г.Билгээ, О.Нарантуяа
- 3.4 Улсын Их Хурлын гишүүдийн чуулганы нэгдсэн болон байнгын хороодын хуралдаанд оролцсон байдлын талаарх судалгаа (2012-2016 он, 2016-2019 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдрийн байдлаар)
Г.Билгээ, Р.Нургүл
- 3.5 1992 оноос хойш байгуулагдсан Улсын Их Хурлын Байнгын хорооны бүтэц, бүрэлдэхүүн
Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл,

Р.Оргилмаа, Ц.Элбэгзаяа

- 3.6** Гадаадын зарим орны парламентад намын бүлэг байгуулах гишүүдийн тооны хязгаар

Г.Билгээ

- 3.7** Гадаадын зарим орны парламентын хууль тогтоох бүрэн эрхтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалт

Г.Билгээ

- 3.8** Парламентын мэдээллийн нууцыг хадгалах, хамгаалах талаар бусад орны парламентын дэгийн хуульд зохицуулсан байдал

Г.Билгээ

- 3.9** Монгол Улс болон гадаадын зарим орны парламентын ажлын албаны дүрэм

Р.Нургүл, Р.Өнөрсайхан

- 3.10** Гадаадын зарим орны парламентын ажлын албаны цалингийн систем, нийгмийн баталгаа, хүний нөөцийн бодлого, хөтөлбөрүүдийн талаарх харьцуулсан судалгаа

*Ц.Норовдондог (Ph.D), Г.Алтан-Оч (Ph.D), Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл,
О.Нарантуяа, Р.Нургүл, Р.Оргилмаа, Р.Өнөрсайхан, Ц.Элбэгзаяа*

- 3.11** Коронавирусийн халдварын дэгдэлтийн үе дэх гадаадын зарим улсын парламентын ажиллагаа, хуралдааныг зайнаас явуулж санал хураах талаарх туршлага (2020 оны 3 дугаар сарын 25-ны өдрийн байдлаар)

*Г.Алтан-Оч (Ph.D), Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл
Р.Нургүл, Р.Оргилмаа, Д.Халиун*

- 3.12** Гадаадын зарим орны парламентын Байнгын хороодын талаарх мэдээлэл

*Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл
О.Нарантуяа, Р.Оргилмаа*

- 3.13** Батлагдсан хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн статистик үзүүлэлт /2012-2016 он, 2016-2020 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийн байдлаар/

Г.Билгээ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

1 БҮЛЭГ

ЭДИЙН ЗАСАГ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙГ ЗОХИЦУУЛЖ БАЙГАА ТОГТОЛЦООНЫ ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

(Харьцуулсан судалгаа)

*Г.Билгээ, О.Нарантуяа
Р.Өнөрсайхан, Ц.Элбэгзаяа*

ГАРЧИГ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙГ ЗОХИЦУУЛЖ БАЙГАА ТОГТОЛЦООНЫ ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

1.Институцийн уламжлалт буюу силос загвар

1.1.БНХАУ

1.2.Мексик

1.3.Хонконг

2.Функциональ загвар

2.1.Итали

2.2.Франц

3.Хослуулсан буюу нэгтгэсэн загвар

3.1.Япон

3.2.Сингапур

3.3.Герман

4.Хосолмол зохицуулалттай загвар

4.1.Австрали

4.2.Швейцар

4.3.Катар

4.4.Испани

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Олон улсын хэмжээнд санхүүгийн зохицуулах тогтолцоог ерөнхийд нь 4 загварт хуваан авч үздэг байна. Судалгаанд эдгээр дөрвөн загварын талаар, загвар тус бүрээс нь санхүүгийн зохицуулах тогтолцоог амжилттай хэрэгжүүлж байгаа 11 орныг төлөөлөл болгон хамруулсан бөгөөд тэдгээрийн давуу болон сул талуудыг авч үзлээ. Үүнд:

1. институцийн уламжлалт загвар: БНХАУ, Мексик, Хонконг;
2. функциональ загвар: Итали болон Франц;
3. хосолсон буюу нэгтгэсэн загвар: Япон, Сингапур, Герман;
4. хосолмол зохицуулалттай загвар: Швейцар, Катар, Испани, Австрали.

Судалгаанаас үзэхэд, **институцийн уламжлалт буюу “Силос” загвар** нь зохицуулагдаж байгаа хуулийн этгээдийн хэлбэрт анхаарах ба тусгай зохицуулагчийг томилдог байна. Санхүүгийн системийн зохицуулалтын энэхүү загварын төлөөлөл болгон Хятад, Мексик, Хонконгийг судалгаанд хамруулав.

Функциональ загвар нь хуулийн этгээдийн хэлбэрийг үл харгалзан, харин санхүүгийн зохицуулалтанд хамрагдаж байгаа бүтээгдэхүүн, гүйлгээний төрлүүдэд чиглэгддэг. Иймээс олон төрлийн гүйлгээг эрхэлдэг хуулийн этгээд маш олон төрлийн зохицуулалтад хамаардаг байна. Санхүүгийн зохицуулагч бүр нь хуулийн этгээдийн бизнесийн үйл ажиллагаа, аюулгүй байдал, тогтвортой байдлыг хариуцах бөгөөд зохицуулагчийн үйл ажиллагаа, эрх мэдлийн хүрээгээр тодорхойлогдсон бүтээгдэхүүний төрөл бүрт хамаарна. Энэхүү загварыг одоогоор Итали, Франц, Бразил улсууд хэрэглэж байна.

Хосолсон буюу нэгтгэсэн загварт санхүүгийн зах зээлийн аюулгүй болон найдвартай байдал, үйл ажиллагааны хяналтыг зохицуулалтын нэг байгууллага хариуцдаг тогтолцоо хамаарагддаг байна. Судалгаанд энэхүү загварын төлөөлөл болгон Япон, Сингапур, Герман улсыг хамрууллаа. Ялангуяа олон нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах чадвартай гэдгээр нь Сингапурын туршлагыг сүүлийн үед үнэлж байгаа ажээ. Үүний дотор Сингапурын амжилтыг онцгойлон авч үзсэн бөгөөд энэ нь зохистой зохицуулалтыг зөв хийх шийдэл гаргах, түүнийг хэрэгжүүлэхэд зохицуулалтын бүтэц нь дангаараа хангалтгүй гэдгийг харуулах зорилготой юм.

Мөн Герман Улсын банкны секторын ач холбогдол өндөр учраас тус улсын санхүүгийн зохицуулах тогтолцоог судалгаанд орууллаа.

“Twin Peaks” буюу хосолмол зохицуулалттай загвар нь хоёр зохицуулагчаас бүрддэг бөгөөд тэдгээрийн зорилго нь системийн тогтвортой байдал, алтернатив сонголт болон зах зээлийг удирдах, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалахад оршино.

2008 оны дэлхийн санхүүгийн хямралын (GFC) дараа санхүүгийн зохицуулалт алдагдаж, тухайн үед мөрдөгдөж байсан санхүүгийн зохицуулалтын олон хэлбэрийн тогтолцоонуудад анхаарал хандуулах болов. Тухайн үед ашиглаж байсан санхүүгийн зохицуулалтын тогтолцооны дээрх дөрвөн загвараас хосолмол зохицуулалттай загвар нь хамгийн их анхаарал татаж, олонд хүлээн зөвшөөрөгдөх

болсон.

Учир нь энэхүү загварыг хэрэгжүүлж байсан Австрали Улс санхүүгийн хямралыг амжилттай туулж гарснаараа тодорхой жишээ болж чадсан байна. Австрали Улсын Санхүүгийн зохицуулах зөвлөл нь агентлаг хоорондын хамтын ажиллагааг уялдуулах, хянах зорилготой бөгөөд санхүүгийн зохицуулалтын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх, санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулдаг. Тус байгууллага нь чухамдаа хямралын үед санхүүгийн тогтвортой байдалд учирч болзошгүй аюулын эсрэг хариу арга хэмжээ авах үр дүнтэй арга болсон гэж үздэг юм байна.

Санхүүгийн хосолмол зохицуулалттай загварт системийн үр дүнтэй олон элементүүд байдаг бөгөөд тэдгээрийн дор эдийн засгийн хяналт, зах зээлийн бие даасан зохицуулагчид байдаг. Эдгээр нь зохицуулагч тус бүрийн хоорондын зорилго, чиг үүрэг болон хариуцлагыг тодорхой хуваарилах; зохицуулагч хоорондын үр дүнтэй уялдаа холбоо; ил тод байдал, хариуцлага; хяналт болон албадлагын эрх мэдлийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагааны хараат бус байдал (гүйцэтгэх засаглалын хувьд); засаглалын зохистой тогтолцоо, хангалттай нөөц боломжтой байх асуудал багтдаг.

Хослуулсан буюу нэгтгэсэн загвар нь “Twin Peaks” загвараас ялгаатай: энэхүү загвар нь тогтвортой ажиллагаа болон хяналтыг хослуулж зохицуулдаг бол “Twin Peaks” загвар нь энэ хоёр асуудлыг салгаж зохицуулдаг байна. Энэ нь зохицуулагчийн соёл, агентлаг хоорондын зохион байгуулалт, зохицуулалтын философийн функцтэй холбоотой юм.

Судалгаанд хосолмол зохицуулалттай загварын төлөөлөл болгон Швейцар, Катар, Испани, Австрали улсуудын хамруулав.

САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙГ ЗОХИЦУУЛЖ БАЙГАА ТОГТОЛЦООНЫ ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

Дэлхийн улс оронд одоогоор ашиглагдаж байгаа санхүүгийн системийн зохицуулалтын дөрвөн загвар, тэдгээрийн давуу болон сул талуудыг Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, Мексикийн Нэгдсэн Улс, Хонконг, Бүгд Найрамдах Итали Улс, Бүгд Найрамдах Франц Улс, Япон Улс, Бүгд Найрамдах Сингапур Улс, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс, Швейцарын Холбооны Улс, Катар Улс, Испанийн Вант Улс, Австралийн Холбооны Улсын туршлага дээр харьцуулан судалсан болно.

Санхүүгийн зохицуулалтын дөрвөн загварыг авч үзвэл:

1. институцийн уламжлалт буюу силос загвар: БНХАУ, Мексик, Хонконг;
2. функциональ загвар: Итали болон Франц;
3. хосолсон буюу нэгтгэсэн загвар: Япон, Сингапур, Герман;
4. хосолмол зохицуулалттай загвар: Швейцар, Катар, Испани, Австрали.

Нэг.ИНСТИТУЦИЙН УЛАМЖЛАЛТ БУЮУ СИЛОС ЗАГВАР

Энэ загвар нь зохицуулагдаж байгаа хуулийн этгээдийн хэлбэрт анхаарах ба тусгай зохицуулагчийг томилдог байна. Санхүүгийн системийн зохицуулалтын энэхүү загварыг Хятад, Мексик ба Хонконг зэрэг улсад ашигладаг.

1.1. Бүгд Найрамдах Хятад Улс

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын хувьд банкны секторын үндсэн хяналт нь Хятадын ардын банк (Хятадын төв банк)-наас (China's National Central Bank (BoC)) Хятадын банкны зохицуулах хороонд (CBRC) 2003 онд шилжсэн байна.

Хятадын Банкны зохицуулах хорооны зохицуулалтанд банк, санхүүгийн хөрөнгийн менежер, сангууд, хөрөнгө оруулалтын компаниуд болон бусад хадгаламжийн сангийн үйлчилгээ үзүүлдэг санхүүгийн байгууллагууд ордог.

Хятадын Банкны зохицуулах хорооны үүрэг нь банкны үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг олгох, дүрмийг батлах, комплаенсийн хяналт тавих явдал юм. Хятадын ардын банк нь зөвхөн мөнгөний бодлого батлах, банкуудад банк хоорондын зах зээл дээр ажиллахад шаардлагатай санхүүжилтийг олгох үүрэгтэй. Мөн хөрөнгийн болон фьючерс зах зээлийг зохицуулж, хяналт тавьж, хориг арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлдэг.

Хятадын санхүүгийн байгууллагууд хоорондоо ижил төстэй бүтээгдэхүүнийг гаргаж, салбар хоорондын ялгаа арилж байгаа тул цаашид хяналт тавих, хэрэгжүүлэх асуудал улам бүр гарах, зөрчил үүсэх нөхцөл нэмэгдэх хандлага ажиглагдаж байна.

1.2. Мексик Улс

Мексикт Институтийн загвар хүчтэй бөгөөд үүнийг “Силос” загвар гэж нэрлэдэг. Мексик улсад санхүүгийн байгууллагуудад зохицуулалт хийх болон хяналт тавих үүргийг Үндэсний Банк, Үнэт Цаасны Комисс (CNBV) гэх тус улсын Сангийн яамны

харьяа, төвлөрсөн бус нэгж байгууллага гүйцэтгэдэг.

Үндэсний банк, Үнэт цаасны комисс нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангах, хадгаламж эзэмшигчдийг хамгаалах үүрэгтэй бөгөөд банк, банк бус санхүүгийн байгууллага, брокер, дундын сан зэрэг санхүүгийн бүх байгууллагуудад хяналт тавьдаг байна. Харин Үндэсний даатгал, Бондын компаниудын комисс (CNSF) нь даатгал, баталгаа бондын зах зээлд зохицуулалт хийх үүрэгтэй.

Харин **Тэтгэврийн хадгаламжийн системийн үндэсний комисс** (CONSAR) нь Мексикийн тэтгэврийн системийг зохицуулах, хянах үүрэг гүйцэтгэдэг. Тус байгууллагын гол зорилго нь тэтгэврийн сангийн удирдлага, хөрөнгө оруулалтыг хариуцдаг хувийн санхүүгийн институтыг зохицуулах явдал юм. Нэгдсэн хяналт, санхүүгийн группуудын ерөнхий хянагч гэж байдаггүй.

Санхүүгийн үйлчилгээний хэрэглэгчдийг хамгаалах үндэсний комисс (CONDUSEF) нь санхүүгийн үйлчилгээний хэрэглэгчдийн эрхийг хамгаалах ажлыг хариуцна. Гол зорилго нь “Мексик Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй институтын санал болгосон санхүүгийн үйлчилгээг ашигладаг хүмүүсийн эрхийг хамгаалах, дэмжих зөвлөгөө өгдөг” ажээ.

Тус комисс нь Санхүү зээлийн газрын харьяанд ажиллах ба Мексик Улс дахь хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах үндсэн байгууллага юм. Мөн Хадгаламжийн даатгалын агентлаг (IPAB) хадгаламжийн даатгалыг хариуцдаг. Хадгаламжийн Даатгалын Агентлаг нь үндсэн дөрвөн үүрэг хүлээдэг нь: 400,000 Хөрөнгө Оруулалтын Нэгж (UDIs) хүртэлх дүнтэй хадгаламжид баталгаа олгодог; хадгаламж эзэмшигчдийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор төлбөрийн чадваргүй болсон банкуудад шийдвэр гүйцэтгэх арга хэмжээ авдаг; төлбөрийн чадваргүй болсон банкнуудын хөрөнгийг хүлээн авагч, татан буулгагчийн үүрэг гүйцэтгэдэг; мөн Хадгаламжийн Хамгаалалтын Бонд гаргах зэрэг замаар өөрийн өр төлбөрийг удирдана.

1.3. Хонконг Улс

Хонконгийн хувьд валютын болон банкны тогтвортой байдлыг хангах үүрэг бүхий төрийн байгууллага нь **Хонконгийн Мөнгөний бодлогын газар** (HKMA) юм. Тус газрын үндсэн үүрэг нь санхүүгийн систем, банкны системийн нэгдмэл, тогтвортой байдлыг хангах, олон улсын санхүүгийн төв болох статусыг хадгалах, хөрөнгийн санг удирдах, мөн Хонконгийн санхүүгийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх явдал юм. Тус байгууллага нь Хонконгийн төв банкны үүргийг гүйцэтгэдэг.

Хонконгийн Мөнгөний бодлогын газар нь хуулиар дамжуулан хариуцлага хүлээнэ. Санхүүгийн Нарийн бичгийн дарга нь Хөрөнгийн санг удирдахдаа Хөрөнгийн Сангийн зөвлөх хорооны зөвлөгөөг авдаг байна.

Хонконгийн Үнэт цаас, фьючерс гэрээний комисс нь “үнэт цаас, фьючерс зах зээлийн эмх цэгцтэй үйл ажиллагааг хангах, хөрөнгө оруулагчдыг хамгаалах, Хонконгийг олон улсын санхүүгийн төв, Хятадын санхүүгийн гол зах зээл болгох” зорилгоор үнэт цаас болон фьючерс гэрээнүүдийг зохицуулах үүрэг гүйцэтгэдэг. Энэ нь бие даасан, хууль ёсны байгууллага юм.

Санхүүгийн системийг зохицуулах Институтийн загвар нь зохицуулалтын орчинг тархай бутархай болгож, банк-даатгал хосолсон үйл ажиллагааг явуулдаг санхүүгийн байгууллагуудтай харилцахад төвөгтэй нөхцөлийг үүсгэж байна. Иймэрхүү хосолсон үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудад зохицуулалт давхардах, хоорондоо зөрчилдөх нөхцөл байдлууд үүсдэг. Энэ тохиолдолд зохицуулагч агентлаг санхүүгийн системийн тогтвортой байдал, зах зээлийн нөхцөл болон хэрэглэгчдийг хамгаалах чиглэлээр хариуцлага хүлээх ёстой.

Хуулийн этгээдийн хэлбэр дээр үндэслэн ямар төрлийн үйл ажиллагаа явуулах, ямар төрлийн бүтээгдэхүүн санал болгодгийг нь тогтоож болох ч санхүүгийн фирмүүдийн хувьд өөрсдийн санал болгох бүтээгдэхүүний төрлүүд дээр хийгддэг зохицуулалтыг өөрчлөхөд шинэ бүтээгдэхүүн санал болгохыг эрхэмлэдэг. Орчин үед эрх баригчид эдгээр шинэ бүтээгдэхүүнүүдийг удирдах өөрсдийн зохицуулалтын хүрээг өргөтгөх чиглэлээр анхаарч байна.

Хоёр.ФУНКЦИОНАЛЬ ЗАГВАР

Функциональ арга нь хуулийн этгээдийн хэлбэрийг үл харгалзан, харин санхүүгийн зохицуулалтанд хамрагдаж байгаа бүтээгдэхүүн, гүйлгээний төрлүүдэд чиглэгддэг. Иймээс олон төрлийн гүйлгээг эрхэлдэг хуулийн этгээд маш олон төрлийн зохицуулалтад хамаардаг байна. Санхүүгийн зохицуулагч бүр нь хуулийн этгээдийн бизнесийн үйл ажиллагаа, аюулгүй байдал, тогтвортой байдлыг хариуцах бөгөөд зохицуулагчийн үйл ажиллагаа, эрх мэдлийн хүрээгээр тодорхойлогдсон бүтээгдэхүүний төрөл бүрт хамаарна. Энэхүү загварыг одоогоор Итали, Франц, Бразил улсууд хэрэглэж байна.

2.1.Итали Улс

Итали Улсад банк, хөрөнгө оруулалт, хөрөнгийн удирдлага, даатгалын тогтолцоо нь хяналт, шалгалт, дүрэм журам тогтоосон эрх зүйн зохицуулалтад үндэслэнэ. Италийн төв банк нь мөнгөний бодлогыг тодорхойлдог бөгөөд Европын Төв банкуудын системийн гишүүн байна. Төв банк нь зохицуулалт, хяналт шалгалтын чиг үүргийг гүйцэтгэхээс гадна санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хариуцна. Холбогдох журам батлах, хяналт шалгалтын чиг үүргээс гадна холбогдох хууль тогтоомжийг зөрчсөн тохиолдолд үйл ажиллагааг зогсоох, оролцох, татан буулгах зэргээр өргөн хүрээний хариуцлага тооцох зохицуулалтыг мөн хэрэгжүүлдэг.

Хуулийн этгээд, хөрөнгийн биржийн хороо нь хуулийн этгээдийн бизнесийн үйл ажиллагааны удирдлагын асуудлыг чиглүүлэн ажилладаг.

Хороо нь хөрөнгө оруулагчдыг хамгаалах, санхүүгийн зах зээлийн оролцогчдын ил тод, зөв зан үйлийг хангах, хөрөнгийн биржид бүртгэлтэй компаниудаас олон нийтийг бүрэн дүүрэн, үнэн зөв мэдээллээр хангаж буй эсэх, олон нийтэд санал болгож буй үнэт цаасны хэтийн төлөв, бодит байдлыг хангах, тусгай эрх бүхий аудитуудын шийдвэр, түүнийг хэрэгжүүлэх болон дотоод худалдаа, зах зээлийн залилан мэхлэхтэй холбоотой зөрчлүүдэд мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулах зэрэг чиг үүргийг гүйцэтгэдэг байна.

2.2.Франц Улс

Франц Улсад мөн функциональ зохицуулалтын загварыг ашигладаг байна. 2010 онд Францын төв банкны дэргэд байгуулагдсан **Францын хяналт шалгалтын газар** (Autorité de contrôle prudentiel et de résolution) (ACPR) нь бие даасан, хараат бус захиргааны байгууллага бөгөөд банк, даатгалын компаниудын үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах үйл ажиллагааг явуулдаг.

Тус байгууллага нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хариуцаж, холбогдох хэм хэмжээний хэрэгжилтийг хангах, хянах, зохицуулах чиглэлээр ажиллана.

Тус газраас гадна Autorité des Marchés Financiers (AMF) буюу хөрөнгө оруулагчид ил тод бодитой мэдээлэл хүлээн авах боломжийг хангах болон санхүүгийн зах зээлийн цэгцтэй байдлыг хангах, хөрөнгө оруулалтыг хамгаалах үүрэгтэй бие даасан байгууллага ажилладаг.

Функциональ аргын дутагдалтай тал нь санхүүгийн зохицуулагч нар тухайн үүссэн нөхцөл байдал, хуулийн этгээд, санхүүгийн системд учраад буй аюулыг өөр өөр өнцгөөр буюу харилцан адилгүй авч үзэх, үнэлэх явдал юм. Цаашилбал, асуудал аль санхүүгийн зохицуулагч байгууллагад хамаарах харьяаллыг тогтоохын тулд зохицуулагдаж буй үйл ажиллагааны төрлийг нарийн тодорхой тогтоох шаардлагатай байна.

Санхүүгийн зохицуулалтын энэхүү загвар нь зохицуулагч байгууллагуудын хоорондын харилцаа холбоо, хамтын ажиллагаа өндөр түвшинд байгаа тохиолдолд нийтлэг бөгөөд үр дүнтэй байх боломжтой.

Мөн нэг дутагдалтай тал нь хайбрид буюу эрлийз санхүүгийн бүтээгдэхүүнтэй холбоотой гэж үзэж байна.

Нэмж дурдахад, энэ арга нь сүүдрийн банкуудын өсөлт, ач холбогдол, болзошгүй аюулыг зохих ёсоор хангаж чадах эсэх нь эргэлзээтэй байна.

Гурав.ХОСЛУУЛСАН БУЮУ НЭГТГЭСЭН ЗАГВАР

Энэхүү загварт санхүүгийн зах зээлийн аюулгүй болон найдвартай байдал, үйл ажиллагааны хяналтыг зохицуулалтын нэг байгууллага хариуцдаг тогтолцоо хамаарах ба энэ загварыг одоогоор Япон, Сингапур, Герман, Скандинавын орнуудад ашиглаж байна. Хослуулсан буюу нэгтгэсэн загвар нь судалгаанд хожим дэлгэрэнгүй өгүүлэх “Twin Peaks” загвараас ялгаатай: энэ загвар нь тогтвортой ажиллагаа болон хяналтыг хослуулан зохицуулдаг бол “Twin Peaks” загвар нь энэ хоёр асуудлыг салгаж зохицуулдаг байна.

3.1.Япон Улс

Японд **Санхүүгийн үйлчилгээ эрхлэх агентлаг** (Financial Services Agency) нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангах үүднээс банк, үнэт цаас, валют арилжаа, даатгалын үйл ажиллагааг хянах үүрэгтэй. Мөн хадгаламж эзэмшигчид, даатгалын бодлого эзэмшигч (insurance policy holders), үнэт цаасны хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах, хувийн хэвшлийн санхүүгийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа болон үнэт цаасны гүйлгээнд хяналт тавих үүрэгтэй.

Тус агентлаг нь Японы Сайд нарын танхимд хамаарахгүй. Агентлагийг комиссар (Commissioner) удирдаж, Сангийн сайдад үйл ажиллагаагаа тайлагнана. Үнэт цаас, биржид хяналт тавих хороо (Securities and Exchange Surveillance Commission, SESC) болон Мэргэшсэн нягтлан бодогч, аудитын хяналтын зөвлөл (Certified Public Accountants and Auditing Oversight Board) нь тус агентлагт хамаарна.

Санхүүгийн үйлчилгээ эрхлэх агентлагын зорилго нь санхүүгийн шударга, ил тод зах зээлийг хадгалах, санхүүгийн системийн хэрэглэгчдийг хамгаалах, хэрэглэгчдийн тав тухыг нэмэгдүүлэх, санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг бий болгоход оршино.

3.2. Сингапур Улс

1970 онд Сингапурын Мөнгөний асуудал эрхлэх газрын эрх зүйн байдлын тухай хууль (Monetary Authority of Singapore Act, 1970) батлагдаж 1971 онд Сингапурын Мөнгөний асуудал эрхлэх газар (Monetary Authority of Singapore, MAS) тус улсын санхүүгийн үйлчилгээний салбарыг зохицуулахаар байгуулагдсан байна.

Сингапурын Мөнгөний асуудал эрхлэх газар нь Сингапурын төв банк бөгөөд санхүүгийн нэгдсэн зохицуулагчийн хувьд мөнгө, банк санхүү, даатгал, үнэт цаас, санхүүгийн салбарыг удирдах ба 2002 оноос Валютын Комиссаруудын Зөвлөлтэй нэгтгэсний дараа валютын гүйлгээний үүргийг гүйцэтгэж байна.

Санхүүгийн нэгдсэн удирдлагыг хэрэгжүүлж байгаагийн хувьд Сингапурын Мөнгөний асуудал эрхлэх газар нь тус улсын бүх санхүүгийн байгууллагууд болох банкууд, даатгуулагчид, хөрөнгийн зах зээлийн зуучлагчид, санхүүгийн зөвлөхүүд, хөрөнгийн биржүүдийн санхүүгийн үйлчилгээ, санхүүгийн тогтвортой байдалд нэгдсэн хяналтыг тавина. Мөн тус байгууллага нь жижиг хөрөнгө оруулагчдын боловсролыг хариуцаж ажилладаг.

Сингапур Улс нь санхүүгийн эрсдэлийг бууруулах зорилгоор эрсдэлийн менежментийн тогтолцоог боловсруулан хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд энэ нь олон нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах чадвартай гэдгээрээ үнэлэгддэг. Тус улсын амжилттай хэрэгжиж байгаа энэхүү зохицуулалт нь буруутай үйлдлийг нотлох биш, харин эрсдэлийн талаарх мэдээлэл болон төрийн албадлагын механизмыг хослуулсан явдал юм. Энэ нь Сингапурын банкны салбарт “мэргэжлийн шударга байдал”-ыг тууштай барьдаг баталгаанд тулгуурлаж байна. Сингапурын Мөнгөний асуудал эрхлэх газраас явуулж байгаа хяналт шалгалт, өгсөн сануулга бол маш ноцтой асуудал болох бөгөөд хэрэв хууль, дүрмийг зөрчсөн тохиолдолд их хэмжээний торгууль ногдуулах, эсхүл хорих ялаар шийтгүүлдэг байна. 2011 онд Сингапурын Хөгжлийн банк (Development Bank of Singapore)-ны бэлэн мөнгөний машинууд 7 цагийн турш (өглөөний 3 цагаас 10 цаг хүртэл) түр зогсолт хийсэн бөгөөд үүнээс ойролцоогоор 1 цаг 30 минут нь ажлын цагаар доголдсон буюу ажиллаагүй байна. Үүний улмаас Сингапурын Мөнгөний асуудал эрхлэх газраас тус банканд үйл ажиллагааны эрсдэлийн хөрөнгийг 230 сая сингапур доллараар нэмэгдүүлэх, уг хөрөнгийг дараа оны 10 дугаар сар хүртэлх хугацаанд хадгалах шаардлагыг тавьсан байна.

3.3.Герман улс

Тус улсад Германы Бундесбанк (Deutsche Bundesbank, DB) болон Холбооны санхүүгийн хяналтын газар (BaFin) нь санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах, хяналт тавих үүрэгтэй. Германы Бундесбанкийн зохицуулалтын үндсэн зарчим нь хадгалуулагчийн төдийгүй, мөн зээлдэгчийн эрх ашгийг хамгаалах замаар санхүүгийн салбарын тогтвортой байдлыг хангадаг байна.

Хяналт нь тухайн аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны хэлбэр, цар хүрээ, эрсдэл зэргээс хамаарна. Үүнтэй холбогдуулан зохицуулагч байгууллага нь тухайн байгууллагын өөрийн хөрөнгө, хөрвөх чадвар нь шаардлага хангасан эсэх, эрсдэлээ хянах механизмтай эсэх дээр анхаарлаа хандуулдаг байна.

Холбооны санхүүгийн хяналтын газар нь хяналт тавих дээд байгууллага, харин Германы Бундесбанк нь макро эдийн засгийн хяналтыг хариуцна. Холбооны санхүүгийн хяналтын газрын хяналтын зарчмыг Бундесбанктай зөвшилцсөний үндсэн дээр гаргасан бөгөөд тэдгээрийн хоорондын ажиллагааг Банкны үйл ажиллагааны тухай хуулиар зохицуулна.

Хяналтын зарчим нь эрх мэдлийн давхцалаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор түүний хүрээг нь нарийвчлан тогтоосон байна. Банкны үйл ажиллагааны тухай хуулийн 7(1)-д заасны дагуу тогтоосон хүрээнд Германы Бундесбанк нь хяналтыг тогтмол хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Тус банк нь хяналтын чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ баримт, нотолгоонууд олж авах, цуглуулсан мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийж, бодит байдал болон болзошгүй эрсдэл, аудитын үр дүнг үнэлнэ.

Германы Бундесбанк нь хяналтын энэ чиг үүргээ Санхүүгийн тогтвортой байдлын тухай хууль (Gesetz zur Überwachung der Finanzstabilität (FinStabG))-ийн дагуу хэрэгжүүлнэ.

Холбооны санхүүгийн хяналтын газар (BaFin)-ын хувьд тухайн байгууллагын хүлээсэн эрсдлийн бодлого нь түүний үйл ажиллагааны бодлого, стратеги, журам, механизм зэрэгт нийцэж байгаа эсэх, мөн эрсдэлийн зохистой менежментийг хангасан эсэх, зохих хөрөнгөнд нийцсэн эсэх талаар хяналт, үнэлгээний эцсийн шийдвэр, тайлбарыг гаргана. Тус газар нь эцсийн шийдвэр, тайлбарыг гаргахдаа Германы Бундесбанкийн зөвлөмжид тулгуурлана.

Дөрөв.TWIN PEAKS БУЮУ ХОСОЛМОЛ ЗОХИЦУУЛАГЧ

Энэ загвар нь объектив эрх зүйн зохицуулалтаар тодорхойлогддог. Энэхүү зохицуулалт нь хоёр зохицуулагчаас бүрддэг бөгөөд тэдгээрийн зорилго нь системийн тогтвортой байдал, алтернатив сонголтыг санал болгох болон зах зээлийг удирдах, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах явдал юм. Ийм зохицуулалттай орнуудад Австрали, Нидерланд Швейцар, Катар болон Испани улсууд орно. Итали, Франц, АНУ зэрэг орнууд санхүүгийн зохицуулалтын энэ аргыг ашиглах сонирхолтой байгаагаа илэрхийлсэн байна.

Санхүүгийн зохицуулалтын "Twin Peaks"-ийн загварт системийн үр дүнтэй олон элементүүд байдаг бөгөөд тэдгээрийн дор эдийн засгийн хяналт, зах зээлийн бие даасан зохицуулагчид байдаг. Эдгээр нь зохицуулагч тус бүрийн хоорондын зорилго, чиг үүрэг болон хариуцлагыг тодорхой хуваарилах; зохицуулагч

хоорондын үр дүнтэй уялдаа холбоо; ил тод байдал, хариуцлага; хяналт болон албадлагын эрх мэдлийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагааны хараат бус байдал (гүйцэтгэх засаглалын хувьд); засаглалын зохистой тогтолцоо, хангалттай нөөц боломжтой байх асуудал багтдаг. Гэсэн хэдий ч эдгээр бүх шалгуурыг харгалзсан “Twin Peaks” зохицуулалтын систем нь санхүүгийн хямралаас хамгаалах баталгаа болж чадахгүй.

“Twin Peaks” нь хамгийн сайн эхлэл, хамгийн оновчтой зохицуулалтын бүтэц, хамгийн сайн баталгаа, нотолгоог санал болгодог загвар гэж үздэг. Санхүүгийн хямралаас зайлхийх нь тус загварыг ашигладаг улс орны манлайлал, соёл, тулгадмсан асуудал, томоохон ашиг сонирхлын асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэхээс хамаарна. Энэ нь эргээд улс төрчдийн санхүүгийн салбарт хийх дайралт, Засгийн газраас зохицуулагчдын төсөв санхүүг хэрхэн хангахаас хамаардаг байна.

Энэхүү загварын талаар Уинстон Черчилл “Twin Peaks” бол төгсгөлийн эхлэл биш юм. Энэ нь зөвхөн эхлэлийн төгсгөл юм¹. гэж бичжээ.

4.1.Австрали Улс

Тус улс “Twin Peaks” загварыг 1997 онд Уэоллисийн судалгааны хорооны дүгнэлтийг үндэслэн хэрэгжүүлсэн. Австралийн загварыг гурван зохицуулагчтай загвар гэж тодорхойлдог. Эдгээр зохицуулагч бүр бие даасан, хууль ёсны байгууллага юм.

Австрали Улсын хувьд зах зээлийн үйл ажиллагаа болон хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах байгууллага болох Австралийн үнэт цаас, хөрөнгө оруулалтын комисс (ASIC), Австралийн зохицуулах байгууллага (APRA) болон Төв банк гэсэн гурван байгууллагаас бүрддэг.

Австралийн үнэт цаас, хөрөнгө оруулалтын комисс (ASIC)² нь зах зээлийн үйл ажиллагаа, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах чиг үүрэгтэй бие даасан, хараат бус байгууллага юм. Үйл ажиллагаагаа жил бүр Холбооны парламентад тайлагнадаг. 2001 онд Австралийн үнэт цаас, хөрөнгө оруулалтын комиссын тухай хуулийн дагуу байгуулагдсан бөгөөд үйл ажиллагаандаа Корпорацийн тухай хуулийг дагаж мөрддөг.

Дараах чиг үүргийг гүйцэтгэдэг. Үүнд:

- Санхүүгийн систем болон түүнтэй холбоотой аж ахуй нэгжийн үйл ажиллагааг хөнгөвчлөх, сайжруулах;
- Хөрөнгө оруулагчид болон хэрэглэгчдийн санхүүгийн системд итгэх итгэл, оролцоог дээшлүүлэх;
- Хууль тогтоомжийг хамгийн бага процедураар үр дүнтэй хэрэгжүүлэх;
- Мэдээллийг хурдан шуурхай хүлээж авах, боловсруулах, хадгалах гэх мэт.

Австралийн зохицуулах байгууллага (APRA)³ нь Австралийн санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг дээшлүүлэх, банкны хөндлөнгийн хяналт хийх чиг үүрэгтэй бие даасан, хараат бус байгууллага юм. Тус байгууллага нь 1998 онд

¹ The four methods of financial system regulation: An international comparative survey, page 172

² <https://asic.gov.au> Australian Securities and Investment Commission (ASIC)

³ <https://www.apra.gov.au> Australian Prudential Regulation Authority (APRA)

байгуулагдсан, жил бүр тайлангаа Холбооны парламентад тайлагнадаг.

Австралийн зохицуулах байгууллагын тухай хуулиар үйл ажиллагаа нь зохицуулагддаг.

Тус байгууллага нь санхүүгийн байгууллагууд хүлээсэн үүргээ биелүүлэх боломжийг хангах үүрэгтэй. Энэ нь хадгаламж эзэмшигч байгууллагууд, амь нас болон ерөнхий даатгалын компаниуд, томоохон хэмжээний тэтгэврийн сангуудын аюулгүй байдал, тогтвортой байдлыг хангахад дэмжлэг үзүүлдэг.

Австралийн үнэт цаас, хөрөнгө оруулалтын комисс (ASIC)-той 2016 онд хамтран ажиллах санамж бичиг байгуулан ажиллаж байна.

Төв банк (Reserve Bank of Australia (RBA))⁴ Австралийн нөөцийн банк нь Австралийн төв банк юм. Мөнгө, санхүү болон төлбөрийн системийн бодлого, үндэсний мөнгөн тэмдэгтийг гаргах болон бусад асуудлыг хариуцдаг бие даасан төв банк юм.

Тус банк нь 1959 оны Нөөцийн банкны тухай хууль болон Парламентын хуулийн дагуу байгуулагдсан. 2013 онд батлагдсан Төрийн удирдлага, гүйцэтгэл, хариуцлагын тухай хуулийн дагуу төр болон Төв банк хоорондын харилцааг зохицуулдаг.

Санхүүгийн зохицуулах зөвлөл (Council of Financial Regulators, CFR)⁵ нь агентлаг хоорондын хамтын ажиллагааг уялдуулах, хянах зорилготой бөгөөд Австралийн үнэт цаас, хөрөнгө оруулалтын комисс, Австралийн зохицуулах байгууллага, Төв банк болон Австралийн нөөцийн сан гэсэн 4 гишүүнтэй, хараат бус байгууллага. Санхүүгийн зохицуулалтын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх, санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулдаг.

Зөвлөлийн уулзалтыг Төв банкны нарийн бичгийн даргын дэмжлэгтэйгээр Төв банкны ерөнхийлөгч удирддаг. Зөвлөлийн уулзалт улиралд нэг удаа болдог бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд зарлан хуралддаг. Хурлаар дараах асуудлыг хэлэлцдэг. Үүнд:

- санхүүгийн систем дэх чухал шаардлагатай асуудлыг тодорхойлох, түүнд нөлөөлж болзошгүй асуудлыг тодорхойлох;
- санхүүгийн тогтвортой байдлын асуудал;
- нөхцөл байдалд тохирсон хариу арга хэмжээний талаар;
- санхүүгийн тогтворгүй байдлын талаар;
- гишүүдийн чиг үүргийн давхардлыг шийдвэрлэх зэрэг асуудлуудыг хэлэлцэн шийдвэрлэдэг.

Тус байгууллага нь байгуулагдсанаасаа хойш амжилттай ажиллаж ирсэн бөгөөд ялангуяа хямралын үед санхүүгийн тогтвортой байдалд учирч болзошгүй аюулын эсрэг хариу арга хэмжээ авах үр дүнтэй арга болсон гэж үздэг.

4.2.Швейцар Улс

Швейцар Улсын хувьд Үндэсний банк нь санхүүгийн тогтвортой байдлыг хариуцдаг.

⁴ <https://www.rba.gov.au/about-rba/> Reserve Bank of Australia (RBA)

⁵ <https://www.rba.gov.au/fin-stability/reg-framework/cfr.html> Council of Financial Regulators (CFR)

Төлбөр болон үнэт цаасны төлбөр тооцооны системийг хянах ажлыг Швейцарын Үндэсний банк хариуцдаг. Үүнтэй холбогдуулан Үндэсний банк нь Швейцарын Санхүүгийн зах зээлийн хяналтын газар (FINMA)-тай харилцан ойлголцлын санамж бичиг байгуулж хоёр байгууллагын бие даасан эрх мэдлийг тодорхойлж, хамтран ажилладаг. Харилцан ойлголцлын санамж бичгээр хамтын ажиллагааг зохицуулдаг.

Швейцарын Үндэсний банк нь зах зээлийн үйл ажиллагаагаа дахин санхүүжүүлэх боломжгүй болсон дотоодын банкуудад хөрвөх чадварын туслалцаа үзүүлэх болон зээл олгох асуудлыг хариуцдаг.

Банкны салбар дахь хяналт шалгалтыг Швейцарын **Санхүүгийн зах зээлийн хяналтын газар** (FINMA) хариуцдаг. Тус газар нь банкууд, даатгалын компаниуд, хөрөнгийн биржүүд, үнэт цаасны дилерүүд, хамтын хөрөнгө оруулалтын тогтолцоо, дистрибьютерүүд болон даатгалын зуучлагч нарыг удирдана. Зөвшөөрөл олгох болон мөнгө угаахтай тэмцэх үүрэгтэй. Мөн хариуцлага ногдуулах, шаардлагатай бол бүтцийн өөрчлөлт хийх болон дампуурлын хэрэг үүсгэх үйл ажиллагаа явуулна.

4.3.Катар Улс

Катарын Санхүүгийн зах зээлийн газар (QFMA) нь санхүүгийн зах зээл болон үнэт цаасны компаниудыг хянах зорилгоор байгуулагдсан бие даасан зохицуулагч байгууллага юм. Хөрөнгийн зах зээл дээр дүрэм журмыг мөрдүүлэх болон хэрэгжилтэд хяналт тавих чиг үүрэгтэй. Үүний зорилго нь хөрөнгө оруулагчдыг хамгаалах, санхүүгийн зах зээлийн үр ашигтай, шударга байдлыг хангах, санхүүгийн бүрэн бүтэн, ил тод байдлыг сайжруулах болон санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг төөрөгдөлд оруулах, хууран мэхлэхээс урьдчилан сэргийлэх юм.

Катарын Санхүүгийн төв зохицуулах газар нь санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлдэг иргэд, компаниудад зөвшөөрөл олгох болон зохицуулах чиг үүрэг бүхий зарчимд суурилсан бие даасан зохицуулах байгууллага юм. Зорилго нь үр ашигтай, ил тод, бүрэн бүтэн байдал болон итгэл үнэмшилд туслалцаа, дэмжлэг үзүүлэх түүнчлэн системийн эрсдлийг бууруулах болон санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангахад туслалцаа үзүүлэх явдал юм. Мөн үйлчлүүлэгчид болон хөрөнгө оруулагчдыг хамгаалах болон санхүүгийн мэдлэгийг хөгжүүлэхэд оршино.

Катарын санхүүгийн төв байгууллагууд болон тэдгээрийн түншүүдийн хоорондох маргааныг шийдвэрлэх, арбитр болон иргэний маргааны албан ёсны шийдвэр гаргах зорилготой Иргэний болон худалдааны шүүхийг байгуулсан. Мөн Катарын санхүүгийн төв зохицуулах байгууллагын гаргасан шийдвэрийн эсрэг аж ахуйн нэгж, хувь хүний давж заалдах хүсэлтийг хянан шийдвэрлэх Катарын санхүүгийн төвийн Зохицуулах шүүхийг байгуулсан.

4.4.Испани Улс

Испанийн загварт Испанийн банк, үнэт цаасны зах зээлийн үндэсний комисс, Даатгал, тэтгэврийн сангийн ерөнхий газар багтдаг.

Испанийн банк нь хяналт, зохицуулалтыг хариуцдаг. Банкны хяналт шалгалтын үйл ажиллагааны зорилго нь ирээдүйн банкны хямралыг урьдчилан харах, урьдчилан сэргийлэх замаар санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангах, чадавхжуулах зорилгоор байгууллага бүрийн эрсдэлийн төрлийг тодорхойлох явдал юм.

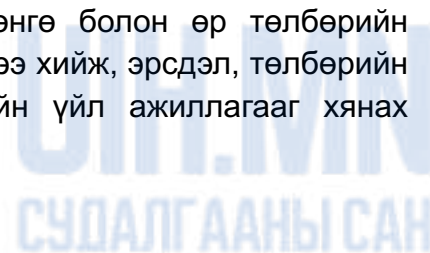
Испанийн банкны ашигладаг аргыг "Эрсдэлийн хандлагаар банкны үйл ажиллагааг хянах (SABER)" гэж нэрлэдэг бөгөөд энэ нь үнэлгээний нэгдсэн тогтолцоог хангах зорилготой юм. SABER нь ирээдүйд аль институтад илүү бэрхшээл үүсэх магадлалтайг тодорхойлох зорилготой. Тодорхой үнэлгээнээс дээш эрсдэлийн хяналтын түвшин бүхий институтэд онцгой анхаарал хандуулдаг. Өөр өөр институтын хяналт шалгалтын хамрах хүрээ нь эрсдлийн хяналтын түвшин болон институтын системд эзлэх байр сууринаас хамаардаг. Хамрах хүрээг шаардлагатай тохиолдолд шинэчилж болох бөгөөд энэ нь жилд нэг удаа байна.

Испанийн үнэт цаасны зах зээлийн үндэсний комисс нь Испанийн хөрөнгийн зах зээл, түүнд оролцогчдын үйл ажиллагааг хянах, зах зээл дэх ил тод байдлыг хангах, үнэ тогтоох болон хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах чиг үүрэгтэй. Мөн зарим тохиолдолд хууль бус үйл ажиллагааг илрүүлэх, мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа явуулдаг.

Комисс нь олон нийтэд үнэт цаас гаргах, үнэт цаасны хоёрдогч зах зээл болон хөрөнгө оруулалтын үйлчилгээ эрхэлдэг компаниудыг хариуцдаг. Мөн хоёрдогч зах зээл болон хөрөнгө оруулалтын үйлчилгээ эрхэлдэг компанийн гүйлгээний аюулгүй байдал, төлбөрийн чадварыг баталгаажуулах зорилгоор хяналт, шалгалт хийх эрхтэй.

Испанийн даатгал, тэтгэврийн сангийн Ерөнхий газар нь хувийн даатгал ба давхар даатгал, даатгалын брокер, тэтгэврийн асуудлыг хянаж, зохицуулдаг. Энэ нь гомдол гаргах үйл явцаар дамжуулан бодлого боловсруулагч, тэтгэмж авагч, гуравдагч этгээд, тэтгэврийн асуудалд оролцогчдыг хамгаалдаг.

Даатгал, тэтгэврийн сангийн ерөнхий газар нь хөрөнгө болон өр төлбөрийн үнэлгээг шалгаж, дагаж мөрдөх байдлын ерөнхий үнэлгээ хийж, эрсдэл, төлбөрийн чадварын үнэлгээг хийдэг. Үүнээс гадна зах зээлийн үйл ажиллагааг хянах үүрэгтэй.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- The four methods of financial system regulation An international comparative survey. <https://www.researchgate.net/publication/290434254>
- Australian Prudential Regulation Authority (APRA) <https://www.apra.gov.au>
- Australian Securities and Investment Commission (ASIC) <https://asic.gov.au>
- Reserve Bank of Australia (RBA) <https://www.rba.gov.au/about-rba/>
- Council of Financial Regulators (CFR) <https://www.rba.gov.au/fin-stability/reg-framework/cfr.html>

**БНХАУ-ЫН ҮНДЭСНИЙ ХӨГЖИЛ, ШИНЭЧЛЭЛИЙН ХОРООНЫ ҮЙЛ
АЖИЛЛАГАА, БҮТЭЦ, ЧИГ ҮҮРЭГ**

(Мэдээлэл, лавлагаа)

Д.Жигваагүнсэл, Ц.Элбэгзаяа

АГУУЛГА

1. Ерөнхий мэдээлэл
2. Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хорооны дотоод бүтэц, зохион байгуулалт
3. Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хорооны үйл ажиллагааны үндсэн чиг үүрэг
4. Үйл ажиллагаа, эрх зүйн зохицуулалт
5. Хавсралт

БНХАУ-ЫН ҮНДЭСНИЙ ХӨГЖИЛ, ШИНЭЧЛЭЛИЙН ХОРООНЫ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА, БҮТЭЦ, ЧИГ ҮҮРЭГ

Ерөнхий мэдээлэл: БНХАУ-ын Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хороо ⁶ нь (National Development and Reform Commission of the People's Republic of China (NDRC), (国家发展和改革委员会)) Төрийн зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд багтдаг макро эдийн засгийн удирдлагын газар бөгөөд эдийн засагт захиргааны болон төлөвлөлтийн хяналт тавьдаг байгууллага юм.

Тус хороо нь өмнө нь Улсын төлөвлөлтийн комисс (1952-1998), Улсын хөгжлийн төлөвлөлтийн комисс (1998-2003), Үндэсний бүтээн байгуулалт, шинэчлэлийн хороо (2003-2008), Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хороо (2008 оноос “Институт байгуулах тухай Төрийн зөвлөлийн мэдэгдэл”-ийн дагуу улсын эдийн засгийн орчин, төлөвлөлтийг сайжруулах, нийгэм, эдийн засгийг тогтвортой хөгжүүлэх чиг үүрэг бүхий төрийн зөвлөлийн бүрэлдэхүүн хэлтэс болсон), Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн комисс (2013-2018) нэртэй байсан.

Хятад улс Төрийн зөвлөлийн институцийн шинэчлэлийг Үндсэн хууль болон Төрийн зөвлөлийн Органик хуульд ⁸ нийцүүлэн 8 удаа хийсэн бөгөөд энэхүү өөрчлөлтөөр (1982, 1988, 1993, 1998, 2003, 2008, 2013, 2018 ⁹ онд болсон) Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хорооны нэр болон бүтэц, чиг үүргийг тухай бүр өөрчлөн зохион байгуулсаар иржээ.

Хамгийн сүүлд 2018 оны 3-р сард Бүх Хятадын Ардын төлөөлөгчдийн 13-р Их хурлын анхдугаар хуралдаанаар батлагдсан Төрийн зөвлөлийн институцийн шинэчлэлийн төлөвлөгөөний ¹⁰ дагуу Засгийн газрын бүтэц, зохион байгуулалтын өөрчлөлтөөр Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хорооны бүтэц, чиг үүргийг дахин шинэчлэн баталж, өмнө нь 26 байсан хэлтсийн тоог 24 болгон багасган зарим чиг үүрэг, үйл ажиллагааг бусад газарт шилжүүлсэн байна. Үүнд:

- ✓ Монополийн эсрэг хууль болон үнийн удирдлагыг шинээр байгуулагдсан Зах зээлийг зохицуулах улсын захиргаанд;
- ✓ бүсүүдийг тогтоон байгуулах үүргийг шинээр байгуулагдсан Байгалийн баялгийн яаманд;
- ✓ хөдөө аж ахуйн хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд зөвшөөрөл олгох үүргийг Хөдөө аж ахуй ба хөдөө орон нутгийн хэргийн яаманд;
- ✓ Цаг агаарын өөрчлөлт хариуцсан нэгж нь Хүрээлэн буй орчны яаманд;
- ✓ эрүүл мэндийн үйлчилгээний үнэ тогтоох үүрэг шинээр байгуулагдсан Улсын эрүүл мэндийн хороонд;
- ✓ улс үндэстний гол томоохон төслүүдийг хянах үүрэг Улсын аудитын албанд тус тус шилжсэн ¹¹.

⁶ <http://en.ndrc.gov.cn/>

⁷ <http://politics.people.com.cn/GB/1026/7163969.html>

⁸ Organic Law of the State Council of the People's Republic of China
http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/13/content_1384048.htm

⁹ http://www.xinhuanet.com/politics/2018lh/2018-03/17/c_1122552185.htm

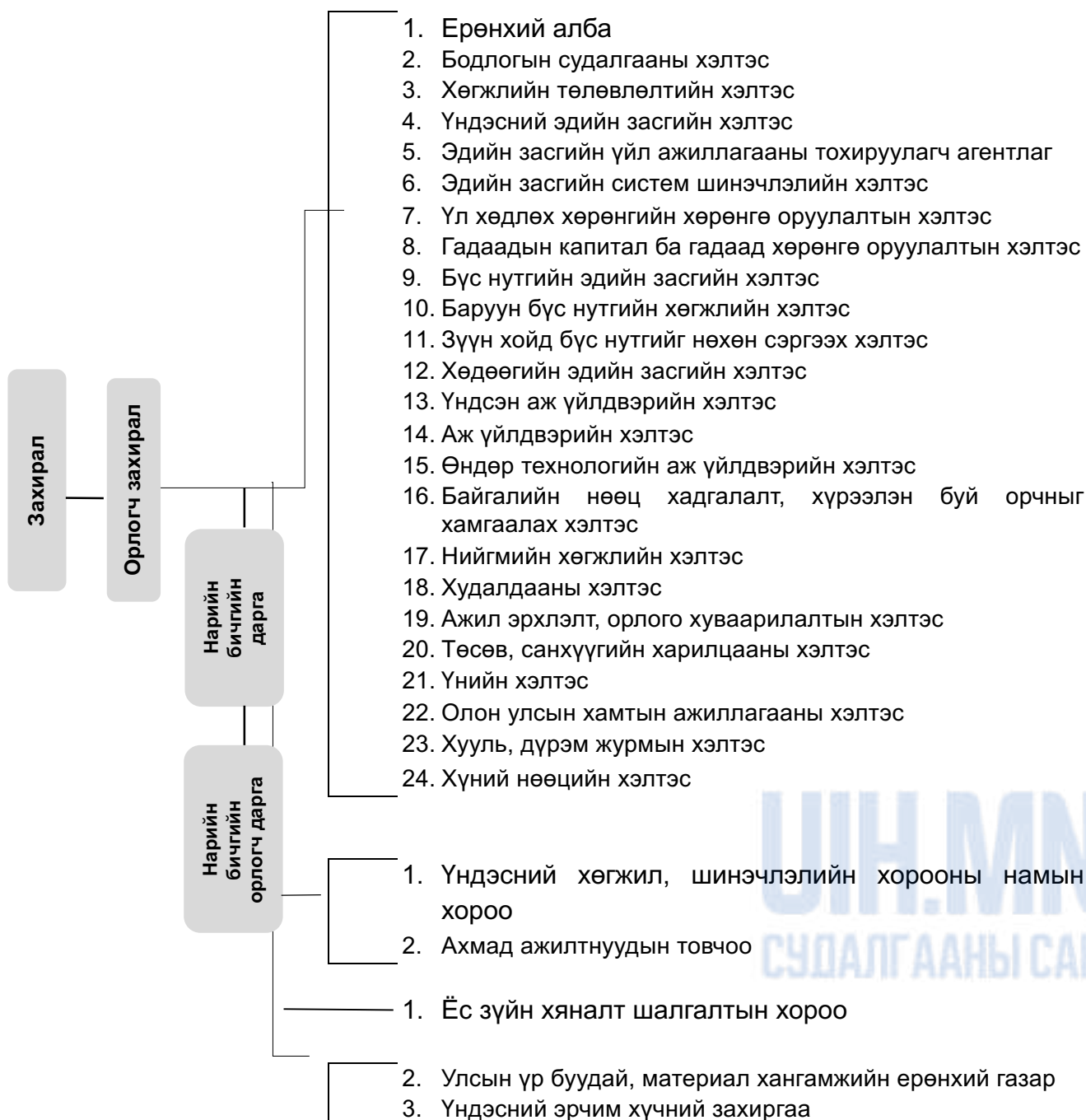
¹⁰ <https://baike.baidu.com/item/国务院机构改革方案>

¹¹ <https://www.uschina.org/policy/national-development-and-reform-commission>

Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хорооны дотоод бүтэц, зохион байгуулалт¹²

2018 оны шинэчлэлээр Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хороо (ҮХШХ) нь үйл ажиллагааны үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг 24 хэлтэс¹³, шууд харьяаны 5 хороо, товчоо, захиргаа бүхий дараах бүтэцтэй болжээ. Үүнд:

Схем зураг

¹² <http://www.ndrc.gov.cn/zwfwzx/jgsz/>

¹³ <http://www.ndrc.gov.cn/zwfwzx/znbm/>

Үндэсний хөгжил, шинэчлэлийн хорооны үйл ажиллагааны үндсэн чиг үүрэг¹⁴

Тус хороо нь Төрийн зөвлөлийн институцийн шинэчлэлийн төлөвлөгөөний дагуу дараах 15 үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг байна. Үүнд:

1. Улсын эдийн засаг нийгмийн хөгжлийн стратеги, жилийн төлөвлөгөө, хөгжлийн дунд болон урт хугацааны төлөвлөгөө боловсруулах; эдийн засаг болон нийгмийн хөгжлийг зохицуулах; дотоод гадаадын эдийн засгийн нөхцөл байдлын судалгаа шинжилгээний ажлыг гүйцэтгэх; улсын эдийн засгийн хөгжилтэй холбоотой зорилтууд болон бодлогын, мөн ерөнхий үнийн түвшний зохицуулалт, үндсэн эдийн засгийн бүтцүүдийг оновчтой зохицуулах талаар санал дэвшүүлэх, улмаар олон хувилбарт эдийн засгийн арга хэрэгсэл, бодлогууд хэрэгжүүлэхийг санал зөвлөмж болгох; улсын эдийн засаг, хөгжлийн төлөвлөгөөг Төрийн зөвлөлийн нэрийн өмнөөс Үндэсний ардын хуралд өргөн барих.

2. Макро эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн чиг хандлагыг хянаж, урьдчилсан прогноз, сэрэмжлүүлэг болон мэдээллийн удирдамжаар хангах; макро эдийн засгийн үзүүлэлт, бүрэлдэхүүний тэнцвэр, улсын эдийн засгийн аюулгүй байдал, ба ерөнхий аж үйлдвэрийн аюулгүй байдлын чухал асуудлуудыг судалж макро эдийн засгийн менежментийн талаар бодлого, санал зөвлөмжийг гаргах; эдийн засгийн үйл ажиллагааны гол гол асуудлыг зохицуулах, анхаарал хандуулах, улмаар эдийн засгийн үзүүлэлтийг тохируулах; улсын онц чухал бараа материалын тээвэрлэлтийг зохицуулах зэргийг хариуцах.

3. Төсөв, санхүүгийн нөхцөлийг хураангуйлан шинжилж санхүү, мөнгө болон газрын бодлогыг боловсруулахад оролцох, мөн үнийн бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлэх; төсөв, санхүү болон газрын бодлогуудын хэрэгжилтийн үр дагавруудыг шинжилж, үнийн бодлогуудыг удирдан шалгах; улсын болон бусад тариф, төлбөрөөр зохицуулагддаг чухал эд барааны үнийг тогтоон зохицуулах болон холбогдох хууль, журмын дагуу үнийн зохицуулалтыг зөрчсөн үйл ажиллагааг мөрдөн илрүүлэх; Хятадын гадаад өрийн нийт хэмжээг ажиглаж, хяналт тавих, түүний бүтцийг тогтоох, олон улсын төлбөрийн тэнцэтгэлийг сурталчлан дэмжих.

4. Эдийн засгийн тогтолцооны бүтцийн өөрчлөлтийг удирдан чиглүүлэх, дэмжин сурталчлах ба зохицуулах; гадаад зах зээлтэй холбоотой томоохон асуудлуудыг судлах; эдийн засгийн тогтолцооны бүтцийг өөрчлөх иж бүрэн төлөвлөгөө боловсруулах, эдийн засгийн зорилтот бүтцийн өөрчлөлтийн төлөвлөгөөг зохицуулах, мөн энэхүү төлөвлөгөөг бусад агентлагуудтай хамтран зохицуулах; эдийн засгийн тогтолцооны бүтцийн өөрчлөлтийн туршилтын төслүүдийг удирдан чиглүүлж, шинэчлэх туршилтын бүсүүдэд ажиллах.

5. Томоохон барилгын төслүүд болон үр ашгийн схем бүтцийг төлөвлөх; улсын үл хөдлөх хөрөнгийн хөрөнгө оруулалтын нийт хэмжээ болон бүтэцтэй холбоотой зорилт, бодлого болон арга хэмжээнүүдийг боловсруулах; төв засгийн газрын хөрөнгө оруулалт болон тэнцвэртэй эрэлтийн үүднээс барилгын төслүүдтэй холбоотой зорилтот төлөвлөгөөнүүдийг уялдуулан зохицуулах; эдийн засгийн байгуулалтын төсөв санхүүгийн зардлыг зохицуулах; бүтээн байгуулалтын

¹⁴ <http://www.ndrc.gov.cn/zwfwzx/jj/>

барилгын төслүүд, гадаадын санхүүжилттэй чухал төслүүд, гадаад нөөцийг хөгжүүлэх чухал хөрөнгө оруулалтын төслүүд, Төрийн зөвлөлийн зөвшөөрлөөр их хэмжээний хөрөнгө оруулалт зэрэгт зөвшөөрөл олгох, удирдах, хяналт тавих; барилгын төслүүд дэх гадаад зээлийн хэрэглээг удирдан чиглүүлэх; хувийн хөрөнгө оруулалтыг удирдан чиглүүлэх.

6.Стратегийн эдийн засгийн бүтцийн өөрчлөлтийг хөхиүлэн дэмжих; аж үйлдвэрийн цогц бодлого боловсруулах ажлыг зохион байгуулах, анхдагч, хоёрдогч болон гуравдагч үеийн аж үйлдвэрүүдийн хөгжлийн гарцыг тодорхойлж, зохицуулахын зэрэгцээ аж үйлдвэрийн хөгжлийг холбогдох төлөвлөгөө, улсын эдийн засаг болон нийгмийн хөгжлийн гол гол бодлого төлөвлөгөөнүүдтэй уялдуулан, тэнцвэржүүлэх; хөдөө аж ахуй, хөдөөгийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн гол томоохон асуудлуудыг зохицуулах; үйлчилгээний аж үйлдвэрийн хөгжлийн стратеги, хөгжлийн бодлогуудыг бусад яамдтай хамтран боловсруулах; орчин үеийн тээвэр зуучлалын стратеги, төлөвлөгөөнүүдийг боловсруулах; хэрэглээний өөрчлөлтийн чиг хандлагыг нарийвчлан судалж, хэрэглээг дэмжих бодлогын цогц арга хэмжээг боловсруулах.

7.Бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөг нэгтгэн зохион байгуулах, эдгээр төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх ажлыг зохицуулах, мониторинг болон үнэлгээг хийх; бүс нутгийн эдийн засгийн зохицуулалттай хөгжил, баруун бүс нутгийн хөгжил, зүүн умард бүс нутаг ба бусад аж үйлдвэрийн хуучин баазуудын сэргээн ашиглалт ба Хятадын төв бүс нутгийн дэвшил зэргийг сурталчлан дэмжих стратеги, төлөвлөгөө болон бодлогуудыг боловсруулах; хотжуулах шинэ стратеги ба бодлогуудыг судлан санал болгох; бүс нутгийн эдийн засгийн хамтын ажиллагааг удирдан чиглүүлж, зохицуулах.

8.Үйлдвэрлэлийн цогц бодлогыг боловсруулах, зохион байгуулах; хөдөө аж ахуйн бараа бүтээгдэхүүн, аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн ба түүхий эдийн импорт, экспортын ерөнхий хэмжээний төлөвлөгөөг боловсруулж, улмаар эдгээр төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг удирдан чиглүүлэх; үр буудай, хөвөн, элсэн чихэр гэх зэргийн улсын нөөцийн бараа бүтээгдэхүүнийг бусад яамдын хамтаар удирдан зохион байгуулах.

9.Нийгмийн хөгжлийн бодлогуудыг улсын эдийн засгийн хөгжлийн бодлогуудтай уялдуулан зохицуулах; нийгмийн хөгжлийн стратеги, ерөнхий төлөвлөгөө, жилийн төлөвлөгөө зэргийг боловсруулах ажлыг зохион байгуулах; хөгжлийн бодлогуудыг хүн ам, гэр бүл төлөвлөлт, шинжлэх ухаан технологи, боловсрол, соёл, эрүүл мэнд ба иргэний захиргаа зэрэгтэй уялдуулан боловсруулахад оролцож, нийгэм журмыг байгуулах ажлыг сурталчлан дэмжих; улам бүр өсөн нэмэгдэж буй ажил эрхлэлт, орлогын хуваарилалтыг зохицуулах ба нийгмийн аюулгүй байдал болон эдийн засгийн хөгжлийн уялдааг сайжруулах талаар судалж, санал болон бодлого боловсруулан дэвшүүлэх; нийгмийн үйл ажиллагааны хөгжил, шинэчлэл дэх томоохон асуудлуудын шийдвэрлэлт болон бодлогуудыг уялдуулан зохицуулах.

10.Тогтвортой хөгжлийн стратегийг дэмжин сурталчлах; эрчим хүчийг хэмнэж цацрагийг бууруулах ажлыг зохицуулах; эдийн засгийн дахин боловсруулалт, улсын эрчим хүч болон нөөц баялгийн хадгалалт, ашиглалтыг боловсруулах болон хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах; экологийг сайжруулах болон байгаль орчноо

хамгаалах төлөвлөгөө боловсруулахад оролцох; эко барилга, эрчим хүч ба баялгийн хадгалалт, ашиглалт зэрэгтэй холбоотой асуудлуудыг шийдвэрлэх ажлыг зохицуулах; хүрээлэн буй байгаль орчинд ээлтэй аж үйлдвэр ба цэвэр бүтээгдэхүүнийг дэмжихэд чиглэсэн холбогдох ажлуудыг зохицуулах.

11.Инновацид суурилсан хөгжлийн стратеги хэрэгжүүлэхийг дэмжих үүднээс холбогдох хэлтэстэй хамтран инноваци, бизнес эрхлэлтийг дэмжих төлөвлөгөө, бодлогыг боловсруулж, эдийн засгийн хөгжилд ахиц гаргах бодлогыг санал болгох; Үндэсний шинжлэх ухаан, технологийн томоохон дэд бүтцийг төлөвлөх, байршуулах чиглэлээр холбогдох газруудтай хамтран ажиллах; Өндөр технологийн үйлдвэрүүд болон шинэ аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх бодлогын хэрэгжилтийг зохион байгуулах, сурталчлах, аж үйлдвэрийг шинэчлэх, томоохон техник хэрэгслийг сурталчлах, ашиглах зэрэг асуудлыг шийдвэрлэх.

12.Улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжил, эдийн засгийн тогтолцооны бүтцийн өөрчлөлт ба түүнийг гадаад орчинтой холбох тухайд холбогдох хууль, журмуудын төслийг боловсруулах, төлөвлөгөөг боловсруулах; төндөр шалгаруулалтыг хууль, журмын дагуу удирдан зохицуулах.

13.Улсын эдийн засгийн дайчилгааны төлөвлөгөөг боловсруулах, зохион байгуулах; улсын эдийн засгийн дайчилгааг улсын эдийн засаг ба батлан хамгаалах салбартай харьцуулан судлах, улсын эдийн засгийн дайчилгаатай холбоотой чухал асуудлуудыг зохицуулах, тэрчлэн хэрэгжилтийг зохион байгуулах.

14.Улсын батлан хамгаалах дайчилгааны комисс, Төрийн зөвлөлийн баруун бүс нутгийн хөгжлийн тэргүүлэх бүлгийн алба, Төрийн зөвлөлийн Зүүн умард Хятадыг нөхөн сэргээх тэргүүлэх бүлгийн алба болон бусад хуучин аж үйлдвэрийн баазууд, эрчим хүчний хадгалалт ба цацрагийг бууруулах Үндэсний тэргүүлэх бүлгийн алба, Улсын үр буудай, материал хангамжийн ерөнхий газар болон Үндэсний эрчим хүчний захиргаа зэргийн үйл ажиллагааг удирдлагаар хангах, зохицуулах;

15.Төрийн зөвлөлөөс даалгасан бусад үүргийг биелүүлэх зэрэг болно.

Дээрх үйл ажиллагааны чиг үүргийг хэлтэс тус бүр холбогдох чиглэлийн дагуу (Хавсралт ¹⁵) хариуцан хэрэгжүүлдэг. Зөвлөлийн дарга бүх хорооны үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлдэг бол хэлтсийн дарга нар хариуцсан хэлтсийн үйл ажиллагааг удирдан явуулж, үр дүнг Зөвлөлийн даргад тайлагнадаг байна.

Хорооны үйл ажиллагаа, эрх зүйн зохицуулалт

Төрийн зөвлөлийн шинэчлэлийн төлөвлөгөөгөөр хорооны чиг үүрэг болон ерөнхий бүтцийг баталсан бол Төрийн зөвлөлийн Органик хуулиар яам комиссыг байгуулах, татан буулгах, тэдгээрийн удирдлагыг томилж, чөлөөлөх, үйл ажиллагааны хүрээ зэргийг тогтоосон байна. Тухайлбал,

Төрийн зөвлөлийн Органик хуулийн 2-р зүйлд зааснаар Төрийн зөвлөл нь Ерөнхий сайд, Ерөнхий сайдын орлогч, яамдын асуудал эрхэлсэн сайд, **комиссын асуудал эрхэлсэн сайд**, Ерөнхий аудитор, Ерөнхий нарийн бичгийн даргаас бүрдэнэ.

¹⁵ https://www.uschina.org/sites/default/files/2018.12.28_ndrc.pdf

Мөн 5-р зүйлд **Ерөнхий сайд** Төрийн зөвлөлийн гаргасан шийдвэр, тушаал, захиргааны журам, Төрийн зөвлөлийн Үндэсний Ардын Их Хурал эсвэл түүний Байнгын хороонд ирүүлсэн саналд, **боловсон хүчний томилгоо, чөлөөлөлтөд** гарын үсэг зурна.

8-р зүйлд Төрийн зөвлөлийн **яам, комисс байгуулах, тэдгээрийн удирдлагыг томилох, татан буулгах, нэгтгэхийг Ерөнхий сайд санал болгож, БХАТИХ, Их хурал хуралдаагүй тохиолдолд түүний байнгын хороо шийдвэрлэнэ.**

9-р зүйлд Яам болгон сайд, хоёроос дөрвөн дэд сайдтай байна. **Комисс бүр сайд, хоёроос дөрвөн дэд сайд, комиссын таван гишүүнээс бүрддэг.**

Яам, комиссын ажил хариуцсан сайд нь яам, комиссын ажлын ерөнхий хариуцлагыг хүлээнэ. Яам, комиссыг хариуцсан сайд нар өөрсдийн харьяа хэлтсийнхээ ажлыг удирдан чиглүүлнэ; сайд нарын хурал, комиссын ерөнхий ба гүйцэтгэх хуралдааныг хуралдуулж, даргалах; заавар, тайланг Төрийн зөвлөлд хүргүүлэх чухал хүсэлтүүдэд гарын үсэг зурах; харьяа хэлтсүүдэд тушаал, заавар өгөх; дэд сайдууд сайд нарын ажилд туслах зэрэг болно.

10-р зүйлд Яам, хороо нь ажилдаа баримтлах зарчим, бодлого, төлөвлөгөө, захиргааны чухал арга хэмжээний талаар зааварчилгаа гаргахаас гадна Төрийн зөвлөлд тайлан гаргаж өгөх бөгөөд Төрийн зөвлөл тус асуудлаар шийдвэр гаргана. Эрх бүхий яам, комисс нь бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хууль тогтоомж, Төрийн зөвлөлийн шийдвэрийн дагуу тушаал, заавар, дүрмийг гаргаж болно гэж тус тус хуульчилжээ.

Дээрх хуульд зааснаар Комиссын даргыг БНХАУ-ын Ерөнхий сайд нэр дэвшүүлж, Ардын Төлөөлөгчдийн Их Хурлаар батлан томилдог. Мөн хуульд Комиссын удирдлагын бүрэлдэхүүнийг тодорхой заасан байх ба комисс бүр сайд, 2-4 дэд сайд, комиссын 5 гишүүнээс бүрдэнэ хэмээн хуульчилжээ.

Мөн 2018 оны Төрийн зөвлөлийн институцийн шинэчлэлийн төлөвлөгөөний дагуу Үндсэн хууль болон Төрийн зөвлөлийн Органик хуульд нийцүүлэн шинэчлэн боловсруулсан Төрийн зөвлөлийн ажлын дүрэм¹⁶ (Гуо Фа [2018])-д зааснаар Яам, **хороо**, Ардын банк, Үндэсний аудитын газрын сайд, захирал, Ерөнхийлөгч, ерөнхий аудиторуд нь хэлтсийн ажлыг удирдан явуулах, үүрэг хариуцлагыг хэрэгжүүлнэ. Мөн бүх яам, **хороо**, Ардын банк, Үндэсний аудитын газар нь хууль тогтоомж, захиргааны журам, Төрийн зөвлөлийн шийдвэр, тушаалын дагуу чиг үүрэг боловсруулж, бүрэн эрхийнхээ хүрээнд тушаал гаргах эрхтэй гэж заажээ.

Төрийн зөвлөлийн Захиргааны байгууллага байгуулах тухай¹⁷ 227-р тушаалын 21-т зааснаар Төрийн зөвлөлийн удирдах албан тушаалтнуудыг Төрийн зөвлөлийн Органик хуулийн дагуу харин Төрийн зөвлөлийн харьяа байгууллагуудын удирдах албан тушаалтнуудыг Төрийн зөвлөлийн Органик хуулийн зарим заалтад үндэслэн холбогдох дүрэм журмын дагуу тогтооно гэж тус тус зохицуулжээ.

¹⁶ [https://zh.wikisource.org/wiki/国务院工作规则_\(2018年\)](https://zh.wikisource.org/wiki/国务院工作规则_(2018年))

¹⁷ <https://baike.baidu.com/item/%E4%B8%AD%E5%8D%8E%E4%BA%BA%E6%B0%91%E5%85%B1%E5%92%8C%E5%9B%BD%E5%9B%BD%E5%8A%A1%E9%99%A2%E4%BB%A4%E5%BC%88%E7%AC%AC227%E5%8F%B7%E5%BC%89/23190041>

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- <https://baike.baidu.com/reference/3216360/3e33xUpd2p7sJRJ2nmgc1lw-CRH159Bxvf7qWsdCoZlg1PBC-sLAETW96WV3WqiMv9xfUy3FApVKjq3Kfilf4jDeczCqkAwbk2v2Xt3FltovaAZ5B0VuYborZpDAf5>
- <http://www.ndrc.gov.cn/zwfwzx/jgsz/>
- [https://zh.wikisource.org/wiki/国务院工作规则_\(2018年\)](https://zh.wikisource.org/wiki/国务院工作规则_(2018年))
- https://www.uschina.org/sites/default/files/2018.12.28_ndrc.pdf
- <http://en.ndrc.gov.cn/>
- <http://www.ndrc.gov.cn/zwfwzx/znbm/>
- <http://www.ndrc.gov.cn/zwfwzx/jj/>
- <http://politics.people.com.cn/GB/1026/7163969.html>
- Organic Law of the State Council of the People's Republic of China
http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/13/content_1384048.htm
- http://www.xinhuanet.com/politics/2018lh/2018-03/17/c_1122552185.htm
- <https://baike.baidu.com/item/国务院机构改革方案>
- <https://www.uschina.org/policy/national-development-and-reform-commission>
- <https://baike.baidu.com/item/%E4%B8%AD%E5%8D%8E%E4%BA%BA%E6%B0%91%E5%85%B1%E5%92%8C%E5%9B%BD%E5%9B%BD%E5%8A%A1%E9%99%A2%E4%BB%A4%EF%BC%88%E7%AC%AC227%E5%8F%B7%EF%BC%89/23190041>

UIH.MN
СҮДАЛГААНЫ САН

2 БҮЛЭГ

НИЙГЭМ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ХОТЫН НИЙТИЙН АЖ АХУЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ЗОХИЦУУЛЖ БУЙ ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

(Харьцуулсан судалгаа)

*Д.Жигваагүнсэл, Р.Оргилмаа
Р.Өнөрсайхан, Ц.Элбэгзаяа*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Гадаадын зарим орны хотын нийтийн аж ахуйн харилцааг зохицуулж буй хууль эрх зүйн зохицуулалт:

1. Австралийн Холбооны Улс
2. Бүгд Найрамдах Латви Улс
3. Румын Улс
4. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

УДИРТГАЛ

Аливаа улс ард иргэдээ эрүүл, аюулгүй, таатай орчинд амьдрах бүхий л нөхцөл, баталгаагаар хангах үүргийг хариуцдаг. Үүний дагуу хүн амыг шаардлага хангасан цахилгаан эрчим хүч, ундны ус болон ариун цэврийн байгууламж, нийтийн тээвэр, харилцаа холбоо зэрэг нийтийн аж ахуйн үйлчилгээгээр хангах ёстой.

Улс орны хөгжил, бүтээн байгуулалтын хүрээнд хийгдэж буй үйл ажиллагаатай уялдан нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний цар хүрээ жил ирэх тусам улам өргөжин тэлж байгаатай холбогдуулан салбарын хөгжлийн бодлого, стратегийн чиг хандлагыг шинээр тодорхойлон боловсруулах хэрэгцээ, шаардлага зүй ёсоор тавигддаг байна.

Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ (НААҮ)- ний салбарын бүтэц, зохион байгуулалтын үндэс нь салбарын үйл ажиллагаа ба тодорхой чиг үүрэг, түүнийг хэрэгжүүлэх хариуцлагын оновчтой хуваарилалттай шууд холбоотой байдаг. НААҮ-г хэрэгжүүлж буй байгууллага нь хэрэглэгчдэд үйлчилгээг тасралтгүй, жигд, чанартай, шуурхай, хүртээмжтэй хүргэх, ил тод, мэргэшсэн байх, хууль ёсыг сахих, үйл ажиллагааныхаа төлөө хариуцлага хүлээх зарчмыг баримтлан ажиллах ёстой.

НААҮ-ний салбар нь онцлог зохицуулалт бүхий салбар бөгөөд нийтийн эрх, ашиг сонирхлын үүднээс ашгийн бус байх шаардлагатай онцгой объект бүхий ус хангамж, ариун цэврийн төвлөрсөн байгууламж нь төрийн ба орон нутгийн өмчийн харьяалалтай байж, тухайн байгууламжийн тусламжтайгаар үйлчилгээ үзүүлэх байгууллага нь төр, хувийн хэвшлийн оролцоотой байх боломжтой юм. Гэвч хуулийн хэрэгжилт, салбарын норм, стандартыг мөрдүүлэх ажлыг нийтийн ашиг сонирхол, аюулгүй байдлыг хангах үүднээс төрийн зохицуулалт зайлшгүй шаардлагатай байдаг тул төрийн захиргааны байгууллага заавал хариуцах ёстой гэж үздэг байна¹⁸.

Судалгааны хамрах хүрээ: Энэхүү судалгааг захиалагчийн хүсэлтийн дагуу нийтийн аж ахуйн үйл ажиллагааг ерөнхий бие даасан хуулиар зохицуулдаг Бүгд Найрамдах Латви улс, Бүгд Найрамдах Румын улс, Австралийн Холбооны улс болон салбар хуулиудаар зохицуулж буй Бүгд Найрамдах Солонгос улсын холбогдох хууль эрх зүйн орчны хүрээнд авч үзлээ.

Судалгааны хураангуй: Судалгаанд хамрагдсан орнуудын (Австрали, Латви, Солонгос, Румын) туршлагаас үзэхэд нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний салбарыг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгохоос гадна нийлүүлэлтэд чиглэсэн аргаас татгалзаж эрэлтэд чиглэх болж, цаашид хязгаарлагдмал нөөцөд тулгуурласан хандлагыг дэмжсэн зохицуулалтыг бий болгохыг илүүд үзсэн байна. Мөн өртөг, зардлыг нөхөх үнэ тарифын нэгдсэн бодлогыг боловсруулан хэрэгжүүлэх, техник, технологийн болон үйлчилгээний стандартыг ОУ-ын түвшинд нийцүүлэн шинэчлэн боловсруулж мөрдөх, хуучирсан техник, технологийг шинэчлэн засварлах шаардлагууд тавигддаг.

Энэ ч үүднээс дэлхий нийтээр 1989 оноос эхлэн улсын төсвийн ачааллыг

¹⁸ Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний салбарын хууль, эрх зүйн орчин ба тогтолцоо, өнөөгийн байдал, Хөдөөгийн ус хангамж, ариун цэврийн байгууламж МОН/13/302 төсөл, 2014 он.

бууруулах, хувийн хөрөнгө оруулагчдыг дэд бүтцийн салбарууд /цахилгаан дулаан болон холбоо/ руу татах, хүний нөөцийн асуудлыг тэнцвэртэй хуваарилах, нийтийн үйлчилгээг хурдан шуурхай хүртээмжтэй, чанартай түгээх үүднээс тусгай зохицуулагч байгууллагуудыг байгуулан гүйцэтгүүлэх чиг хандлага руу шилжжээ. Тухайлбал, Төв болон Зүүн Европын орнуудад энэ чиг хандлага түлхүү хэрэгжснээр АНУ-ын зохицуулалтын загвар, Их британийн загварууд түгээмэл хэрэглэгддэг болжээ. Энэ нь бие даасан зохицуулалтын загвар бөгөөд мэргэжлийн зохицуулагч албадуудад тулгуурлан үйл ажиллагаагаа явуулдаг, хэт нүсэр биш, иргэдээс ирж байгаа өргөдөл гомдлыг шударга өрсөлдөөний комисс нь шийдвэрлэдэг, хууль шүүхийн байгууллагын оролцоо бага байдаг загвар юм.

Цаашлаад нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний байгууллагууд нь бусад салбаруудтай үйл ажиллагаагаа нягт уялдуулах, салбарын олон талт харилцааг зохицуулах хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож, үйлчилгээг ашигласны төлбөр, хураамж зэрэг салбар дундын зохицуулалтын харилцан хамаарлыг сайжруулах нь ихээхэн чухал талаар ОУ-ын байгууллагууд, дэлхийн зээлдүүлэгч агентлагаас улс орнуудад зөвлөсөн байна.

НААҮ-ний салбарын чиг үүргийг оролцогч нэгжүүдэд оновчтой хуваарилж, удирдлагын түвшинд ажиллах төрийн байгууллагууд, хувийн хэвшил, ТББ, хэрэглэгчдийн эрх, үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлох нь чухал байдаг байна. Өөрөөр хэлбэл, тухайн байгууллагын статус, эрх зүйн байдлыг тодорхойлж, түүнд тохирсон чиг үүргийг хэрэгжүүлэх бүтэц, зохион байгуулалтыг тогтоох хэрэгтэй. Тухайлбал, Румын улсад нийтийн үйлчилгээг тухайн хотын хөгжлийн түвшин болон нийгэм-эдийн засгийн ач холбогдол, техник, хотын дэд бүтцийн хүчин чадалд нийцүүлэн удирдан зохион байгуулсан бөгөөд иргэдийн тав тухтай ажиллаж амьдрах нөхцөлийг хангах үүднээс хэд хэдэн хотуудад нийтийн ажил үйлчилгээг шилжүүлэн гүйцэтгүүлэх ассоциацуудыг (орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллагууд, эсхүл бичил бүс нутгийн хөгжлийн ассоциацуудыг) байгуулсан байна.

Мөн Румын улс нийтийн үйлчилгээг шууд удирдан зохион байгуулах болон төлөөлүүлэн хариуцуулах менежментийн аргыг хослуулах байдлаар хэрэгжүүлж байна.

Улс орнуудад нийтийн аж ахуйн үйлчилгээг зөвшөөрлийн үндсэн дээр эрхлэх бөгөөд зөвшөөрлийг хугацаатай болон хугацаагүй олгож байна. Зөвшөөрлийг тухайн төрлийн үйлчилгээг зохих түвшинд эрхлэн явуулах ерөнхий шаардлагыг хангасан байдал, холбогдох техникийн шалгуур үзүүлэлтүүдийг харгалзан олгох бөгөөд холбогдох хууль тогтоомжуудаар тогтоосон бусад шаардлагыг бүрэн хангасан байхыг шаарддаг байна. Тухайлбал, БНСУ-д үйл ажиллагааны төрөл болон хамрах нутаг дэвсгэрээс нь шалтгаалан зөвшөөрлийг олгох бөгөөд нэг хүнд хоёр болон түүнээс дээш цахилгаан эрчим хүчтэй холбоотой зөвшөөрлийг олгохгүй, мөн хамрах хүрээний хувьд тодорхой дүүрэг, нутаг дэвсгэрийг давхардуулан олгодоггүй байна.

(Дэлгэрэнгүйг судалгааны хэсгээс үзнэ үү.)

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ (НААҮ)- ний бүтэц, зохион байгуулалтын үндэс нь үйл ажиллагаа ба тодорхой чиг үүрэг, түүнийг хэрэгжүүлэх хариуцлагын оновчтой хуваарилалттай шууд холбоотой байдаг. НААҮ-г хэрэгжүүлж буй байгууллага нь хэрэглэгчдэд үйлчилгээг тасралтгүй, жигд, чанартай, шуурхай, хүртээмжтэй хүргэх, ил тод, мэргэшсэн байх, хууль ёсыг сахих, үйл ажиллагааныхаа төлөө хариуцлага хүлээх зарчмыг баримтлан ажиллах ёстой. Улс орон бүр энэхүү зарчмыг бүрэн хангах үүднээс энэ салбарынхаа эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоход ихээхэн анхаардаг байна.

Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээг бие даасан ерөнхий хуулиар болон салбарын хуулиар зохицуулдаг дараах улс орнуудын эрх зүйн зохицуулалтыг авч үзлээ.

1. АВСТРАЛИЙН ХОЛБООНЫ УЛС

Австрали улсад нийтийн аж ахуйтай холбогдох харилцааг 2000 онд батлагдсан 16 бүлэг 261 зүйл бүхий **Нийтийн аж ахуйн**¹⁹ (Utilities Act) тухай хуулиар зохицуулж байна. Мөн дээрх хуулиас гадна:

- Нийтийн үйлчилгээний техник зохицуулалтын тухай хууль (Utilities (Technical Regulation) Act 2014);
- Харилцаа холбооны суурилуулалтын тухай хууль (Utilities (Telecommunications Installations) Act 2001);
- Нийтийн үйлчилгээний (шугам сүлжээний) татварын тухай²⁰ (Utilities (Network Facilities Tax) Act 2006) зэрэг хуулиудаар нийтийн үйлчилгээтэй холбоотой харилцааг нарийвчлан зохицуулж байна.

Нийтийн аж ахуйн тухай хуулиар нийтийн аж ахуйн үйлчилгээнд хамаарах үйлчилгээ болон түүний нэр томъёог тодорхойлж өгсөн байна. Үүнд:

1.Цахилгаан эрчим хүчний үйлчилгээ

Цахилгаан эрчим хүчний үйлчилгээнд дараах зүйлс хамаарна.

- а) цахилгааны сүлжээгээр дамжуулан цахилгаан эрчим хүчийг хуваарилах;
- б) цахилгаан холболтын үйлчилгээ;
- в) 30 МВт ба түүнээс дээш хүчийг үйлдвэрлэх хүчин чадал;
- д) цахилгааны сүлжээгээр дамжуулан цахилгаан дамжуулах.

2.Байгалийн хий/газ

Хуульд заасны дагуу нийтийн аж ахуйн үйлчилгээнд доорх зүйлс хамаарна.

- а) хийн дамжуулах сүлжээгээр хий дамжуулах;
- б) хийн түгээлтийн сүлжээгээр дамжуулан хийн хуваарилалт;
- в) хийн холболтын үйлчилгээ.

3.Ус

Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээнд дараах зүйлсийг хамруулахаар тусгажээ.

¹⁹ Utilities Act 2000, <https://legislation.act.gov.au/View/a/2000-65/current/PDF/2000-65.PDF>

²⁰ Нийтийн үйлчилгээний шугам сүлжээ (Utility networks) гэдэгт цахилгаан, газ, бохир ус, цахилгаан холбоог дамжуулах болон түгээх сүлжээ багтана.

- а) түгээх зорилгоор ус хуримтлуулах, цэвэршүүлэх;
- б) ус хангамжийн сүлжээг бий болгох холболтын үйлчилгээ;
- с) усны сүлжээгээр дамжуулан ус түгээх;
- д) усан холболтын үйлчилгээ;
- е) ус хангамжаас ус нөөцлөх.

4.Ариутгах татуургын үйлчилгээ

Хуулиар дараах үйлчилгээг хамруулахаар заасан байна.

- а) ариутгах татуургын сүлжээг байгуулах;
- б) ариутгах татуургын холболтын үйлчилгээ;
- с) ариутгах татуургын үйлчилгээ.

5.Бусад үйлчилгээ

Тус хуульд заасны дагуу нийтийн аж ахуйн үйлчилгээг хэрэглэгч гэдэгт:

- а) Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээг гэрээгээр хүлээн авч буй этгээд;
- б) Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээтэй холбогдох аман болон бичгээр хүсэлт гаргасан этгээдийг ойлгоно гэж заажээ.

Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний зөвшөөрөл

Тус хуульд заасан үйлчилгээг зөвшөөрлийн үндсэн дээр эрхлэх бөгөөд зөвшөөрлийг хугацаатай болон хугацаагүй олгож болно. Зөвшөөрлийг тухайн төрлийн үйлчилгээг зохих түвшинд эрхлэн явуулах ерөнхий нөхцөлийг хангасан байдал, холбогдох техникийн шалгуур үзүүлэлтүүдийг харгалзан үзэж олгох бөгөөд цахилгаан болон усан хангамжийн үйлчилгээнд холбогдох хууль тогтоомжуудаар тогтоосон бусад шаардлагыг бүрэн хангасан байх шаардлага тавигддаг байна.

Өрсөлдөөн болон зохицуулалтын бие даасан хорооноос (цаашид хороо гэх) зөвшөөрөлтэй холбогдох шалгууруудыг тогтоож өгөх ба тус хороонд хандан зөвшөөрөлтэй холбогдох асуудал буюу түүнийг олгох, шилжүүлэх, төрлийг өөрчлөх, солих, зохих шаардлагаас чөлөөлүүлэх талаарх хүсэлтийг гаргадаг. Хорооноос хүсэлтийн дагуу холбогдох нэмэлт материалыг шаардах, нэмэлт материал гаргаж өгөх хүртэл хүсэлтийг хэлэлцэхгүй байх эрхтэй.

Мөн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг буцаах, сэргээх, хүчингүй болгох, цуцлах зэрэг асуудлыг зохицуулдаг байна. Хороо нь:

- Зөвшөөрөл эзэмшигч нь сүүлийн 5 жилийн хугацаанд тус хуулийг 2 буюу түүнээс дээш удаа зөрчиж холбогдох хариуцлага хүлээсэн;
- Тухайн зөрчил нь 1 буюу түүнээс дээш зөвшөөрлийн нөхцөлтэй холбоотой;
- Гаргасан зөрчилтэй холбоотойгоор үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлэн явуулах нь сөрөг нөлөөтэй гэж үзсэн;
- Тухайн жилийн зөвшөөрлийн төлбөрийг мэдэгдэл хүлээн авснаас хойш 28 хоногийн хугацаанд төлж барагдуулаагүй бол зөвшөөрлийг цуцална.

Мөн хорооноос зөвшөөрлийн төлбөрийг үйлчилгээний чиглэл тус бүрээр тогтоож өгөх ба бүтэн, эсхүл хагас жил тутамд төлбөрийг төлөх үүрэгтэй байдаг.

Мөн зөвшөөрөлтэй холбогдох зөрчилд ногдуулах торгуулийн хэмжээ, зөрчил

арилгах арга зам, урьдчилан сэргийлэх талаар зөвшөөрөл эзэмшигчид заавар зөвлөмж өгөх, чиглэл хүргүүлэх талаарх зохицуулалтыг хуульд нарийвчлан тусгаж өгсөн байна. Мөн зөвшөөрөл эзэмшигч нь явуулж буй үйл ажиллагаатай холбоотойгоор бусдын мэдээллийг олж авсан бол задруулахыг хориглосон байна.

Хороо нь зөвшөөрөл олгосон, өөрчилсөн, цуцалсан, хүчингүй болгосон талаар бичгээр хариу өгөх ба гаргасан шийдвэрээ мэдээллийн цахим хуудсаар, эсхүл ил тод байдлаар олон нийтэд танилцах боломжоор хангах үүрэгтэй байхаар хуульчилсан байна.

Хуулийн 3(А) бүлэгт цахилгаан эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн салбарт үйлчилгээ эрхлэгчийн сүлжээний зохицуулалтын төлбөр төлөх үүрэг ба төлбөр ногдуулах аргачлалыг тусгаж өгсөн байна. Хуульд зааснаар эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн салбар гэдэгт дараах салбар хамаарч байна.

- а) цахилгаан түгээх салбар;
- б) цахилгаан хангамжийн салбар;
- в) хий түгээх салбар;
- г) хийн хангамжийн салбар;
- д) бусад хууль тогтоомжоор хамааруулахаар заасан салбар.

Хуульд цахилгаан эрчим хүчний үйлчилгээ эрхлэгчид үйлдвэрлэлийн код олгох зохицуулалт, цахилгаан эрчим хүчний үйлчилгээ эрхлэгчтэй холбогдох асуудал болоод цахилгаан эрчим хүчний үйлчилгээ эрхлэгчийн үүрэг, холбогдох зөрчил, түүнд хүлээлгэх хариуцлагын талаар тусгасан байна. Цахилгаан эрчим хүчний үйлчилгээ эрхлэгч нь хэрэглэгчид юун түрүүнд сэргээгдэх эрчим хүчний бүтээгдэхүүнийг зайлшгүй санал болгох ёстой бөгөөд хэрэглэгчээс худалдан авах сэргээгдэх эрчим хүчний бүтээгдэхүүнтэй байх, түүнчлэн үйлчилгээ үзүүлсэн баримт дээр сэргээгдэх эрчим хүчний талаарх мэдээллийг тусгасан байхыг хуулиар үүрэг болгосон байна.

Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ авах хүсэлт гаргах

Хуулийн 6 дугаар бүлгээр нийтийн аж ахуйн үйлчилгээнд хамрагдахыг хүссэн этгээд үйлчилгээ эрхлэгчид хандаж амаар болон бичгээр, бусад цахим хэлбэр, утсаар хүсэлтээ гаргаж энгийн хэрэглэгчийн гэрээг байгуулдаг. Үйлчилгээ эрхлэгчид тус гэрээний загварыг зохицуулах хороонд хандаж гаргах бөгөөд тус хорооноос загварыг баталдаг байна. Энд онцлох нэг зохицуулалт нь ус хангамжийн болон ариутгах татуургын үйлчилгээ авахад тухайн үйлчилгээний шугам тавигдсан газрын өмчлөгч нь тухайн үйлчилгээг авч хэрэглэж буй хэрэглэгчийн төлбөрийг давхар хариуцдаг байна.

Цахилгаан эрчим хүч, байгалийн хийн үйлчилгээнээс бусад төрлийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь шугам сүлжээгүй алс газарт шинээр шугам сүлжээ оруулах, харилцан адилгүй техникийн боломжтой газруудад шугам сүлжээ өргөтгөх үүднээс хэрэглэгчдээс зохих хөрөнгө оруулалтын хураамж авч болохыг зааж өгсөн байна.

Сүлжээний үйл ажиллагаа. (Network operation)

Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ эрхлэгчийн сүлжээний байгууламж суурилуулахтай холбоотой асуудлыг тус хуулиар зохицуулсан бөгөөд хуульд зааснаар газар, усан

дээр болон доогуур сүлжээний байгууламж, шугам, шуудуй тавих үйл ажиллагаа явуулахад шаардлагатай байгууламж, тоног төхөөрөмж барих, өргөтгөх нь сүлжээний байгууламж суурилуулах ойлголтод хамаарна. Сүлжээний үйл ажиллагаа гэдэг нь энэ хуульд заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэх хүрээнд нийтийн үйлчилгээний байгууллага, эсвэл ашиглалтын эрх бүхий этгээдийн гүйцэтгэсэн ажлыг ойлгоно.

Хуульд зааснаар зөвшөөрөл бүхий үйлчилгээ эрхлэгч нь сүлжээний байгууламж суурилуулахтай холбоотойгоор дараах ажлыг гүйцэтгэж болно.

- холбогдох газар эзэмших, нэвтрэх;
- судалгаа хийх, дээж авах, хөрсийг шинжлэх;
- үйлдвэр, машин механизм, тоног төхөөрөмж барих, суурилуулах, байрлуулах;
- мод огтлох, ургамал цэвэрлэх;
- нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ хэрэглэгчдэд үзүүлэх үйлчилгээг түр зогсоох;
- шороон малтлага хийх;
- газрыг тэгшлэх буюу зам тавих;
- ажлын байр, бусад барилга байгууламж, хашаа барих;
- бусад бүтэц;
- ашиглалтын үйлчилгээ үзүүлэхтэй холбогдуулан суулгасан сүлжээний байгууламжийг нураах, устгах;
- хашаа, хананд хаалга, гарц тавих, хаалга, гарцыг зайлуулах;
- нийтийн эзэмшлийн зам, гүүрэн дээр замын хөдөлгөөнийг түр хугацаагаар саатуулах, хэсэгчлэн зогсоох;
- ажлын явцад хөндөгдсөн газар, хашаа, хана зэрэг бусад байгууламжийг сэргээн засварлах, шороо, ургамал, хог хаягдлыг зайлуулах.

Дээр дурдсан үйл ажиллагааг газар эзэмшигчийн зөвшөөрөлгүй явуулахыг хориглоно.

Үйлчилгээ үзүүлэгч нь өөрийн сүлжээний эзэмшил, арчилгаатай холбоотойгоор дараах үйл ажиллагааг явуулж болно.

- байгууламжийн аливаа хэсгийг өөрчлөх, арилгах, засах, солих;
- байгууламжийг шаардлагатай материал, түүхий эдээр хангах;
- байгууламжийн зохистой ажиллагааг шалгах, зохих ёсоор хангах;
- сүлжээний хамгаалалттай холбоотой арга хэмжээ.

Үйлчилгээ үзүүлэгч нь үйл ажиллагаагаа явуулахдаа бусдад аль болох төвөг чирэгдэл учруулахгүй байх, учрах аюул саадыг зайлуулах, багасгах арга хэмжээг авах үүрэгтэй.

Үйлчилгээ үзүүлэгчээс хувийн болон нийтийн эзэмшлийн газар дээр харилцаа холбоо, ус зайлуулах, гудамжны гэрэлтүүлэг зэргээр үйл ажиллагаа явуулах, мод, бут огтлох, зайлуулах бол явуулах үйл ажиллагааны зорилго, явагдах ажил, түүний хугацаа, газрын аль хэсэг хамрагдах, түүнийг нөхөн сэргээх, хохирол учруулсан тохиолдолд нөхөн төлбөр төлөх зэрэг асуудлыг тусгасан мэдэгдлийг 7 хоногийн өмнө өгөх үүрэгтэй. Харин бусдын эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, сүлжээний бүрэн

бүтэн байдалтай холбоотой яаралтай нөхцөл байдал бий болсон үед дээрх зохицуулалт хамаарахгүй.

Үйл ажиллагааны явцад соёлын зүйлс хөндөгдөх бол соёлын өвийн асуудал эрхэлсэн байгууллагад нэн даруй мэдэгдэл хүргүүлнэ. Бусдын эзэмшлийн газарт үйл ажиллагаа явуулсан нөхцөлд урьд байсан байдалд нь нөхөн сэргээх үүрэгтэй гэж заажээ.

Үйлчилгээ эрхлэгч нь өөрийн нэрийн өмнөөс үйлчилгээ үзүүлэх албан хаагчдыг томилон, холбогдох албан үнэмлэх олгоно. Сүлжээ, байгууламжид нэвтрэн орсон газрын өмчлөгч эзэмшигч нь тухайн байгууламжийн хувьд өмчлөх эрхгүй байна.

Хуулийн 9 дүгээр бүлэгт нийтийн үйлчилгээнд хяналт шалгалтын ажилтан томилж оролцуулах асуудлыг зохицуулсан байна. Хуульд зааснаар үйлчилгээ үзүүлэгчээс гаргасан зөрчил нь цаашид хэрэглэгчдэд үзүүлэх үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлнө гэж үзсэн, хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаа нь зөвшөөрлийн шаардлага, шалгууртай нийцэхгүй байгаа, зөвшөөрлийн хугацаа дууссан, эсхүл түүнийг цуцлах нь хэрэглэгчдэд хохиролтой гэж үзсэн нөхцөлд хороо болон холбогдох яам зөвшилцөн, үйлчилгээ эрхлэгчийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих албан тушаалтныг томилно. Хяналт шалгалтын ажилтан түүнийг томилсон албан тушаал, түүнд заасан чиг үүргийг гүйцэтгэнэ. Хяналт шалгалтын ажилтан нь тухайн томилогдсон үйлчилгээний нөхцлийг хангах үүрэгтэй бөгөөд дараах эрхийг эдэлнэ. Үүнд:

- Үйлчилгээ эрхлэгчийн холбогдох үйл ажиллагаанд хяналт тавих;
- Сүлжээ, байгууламж болон холбогдох бусад газар байранд нэвтрэх;
- Шаардлагатай арга хэмжээ авах талаар бичгээр зааварчилгаа өгөх;
- Хяналт шалгалтын ажилтан нь яаманд мэдээлэл хүргүүлж байх ба яамнаас тусгайлсан асуудлаар тодорхой бүрэн эрхийг олгож болно.

Өрсөлдөөн болон зохицуулалтын бие даасан хороо нь өөрийн хяналтын байцаагч нарыг томилж ажиллуулах ба түүнд тавигдах шаардлагыг хуульд зааж өгсөн байна. Үүнд:

- Австралийн иргэн, эсхүл байнгын оршин суугч;
- Хорооны даргаас тухайн иргэн нь ажлын туршлага болон гэмт хэрэг үйлдэж байсан эсэхийг судалсны дүнд бичгээр тухайн албан тушаалд ажиллах боломжтой талаар дүгнэлт гаргасан;
- Холбогдох сургалтад хамрагдаж, тухайн албан тушаалд тэнцэх боломжтой талаар хорооны дарга дүгнэлт гаргасан байна.

Хяналтын байцаагч нь оршин суугчийн зөвшөөрлөөр орон байранд нэвтрэх, үйлчилгээ эрхлэгчдийн үйл ажиллагаа явуулж буй байр болон сүлжээний байгууламжид хүссэн цагтаа нэвтрэх эрхтэй. Хяналтын байцаагч нь хувийн эзэмшлийн газарт нэвтрэх эрхтэй бөгөөд тухайн газар дахь байр, сууцанд нэвтрэх тохиолдолд эзэмшигчээс зөвшөөрөл авна.

Эзэмшигч зөвшөөрөл өгсөн тохиолдолд хяналтын байцаагч нь нэвтрэх болсон шаардлага, шүүхэд нотлох баримтаар хураан авах буюу олдсон эд зүйл, эзэмшигч нэвтрүүлэхээс татгалзах эрхтэй тухай, түүний зөвшөөрсөн зөвшөөрөл, он сар, цаг

хугацаа зэргийг тусгасан баримтанд гарын үсэг зуруулан, нэг хувийг эзэмшигчид өгнө. Эзэмшигч нэвтрүүлэхээс татгалзсан тохиолдолд холбогдох шүүхэд хандаж, нэвтрэх зөвшөөрөл хүснэ.

Хяналтын байцаагч нь холбогдох байр, байгууламжид нэвтэрсэн бол хянах, хэмжилт хийх, дээж авах, зураг болон бичлэг хийх, чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай багаж хэрэгсэл, материал авч орох, бичиг баримт хуулбарлан авах, нотлох баримтаар эд зүйл хураан авах эрхтэй. Зөрчил гаргасан нь тогтоогдохгүй, эсхүл 90 хоногийн хугацаанд тухайн асуудлыг шийдвэрлэж чадаагүй бол эд зүйлийг буцаан олгох буюу зохих нөхөн төлбөрийг төлнө.

Хуулийн 9А бүлэгт нийтлэг эрх ашиг, нийт хэрэглэгчдийн хэрэгцээг хангах үүднээс цахилгаан эрчим хүч байгалийн хий, усны үйлчилгээнд зохих хязгаарлалт хийх зохицуулалтыг тухай бүр гаргаж болох үндэслэлийг тусгасан байна.

Шүүхэд хэрэглэгчтэй холбогдох маргаан үүсгэх, нэхэмжлэл гаргахтай холбогдох харилцааг зохицуулахдаа 10000 доллар түүнээс дээш хэрэглэгчийн төлбөртэй холбогдох болон мөн дүнтэй хэрэглэгчид хохирол учруулсан маргааныг дүүргийн иргэний шүүхээр хянан шийдвэрлэхээр зохицуулсан байна. Үйлчилгээ эрхлэгч нь шүүхэд нэхэмжлэл гаргахаас өмнө үйлчлүүлэгчид шүүхэд маргаан шийдвэрлүүлэх талаарх мэдэгдлийг 7 хоногийн өмнө өгсөн байна. Хэрэглэгчдээс үйлчилгээ эрхлэгчидтэй холбогдуулан захиргааны шүүхэд гомдол, нэхэмжлэл гаргах харилцааг мөн зохицуулсан байна.

Нийгмийн хариуцлага

Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ үзүүлэгч нарын үйл ажиллагааг байгаль орчин, нийгмийн сайн сайхан зэрэг Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй хөтөлбөр, төлөвлөгөөтэй уялдуулах, тодорхой үйлчилгээ эрхлэгч нартай хэлэлцээ хийх замаар тодорхой үр дүнд хүрэх, тэдэнд чиглэл өгөх, чиглэлийн дагуу хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаанд төрөөс нөхөн төлбөр олгох зорилгоор холбогдох яамдаас үйлчилгээ эрхлэгч нарт албан бичгээр төрийн холбогдох хөтөлбөрт үйл ажиллагаагаа нийцүүлэх, хэрхэн зохицуулах талаар чиглэл өгч болно. Тухайлбал, уг чиглэлээр тодорхой үйлчилгээг тодорхой салбар, бүлэгт үнэ төлбөргүй, хямдралтай үнээр, эсхүл тогтоосон үнээр нийлүүлэхийг зааж болно. Чиглэлд түүнийг гүйцэтгэсэнтэй холбоотойгоор үйлчилгээ эрхлэгчээс гарах зардлын тооцооллыг хавсаргасан байна. Үйлчилгээ эрхлэгч нар нь тус чиглэлийг дагаж мөрдөх үүрэгтэй байна.

Чиглэлд тодорхойлсон зардал, үнэтэй холбоотойгоор үйлчилгээ эрхлэгч холбогдох яамтай тохиролцоогүй бол Хороонд хандан гомдол гаргах эрхтэй бөгөөд Хороо түүнийг хянан шийдвэрлэнэ. Хорооноос хянан шийдвэрлэх маргааныг хуульд тусгайлан зааж өгсөн байна.

Гэрэлтүүлэг, ус зайлуулах шугам

Хуульд зааснаар гудамжны чимэглэлийн болон урлагийн зориулалттай гэрэлтүүлгийн шон гудамжны гэрэлтүүлэгт хамаарахгүй бөгөөд ус зайлуулах шугам сүлжээний хилээс гадна орших асуудал мөн хамаарахгүй гэжээ.

Ус зайлуулах шугамын сүлжээний кодыг холбогдох яамнаас тогтоон, үүний дагуу сүлжээний хилийг тогтоодог.

Гудамжны гэрэлтүүлгийн сүлжээнд гудамжны гэрэлтүүлэг, түүнтэй холбогдох бусад үйлчилгээ хамаарна. Гудамжны гэрэлтүүлгийн сүлжээ нь тухайн сүлжээнээс гадна орших дэд бүтцэд хамаарахгүй бөгөөд сүлжээний хүрээ болон цахилгаан эрчим хүчний сүлжээний уялдааг харгалзан үндсэн хүрээг холбогдох яамнаас тогтоож өгдөг байна.

2. БҮГД НАЙРАМДАХ ЛАТВИ УЛС

Нийтийн аж ахуйн үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт.

Латви улсын Нийтийн үйлчилгээний салбарын харилцааг Нийтийн үйлчилгээний тухай хууль (On Regulators of Public Utilities)²¹, Эрчим Хүчний тухай хууль (Energy Law)²², Шуудангийн Үйлчилгээний тухай хууль (Postal Law)²³, Цахилгаан Холбоо, Харилцааны тухай хууль (Electronic Communications Law)²⁴, Төмөр замын тухай хууль (Railway Law)²⁵, Усны тухай хууль (Law on Water Management Services)²⁶-иудаар зохицуулж байна.

Нийтийн үйлчилгээний салбарын үйл ажиллагаа нь Үндэсний хэмжээнд Нийтийн үйлчилгээний комисс буюу Зохицуулах Хороо (Public Utilities Commission)-ны удирдлага дор явагддаг.

Зохицуулах Хороо (PUC) нь Нийтийн Үйлчилгээний зохицуулалтын тухай хуулийн дагуу үйл ажиллагаа явуулдаг бие даасан байгууллага юм.

Тус хороо нь эрчим хүч, цахилгаан, хий, дулаан, харилцаа холбоо, шуудан, төмөр замын салбар, халаалт, ус хангамж, хот, суурин газрын хог хаягдлын менежмент зэрэг олон салбаруудыг “Нийтийн үйлчилгээний зохицуулалтын тухай” хууль болон бусад хууль тогтоомжийн хүрээнд зохицуулдаг,²⁷ жил бүр УИХ-д ажлаа хариуцан тайлагнадаг байна.²⁸

2001 онд батлагдсан “Нийтийн үйлчилгээний зохицуулалтын тухай” (On Regulators of Public Utilities) хуульд хамгийн сүүлд 2014 онд нэмэлт, өөрчлөлт орсон. Тус хууль нь 8 бүлэг, 47 зүйлтэй.

- ❖ Бүлэг I. Ерөнхий зүйл (1-5 зүйл)
- ❖ Бүлэг II. Нийтийн Үйлчилгээний Удирдах Газар – Зохицуулах хороо (6-11 зүйл)
- ❖ Бүлэг III. Нийтийн үйлчилгээний зөвшөөрөл олгох ба Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн бүртгэл (12-18 зүйл)
- ❖ Бүлэг IV. Тариф тогтоох тухай (19-21 зүйл)
- ❖ Бүлэг V. Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн үйл ажиллагаа (22-28 зүйл)

²¹ <https://erranet.org/member/puc-latvia/>

²² http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Energy_Law.doc

²³ http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Cab_Reg_No_265_Postal_Regulations.doc

²⁴ http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Electronic_Communications_Law.doc

²⁵ <http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Railway.pdf>

²⁶ <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/lat172903.pdf>

²⁷ <https://www.linkedin.com/company/public-utilities-commission-of-latvia>

²⁸ http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Citi/On_Regulators_of_Public_Utilities.pdf

- ❖ Бүлэг VI. Зохицуулах хорооны үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх (29-31 зүйл)
- ❖ Бүлэг VII. Маргаан хянан шийдвэрлэх (32-35 зүйл)
- ❖ Бүлэг VIII. Зохицуулагчийн бүтэц, үйл ажиллагаа (36-47 зүйл)

Тус хуулийн зорилго нь эдийн засгийн хувьд бодит зардалдаа нийцсэн үнэ тариф бүхий аюулгүй, чанартай нийтийн үйлчилгээг тасралтгүй авах боломжоор хангах, мөн түүнчлэн нийтийн үйлчилгээний дүрэм, журам болон нийтийн үйлчилгээний эрх зүйн харилцааг тодорхойлж, тухайн салбарын хөгжил, дэвшил болон эдийн засгийн бодитой өрсөлдөөнийг хөхиүлэн дэмжихэд оршино. Энэхүү хуулиар нийтийн үйлчилгээний зохицуулалтын ерөнхий журам болон зохицуулалтын тогтолцоог хөгжүүлэх үндсэн зарчмыг тогтооно.

Төрөөс дараах салбарт нийтийн үйлчилгээг арилжааны зарчмаар зохицуулна. Үүнд:

- 1) эрчим хүч;
- 2) цахилгаан холбоо;
- 3) шуудангийн үйлчилгээ;
- 4) төмөр замын тээвэр;
- 5) хот суурин газрын хог хаягдлын менежмент;
- 6) усны нөөцийн менежмент.

Нийтийн үйлчилгээний зохицуулалт бүхий салбаруудад нийтийн үйлчилгээний төрлийг Засгийн газар тодорхойлно.

Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгч гэдэг нь тодорхой нутаг дэвсгэрт нийтийн үйлчилгээ үзүүлдэг этгээдийг хэлэх бөгөөд тус этгээдийн нийтийн үйлчилгээ эрхлэх үйл ажиллагааг энэ хуулиар зохицуулна.

“Нийтийн үйлчилгээний хэрэглэгчид (хэрэглэгчид) гэдэг нь нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдээс нийтийн үйлчилгээг авч буй хувь хүмүүс, хуулийн этгээдүүдийг хэлнэ” гэж тодорхойлсон байна.

Нийтийн Үйлчилгээний Удирдах Газар- Зохицуулах хороо (Public Utilities Commission)- ны эрх үүрэг, бие даасан байдлын талаар хуульд дэлгэрэнгүй зохицуулж өгсөн байна. Нийтийн Үйлчилгээний Комисс нь (Зохицуулах хороо) зохицуулалт бүхий салбаруудын нийтийн үйлчилгээг удирдан зохицуулна. Энэхүү эрхийн хүрээнд хуулиар хүлээсэн үүргээ бие даан гүйцэтгэж, нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний хэрэглэгчид болон үйлчилгээ эрхлэгчдийн мөрдөх захиргааны акт болон шийдвэрийг гаргадаг.

Зохицуулах хороо нь нийтийн үйлчилгээний хангамжийн үйл ажиллагаанд энэ хууль болон холбогдох хууль тогтоомжуудыг дагаж мөрдөж буй эсэхэд хяналт тавина.

Зохицуулах хороо нь хуулиар батлагдсан төсвөө бие даан захиран зарцуулдаг байгууллагын болон гүйцэтгэх үүргийн хувьд бие даасан байгууллага юм. Зохицуулах хорооны шийдвэр гаргах байгууллага нь Зөвлөл байна. Тус Зөвлөл нь Зохицуулах хорооны нэрийн өмнөөс нийтийн үйлчилгээний хэрэглэгчид болон үйлчилгээ эрхлэгчдийн заавал дагаж мөрдөх захиргааны акт болон шийдвэрийг

гаргадаг.

Хуулийн 9 дүгээр зүйлд Зохицуулах хорооны эрх, үүргийг дараах байдлаар хуульчилсан байна. Үүнд:

- нийтийн үйлчилгээний хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах, нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн өсөлт, хөгжлийг дэмжих;
- үнэ тарифыг тооцох арга зүйг тодорхойлох;
- зохицуулалттай (холбогдох) салбартай холбоотой тусгай хууль тогтоомжоор үнэ тарифыг тодорхойлох журмыг зааж өгөөгүй бол үнэ тарифыг тогтоох;
- нийтийн үйлчилгээний тусгай зөвшөөрөл олгох буюу нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчийг бүртгэх;
- энэхүү хуульд заасан журмын дагуу маргаан гарсан тохиолдолд маргааныг хянан шалгах
- зохицуулалттай (холбогдох) салбарууд дахь өрсөлдөөнийг дэмжих, нийтийн үйлчилгээг тусгай зөвшөөрөлд заагдсан нөхцөл болон ерөнхий зөвшөөрлийн заалт, чанарын тусгай шаардлага, техникийн зүйл заалт, стандарт болон гэрээний зүйл заалтуудад нийцэж буй эсэхийг хянах;
- зохицуулалттай (холбогдох) салбарыг хариуцсан яамдад хүсэлтийн дагуу мэдээлэл гаргаж өгөх, нийтийн үйлчилгээний зохицуулалттай холбоотой асуудлаар дээрх яамдад зөвлөмж өгөх;
- хорооны үйл ажиллагаа болон нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн нийтийн үйлчилгээний үйл ажиллагааг олон нийтэд мэдээллэх;
- салбарын тусгай хуулинд заасан бусад үүргийг гүйцэтгэх;

Зохицуулах хороо нь бүрэн эрхийнхээ хүрээнд бие даан шийдвэр гаргах ба нийтийн үйлчилгээний хэрэглэгчид болон үйлчилгээ эрхлэгчдийн заавал дагаж мөрдөх тогтоол, шийдвэрийг гаргана. Зохицуулах хороо нь нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчид болон тэдгээрийн үйл ажиллагаатай холбоотой өөрт байгаа мэдээллийг хамгаалах үүрэгтэй.

Хуулийн гуравдугаар бүлгээр тусгай зөвшөөрөл олгоход тавигдах шаардлага, лиценз олгох, хүчингүй болгох, хүчинтэй хугацааг түдгэлзүүлэх, түүнд нэмэлт өөрчлөлт оруулахтай холбоотой зохицуулалтыг хуульчилсан байна.

- Нийтийн үйлчилгээний тусгай зөвшөөрөл нь тухайн тусгай зөвшөөрөлд заасан нутаг дэвсгэрт хамаарах хэрэглэгчдийн өмнө ижил төрлийн үүрэг хүлээсэн гэж үзэх эрхийг нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчид олгох ба эдгээр хэрэглэгчдэд нийтийн үйлчилгээг тодорхой заасан чанар, хэмжээгээр, тогтоосон тарифаар үзүүлэх үүргийг тус нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдэд ногдуулна.
- Зохицуулах хороо нь Засгийн газрын баталсан журмын дагуу нийтийн үйлчилгээ эрхлэх тусгай зөвшөөрөл болон зохицуулалттай (холбогдох) салбарт үйлчилгээ эрхлэгчийн тусгай зөвшөөрлийг олгоно. Хэрэв салбарын тусгай хуульд заагаагүй бол, тусгай зөвшөөрөл авах хүсэлт гаргах журмыг мөн Засгийн газар батална.

- Хэрэв зохицуулалттай (холбогдох) салбарт тусгай зөвшөөрөл авах хүсэлт гаргах журмыг салбарын хууль тогтоомжид тусгайлан заасан бол Зохицуулах хороо нийтийн үйлчилгээ эрхлэгч болон зохицуулалттай (холбогдох) салбарт үйлчилгээ эрхлэгчдэд тусгай зөвшөөрлийг тодорхой хугацаагаар олгох ба уг тусгай зөвшөөрөлд нийтийн үйлчилгээний төрлийг зааж өгсөн байна.
- Зохицуулах хороо тусгай зөвшөөрлийн нөхцөлийн биелэлт мөн түүнчлэн нийтийн үйлчилгээ тусгай зөвшөөрлийн нөхцөлтэй нийцэж байгаа эсэхийг хянана.

Хуулийн тавдугаар бүлгээр Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн талаарх харилцааг зохицуулсан байна.

1. Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдийг тухайн нутаг дэвсгэрт тусгай зөвшөөрлийн нөхцөлийн дагуу хүчинтэй хугацаанд нийтийн үйлчилгээг тасралтгүй хүлээн авах боломжоор хангана.
2. Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдэд холбогдох салбарын хувьд тодорхойлогдсон нийтийн үйлчилгээний аюулгүй байдлын шаардлагууд болон ажилтнуудын мэргэжил, ур чадварт тавигдах шаардлагын биелэлтийг хангана.
3. Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчид нийтийн үйлчилгээний чанарыг техникийн үзүүлэлт, стандарт, гэрээний нөхцөлд нийцүүлэх үүрэгтэй. Хэрэв нийтийн үйлчилгээ эрхлэгч техникийн үзүүлэлт, стандарт, гэрээний нөхцөлд нийцсэн нийтийн үйлчилгээний чанарыг хангаж чадахгүй бол нийтийн үйлчилгээ эрхлэгч нь гэрээний нөхцөл болон хууль тогтоомжийн шаардлагад нийцүүлэн хэрэглэгчид учирсан хохирлыг нөхөн төлнө.
4. Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгч нийтийн үйлчилгээний чанарыг сайжруулахын тулд үр дүнтэй, эдийн засагт хэмнэлттэй, аюулгүй технологи, ажиллах арга барил нэвтрүүлэхийг дэмжинэ.
5. Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгч нь Засгийн газраас гаргасан журамд нийцүүлэн үйлчилгээ авсан нийтийн үйлчилгээний төлбөрөө төлөөгүй болон бусад үүргээ биелүүлээгүй хэрэглэгчдэд нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ үзүүлэхийг зогсоох эрхтэй.

Зохицуулах хорооны үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх асуудлыг дараах байдлаар зохицуулсан байна.

Зохицуулах хорооны үйл ажиллагааг Төрөөс тогтоосон нийтийн үйлчилгээний зохицуулалтын хураамжаас цугларсан орлогоор санхүүжүүлнэ.

Нийтийн үйлчилгээний зохицуулалтыг хангахын тулд, зохицуулалттай (холбогдох) салбар дахь төрөөс тогтоосон нийтийн үйлчилгээний хураамжийг нийтийн үйлчилгээ эрхлэгч бүх этгээдүүд төлөх үүрэгтэй.

Төрөөс тогтоосон нийтийн үйлчилгээний хураамжийг улсын төсөвт төвлөрүүлж, Төрийн Сан дахь Зохицуулах хорооны дансанд шилжүүлнэ. Нийтийн үйлчилгээний зохицуулалтын хураамжаас олсон орлогыг зөвхөн Зохицуулах хорооны үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд зарцуулна.

Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдэд дараах тохиолдолд нийтийн үйлчилгээний

хураамжийг буцаан олгохгүй. Үүнд:

- Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчдэд олгосон тусгай зөвшөөрөл цуцлагдсан, түдгэлзүүлсэн;
- Нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчийг бүртгэлээс хассан, эсвэл нийтийн үйлчилгээ эрхлэгчийн үйл ажиллагааг түдгэлзүүлсэн тухай тэмдэглэл бүртгэл дээр хийгдсэн;
- Нийтийн үйлчилгээний зохицуулалт дуусгавар болсон.

3. РУМЫН УЛС

Румын улсын орон нутаг, хот суурин газруудад нийтийн үйлчилгээний байгууламжийг бий болгох, зохион байгуулах, хяналт тавих, шалгах нэгдсэн үйл ажиллагааг 2006 оны 3 дугаар сарын 8-нд батлагдсан **“Нийтийн үйлчилгээний тухай 51 дүгээр хууль”**²⁹ (Law No 51 on communal public services, adopted on 8 March 2006)-аар зохицуулж байна.

Энэ хуулинд сүүлд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр³⁰ орон нутгийн нийтийн ашиглалтын хэрэгцээ болон нийтийн ашиг сонирхлыг хангахад чиглэсэн дараах тодорхой зохицуулалт бүхий үйл ажиллагааны цогцыг нийтийн үйлчилгээ гэж тодорхойлжээ. Үүнд:

- Ундны усны хангамж;
- Бохир ус зайлуулах болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа;
- Хурын ус хуримтлуулах болон зайлуулах;
- Дулааны эрчим хүчний үйлдвэрлэл, тээвэрлэлт, хуваарилалт, ханган нийлүүлэлтийн төвлөрсөн систем;
- Хот суурин газрын эрүүл ахуй (хатуу хог хаягдлыг цэвэрлэх болон боловсруулах);
- Гудамж, талбайн гэрэлтүүлэг;
- Орон нутгийн захиргааны ангилалд харьяалагдах хувийн болон нийтийн өмч хөрөнгийн менежмент;
- Хотын нийтийн тээвэр.

Харин дулаан эрчим хүчийг үйлдвэрлэх, тээвэрлэх, түгээх ба хангах төвлөрсөн системийн үйл ажиллагааг тусгайлсан **Дулаан эрчим хүчээр хангах нийтийн үйлчилгээний тухай №325/2006 хууль**³¹ (Law No 325/2006) ба төв системээр дамжуулан хангадаг дулаан эрчим хүчний орон нутаг дахь үнийн тухай **Засгийн газрын №36/2006 тогтоолоор** тус тус зохицуулж байна.

Нийтийн үйлчилгээний байгууллагын үйл ажиллагаа

Румыны орон нутгийн захиргааны шийдвэрээр тухайн орон нутгийн иргэдийн тав тухтай ажиллаж амьдрах нөхцөлийг хангах үүднээс хэд хэдэн хотуудад нийтийн ажил үйлчилгээг шилжүүлэн гүйцэтгүүлэх ассоциацуудыг (орон нутгийн төрийн

²⁹ https://ec.europa.eu/competition/state_aid/public_services/2012_2014/romania_en.pdf

³⁰ Энэхүү хуульд Засгийн газрын №13/2008 шуурхай арга хэмжээний шийдвэрээр 2008, 2012 онд нэмэлт өөрчлөлт орсон.

³¹ Published in the Official Journal of Romania No 651, issued on 27 July 2006

захиргааны байгуулагууд, эсхүл бичил бүс нутгийн хөгжлийн ассоциацуудыг) байгуулжээ. Нийтийн үйлчилгээний тухай 51 дүгээр хууль болон орон нутгийн захиргааны түвшний шийдвэрээр нийтийн үйлчилгээг тухайн хотын хөгжлийн түвшин болон нийгэм-эдийн засгийн ач холбогдол, техник, хотын дэд бүтцийн хүчин чадалд нийцүүлэн байгуулж, удирдан зохион байгуулсан байна.

Нийтийн үйлчилгээ тус бүрийг үүсгэн байгуулах, бүтэц тогтоох, хөгжүүлэх, санхүүжүүлэх, удирдан зохион байгуулах зэргийг холбогдох хууль болон тухайн салбарын Засгийн газрын тогтоол, эсхүл зохицуулагч байгууллагаас баталсан бусад дүрэм, журмын дагуу явуулдаг.

Нийтийн үйлчилгээний тухай 51 дүгээр хуульд “нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ”-г сонгогдсон операторууд, эсхүл бүс нутгийн операторууд үзүүлэхээр заажээ. Тэдгээр операторууд нь дор дурдсан хуулийн статусын аль нэгийг эдэлнэ.Үүнд:

- а) Хотын захирагчийн, эсхүл орон нутгийн тусгайлсан бүтцийн дотор байгуулагдсан захиргааны бус /that are no juridical persons/ үйл ажиллагааны газар;
- б) Холбогдох орон нутгийн захиргааны шийдвэрээр байгуулагдсан захиргааны бус /which are no juridical persons/ орон нутаг, эсхүл сумын/дүүргийн түвшний нийтийн үйлчилгээ;
- в) Холбогдох орон нутгийн захиргааны шийдвэрээр байгуулагдсан захиргааны /which are juridical persons/ орон нутаг, эсхүл сумын түвшний нийтийн үйлчилгээ;
- д) Орон нутгийн өмчит компаниуд;³² хувьцаат хөрөнгө нь бүхэлдээ холбогдох орон нутгийн захиргааны эзэмшилд байдаг компаниуд;
- е) Хувийн өмчит компаниуд;³³
- ф) Орон нутаг болон хувийн өмч хосолсон компаниуд: хөрөнгийн зарим хувь нь хувийн, зарим хувь нь төрийн, эсхүл аль нэг нийтийн байгууллагынх байна.

Эдгээр нийтийн үйлчилгээ үзүүлэгчид нь дараах үндсэн шаардлагуудыг хангасан байна. Үүнд:

- нэг нэгдмэл мөн чанартай байх;
- гэрээнийхээ нөхцөлд заагдсан тоо, чанарын заалтуудыг ямагт ханган биелүүлж байх;
- үйл ажиллагаа нь хэрэглэгчдийнхээ эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн, урт хугацаанд удирдан зохион байгуулах боломжтой байх;
- бүх хэрэглэгчдэдээ тэгш хүртээмжтэй, ялгаварлалгүй гэрээнд заасан үйлчилгээг санал болгох;
- аливаа шийдвэрийг ил тод гаргаж, хэрэглэгчдээ хамгаалдаг байх.

Орон нутгийн нийтийн үйлчилгээний захиргааны байгууллага нь дараах шийдвэрүүдийг гаргана. Үүнд:

³² Сүүлд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр Арилжааны компаниудын тухай №31/1990 (Law No 31/1990) хуулиар зохицуулагдахаар болсон.

³³ Мөн адил

- Бүх төрлийн нийтийн үйлчилгээг нийтийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн үүсгэн байгуулах, зохион байгуулах, удирдах үүднээс эдгээр ажил үйлчилгээнд шаардагдах бүх төрлийн хөрөнгө оруулалтыг санхүүжүүлж, бусад нийгэмлэгүүдтэй (олон нийттэй) харилцах, холбогдох;
- Нийтийн үйлчилгээг удирдан зохион байгуулах аргыг сонгох, нийтийн ажил үйлчилгээний болон концессийн гэрээний хэлбэрээр улсын ба хувийн өмчит менежмент бүхий хуулийн этгээдүүдийг нийтийн ашиглалтын тогтолцоо болон орон нутгийн захиргааны холбогдол бүхий ажил үйлчилгээнд оролцуулах;
- Гүйцэтгэлийн индикаторуудыг ажиглах, хянах, тайлагнах, тэрчлэн эдгээр индикаторуудыг тухайлсан нийтийн үйлчилгээний хамгийн шилдэг сайн операторын гүйцэтгэлтэй харьцуулан үзэх арга, аргачлалыг боловсруулан хэрэглэх;
- Орон нутаг, бичил-бүс нутаг, эсхүл сумын түвшинд нийтийн ажил үйлчилгээ үзүүлдэг зарим арилжааны компаниудын ногдох хөрөнгийг хандивлахад оролцох;
- Хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлэх зорилгоор зээлийн гэрээ байгуулах, эсхүл санхүүгийн баталгаа гаргах;
- Зохицуулагч байгууллагуудын боловсруулж баталсан арга зүйн хэм хэмжээний хүрээнд үнэ, төлбөр, татварыг тогтоох, тохируулах, шинэчлэн боловсруулах.

Зохицуулагч байгууллагууд, тэдгээрийн үйл ажиллагаа

Нийтийн үйлчилгээний тухай 51 дүгээр хуульд зааснаар нийтийн үйлчилгээ явуулах эрх бүхий зохицуулагч байгууллагууд нь:

- Орон нутгийн нийтийн үйлчилгээний үндэсний зохицуулах хороо (the National Regulatory Authority of Local Public Services (цаашид **ANRSC** гэх));
- Үндэсний эрчим хүчний зохицуулах хороо (the National Energy Regulating Authority (цаашид **ANRE** гэх)) ба;
- Румыны Зам тээврийн хороо (the Romanian Road Transport Authority) (цаашид **ARR** гэх)) тус тус байна.

ANRSC буюу Орон нутгийн нийтийн үйлчилгээний үндэсний зохицуулах хороо нь дараах ажил үйлчилгээг эрхэлдэг албан ёсны зохицуулагч захиргаа буюу байгууллага юм. Үүнд:

- a) ундны усны хангамж;
- b) бохир ус зайлуулах болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа;
- c) хурын ус хуримтлуулах болон зайлуулах;
- d) суурин газрын эрүүл ахуй (хатуу хог хаягдлыг цэвэрлэх болон боловсруулах);
- e) гудамж, талбайн гэрэлтүүлэг;
- f) орон нутгийн захиргаанд харьяалагдах хувийн болон нийтийн өмч хөрөнгийн менежмент;

г) хотын нийтийн тээвэр. (холбогдох тусгай хууль журмын дагуу хотын нийтийн тээврийг зохицуулна)

Тус хороо нь нийтийн үйлчилгээнд лиценз олгож, өөрийн зохицуулах хүрээ болон ижил төстэй ажил үйлчилгээний зах зээлийн арга зүй болон үндсэн зохицуулалтыг нь тухайн үйлчилгээнд мөрдүүлэх, хэрэгжүүлэх арга хэлбэрийг хянах зэрэг үйл ажиллагаа явуулна.

ANRE нь дулаан эрчим хүч үйлдвэрлэх, тээвэрлэх, түгээх, хангах үйл ажиллагаанд лиценз олгож, хянан зохицуулна.

Румынд дулаан эрчим хүчийг бүхий л хотын нутаг дэвсгэр, эсхүл хот, дүүргийг хангах дулааны станц ба дулаан, эрчим хүч хосолсон станцуудтай төвлөрсөн системээр хангадаг.

Дулаан эрчим хүчээр хангах нийтийн үйлчилгээний тухай №325/2006 хуульд тусгайлан зааснаар Захиргаа ба Дотоод хэргийн яам нь Улсын Сангийн яамтай хамтран дулаан эрчим хүчний үйлчилгээний салбарын бодлогыг хэрэгжүүлнэ. Энэ нь улсын эрчим хүчний бодлогын бүрэлдэхүүн хэсэг юм.

Дулаан эрчим хүчний хангамжийн тасралтгүй тогтвортой үйл ажиллагааг хангахын тулд орон нутгийн нийтийн захиргааны байгууллага нь дараах үүргийг гүйцэтгэнэ:

- а) орон нутгийн захиргааны бүтцийн түвшинд дулаан эрчим хүчний хангамжийн үйлчилгээний тасралтгүй тогтвортой үйл ажиллагааг ханган баталгаажуулах;
- б) орон нутгийн жил тутмын дулаан эрчим хүчний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх;
- с) өөрийн бүтцэд эрчим хүчний газар нэгж үүсгэн байгуулах;
- д) үйлчилгээ үзүүлэгч нарын санал болгосон орон нутаг дахь дулаан эрчим хүчний үнэ тарифын тухай саналыг батлах;
- е) хүн амд ногдуулах орон нутгийн үнэ төлбөрийн хэмжээг батлах;
- ф) дулаан эрчим хүчний хангамжийн төв шугамтай холбогдох хөгжил, шинэчлэл, метрийн хөтөлбөрийг батлах;
- г) эрчим хүчний нөөцийг шинэчлэх боломж ба энэ боломжийг зохистойгоор ашиглах бүх талын судалгааг хийх;
- х) дулаан эрчим хүчээр хангах үйлчилгээний мониторинг;
- и) дулаанаар хангах нэгж нутаг дэвсгэрийг тодорхойлох;
- j) дулаан эрчим хүчээр хангах төвийн шугамын хамгаалалт, аюулгүй байдлын нутаг дэвсгэрийг хэрхэн тодорхойлсныг хянах;
- к) метрлэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, батлах.

ARR нь хотын нийтийн тээврийн үйл ажиллагааг хариуцсан байгууллага бөгөөд нийтийн тээврийн зорчигчид, тээврийн гэрчилгээ олголт, операторууд тээврийн лицензид тавигдах шаардлага болон зам тээврийн хууль, дүрэм журмыг мөрдөж буй эсэхэд хяналт тавих зэрэгтэй холбоотой бүхий л зохицуулалт, арга аргачлалыг хариуцна.

Нийтийн үйлчилгээг удирдан зохион байгуулах тухай

Нийтийн үйлчилгээний тухай 51 дүгээр хуульд “нийтийн үйлчилгээг” дараах хоёр аргаар зохион байгуулах/үзүүлэхээр заажээ. Үүнд:

- а) шууд удирдан зохион байгуулах;
- б) төлөөлүүлэн удирдан зохион байгуулах.

Нийтийн үйлчилгээний менежментийн аргыг орон нутгийн (засгийн газрын) нийтийн захиргааны шийдвэрээр тус үйлчилгээний мөн чанар болон нөхцөл байдал, хамгийн бодит үнэ - чанарын хувийг тогтоох шаардлага, тухайн орон нутгийн захиргааны ашиг сонирхол, зорилго зорилт, нийтийн ашиглалтын тогтолцооны хэмжээ, бүрдэл зэрэгт нийцүүлэн шийддэг.

Үйл ажиллагааны тухайд менежментийн аль хувилбарыг сонгосноос үл шалтгаалан тухайн нийтийн үйлчилгээний онцлог, түүнтэй холбогдох хууль журам, техникийн тодорхойлолтын дагуу гүйцэтгэнэ. Эдгээрийг орон нутгийн нийтийн үйлчилгээний захиргаанаас тухайн үйлчилгээнд тавигдах техникийн шаардлага, хуулийн зохицуулалтын дагуу тодорхойлон батална. Мөн нийтийн үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор байгуулагдсан бичил-бүс нутгийн хөгжлийн ассоциациудын хувьд тухайн ассоциац нь тусгайлсан журам зохицуулалт болон техникийн тодорхойлолтоо батална. Ийнхүү ассоциацийг үүсгэн байгуулагч орон нутгийн захиргаанаас санал асуухаар илгээж, эцэст нь Ассоциацийн ерөнхий хурлаас эдгээр бичиг баримтуудыг батална.

Нийтийн үйлчилгээг үзүүлдэг буюу ханган нийлүүлдэг нийтийн ашиглалтын систем нь:

- а) **шууд менежмент** бүхий тохиолдолд операторуудад гэрээ байгуулах шийдвэрийг үндэслэн нийтийн үйлчилгээний гэрээгээр хариуцуулна;
- б) **шууд бус буюу төлөөлүүлэн хариуцуулах менежментийн** тохиолдолд концессийн шийдвэр ба төлөөлүүлэх менежментийн гэрээнд үндэслэн хууль журамд нийцсэн концессийн гэрээний дагуу тус үйлчилгээг операторт хариуцуулна.

Шууд менежмент гэдэг нь орон нутгийн нийтийн (засгийн газрын) захиргаа нийтийн үйлчилгээтэй хамааралтай нийтийн ашиглалт хэрэглээний системийн менежмент, ажиллагаа, ашиглалт зэрэг бүх ажил үйлчилгээг өөрөө эрхлэн явуулахыг хэлнэ.

Операторууд нь Нийтийн үйлчилгээний 51 дүгээр хуулинд захирагдах ба орон нутгийн захиргааны (тухайлбал: орон нутгийн засгийн газрын бүтцэд хамаарч) бүтцийн дотор байгуулагдсан дараах шууд менежмент эрхлэгчид байж болно. Тухайлбал:

- орон нутгийн засаг захиргаадын тусгайлсан бүтцийн дотор зохион байгуулагдсан захиргааны бус /that are no juridical persons/ үйл ажиллагааны газар;
- орон нутгийн захиргааны шийдвэрийн дагуу байгуулагдаж, зохион байгуулагдсан захиргааны бус /which are no juridical persons/ орон нутаг, эсхүл сумын түвшний нийтийн үйлчилгээ;
- орон нутгийн захиргааны шийдвэрийн дагуу байгуулагдаж, зохион байгуулагдсан захиргааны /which are juridical persons/ орон нутаг, эсхүл сумын түвшний нийтийн үйлчилгээ.

Эдгээр операторууд нь үйл ажиллагаагаа орон нутгийн захиргаанаас энэхүү үйлчилгээний талаар болон нийтийн эзэмшлийн системтэй холбогдох үйлчилгээний тухай шийдвэр, хууль ёсны зохицуулагч байгууллагаас олгосон лицензийн үндсэн дээр явуулна.

Төлөөлүүлэн хариуцуулах менежмент гэдэг нь менежментийг төлөөлүүлэн хариуцуулах гэрээ гэж нэрийдэх гэрээний үндсэн дээр орон нутгийн (засгийн газрын) нийтийн захиргаа (эсхүл бичил-бүс нутгийн ассоциац) өөрийн нийтийн үйлчилгээний бүх ажил, үүрэг харицлагыг нэг буюу түүнээс дээш операторуудад шилжүүлэх, аль эсвэл тэдгээрийн тодорхой хэсгийг шилжүүлэх арга хэлбэр юм. Энэ төрлийн гэрээг орон нутгийн засгийн газрын даатган хариуцуулах шийдвэрээр баталгаажуулна. Төлөөлүүлэн хариуцуулах менежментийн тохиолдолд орон нутгийн захиргаад хэдийгээр ажил үйлчилгээний арга барилыг удирдах, хянах, шалгах үүргээс чөлөөлөгдөх боловч нийтийн үйлчилгээтэй холбогдох хөгжлийн стратеги, бодлого батлан гаргах эрхээ хадгалан үлдэнэ.

Төлөөлүүлэн хариуцуулах менежментийг Хувийн компанийн хуулиар зохицуулагддаг операторууд ³⁴, эсхүл бүс нутгийн операторууд хариуцан гүйцэтгэнэ. Үүнд:

- хувьцаат хөрөнгө нь бүхэлдээ холбогдох орон нутгийн захиргааны бүтцийн эзэмшилд байдаг арилжааны компаниуд;
- зарим орон нутгийн, эсхүл сумын бие даасан операторууд, эсхүл нийтийн үйлчилгээг дахин зохион байгуулсны үр дүнд үүсгэн байгуулагдсан, нэг гишүүнтэй буюу хувьцаа эзэмшигч нь тухайн орон нутгийн захиргаа дангаараа байдаг арилжааны компаниуд;
- хувийн өмчит арилжааны компаниуд;
- орон нутаг болон хувийн өмч хосолсон компаниуд.

Дээрх операторууд нь менежментийг төлөөлүүлэн шилжүүлсэн гэрээ ба эрх бүхий зохицуулагч албанаас олгогдсон лицензийн үндсэн дээр холбогдох техник болон хотын дэд бүтцийг ажиллуулж, удирдан зохион байгуулах хэлбэрээр нийтийн үйлчилгээг эрхэлнэ.

Төлөөлүүлэн хариуцуулах гэрээг шууд олгох процесс, нээлттэй процесс ба өрсөлдөөнт харилцан ярианы процесс зэрэг процессын дагуу олгодог байна.

4.БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС

Бүгд Найрамдах Солонгос Улсад хот нийтийн аж ахуйг зохицуулсан бие даасан хууль байхгүй бөгөөд Усан хангамж болон ус хангамжийн системийн тухай хууль (Water supply and waterworks installation act) ³⁵, Цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээний тухай (Electric utility act) ³⁶, Нийтийн тээврийн үйлчилгээний тухай (Passenger transport service act) ³⁷, Хор хаягдлын хяналтын тухай (Wastes control

³⁴ Бүс нутгийн оператор нь арилжаа эрхэлдэг компани бөгөөд хувь нийлүүлсэн хөрөнгийг бүхэлд нь орон нутгийн засаг захиргааны хэлтэс эзэмшдэг бөгөөд харьяа хэлтсийн шийдвэр гаргах байгууллагаас гаргасан шийдвэрийн дагуу төрийн үйлчилгээг үзүүлэх зорилгоор байгуулагдсан бичил бүсийн хөгжлийн ассоциацийг байгуулдаг.

³⁵ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=46343&lang=ENG

³⁶ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42763&lang=ENG

³⁷ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=46645&lang=ENG

act)³⁸ Ариутгах татуургын тухай хууль (Sewerage act)³⁹ болон бусад холбогдох хууль тогтоомж, тэдгээр хуулиудтай холбогдон гарсан дүрэм, журмуудаар зохицуулж байна.

Усан хангамж болон ус хангамжийн системийн тухай хууль

Нийт иргэдийг чанартай усаар хангах, нийтийн ариун цэврийг сайжруулахын сацуу амьдрах орчныг сайжруулахад дэмжлэг үзүүлэх зорилго бүхий тус хуулиар төрийн болоод усан хангамжийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллага, аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаа, үүрэг хариуцлага, усан хангамжтай холбогдон гарах бүхий л харилцааг зохицуулдаг байна.

Төр нь усан хангамж, ус хангамжийн системийг хөгжүүлэх, шаардлагатай төсөл, хөтөлбөр боловсруулах, ус хангамжийн бизнес эрхлэгчдэд санхүүгийн болоод техникийн туслалцаа, дэмжлэг үзүүлэх үүрэг хүлээнэ.

Нийслэл хотын захирагч, аймаг, орон нутгийн Засаг дарга нар нь өөрийн эрх мэдлийн хүрээнд харьяа нутаг дэвсгэрийн ард иргэдийг чанартай, эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн усаар хангахад анхаарч ус хангамжтай холбоотой үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллага, аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаанд санхүүгийн болон техникийн туслалцаа, дэмжлэг үзүүлж ажиллах үүрэгтэй.

Ус хангамжийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллага, аж ахуйн нэгжүүд нь ус хангамжийн дэс дараатай үйл ажиллагааг тогтмол явуулахад анхаарч ажиллана.

Нийслэл хотын захирагч болон аймаг, орон нутгийн Засаг дарга нар нь харьяа нутаг дэвсгэрээ усаар хангах ус хангамжийн ерөнхий болон үйлдвэрлэлийн зориулалттай байгууламж хийгээд ус дамжуулах шугам хоолойг барих, сайжруулах, засвар үйлчилгээ хийх, солих, ус нөөцлөх, ариутгах, дамжуулах, түгээх, зайлуулах зэрэг үйл ажиллагаатай холбоотой хөтөлбөр боловсруулж, мөрдөж ажиллана.

Засгийн газар болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагууд, усан хангамжийн үйл ажиллагаа эрхлэгчид нь нийт иргэдийг эрүүл, ариутгасан усаар хангахыг зорьж ажиллана.

Ус хангамжийн үйлчилгээг сайжруулах, усны хэрэглээний эрэлтийг тодорхойлох зорилгоор нийслэл хотын захирагч болон орон нутгийн удирдлагууд нь таван жил тутам нэг хүнд ногдох зохистой усны хэрэглээг харгалзан өөрийн харьяалах нутаг дэвсгэрийн иргэдийн усны хэрэглээний эрэлтийг тооцож, түүнд хүрэх зорилт, хөтөлбөр боловсруулан Байгаль орчны сайдад танилцуулна. Байгаль орчны сайд нь Газар, дэд бүтэц, тээврийн сайдтай зөвлөлдөн тус хөтөлбөрийг батална.

Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд доорх асуудлуудад анхаарч ажиллана. Үүнд:

1. Усны алдагдлыг багасгах жил бүрийн зорилт тавьж, төсөл хэрэгжүүлж ажиллах;
2. Усны урсгалыг нэмэгдүүлэх жил бүрийн зорилт тавьж, төсөл хэрэгжүүлж ажиллах;

³⁸ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=46237&lang=ENG

³⁹ https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=46579&lang=ENG

3. Ус хэмнэх болон ашигласан усыг цэвэршүүлэх зориулалттай ус хэмнэх байгууламжийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх;
4. Ус нөөцлөх болон ус хэмнэхийн ач холбогдлыг нэмэгдүүлэх бусад шаардлагатай үйл ажиллагааг зохион байгуулж, хэрэгжүүлж ажиллах зэрэг болно.

Байгаль орчны сайд нь хамгаалах шаардлагатай усны эх ундарга, түүний эргэн тойрны ай савыг хамгаалалтад авах бөгөөд химийн хортой бодис, муу ус, хог хаягдал, мал амьтны ялгадас, сэг зэм болон ус бохирдуулах бусад зүйлсийг усанд хийхийг хориглон, хэрэгжилтэнд хяналт тавьж ажиллахыг орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагуудад үүрэг болгоно.

Усны эх ундарга, түүний ай сав орчимд дараах үйл ажиллагаа явуулахыг зорьж буй этгээд нь харьяа орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагаас зөвшөөрөл авсан байх шаардлагатай. Үүнд:

1. Барилга барих, томсгох, засварлах, үйл ажиллагааг нь өөрчлөх, барилга байгууламжийг зөөвөрлөх;
2. Мод ургамлыг тайрах, огтлох;
3. Ай сав газрыг ухах, малтах зэрэг болно.

Ус хангамжийн үйл ажиллагааг засгийн газар, орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагууд, Солонгосын Усны нөөцийн корпорацитай хамтарч явуулна. Ус хангамжийн үйл ажиллагааг орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагын зөвшөөрлөөр, эсхүл тус байгууллагыг төлөөлөн хувийн байгууллагууд гүйцэтгэж болно. Ус хангамжийн үйл ажиллагаа эрхлэгч нь ус хангамжийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх, сайжруулах зэрэг тооцоон дээр үндэслэн усны тарифыг уян хатнаар тогтооно.

Нийт иргэд ус хангамж болон ус хангамжтай холбоотой барилга байгууламж барих, суурилуулах зэрэг төрөөс санаачлан, хэрэгжүүлж буй бүхий л арга хэмжээг дэмжиж, бүх нийтийг эрүүл ахуйн шаардлага хангасан, ариутгасан усаар хангах ажлыг дэмжин оролцох үүрэгтэй болно.

Цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээний тухай хууль

Цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээний тухай хуульд цахилгаан эрчим хүчээр хангах үйл ажиллагааг сайжруулах, хэрэглэгчийн хүсэл, сонирхлыг хамгаалах, эрчим хүчийг үйлдвэрлэдэг, түгээдэг, эрчим хүчээр ханган ажилладаг байгууллагуудын ашиг сонирхол хийгээд тэдгээрийн хоорондын үйл ажиллагаа, цахилгаан эрчим хүчтэй холбогдон гарах бүхий л харилцааг зохицуулсан байна.

Тус хуулийн 3.4 дүгээр хэсэгт Нийслэл хотын захирагч болон аймаг, орон нутгийн Засаг дарга нар нь харьяа нутаг дэвсгэрийн цахилгаан эрчим хүч хэрэглэгчдийг байнгын тогтвортой эрчим хүчээр хангах бодлогыг өөрийн эрх мэдлийн хүрээнд боловсруулан, Худалдаа, үйлдвэр, эрчим хүчний яамтай хамтран цахилгаан эрчим хүчний эрэлт, нийлүүлэлтийг тогтворжуулах бодлогыг хэрэгжүүлж ажиллах үүргийг хуульчилсан байна.

Цахилгаан эрчим хүчтэй холбоотой аливаа үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг Эрчим хүчний зохицуулах хороо (Electricity Regulatory Commission) хянан үзсэний

үндсэн дээр Худалдаа, үйлдвэр, эрчим хүчний сайд олгоно. Үйл ажиллагааны төрөл болон хамрах нутаг дэвсгэрээс нь шалтгаалан зөвшөөрлийг олгох бөгөөд нэг хүнд хоёр болон түүнээс дээш төрлийн цахилгаан эрчим хүчтэй холбоотой үйл ажиллагаа эрхлэхийг зөвшөөрөхгүй гэжээ.

Тодорхой дүүрэг, нутаг дэвсгэрийг эрчим хүч үйлдвэрлэн хангах “дүүргийн цахилгаан эрчим хүчний бизнес” (district electric business) эрхлэгчдэд цахилгаанаар хангах зөвшөөрлийг нутаг дэвсгэр давхардуулан олгодоггүй байна.

Цахилгаан эрчим хүч худалдаалах үйл ажиллагаа эрхлэгч нь цахилгааны үнэ тариф болон цахилгаан, эрчим хүчээр хангах, худалдаалах нөхцөлийг Худалдаа, үйлдвэр, эрчим хүчний сайдын зөвшөөрлийн үндсэн дээр тогтооно.

Цахилгаан эрчим хүч худалдаалах үйл ажиллагаа эрхлэгч нь хэрэглэгчийн төлбөрийн хуудсан дээр тус хэрэглэгчийн ашигласан цахилгааны нарийвчилсан задаргааг тавьсан байх шаардлагатай.

Цахилгаан хангамжийн үйл ажиллагаа эрхлэгч нь цахилгаан эрчим хүчээр хангах чанартай үйлчилгээг тогтмолжуулах шаардлагатай бөгөөд үйлчилгээний чанараас шалтгаалан хэрэглэгч хохирсон тохиолдолд Эрчим хүчний зохицуулах хорооноос холбогдох цахилгаан хангамжийн үйл ажиллагаа эрхлэгчид тоног төхөөрөмжөө засах, солих, үйл ажиллагаагаа сайжруулах, болон бусад шаардлагатай арга хэмжээ авч хэрэглэгчийг хохиролгүй болгохыг үүрэг болгожээ.

Нийтийн тээврийн үйлчилгээний тухай хууль

Нийтийн тээврийн үйлчилгээг чиглэлийн нийтийн тээвэр, хот хоорондын тээвэр, иргэдийн хүсэлтээр чиглэл, цаг, давтамжаа тогтоож үйлчилдэг тээврийн үйлчилгээ гэж ангилдаг байна.

Газар, дэд бүтэц, тээврийн сайдын хяналтан дор нийтийн тээврийн үйл ажиллагааны зориулалт, өөрчлөлттэй холбоотой асуудлаар Зөвлөлдөх хороо ажиллана. Зөвлөлдөх хороо нь тухайн орон нутгийн иргэдийн тээврийн үйлчилгээг сайжруулах, тээвэрлэлтийн ачаалал, нийтийн тээврийн үйлчилгээ эрхэлдэг байгууллагуудын тэнцвэртэй хөгжил, нийтийн тээврийн үнэ тариф, тээврийн үйлчилгээ эрхэлдэг байгууллагуудын тоо хэмжээ зэрэг асуудлаар зөвлөлддөг байна.

Нийтийн тээврийн үйлчилгээ эрхлэх хүсэлтэй этгээд нь нийтийн тээврийн чиглэлээ тодорхойлсон үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулж харьяалах хотын захирагч болон аймаг, орон нутгийн удирдлагаас зөвшөөрөл авч, бүртгэлд хамрагдана. Зөвшөөрөл нь үйлчилгээний хамрах хүрээ болон хугацаанд хязгаарлалт тогтоосон, нэмэлт нөхцөлүүдтэй байж болох бөгөөд үйлчилгээний төрөл хийгээд нийтийн тээврийн чиглэлийг хатуу тогтоосон байна.

Нийтийн тээврийн үйлчилгээний зөвшөөрөл хүсч буй этгээд нь дараах зүйлсийг бүрдүүлсэн байна:

1. Үйл ажиллагааны төлөвлөгөө нь тухайн нутаг дэвсгэр дэх нийтийн тээврийн хүчин чадал болон чиглэлийн хэрэгцээ, шаардлагатай нийцсэн байх;

2. Нийтийн тээврийн үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгж нь шаардлагатай тооны моторт тээврийн хэрэгсэл, гарааж болон яаралтай тохиолдолд засвар үйлчилгээ үзүүлэх боломжтой байх;
3. Тээврийн хэрэгсэл жолоодсон туршлага, замын хөдөлгөөний осолд орж байсан эсэх зэргийг мөн харгалзан үзэх зэрэг болно.

Хотын захирагч болон аймаг, орон нутгийн засаг дарга нар нь таван жил тутам харьяа нутаг дэвсгэрийнхээ нийтийн тээврийн хүчин чадлыг тооцож, тээврийн хангамжийн төлөвлөгөөг боловсруулан, харьяалах яамны сайдад танилцуулахын сацуу олон нийтэд мэдээлнэ.

Иргэд олон нийтийг тогтвортой, чанартай үйлчилгээгээр хангах үүднээс Газар, дэд бүтэц, тээврийн сайд болон нийслэл хотын захирагч, аймаг, орон нутгийн засаг дарга нар нь шаардлагатай тохиолдолд нийтийн тээврийн үйлчилгээ эрхэлж буй аж ахуйн нэгжүүдэд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг үүрэг болгоно. Үүнд:

1. Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөндөө өөрчлөлт оруулах;
2. Нийтийн тээврийн чиглэлийн замыг сунгах болон хасах;
3. Үйлчилгээний үнэ тарифаа өөрчлөх;
4. Үйлчилгээний нөхцөлөө өөрчлөх;
5. Үйлчилгээгээ сайжруулах;
6. Үйлчилгээний төлбөр хураах арга барилаа сайжруулах;
7. Хамтарсан гэрээгээ дуусгавар болгох;
8. Даатгалд хамрагдах;
9. Нийтийн тээврээр үйлчилж байх үедээ аюулгүй байдлыг хангаж, үйлчилгээгээ сайжруулах арга хэмжээ авч ажиллах;
10. Алслагдсан болон ашиг багатай чиглэлд үйлчлэх зэрэг болно.

Нийтийн тээврийн үйлчилгээ эрхэлж буй этгээд нь харьяалах яамнаас баталсан, тээврийн үйлчилгээний тогтсон үнэ тарифыг баримталж ажиллана.

Нийтийн тээврийн үйлчилгээ эрхлэгчид нь иргэд олон нийтэд чанартай үйлчилгээ үзүүлэх, нийтийн тээврийн үйлчилгээг тогтмол явуулах үүднээс хамтарсан гэрээ байгуулан ажиллаж болно. Нийтийн тээврийн үйлчилгээ эрхлэгчид нь шаардлага хангасан этгээдийг авч ажиллуулах боломжтой бөгөөд олон нийтэд үйлчлэхдээ иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс анхаарал тавьж ажиллана.

Төрөөс нийтийн тээврийн үйлчилгээ эрхлэгчид дараах тохиолдолд шаардагдах санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх боломжтой байна. Үүнд:

1. Нийтийн тээврийн хэрэгслийг сайжруулах болон зогсоолыг шинэчлэх;
2. Энгийн болон аюулгүй ажиллагааны үйлчилгээг өргөжүүлэх, сайжруулах;
3. Хуучирсан тээврийн хэрэгслийг солих;
4. Зогсоолыг нүүлгэх, томруулах, бүтэц, зохион байгуулалт, тоног төхөөрөмжийг нь шинэчлэх;
5. Нийтийн тээврийн үйлчилгээг өргөжүүлж, тоног төхөөрөмжийг сайжруулах;
6. Эдийн засгийн хэмнэлттэй, байгаль орчинд ээлтэй, аюулгүй ажиллагааг хангасан тоног төхөөрөмж, үйлчилгээг дэмжих зэрэг болно.

Төрөөс нийтийн тээврийн үйлчилгээг тогтвортой явуулах, нийтийн тээврийн үйлчилгээг дэмжих бодлогоор Тусгай татварын хязгаарлалтын тухай хуульд

заасны дагуу нийтийн тээврийн үйлчилгээ эрхлэгчийн татварыг хөнгөлөх болон татвараас чөлөөлөх боломжтой байна.

Хог хаягдлын хяналтын тухай хууль

Энэхүү хуулийн зорилт нь хог хаягдлыг бий болгох явцыг боломжит хэмжээгээр бууруулж, хог хаягдлыг байгаль орчинд ээлтэй аргаар дахин боловсруулах, устгалд оруулах зэргээр байгаль орчноо хэвээр хадгалах, хүмүүсийн амьдралыг сайжруулахад оршино.

Байгаль орчны сайдын тушаалын дагуу хог хаягдлыг төрөл болон дахин ашиглах байдлаар нь ангилна.

Нийслэл хотын захирагч, орон нутгийн засаг дарга нар хог хаягдлыг устгах болон дахин боловсруулах байгууламжийг барьж ашиглах, ажилтнуудын ур чадварыг сайжруулж, арга барилыг нэмэгдүүлэх, нийт иргэд болон аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад хог хаягдлаа бууруулснаар байгаль орчноо хамгаалахын ач холбогдлыг байнга сануулах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж ажиллах үүрэгтэй.

Төрөөс хог хаягдлыг устгах болон дахин боловсруулах талаар судалгаа, шинжилгээ хийх, шинэ арга, технологи боловсруулах, хэрэгжүүлж ашиглах зэрэгт нийслэл хотын захирагч хийгээд орон нутгийн удирдлагуудад техник, тоног төхөөрөмжийн болон санхүүгийн тусламж, дэмжлэгийг үзүүлэхийн сацуу хамтарч ажиллах үүрэгтэй.

Иргэн бүр байгаль, амьдарч буй орчин тойрноо цэвэр сайхнаар хадгалах үүрэгтэй бөгөөд үүний тулд хог хаягдлаа багасгах, дахин ашиглах шаардлагатай байна. Хот болон орон нутгийн захиргаанаас төлөвлөсний дагуу иргэд эзэмшиж, ашиглаж буй барилга байгууламж, газар нутгаа цэвэрлэх, хог бохирдлоос салгах үүргийг хүлээнэ. Хог боловсруулах байгууламж болон хог хаяхыг тусгайлан заасан цэгээс бусад газар хог хаягдал хаях, булах, шатаахыг хориглоно. Дээрх үүргийг биелүүлээгүй тохиолдолд харьяа нутаг дэвсгэрийн засаг захиргаанаас яаралтай арга хэмжээ авахыг иргэнд үүрэг болгоно.

Байгаль орчны яамнаас хог хаягдлыг дахин боловсруулахад орчны үнэлгээ хийх байгууллагыг дараах байгууллагууд дотроос сонгоно. Үүнд:

1. Улсын болон олон нийтийн судалгааны хүрээлэнгүүд;
2. Солонгосын байгаль орчны корпорац болон бусад байгууллагууд орно.

Хог хаягдлын байгаль орчинд үзүүлэх хор нөлөөг үнэлж дүгнэх эрх бүхий байгууллага нь үйл ажиллагаа явуулах албан ёсны зөвшөөрлөө бусдад өгөх, зээлдүүлэхийг хориглоно. Албан ёсны эрх бүхий дээрх байгууллагууд нь “Орчны дүн шинжилгээ, үнэлгээний тухай” хуульд заасан стандартын дагуу үйл ажиллагаагаа явуулна.

Нийслэл хотын захирагч болон орон нутгийн засаг дарга нар нь өөрийн хариуцаж буй газар нутгийн хог хаягдлын устгал, дахин боловсруулалт зэрэг үйл ажиллагааг өөрт олгосон эрх мэдлийн хүрээнд гүйцэтгэнэ.

Хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгалд оруулах зэрэг үйл ажиллагааг эрхлэх иргэн, аж ахуйн нэгж нь үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг

боловсруулж хот, орон нутгийн удирдлагаас зохих зөвшөөрөл авсан байх шаардлагатай.

Үйлдвэрлэлийн хог хаягдлыг үйлдвэрлэл эрхэлж буй этгээд өөрөө устгах болон дахин боловсруулах эрхтэй болно. Мөн түүнчлэн зөвшөөрөл бүхий, шаардлага хангасан техник, тоног төхөөрөмжтэй байгууллага болон иргэнд хог хаягдлыг төлбөр төлсний үндсэн дээр устгуулах хийгээд дахин боловсруулахаар шилжүүлж болно. Хог хаягдлыг цуглуулж, тээвэрлэж, дахин боловсруулалт хийсэн буюу устгалд оруулсан иргэн тухай бүр тэмдэглэгээ хийж байх шаардлагатай. Ижил үйл ажиллагаа эрхэлдэг 2 иргэн хамтран үйл ажиллагаа явуулж болно.

Үйл ажиллагааны доголдол гаргасан, үйлчлүүлэгчийг хохироосон, хүрээлэн буй орчныг бохирдуулсан, ард иргэдийн эрүүл мэндэд хор нөлөө үзүүлэх хүртэл хэмжээнд алдаа дутагдал гаргасан бол хог цэвэрлэх, зайлуулах үйл ажиллагаа эрхэлдэг иргэн болон аж ахуйн нэгжид мөнгөн торгууль ногдуулах, цааашлаад эрхийг нь цуцлах хүртэл арга хэмжээ авч болно.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Румын улс

- https://ec.europa.eu/competition/state_aid/public_services/2012_2014/romania_en.pdf

Австралийн Холбооны улс

- <https://legislation.act.gov.au/View/a/2000-65/current/PDF/2000-65.PDF>

Бүгд Найрамдах Лавти улс

- http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Energy_Law.doc
- http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Cab._Reg._No._265_-_Postal_Regulations.doc
- http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Electronic_Communications_Law.doc
- <http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Railway.pdf>
- <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/lat172903.pdf>
- <https://www.linkedin.com/company/public-utilities-commission-of-latvia>
- http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Citi/On_Regulators_of_Public_Uilities.pdf
- <https://erranet.org/member/puc-latvia/>

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

- https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=46343&lang=ENG
- https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=42763&lang=ENG
- https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=46645&lang=ENG
- https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=46237&lang=ENG
- https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=46579&lang=ENG
- http://www.uncrd.or.jp/content/documents/18242EST_Korea.pdf
- <http://english.seoul.go.kr/policy-information/environment-energy/climate-environment/1-environment-policies/>
- Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний салбарын хууль, эрх зүйн орчин ба тогтолцоо, өнөөгийн байдал, Хөдөөгийн ус хангамж, ариун цэврийн байгууламж МОН/13/302 төсөл, 2014 он.
- Styles of Regulation: The Choice of Approach to Utility Regulation in Central and Eastern Europe, JON STE

**“БУРХАН БАГШИЙН ИХ ДҮЙЧИН ӨДӨР”-ИЙГ ТЭМДЭГЛЭДЭГ
ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛС ОРНУУДЫН ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ, ЛАВЛАГАА**

Д.Жигваагүнсэл

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ТОЙМ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ:

- *Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг хэрхэн тэмдэглэдэг тухай*
- *Хууль эрх зүйн зохицуулалт*

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Удиртгал

Энэхүү мэдээлэл, лавлагаанд гадаадын зарим улс орнуудад “Бурхан багшийн их дүйчин өдөр”-ийг хэрхэн тэмдэглэдэг тухай болон хууль эрх зүйн зохицуулалтын талаарх мэдээллийг авч үзлээ.

Судалгаанд Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг өргөн дэлгэр тэмдэглэдэг улс орнууд болох Энэтхэг, Шриланка, Непал, Бангладеш, Бутан, Индонез, Сингапур, Тайланд, Камбож, Лаос, Малайз, Мьянмар, Хятад, Япон, Өмнөд Солонгос, Вьетнам зэрэг орнуудыг хамруулсан болно.

Судалгааны тойм

Дэлхийн улс орнуудад тэр дундаа бурханы шашинтай, эсхүл бурханы шашны уламжлалтай орнуудад Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг өнө эртнээс өргөн дэлгэр тэмдэглэж иржээ.

“Их дүйчин өдөр” (Весак)-ийг олон улсад тэмдэглэх тухай санаачилгыг⁴⁰ анх 1950 онд Шриланкад зохион байгуулагдсан Дэлхийн буддистуудын анхдугаар чуулганаас (World Fellowship of Buddhists) дэвшүүлж байжээ. Улмаар 1999 онд НҮБ-ын 54/115 дугаар Ерөнхий Ассамблейн тогтоол⁴¹-оор энэ өдрийг олон улсын тэмдэглэлт өдөр болгосон байна.

Судалгаанд хамруулсан ихэнх улс орнуудад Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг албан ёсны бүх нийтийн баяр, амралтын өдөр болгон тэмдэглэдэг бөгөөд холбогдох хууль тогтоомждоо энэ өдрийг албан ёсны амралтын өдөр байхаар зохицуулсан байна. Зарим улс оронд уг баярыг тэмдэглэж ирсэн хэдий ч бүх нийтээр амардаггүй. Тухайлбал:

Бүх нийтийн баяр, амралтын өдөр болгон тэмдэглэдэг улс орнууд	Тэмдэглэдэг ч бүх нийтээр амардаггүй улс орнууд ⁴²
Шриланка, Индонез, Бутан, Непал, Өмнөд Солонгос, Бангладеш, Малайз, Сингапур, Тайланд, Мьянмар, Энэтхэг, Лаос	Япон, Хятад, Вьетнам,

Энэ өдрийг бүх нийтийн баяр, амралтын өдрийн хэмжээнд тэмдэглэдэг дээрх улс орнууд нь ихэвчлэн бурханы шашны өнө эртний уламжлалтай улсууд байна. Харин Хятад, Вьетнам зэрэг улсууд нь улс төрийн дэглэмийн нөлөөгөөр зөвхөн сүм хийдүүд, сүсэгтэн олон нь тэмдэглэн өнгөрүүлдэг байна.

Бурхан багшийн их дүйчин өдөр нь билгийн тооллын зуны эхэн сарын шинийн 15-ны өдөр тохиодог боловч билгийн тооллын цаглавар тооцооллын төв цэг, уур амьсгалын нөхцөл байдал, цагийн бүсчлэл зэргээс хамааран энэ өдөр нь улс орон бүрт аргын тооллын харилцан адилгүй өөр өөр өдөрт болдог байна.

Бурхан багшийн дүйчин өдөр буюу Весак өдрийн албан ёсны нэр нь эртний

⁴⁰ <http://wfbhq.org/general-conference-detail.php?id=015000018>

⁴¹ 54/115. International recognition of the Day of Vesak at United Nations Headquarters and other United Nations offices- <https://undocs.org/A/RES/54/115>

⁴² Өөрөөр хэлбэл, тэмдэглэлт өдөр байна.

Энэтхэгийн билгийн тооллын 4-5 дугаар сарыг нэрлэх Весакха (пали хэлээр “Весакха”, санскрит хэлээр “вайшакха”) хэмээх нэр томьёоноос үүсэлтэй. Их хөлгөний ёс, уламжлалд энэ өдрийг санскритаар “вайшакха” гэх бөгөөд үндэстэн бүрт ялимгүй өөрөөр тухайлбал, Буддхо Пурнима (Ассам), Буддхо Пурнима, эсхүл Буддхо Жоёонти (Бенгали), Дүйчэн Азом (Зонхо буюу Бутан хэлээр), Касоны тэргэл сартай өдөр (Мьянмар), Сагадаваа (Төвөд) гэх мэтчилэн нэрлэдэг байна.

Дээрх улс орнууд энэ өдрөөр ихэвчлэн мөргөл хийх, бурхан шүтээнд залбирал үйлдэх, мацаг барих, согтууруулах ундаа хэрэглэхгүй, худалдахгүй байх, бие, хэл, сэтгэлийн аливаа муу үйлийг тэвчих, өглөг хандив өгөх, бусдад туслах, энхтайвны жагсаал цуглаан хийх, мод тарих, цэвэрлэгээ хийх зэргээр нийгэм, олон нийтийг хамарсан сайн үйлсийг дэлгэрүүлдэг байна. Учир нь тухайлан энэ өдөр үйлдсэн буян асар ихээр арвиждаг гэж үздэг. Зарим улс оронд тухайлбал, Шриланкад эдгээр өдрүүдэд согтууруулах ундаа, мах зарахыг хориглох ба нядалгааны газруудын үйл ажиллагааг түр зогсоодог бол Лаост энэ баярын өдрөөр ёслолын бүжиг, яруу найраг, баярын парад жагсаал, гүн бясалгал, театрчилсан тоглолт, хүүхэлдэйн жүжиг, үзүүлбэр зэрэг олон үйл ажиллагааг явуулахаас гадна пуужингийн фестиваль зохион байгуулдаг байна.

(Дэлгэрэнгүйг судалгааны хэсгээс үзнэ үү)

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Бурхан багшийн их дүйчин өдөр гэдэг нь Шагжамүни бурханы лагшин мэндэлсэн, төгс гэгээрлийн хутгийг⁴³ олсон, нирваан дүрийг үзүүлсэн⁴⁴ гурван их өлзийт үйлс тохиосон өдөр юм. Энэ өдрийг бурханы шашинтай болон бурханы шашны уламжлалтай орнууд өнө эртнээс тэмдэглэж иржээ.

Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг хэрхэн тэмдэглэдэг тухай:⁴⁵

Бурхан багшийн их дүйчин (Весак) өдөр нь билгийн тооллын зуны эхэн сарын шинийн 15-ны өдөр тохиодог бөгөөд билгийн тооллын цаглавар тооцооллын төв цэг, уур амьсгалын нөхцөл байдал, цагийн бүсчлэл зэргээс хамааран энэ өдөр нь аргын тооллын өөр өөр өдрүүдэд тохиодог байна. Тавдугаар сард ихэвчлэн тэргэл сартай өдөр 1 удаа тохиодог боловч тэргэл сартай өдрүүдийн хооронд 29.5 өдөр байх тул тухайн сард хоёр удаа тохиох нь бас бий. Тиймээс хэрвээ 5-р сард тэргэл сартай өдөр хоёр тохиовол Шриланка, Камбож, Малайз зэрэг орнуудад Весак өдрөө эхэлж тохиосон тэргэл сартай өдөр нь тэмдэглэдэг. Жишээлбэл: судалгаанд хамруулсан орнууд 2019 онд дараах өдрүүдэд тэмдэглэжээ:

Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг 2019 онд тэмдэглэсэн байдал

Улс орнууд	Тэмдэглэсэн хугацаа
Тайланд, Непал, Бангладеш, Энэтхэг Мьянмар, Шриланк, Камбож	5 сарын 18
Индонез, Малайз, Вьетнам, Сингапур	5 сарын 19
Хятад	5 сарын 12
Бутан	6 сарын 17
Япон	4 сарын 8

Мөн бурханы шашин анх Энэтхэгээс өөр бусад улс үндэстнүүдийн дунд дэлхийн шашин болтлоо дэлгэрэхдээ тэдгээрийн уламжлалт зан заншил, соёлын хөрсөнд идээшсэн тул энэ өдрийг тэмдэглэх ёс заншил улс орон бүрт ялимгүй өөр өөр байна. Тухайлбал:

Японд Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг Ханамацури (hanamatsuri-花祭), Канбуцуе (Kanbutsue-灌仏会), Гоутане (Goutan'e-降誕会), Бусшоуе (Busshoue-仏生会), Ёкубуцуе (Yokubutsue-浴仏会), Рюгэ (Ryuge'e-龍華会), Ханаешики (Hanaeshiki-花会式) гэхчлэн нэрлэх ба Бурхан багшийн төрсөн өдөр тэнгэрт есөн луу тодорч түүний дээрээс рашааны хур буулгасан гэсэн домогт үндэслэн Хятадын цаг тооны бичгийн 4-р сарын шинийн 8-ны өдөр тэмдэглэдэг байжээ. Орчин үед Японы Мейжигийн үеэс эхлэн нарны цаглавар буюу аргын тооллыг албан ёсоор хэрэглэж эхэлсэнтэй холбоотойгоор жил бүрийн 4-р сарын 8-ны өдрийг “Бурхан багшийн төрсөн өдөр” хэмээн тэмдэглэдэг болсон байна.

Японд энэ өдрөөр гол төлөв бурхан багшийн баримал дүрийн дээр тусгайлан бэлтгэдэг цай өргөх зан үйлийг үйлдэнэ. Сүм хийд тэргүүтэн шашны газрууд нь сүсэгтнүүд болон санваартнууддаа зориулсан ном ёслолыг үйлдэцгээнэ. Бүх

⁴³ Төгс гэгээрлийн хутаг- хилэнц нүгэл бүхнийг ариусган, орчлонгийн зовлонгоос гэтлээд, энэрэл нигүүлсэл хийгээд бодийн сэтгэлийг төгс боловсруулж, хамгийг илт мэдэгч билиг билгүүнийг олохыг хэлнэ.

⁴⁴ Нирваан дүрийг үзүүлэх- Бурхан багш тэргүүтний нас барахыг “нирваан дүрийг үзүүлэх” гэж өгүүлдэг уламжлалтай. Үүнийг мөнх бусын тухай сургаалыг үлгэрлэн харуулж буй ном гэж үзнэ.

⁴⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/Vesak>

нийтээр амардаггүй юм байна.

Непал улсад Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг “Буддха Жаяанти” гэж нэрлэх бөгөөд улс орон даяар өргөн дэлгэр, ялангуяа Бурхан багшийн лагшин мэндэлсэн Лүмбүни цэцэрлэг болон Катманду дахь Сваяамбху⁴⁶ - “Сармагчны сүм” гэж алдаршсан сүмд олноороо цуглан тэмдэглэдэг. Сваяамбху суварган сүмийн гол үүд зөвхөн энэ өдөрт л зориулж нээгддэг тул Катмандугийн өнцөг булан бүрээс төдийгүй газар бүрээс хүмүүс ирж баярын ёслолд оролцоно. Энэ өдрийг бүх нийтийн амралтын өдөр болгон тэмдэглэдэг бөгөөд энэ өдөр сүсэгтнүүд бурханд мөргөх, залбирал үйлдэх, ном айлдвар сонсох ба бурхан шүтээнд цэцэг, зул, хүж тэргүүтэн тахил, өргөлийн зүйлсийг өргөж болно. Мөн өнчин ядууст хоол хүнс, хувцас өгч, сүм хийд, сургуулиудад мөнгөн хандив өргөх зэргээр өргөн дэлгэр тэмдэглэдэг.

Шри Ланкад Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг Весак (аргын тооллоор гол төлөв 5-р сард тохионо) сарын шинийн 15-ны өдөр шашин, соёлын баяр ёслол хэмээн үзэж шашны ёс харгалзахгүйгээр 7 хоногийн (2019 оныг хүртэл 5 өдөр тэмдэглэдэг байсан. Өнгөрсөн 5-р сарын 17-21 өдрүүдэд төлөвлөгдсөн энэ баярыг Шриланкийн Засгийн газраас аюулгүй байдлыг хангах учир шалтгаанаар 2 өдөр (5-р сарын 17, 18 өдрүүдэд) тэмдэглэхээр хязгаарласан. Энэ нь урьд өмнөхөн нь 4-р сарын 21-нд Коломбо дахь Христийн сүмд бөмбөг тэсэлсний улмаас 250 гаруй хүн нас барсантай холбоотой) туршид тэмдэглэдэг.

Тус баярын өдрүүдэд (долоо хоногийн турш) согтууруулах ундаа болон мах худалдаалахыг хориглож, нядалгааны газруудын үйл ажиллагааг түр зогсоодог. Баяр тэмдэглэх зан үйл нь шашин номын үйл болон өглөг үйлдэх зэргээс бүрдэнэ. Коломбо, Канди, Галле хотууд зэрэг газар сайгүй Бурхан багшийн урд төрлийн тухай (“Үлгэрийн далай” (Jataka tales)-гаас сэдэвчилсэн) үзүүлсэн “тхоранас” хэмээх цахилгаан гэрэлтүүлэг бүхий самбар, чимэглэл, хөшөө зэргийг өглөгийн эзэд, шашны нийгэмлэг, аж ахуйн нэгжүүдийн өргөл хандиваар бүтээн байрлуулна.

Үүнээс гадна “Весак күүдү” хэмээгдэх өнгөт дэнлүүг гэрийн болон гудамжны дагуу өлгөж чимэглэдэг байна. Эдгээр гэрлээр бурхан, ном хийгээд хуврагийн чуулганы гэрэл гэгээг бэлгэдэнэ. “Дансаалас” хэмээх сүсэгтнүүд хаа сайгүй хоол хүнсний асруудыг байгуулж, гудамжаар зорчигсдыг идээ ундаа, мөхөөлдөс тэргүүтнээр үнэ төлбөргүй дайлна. Олон нийтийн байгууллага, аж ахуйн нэгжүүд болон төр, засгийн байгууллагуудын төлөөлөгчид “Бхакти гий” (bhakti gee) хэмээх залбирал, мөргөлийн дууг дуулцгаадаг байна.

Өмнөд Солонгост Бурхан багшийн төрсөн өдрийг Солонгосын билгийн тооллын 4-р сарын шинийн 8-ны өдөр тэмдэглэдэг нь Хонконг, Макао, Вьетнам улсуудынхтай давхцдаг байна. Энэ өдрийг солонгосчууд “Сеока тансинил” (석가탄신일-Бурхан багшийн мэндэлсэн өдөр), эсхүл “Бучеоним осин нал” (부처님 오신 날- Бурхан заларсан өдөр) гэхчлэн нэрлэх бөгөөд бүх нийтийн албан ёсны амралтын өдөр байдаг. Эдүгээ тус улсын соёлын томоохон баяруудын нэг болсон энэхүү өдрөөр олон зуун мянган лянхуа цэцгийн дүрст дэнлүүгээр сүм хийдийг төдийгүй гудамж талбайг хүртэл бүтэн сарын туршид чимэглэнэ. Мөн сүм хийдүүд мөргөлчид

⁴⁶ Сваяамбху: Swayambhunath – манай “соёмбо” гэдэг үгтэй гарвал болон утга нэгтэй. “Өөрөө гарсан” гэсэн үг.

сүсэгтнүүдэд үнэ төлбөргүй зоог өргөдөг. Өглөөний цай болон өдрийн хоолонд өргөдөг гол зоог нь санчэ бибимпап (**sanchae bibimbap**) байна. Бусад улс орнуудынхтай адил өглөг өгөх, номын үйлд шамдах, буян хийх, нүглийг тэвчих, бусдад туслах, мөргөл хийх, бясалгал үйлдэх зэрэг зан үйлийг мөн хийдэг.

Лаост энэ өдрийг Викакха Боукса (Vixakha Bouxa festival) баяр гэх бөгөөд энэ нь Тайчуудын Висакха пужа буюу Бурхан багшийн дүйчин өдрийн хурал номын үйлийн Лаос хувилбар юм. Эдгээр нь хоорондоо их төстэй. Бурхан багшийн мэндэлсэн, гэгээрсэн хийгээд нирваан дүр үзүүлсэн өдрүүд бүгд энэ өдөрт тохиосон хэмээн үздэг. Энэ өдөр нь тухайн улсын баримталдаг билгийн тооллын Весак буюу 5 дугаар сар орчимд болно. Энэхүү баяр нь ёслолын бүжиг, яруу найраг, баярын парад жагсаал, гүн бясалгал, театрчилсан тоглолт, хүүхэлдэйн жүжиг, үзүүлбэр зэрэг олон үйл ажиллагаанаас бүрдэнэ. Викакха Боукса баярын нэгэн том бүрэлдэхүүн хэсэг нь “Боун Банг Фэй” хэмээх пуужингийн фестиваль юм. Тухайн сар нь (5 сар) жилийн хамгийн халуун хуурай улирал байдаг учраас гар аргаар хийсэн том пуужингуудыг хөөргөдөг нь тэнгэрээс хур бороо хайрлахыг хүсэж байгаа утга учиртай. Уламжлалт ёсоор лам хуврагууд хулс модны хөндийд дарь зэрэг бодисыг дүүргэн пуужин хийдэг байсан бол орчин үед жирийн хүмүүс хийх болсон ба хэн нь хамгийн өнгө үзэмжтэй, хурдтай, өндөрт хөөрөх пуужин бүтээснийг шалгаруулах уралдаан тэмцээн хүртэл зохион байгуулдаг болжээ. Энэхүү фестиваль нь Тайланд болон Лаос Улсын хил хоорондох Мекхонг мөрний хоёр эрэг дээр зохион байгуулагддаг тул заримдаа хоёр улсын багууд тэмцээн зохион байгуулж өрсөлддөг ажээ. Энэ нь гадны жуулчид зорин ирж үздэг алдартай үйл ажиллагааны нэг болсон байна.

Вьетнамд Бурхан багшийн мэндэлсэн өдөр нь 1975 оноос өмнө Өмнөд Вьетнамын бүх нийтийн баяр ёслол, амралтын өдөр байсан бөгөөд энэ өдөр асар олон тооны гэрэлт дэнлүү хөөргөдөг, дэнлүүт жагсаал хийдэг байжээ. Гэвч Сайгон умард Вьетнамд эзлэгдсэнээс хойш бүх нийтийн баяр ёслол байхаа больсон ч, 2000-аад оноос хойш энэ баяр улс орон даяар дахин сэргэж эхэлсэн байна. Бурхан багшийн дүйчин өдрийг жил бүр сүм хийд, сүсэгтнүүд нь тэмдэглэдэг бөгөөд 2008, 2014, 2019 онуудад олон улсын төлөөлөгчдийг хүлээн авч өргөн хэмжээнд зохион байгуулжээ.

Малайзад бурханы шашинтнууд Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг тэмдэглэдэг. Тэд өглөө эртлэн сүм хийдэд ирж найман бацаг сахилыг (*амь таслах, хурьцал үйлдэх, дуу дуулах, бүжиг бүжиглэх, гоёл чимэглэл зүйх, өндөр суудалд суух зэргийг тэвчинэ*) сахина. Өнчин, ядууст өглөг хандив өгөх, тахил өргөх, ном унших, залбирал үйлдэх зэрэг зан үйлийг үйлдэнэ. Хэдийгээр Үндсэн хуульдаа Исламын шашинт улс гэж заасан боловч Бурхан багшийн дүйчин өдрийг бүх нийтийн баяр, амралтын өдөр болгон тэмдэглэдэг байна.

Бангладешт бурханы шашинтнуудын хамгийн чухал тэмдэглэлт өдрүүдийн нэг нь Бурхан багшийн дүйчин өдөр юм. Бангла хэлээр энэ баярыг “Буддхо Пурнима” гэнэ. Бангладешт Читтагонг, Дхака болон бусад бурханы шашны дурсгалт газруудад амьдардаг хүмүүс нь тэмдэглэдэг хэдий ч энэ өдөр нийтийн баяр, амралтын өдөр байна.

Индонезид энэ өдрийг бүх Индонез даяар “Вайсак өдөр” хэмээн нэрлэж

тэмдэглэцгээнэ. Боробудур хэмээх газарт олон мянган хуврагууд хуран чуулж ном унших, бясалгал үйлдэх, Прадаксина хэмээх сүмийг гороолох зан үйл, ёслолуудыг үйлддэг. Энэ нь бурханы шашны сүм хийдүүдэд үзүүлж буй хүндэтгэлийн хэлбэр юм. Энэхүү онцгой чухал өдөр лам хуврагууд эгэл дарууг бэлгэдэх ариун ус савлаж, гэгээрлийг бэлгэдэх зулыг өргөн газар газарт түгээнэ. Мөн лам хуврагууд “Пиндапада” нэрт зан үйлд оролцох ба энэ нь сүсэгтэн олноос лам хуврагуудад өглөг, хандив өргөх зан үйл юм. Хэдийгээр Индонез нь албан ёсоор исламын улс боловч бурханы шашин, хиндү шашин шүтдэг ард иргэд олонтой (1,7 сая бурханы шашинтнуудтай) тул Вайсак өдрийг 1983 оноос хойш бүх нийтийн баяр, амралтын өдөр болгон тэмдэглэж иржээ.

Сингапурт сүсэгтэн олны удаа дараагийн санал хүсэлтийг харгалзан үзэж 1955 оноос Христийн шашны үүсэлтэй “ариун сүнсний даваа гараг” (Whit Monday) хэмээх баярыг халж Бурхан багшийн дүйчин өдрийг бүх нийтийн баяр, амралтын өдөр болгосон байна. XX зууны эхэн үед Сингапурт Бурхан багшийн дүйчин өдрийг Цейлоны арлаас нүүж ирсэн хүмүүсийн дунд тэмдэглэдэг байсан бол дэлхийн II дайны дараа Сингапурын Буддист Ассоциациас тэргүүлэн Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг бүх нийтийн баяр, амралтын өдөр болгох санал хүсэлтийн хөдөлгөөнийг өрнүүлсний улмаас 1954 оноос эхлэн нийтээр тэмдэглэх болжээ.

Энэтхэгт энэ өдрийг “Буддха Жаяанти” буюу “Бурхан багшийн мэндэлсэн өдөр” хэмээн бүх нийтээрээ тэмдэглэдэг уламжлалтай. Бурханы шашинтнууд энэ өдөр сургаал ном сонсох, хэлэлцэх, уншихаас гадна бүтэн өдрийн туршид цагаан өмсгөл өмсөж, цагаан хоол хүртэнэ. Энэчлэн шувуу, хорхой шавьж, бусад амьтдыг хэдэн зуу, мянгаар нь гэтэлгэх үйлийг (сэтэрлэх гэж ярьдаг. “Цэ-тор” буюу “насны тотгороос гэтэлгэх” гэдэг.) үйлдэцгээнэ. Энэ нь аюулгүйн өглөгийг үйлдэж, буян хурааж буй үйл юм. Зарим сүсэгтнүүд энэ дүйчин буюу өлзийт сайн өдрүүдэд Их хөлгөний найман бацаг сахилыг (*амь таслах, хурьцал үйлдэх, дуу дуулах, бүжиг бүжиглэх, гоёл чимэглэл зүйх, өндөр суудалд суух зэргийг тэвчинэ*) хүртэж нэгэн өдрийн турш ариун ёс суртахуун, зан төлөвийг дадуулдаг байна. Өнчин, ядуу, өтгөс буурлуудад тусалж, халамжийн байгууллагуудад мөнгөн хандив, хоол хүнс, хувцас хэрэглэлийг хандивлана. Торонд хоригдсон амьтдыг худалдан авч чөлөөлдөг. Засгийн газрын байгууллагууд, шуудангийн албад, банкууд энэ өдрөөр амарна. Харин дэлгүүр хоршоо, бусад бизнесийн байгууллагууд амарч, эсхүл ажиллах цагаа багасгаж болно. Ихэнх орон нутгийнхан шашны ёслолд оролцохоор зорчдог тул нийтийн тээвэр амардаггүй байна.

Бутанд Бурханы шашин нь Үндсэн хуулиараа төрийн шашин байдаг. Тиймээс бурханы шашны баярыг улс орон даяар ёслол төгөлдөр тэмдэглэнэ. Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг Бутанд “Бурхан багшийн нирваан дүрийг үзүүлсэн өдөр” хэмээн тэмдэглэхээс гадна Бурхан багшийн тэнгэрийн орноос заларсан өдөр, Анхдугаар номын хүрдийг эргүүлсэн өдөр зэргийг мөн тэмдэглэдэг байна. Эзэн хааны төрсөн өдрөөс гадна ширээнд залагдсан өдөр, Врүгва гаржүдийн ёсны их багш нар болох гурав болон дөрөвдүгээр дүрийн Врүг Жалбой нарын мэндэлсэн өдөр, Ловон Бадмажунайн мэндэлсэн өдөр, Тимпү Их Цэжү хурал зэрэг бурханы шашны холбогдолт баяруудыг бурханы шашинт ард түмний нэгэн адилаар номын ёсоор нь тэмдэглэдэг бөгөөд эдгээр өдрүүдэд ном унших, бясалгал үйлдэх, мөргөл

хийх зэрэг зан үйлийг хийдэг уламжлалтай.

Монгол Улсад 1990-ээд оноос эхлэн Гандантэгчинлин хийдэд Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг тэмдэглэж ирсэн. 2003 онд Засгийн газрын 163 дугаар тогтоолоор “Тэмдэглэлт өдрийг тэмдэглэх журам”-ыг батлан, уг тогтоолын 11-рт Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг оруулсан байна. Сүүлийн жилүүдэд энэ өдрөөр Бурханы шашны олон байгууллага, сүсэгтнүүд Гандантэгчинлин хийдээс Сүхбаатарын талбай хүртэл шашны сүрт жагсаал зохион байгуулах, төв талбай дээр нийтийн бясалгал үйлдэх, сайн дурын ажил хийх зэргээр тэмдэглэдэг болсон. Ингэхдээ нийслэлийн засаг захиргаанаас зөвшөөрөл авдаг байна. Түүнчлэн энэ өдөр сүсэгтэн олон муу бүхнийг цээрлэн “их хөлгөний найман бацаг сахил” хэмээх нэгэн өдрийн сахилыг сахих, мацаг барих, маань тарни унших, бусдад өглөг өгөх, нийгмийн туст ажилд оролцох гэх зэрэг маш олон арга хэлбэрээр буян номын үйлд шамддаг уламжлалт тогтжээ. Энэ нь хүмүүнлэг энэрэнгүй ёсыг дээдэлсэн, өв соёлоо хойч үедээ уламжлуулсан, бусдад туслах буянт үйлсийг сурталчилсан, монголын шашин, соёлын нэгэн чухал үйл ажиллагаа юм.

Хууль эрх зүйн зохицуулалт:

“Их дүйчин өдөр”-ийг олон улсад тэмдэглэн өнгөрүүлэх тухай уриалгыг⁴⁷ анх 1950 онд Шриланка-д зохион байгуулагдсан Дэлхийн буддистуудын анхдугаар чуулганаас (World Fellowship of Buddhists) дэвшүүлсэн байна. Энэхүү чуулганаас гаргасан уриалгын утга нь: *“Дэлхийн Бурханы шашинтнуудын энэхүү чуулганаас Балбын сүр жавхлант их хааны шинийн арван тавны Весак өдрийг Балбын нийтийн тэмдэглэлт баярын өдөр болгосон өлзийт сайн үйлийг сайшааж, даган баясахын сэтгэлээр олон, цөөн хэдий тооны боловч бурханы шашинт улс орны засгийн газруудад шинийн арван тавны энэхүү өдрийг нийт хүн төрөлхтний тусыг бүтээсэн агуу их хүмүүсийн нэг хэмээн дэлхий даяар алдар нь дуурссан Бурхан багшийг хүндэтгэж “Нийтийн тэмдэглэлт баяр”-ын өдөр болгох арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг хүсч байна”* гэжээ.

Улмаар 1999 онд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 54/115 дугаар тогтоол⁴⁸-оор Весак өдрийг олон улсын тэмдэглэлт өдөр болгосноор Бурхан багшийн их дүйчин өдөр (Весак өдөр) нь НҮБ-ын Нью-Йорк дахь төв байр болон бусад ялангуяа Зүүн-Өмнөд азийн улсууд дахь салбаруудад хүлээн зөвшөөрөгдсөн тэмдэглэлт өдөр болжээ.

Бурхан багшийн их дүйчин өдрийг баяр, амралтын өдөр болгон тэмдэглэдэг улс орнууд тухайн өдрийг холбогдох хууль тогтоомжид дараах байдлаар журамлан зохицуулсан байна. Тухайлбал:

Шриланкад: Үндсэн хуулийн 2-р бүлгийн 9-р зүйлд: “Шриланкийн Бүгд Найрамдах Улс нь бусад шашны энэ хуулийн 10 ба 14 (1)(е) зүйлд заасан эрхүүдийг хангахын сацуу Будда сасанаг хамгаалан дэлгэрүүлэх Төрийн үүргийн дагуу Буддизмд тэргүүлэх байр суурийг олгоно”⁴⁹ гэж заасан байдаг.

⁴⁷ <http://wfbhq.org/general-conference-detail.php?id=015000018>

⁴⁸ 54/115. International recognition of the Day of Vesak at United Nations Headquarters and other United Nations offices- <https://undocs.org/A/RES/54/115>

⁴⁹ https://www.constituteproject.org/constitution/Sri_Lanka_2015?lang=en

Тиймээс Хөдөлмөрийн хуулийн буюу Дэлгүүр ба албаны ажилтнуудын (Ажил эрхлэлт болон цалин урамшуулалын зохицуулалт) хуульд:⁵⁰ амралт авах болон чөлөө авах өдрүүдийг Долоо хоног тутмын амралт, Жил тутмын амралт, өвчин зэрэг хүндэтгэх шалтгаан бүхий чөлөө, бүх нийтийн амралт, **Шинийн 15-ны Поая амралт (Бурхан багшийн дүйчин)**, жирэмсний амралт гэж ангилсан байна. Үүнээс гадна журмын зохицуулалттай амралтуудад **“Весак шинийн 15-ны Поая өдрийн дараах өдрийн амралт”** гэж бас оруулжээ. Мөн Бурхан багшийн дүйчин өдрүүдээр амрах хуваарийг тухайн жил нь Газет сониндоо зарладаг.

Энэ тухай 1971 оны №29 Амралтын өдрийн тухай хууль⁵¹-ийн “бүх нийтийн болон банкны амралт” хэмээх 1-р хэсэгт *“Шинийн арван тавны Поая өдөр болон бүтэн сайн өдөр бүрийг а) бүх нийтийн амралтын өдөр; б) банкны амралтын өдөр болохыг үүгээр тунхагласугай”*; мөн 8 дугаар зүйлд: *“энэ хуулийн хэрэгжилтийг хангахын тулд Шинийн арван тавны Поая өдрүүд жил бүрийн аль сарын аль өдрүүдэд байх тушаалыг Газет-д хэвлэж тодорхой заана”* гэжээ.

Хуулийн “Шинийн арван тавны Поая өдрийг тэмдэглэх тухай” 2 дугаар хэсгийн Зарим аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг зогсоох тухай 13 дугаар зүйлд:

“(1) Аливаа шинийн арван тавны өдөр буюу Поая өдөр эрхлэхийг хориглох үйл ажиллагаа:

(a) шөнийн клуб, бүжиг, цэнгээний газар;

(b) орон нутгийн болон гадаадын согтууруулах ундаагаар үйлчилдэг газрууд, согтууруулах ундааны дэлгүүр, бар, эсхүл согтууруулах ундаа худалдаалан хадгалдаг газар;

(c) аливаа морин уралдааны бооцоо тавих газар, эсхүл үүнтэй ижил төстэй мөрий бооцоот үйл ажиллагаа; эсхүл

(d) аливаа махны худалдаа.

Амьтан нядлахыг хориглосон 14 дүгээр зүйлд: “Хэн боловч шинийн арван тавны Поая өдөр худалдааны зорилгоор ямар ч амьтан нядлахгүй, эсхүл худалдаалах болон худалдахыг санал болгохгүй бөгөөд ямар ч амьтны мах зарахыг хориглоно.

Мөн 15-р зүйлд зааснаар “Соёлын асуудал эрхэлсэн яамнаас урьдчилан авсан зөвшөөрлийн дагуу үзүүлбэр, үзвэрийг ажиллуулж болно гэхчлэн тус тус зохицуулжээ.

Сингапурт: “Амралтын тухай хууль”-ийн төгсгөл хэсэгт бүх нийтийн амралтын өдрүүдийг жагсаалтаар оруулсан байна. Үүнд нийтээр амрах 10 баяр байгаагийн 7 дугаарт Весак өдөр⁵² оржээ. Бурхан багшийн дүйчин өдрийг тэмдэглэх тухайд Сингапурын “Ажил эрхлэлтийн тухай хууль”-ийн дагуу Весак өдрийг тэмдэглэх хуанлийг дараах байдлаар тооцож гаргасан байна. Үүнд:

Огноо	Гараг	Баяр
2019.05.19 Ням*		Vesak Day 2019
2019.05.20 Даваа		Vesak Day Holiday 2019

⁵⁰ Shop and Office Employees (Regulation of Employment and Remuneration) Act (No. 19 of 1954) https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=50743

⁵¹ Holidays Act (<https://www.lawnet.gov.lk/1946/12/31/holidays-act-2/>)

⁵² <https://sso.agc.gov.sg/Act/HA1998>

2020.05.07 Пүрэв	Vesak Day 2020
2021.05.26 Лхагва	Vesak Day 2021
2022.05.15 Ням*	Vesak Day 2022
2022.05.16 Даваа	Vesak Day Holiday 2022
2023.06.02 Баасан	Vesak Day 2023
2024.05.22 Лхагва	Vesak Day 2024

(Санамж: Ням гарагт таарч буй баярын амралтын өдрүүдийг дараагийн даваа гарагаар нөхөж тэмдэглэнэ. Энэхүү хүснэгтэд заасан өдрүүд нь зөвхөн тооцоо ба албан ёсны өдрүүдийг зарласны дараа өөрчлөлт хийх боломжтой.)

Малайзад: Амралтын өдрийн тухай хууль⁵³ 1951 №369-д бүх нийтийн амралтын өдрүүдийн жагсаалтыг оруулсан байдаг. Үүний 4 дүгээрт Бурхан багшийн дүйчин өдрийг оруулжээ.

Индонезид: 2019 болон 2020 онуудад Засгийн газраас бүх нийтийн амралтын өдрийг зарласан жагсаалт⁵⁴-ын 7 дугаарт Вайсак өдөр орсон байдаг.

Бутанд: 2007 оны Хөдөлмөр болон ажил эрхлэлтийн тухай хууль⁵⁵-аар Бутан дахь ажил эрхлэлт, амралт, цалин хөлсний харилцааг зохицуулсан байдаг. Бутаны ихэнх баяр, амралтууд нь Азийн уламжлалт шашин, соёлын баярууд байдаг. Бүх ажилтнууд жилдээ наанадаж нийт 9 баяраар (Бурхан багшийн их дүйчин өдөр орно) албан ёсоор бүх нийтээр амардаг. Үүнийг тус хуулийн “Ажил, амралтын цаг” хэмээх VII бүлэгт дараах байдлаар зохицуулжээ. Үүнд:

108-р зүйл. Ажилтан жил бүр Сүр жавхлант эзэн хааны төрсөн өдөр, Үндэсний өдрийн баяруудыг оролцуулан багадаа нийт 9 баяраар⁵⁶ цалинтай (ердийн ажлын өдрийн цалингийн хэмжээгээр) амрах эрхтэй.

109-р зүйл. Ажил олгогч 108 дугаар зүйлд заасан аль нэгэн баярын өдрийг өөр нэгэн баяраар сольж амрахыг зөвшөөрч болно.

110-р зүйл. Хэрвээ ажилтан нийтийн баяр, амралтын өдрөөр ажиллах шаардлагатай бол ажил олгогч тухайн ажилтны өдрийн цалин дээр 50%-ийн нэмэгдэл цалин олгоно” гэхчлэн заасан байна.

Тайландад: Бүх нийтийн баяр, амралтын өдрүүдийг Засгийн газрын тогтоолоор⁵⁷ зохицуулах ба ихэнх баярыг улсын болон хувийн секторын аль аль нь тэмдэглэдэг. Жилд үндсэндээ 16 баяр, амралтын өдөр байдаг ч Засгийн газраас илүү олныг зарлан тэмдэглэж болно. Эдгээрийн нэг нь Весак өдөр буюу Бурхан багшийн дүйчин өдөр байна. Тайландууд энэ өдрийг Бурхан багшийн мэндэлсэн, гэгээрсэн, нирваан дүрийг үзүүлсэн өдөр гэж үзэн тэмдэглэдэг уламжлалтай.

Энэтхэгт: Баяр амралтын өдрүүдийг цөөнхийн баяр (restricted), албан ёсны (Gazetted holiday), тэмдэглэлт өдөр (observance) гэж гурав ангилах ба Бурхан багшийн дүйчин өдөр нь албан ёсны бүх нийтийн амралтын өдөр байна⁵⁸ Энэтхэгт

⁵³ http://www.kabinet.gov.my/bkpp/pdf/akta_warta/1951_12_31_act369.pdf

⁵⁴ <https://publicholidays.co.id/>

⁵⁵ The Labour and Employment Act of 2007 <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/bt/bt021en.pdf>

⁵⁶ <https://publicholidays.asia/bhutan/2019-dates/>

⁵⁷ "กำหนดเวลาทำงานและวันหยุดราชการ: วันหยุดราชการประจำปี (Designation of public workdays and holidays: annual public holidays)". Secretariat of the Cabinet website (in Thai). Archived from the original on 16 January 2014. Retrieved 20 April 2012).

⁵⁸ <https://www.timeanddate.com/holidays/india/>

нийт 66 баяр, тэмдэглэлт өдөр байгаагаас 17 нь албан ёсны баяр, амралтын өдөр байдаг. Эдгээр баяр амралтын өдрийг 1881 оны “Хэлэлцэн тохиролцох арга хэрэгслүүдийн тухай хууль” (the Negotiable Instruments Act, 1981)- д үндэслэн зарлана. Энэ нь гол төлөв Засгийн газар ба түүний албад, банкинд хамааралтай. Харин аж үйлдвэр, хувийн сектор болон бусад аж ахуйн нэгжүүдэд шууд мөрдөхгүй байж болно.

Лаост: 1994 оны Хөдөлмөрийн тухай хуульд зааснаар Нийтээр тэмдэглэх баярын өдрийг Засгийн газраас тогтооно гэжээ. 2019 оны нийтээр тэмдэглэх баяр, тэмдэглэлт өдрийн жагсаалтад⁵⁹ Весак өдрийг бүх нийтийн амралтын өдөр байна гэж тэмдэглэсэн байна.

---

⁵⁹ <https://www.timeanddate.com/holidays/laos/visakhabousa-day>

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- <https://en.wikipedia.org/wiki/Vesak>
- <http://wfbhq.org/general-conference-detail.php?id=015000018>
- 54/115. International recognition of the Day of Vesak at United Nations Headquarters and other United Nations offices- <https://undocs.org/A/RES/54/115>
- https://www.constituteproject.org/constitution/Sri_Lanka_2015?lang=en
- Shop and Office Employees (Regulation of Employment and Remuneration) Act (No. 19 of 1954)
https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=50743
- Holidays Act (<https://www.lawnet.gov.lk/1946/12/31/holidays-act-2/>)
- <https://sso.agc.gov.sg/Act/HA1998>
- http://www.kabinet.gov.my/bkpp/pdf/akta_warta/1951_12_31_act369.pdf
- <https://publicholidays.co.id/>
- The Labour and Employment Act of 2007
<https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/bt/bt021en.pdf>
- <https://publicholidays.asia/bhutan/2019-dates/>
- "กำหนดเวลาทำงานและวันหยุดราชการ: วันหยุดราชการประจำปี" (Designation of public workdays and holidays: annual public holidays)"

КОРОНАВИРУС БА ЗАРИМ УЛС ОРНУУДЫН ХАРИУ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ

(2020 оны 3 дугаар сарын 23-ны өдрийн байдлаар)

*Г.Алтан-Оч (Ph.D), Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл
О.Нарантуяа, Р.Нургүл, Р.Оргилмаа,
Э.Энхтүвшин, Д.Халиун*

АГУУЛГА

1. АНУ
  2. БНСУ
  3. БНХАУ
  4. ХБНГУ
  5. Иран
  6. Испани
  7. Итали
  8. ОХУ
  9. Франц
  10. Япон
- Хавсралт

UIH.MN
СҮДАЛГААНЫ САН

1. АНУ

Эх сурвалж:

- <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/us/>
- https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/cases-updates/cases-in-us.html?CDC_AA_refVal=https%3A%2F%2Fwww.cdc.gov%2Fcoronavirus%2F2019-ncov%2Fcases-in-us.html
- <https://www.usa.gov/coronavirus>
- <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/6074>
- <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-address-nation/>

АНУ	
Нөхцөл байдал	2020.03.23-ны байдлаар Covid-19 шинэ төрлийн коронавирусийн халдварын 35070 тохиолдол бүртгэгдээд байгаагаас 458 хүн нас бараад байна. ⁶⁰ Халдвар нийслэл хот болон нийт 50 муж, Пуэрто Рико, Гуам, Виржин арлуудад бүртгэгдээд байна. ⁶¹ (Засгийн гарын цахим хуудсан дээр хамгийн сүүлийн байдлаар 2020-03-20-ны байдлаар мэдээ байна.)
Холбооны Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа гол арга хэмжээнүүд	2020.01.31-нд Ерөнхийлөгч Доналд Трамп “Шинэ төрлийн коронавирусийн Covid-19 өвчин халдаах өндөр эрсдэл бүхий цагаач болон цагаач бус иргэдийг хилээр нэвтрүүлэхийг хориглох, энэхүү эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх бусад арга хэмжээ авах тухай” 9984 дугаартай зарлиг батлав. Тус зарлигт БНХАУ-аас АНУ руу аялан ирсэн гадаадын иргэдийг хилээр нэвтрүүлэхийг хориглосон байна. 2020.02.28-нд Өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хязгаарлах төв нь онцын шаардлагагүй тохиолдолд Исламын Бүгд Найрамдах Иран Улс руу зорчихгүй байхыг ард иргэддээ сануулав. 2020.02.29-нд <ul style="list-style-type: none"> • Ерөнхийлөгч Доналд Трамп “Шинэ төрлийн коронавирусийн Covid-19 өвчин халдаах өндөр эрсдэл бүхий цагаач болон цагаач бус иргэдийг хилээр нэвтрүүлэхийг хориглох, энэхүү эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх бусад арга хэмжээ авах тухай” 9992 дугаартай зарлиг батлав. Тус зарлигт Исламын Бүгд Найрамдах Иран Улсаас АНУ руу аялан ирсэн гадаадын иргэдийг хилээр нэвтрүүлэхийг хориглосон байна. • Ерөнхийлөгчийн ажлын албанаас Итали болон БНСУ-аас ирж байгаа бүх аялагчдыг эрүүл мэндийн үзлэг шалгалтад зайлшгүй хамруулсны дараа хилээр нэвтрүүлэх үүрэг өгсөн байна. 2020.03.13-нд Ерөнхийлөгч Доналд Трамп Үндэсний хэмжээнд онц байдал зарлав.
Хууль тогтоомжийн чиглэлээр:	2020.03.06-нд “Коронавирустай тэмцэх, хариу арга хэмжээ авахад нэмэлт төсөв батлах тухай” (Coronavirus Preparedness and Response Supplemental Appropriations Act, 2020) ⁶² хуулийг Конгрессоос баталсан байна. Тус хуулиар коронавирусийн дэгдэлтийн эсрэг хариу арга хэмжээ авахад зориулж холбооны агентлагуудад 8.3 тэрбум ам.долларын яаралтай тусламж олгохоор шийдвэрлэжээ. Дээрх тусламжийн хөрөнгийг дараах арга хэмжээнүүдэд зарцуулна. Үүнд:

⁶⁰ <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/us/>

⁶¹ https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/cases-updates/cases-in-us.html?CDC_AA_refVal=https%3A%2F%2Fwww.cdc.gov%2Fcoronavirus%2F2019-ncov%2Fcases-in-us.html

⁶² <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/6074>

- Вакцин болон шаардлагатай бусад эмнэлгийн хэрэгслүүдийг боловсруулах, үйлдвэрлэх болон худалдан авахад
- Улсын болон орон нутгийн эрүүл мэндийн агентлаг, байгууллагуудад тусламж олгоход;
- Өвчний тархалтын нөлөөнд өртсөн жижиг бизнес эрхлэгчдэд зээл олгоход;
- АНУ-ын Элчин сайдын яамд болон Төрийн департаментын барилга байгууламжуудаас нүүлгэн шилжүүлэлт хийх болон бусад яаралтай бэлтгэл үйл ажиллагааг зохион байгуулахад;
- Өвчин дэлгэрсэн бусад улс орнуудын эрүүл мэндийн байгууллагуудад хүмүүнлэгийн тусламж үзүүлэхэд зэрэг болно.

2020.03-18-нд

“Коронавирусийн хариу арга хэмжээ-гэр бүлүүдийг тэргүүн ээлжинд хамгаалах тухай” (Families first coronavirus response act) хуулийг Конгрессоос баталсан байна. Тус хуулиар Covid-19 өвчний улмаас ажиллах боломжгүй болсон ажилчдад цалинтай чөлөө олгох, коронавирусийг үнэгүй оношлох, хүнсний тусламжийн хамрах хүрээг нэмэгдүүлэх, эрүүлийг хамгаалах ажилтнуудыг хамгаалах талаар нэмэлт арга хэмжээ авах зэрэг асуудлуудыг зохицуулахаар болсон байна.

2020.03-19-нд

Covid-19 өвчний эсрэг эдийн засгийн гурав дахь багц арга хэмжээний төслийг Төлөөлөгчдийн танхимаар хэлэлцэн баталсан бөгөөд Сенатын танхимаар хэлэлцэн хараахан шийдэлд хүрээгүй байна.

2020.03-20-нд

Сангийн яамнаас Татвар төлөх өдрийг 2020-04-15-аас 2020-07-15 хүртэл хойшлуулсан байна. Энэ хугацаанд нийт татвар төлөгчдөд татвар төлөөгүй хугацаанд нэмэлт хүү тооцохгүй, торгууль ногдуулахгүй гэж мэдэгдсэн байна. Харин татварын буцаан олголтоо авч болох бөгөөд хүсэлт гаргасан иргэний асуудлыг яаралтай шийдвэрлэх болно гэж мэдэгдэв.

2020.03.11-нд

- Ерөнхийлөгч Доналд Трамп Covid-19 өвчний улмаас дэлхийн эдийн засаг болон Америк улсын эдийн засаг, иргэдийн амьдралд ихээхэн хохирол учирч байгаа тул **Европоос ирэх бүх аялал жуулчлал, ачаа тээврийг 2020.03.11-ний өдрөөс 30 хоногийн хугацаанд хориглосон** шийдвэр гаргаснаа мэдэгдэв. Тус хориг нь ИБУИНВУ-д хамаарахгүй байна. Түүнчлэн зохих эрүүл мэндийн үзлэгээр орсон АНУ-ын иргэд хилээр нэвтрэх эрхтэй байна.⁶³

2020-03-16-нд **Европоос ирэх бүх аялал жуулчлал, ачаа тээврийг хориглосон шийдвэрт ИБУИНВУ-ийг хамруулахаар тогтсон байна.**

2020-03-21-нд **Канад улстай** хиллэх хилээ хаасан байна.

Ерөнхийлөгч болон түүний ажлын албанаас өвчний дэгдэлтийн улмаас хэрэгжүүлж буй болон хэрэгжүүлэхийг төлөвлөж буй бусад арга хэмжээнүүд⁶⁴:

- Ерөнхийлөгч энэ өвчний дэгдэлтээс болж хохирсон бизнес эрхлэгчид болон ажилчдад эдийн засгийн хувьд тусалж дэмжихээ мэдэгдэв:
  - Жижиг бизнес эрхлэгчдийг удирдах газарт коронавирусийн дэгдэлтийн улмаас хохирсон бизнес эрхлэгчдэд зээл олгож ажиллахыг үүрэг болгов. Энэхүү зээл нь коронавирусийн улмаас үүссэн бэрхшээлийг даван туулахад нэмэр болно гэж үзэж байна. Тус хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах санхүүжилтийг 50 тэрбум ам.доллараар нэмэгдүүлэхийг Конгресст уриалав.
- Ерөнхийлөгч банкируудтай уулзаж, өвчний дэгдэлтийн үеэр эдийн засагт нөлөөлөх хор нөлөө нь жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдэд түлхүү байгаа тул энэхүү санхүүгийн хямралыг даван туулахад зээлийн бодлогодоо өөрчлөлт оруулж, зээл олголт болон зээлийн эргэн төлөлтөнд уян хатан байдлаар хандаж хамтарч ажиллахыг хэлэлцэн зөвшилцөв.

⁶³ <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-address-nation/>

⁶⁴ <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-taken-unprecedented-steps-respond-coronavirus-protect-health-safety-americans/>

- Ерөнхийлөгч эрүүл мэндийн даатгалын компанийн удирдлагуудтай уулзаж коронавирусийн оношлуурын төлбөрийг эрүүл мэндийн даатгалд хамруулах болон телевизээр нэвтрүүлж буй өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх эмчийн зөвлөгөөг нэвтрүүлэх зардлыг эрүүл мэндийн даатгалын компаниуд төлөх зэрэг шийдвэрт хүрсэн байна.
- Ерөнхийлөгч Сангийн яаманд хандан коронавирусийн дэгдэлтийн улмаас хохирол амссан тодорхой иргэд болон бизнес эрхлэгчдээс авах татварыг хойшлуулах санал тавихаа мэдэгдэв.
  - Энэ арга хэмжээ нь эдийн засагт 200 тэрбум ам.долларын хөрвөх чадварыг бий болгоно гэсэн тооцоо хийгдсэн байна.
- Ерөнхийлөгч цалингаас суутгах татварыг түр хугацаанд чөлөөлөх хууль батлахыг Конгресст уриалав.
- Ерөнхийлөгч коронавирусийн халдварын улмаас өвдсөн, хөл хорионд орсон, эсхүл өвдсөн хүн асарсан ажилчдад санхүүгийн тусламж үзүүлэх яаралтай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхээ мэдэгдэв.
  - Дээрх ажилчдад үзүүлэх санхүүгийн тусламжийн талаар арга хэмжээ авахыг Конгресст уриалав.
- Ерөнхийлөгч коронавирустай тэмцэхэд бүхий л нөөц бололцоогоо дайчлан хамтран ажиллахыг засгийн газар болон хувийн хэвшлийнхэнд уриалав.
- Ерөнхийлөгч өөрийн ажлын албанд эрүүл мэндийн ажилтнуудын амны хаалтны хангалтыг нэмэгдүүлэхийг үүрэг болгов.
  - Ерөнхийлөгчийн ажлын албанаас эрүүл мэндийн салбарын ажилтнуудын аюулгүй байдлыг ханган, тэдэнд өвчин халдварлахаас сэргийлэх үүднээс олон тоогоор амны хаалтыг үйлдвэрлэхэд шаардлагатай арга хэмжээ авахаа мэдэгдэв.
- Ерөнхийлөгчийн ажлын албанаас үр дүнтэй эмчилгээ, вакцин гаргаж авах үйл ажиллагаанд дорвитой алхмуудыг авч хэрэгжүүлсээр байна.
- Ерөнхийлөгчийн ажлын алба нь төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудыг хооронд нь холбосноор өвчний оношилгооны хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, хамрах цар хүрээ нь өргөжсөөр байна.
  - Орон даяар 1 сая оношлуур тараасан бөгөөд долоо хоногийн эцсээр буюу 2020-03-14-ний байдлаар 4 сая оношлуур нэмж тараахаар ажиллаж байна.
  - Орон даяар бүх мужуудын лабораториудыг оношлуураар хангасан ба хувийн лабораториуд мөн оношлуур хүлээн авснаар оношлох үйл ажиллагаа өргөн хүрээг хамарч байна.
- Ерөнхийлөгчийн ажлын албанаас коронавирусийн оношилгоо болон эмчилгээг эрүүл мэндийн даатгалд багтааснаар нэмэлт төлбөргүйгээр хийгдэх боломжтой гэж мэдэгдэв.

Хуулийн төслүүд өргөн барив.

- Коронавирусийн дэгдэлттэй холбоотой нийгэм, эдийн засагт гарч буй хүндрэлүүдийг шийдвэрлэх, даван туулах зорилгоор Конгрессын гишүүд 10 хуулийн төслийг Төлөөлөгчдийн танхимаар хэлэлцүүлэн батлуулахаар өргөн барьсан байна.⁶⁵ Үүнд:
  - Covid-19 өвчний оношилгоог эрүүл мэндийн даатгалд хамруулах;
  - Covid-19 өвчинтэй тэмцэж буй эрүүл мэндийн ажилтнуудыг хамгаалах;
  - Шинэ коронавирусийн дэгдэлтийн улмаас ажиллах боломжгүй болсон иргэдэд ажилгүйдлийн тэтгэмж олгох;
  - Тахал, вирусийн аюул, олон нийтийн эрүүл мэндийг хамгаалах болон бусад шаардлагатай тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн санаачилгаар Засгийн газраас яаралтай тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх;
  - Covid-19 өвчний улмаас дэлхийн түүхий эд, бараа материал нийлүүлэлтийн үйл ажиллагаанд доголдол

⁶⁵ <https://www.congress.gov/search?q={%22source%22:%22legislation%22}&searchResultViewType=expanded&KWICView=false>

гарсан тул үлэмж хохирол амссан тодорхой ажилчдын асуудлыг 1974 оны Худалдааны тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулснаар зохицуулах;

- Covid-19 тархсантай холбоотой урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах үүднээс Сургуулийн үдийн хоолны тухай хуульд шаардлагатай өөрчлөлт оруулах;
- Covid-19 тархсантай холбоотой Холбооны сонгуулийн үеэр эмх замбараагүй байдал үүсэхээс сэргийлж холбогдох арга хэмжээг авч ажиллахыг мужийн засгийн газруудад даалгах;
- Сургуулийн хөл хорионы үеэр эмзэг бүлгийн хүүхдүүдэд хүнсний тусламж үзүүлэх эрхийг Хөдөө аж ахуйн сайдад олгох;
- Covid-19 өвчний улмаас ажилтнуудад цалинтай чөлөө олгох зэрэг болно.

Холбооны, мужийн засгийн газрууд болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагууд нь Covid-19 вирусны тархалтыг хязгаарлах, үр дүнтэй эмчилгээг бий болгохоор чармайн ажиллаж байна.

Урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд

- Орон нутгийн захиргааны байгууллага нь өндөр настай болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд өвчний талаарх мэдээллийг хүргэн ажиллаж байна.
- Өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хязгаарлах төв нь дэлхий нийтээр тархсан вирусийг судлан шинжлэх, тухайн орон нутагтаа хэрхэн энэ өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх талаар мэдээлэл өгөх (хөл хорио тогтоох, хүмүүс олноор цуглах арга хэмжээг цуцлах, ажилтнуудад зайнаас ажиллах боломжоор хангах гэх мэт), тусламж үйлчилгээ үзүүлэх зэргээр ажиллаж байна.
- Холбооны засгийн газрын агентлаг-Эрчим хүчний газар нь хүрээлэн буй орчноо хамгаалах, цөмийн аюулгүй байдлыг хангах үүргээ хэрэгжүүлэхэд шинжлэх ухаан болон технологийн шинэ нээлтийг судлах, турших чиг үүргийнхээ хүрээнд Үндэсний лабораториудад Covid-19-ын судалгаа шинжилгээг явуулж байна.
- Хөдөлмөр эрхлэлтийн газар нь ажил олгогчид болон ажилтнуудад ажлын байран дээр Covid-19-өөс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх, ажлын байраа хэрхэн ариутгаж, халдваргүйжүүлэх талаар мэдээллийг хүргэж байна.
- Хүрээлэн буй орчныг хамгаалах агентлаг нь Covid-19-ийг устгах, халдваргүйжүүлэх болон усаа хэрхэн хамгаалах талаар мэдээллийг хүргэж байна.
- Хүнс болон эм зүйн газар нь эмийн үйлдвэрүүдтэй хамтран вакцин, эм, оношилгооны тест гаргах ажлыг гүйцэтгэж байна. Эмнэлгийн ажилтан, мэргэжилтнүүдэд оношилгооны тестийг хэрхэн ашиглах талаар мэдээллийг тогтмол хүргэж байна.
- Онцгой тохиолдолд бэлэн байдал хангах газраас шинэ эмчилгээг судалж, турших үйл ажиллагааг явуулж байна.
- Хөдөө аж ахуйн газар нь хүнсний аюулгүй байдал болон тэжээвэр амьтдыг хэрхэн сэргийлэх талаарх мэдээллийг хүргэж байна.
- Хэрэглэгчийн санхүүгийн эрхийг хамгаалах товчооноос өвчин дэлгэрсний улмаас санхүүгийн хүндрэл, бэрхшээлтэй тулгарвал (төлбөр тооцоо төлөх, орлогогүй болох гэх мэт) хэрхэн зээл, тусламжид хамрагдаж, хүндрэлээс гарч болох талаар зөвлөгөө өгч байна.⁶⁶
- Жижиг бизнес эрхлэгчдийн газраас бизнес эрхлэгчдэд Covid-19-ийн улмаас санхүүгийн болон бусад хүндрэл бэрхшээлтэй тулгарахаас хэрхэн урьдчилан сэргийлэх болон нэгэнт өртсөн тохиолдолд хэрхэн хүндрэлээс гарах талаар заавар зөвлөмж өгөхөөс гадна **“Гамшгийн үе дэх эдийн засгийн зээл” буюу хүү багатай тусгайлсан зээлд** хамрагдаж болох талаар мэдээллийг түгээж байна.
- Холбооны нөөцийн газраас (Federal Reserve) Covid-19 өвчний дэгдэлтийн үеэр эдийн засгийн хэвийн үйл ажиллагаа

⁶⁶ <https://www.consumerfinance.gov/about-us/blog/protect-yourself-financially-from-impact-of-coronavirus/>

	<p>болон хөдөлмөрийн зах зээлийн хэвийн үйл ажиллагааг хангаж ажиллахын тулд банк санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран зээлийн хүүг 0 хүртэл хувь бууруулахаар шийдвэрлэсэн байна.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2020-03-16-ны байдлаар өвчний тархалт өндөр байгаа Миннесота, Аризона, Хавай, Хойд Каролин болон нийт 30 гаруй мужид мужийн хэмжээнд ерөнхий боловсролын болон их дээд сургуулиудын үйл ажиллагааг зогсоож, хөл хорио тогтоогоод байна. • Сургуулиудад хөл хорио тогтоосонтой холбоотой үнэгүй үдийн хоолонд хамрагддаг сурагчдад гэрээр нь хүнсний тусламж өгч эхэлсэн байна.
Аялал жуулчлал болон тээврийн талаар	<ul style="list-style-type: none"> • Холбооны агаарын тээврийн удирдлагаас үйлчлүүлэгчиддээ заавар зөвлөмжийг хүргэн ажиллаж байна.
Өвчний тархалтын үеэр гарч болох гэмт хэргээс сэргийлэх талаар	<ul style="list-style-type: none"> • Кибер аюулгүй байдал болон Дэд бүтцийн аюулгүй байдлыг хангах агентлагаас Covid-19 өвчинтэй холбоотой гарч болзошгүй залилан, луйвраас сэргийлэх зөвлөмжийг хүргэн ажиллаж байна. • Холбооны худалдааны комисс нь Covid-19-ийн талаар хуурамч мэдээлэл явуулах болон хуурамч эм, эмчилгээ зарж борлуулж буй компаниудын эсрэг арга хэмжээ аван ажиллаж байна.
Олон улсын харилцааны хувьд	<ul style="list-style-type: none"> • АНУ-ын Төрийн департамент (Department of State) нь Covid-19 өвчинтэй тэмцэх ажилд бусад улс орнуудын засгийн газартай хамтран ажиллаж, АНУ руу зорчих болон АНУ-аас бусад улс орон руу зорчих иргэдэд зөвлөмж хүргэн ажиллаж байна. • АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлаг нь Covid-19 өвчинтэй тэмцэхэд олон улсын байгууллагуудад санхүүжилт олгож байна.

2.БНСУ

Эх сурвалж:

- Солонгосын коронавирус мэдээллийн албан ёсны цахим хуудас <http://ncov.mohw.go.kr/>
- БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн цахим хуудас, https://korea.assembly.go.kr:447/res/tra_read.jsp
- Монгол Улсын Тагнуулын ерөнхий газрын цахим хуудас, <https://gia.gov.mn/>
- БНСУ-ын банк <http://www.bok.or.kr/eng/bbs/E0000634/view.do?ntId=10057026&menuNo=400069>

БНСУ	
Нөхцөл байдал	<p>Анх бүртгэгдсэн: 2020.01.21 2020.03.23, 11:00 (Солонгосын цагаар)⁶⁷</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сүүлийн 24 цагт шинээр илэрсэн тохиолдол –64 • Нийт тохиолдол – 8961 Нас барсан-111 Эдгэрсэн-3166
Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа гол арга хэмжээнүүд	<p>2020.02.23-ны өдөр БНСУ-ын Ерөнхийлөгч Онцгой байдлын эрсдэлийг хамгийн дээд түвшинд шилжүүлсэн. 2020.02.26-ны өдөр Үндэсний Ассамблей эрх баригч болон сөрөг хүчний гишүүдээс бүрдсэн Корона вирустай тэмцэх арга хэмжээ авах онцгой албаны байнгын хороог байгуулсан. 2020.03.17-ны өдөр Боловсролын яамнаас бүх шатны сургуулийн хичээл эхлэх хугацааг 4 дүгээр сарын 16 болгож хойшлуулав. 2020.03.22-ны өдөр:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 4 дүгээр сарын 6-ны өдөр хөл хориог цуцлах бэлтгэл ажлыг сайтар хангаж ажиллахыг орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагуудад үүрэг болгов. • Европоос ирж буй нислэгүүдэд хорио цээрийн дэглэмийг чангатгав. 3 сарын 22-ны 00 цагаас эхлэн Европоос ирж буй бүх хүмүүст коронавирусийн шинжилгээ хийж, сөрөг гарсан тохиолдолд 14 хоног өөрийгөө тусгаарлах зөвлөмжийг өгч байна. Үүний дагуу одоогийн байдлаар Европоос ирсэн 6 нислэгээр 1442 хүн ирснээс 152 хүнийг түр тусгаарлаад байна. Европоос ирж байгаа хүмүүсийн 92 хувь нь Солонгос улсын иргэд байна. Харин бизнесийн зорилгоор ирж буй иргэдэд байнгын ажиглалт, хяналт тавихаар шийдвэрлэсэн байна. • 4 сарын 5 хүртэл Гамшгийн аюулгүй байдлын төв штабын хурлыг цахимаар явуулахаар шийдвэрлэсэн.
Хууль тогтоомжийн чиглэлээр:	<p>Солонгосын Үндэсний Ассамблей болон Ерөнхийлөгчийн зүгээс улс орны нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдлыг зохицуулах зорилгоор дараах хууль тогтоомжийг батлан гаргаад байна. Үүнд:</p> <p>2020.02.26-д 3 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан.</p> <p>1. Халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт⁶⁸</p> <ul style="list-style-type: none"> • Халдварт өвчний дэгдэлтийн яаралтай авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар • 1-р зэргийн халдварт өвчний дэгдэлт нь эм, ариун цэврийн хэрэглэл ба бусад бүтээгдэхүүний үнэ мэдэгдэхүйц өсөх, нийлүүлэлтийн хомсдолд хүргэх тохиолдолд Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайд нь дээрх бүтээгдэхүүнийг тус улсаас тодорхой хугацаанд экспортлох, гаргахыг хориглож болно. Хоригийг зөрчсөн тохиолдолд таван жилээс

⁶⁷ <http://ncov.mohw.go.kr/> Солонгосын коронавирус мэдээллийн албан ёсны цахим хуудас

⁶⁸ https://korea.assembly.go.kr:447/res/tra_read.jsp

хэтрэхгүй хугацаагаар хорих, эсвэл 50 сая вон хүртэл торгууль ногдуулж болно.

- Сэжигтэй өвчтөн эрүүл мэндийн үзлэг, мөрдөн байцаалтад хамрагдаж халдвар авсан нь тогтоогдсон бол эмнэлэгт тусгаарлана. Энэхүү арга хэмжээг дагаж мөрдөөгүй бол нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсвэл 10 сая воноор торгох ялаар шийтгэж болно.
- Эмнэлгийн ажилтнууд өвчтөний гадаадад зорчсон аялалын мэдээллийг цагдаа болон бусад байгууллагатай хамтран шалгах эрхийг олгох, мэдээлэл шалгагчаар ажиллах ажилтны тоог өргөжүүлсэн.

2.Хорио цээрийн тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт⁶⁹

- Хорио цээр тогтоосон халдварт өвчний бүсэд нэвтрэхийг хориглох
- Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын баталсан төлөвлөгөөний дагуу эмнэлгийн байгууллагын ажилтнуудыг байнга мэдээллээр хангах, сургах
- Халдварт өвчний дэгдэлтээс шалтгаалж хорио цээрийн бүсийг тогтоох, цуцлах гэх мэт.

3.Эмнэлгийн үйлчилгээний тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт⁷⁰

Сэтгэл зүйн эмчилгээний шинэ тасаг нээх, эмнэлгийн үйл ажиллагаа явуулдаг бүхий л төрлийн байгууллагууд халдварт өвчний үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар нарийвчлан зохицуулсан. Тухайлбал:

- эмнэлгийн байгууллагын ажилтан, өвчтөн, асран хамгаалагч, ажилчдын халдварын хяналтын тогтолцоог бий болгох
- эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдад эмнэлгийн үйл ажиллагаатай холбоотой халдварын гарал үүсэл, шалтгааныг хянах зорилгоор халдварын хяналтын тогтолцоог бий болгох
- өвчтөний онош хадгалах системийг бий болгох ингэснээр эмнэлэг хаалттай байсан ч өвчтөний онош бүртгэлийг шууд харах боломжтой болно.
- халдварт өвчний шинж тэмдэг илэрсэн хэн ч бай шинжилгээ өгөхөөс татгалзвал тухайн иргэнийг 3 сая вон хүртэлх торгууль ногдуулах, эсвэл хорих ялаар шийтгэхээр заасан.

4.Цагаачлалын тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт (2020.03.05)⁷¹

Тус нэмэлт, өөрчлөлтөөр БНСУ оршин суух болон ажиллах зөвшөөрөлгүй гадаадын иргэний ажиллуулсан бол 30 сая вонын торгууль ногдуулах, эсвэл хорих ялаар шийтгэх, мөн тус улсад ажиллаж буй ажилтан, түүний төлөөлөгч Хууль зүйн сайдын зөвшөөрөлгүйгээр ажлын байраа өөрчилсөн бол 10 сая воноор торгохоор заасан. Энэхүү захиргааны шийтгэлийг хууль зүйн сайд чөлөөлөх буюу хүчингүй болгох эрхийг өгсөн.

Өдөр тутамд хэрэгжүүлж буй зарим арга хэмжээ

Тус улсын Гадаад хэргийн сайд Кан Гён Хва “Халдварын эрт үеийн шинжилгээ, оношилгооны боломжийг нэмэгдүүлэх хүрээнд хамгийн хурдан, аюулгүй оношилгоо болох машин дотор шинжилгээ хийх явуулын “Drive-thru” аргыг нэвтрүүлж иргэд 10 минутад багтаан шинжилгээ өгөх боломжтой болов. Мөн Инчоны нисэх буудлаар зорчигчдыг 3 шатны шинжилгээнд хамруулах зэрэг арга хэмжээ авч байна” хэмээн мэдэгдэв.

- 🚦 Коронавирусийн талаар албан ёсны мэдээллийг хот тус бүрт албан ёсны цахим хуудас⁷² ажиллуулж байна. Энэхүү цахим хуудаст тухайн нутаг дэвсгэрт бүртгэгдсэн статистик мэдээлэл, сэрэмжлүүлэг, зөвлөмж, асуулт асууж хариулт авах булан, эмнэлгийн хаяг, байршил болон амны хаалт зэрэг шаардлагатай зүйлсийг худалдах талаарх мэдээллийг оруулах боломжтой. Мөн албан ёсны мэдээллүүдийг оруулдаг.

- 🚦 3 дугаар сарын 9-өөс эхлэн амны хаалт худалдан авах ажлын зохион байгуулалтад оруулав. Төрсөн оны төгсгөлийн

⁶⁹ https://korea.assembly.go.kr:447/res/tra_read.jsp БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн цахим хуудас

⁷⁰ https://korea.assembly.go.kr:447/res/tra_read.jsp БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн цахим хуудас

⁷¹ https://korea.assembly.go.kr:447/res/tra_read.jsp БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн цахим хуудас

⁷² https://www.sejong.go.kr/prog/vod/covid19/sub01_07/list.do?searchCategory=63664514 Сэжон хотын коронавирус19 албан ёсны мэдээллийн цахим хуудас

оронгоор ангилан заасан өдөр эмийн сан, зарим дэлгүүрээс өөрийн биеийн байцаалттай ирж худалдаж авах боломжтой. 1 хүн 1-2 ширхгийг авах боломжтой бөгөөд нэг амны хаалтны үнэ 1500 вон. Харин өндөр настан, 10-аас доош насны хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, жирэмсэн эмэгтэйчүүдийн хувьд гэр бүлийн хүн нь авах боломжтой бөгөөд хуваарьт өдрөө авч чадаагүй амралтын өдрөөр авч болохоор зохицуулж байна.

1,6 төгссөн бол	Даваа гараг
2,7 төгссөн бол	Мягмар гараг
3,8 төгссөн бол	Лхагва гараг
4,9 төгссөн бол	Пүрэв гараг
5,0 төгссөн бол	Баасан гараг

- Зөвлөгөө өгөх 24 цагийн лавлах утаснуудыг ажиллуулж байна. Шинж тэмдэг илэрч буй хүн зөвлөгөө утас өгөх утсанд мэдэгдэж мэдээлэл авсны дараа эмнэлгийн байгууллагад хандана.
- “Covid-19”-ийн Гамшгаас урьдчилсан сэргийлэх төв штаб Улсын сэтгэлзүйн эрүүл мэндийн төв, Үндэсний сэтгэцийн эмнэлэг, эрүүл мэндийн төвүүдийн эмч нараас бүрдсэн Сэтгэлзүйн зөвлөгөөний нэгдсэн баг байгуулж халдварын бүсэд ажиллаж буй эмч, сувилагч нарт сэтгэлзүйн зөвлөгөө мэдээлэл өгөх ажлыг хийж байна.
- БНСУ-ын Химийн хүрээлэнгийн эрдэмтэд (CRIST) SARS, MERS вирусийн эсрэг биеэс шинэ төрлийн коронавирусийн үйлчлэлийг сулруулагч эсийг олсон бөгөөд энэ нь вакцин, эмчилгээний аргыг гаргаж авахад тус болно гэж үзэж байна. Коронавирусийн гадаргуу хэсэгт байрлах “спайк” уургийн үйлчлэлийг сулруулж чадвал халдварыг саармагжуулж чадах эсрэг биетийг гаргаж авах боломжтой болох юм. Саармагжуулах эсрэг биет нь вирус хүний биед нэвтрэхэд үйлчлэлийг нь сулруулж, дархлаа бий болгох эс юм. Эрдэмтдийн өмнө илрүүлж байсан SARS, MERS вирусийг саармагжуулах 11 төрлийн биетийн гурваас нь “спайк” хэмээх уурагтай нийлэгжих боломжтой биетийг олсон гэж тэмдэглэв. Эрдэмтэд энэ биетийг вирус дээр туршихаар төлөвлөж байна.⁷³
- Вирусийн тархалтаас урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд цэргийн 96 эмчийг нэмэлтээр орон нутгийн харьяа эмнэлгүүдэд ажиллуулж байгаа бөгөөд мэргэжлийн дотрын эмч нар аж.

Эдийн засгийн үр нөлөөг бууруулах чиглэлээр:

“COVID-19” вирусийн тархалт эдийн засагт хүчтэй сөрөг нөлөө үзүүлнэ хэмээн үзэж байгаа ч Солонгосын Төв банк бодлогын хүүгээ 1.25 хувьд хэвээр хадгалах шийдвэр гаргав. Түүнчлэн хөрөнгийн хөрвөх чадварыг нэмэгдүүлэх зорилгоор Төв банкнаас олгох тусгай зээлийн хэмжээг 5 их наяд вон (4.1 тэрбум ам.доллар)-оос 30 их наяд вон болгон нэмэгдүүлэв. Төв банк эдийн засгийн өсөлтийг 2.3 хувь хэмээн таамаглаж байснаа 2.1 болгон буулгажээ.⁷⁴

2020 оны 03 дугаар сарын 12-ний өдөр Үндэсний Ассамблейн Төсөв, дансны тусгай хороо коронавирустэй тэмцэх үндэсний хэмжээний тэмцлийг дэмжих нэмэлт төсөв 11.7 их наяд воноор нэмэгдүүлэхээр төлөвлөөд байна⁷⁵. Тус төсвийг коронавирустэй тэмцэх ажилд зориулахаас гадна жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн бизнесийн үйл ажиллагааг дэмжих зорилготой гэж хууль санаачлагчид мэдэгдсэн байна.

Тус улсын Засгийн газраас Корона19 халдварын улмаас хохирол амсч буй иргэд, жижиг, дунд бизнес эрхлэгчид, аж ахуй нэгжийг дэмжих хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна.⁷⁶

Доор дурдсан эдийн засгийн тусламжийн үйлчилгээг авахыг хүсэгч нь Зээлийн нөхөн сэргээх хороо, Солонгосын хөрөнгө

⁷³ <https://gia.gov.mn/53/item/668> Монгол Улсын Тагнуулын Ерөнхий газрын 3 дугаар сарын 12-ны өдрийн мэдээлэл

⁷⁴ <https://gia.gov.mn/53/item/651> МУ-ын ТЕГ-ын 2 дугаар сарын 28-ны өдрийн мэдээлэл

⁷⁵ https://korea.assembly.go.kr:447/wha/pre_read.jsp БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн цахим хуудас

⁷⁶ Ц.Өнөрзаяа, БНСУ-ын Күүкмин их сургуулийн багшийн орчуулга

оруулалтын менежментийн корпораци (Үндэсний аз жаргалын сан) болон бичил санхүүгийн санд өргөдөл гаргах боломжтой.

Төрөл	Нэр	Агуулга
ЗЭЭЛ	Жижиг бизнесийн эдийн засгийн аюулгүй байдлын хөрөнгө	жижиг бизнес эрхлэгчид 70 сая вонын зээлийг 2 жилийн хугацаатай олгож, 3 дахь жилдээ эгүүлэн төлөх нөхцөлтэйгөөр
	Шинээр үүсгэн байгуулж үйл ажиллагаа эхлэх хөрөнгө	1 хүний 20 сая хүртэлх воныг 5 хүртэлх жилийн хугацаатай, жилийн 4.5 хувийн хүүтэй зээл
	Захын худалдаачдад зориулсан зээл	жижиг худалдаачдад 1 хүний 10 хүртэлх сая вонын 2 жилийн хугацаатай, жилийн 4.5 хувийн хүүтэй зээл
	Тусгай хөрөнгийн дэмжлэг	жижиг дунд үйлдвэрлэгч, бизнес эрхлэгчид 1 жилийн хугацаатай (3 жил хүртэл сунгах боломжтой) 500 сая хүртэлх вонын зээлийг жилийн 1%-ийн хүүтэй
ТАТВАР (Коронавирусийн халдвараас болж хохирол амсч буй орон нутгийн татвар төлөгч болон эрүүл мэнд, аялал жуулчлал, үзвэр, хоол, зочид буудлын салбарын татвар төлөгчид)	Компанийн татвар, НӨАТ-ын мэдэгдэл болон татвар төлөх хугацааг сунгах	Дээд тал нь 9 сар хүртэл
	Хураамж, хугацаа хэтэрсэн хураамжийг хойшлуулах	Хураамж-дээд тал нь 9 сар хүртэл Хэтэрсэн хураамж-дээд тал нь 1 жил хүртэл
	Татварын байцаалт хойшлуулах болон түр зогсоох	
	Коронавирусийн цэвэрлэгээ, ариутгалыг төр хариуцах	
ОРОН НУТГИЙН ТАТВАР (Халдвар авсан өвчтөн болон тусгаарлалтад орсон иргэн, вирусийн халдвар авсан иргэн очсоноос үүдэлтэйгээр үйл ажиллагаагаа түр зогсоож хүнд байдалд байгаа ААН-д)	Хувийн эзэмшлийн татвар, орон нутгийн орлогын албан татвар, иргэний татвар зэргийн мэдэгдэл, төлөх хугацааг сунгах	6 хүртэл сар, нэмж 6 сар сунгах боломжтой.
	Хураамж болон хугацаа хэтэрсэн хураамжийг хойшлуулах	6 хүртэл сар, нэмж 6 сар сунгах боломжтой.
	Татварын байцаалтаас чөлөөлөх	
	Орон нутгийн татварыг бууруулах	
ГААЛИЙН ТАТВАР (Хятадад байгаа үйлдвэр хаагдсанаас түүхий эдийн	Төлөх хугацааг хойшлуулах, хуваан төлөх боломж олгох	Дээд тал нь 1 жил
	Өдөрт нь гаалийн буцаан олголт хийх, гаалийн татварын байцаалтыг хойшлуулах	

хангамж болон экспортын хямралд орсон ААН)	Гамшгийн үед туслах төв ажиллуулах	
ТҮРЭЭСИЙН ТӨЛБӨР БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ (Сайн түрээслэгч хөтөлбөр)	<p>Жижиг дунд үйлдвэр эрхлэгч болон жижиг бизнес эрхлэгч нарын оны эхний 6 сарын түрээсийн төлбөрийг бууруулсан түрээслэгчийн уг хассан түрээсийн төлбөрийн 50%-тай тэнцэх хэмжээний мөнгөн дүнг ААН албан татвараас суутган чөлөөлнө.</p> <p>Захын мухлагуудын түрээсийн төлбөрийг 20% хүртэл бууруулсан тохиолдолд тухайн захад хуучин кабель, усны төхөөрөмж, ус шүршигч зэрэг галын аюулаас хамгаалах төхөөрөмжийн багцыг үнэгүй суурилуулж өгнө.</p> <p>Улсын өмчлөлд байдаг хөрөнгийн хувьд 4 сарын 1-ээс он дуустал одоо авч байгаагийн 1/3 хувиар бууруулна.</p> <p>Улсын өмчит газруудын түрээсийн төлбөрийг 6 сарын турш 20-35 хүртэл хувиар бууруулна.</p>	
БУСАД⁷⁷	<p>Моргежийн зээл (Халдварт өвчний тусгай бүсэд амьдардаг оршин суугчид хамаарах бөгөөд хориг тогтоосон шийдвэр гарснаас хойших хугацаа хамаарна)</p> <p>Зээлийн төлбөрийг зогсоох</p>	<p>Хугацаа хэтэрсэн бол 3 сар түдгэлзүүлэх, нэмэлт хүүгээс 3 сарын хугацаанд чөлөөлнө.</p> <p>Уламжлалт захын худалдаачдын зээлийн үндсэн төлбөрийг 6 сар зогсоосон.</p>

2020.03.16-нд Банкны мөнгөний бодлогын зөвлөл суурь ханшийг 3 дугаар сарын 17-ны өдрөөс эхлэн 50 хувиар буюу 1.25%-иас 0.75% болгон бууруулав. Мөн зээлийн хүүг 0.50-0.75%-иас 0.25% хүртэл бууруулжээ⁷⁸.

2020.03.18-нд

- Үндэсний Ассамблей коронавирусийн тархалтаас үүдэлтэй сөрөг нөлөөнөөс эдийн засгаа хамгаалах, халдварт өвчинтэй тэмцэх зорилгоор 11.7 их наяд вон буюу 9.4 тэрбум долларын төсвийг нэмж баталлаа.
- Сангийн яамны мэдээлснээр:
  - Халдварт өвчний хариу арга хэмжээний тогтолцоог бэхжүүлэх зорилгоор төсвийг 0.15 их наяд воноор
  - Жижиг бизнес эрхлэгчид болон хохирогчдыг дэмжих төсвийг 1.4 их наяд воноор
  - ард иргэдийн амьдралын тогтвортой байдлыг хангах үүднээс төсвийг 0.8 их наяд воноор
  - Тусгай гамшгийн бүсийн болсон Дэгу, Чэонго, Гёнсан, Бонгва зэрэг хотын төсвийг 1.0 их наяд воны санхүүжилтийг нэмэгдүүлэв.⁷⁹

Халдварт өвчний хариу арга хэмжээний тогтолцоог бэхжүүлэх төсвөөр дараах арга хэмжээнүүдийг санхүүжүүлэхээр тусгасан байна.Үүнд:

- Маск үйлдвэрлэх, нийлүүлэх
- Эмнэлгийн орны тоог нэмэгдүүлэх

⁷⁷ http://ncov.mohw.go.kr/upload/viewer/skin/doc.html?fn=1583916829598_20200311175349.hwp&rs=/upload/viewer/result/202003/ Эдийн засгийн чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй зарим арга хэмжээ-Солонгос хэлээр

⁷⁸ <http://www.bok.or.kr/eng/bbs/E0000634/view.do?nttlId=10057026&menuNo=400069> БНСУ-ын банк

⁷⁹ http://ncov.mohw.go.kr/duBoardList.do?brdId=2&brdGubun=21&dataGubun=&ncvContSeq=&contSeq=&board_id=# Солонгосын коронавирус мэдээллийн албан ёсны цахим хуудас

- Эмчилгээний хөгжүүлэлтэд
- Эмнэлгийн ажилтнуудын нэмэлт дэмжлэг (коронавирусийн улмаас орон нутагт ажилласан эмнэлгийн ажилтнуудын дэмжлэг)

Жижиг бизнес эрхлэгчид болон хохирогчдыг дэмжих төсвөөр дараах арга хэмжээнүүдийг санхүүжүүлэхээр тусгасан байна.Үүнд:

- Жижиг бизнес эрхлэгчдийн хөрөнгийн нийлүүлэлтийг өргөжүүлэх
- Хохирол амсаж буй бизнес эрхлэгчдэд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх (нисэх, тээвэр, хүргэлтийн үйлчилгээ эрхэлдэг бизнест)

Ард иргэдийн амьдралын тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор нэмэгдүүлж буй төсвөөр дараах арга хэмжээнүүдийг санхүүжүүлэхээр тусгасан байна.Үүнд:

- Бага орлоготой өрхөд хэрэглээний купон олгох
- Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ
- Бага орлоготой өрхүүдийн эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг бууруулах
- НӨАТ-ыг бууруулах
- Бага орлоготой ажилчдад халамж дэмжлэг үзүүлэх
- Цэцэрлэгийн үйл ажиллагаанд хязгаарлагдмал дэмжлэг үзүүлэх (хувийн цэцэрлэгийн үйл ажиллагааны тодорхой хэсэгт тусламж үзүүлэх)
- Цахим хичээлийн хүрээг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх гэх мэт.

Тусгай гамшгийн бүсийн болсон Дэгү, Чэонго, Гёнсан, Бонгва зэрэг хотын төсвөөр дараах арга хэмжээнүүдийг санхүүжүүлэхээр тусгасан байна.Үүнд:

- **Гамшгаас хамгаалах бэлэн байдалд**
- Хохирол амссан дэлгүүрүүдийг сэргээхэд дэмжлэг үзүүлэх
- Цахилгааны төлбөрийг бууруулах (6 сар хүртэл хугацаагаар 50 хувь бууруулах)
- Бага орлоготой өрхийн эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг бууруулах 3 сарын хугацаанд 50 хувь бууруулах)
- Дэгү, Гёнонгбүк хотод зориулсан тусгай дэмжлэг (Халамж, жижиг бизнесийн бодлогын сан зэрэг халамжийн санд зориулсан)

Халдвар, чиглэлээр: **хамгааллын** Халдварт өвчний тархалтыг барих, хамгаалалт, хяналтыг сайжруулах чиглэлээр дараах үе шаттай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байна.

Нэгдүгээрт: “Хяналт шалгалтыг өргөжүүлэх, Хяналтын байдлыг сайжруулах” Бид өвчтөнийг эрх олох болно.

1. Хяналтын зорилтыг өргөжүүлэх

Уушгины хатгалгааны шалтгаан тодорхойгүй өвчтөнүүдийг эмчийн үзлэгээр эмнэлэгт хэвтүүлэх шаардлагатай.

Баталгаажсан өвчтөнтэй холбоо тогтоосон хүмүүсийн дунд ямар нэгэн шинж тэмдэг илрээгүй байсан ч зайлшгүй шаардлагатай бол эмч, асран хамгаалагч, гэр бүл болон бусад байцаагчаар шинжилгээ хийлгэх, хорио цээрийг дэглэмээс гаргахын өмнө шинжилгээ хийлгэх.

2. Шуурхай үзлэг, оношилгоо

Түүврийн цуглуулга хийх боломжтой скрининг эмнэлэг өргөжиж байна.

Оношилгооны шинжилгээний байгууллагуудын тоо өргөжиж (3-р сард 100-аас дээш), өдөрт 10,000 гаруй тохиолдол оношлох боломжтой болсон.

3.Хяналтын хүртээмжийг сайжруулсан

Гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх нэгдсэн удирдлагын төв аюулгүй, үр дүнтэй шинжилгээ, оношилгоо зохион

байгуулах ажлын хүрээнд “Тээврийн хэрэгслийн явуулын үзлэгийн төв”-ийг байгуулаад байна. Түүнчлэн эмчилгээний төвүүдийг шинээр нээн ажиллуулж байгаа бөгөөд 03 дугаар сарын 04-ний өдөр шинээр 3 эмчилгээний төв нээжээ. Хэрэв сэжигтэй өвчтөн хөгжлийн бэрхшээлтэй эсвэл эмнэлгийн байгууллагад очиж чадахгүй байгаа ахмад настуудын хувьд орон нутгийн түүвэр цуглуулах баг (эмч, сувилагчдыг оролцуулан) очиж үзнэ.

Хоёрдугаарт: Эмнэлгийн байгууллагууд, асрамжийн газрууд гэх мэт эмзэг бүлгийн газруудад өвчтөний шилжилт хөдөлгөөнийг хориглох, амьсгалын замын өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх замаар бид хамтын халдвараас урьдчилан сэргийлэх болно.

1.Өвчтөний эмнэлгийн байгууллагад орохыг хориглох

Хэрэв халуурах, амьсгалын замын шинж тэмдэг, сэжигтэй шинж тэмдэг илэрвэл (дүрслэл, цээжний таагүй байдал, ерөнхий сулрал гэх мэт) яаралтай тусламжийн өрөөнд орохын өмнө оношилгооны шинжилгээ хийдэг.

Яаралтай эмнэлгийн тусламж авах шаардлагатай хүнд өвчтөнүүд тусдаа хорио цээрийн бүсэд байх ёстой.

2.Эмнэлгийн байгууллагад амьсгалын замын өвчтэй хүмүүсийг тусгаарлах

Хэрэв эмчийн үзлэгээр аюулгүй байдлыг хангах боломжтой бол өвчтөн эмнэлгийн байгууллагад шууд очихгүйгээр утасны зөвлөгөө, жорыг авах боломжтой бөгөөд ингэснээр эмнэлгийн байгууллагад халдвар авахаас сэргийлнэ.

3.Хэрэв өвчтөн халуурах, ханиалгах зэрэг шинж тэмдэг илэрвэл өвчтөний уулзалтыг хориглоно. Бүх зочид халуунаа шалгуулж, амны хаалт зүүж, гараа ариутгаж, шинжилгээ хийлгэх ёстой.

4.Шилжилт хөдөлгөөнийг хаах

Халуурах, ханиалгах зэрэг шинж тэмдэг бүхий ажилчдыг ажлаас нь чөлөөлж, оношилгооны шинжилгээнд хамруулдаг. Шинж тэмдэг илрээгүй байсан ч Хятад, Хонконг, Макао зэрэг цагаачлалын тусгай журамд хамрагдсан газруудаар аялж байсан бол 14 хоногийн турш ажлаас чөлөөлөгдөнө⁸⁰.

---

⁸⁰ http://ncov.mohw.go.kr/duBoardList.do?brdId=2&brdGubun=21&dataGubun=&ncvContSeq=&contSeq=&board_id=#header Халдвар хамгааллын чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний талаарх мэдээлэл, солонгос хэлээр

3.БНХАУ

Эх сурвалж:

- <http://en.nhc.gov.cn/>
- <http://www.consul.mn/>
- <http://www.xinhuanet.com>
- <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/chinas-response-shows-how-bold-decision-making-can-contain-coronavirus/>
- <https://gia.gov.mn/12/item/652>
- http://en.nhc.gov.cn/2020-03/25/c_78235.htm

	БНХАУ
Нөхцөл байдал	<p>2020.03.24-ны байдлаар Хятадын Үндэсний эрүүл мэндийн хороо (ХҮЭМХ)-ноос гаднаас ирж буй иргэдээс 47 тохиолдол илэрч, 33 сэжигтэй тохиолдол илэрсэн бол 4 хүн нас барсан байна. Нийт бүртгэгдсэн тохиолдол 81218, нас барсан -3281 хүн, эдгэрч, эмнэлгээс гарсан – 73650 хүн байна.⁸¹</p> <p>Сүүлийн үед БНХАУ-ын хэмжээнд COVID-19 халдварын тохиолдол гадаадаас ирж буй иргэдээс илэрч байгаатай холбогдуулан 3 дугаар сарын 23-ны өдрийн 00:00 цагаас эхлэн Бээжин хотод буух олон улсын нислэгийг нислэг үйлдэж буй агаарын тээврийн компаниас хамааран нэр бүхий 12 нисэх буудалд буулгаж, зорчигчдыг шалган нэвтрүүлэх болсон байна.⁸²</p> <p>Хүбэй мужийн шинэ коронавирусийн уушгины тахлаас урьдчилсан сэргийлж, хянах төв 2020.03.24-ний өдөр мэдэгдэл гаргаж: 2020.03.25-ны 00:00 цагаас эхлэн Хүбэй мужийн Үхань хотоос бусад нутгуудын Хүбэйгээс гарах замын хөл хориог цуцалж, Хүбэйгээс гарах хүмүүс Хүбэйн Эрүүл мэндийн код дээр суурилсан "Ногоон код" авсан нөхцөлд аюулгүй, дэг журамтай зорчиж болно. Үхань хотод мөн Хүбэй муж, Үхань хотоос гарахгүй хатуу хөл хорио тогтоох бодлогыг хэрэгжүүлж, 2020.04.08-ны 00:00 цагаас эхлэн Үхань хотод тавьсан хөл хориог цуцлан, Хүбэй мужийн эрүүл мэндийн кодоод суурилсан "Ногоон код" авсан нөхцөлд Хүбэй муж, Үхань хотоос гарч, аюулгүй эмх цэгцтэй зорчиж болно гэжээ.</p> <p>Энэхүү мэдэгдэлд тэмдэглэхдээ, 2020.03.25-ны 00:00 цагаас эхлэн Хүбэй мужийн Эрүүл мэндийн кодын "Ногоон код" эзэмшдэг хот орж хөдөлмөр үйлчилгээ хийх хүмүүс нуклейн хүчлийн шинжилгээ хийсний дараа "Нэг цэгийн үйлчилгээ үзүүлж, тусгай зориулалттай хүргэх" аргаар ажилд орох аюулгүй байдлыг нь баталгаажуулна гэжээ. Үхань хот тахлын эрсдэлд үнэлгээ хийсний дараа урьдчилан сэргийлж хянах ажлыг сайтар хийх нөхцөлд боломж бүрдсэн аж ахуйн нэгжүүдийн ажлыг сэргээхийг дэмжиж байна. Гэхдээ Хүбэй мужийн дотоодын их дээд сургууль, дунд бага сургууль, тусгай мэргэжлийн сургууль, хүүхдийн цэцэрлэг зэргийн үйл ажиллагааг үргэлжлэн түр хойшлуулахаар шийдвэрлэжээ.⁸³</p> <p>Вакцин: БНХАУ-д шинэ коронавирусийн зарим вакцины клиникийн туршилтыг ойрын хугацаанд эхлүүлэхийг төлөвтэй байна. Шанхайд бүтээж буй вакцины клиник туршилтыг 4 дүгээр сарын дундуур эхлүүлэхийг мэдэгдсэн. Судалгааны зарим баг клиник туршилтад хамрагдах сайн дурынхныг бүртгэж эхэлсэн.⁸⁴</p>
Авч зарим арга хэмжээ	Халдварын голомттой бүсэд (Хүбэй мужийн Үхань болон бусад 15 хот, 50 сая хүн ам) карантин тогтоох, олон нийтийн тээвэр, үүнд автобус, галт тэрэг, нисэх онгоц, усан онгоц зэргийн хөдөлгөөнийг түр хаасан. Үхань хотын нисэх буудал, галт

⁸¹ http://en.nhc.gov.cn/2020-03/25/c_78235.htm

⁸² <http://www.consul.mn/index.php?moduls=19&id=292>

⁸³ http://mn.news.cn/mn/gnxw/2020-03/25/c_1125763807.htm

⁸⁴ http://www.xinhuanet.com/english/2020-03/17/c_138888228.htm

тэрэгний буудал, метро зэргийн үйл ажиллагааг түр зогсоож, хөл хорио тогтоосон. Үйлдвэр, сургууль, оффисуудын үйл ажиллагааг түр зогсоож, ажлаа гэрээсээ хийхийг уриалсан зэрэг арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн байна.⁸⁵ Хүбэй мужийн Чаньжян хот (1 сая орчим оршин суугчтай)-ын дарга вирусийн халдвар авсан байж болзошгүй хүний талаар мэдээлэл өгч, шинжилгээгээр халдвар авсан нь тогтоогдсон нөхцөлд 10 мянган юань /1425 ам.доллар/-ийн урамшуулал олгоно хэмээн мэдэгдсэн.

Хятадын Засгийн газар томоохон технологийн компаниуд болох Alibaba Group Holding Ltd, Tencent Holdings Ltd нартай хамтран Ханжоу болон бусад зарим хотод халдвартай холбоотойгоор иргэдийн хөдөлгөөний хянах, болзошгүй эрсдэлийг бууруулахад big data болон QR код зэрэг технологийг ашигласан системийг нэвтрүүлсэн бөгөөд үүнийг “one map, one QR code, and one index” гэж нэрлэж байна.

Хотын оршин суугчид болон хотод нэвтэрсэн хүн бүр аппликейшн дээрх асуумжийг бөглөх бөгөөд өөрсдийн бүртгэлийн дугаар, гадаад, дотоодод зорчсон тухай болон биеийн байдлынхаа талаарх мэдээллийг оруулсны дараа тухайн хүний эрүүл мэндийн байдлыг илтгэсэн өнгө бүхий QR кодыг авах юм.

【绿码】

凭码通行

【黄码】

实施7天内隔离，连续
(不超过)7天健康打卡正常
转为绿码

【红码】

实施14天隔离，连续14天
健康打卡正常转为绿码

Улаан кодтой иргэн 14 хоног өөрийгөө тусгаарлаж, өөрийн биеийн байдлын талаар тогтмол мэдээлнэ.

Шар кодтой иргэн 7 хоног өөрийг тусгаарлаж, холбогдох мэдээлэл өгнө.

Ногоон кодтой иргэн чөлөөтэй зорчино. Тусгаарлалтын тогтоосон хугацаа дууссаны дараа ямарваа нэгэн шинж тэмдэг илрээгүй бол улаан, шар өнгө бүхий код ногоон болно. Иргэдийн эрүүл мэндийн байдлын мэдээлэлд Ханжоугийн Өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хяналт тавих төв байнгын хяналт тавьж ажиллана.⁸⁶

- БНХАУ-ын Засгийн газар “бага эрсдэлтэй” газар орны Цагаачлалын албыг виз болон паспортын үйлчилгээг сэргээх, “дунд эрсдэлтэй” газарт нөхцөл байдалтайгаа уялдуулан үйлчилгээг сэргээж болох зөвлөмж өгсөн байна.
- Тус улсын Цинхуа болон Бээжингийн их сургуулиудын албан ёсны цахим хуудсанд 2020 оны 6 дугаар сарын 07-ны өдрийг хүртэлх хичээлийг байршуулж эхлээд байгаа бол жижиг сургуулиуд “WeChat” аппликейшныг ашиглан оюутнуудад хичээлүүдийг хүргэж байна.⁸⁷

Эдийн засгийн үр нөлөөг бууруулах чиглэлээр	БНХАУ-ын Засгийн газраас эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих зорилгоор татварын хөнгөлөлт үзүүлэх, дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх, банкуудын заавал байлгах нөөцийн хувь хэмжээг бууруулахаас гадна “Covid-19” вируст өртсөн бүс нутгуудын жижиг, дунд бизнес эрхлэгч болон иргэдийн зээлийн хүүг бууруулах, зээлээ эргэн төлөх хугацааг хойшлуулах зэрэг төсөв, мөнгөний бодлогын арга хэмжээг хэрэгжүүлж байгаа ч үйлдвэрлэлийн сүлжээнд тасалдал үүссэн нь дэлхийн
--	---

⁸⁵ <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/chinas-response-shows-how-bold-decision-making-can-contain-coronavirus/>

⁸⁶ <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/coronavirus-covid-19-hangzhou-zhejiang-government-response/>

⁸⁷ <https://gia.gov.mn/12/item/652>

эдийн засгийн өсөлтийг бууруулах эрсдэлтэй байна.

2020.02.25-ны өдөр БНХАУ-ын Төрийн зөвлөлийн хуралдаанаар жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагааг хэвийн үргэлжлүүлэх зорилгоор хөнгөлөлттэй зээл олгох, зээлийн хүүг бууруулах, халдварын улмаас зээлээ төлж чадаагүй иргэдийн зээлийн төлөлтийн хугацааг хойшлуулах, торгууль ногдуулахгүй байх шийдвэр гаргаад байна. Тус хуралдаанаар жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд зээлийн дэмжлэг үзүүлэхээр 500 тэрбум юанийг төсөвлөв. Мөн хөдөө аж ахуйн бизнес эрхлэгчдийн зээлийн хүүг 0.25 нэгжээр бууруулж 2.5% болгожээ.⁸⁸

Хятадын Төв банк өнгөрсөн долоо хоногт бодлогын хүүгээ бууруулж, банкууд болон зээлдэгчдэд ирэх зээлийн хүүгийн дарамтыг багасгахад туслах үүднээс зээлд их хэмжээний бэлэн мөнгө зах нийлүүлж эхлээд байна.

Мөн БНХАУ-ын Ардын банкны дэд дарга Лю Гуокян эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, үйлдвэрлэлийн алдагдлыг нөхөх үүднээс дотоодын нэр бүхий өсөн банканд нэг жилийн хугацаатай, бага хүүтэй зээлийг санхүүжүүлэх чиглэлд тусгай санхүүжилт гаргаж, бизнес эрхлэгчдэд хүндрэл үүсгэхгүйгээр богино хугацаанд зээл олгох чиглэл өгсөн байна. Хамгийн сүүлд тус улсын Сангийн яамнаас “Covid-19” вирусээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд зориулж улсын төсвөөс 8 тэрбум юань гаргах болсноо зарласан. Түүнчлэн Төв банк нь санхүүгийн байгууллагуудад олгосон 200 тэрбум юань буюу 28.65 тэрбум ам.долларыг нэг жилийн хугацаатай, зээлийн байгууламжийн хүүгээ 3.25-аас 3.15 хувь болгон бууруулах болсноо мэдэгдээд буй.

Хонконг

Бослого тэмцлийн улмаас эдийн засаг нь өнгөрсөн онд 1.2 хувиар агшсан бол одоо шинэ коронавирусийн гамшиг Хонконгийн санхүүгийн нөхцөл байдлыг улам доройтуулахаар байгаа юм. Тиймээс Хонконгийн эрх баригчид хоёр сая орчим иргэнийхээ татварыг хөнгөлөх, бага орлоготой иргэдийн байрны нэг сарын түрээсийн төлбөрийг чөлөөлөх, амьжиргааны түвшин доогуур 200 мянган өрхөд нэг удаагийн тэтгэмж олгохоор болжээ.⁸⁹

---

⁸⁸ <https://gia.gov.mn/12/item/652>

⁸⁹ <https://livetv.mn/p/163369>

4.ХБНГУ

Эх сурвалж:

1. Холбооны Улсын Эрүүл мэндийн Яам <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/coronavirus.html>
2. 2020 coronavirus pandemic in Germany https://en.wikipedia.org/wiki/2020_coronavirus_pandemic_in_Germany
3. COVID-19-Fälle in Deutschland https://de.wikipedia.org/wiki/COVID-19-F%C3%A4lle_in_Deutschland
4. Үндэсний пандемийн төлөвлөгөө-Шинэ төрлийн корона вирусийн өвчлөлийн нэмэлт "Ergänzung zum Nationalen Pandemieplan – COVID-19 – neuartige Coronaviruserkrankung" (PDF). www.rki.de. Robert Koch Institute. Retrieved 4 March 2020.
5. “Америкчууд вирусийн тархалтын улмаас галт зэвсэг ихээр худалдаж авч буй тул АНУ-д буй Монголчууд сонор сэрэмжтэй байх нь зүйтэй” Монгол Улсын Тагнуулын Ерөнхий газар <http://www.sonin.mn/news/culture/109580>

	ХБНГУ
Нөхцөл байдал	<p>2020-03-11 Канцлер А.Меркель мэдэгдэл хийв:⁴</p> <ul style="list-style-type: none"> - Компаниудын төлбөрийн чадварыг дэмжих зорилгоор Германы хөгжлийн банк (KfW)–наас энэ 7 хоногтоо багтаан санхүүжилт олгоно - Хилийг хаахгүй <p>2020-03-12 Эрүүл мэндийн мэргэжлийн хяналтын газраас “тахал” гэж албан ёсоор зарлаагүй байна.³</p>
Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа гол арга хэмжээнүүд	<p>2020-01-31 Халдвараас хамгаалах хуулийн 6 ба 7 дахь зүйлийг үндэслэн “бүртгүүлэх үүрэг”-ийг журамлав. Тус журмаар, мөн сэжигтэй тохиолдол батлагдаагүй ч бүртгүүлэх үүрэг хүлээнэ.³</p> <p>2020-02-27 Дотоод хэргийн болон Эрүүл мэндийн яамны хамтарсан хямралын штаб байгуулагдав.³</p> <p>2020-03-02 Олон нийтийн эрүүл мэндийн Эрсдэлийн үнэлгээний түвшинг ахиулж “тааруу” гэж зарласан.³</p> <p>2020-03-04 Үндэсний пандемийн төлөвлөгөөнд корона вирусийн өвчлөлийн талаар нэмэлт оруулав.⁴</p> <p>2020-03-06–ны өдрөөс хойш Норд-райн-вэст-фалэн муж улсын Хайнсберг тойргийг “онцгой тархалттай бүс”-ээр зарласан.³</p> <p>2020-03-11 ДЭМБ “цар дэгдэлт” (пандеми) зарлав.³</p> <p>2020-03-11 Бундестаг коронавирусийн талаар Засгийн газрын сонсгол хийв.¹</p> <p>2020-03-12 Хэдийгээр хил залгаа улс орнууд дунд сургуулийг хаасан байгаа ч Германы Боловсролын сайд сургуулийг хаах тухай асуудал огт яригдахгүй гэж мэдэгдлээ.</p> <p>2020-03-13 Германы 16 улсын 14 нь дунд сургууль, цэцэрлэгийг хэдэн долоо хоногийн турш хаахаар шийдвэрлэв.</p> <p>2020-03-14</p> <ul style="list-style-type: none"> - Нэлээд хэдэн улсад олон нийтийн үйл ажиллагаа явуулахыг хориглов. Тухайлбал, Берлин, Шлесвиг-Холштайн, Заарланд улсуудад түүнээс гадна мөн баар, цэнгээнт газруудыг хаав. - Көлнд хотын төвд цуглахыг хориглов. <p>2020-03-15</p> <ul style="list-style-type: none"> - Баварид хямралын дундуур орон нутгийн сонгууль явагдлаа. Сонгуулийн штабын олон ажилтан ажлын байраа орхисноос сонгууль үр дүнгүй болох эрсдэл нүүрлэв. - Германы Дотоод хэргийн сайдын шийдвэрээр Франц, Швейцар, Австри, Дани болон Люксембургтэй хилээ хаав. Арга хэмжээ Даваа гаригаас эхэлж хэрэгжих ба бараа тээвэр болон орон нутгийн нислэг хамаарахгүй аж. - Германы төмөр зам бүс нутгийн тээврээ хязгаарлаж, тийз шалгалтыг зогсоов. <p>2020-03-16</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бавари Улсад 14 хоногийн онц байдал зарлаж, олон нийтийн шилжилт хөдөлгөөнийг хязгаарлаж, эмнэлгийн тусламж, хангамжид зориулан нэмэлт хөрөнгө гаргахаар шийдвэрлэв.

- Бүх спортын болон цэнгээнт газруудыг хаав. Хооллох зориулалтаар ресторанууд 15:00 хүртэл ажиллана, гэхдээ зөвхөн 30 хүртэлх үйлчлэгч авна. Их дэлгүүр, химийн бодис зардаг дэлгүүр, банк, хөнгөн зуушны газар болон үндсэн хэрэгцээ хангадаг бүх төрлийн аж ахуйн нэгжүүд уртасгасан цагаар, бүр Ням гарагийн өдөр ажиллаж болно. Харин чухал биш (барааны) дэлгүүрүүдийг бүгдийг хаана.³
- ХБНГУ-ын Тээврийн яам Иран, Хятадаас ирэх бүх нислэгийг зогсоолоо.³
- Үдэш нь Меркель Холбооны Улсын хэмжээнд Баваритай ижил арга хэмжээ авч байгааг мэдэгдэв, хот хоорондын тээвэр, шашны хурал цуглаанд нэгдэх, талбайд тоглох болон аялал жуулчлалыг хориглов.³

2020-03-17

- Үдэш нь Меркель, ЕХ-ны бусад удирдагчидтай зөвшилцөн ЕХ-ны бус иргэнийг 30 хоногийн хугацаанд ЕХ руу нэвтрүүлэхгүй байхаар шийдвэрлэснийг мэдэгдэв.

2020-03-18

- ЕХ-ны Итали, Швейцар, Дани, Люксембург болон Испани улсын иргэдийг агаарын болон усан замаар Герман руу нэвтрэхийг хориглов. Хоёр талын хэлэлцээрийн дагуу Хятад, Иранаас агаарын тээврээр зорчигч хүлээж авч байсныгаа хоёр өдрийн өмнөөс эхлэн бүр мөсөн хориглов. Эдгээр зорчигчдоос вирусийн шалгалт авалгүй, биеийн халууныг нь хэмжилгүй нэвтрүүлж байсан аж.
- Засгийн газраас ЕХ-ны бус оронд аялж явсан хэдэн мянган иргэнээ тусгай үүргийн онгоцоор татан авах ажиллагаа зохион байгуулав.
- Олон нийтийн эрүүл мэндийн даатгалын компаниуд хямралтай холбогдох бүх зардлыг ямар нэгэн хязгаарлалтгүйгээр нөхөн олгохоо мэдэгдэв.

2020-03-20

- Бавари Улс анхлан 4 хоногийн өмнө Австри Улсад хэрэгжүүлсний нэгэн адил **хөл хорионы цаг тогтоов**. Хөл хорио 24 цагт эхэлнэ, зөрчигчид 25 мянга хүртэл еврогийн торгууль оногдуулна. Гэхдээ ажилд явах болон их дэлгүүр, ундааны дэлгүүр, эмийн сан руу ганцаар буюу гэр бүлийн нэг гишүүний хамтаар явахыг зөвшөөрсөн хэвээр аж. Мөн дээрх нөхцөлтэйгээр задгай талбайд спортоор хичээллэх, хамтран амьдрагчийндаа, эсвэл өндөр настныд зочлох, өвчтэй буюу хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг асрах, ерөнхийдөө бүх төрлийн тусламж үзүүлэх болон амьтан арчилж болно. Драйв-Ин болон Тэйк-Эвайгаас бусад бүх ресторан (хоолны газар), үсчиний газрыг хаав.
- Заарланд Улс мөн 24:00 цагаас эхлэн хөл хорио тогтоов. Гэхдээ зарим хөнгөлөлттэй. Улс хооронд, ялангуяа Францтай хил залгаа нутгаар униформ буюу халааттай зорчихоор журамлав.

2020-03-21

- Засгийн газар Холбооны Улсын засгийн газарт муж Улсуудын ЗГ-тай харьцуулахад илүү эрх мэдэл олгох хуулийн төсөл боловсруулав. Шинэ хуулийн дагуу Эрүүл мэндийн сайд нь Муж улсуудын хил нэвтрэхийг хориглох, халдвар авсан хүний харилцсан замналыг тогтоох, мөн эмч, эмнэлзүйн оюутан болон эмнэлгийн ажилтнуудыг халдварт өвчинтэй тэмцэх ажилд дайчлах эрхтэй болно.

2020-03-22

- Засгийн газар болон холбооны улсууд 2-оос дээш хүн цугларах, олон нийтийн газарт хүнээс 1.5 метрийн зай барих (гэр бүл, хамтран амьдрагч болон нэг гэрт амьдардаг хүмүүст хамаарахгүй) асуудлаар зөвшилцөлд хүрэв.
- Ресторан болон үсчин зэрэг нийтийн ахуйн үйлчилгээний газруудыг хаав.

Бусад арга хэмжээ

2020-03-15

		<ul style="list-style-type: none"> - Баварид хямралын дундуур орон нутгийн сонгууль явагдлаа. Сонгуулийн штабын олон ажилтан ажлын байраа орхисноос сонгууль үр дүнгүй болох эрсдэл нүүрлэв.
	2020-03-17	<ul style="list-style-type: none"> - Роберт Кох Институт (RKI) Олон нийтийн эрүүл мэндийн Эрсдлийн үнэлгээний түвшинг ахиулж “өндөр” гэж зарлав.³ - Европын комисс хамтарч анагаах механизм олох ажлыг эхлүүлэв.
	2020-03-18	<ul style="list-style-type: none"> - Гёттинген Их сургуулийн эрдэмтэд корона вирусийн хүний эсэд бэхжин үлдэх чадварыг нойр булчирхайн үрэвсэл, зарим төрлийн хорт хавдрын эмчилгээнд хэрэглэдэг Япон Улсад үйлдвэрлэсэн “Мезилат Камостата” гэх эмээр устгах боломжтойг тогтоосон байна.⁵ - Роберт Кох Институт, хэрэв нийгмийн харилцааг (хавьтлыг) эрс бууруулахгүй, шууд харилцааг 1.5 метрээс доошгүй зайнд барихгүй бол өвчлөгчдийн тоо 10 сая хүрнэ хэмээн анхааруулав.
	2020-03-19	Германы нэгэн амны хаалт үйлдвэрлэгч бүх үйлдвэрлэсэн хаалтыг борлуулж дууссанаа мэдэгдэв. Зарим эмнэлэг хамгаалах хувцас дутагдаж буйгаа зарлав.
Шийдвэрийг үндэслэн хэрэгжүүлж буй зарим арга хэмжээ		<p>Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь томуугийн вирусээс хамгаалах аргатай яг адилхан:¹</p> <ul style="list-style-type: none"> • Гарыг тогтмол, сайн угаах • Зөв ханиах, нийх • Өвчтөнөөс зай барих • Гар барихгүй байх <p>Арга хэмжээний хэрэгжих хэлбэрүүд</p> <ul style="list-style-type: none"> • Аяллаас зайлсхийх¹ • Нийтийн тээврээс татгалзах • Гэрээсээ ажиллах • 1000-аас дээш хүн оролцсон арга хэмжээнд оролцохгүй байх • 60-аас дээш настай ахмадууд пневмокодын эм тариулах • Гадаад аяллаас ирсэн бол: <ul style="list-style-type: none"> ○ Шаардлагагүй хүнтэй уулзахгүй байх; гэртээ байх. 14 хоногийн дотор шинж тэмдэг илэрвэл утсаар урьдчилан ярьж, эмчид хандах ○ Иран, Итали, Япон, БНСУ-аас ирсэн бол 30 хоногийн хугацаанд байх хаягийг өгөх ○ Хятадаас ирсэн бол нэмээд дэлгэрэнгүй хувийн мэдээлэл өгөх
Эдийн засгийн нөлөөллийг чиглэлээр хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ	2020.03.13	<ul style="list-style-type: none"> • ЕХ руу Германаас гарах экспортыг хөнгөвчлөхөө мэдэгдэв. Засгийн газар хямралд өртөөд байгаа урлаг, уран сайхан, соёлын байгууллагууд болон том арга хэмжээ зохион байгуулагч компаниудад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхээр болов. • Хувийн бүх компаниудад хүссэн хэмжээгээр нь хязгааргүй зээл олгохоо амлав. • Герман 10 000 ш агааржуулагч сэнс захиалж авахаар шийдэв (энэ Италийнхаас 2 дахин их хэмжээ аж), энэ нь тухайн үйлдвэрийнх нь бүтэн жилийн үйлдвэрлэлийн хэмжээ юм.

5. ИРАН

Иран	
Нөхцөл байдал	<ul style="list-style-type: none"> - Иран Улс нь коронавирусийн халдварын улмаас нас барсан хүний тоогоор БНХАУ-ын дараа 2-р байранд, халдвар авсан хүний тоогоор БНХАУ, БНСУ зэрэг улсуудын дараа орж дэлхийд 4-р байранд орж байна. Эрүүл мэндийн яамны 2020.03.23ны өдрийн мэдээллээр 18000 хүн халдвар авч, 1284 хүн нас барсан байна. Өнгөрсөн 24 цагийн хугацаанд 149 хүн нас барсан ба энэ нь 10 минут тутамд нэг хүн “Covid-19”-ийн улмаас нас барж байна гэсэн үг юм. - Парламентын 23 гишүүн коронавирусийн халдвар авсан тул Парламентын үйл ажиллагааг одоогоор зогсоосон байна. - Коронавирусийн тархах гол цөм нь Ираны сүм хийд болоод байна. Хэдий халдвар авагчдын тоо олон болоод Эрүүл мэндийн яамнаас сүм хийдүүдийг хаах зөвлөмж өгсөн боловч зөвлөмжийг биелүүлэхгүй байгаа. - Ираны Эрүүл мэндийн сайд Киануш Жаханпур коронавирусийн эсрэг тэмцэлд АНУ-ын зүгээс тус улсад авсан эдийн засгийн хатуу хориг арга хэмжээнүүд саад болж байгааг онцолжээ.
Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа гол арга хэмжээнүүд	<ul style="list-style-type: none"> - Эрүүл мэндийн яамнаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр заавар зөвлөмж гаргасан - Улс хоорондох агаарын тээврийг бүрэн зогсоосон - Агаарын харилцаагаа тасалсан улсуудаасаа өөрийн улсын иргэдээ авчрах болсон - Сүм хийдийг хаах зөвлөмж гаргасан - Бүх сургуулийг сарын хугацаатай хааж, зайны сургалтад шилжсэн - Кум хотод эмнэлэг хүрэлцээгүй болсноор майханд ор бэлтгэн, сэжигтэй тохиолдлуудыг хүлээн авч эхэлсэн - Ираны Ардын армийн 300.000 цэргийг корона вирусаас урьдчилан сэргийлэх ажилд татан оролцуулахаар болсон - ОХУ-аас коронавирусийн дэгдэлттэй тэмцэхэд тусламж үзүүлэхийг хүссэн - Шинэ корона вирусийн халдвар шоронд тархаж болзошгүй гэж болгоомжлон эрх баригчид нийт 70,000 хоригдлыг сулласан тухай Хууль зүйн сайд Эбрахим 2020.03.22-нд мэдээлсэн
Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> - Гарын ариун цэвэр сахих - Амны хаалт хэрэглэх - Дархлааг дэмжих эм хангамжийг сайжруулах - Такси болон орчны цэвэрлэгээ ариутгал хийх - Уулзалт, цугларалтыг хязгаарлах
Эдийн засгийн нөхцөл байдал	Иран Улсын хувьд газрын тос болон газрын тосны бүтээгдэхүүний үнийн асуудал буурч байгаа явдал эдийн засгийн хувьд хүнд байдалд орж байна. Энэ тал дээр дорвитой арга хэмжээ авч чадахгүй байгаа бөгөөд тархалтыг намжаах байдал дээр анхаарч байна.

6.ИСПАНИ

Улсын хэмжээнд авч хэрэгжүүлж буй зарим арга хэмжээ⁹⁰:

- Итали Испани чиглэлийн шууд нислэгийг түр зогсоосон.
- Парламентын үйл ажиллагааг 1 долоо хоногийн хугацаанд түр хаасан.

Үндэсний эрүүл мэндийн системийн Дотоод бүс нутгийн зөвлөлөөс (Inter-territorial Council of the National Health System) коронавирусийн халдвартай бүс нутагт авсан арга хэмжээнүүд⁹¹

	Испани
Нөхцөл байдал	2020.03.23-ны 17 цагийн байдлаар ⁹² <ul style="list-style-type: none"> - Нийт бүртгэгдсэн -29909 - Шинээр бүртгэгдсэн - +1141 - Нийт нас барсан - 1813
Улс орон даяар авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүд⁹³	<ul style="list-style-type: none"> - 2020.03.11-наас Улс орон даяар 15 хоногийн хугацаатай онц байдал зарласан. - Парламентын үйл ажиллагааг 2020.03.25-ны өдөр хүртэл (15 хоног) түр зогсоосон. - 2020.03.19-нд Канарын арлууд руу нисэх нислэгийг түр хязгаарласан. Балеарийн арлуудын бүх нислэгийг түр хориглосон. - 2020.03.22-нд Ерөнхий сайд улс орон даяар 15 хоногийн хугацаатай зарласан онц байдлыг 2020.04.11 хүртэл сунгах хүсэлтийг Парламентад өргөн мэдүүлэхээ мэдэгдсэн. Ийнхүү сунгахыг Парламентаар батлах ёстой бөгөөд Парламентын ээлжит хуралдаан хуваарийн дагуу Лхагва гарагт хуралдахаар байна. - 2020.03.22-нд Мурсия мужийн Тэргүүн зайлшгүй шаардлагатайгаас бусад бүх эдийн засгийн үйл ажиллагааг түр хаах шийдвэр гаргав. - 2020.03.22 Испаний Зэвсэгт хүчин нь хэт ачаалалтай эмнэлгээс өвчтөнүүдийг ачаалал бага бусад эмнэлэг рүү шилжүүлэх, эрүүл мэндийн тоног төхөөрөмж зөөвөрлөх, гадаадад байгаа испаничуудыг нутаг буцаах арга хэмжээнд оролцон ажиллахаар болсныг Ерөнхий сайд мэдэгдлээ⁹⁴. - 2020.03.22 Засгийн газраас гадаадын иргэдийг агаарын зам болон далайн боомтоор нэвтрэхийг 30 хоногийн хугацаанд түр хязгаарлав. Европын Холбооны улсуудын удирдагчид ийнхүү хилээ түр хаах арга хэмжээг ижил хугацаанд хэрэгжүүлэхээр тохиролцов⁹⁵. - Дрон ашиглан иргэдийнхээ хөдөлгөөнийг хянах болсон⁹⁶.
	Сургууль болон бусад боловсролын байгууллагад хамааралтай арга хэмжээ <ul style="list-style-type: none"> - Бүх боловсролын байгууллагын танхимаар хичээллэх үйл ажиллагааг түр зогсоох - Боловсролын бусад нэмэлт үйл ажиллагааг түр зогсоох - 2020.03.18-нд Баскийн Боловсролын сайд цэцэрлэг, сургуулийн үйл ажиллагааг түр хаасан шийдвэрийг тодорхойгүй хугацаагаар сунгав.

⁹⁰ <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

⁹¹ <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/news/Paginas/2020/20200310covid19-measures.aspx>

⁹² <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

⁹³ https://en.wikipedia.org/wiki/2020_coronavirus_pandemic_in_Spain

⁹⁴ <https://www.thestar.com.my/news/world/2020/03/22/spain039s-pm-to-see-coronavirus-state-of-emergency-extension-for-15-more-days---reports>

⁹⁵ <https://www.thestar.com.my/news/world/2020/03/22/spain039s-pm-to-see-coronavirus-state-of-emergency-extension-for-15-more-days---reports>

⁹⁶ <https://www.telesurenglish.net/news/Spain-Takes-Sweeping-Measures-as-COVID-19-Escalates-20200318-0027.html>

	<p>Байгууллага, ажлын байранд хамааралтай арга хэмжээ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Боломжтой бол зайнаас гэрээсээ ажиллах (утсаар гэх мэт); - Онцгой байдлын үед хөдөлмөрийн үйл ажиллагааны тасралтгүй төлөвлөгөөг хянах, шинэчлэх; - Уян хатан ажлын цагийг хэрэгжүүлэх, нэг ээлжинд ажиллаж байгаа ажилчдын тоог багасгах видео хурал хийхийг уриалга гаргасан. <p>Эрсдэлт бүлгийнхэнд хамааралтай арга хэмжээ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ахмад настнуудад зориулсан гэрийн асаргааг дэмжих; - Архаг өвчнөөр шаналж буй, плурипатологи, төрөлхийн дархлаа дарангуйлагдсан өвчтэй настай хүмүүс орон гэр, оршин суугаа газраасаа аль болох гарахгүй байх; - Хүмүүстэй харьцахдаа аль болох хол зайнаас, дор хаяж 1 м зайнаас харьцах.
Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> - Хувь хүний үүрэг хариуцлагаа ухамсартай мөрдөх, онцын шаардлагагүй бол аялахгүй байх; - Амьсгалын замын өвчний шинж тэмдэг илэрвэл шууд эмнэлэг явах биш эхлээд гэртээ байж хэсэг хугацаанд ажиглах.
Эдийн засгаа хамгаалах арга хэмжээ	<p>Испаний Ерөнхий сайд коронавирусийн улмаас эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулахад 200 тэрбум еврогийн тусламжийн багцыг зарлав. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Моргейжийн төлбөрийг хойшлуулах; - нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хөнгөвчлөх; - хамаатан садангаа асрах шаардлагатай ажилчдад ажлаас чөлөө олгох зэрэг арга хэмжээг хамруулсан байна. <p>200 тэрбум еврогийн тал хувь нь бизнес эрхлэгчдэд, 17 тэрбум еврог COVID 19 өвчний нөлөөнд хамгийн их өртөж болзошгүй эмзэг бүлгийнхэнд дэмжлэг үзүүлэхэд зарцуулахаар болжээ. Түүнчлэн, ажилгүйдлээс сэргийлэх, COVID 19-ийн вакциныг гаргахад дэмжлэг болох юм⁹⁷.</p>
Урьдчилан сэргийлэх зорилгоор	<ul style="list-style-type: none"> - Гараа савандаж угаах, дор хаяж 20 секунд угаах. Саван, ус байхгүй бол спирт бүхий гар ариутгагч бодис хэрэглэх; - Угаагаагүй гараараа нүд, хамар, амандаа хүрэхээс зайлсхийх; - Өвчтэй хүмүүстэй ойр дотно харьцахаас зайлсхийх; - Ханиалгах, эсхүл найтаах үед ам, хамраа салфетка, алчуур эсхүл, ханцуйгаараа (гар биш) дарах.

⁹⁷ <https://english.elpais.com/society/2020-03-17/spain-announces-200-billion-relief-package-against-effects-of-coronavirus.html>

7.ИТАЛИ

Эх сурвалж:

- Италийн Засгийн газар -<http://www.governo.it/it/approfondimento/coronavirus/13968>
- Италийн эрүүл мэндийн яам-<http://www.salute.gov.it/nuovocoronavirus>

	Итали
Нөхцөл байдал	2020.03.23, 16:00 цагийн байдлаар: <ul style="list-style-type: none"> - Нийт тохиолдол – 59138 - Нийт нас барсан тохиолдол 5476 - Нийт эдгэрсэн- 7024
Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа гол арга хэмжээнүүд⁹⁸	<p>Дэлхийн Эрүүл мэндийн байгууллага (ДЭМБ) нь 2020 оны 1 дүгээр сарын 30-ний өдөр Хятад дахь коронавирусийн дэгдэлт тархалтыг олон улсад нөлөөлж болзошгүй нийтийн эрүүл мэндийн онцгой нөхцөл байдал гэж зарласан. Үүнээс нэг өдрийн хойно Италийн засгийн газар нь 1-р сарын 22-наас эхлэн авч хэрэгжүүлж байсан <i>анхны урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээгээ өөрчилж</i>, халдварын тархалтын өргөн цар хүрээт шинж чанарыг харгалзан онц байдал зарлаж, улсыг бүх газар нутгийн хэмжээнд халдварыг тогтоон, зогсоох анхны арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж эхэлсэн. Итали улсад Covid-19 өвчний анхны тохиолдлууд бүртгэгдсэн 2020 оны 1 дүгээр сарын 30-ний өдрөөс эхлээд дараах арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн байна. Тухайлбал:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2020.01.30. Эрүүл мэндийн яамны тушаалаар: <ul style="list-style-type: none"> - ЭМЯ-нд ажлын хэсэг байгуулж, ОУ-ын холбогдох байгууллагуудтай байнгын харилцаатай байж урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулав. Энэ хүрээнд Хятадын талаас нислэгийг түр зогсоосон хэдий ч Хятад руу явах болон Хятадаас ирэх бүх нислэг, мөн Ухань хот руу болон Уханиас ирэх нислэгийг Итали улсын зүгээс нөхцөл байдлыг хянах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг Олон улсын өндөр түвшинд авч хэрэгжүүлэхээр болжээ. • 2020.01.31. Сайд нарын Зөвлөлийн хуралдаанаар: <ul style="list-style-type: none"> - ДЭМБ-аас тунхагласан “Олон улсын нийтийн эрүүл мэндийн онцгой нөхцөл”-ийг дагалдан урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэх онцгой нөхцөл байдлыг хууль ёсоор 6 сарын хугацаанд тогтоож, нийгмийн хамгааллын энэхүү шаардлагыг хангахад шаардагдах төсвийн санг баталсан. - Итали Хятадын хоорон дахь нислэгийг түр зогсоосон. • 2020.02.01. Үйл ажиллагааны хорооны хуралдаанаар: <ul style="list-style-type: none"> - Вирусийн тархалтын тухайн үеийн нөхцөл байдалтай уялдсан үйл ажиллагааг дүгнэн түр хугацаагаар агаарын болон усан замын хөдөлгөөнтэй холбоотой авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүдийг боловсруулж бэлтгэх тухай хэлэлцэв. - Хятадтай нислэг түр зогсоосны дараа Эрүүл мэндийн болон Дэд бүтцийн яамдууд хамтран Гамшигтай тэмцэх нэгжийн дэргэд “Тусгай үйл ажиллагааны нэгж” байгуулж, Хятад дахь италичууд, Итали дахь хятадуудтай холбоотой үйл ажиллагааг зохион байгуулах, ачаа тээвэр зохицуулах шийдвэр гаргав. • 2020.02.04-ний Эрүүл мэндийн яамны ажлын хэсгийн хуралдаанаар:

⁹⁸ <http://www.governo.it/it/articolo/coronavirus-conte-firma-il-dpcm-11-marzo-2020/14299>.

-
- Нийгмийн хамгааллын газартай хамтран бүх нисэх буудал, боомтын эрүүл мэндийн хяналт үзлэгийг эрс сайжруулах шийдвэр гаргав. Энэ хүрээнд Ром хотод гаднаас ирж буй бүх хөдөлгөөнд эрүүл мэндийн хяналтын коридор, халуун хэмжигч скайнер ажиллуулж эхэлсэн.
  - **2020.02.07-ны Эрүүл мэндийн яамны ажлын хэсгийн хуралдаанаар:**
    - Итали Хятадын хоорондох нислэгийг түр зогсоосон шийдвэрийг үргэлжлүүлэх нь зүйтэй гэж үзэв.
  - **2020.02.21-ний Эрүүл мэндийн яамны ажлын хэсгийн хуралдаанаар:**
    - Эрүүл мэндийн яамнаас №85/Covid-19 “Шинэ албан ёсны хөл хорионы арга хэмжээ ба идэвхтэй хяналт” зөвлөмж бүхий захирамжийг хэвлэн нийтлэв. Үүнд: шинжилгээний хариу эерэг гарсан хүмүүсийн ойрын хавьталд орогчид албан ёсоор хөл хорионд орох, ойрын 14 хоногт эрсдэлтэй бүсэд байсан хүмүүс гэртээ тусгаарлах, орон нутгийн захиргаанд үнэн зөв мэдээлэх үүрэгтэй талаар зөвлөсөн.
  - **2020.02.23-ны Эрүүл мэндийн яамны ажлын хэсгийн хуралдаан, Засгийн газрын хуралдаанаар:**
    - СнЗ-ийн ерөнхийлөгч, ерөнхий сайд Конте-ийн санаачилгаар Covid-19 өвчний тархалтыг зогсоон, удирдах шуурхай арга хэмжээ бүхий зарлиг батлав. Энд Ломбарди, Венето зэрэг халдварын өндөр тархалттай бүс нутгуудыг “Улаан бүс” хэмээн зарлав.
  - **2020.02.24-ний Засгийн газрын хуралдаанаар:**
    - Эдийн засаг ба санхүүгийн сайд Роберто Гуалтиери Улаан бүс хэмээгдэх хотуудад оршин суугч татвар төлөгчдийн үүргийн тухайд интервенц хийх шийдвэр гаргав.
  - **2020.02.25-ны СнЗ-ийн ерөнхийлөгчийн зарлиг:**
    - 2020.02.23-ны шуурхай арга хэмжээний зарлигт нэмэлт оруулав. Үүнд бүх төрлийн спортын үйл ажиллагаа, сургуулилт, сургууль болон дээд боловсролын үйл ажиллагаа, хорих ангиуд дахь эрүүл мэндийн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ, жолооны шалгалтыг хэрхэн өгөх зохицуулалт, соёл ба аялал жуулчлалын үйл ажиллагааг хэрхэн зохион байгуулах талаар зохицуулсан.
  - **2020.02.28-ны СнЗ-ийн хуралдаанаар:**
    - Covid-19 амьдралын нөхцөл байдалтай холбоотой гэр бүл, ажилтнууд ба бизнесийг шуурхай дэмжих арга хэмжээний талаар зарлигийг батлав.
  - **2020.03.01-ний СнЗ-ийн хуралдаанаар:**
    - Ерөнхий сайд Конте Covid-19-ын халдварын тархалтыг зогсоох, хянах талаар өмнө 2020.02.23-ны өдөр баталсан зарлигийг дахин шинэчлэн, интервенцийн ажлыг нэгдсэн байдлаар хийх зохицуулалтыг бий болгох үүднээс бүх нутаг дэвсгэрт урьчилан сэргийлэх хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх зарлиг гаргав.
  - **2020.03.04-ний Засгийн газар, нийгмийн хамгааллын байгууллагууд, орон нутгийн захиргааны хамтарсан хурлын шийдвэрээр:**
    - Ерөнхий сайд Конте, Боловсролын сайд Люсиа Аззолина нар Итали даяар боловсролын бүх үйл ажиллагааг 3.5-3.15-ныг хүртэл халдвараас сэргийлэх үүднээс түр зогсоох шийдвэрийг зарласан.
  - **2020.03.06-ны СнЗ-ийн хуралдаанаар:**
    - Covid-19 –ийн тархалттай тэмцэх шуурхай бөгөөд онцгой арга хэмжээг хэрэгжүүлэх зорилгоор шүүхийн үйл ажиллагааг дахь сөрөг үр дагаврыг арилгах, үндэсний эрүүл мэндийн үйлчилгээг сайжруулах тухай зарлигийг
-

батлав.

- **2020.03.08-ны СнЗ-ийн хуралдаанаар:**

- Ерөнхий сайд 2020 оны 3-р сарын 1-4-ний өдрийн тогтоолууд үр дүнгүй байгаа учраас дахин тогтоол гаргаж Ломбарди мужийн бүс болон бусад 14 мужийн нутаг дэвсгэр дэх (таван Эмилиа-Ромагнагаас, таван нь Пьемонт, гурав нь Венецо, нэг нь Марчегээс) 16 сая хүнийг хамруулан хэсэгчлэн хатуу хөл хорио тогтоох шийдвэр гаргав.
- Ерөнхий сайдын 2020 оны 3-р сарын 8-ны өдрийн зарлигтай холбогдуулан Дотоод хэргийн сайд Лусиана Ламоргезе "бэхэлсэн бүсэд хяналт тавих ажлыг гүйцэтгэх удирдамжийг батлав. Энэ хүрээнд онцын чухал шалтгаант ажил, эрүүл мэндийн асуудал зэргээс бусад тохиолдолд тус бүсээс гарах болон нэвтрэхийг хориглов.
- Мөн бүх төрлийн иргэний ёслолын үйл ажиллагааг түр зогсоосон. Үүнд: оршуулгын зан үйл ч багтсан.
- Бар цэнгээний газрууд үйлчлүүлэгч тус бүрийн хооронд 1 метрийн зайтай байх нөхцөлийг ханган оройн 18.00 цаг хүртэл ажиллаж болно.
- Чийрэгжүүлэх газрууд, музей, усан сан, театрууд, бооцоот тоглоомын газруудыг хааж, спорт зааланд олноороо бэлтгэл хийхийг хориглосон.

- **2020.03.11-ний СнЗ-ийн хуралдаанаар:**

- **03 дугаар сарын 11-нээс** эхлэн Италийн бүх нутаг дэвсгэрт хорио, цээрийн дэглэм тогтоож урьд өмнө авсан арга хэмжээгээ улам бүр чангатгасан.⁹⁹
- хүнс болон үндсэн хэрэгцээний барааны худалдаа, эм үйлдвэрлэл болон эмийн сангаас бусад бүх арилжаа болон жижиглэнгийн худалдааны газруудыг хаах шийдвэр гаргасан.
- Эрүүл мэндийн систем, иргэд, бизнесийн үйл ажиллагаанд өгч байгаа дэмжлэгийг улам бүр бэхжүүлж, иргэний хамгаалалт болон аюулгүй байдлын нөөц боломжийг нэмэгдүүлэх үүднээс 2020 онд цаашид өрийг хэрхэн зохицуулах талаар Парламентад тавьсан тайланг (3 дугаар сарын 5-нд баталсан) хэлэлцэж, Сайд нарын Зөвлөлийн №36 зарлигийг батлав. Танхимын захиргаанаас санал оруулсан нийт дүнг хэлэлцээд улсын төсвийн цэвэр тэнцэтгэлийг 2020 онд чадавхын хувьд 104.5 тэрбум еврогоор, бэлэн мөнгөний хувьд 154 тэрбум еврогоор, мөн төсөв олголтын чадавх болон бэлэн мөнгөний аль алины хувьд 25 тэрбум хүртэлх еврогоор тус тус өсгөх болов.

- **2020.03.14-ний өдөр.** Ерөнхий сайд 2020.03.11-ний СнЗ-ийн хуралдаанаар хүнс болон үндсэн хэрэгцээний барааны худалдаа, эм үйлдвэрлэл болон эмийн сангаас бусад бүх арилжаа болон жижиглэнгийн худалдааны газруудыг хаах шийдвэр гаргасантай холбогдуулан Ерөнхий сайд Конте Италийн үйлдвэрчний эвлэл болон нийгмийн түншлэлийн байгууллагуудтай видео уулзалт хурал хийж ажилтнуудын ажлын байрны аюулгүй байдлыг хангах, зайнаас ажиллах нөхцөл бололцоогоор хангах, зайлшгүй тохиолдолд 1 метрээс ойргүй зайг барьж ажиллах, ажилтнуудын цалин хөлс, амралт, бусад нэмэгдлийг доголдолгүй олгох, үйл ажиллагааны онцгой горимд шилжих, урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй ажиллагааны санамжийг байнга түгээх, ажлын байранд томоор хүмүүст харагдах газарт байрлуулах зэрэг авах арга хэмжээний тухай протоколд гарын үсэг зурлаа.

- **2020.03.16-ны Сайд нарын Зөвлөлийн хуралдаанаар:**

- Covid 19 цар тахлын онц байдал зарласантай холбогдуулан Улсын эрүүл мэндийн үйлчилгээг бэхжүүлж, гэр бүл, ажилтан, бизнест эдийн засгийн дэмжлэг үзүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх тухай тогтоолыг шинэчлэн

⁹⁹ <http://www.governo.it/it/approfondimento/coronavirus/13968>- Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ

баталлаа. Уг тогтоолд:

- ✓ Улсын эрүүл мэндийн систем, иргэний хамгаалалт ба онцгой байдлын ажилд оролцох бусад төрийн байгууллагуудыг санхүүжүүлэх ба бэхжүүлэх бусад арга хэмжээ;
  - ✓ Ажлын байр ба орлогыг хамгаалах үүднээс ажил эрхлэлт ба ажилчдыг дэмжих;
  - ✓ Банкны системээр ба төв даатгалын санг ашиглан гэр бүлийн, жижиг дунд үйлдвэрлэл, аж ахуй, бизнес эрхлэгчдийг кредит дэмжлэг үзүүлэх;
  - ✓ Татвар болон хувь хандив, бусад татварын үүргүүдтэй холбоотой төлбөрийн үүргийг түр зогсоох, ажлын байрны ариутгалд татварын урамшуулал олгох, ажил үйлчилгээгээ эрхэлж байгаа ажилтнуудад бонус шагналт цалин олгох зэрэг үндсэн 4 чиглэл ба бусад салбаруудад авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүдэд интервенц хийхээр болжээ.
- **2020.03.19-нд Сайд нарын Зөвлөлөөс** Иргэний хамгааллын яамтай зөвшилцөн бүх Италийн хэмжээнд гол шаардлагатай бүс нутгуудад ажиллах эмч нарын зорилтот хүчийг сайн дурын үндсэн дээр бүрдүүлэх шийдвэр гарган 2020.03.20-ны өдрөөс бүртгэж эхлэхээр болжээ. Эмч нарын бүрэлдэхүүн хамгийн ихдээ 300 байх ба тэд эрүүл мэндийн дэд бүтцийг дэмжих чиглэлээр ажиллана.
  - **2020.03.20-нд Эрүүл мэндийн сайдын тушаалаар:**
    - Цэцэрлэгт хүрээлэн, зуслангийн байшин, олон нийтийн амралт зугаалгын газрууд, тоглоомын талбайд олноор цугларч тоглох, зугаалахыг хориглох;
    - мөн эмнэлэг, нисэх буудлын доторх хоолны газар, хүнсний худалдаанаас бусад энэ чиглэлийн үйл ажиллагаа, үйлчилгээг хаах;
    - Зайлшгүй шаардлагатай зөвшөөрөгдсөн үйлдвэрлэл, үйлчилгээг наанадаж 1-1,5м-ийн зайтай байх нөхцөлийг бүрдүүлэх;
    - Амралтын болон түүний өмнөх ба дараах өдрүүдэд шалтгаангүй бол өөрийн гэрээс өөр газарт зорчих хөдөлгөөнийг тус тус хориглосон. Эдгээр нь 2020.03.21-03.25 хүртэл хүчинтэй.
  - **2020.03.22-ны Эрүүл мэндийн яам болон Дотоод хэргийн яамны хамтарсан тушаалаар** Тусгай ажлын шаардлага болон эрүүл мэндийн шалтгаантайгаас бусад тохиолдолд нийтийн болон хувийн тээврийн хэрэгслээр зорчихыг хориглосон.
  - **2020.03.22-ны өдрийн СнЗ-ийн ерөнхийлөгчийн зарлигаар** хүнсний дэлгүүр, эмийн сан, ахуйн хэрэглээний дэлгүүр болон зайлшгүй шаардлагатай үйлчилгээнээс бусад үйлдвэрлэл, үйлчилгээнүүдийг хаасан. Энэ нь 2020.03.23-наас 04.03-ныг хүртэл хүчинтэй.

Шийдвэрийг үндэслэн хэрэгжүүлж буй зарим арга хэмжээ¹⁰⁰

Вирус тархахаас урьдчилан сэргийлэх, бууруулах талаарх гаргасан зөвлөмж:

- Нийтийг хамарсан бүхий л үйл ажиллагааг түр зогсоох;
- Вирус өндөр тархалттай бүс нутгийг хэсэгчлэн болон бүх газар нутгаар хөл хорио тогтоох;
- Хүмүүс олноор цугларсан газар, агааржуулалт тааруу газраас зайлсхийх;

Эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэх чиглэлээр авч буй зарим арга хэмжээ:

¹⁰⁰ <http://www.governo.it/it/articolo/coronavirus-conte-firma-il-dpcm-11-marzo-2020/14299> - СнЗ-ийн 2020.03.11-ний тогтоол. "Covid-19 халдварын тархалтыг зогсоох урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний тухай"

- Бүх боомт, нисэх буудал, хяналтын цэгүүдэд халуун хэмжигч скайнер, эрүүл мэндийн хяналтын коридорыг ажиллуулсан.
- ДЭМБ, мэргэжлийн байгууллагуудаас гаргасан зөвлөмжийг дагах.
- 2020.03.21-нд ОХУ-ын Ерөнхийлөгч Путин Италийн Ерөнхий сайд Контетай утсаар ярихдаа туслах санал тавьж Covid 19 эсрэг арга хэмжээнд халдваргүйжүүлэлт ариутгалын машин, төхөөрөмж, цэргийн эмнэлэг, вирус судлалын 100 орчим мэргэжилтнээс бүрдсэн 8 бригадыг илгээхээр болов.

Хилийн хяналт, зорчих хөдөлгөөний арга хэмжээ:

- Италийн Засгийн газрын болон Эрүүл мэндийн яамны ажлын хэсгийн хуралдаанаар Covid-19-ийн халдварын тархалтыг зогтоох, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор 2020.01.31-нээс Итали Хятадын хооронд нислэгийг түр зогсоосон.
- Хятадтай нислэг түр зогсоосны дараа Эрүүл мэндийн болон Дэд бүтцийн яамдууд хамтран Гамшигтай тэмцэх нэгжийн дэргэд тусгай үйл ажиллагааны нэгж байгуулж, Хятад дахь италичууд, Итали дахь Хятадуудтай холбоотой үйл ажиллагааг зохион байгуулах, ачаа тээвэр зохицуулах шийдвэр гаргасан.

Эдийн засгийн үр нөлөөг бууруулах чиглэлээр авч буй зарим арга хэмжээ

- **2020.01.31-ний СнЗ-ийн хуралдаанаар:**
ДЭМБ-аас зарласан онцгой нөхцөл байдлыг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах төсвийн санг баталсан.
- **2020.02.24-ний Засгийн газрын хуралдаанаар:**
Эдийн засаг ба санхүүгийн сайд Роберто Гуалтиери Улаан бүс хэмээгдэх хотуудад оршин суугч татвар төлөгчдийн үүргийн тухайд интервенц хийх шийдвэр гаргав.
- **2020.03.11-ний Засгийн газрын хуралдаанаар:**
Эдийн засгийн үр нөлөөг бууруулах чиглэлээр санал оруулсан нийт дүнг хэлэлцээд улсын төсвийн цэвэр тэнцэтгэлийг 2020 онд чадавхын хувьд 104.5 тэрбум еврогоор, бэлэн мөнгөний хувьд 154 тэрбум еврогоор, мөн төсөв олголтын чадавх болон бэлэн мөнгөний аль алины хувьд 25 тэрбум хүртэлх еврогоор тус тус өсгөх болов.

8.ОХУ

Эх сурвалж:

- ОХУ-ын Засгийн газрын цахим хуудас – <http://government.ru>
- ОХУ-ын Эрүүл мэндийн яамны цахим хуудас – <https://www.rosminzdrav.ru/ministry/covid19>
- ОХУ-ын Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологи, олон нийтийн харилцаа холбооны хяналтын алба (Роскомнадзор)-ны цахим хуудас – <http://rkn.gov.ru>
- Москва хотын захирагчийн албаны цахим хуудас – <https://www.mos.ru>
- Монгол Улсын Тагнуулын ерөнхий газрын цахим хуудас - <https://gia.gov.mn/>

	ОХУ
Сүүлийн үеийн нөхцөл байдал	<p>2020.03.23, 17:42 (Москвагийн цагаар) – Эрүүл мэндийн яам¹⁰¹:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нийт тохиолдол – 438 • Эмчлэгдсэн – 17
	<ul style="list-style-type: none"> • 2020.03.23-ний өдрийн байдлаар ОХУ-ын хилээр 69,932 хүн нэвтэрч эрүүл ахуй, хорио цээрийн хяналтад оржээ. • 2020.03.17-ний өдөр ОХУ-ын Ерөнхийлөгч Владимир Путин тус улсын Засгийн газрын гишүүдтэй хийсэн ээлжит уулзалтын үед “Covid-19” вирус тус улсын 26 бүс нутагт 114 тохиолдол бүртгэгдсэн ба үүнээс 104 нь импортлож, 10 нь контакт тохиолдол гэж мэдээлсэн байна.¹⁰² • 2020.03.11-ний өдрийн ОХУ-ын Онц байдлын штабын мэдээ: ОХУ-д нийт 28 тохиолдол (Үүнээс 25 нь Италиас буцаж ирсэн ОХУ-ын иргэд, 2 нь БНХАУ-ын иргэд, 1 нь Итали Улсын иргэн) илэрсэн. БНХАУ-ын 2 иргэн, ОХУ-ын 1 иргэн, Diamond Princess хөлөг онгоцон дээр байсан ОХУ-ын иргэн, нийт 3 хүн эмчлэгдсэн. • Италиас буцаж ирсэн ОХУ-ын 25 иргэнээс “Covid-19” вирус илэрсэнтэй холбогдуулан сүүлийн 2 долоо хоногт Итали Улсад зорчсон бүх иргэдийг тогтоож тусгаарласан. Мөн ОХУ-ын нутаг дэвсгэрт тэдэнтэй холбоо тогтоосон хүмүүсийг тогтоож эмнэлгийн хяналтад авах ажил хийгдэж байна¹⁰³.
<p>ОХУ-ын Засгийн газраас авч байгаа гол арга хэмжээнүүд¹⁰⁴</p> <ul style="list-style-type: none"> - Зохицуулах зөвлөл, - Онц байдлын штаб, 	<p>Гадаадын иргэдийг ОХУ-ын нутаг дэвсгэрт оруулахыг түр хугацаагаар хязгаарлав:</p> <p>Хязгаарлалтад “Шереметьево” олон улсын онгоцны буудлын тусгай тоногдсон “F” терминалаар дамжих гадаад улсын нийслэл хотуудын тогтмол нислэгүүд, мөн заасан улс руу тухай орны иргэдийг хүргэх, тэндээс өөрийн иргэдийн авчрах тусгай үүргийн нислэгүүд хамаарахгүй.</p> <p>Хязгаарлалтад Хамтын нөхөрлөлийн улсууд, Абхаз, Өмнөд Осетийн иргэдэд хамаарахгүй.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2020.03.23-ны өдрөөс эхлэн гадаадын бүх улсаас ирэх зорчигчдын 2 талын нислэгийг; • 2020.03.20-ны өдрөөс эхлэн Арабын Нэгдсэн Эмират Улсаас ирэх зорчигчдын 2 талын нислэгийг;

¹⁰¹ ОХУ-ын Эрүүл мэндийн яамны цахим хуудас – <https://www.rosminzdrav.ru/ministry/covid19>.

¹⁰² Владимир Путин провёл очередное совещание с членами Правительства. 17 марта 2020 года, 16:40, Москва, Кремль.

Эх сурвалж: ОХУ-ын Засгийн газрын цахим хуудас – <http://kremlin.ru/events/president/news/63001>.

¹⁰³ ОХУ-ын Онц байдлын штабын 2020.03.11 мэдээ. О решениях оперативного штаба по предупреждению завоза и распространения новой коронавирусной инфекции на территории России и подтверждённых случаях заболевания. Эх сурвалж: ОХУ-ын Засгийн газрын цахим хуудас – <http://government.ru/news/39123/>.

¹⁰⁴ Эх сурвалж: ОХУ-ын Засгийн газрын цахим хуудас – <http://government.ru/docs/>.

- Эрүүл мэндийн яам,
  - Роскомнадзор
- **2020.03.18**-ны өдрөөс эхлэн **Беларус Улсын иргэд**, тус улсаас ирж байгаа гадаадын иргэдийг;
  - **2020.03.18**-ны өдрөөс эхлэн **гадаадын иргэдийг** (2020.05.01-нийг хүртэл);
  - **2020.03.16**-ны өдрөөс эхлэн **Европын холбооны улсууд болон Швейцар, Норвеги** улсаас ирэх зорчигчдын 2 талын нислэгийг;
  - **2020.03.16**-ны өдрөөс эхлэн **гадаадын иргэдийг Орос-Польш, Орос-Норвегийн улсын хилийн хуурай замаар** (үүнд Беларусь Улсын иргэд хамаарахгүй);
  - **2020.03.13**-ны өдрөөс эхлэн **Итали Улсын иргэд**, тус улсаас ирж байгаа гадаадын иргэдийг;
  - **2020.03.13**-ны өдрөөс эхлэн **Итали, Герман, Испани, Франц** улсуудын 2 талын нислэгийг;
  - **2020.03.07**-ны өдрөөс эхлэн **Иран Улсаас ирэх зорчигчдыг**;
  - **2020.03.01**-ны өдрөөс эхлэн **Солонгос Улсаас ирэх гадаадын иргэдийг**;
  - **2020.02.28**-ны өдрөөс эхлэн **агаарын тээврийн хэрэгслээр ирсэн Иран Улсын иргэдийг**;
  - **2020.02.20**-ны өдрөөс эхлэн **БНХАУ-ын иргэдийг**.

Бусад арга хэмжээнүүд:

- **2020.03.23** – “Covid-19” вирусийн улмаас өөрсдийгөө тусгаарлан гэртээ байгаа хүмүүст зориулж тус улсын Засгийн газар **үнэ төлбөргүй цахим үйлчилгээг** нэвтрүүлсэн байна. Үүнд:
  - цахим сүлжээний компаниуд, Харилцаа холбооны яамтай хамтран нэгдсэн цахим сан;
  - мөн соёлын хөтөлбөрийн цахим хуудсаар томоохон соёлын арга хэмжээг зохион байгуулж, шууд дамжуулахаар төлөвлөж байна.
- **2020.03.21** – ОХУ-ын Засгийн газрын нөөц сангаас халдварт **өвчнийг оношлох, илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, эмчлэхэд шаардлагатай багаж хэрэгсэл, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, худалдан авахад** нийт 22.5 тэрбум рубль хуваарилсан.
- **2020.03.20** – Роскомнадзор нь Улсын ерөнхий прокурор, хууль сахиулах байгууллагуудтай хамтран коронавирустай холбоотой хуурамч мэдээлэл тархахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг авч байна.
  - Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд, цахим сүлжээнүүдээс баталгаагүй, олон нийтийн аюулгүй байдалд аюул учруулах эрсдэлтэй мэдээллүүдээ устгахыг шаардав.
  - Тус байгууллага нь өөрийн бүрэн эрхийнхээ хүрээнд худал мэдээлэл тараасан этгээдэд захиргааны арга хэмжээ авна.
- **2020.03.19** – Боловсролын байгууллагуудад халдварын эсрэг дэглэмийг дагаж мөрдөх, **шаардлагатай бол зайны сургалтад** шилжих арга хэмжээ авч эхэлсэн.
  - Боловсролын яамнаас алсын зайн сургалтыг зохион байгуулах, дэмжих нэгдсэн журам боловсруулах ажлын хэсэг байгуулсан.
- **2020.03.19** – Эмнэлгийн байгууллагуудад эмийн жорыг цахим хэлбэрээр олгохыг Эрүүл мэндийн сайдын 2020.03.19-ний өдрийн №198 тушаалаар үүрэг болгов.
  - Эрүүл мэндийн яамнаас бүс нутгийн анхан шатны эмч нар архаг өвчтэй иргэдэд **3 хүртэл сарын хүчинтэй жор** олгохыг зөвлөж байна.
  - “Covid-19” вирусийн халдвар тархаж байгаатай холбогдуулан архаг өвчтэй иргэд, ахмад настнууд нийтийн тээврээр зорчих, олон нийтийн газар (дэлгүүр, клиник орно) зочлохыг багасгаж, шаардлагатай бол гэрээсээ эмчид хандахыг зөвлөж байна.
- **2020.03.18** – Зарим эмнэлгийн хэрэгслийн улсын бүртгэлийн тусгай журам тогтоосон:

- мэс заслын болон үзлэгийн хамгааллын хувцас, хэрэгсэл, нийт 36 нэр төрлийн эмнэлгийн хэрэгслийн улсын бүртгэлийн тусгай журам тогтоосноор халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэхэд шаардлагатай эмнэлгийн хэрэгслийг эргэлтэд оруулах боломжтой болно гэж үзэж байна.
- **2020.03.18** – “Covid-19” вирусийн **халдвар авсан иргэдэд эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлж байгаа, халдвар авах эрсдэлтэй хүмүүст эмнэлгийн тусламж үзүүлэхэд** Засгийн газрын нөөц сангаас **11.8 тэрбум рубль** олгохоор болсон байна.
- **2020.03.17** – Москва хотод “Covid-19” вирус өвчний талаарх **мэдээллийн төв нээгдэв**.
  - Төвийн үндсэн үүрэг бол коронавирусийн эсрэг авч буй арга хэмжээний талаар холбооны болон бүс нутгийн удирдлагуудын уялдаа холбоог хангах явдал юм.
  - Төв нь олон нийтийн сүлжээнд хэвлэгдсэн мэдээллийг боловсруулах, найдвартай байдлыг хангах, хэвлэл мэдээллийн хөтөлбөрт дүн шинжилгээ хийх, хуурамч мэдээлэл олж илрүүлэх, вирус дэлхийн хэмжээнд тархсан тухай албан ёсны мэдээллийг цуглуулна.
- **2020.03.16** – “Covid-19” вирусийн шинэ халдвар тархахаас урьдчилан сэргийлэх, түүнийг бууруулах чиглэлээр хэрэгжүүлэхэд эмнэлгийн байгууллагуудын ажлыг зохион байгуулах түр журам” (Эрүүл мэндийн сайдын 2020.03.16-ны өдрийн №171 тушаал)-ыг Холбооны субъектүүдэд хүргүүлэв. Үүнд:
  - насанд хүрэгчид, хүүхэд, жирэмсэн эмэгтэйчүүдэд “Covid-19” вирусийн халдварт өвчний оношлогоо, эмчилгээний талаарх зайнаас зөвлөх төвүүдийг байгуулав,
  - эмнэлгийн ажилтнуудын шийдвэр гаргахад дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор Холбооны төвүүдийн дуудлага хүлээн авах нэгдсэн утасны дугаартай болов,
  - Фтизиопульмонологи ба халдварт өвчин судлалын эрдэм шинжилгээ, судалгааны төвийн мэргэжилтнүүд бүс нутгийн эмнэлгийн ажилчдад зориулж зайн сургалт, семинар, 24 цагийн зөвлөгөө өгөх ажлыг зохион байгуулж байна.
- **2020.03.14** – “Covid-19” вирусийн сэжигтэй шалтгаанаар хорио цээрийн дэглэмд байгаа иргэдэд тусгай журмаар өвчний лист олгоно.
  - “Covid-19” вирусийн халдварын эсрэг ажиллаж байгаа эмч нарыг шагнах сан байгуулсан.
- **2020.03.14** – Засгийн газрын дэргэд ОХУ-д “Covid-19” вирусийн халдвар тархахтай тэмцэх **Зохицуулах зөвлөлийг байгуулж**, Зөвлөлийн үйл ажиллагааны журам, бүрэлдэхүүнийг баталсан байна. Зохицуулах зөвлөлийг ОХУ-ын Ерөнхий сайд удирдана.
- **2020.03.14** – ОХУ-ын Ерөнхий сайд тус улсад “Covid-19” вирусийн халдвар тархахтай тэмцэх **багц арга хэмжээний батлав**.

Цаашид авч хэрэгжүүлэхээр бэлтгэлгэж байгаа бусад арга хэмжээнүүд:

- **2020.03.23** – **Эрсдэл бүлгийн иргэдэд чиглэсэн:**
  - 45 ба түүнээс дээш настай, 65 ба түүнээс дээш настай, 80-аас дээш настай иргэдийн тоог, мөн тэднээс архаг өвчлөл, ялангуяа зүрх судасны өвчин, чихрийн шижин өвчтэй эсэхийг тогтоохоор ажиллаж байна. Олж авсан мэдээллийг харгалзан үзэж, энэ ангиллын иргэдийн хяналтыг сайжруулах, хүнд нөхцөлд байгаа тохиолдолд бүх төрлийн тусламж үзүүлэх зорилгоор эмнэлгийн байгууллагуудтай ажиллах алгоритм боловсруулахаар ажиллаж байна.
  - Сайн дурынхныг энэ ажилд татан оролцуулахаар ажиллаж байна.

**Москва хотын
захиргаанаас авч
байгаа арга хэмжээ**

Москва хотын захирагч С.Собянин улсын хилийг бүрэн хаах боломжгүй тул вирус зөөвөрлөгдөн орж ирэх магадлал өндөр хэвээр байна, “Covid-19” вирусийн халдвар авах таагүй нөхцөл үүссэн орнуудаас ирж буй иргэдээс **урьдчилан сэргийлэх үзлэг, хяналт тавих шаардлагыг улам бэхжүүлнэ** хэмээн мэдэгдэв.¹⁰⁵

- Москва хотын захирагч С.Собянин эрүүл мэнд, нийтийн тээвэр болон аж ахуйн ажилтан албан хаагчдыг 2020.03.05-ны өдрөөс эхлэн **ӨНДӨРЖҮҮЛСЭН БЭЛЭН БАЙДАЛД ШИЛЖҮҮЛЭВ**.
- Москва хотын захирагч хорио цээрийн үр дагаврыг албан ёсоор **ДАВАГДАШГҮЙ ХҮЧИН ЗҮЙЛ** гэж зарласан.
- Москва хотын гудамжинд 2020.04.10-ны өдрийг хүртэл олон нийтийн арга хэмжээ, 50-иас дээш хүн цугларч чөлөөт цагаа өнгөрөөхийг хориглосон.
- 2020.03.26-ны өдрөөс 04.14-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд 65-аас дээш насны болон архаг өвчтэй иргэдийг хорио цээрийн дэглэмд заавал байхыг үүрэг болгов.
- Улсын сургууль, нийслэлийн боловсролын газрын харьяа коллеж, спорт сургууль, нэмэлт боловсролын байгууллагуудын хичээлийг 2020.03.21-ний өдрөөс 04.12-ны өдрийн хооронд хичээлүүдийг цуцлав.
  - Энэ хугацаанд сурагчдын тээврийн хэрэгслээр хөнгөлөлттэй зорчих картыг түр түдгэлзүүлэв.
  - Сурагчид Москвагийн цахим сургуулийг ашиглан гэртээ хичээлийн хөтөлбөрөө үргэлжлүүлэн эзэмшинэ. Хотын коллежууд оюутнуудын зайн сургалтыг зохион байгуулна.
  - Эцэг эхчүүдэд хүүхдүүдээ хорио цээрийг зөрчин олон нийтийн газар гарч ирэхгүй байхыг зөвлөж байна.
  - Үнэгүй хооллох эрхтэй бүх оюутнуудад энэ хугацаанд хүнсний иж бүрдэл өгч байна.
  - Эцэг эхийн хүсэлтээр 1-4 дүгээр ангийн сурагчдын хичээлийг 12-аас илүүгүй сурагчидтайгаар хийж болно. Хичээлийн өмнө хүүхдүүдийн температурыг хэмжих ба сургуулийн байрыг тогтмол халдваргүйжүүлнэ.
  - Сургуулийн өмнөх бүлгүүд хэвийн ажиллах ба эцэг эх нь хүүхдээ цэцэрлэгт авчрах эсэхийг шийднэ.
- Олон нийтийн газарт халдваргүйжүүлэлтийн арга хэмжээг нэмэгдүүлсэн. Үүнд:
  - Худалдаа, үйлчилгээний газрууд, соёл, спорт, хүн амын нийгмийн хамгаалал, боловсрол, бусад байгууллагуудад чийгтэй цэвэрлэгээг илүү олон хийж, хэт ягаан туяаны цацраг туяагаар агаар, агааржуулагч, агааржуулалтын системийг ариутгаж байна.
  - Нийтийн тээвэрт чийгтэй цэвэрлэгээ тогтмол хийгдэж байна. Тухайлбал, метроны тасалбар худалдах машиныг цаг тутамд цэвэрлэж байна. Метроны галт тэрэгний дотор агаарыг зөөврийн хэт ягаан туяаны гэрлээр цэвэршүүлж, агаар шүүлтүүрийг илүү олон удаа сольж байна.
- Москвад жижиглэн худалдааны үлдэгдэл болон үнийн талаарх цахим мониторинг зохион байгуулав.
  - Дэлгүүрүүдэд бараа бүтээгдэхүүн тасалдалгүй байх шаардлагатай арга хэмжээг авч байна.
- Москва хотын засаг захиргаа өндөржүүлсэн бэлэн байдалтай холбогдуулан хөдөлгөөн нь хязгаарлагдмал байгаа иргэд, ААН-үүдэд болон нийгмийн зорилтот бүлэгт зориулсан нэмэлт арга хэмжээ боловсруулж байна.
- Нийтийн тээврийн зорчигчид болон поликлиникин өвчтөнүүдийн биеийн халууныг тогтмол хэмжиж байна.
- “Covid-19” вирусийн өвчлөл гарсан орноос ирж буй иргэд аяллын бүртгэлд хамрагдах ба 14 хоногийн турш гэртээ өөрийгөө тусгаарлан эмчийн зөвлөгөөг дагахыг үүрэгжүүлэв.
- Москва хотын нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа бүх аж ахуй нэгж, байгууллагууд дараах арга хэмжээг авч ажиллахыг даалгав. Үүнд:
  - ажиллагсдын биеийн халууныг ажлын байран дээр тогтмол хэмжих, халуунтай хүнийг тусгаарлах,

¹⁰⁵ Коронавирус. О дополнительных мерах по предотвращению распространения инфекции.

Эх сурвалж: Москва хотын захирагчийн цахим хуудас - <https://www.sobyanin.ru/koronavirus-o-dopmerah-po-predotvrascheniyu-rasprostraneniya-infektsii> .

- гэртээ өөрийгөө тусгаарлах боломжоор хангах,
- “Covid-19” вирус илэрсэн хүний бүх холбоотой хүмүүсийн мэдээллийг авах, өвчтөн байсан газрыг халдваргүйжүүлэх.
- Москва хотын эрүүл мэндийн газарт зарим хүнд өвчтэй болон 60-аас дээш насны хүмүүст гэрт нь эмнэлгийн тусламж үзүүлэхийг даалгав.
- Эмнэлгийн байгууллагуудад бэлэн байдлаа хангахыг даалгав.
- Дараагийн мэдэгдэл гарах хүртэл Онц байдлын штаб 24 цагаар ажиллана.

Авч хэрэгжүүлж байгаа бусад арга хэмжээнүүд¹⁰⁶

- 1) Олон нийтийн арга хэмжээнүүдийг 2020.04.10-ны өдрийг хүртэл түр хугацаагаар хориглов. Тухайлбал, Санкт-Петербургийн олон улсын эдийн засгийн форум, Красноярскийн эдийн засгийн форум, Сочийн Хөрөнгө оруулагчдын форум, Ялтын эдийн засгийн форумуудыг цуцалсан байна¹⁰⁷.
- 2) Москва хотын нисэх онгоцны буудлуудад эмнэлгийн пост ажиллуулж байна. Хятад, Иран, Өмнөд Солонгос улсуудаас ирсэн бүх иргэдийг тусгаарлах, асуумж бөглүүлэх, гэрэл зураг авах, “Covid-19” вирусийн шинжилгээ авч байна. Шаардлагатай тохиолдолд эмч нар тэдэнд эмнэлгийн чөлөө өгнө.
  - “Covid-19” вирусийн халдвар авах таагүй нөхцөл байдалтай Итали болон бусад орноос буцаж ирсэн иргэд (мөн халдварын шинж тэмдэггүй жуулчид) Москва хотын даргын захирамжийн дагуу тусгай +7(495)870-45-09 дугаарт **буцаж ирсэн тухайгаа мэдээлэх үүрэгтэй**. Мөн тэд 2 долоо хоногийн турш гэртээ хорио цээрийн дэглэмд байна. Тэдэнд эмнэлгийн чөлөөг гэрт нь шууд хүргэж байна.
- 3) Олон улсын нисэх онгоцны буудлын бүх зорчигчдын биеийн халууныг хэмжиж байна.
- 4) Хотын эмнэлгүүдэд “Covid-19” вирусийн халдвар авсан байж болзошгүй өвчтөнүүдийг хэвтүүлэх нэмэлт эмнэлгүүдийг бэлтгэсэн.
- 5) Цэцэрлэг, сургуулиудад хүүхдүүдийн температурыг өдөр бүр хэмжиж байна.
- 6) Москва хотын метроны буудлуудад алсын зайнаас биеийн халуун хэмжигчийг байрлуулсан.
- 7) **Халдварын тархацын янз бүрийн хувилбарт шуурхай авах арга хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулсан.**

Хорио цээрийн дэглэм зөрчсөн этгэдэд хүлээлгэх хариуцлага	Хорио цээрийн дэглэм зөрчиж, тусгаарласан газраас дур мэдэн гарсан этгээдэд Эрүүгийн хуулийн 236 дугаар зүйл буюу “Эрүүл ахуй халдваргүйжүүлэлтийн дэглэм зөрчих” гэсэн үндэслэлээр хариуцлага хүлээлгэнэ. Уг хэрэг нь нийгэмд учруулсан хор уршгаасаа хамаарч 80 мянган рубль (3.6 сая орчим төгрөг) хүртэлх мөнгөн торгууль оноох болон 5 хүртэлх жилийн хорих ялтай аж. ¹⁰⁸ <ul style="list-style-type: none"> • Москва хотод видео камераар хорио цээрийн дэглэмд хяналт тавьж байна.
Эдийн засгийн байдал	<ul style="list-style-type: none"> • 2020.03.19 – Жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн түрээсийн төлбөрийг 2020 онд түр хойшлуулав.¹⁰⁹ • 2020.03.17 – Шинэ коронавирусын халдвар тархаж байгаагаар холбогдуулан нөхцөл байдал улам хүндэрсэн тохиолдолд эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг хангах тэргүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг батлав. • 2020.03.18 – 2020 онд гадагшаа чиглэсэн аялал жуулчлалын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй тур оператор

¹⁰⁶ Контроль ситуации в Москве. Эх сурвалж: Москва хотын захирагчийн албаны цахим хуудас – <https://www.mos.ru/city/projects/covid-19/#rec167197919> .

¹⁰⁷ Шинэ коронавирус (Covid-19)-т халдвартай холбоотой нөхцөл байдлын талаар.

Эх сурвалж: Монгол Улсын Тагнуулын ерөнхий газрын цахим хуудас - <https://gia.gov.mn/53/item/662> . Огноо - 2020-03-09

¹⁰⁸ Эх сурвалж: Монгол Улсын Тагнуулын ерөнхий газрын цахим хуудас - <https://gia.gov.mn/53/item/662> . Огноо - 2020-03-09.

¹⁰⁹ Распоряжение Правительства РФ от 19.03.2020 № 670р. Эх сурвалж: ОХУ-ын Засгийн газрын цахим хуудас – <http://government.ru/docs/> .

компаниудын нөөц санд оруулах шимтгэлийн хэмжээ 1 рубль байхаар шийдвэрлэв.¹¹⁰

- **2020.03.12** – ОХУ-ын Төсвийн байнгын хорооны дарга Алексей Кудрин “Covid-19” вирусийн тархалт дэлхийн эдийн засагт ямар хэмжээнд сөргөөр нөлөөлөхийг одоо хэлэх боломжгүй. Урьдчилсан байдлаар дэлхийн эдийн засгийн өсөлт 0.4 пунктээр, **ОХУ-ын эдийн засгийн өсөлт 0.1-0.2 пунктээр буурч магадгүй**. Энэ бол урьдчилсан таамаглал, 2 сарын дараа арай бодитой тооцоо хэлж болох юм” гэжээ.¹¹¹
-

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

---

¹¹⁰ Распоряжение Правительства РФ от 18.03.2020 № 660р. **Эх сурвалж:** ОХУ-ын Засгийн газрын цахим хуудас – <http://government.ru/docs/>.

¹¹¹ **Эх сурвалж:** Монгол Улсын Тагнуулын ерөнхий газрын цахим хуудас - <https://gia.gov.mn/53/item/662> . Огноо - 2020-03-09.

9. ФРАНЦ

Эх сурвалж:

- БНФУ-ын Засгийн газрын цахим хуудас – <https://www.gouvernement.fr/info-coronavirus>
- Монгол Улсын Тагнуулын ерөнхий газрын цахим хуудас - <https://gia.gov.mn/53/item/662>

Франц ¹¹²	
Сүүлийн үеийн нөхцөл байдал	<p>2020.03.12, 19:30 (Парисын цагаар) – БНФУ-ын Засгийн газрын мэдээ¹¹³:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нийт тохиолдол – 2876 (2020.01.24-ний өдрөөс хойших) • Нас барсан хүний тоо – 61 Нас барсан анхны тохиолдол 2020.02.14-ний өдөр бүртгэгдсэн байна. • Засгийн газар “Covid-19” вирусийн тархалтыг хязгаарлах шинэ арга хэмжээ авах, эрүүл мэндийн хямралаас урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх төлөвлөгөөний 2-р үе шатанд явж байна. • “Эмнэлгийн ажилтнууд, байгууллагууд нөхцөл байдлын талаар шуурхай мэдэгдэж, Францад тохиолдож болзошгүй хэргийг хэрхэн зохицуулах талаар зөвлөмж гаргасан тул Францын бүх эрүүл мэндийн систем энэ өвчнийг эмчлэхэд бэлэн байна” хэмээн тус улсын Засгийн газрын цахим хуудсанд мэдэгдсэн байна. • Ерөнхий сайд Э.Макрон тус улс “Covid-19” вирусийн голомтот халдварын цэг болох нь “гарцаагүй” боллоо хэмээн мэдэгджээ. (2020.03.09)¹¹⁴ • Үндэсний ассамблейн доод танхимын 4 гишүүн өвчний халдвар авсан нь тогтоогдсон. (2020.03.09)¹¹⁵
БНФУ-ын Засгийн газраас авч байгаа зарим арга хэмжээ	<p>03.12 – Эв санааны нэгдэл, эрүүл мэндийн яамнаас эрүүл мэндээ хамгаалах зөвлөмжүүдээ тогтмол боловсруулан иргэдээ зөвлөж байна (“Covid-19” вирус авсан хүмүүс болон энэ вирус тархсан газарт амьдардаг иргэдэд өгч байгаа зөвлөмж” хэсгээс харна уу)</p> <p>03.09 – Өвчний тархалт нэмэгдэж байгаатай холбоотойгоор эмнэлгийн хамгааллын хэрэгслийн экспортод хязгаарлалт тогтоов.</p> <p>03.08 – Ач холбогдолгүй 1000-аас дээш хүнтэй цуглаан хийхийг хориглов.</p> <p>03.06 – Гидро спирт (hydro-alcoolique)-тэй гелийн борлуулалтын үнийг тогтоох тогтоолыг нийтлэв. – Эмнэлгүүдэд цагаан төлөвлөгөө, асрамжийн газруудад цэнхэр төлөвлөгөөг идэвхжүүлэв.</p> <p>02.29 – “Covid-19” вирусийн эсрэг Батлан хамгаалах зөвлөл болон БНУ-ын Ерөнхийлөгчийн дэргэдэх Сайд нарын онцгой зөвлөл хуралдав. Вирусийн тархалтыг хязгаарлах шинэ арга хэмжээ авах, эрүүл мэндийн хямралаас урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх төлөвлөгөөний 1-р үе шатнаас 2-р үе шатанд шилжих үйл явцыг албан ёсоор баталсан байна. – Хязгаарлагдмал орон зайд 5000-аас дээш хүний цугларалт хийхийг хориглов.</p> <p>02.28 – “Covid-19” өвчний нөхцөл байдлыг “давагдашгүй хүчин зүйл” гэж зарлав.</p> <p>02.24 – Биологийн оношилгооны чадварыг нэмэгдүүлж, эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд хэдэн сая нэмэлт FFP2 амны хаалт захиалав.</p> <p>02.24 – SAMU-ийн төв штабын байранд 70 эмнэлгийн байгууллага, нийт 107 эмнэлгийн байгууллага “Covid-19” өвчний шинж тэмдэг бүхий өвчтөнүүдийг хүлээн авах бэлтгэлээ хангасан байна.</p>

¹¹² Informations Coronavirus. Эх сурвалж: БНФУ-ын Засгийн газрын цахим хуудас – <https://www.gouvernement.fr/info-coronavirus> .

¹¹³ Informations Coronavirus. Эх сурвалж: БНФУ-ын Засгийн газрын цахим хуудас – <https://www.gouvernement.fr/info-coronavirus> .

¹¹⁴ Шинэ коронавирус (Covid-19)-т халдвартай холбоотой нөхцөл байдлын талаар.

Эх сурвалж: Монгол Улсын Тагнуулын ерөнхий газрын цахим хуудас - <https://gia.gov.mn/53/item/662> . Огноо - 2020-03-09

¹¹⁵ Мөн тэнд.

	<p>02.19 – Үхань хот, Хүбэй мужийн эмнэлгүүдэд эмнэлгийн тоног төхөөрөмжийг тусламж болгон илгээжээ. Энэ нь эрүүл мэндийн хамгаалалтын хувцас, амны хаалт, бээлий, ариутгалын бодис бүхий 17 тонн ачаа болсон байна.</p> <p>02.17 – Эв санааны нэгдэл, эрүүл мэндийн яамнаас эрүүл мэндийн ажилтнуудад зориулсан практик гарын авлага илгээв.</p> <p>02.13 – Францад “Covid-19” вирусийн идэвхтэй тархалтыг бууруулах бэлтгэлийг хангахын тулд эрүүл мэндийн тогтолцоог дайчлах ажлыг зохион байгуулах зорилготой ORSAN төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж эхлэв. Энэхүү төлөвлөгөөний зорилго нь Францад “Covid-19” вирусийн идэвхтэй тархалтыг бууруулах бэлтгэлд эрүүл мэндийн тогтолцоог дайчлах ажлыг зохион байгуулах явдал юм.</p>
Эрүүл мэндийн чиглэлээр авч байгаа арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> Олон улсын нисэх онгоцны буудлуудад Хятад, Хонконг, Макао руу нисэх зорчигчдыг хүлээн авах тусгай үйлчилгээг зохион байгуулан ажиллаж байна. Олон улсын нисэх онгоцны буудлуудад “Covid-19” вирус тархсан газар нутгаас буцаж ирж байгаа зорчигчдод заавар, зөвлөмжийн дагуу хяналт тавин ажиллаж байна. Эв санааны нэгдэл, эрүүл мэндийн яам нь батлагдсан тохиолдол бүрийг нэн даруй мэдээлэх үүрэгтэй боловч шалгаж буй хэргийн талаар (сэжигтэй хэрэг, шалгалтын явцад гарсан тохиолдол гэх мэт) мэдээлэл өгдөггүй юм байна. Европ, Гадаад харилцааны яам: <ul style="list-style-type: none"> олон улсын эпидемиологийн нөхцөл байдал, ДЭМБ-ын зөвлөмжийг тусган “Covid-19” вирус тархсан улс орнуудад аялагч хүмүүст өгч байгаа зөвлөмжөө шинэчилсэн байна; халдварт өвчний голомт болсон Хүбэй мужид амьдарч байсан Франц, Европын иргэдийг эх оронд нь буцаах үйл ажиллагааг 4 удаа зохион байгуулсан. Ийнхүү буцаж ирсэн бүх францчууд ирснээс хойш 14 хоног тусгаарлагдсан ба энэ үед эрүүл ахуйн дүрмийг хатуу мөрдөж ажиллажээ. “Covid-19” вирус нь оюутан, сургуулийн ажилтан, сургуульд нөлөөлсөн бол эрүүл мэндийн байгууллагад нэн даруй мэдэгдэх шаардлагатай. Ингэснээр сурагч, ажилтнуудын эрүүл мэндийг хамгаалах бүхий л арга хэмжээг бүс нутгийн эрүүл мэндийн байгууллагуудтай хамтран хийнэ. Нөлөөлөлд өртсөн сургуулиуд түр хугацаагаар хаагдана.
“Covid-19” вирус авсан хүмүүс болон вирус тархсан газарт амьдардаг иргэдэд өгч байгаа зөвлөмж	<ul style="list-style-type: none"> Өдөрт 2 удаа биеийн халуунаа хянах; амьсгалын замын халдварын шинж тэмдэг (ханиалгах, амьсгал давчдах гэх мэт)-ийг ажиглах; гараа тогтмол угаах, эсвэл гар ариутгагч уусмал хэрэглэх; сул дорой хүмүүстэй (жирэмсэн, архаг өвчтэй, өндөр настан гэх мэт) холбоо барихаас зайлсхийх; эмзэг бүлгийн хүмүүс (эмнэлэг, амаржих газар, ахмад настнуудын амьдрах орон сууц гэх мэт)-рүү байнга очихоос зайлсхийх; шаардлагагүй бол гэрээсээ гадуур гарахаас зайлсхийх (томоохон цуглаан, ресторан, кино театр гэх мэт); ажилчид /оюутнууд: шинж тэмдэг илрээгүй тохиолдолд та ажилдаа буцаж очих боломжтой; хүүхдүүд, сурагчдыг цэцэрлэг, сургууль, ахлах сургууль, коллежид явуулж болно; “Covid-19” вирусийн талаар мэдээллийг 0 800 130 000 гэсэн төлбөргүй утас руу залгаж авах; хэрэв та амьсгалын замын халдварын шинж тэмдэг илэрсэн (халуурах, эсвэл халуурах мэдрэмж, ханиалгах, амьсгал давчдах), вирус тархсан газар амьдардаг, эсвэл вирус тархсан бүсээс буцаж ирснээс хойш 14 хоногийн дотор дараах арга хэмжээнүүдийг авах: <ul style="list-style-type: none"> шинж тэмдгийн талаар мэдээлэхийн тулд Samu Centre-ийн 15 дугаараар (ярианы болон сонсголын бэрхшээлтэй хүмүүс 114 дугаараар) холбоо барих; бусадтай холбоо барихаас зайлсхийх.

**Эдийн засгийн
чиглэлээр авч
байгаа арга хэмжээ**

- Төрийн худалдан авах гэрээ байгуулсан компаниудыг хүргэлт хойшлогдсон тохиолдолд **торгууль ногдуулахгүй**.
- 2020.03.02-ны өдрөөс эхлэн Хөрөнгө оруулалтын банк (BPI) нь энэ хүнд хэцүү үед тэднийг дэмжих зорилгоор ЖДҮ эрхлэгчдийн хүссэн бүх **зээлийг баталгаатай гаргаж байна**.
- **Эдийн засгийн тогтвортой байдлын алба** 2020.03.03-ны өдөр Эдийн засаг, сангийн яаманд байгуулагдав. Энэхүү нэгж нь тус улсын эдийн засагт үзүүлэх эрүүл мэндийн хямралын үр дагаврыг даван туулахын тулд улс орны эдийн засгийн байдлын талаарх шаардлагатай мэдээллийг цаг тухайд нь авах боломжтой.
- Эдийн засаг, сангийн яамнаас дараах арга хэмжээг зарлав:
  - ноцтой хүндрэл бэрхшээлтэй тулгарах, ялангуяа нийгмийн болон татварын хураамжийг хэсэгчлэн ашиглах, хуваарилахтай холбоотой компаниудад тохиолдсон тохиолдол бүрт дэмжлэг үзүүлэх арга хэмжээ авах;
  - нийлүүлэлтийн шинэ эх үүсвэр, ялангуяа барилга, химийн тодорхой салбаруудад баталгааны журмыг хурдасгах, байгаль орчны болон бусад стандарт, Европын стандартад нийцүүлэн хангамжийн эх үүсвэрээ төрөлжүүлэхэд нь тусалж байна;
  - зарим стратегийн салбарууд, тухайлбал, автомашины салбарыг гадаадад хүргэх үйл ажиллагааг хараат бус болгохын тулд хангамжийн талаар төлөвлөгөө боловсруулах шаардлагатай;
  - Францын банкны менежерийн хамт орон нутаг дахь жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийг дэмжих зорилгоор зээлийн зуучлалыг сэргээхээр шийдсэн.
- Covid-19” вируст нэрвэгдсэн компаниудад үзүүлэх тусламжийн системийг хялбарчлах:
  - Компаниуд нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хойшлуулах хүсэлтийг цахимаар илгээх боломжтой байх;
  - “Covid-19” вирусийн эдийн засгийн нөлөөллөөс болж дампуурах аюулд өртөж буй ААН-үүдэд татварын шууд хөнгөлөлт үзүүлнэ;
  - Хөдөлмөрийн яамтай холбогдуулан хөдөлмөр эрхлэлтийг хадгалахын тулд хэсэгчилсэн үйл ажиллагааны тогтолцоог бэхжүүлэх, хялбаршуулах (хариу арга хэмжээ 48 цаг, маш жижиг ААН-д хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнд үзүүлэх тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх).

**Орон нутгийн
сонгууль зохион
байгуулахтай
холбоотой авч
байгаа арга хэмжээ**

Тус улсад хотын болон орон нутгийн сонгууль 3 дугаар сарын 15, 22-ны өдрүүдэд болно.

- Сонгуулийн үйл ажиллагааны аюулгүй байдлыг хангах үүднээс Дотоод хэргийн сайд эрүүл мэндийн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авч баталгааг гаргасан байна.
- Авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ нь сонгогчдын болон санал авах байранд сонгуулийн үйл ажиллагаа зохион байгуулах гишүүдийн эрүүл мэндийг хангахад чиглэсэн байна.
- Санал авах бүх байрны дотоод зохион байгуулалтыг төлөвлөхдөө уг байранд удаан хугацаагаар зөвшөөрөлгүй байхаас зайлсхийхээр хийсэн байна.
- Сонгогчдод болон сонгуулийн үйл ажиллагаа зохион байгуулах гишүүдэд зөвлөгөө өгч байна.

10.ЯПОН

Эх сурвалж:

- Японы Эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, https://www.mhlw.go.jp/stf/seisakunitsuite/bunya/newpage_00032.html
- Японы Эдийн засаг, худалдаа, үйлдвэрийн яам, <https://www.meti.go.jp/english/covid-19/index.html>
- Японы Гадаад хэргийн яам, https://www.mofa.go.jp/ca/fna/page4e_001051.html
- Японы хэвлэл, мэдээллийн цахим хуудсууд www.nhk.or.jp www.nippon.com, www.japantimes.co.jp

Япон	
Нөхцөл байдал	<p>2020.03.25, 12:00 цагийн байдлаар</p> <p>Нийт бүртгэгдсэн тохиолдол –1193</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нас барсан хүний тоо – 43 (Diamond Princess хөлөг онгоцны зорчигсдоос халдвар авсан хүний тоо – 712; эмнэлгээс гарсан – 590, эрчимт эмчилгээнд – 11, нас барсан – 10 хүн) - 2020.02.27-нд БНХАУ-ын Үхань хотоос өөрсдийн 800 гаруй иргэнийг 5 тусгай үүргийн нислэгээр эх оронд нь авчирсан. <p>Хууль тогтоомжийн тухайд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • “Онц байдал зарлах” хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх чиглэлд “Шинэ төрлийн ханиад, томууны эсрэг тусгай арга хэмжээ авах хууль”-ийн шинэчилсэн найруулгын төслийг 10-ны өдөр Парламентдаа өргөн барьж, улмаар 13-ны өдөр баталсан. Ингэснээр коронавирусийн халдвар улс оронд хурдан тархаж, хүмүүсийн амьдрал, эдийн засагт ноцтой нөлөөлөх нөхцөл үүсэх бол Ерөнхий сайд онц байдлыг хоёр жил хүртэл хугацаагаар зарлах эрхтэй болж байгаа юм. Онц байдал зарлагдсаны дараа мужийн захирагчид оршин суугчдыг гэртээ байхыг шаардаж, сургууль, цэцэрлэгийн үйл ажиллагааг зогсоох, олон нийтийн арга хэмжээ цуцлах, хойшлуулах зэрэг эрхтэй болно. Мөн орон нутгийн засаг захиргаа эм, хоол хүнс зэрэг зайлшгүй шаардлагатай материалыг тэдэнд зарахыг шаардаж болно. Тэд эмнэлгийн тусламж үзүүлэх зорилгоор хувийн газар, байгууламжийг түр хугацаагаар ашиглах эрхтэй болно.¹¹⁶ • 2020.03.12-нд Ерөнхий сайд Ш.Абе коронавирусийн халдварын тархалтыг <i>state of historic emergency</i> буюу “түүхэн онц байдал” гэж зарласан бөгөөд ингэснээр халдвартай холбоотой Засгийн газрын хуралдааны тэмдэглэл, тов, агуулга, илтгэгч нарын мэдээллийг заавал баримтжуулж, бүртгэх юм. Энэхүү заалтыг 2012 онд батлагдсанаас хойш анх удаа хэрэглэж байгаа юм.¹¹⁷ <p>Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний тухай:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Амны хаалтны хомсдол үүссэнтэй холбогдуулан Японы өөрийн хамгаалах хүчний нөөцөөс 350 000 амны хаалтыг Засгийн газарт 2020.03.12-ны өдөр хүлээлгэн өгөв.¹¹⁸ • Японы Засгийн газрын 2020.03.10-ны өдрийн хуралдаанаар: 2020.03.15-ны өдрөөс эхлэн амны хаалт дамлан худалдаалахыг (худалдаж авсан үнээс давуулж зарах) хориглож, зөрчсөн тохиолдолд 3 сая хүртэл иенийн (28.5 мянган ам.доллар) торгууль, эсхүл жил 5 хүртэл хугацаагаар хорих ял оногдуулахаар шийдвэрлэсэн.

¹¹⁶ <https://www.mhlw.go.jp/content/10900000/000606693.pdf>

¹¹⁷ <https://thediplomat.com/2020/03/japan-takes-additional-measures-to-fight-coronavirus-outbreak/>

¹¹⁸ <https://www.nippon.com/en/news/ntv20200312003/coronavirus-sdf-delivers-350-000-masks-to-govt.html>

Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа гол арга хэмжээнүүд

- **2020.02.25-нд Шинэ коронавирусийн халдварыг хянах төв штабаас:**
“Basic Policies for Novel Coronavirus Disease Control”¹¹⁹/Шинэ коронавирусийн халдварыг хянах Үндсэн бодлого/-ийг гаргасан. Энэхүү баримт бичиг нь одоо авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, цаашид үүсэх нөхцөл байдлын хариу арга хэмжээнүүдийг нэгтгэсэн баримт бөгөөд өвчтөний өсөлтийн түвшинг бууруулах, тархалтыг багасгахын зэрэгцээ тархалтыг эрт зогсоох, хүнд тохиолдлуудыг багасгах, Японы нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийг багасгахад чиглэгдэж байна. Тус баримтыг үндэслэн яам, агентлагууд хоорондоо хамтран ажиллаж, тодорхой арга хэмжээ боловсруулж, хэрэгжүүлнэ. Үндсэн бодлогыг шинээр үүсэж буй нөхцөл байдал, эсхүл шинэ шинжлэх ухааны мэдлэг, мэдээлэл дээр үндэслэж шинэчилнэ.
Халдварын хяналтын тухай хуулийн дагуу шинэ төрлийн коронавирусийн халдварт өвчнөөр халдварлагдсан байж болзошгүй гэж үзсэн тохиолдолд үзлэг шинжилгээнд хамруулна.
Хэрэв халдварын тохиолдол нь батлагдсан бол холбогдох хуулийг үндэслэн тархвар судлалын идэвхтэй судалгаа хийж, халдвар авсан хүнтэй харьцсан хүмүүсийг тогтооно.
Халдвар авсан хүнтэй харьцсан хүмүүсийн хувьд халдварыг тархахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний хүрээнд өөрийн эрүүл мэндийн байдалд хяналт тавих, өөрийгөө тусгаарлах арга хэмжээг авна.

Баримтын бичгийн товч агуулга:¹²⁰

Иргэд, хувийн сектор, бүс нутгуудад мэдээлэл түгээх чиглэлээр:

- Үнэн зөв, тодорхой мэдээлэл түгээж, тайван хариу үйлдлийг хөхүүлэн дэмжих;
- Томуу, томуу төст өвчний шинж тэмдэг илэрсэн тохиолдолд ажлаасаа чөлөө авах, зайнаас ажиллахыг хөхүүлэн дэмжих;
- Олон нийтийн арга хэмжээ зохион байгуулах шаардлагыг эргэн харах;
- Вирус тархсан улс оронд байгаа Япон Улсын иргэдэд мэдээлэл өгч, тусалцаа үзүүлэх;
- Олон нийт, гадаадын Засгийн газар, гадаад жуулчдад зөв зохистой, түргэн шуурхай мэдээлэл түгээх.

Япон дахь халдварын нөхцөл байдлын талаарх ойлголт:

- Коронавирусийн халдварыг оношлох PCR оношилгоонд анхаарлаа төвлөрүүлж, эмнэлэгт хэвтэхийг шаарддаг уушгины хатгалгааны өвчтөнүүдийн оношийг бататгах, Японд тархсан халдварт өвчний хяналтын системийг бэхжүүлэх.

Халдварыг хяналтад авах арга хэмжээ:

- Өвчтөний тоо нэмэгдсэн газар, бүсэд иргэдийг олон нийтийн газар явахгүй байхыг сайн дураар татгалзахыг уриалах.
- Орон нутгийн удирдлагаар дамжуулан, сургуулиудын удирдлагуудад сургуулиудыг үйл ажиллагааг түр зогсоох зэрэг холбогдох арга хэмжээ авахыг уриалах.

Эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэхэд гаргасан зөвлөмж:

- Шинэ коронавирусийн халдварын сэжигтэй өвчтөнүүдийг нэгдсэн эмнэлэгт хүлээн авахын өмнө халдварын хяналтын арга хэмжээг авсан байх, бага зэргийн томуу хэлбэрийн шинж тэмдэг бүхий өвчтөнүүд гэрээр эмчлүүлэх. Ахмад настан, суурь өвчтэй хүмүүст шаардлагатай эмчилгээг эрт үе шатанд үзүүлэх;
- Хэвтэж эмчлүүлэх тусламж үзүүлэх эрүүл мэндийн тогтолцоог бүрдүүлэх;
- Халдварын хяналтын арга хэмжээг чангатгах.

Хилийн хяналтын арга хэмжээ:

- Японд зорчих халдвар авсан хүмүүсийн тоо огцом нэмэгдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор одоо үйлчилж буй нэвтрэх хязгаарлалт болон аяллын зөвлөмжийг дагаж мөрдөх.

¹¹⁹ <https://www.mhlw.go.jp/content/10200000/000603611.pdf>

¹²⁰ <https://www.mhlw.go.jp/content/10200000/000603611.pdf>

	<p>Бусад</p> <ul style="list-style-type: none"> - Амны хаалт, халдваргүйжүүлэх бодисын үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, тасалдуулахгүй явуулах; - Олон улсын нягт хамтын ажиллагааг үргэлжлүүлж, мэдээлэл солилцох. Японд бий болж буй мэдлэг, мэдээллийг ДЭМБ, холбогдох бусад байгууллага, улс орнуудтай идэвхтэй хуваалцах; - Өвчтөн болон халдварыг хянах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй ажилтнуудын хүний эрхийг хангахад анхаарах.
Шийдвэрийг үндэслэн хэрэгжүүлж буй зарим арга хэмжээ	<p>Вирус тархахаас урьдчилан сэргийлэх, бууруулах талаарх гаргасан зөвлөмж:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Ерөнхий сайд Ш.Абэ Олон нийтийг хамарсан соёл урлаг, биеийн тамир, спортын арга хэмжээ</i> хэмжээг 3 сарын 29 хүртэл цуцлах, <i>зохион байгуулах хугацааг нь хойшлуулах, хамрах хүрээг нь хумих зэрэг арга хэмжээ авахыг уриалсан.</i> - Хүмүүс олноор цугларсан газар, агааржуулалт тааруу газраас зайлсхийх; - Олон нийтийн арга хэмжээ зохион байгуулагч нар арга хэмжээний хэмжээнээс үл хамааран, нягтрал өндөр байх тохиолдолд, мөн агааржуулалт тааруу газар арга хэмжээ зохион байгуулахаас татгалзах. Арга хэмжээ зохион байгуулах тохиолдолд агааржуулалтад онцгой анхаарахын тус тус зөвлөсөн; <p>Эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэх чиглэлээр авч буй зарим арга хэмжээ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - PCR буюу Полимеразийн гинжин урвал (ПГУ)-ын шинжилгээг эрүүл мэндийн даатгалд хамруулсан. Ингэснээр Эрүүл мэндийн байгууллага нь хувийн хэвшлийн лабораторид шинжилгээ хийлгэх, цаашид тэдгээрийг ашиглах боломжийг бүрдүүлсэн. - ДЭМБ, мэргэжлийн байгууллагуудаас гаргасан зөвлөмжийг дагах. <p>Хилийн хяналт, зорчих хөдөлгөөнийг арга хэмжээ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Япон Улсын Засгийн газрын коронавирусийн асуудлаарх Ажлын хэсгийн 2020.03.05-ны өдрийн хуралдаанаас хил гаалийн хяналтыг бэхжүүлэх чиглэлд БНХАУ, БНСУ-аас Япон Улсад зорчих иргэдийг зөвхөн Нарита болон Кансай олон улсын нисэх онгоцны буудлаар хүлээн авах, Японы хилээр нэвтэрсний дараа 14 хоногийн хугацаанд хөл хорионд байлгах, мөн Японд олон нийтийн тээврийн хэрэгсэл ашиглахгүй байхыг уриалсан. Эдгээр арга хэмжээг энэ сарын 9-ний өдрөөс сарын сүүл хүртэлх хугацаанд хэрэгжүүлнэ. - Мөн 2020.03.07-ны 00:00 цагаас эхлэн БНСУ болон Ираны зарим мужаас Японд зорчих иргэдэд хилийн хориг тогтоохоор шийдвэрлэсэн. - 2020.03.09-30-ныг хүртэл гадаадын зарим улстай визгүй зорчих журмыг түр зогсоох. - 2020.03.08-наас өмнө олгосон нэг, олон удаагийн орох визийн хүчинтэй хугацааг түр зогсоох шийдвэрийг тус тус гаргасан. - 2020.03.09-нөөс хойш БНХАУ, БНСУ иргэдийг хилээр нэвтрүүлэхгүй байх.¹²¹
Эдийн засгийн үр нөлөөг бууруулах чиглэлээр авч буй зарим арга хэмжээ	<p>Японы Засгийн газар шинэ коронавирусийн халдвараас үүдэлтэй эдийн засгийн үр нөлөөг бууруулахад 4.1 тэрбум ам.доллар баталсан.</p> <p><i>Вирусийн халдварын тархалттай тэмцэхэд зориулсан (2.6 тэрбум ам.доллар) иенийн яаралтай тусламжийн багцыг баталсан.</i> Түүнчлэн Японы Засгийн газар вирусийн халдварын тархалтын улмаас хомсдоход хүрсэн ариутгалын спиртийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэхийн тулд энэ төрлийн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэгч компаниудад татаас олгохоор болсон.</p> <p>Засгийн газар энэ асуудлыг зохицуулахын тулд үйлдвэрлэлийнхээ хүчин чадлыг сайжруулахад зориулан хөрөнгө оруулж буй компаниудад татаас олгох бөгөөд томоохон компаниудын уг зардлын гуравны хоёрыг, жижиг, дунд үйлдвэрлэгчдийн зардлын дөрөвний гурвыг дааж, үйлдвэрлэлийн шугам тутамд 30 сая иен (286 мянга орчим ам.доллар) хүртэлх хэмжээний татаас олгохоор болжээ.¹²²</p>

¹²¹ https://www.mofa.go.jp/ca/fna/page4e_001051.html

¹²² <https://www.csis.org/analysis/global-economic-impacts-covid-19>

Японы Засгийн газрын 2020.03.10-ны өдрийн хуралдаанаар:

*Вирусийн тархалттай тэмцэхэд зориулсан 1 триллион (9.6 тэрбум доллар) иенийн яаралтай тусламжийн хоёр дахь багцыг батлав. Үүнийг бэлэн мөнгөний дутагдалтай жижиг, дунд бизнест 500 тэрбум иенийн хүүгүй зээл олгох, сургууль хаалттай байгаа үед хүүхдээ асарч freelancer буюу чөлөөт ажилтнуудад Засгийн газар өдөрт 4,100 иен олгох зэргээр зарцуулах юм.*¹²³

2020.03.12-ны байдлаар Засгийн газраас дээрх арга хэмжээг хангалтгүй гэж үзэн гурав дахь багцыг батлахаар төлөвлөж байна.¹²⁴

“Токио-2020” зуны XXXII олимпийн наадам

Токио-2020 зуны XXXII олимпийн наадам нэг жилээр хойшилж байгааг Япон улсын Ерөнхий сайд Шинзо Абэ болон Олон улсын олимпийн хороо/ОУОХ/-ны ерөнхийлөгч Томас Бах нар 2020.03.24-ны өдөр баталсан. Япон Улсын Ерөнхий сайд Шинзо Абэ ОУОХ-ны ерөнхийлөгч Томас Бахт санал тавин зөвшөөрч ийнхүү Токио-2020 олимп 2021 оны зун зохион байгуулагдахаар болж байна.

Зуны Олимп, Параолимпийн наадмыг зохион байгуулахад Япон улс ойролцоогоор 1.35 их наяд иен буюу 12,6 тэрбум ам.доллар зарцуулах тооцоог өнгөрсөн 2019 оны сүүлээр гаргажээ. Зардлыг Токио хотын төсвөөс 597 тэрбум иен, Японы Олимп зохион байгуулах хорооноос 603 тэрбум иен, Засгийн газраас 150 тэрбум иенийг гаргаж бүрдүүлжээ. Гэхдээ Олимпийг зохион байгуулах зардал ард иргэдийн дунд маргаан дэгдээсэн халуун сэдэв болсон юм. Учир нь энэ нь 2013-2018 оны хоорондох Японы Засгийн газрын зардлаас (1.06 их наяд иен) бараг 10 дахин их төсөв аж. Үүний зэрэгцээ Японы бизнес эрхлэгчдээс Олимпийн наадмыг зохион байгуулахад 348 тэрбум иен буюу 3.3 тэрбум ам.долларыг хандивласан байна. Мөн Японы Тоёота, Бриджстон, Панасоник зэрэг томоохон компаниуд Олимпийн наадмын спонсорын эрхийн төлөө Олон улсын Олимпийн хороотой хамтын ажиллагааны гэрээнүүд байгуулжээ.

ДНБ-д нөлөөлөх нь

Коронавирусийн халдвар хэдийн Японы эдийн засгийг хямрал руу түлхэж эхэлсэн юм. Эдийн засгийн судалгааны “Fitch” байгууллагын тооцоолсноор Японы эдийн засгийн өсөлт коронавирусийн халдварын нөлөөгөөр энэ онд таамаглаж байснаас 0.2-1.1 хувиар буурах гэнэ. Харин Олимпийн наадмыг хойшлуулсан нь Японы ДНБ-д 0.5-0.8 хувиар нөлөөлж магадгүй аж. “SMBC Nikko Securities” байгууллагын эдийн засагчдын тооцоолсноор Японы ДНБ-д жилийн алдагдал нь зургаан тэрбум ам.доллар орчим болох гэнэ. Олимпийн наадмыг үзэхээр ирэх жуулчид Японд нийт 240 тэрбум иенийг зарцуулна гэж тооцжээ. Япон нь Олимпийн наадмыг үзэх 7.8 сая тасалбараас 4.5 саяыг нь хэдийн борлуулаад байжээ. Олимпийн наадмыг хойшлуулсан нь тасалбарт хэрхэн нөлөөлөх нь тодорхойгүй байна.¹²⁵

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

---

¹²³ <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/03/10/national/politics-diplomacy/cabinet-bill-shinzo-abe-state-of-emergency-coronavirus/#.Xmr4RaeB1uU>

¹²⁴ <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/03/12/national/japan-third-measures-coronavirus/#.Xmr2BaeB1uV>

¹²⁵ <https://news.mn/r/2278723/>

**ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ МЭДЭЭЛЭЛ АВАХ ЭРХИЙН ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗОХИЦУУЛАЛТ**

(Харьцуулсан судалгаа)

Г.Алтан-Оч, Р.Нургүл

АГУУЛГА

СУДАЛГААНЫ ОРШИЛ

СУДАЛГААНЫ ТОЙМ

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Гадаадын зарим орны мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулийн зарим зохицуулалт

1. Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
2. Бүгд Найрамдах Казахстан Улс
3. Бүгд Найрамдах Эстони Улс

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

СУДАЛГААНЫ ОРШИЛ

Дэлхийн улс орнуудын мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль нь хоорондоо төстэй байх нь түгээмэл байдаг талаар “Freedom of Information Around the World 2006” материалд тэмдэглэжээ. Энэ нь хуулиа батлан гаргаж буй орнууд хуультай орны туршлагыг загвар болгон ашиглаж байгаатай холбоотой юм. Тухайлбал, үүнд Америкийн хууль ихээхэн нөлөө үзүүлсэн байна. Түүнчлэн Канад, Австралийн холбооны болон муж улсын хуулийн загвар Английн уламжлал бүхий орнуудад түгээмэл хэрэглэгдэж байна¹²⁶.

Дээрх материалд дурдсанаар дэлхийн улс орнуудын мэдээлэл авах эрхийн тухай хуульд дараах нийтлэг зохицуулалтын талаар тусгасан байна.

Мэдээлэл авах эрхийг хангах байгууллагууд /Types of bodies covered/¹²⁷

Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль нь голдуу төрийн хүнд суртал бүхий гүйцэтгэх болон захиргааны байгууллагууд болох үндэсний хэмжээний эрүүл мэнд, байгаль орчин, хууль сахиулах, цэргийн, харилцаа холбоо, тээврийн чиг үүргийн яам, агентлагууд, тэдгээрийн харьяа орон нутгийн байгууллагуудтай харилцах харилцааг зохицуулахад чиглэсэн байдаг. Цөөн тохиолдолд хууль тогтоох болон шүүх байгууллагатай харилцах харилцааг зохицуулж болно.

Хуульд төрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх төрийн болон бусад байгууллагыг тодорхой зааж өгөх нь чухал бөгөөд энэ нь хамгийн сайн туршлагад орно. Тухайлбал, Ирланд зэрэг зарим орон хуульдаа холбогдох байгууллагуудын нэрийг тодорхой (positive list of bodies) заасан байдаг. Ингэснээр хамааралтай болон хамааралгүй байгууллагуудыг ойлгоход илүү хялбар болох юм. Гэвч байгууллагыг үүсгэн байгуулах, нэр өөрчлөгдөх, бүтцийн өөрчлөлт хийгдэх болгонд парламентаар, эсхүл ямар нэг зохицуулалтаар уг жагсаалтыг шинэчлэн батлах шаардлага гарах бөгөөд үүнд ихээхэн цаг хугацаа зарцуулах болно. Түүнчлэн Засгийн газар шинэ байгууллагыг нэмэхээс татгалзах тохиолдолд асуудлыг илүү хүндрэлтэй болгоно. Тухайлбал, Ирландад цагдаагийн байгууллага хамааралгүй байна. Канадад хувьчлагдсан болон шинээр байгуулагдсан байгууллагын мэдээллийг авах нь ихээхэн маргаантай байдаг.

Зарим улс орнууд нууц мэдээлэл эзэмших тусгай байгууллагыг оруулдаггүй. Жишээлбэл, Их Британи, Энэтхэгт аюулгүй байдлын болон тагнуулын алба нь ордоггүй.

Энэ нь тухайн байгууллагын бүх үйл ажиллагааг хаалттай болгох ба ингэснээр авлигаас урьдчилан сэргийлэх, албан тушаалаа урвуулан ашиглах, тухайн байгууллагын мэдэлд буй байгаль орчинд учрах аюулын талаарх мэдээлэл зэрэг зайлшгүй хянах механизмыг байхгүй болгоно. Түүнчлэн бусад олон мэдээллийг хаалттай болгох юм.

Тиймээс үүнийг шийдэх сайн арга нь тухайн байгууллагыг хуулийн хүрээнд

¹²⁶ Freedom of Information Around the World 2006: A Global Survey of Access to Government Information Laws, David Banisar, page 20
https://www.researchgate.net/publication/228245794_Freedom_of_Information_Around_the_World_2006_A_Global_Survey_of_Access_to_Government_Information_Laws

¹²⁷ мөн тэнд

хамруулж нууцлах шаардлагатай мэдээллийн хувьд хамгаалах баталгаагаар хангах явдал юм.

Холбооны улсуудын хувьд холбооны хуулиас гадна муж улс бүр нь тус тусдаа хуультай байдаг. Эдгээр хуулиуд нь холбооны хуулиас өмнө батлагдсан байх бөгөөд дэвшилтэт заалтуудыг хожим холбооны хуульд тусгасан байна. Тухайлбал, Америкт бүх муж улс нь тус тусын нээлттэй засгийн газрын хуулийг баталсан бөгөөд тэдгээрийн зарим нь холбооны хууль батлагдахаас олон жилийн өмнө буюу 19-р зууны сүүл, 20-р зууны эхэн үед батлагджээ.

Ихэнх улс оронд хувийн хэвшлийн эзэмшиж буй мэдээллийн авах эрх нь хязгаарлагдмал байх бөгөөд зарим орны хуульд ийм мэдээллийг хэрхэн авч болох талаар зохицуулжээ. Тухайлбал, Өмнөд Африкийн Мэдээлэл авах эрхийг хангах тухай хууль нь хувь хүн болон төрийн байгууллагад шаардлагатай бол хувийн хэвшлийн мэдээллийг албадан авах болон бусад аргаар авч болох талаар зохицуулсан байна. Мөн зохицуулалтыг Антигуа болон Барбудагийн Мэдээлэл авах эрхийн тухай хуульд тусгажээ.

Авах боломжтой мэдээлэл /What is Accessible/¹²⁸

Улс орнуудын мэдээлэл авах эрхийн тухай хуульд хувь хүн ямар мэдээллийг авах эрхтэй байх талаар янз бүрээр тодорхойлсон байдаг. Хуулиа эрт баталсан орнуудын хувьд бичлэг (records), албан ёсны бичиг баримт, файлд хандах эрх гэсэн бол хуулиа шинээр баталсан орнууд голдуу мэдээлэл авах эрх гэж тодорхойлсон байна. Практикт эдгээр тодорхойлолтын хувьд бараг ялгаа байхгүй.

Ихэнх орны хуульд хадгалсан арга хэрэгслээс үл хамааран бүх мэдээллийг авах эрхтэй байх талаар түгээмэл тодорхойлсон. Швед зэрэг зарим оронд боловсруулалтын шатанд буй бичиг баримтыг албан ёсны бичиг баримтад хамруулахгүй, мөн баримт бичгийн төслийг эцсийн шийдвэр гаргахад хэрэглэдэггүй. Энэ нь мэдээллийн өргөн хүрээг хуулийн хамрах хүрээний гадуур үлдээх юм.

Энэтхэгийн Мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулиар хувь хүн хоол хүнсийг амсаж үзэх, зам тавьж буй материалын дээжийг үзэх эрхийг олгосон байна.

Мэдээлэл авах эрх нь зөвхөн бичгэн мэдээлэлд хамааралтай байх талтай. Энэ нь шийдвэр гаргахад аман мэдээлэл (тухайлбал, хуралд хэлсэн үг) шаардлагатай тохиолдолд учир дутагдалтай байдаг. Үүнийг шийдэх сайн арга нь бүх төрлийн мэдээллийг авах боломжийг шаардах явдал юм. Тухайлбал, Дани Улсад шийдвэр гаргахад чухал шаардлагатай аман мэдээллийг хүлээн авсан байгууллага нь тэмдэглэх үүрэгтэй байна.

Мэдээлэл авах эрхийг эдлэх этгээд /Who can ask/¹²⁹

Ихэнх улс орнууд хууль ёсны ашиг сонирхол, иргэний харьяалал, оршин суугаа газраас үл хамааран хүн бүрт мэдээлэл авах боломжийг олгоно. Финланд зэрэг

¹²⁸ Freedom of Information Around the World 2006: A Global Survey of Access to Government Information Laws, David Bainsar, page 22

https://www.researchgate.net/publication/228245794_Freedom_of_Information_Around_the_World_2006_A_Global_Survey_of_Access_to_Government_Information_Laws

¹²⁹ мөн тэнд

зарим улсад хүсэлт гаргагчийг ялгаварлан гадуурхахгүй байхын тулд эзэн тодорхойгүй хүсэлт гаргахыг зөвшөөрдөг.

Хязгаарлагдмал мэдээллийг чөлөөлөх /Exemptions/¹³⁰

Улс орнуудын мэдээлэл авах эрхийн тухай хуульд зарим мэдээллийг авах эрх хязгаарлагдмал байх нь нийтлэг байдаг. Үүнд үндэсний аюулгүй байдал, олон улсын харилцаа, хувийн нууц, худалдааны нууцлал, эрх зүйн албадлага болон нийгмийн хэв журам, нууцын мэдээлэл, дотоод хэлэлцүүлэг зэрэг орно. Ихэнх Парламентын засаглалтай улсуудад Засгийн газарт шийдвэрлүүлэхээр хүргүүлсэн бичиг баримтууд болон Засгийн газрын хуралдааны тэмдэглэлийг тодорхой хугацаагаар авах эрхийг хязгаарладаг. Тухайлбал, Ирланд Улсад энэ нь арван жил байна. Харин Шинэ Зеландад Засгийн газрын баримт бичгийг хүсэлтийн дагуу цаг алдалгүй гаргаж өгдөг.

Ихэнх орны хуульд мэдээллийг, эсхүл түүний зарим хэсгийг нууцад оруулахын өмнө хор хохирлыг тогтоох талаар заасан. Хохирлын тест нь хамгаалагдах мэдээллийн төрлөөс хамааран өөр өөр байна. Хувийн нууц, дотоод шийдвэр, үндэсний аюулгүй байдлыг хамгийн өндөр түвшинд хамгаалах шаардлагатай байдаг.

Зарим орны хуульд "олон нийтийн ашиг сонирхлын тест" хэмээх ойлголтыг оруулсан байдаг. Энэ нь төрийн байгууллага болон хяналтын байгууллагад олон нийтэд ил болгох ашиг сонирхол болон мэдээлэл авах эрхийг хязгаарлах ашиг сонирхлыг тэнцвэржүүлэх үүрэг хүлээлгэнэ. Уг зохицуулалт нь мэдээллийг олон нийтэд ил болгох ашиг сонирхлын ач холбогдол нь ийнхүү ил болгосноор учируулах хор хохирлоос илүү тохиолдолд хор хохирол байгаа ч мэдээллийг олон нийтэд хүргэх боломжийг олгоно. Үүнийг ихэвчлэн зөрчил, авлига, түүнчлэн хувь хүн, хүрээлэн буй орчинд хор хөнөөл учруулахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор мэдээлэл түгээхэд ашигладаг. Зарим улсад үүнийг олон нийтэд чухал хамааралтай аливаа хэрэгцээний улмаас мэдээллийн хязгаарлалтыг чөлөөлөхөд хэрэглэнэ.

Ихэнх орны хуульд хохирлын түвшин нь буурсан тохиолдолд мэдээллийг ил болгох талаар зохицуулсан байна. Зарим орны хуульд тодорхой хугацааны хязгаарлалт тавьдаг. Тухайлбал, Мексикт Холбооны ил тод байдлын тухай хуульд энэ хугацааг арван хоёр жил байхаар заасан байна.

Хүлээлгэх хариуцлага /Sanctions/¹³¹

Бараг бүх улс орон мэдээлэл авах эрхийн тухай хуульдаа төрийн байгууллага, ажилтан хууль зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын талаар заасан байдаг.

Үүнд байгууллага эсхүл, ажилтан мэдээлэл өгөхөөс үндэслэлгүй татгалзах, баримт бичгийг өөрчлөх, устгах тохиолдлууд орно. Тухайн байгууллагад эсхүл, тухайн

¹³⁰ Freedom of Information Around the World 2006: A Global Survey of Access to Government Information Laws, David Banisar, page 22
https://www.researchgate.net/publication/228245794_Freedom_of_Information_Around_the_World_2006_A_Global_Survey_of_Access_to_Government_Information_Laws

¹³¹ Freedom of Information Around the World 2006: A Global Survey of Access to Government Information Laws, David Banisar, page 22-23
https://www.researchgate.net/publication/228245794_Freedom_of_Information_Around_the_World_2006_A_Global_Survey_of_Access_to_Government_Information_Laws

ажилтанд захиргааны болон эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болно. Ихэнх орны хууль нь ноцтой зөрчилд торгууль ногдуулах түүнчлэн, шоронд хорих заалттай байдаг. Тухайлбал, Польшийн Олон нийтийн мэдээллийг авах эрхийн тухай хуульд торгох, эрх чөлөөг нь хязгаарлах эсхүл, нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих шийтгэл хүлээлгэхээр заасан.

Мэдээллийг цахимаар авах боломж /E-FOI/

Мэдээлэл авах эрхийг хангах бас нэг хэлбэр нь цахим системийг ашиглах явдал юм.

Ихэнх улс орнууд мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулиар засгийн газрын байгууллагуудад цахим хуудсандаа тодорхой төрлийн мэдээллийг тогтмол гаргах үүргийг хүлээлгэсэн. Польшийн Олон нийтийн мэдээллийг авах эрхийн тухай хуулийн дагуу төрийн байгууллагууд өөрсдийн бодлого, хууль эрх зүйн зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны зарчим, захиргааны акт болон шийдвэрийн агуулга, төрийн өмчийн талаарх нарийвчилсан мэдээллийг цахим хуудсаараа олон нийтэд мэдээлэх үүрэгтэй.

Эстоний Олон нийтийн мэдээллийн тухай хуулийн дагуу улсын болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагууд, бусад олон нийтийн мэдээллийг эзэмшигчид цахим хуудас хөтлөх үүрэгтэй бөгөөд гэмт хэрэг, эдийн засгийн статистик зэрэг өргөн хүрээний мэдээллийн жагсаалтыг байрлуулах; байгууллагын статус болон бүтцийн нэгжийн талаар; ажилтны ажил үүргийн тодорхойлолт, тэдгээрийн хаяг, мэргэшил, цалингийн хэмжээ; эрүүл мэнд, аюулгүй байдалтай холбоотой мэдээлэл; төсөв, төсвийн төсөл; хүрээлэн буй орчны төлөв байдлын талаарх мэдээлэл; хуулийн төсөл, зохицуулалт, төлөвлөгөө зэрэг мэдээллийг цахим хуудсандаа байрлуулах үүрэгтэй. Мөн эдгээр мэдээллийг "хуучирсан, алдаатай, худал" биш гэдгийг баталгаажуулах шаардлагыг тавьдаг.

Европын холбооны зөвлөл нь мэдээлэл авах эрхийн талаарх журмын дагуу ихэнх баримт бичгээ цахим хэлбэрээр олгох боломжийг бүрдүүлсэн байна.

Ер нь хүсэлт гаргагч цахим шуудан эсхүл, цахим хуудсанд суурилсан маягтыг ашиглан мэдээлэл авах боломжтой. Тухайлбал, Турк Улсад гол яамдууд иргэдэд цахим сүлжээ ашиглан мэдээлэл авах боломжийг бүрдүүлсэн бөгөөд хэрэглэгчийн онлайнаар гаргасан хүсэлтийг идэвхтэй дэмжиж ажилладаг.

Affirmative Publication¹³² буюу Proactive disclosure¹³³

Ихэнх улс орны хуульд засгийн газрын байгууллагуудад зарим төрлийн мэдээллээ тогтмол гаргах үүрэг хүлээлгэсэн нь нийтлэг зохицуулалтын нэг юм. Үүнд засгийн газрын бүтэц, үндсэн албан тушаалтнуудын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл, хууль тогтоомжийн баримт бичиг, бодлого, төлөвлөгөө, маягт, шийдвэр зэрэг орно. Сүүлд хуулиа баталсан орнуудын хувьд зарим төрлийн хориглосон мэдээллийн жагсаалтыг гаргаж өгөх хандлагатай байна.

¹³² Freedom of Information Around the World 2006: A Global Survey of Access to Government Information Laws, David Banisar, page 25
https://www.researchgate.net/publication/228245794_Freedom_of_Information_Around_the_World_2006_A_Global_Survey_of_Access_to_Government_Information_Laws

¹³³ Мөн тэнд

Мэдээллээр идэвхтэй хангах нь төрийн байгууллагуудад ч ашигтай бөгөөд зарим энгийн хүсэлтэд хариу өгөх ажлыг хөнгөвчлөх тул байгууллагын ачааллыг бууруулах юм. Тухайлбал, Европын холбооны зөвлөлийн 2003 оны жилийн тайланд хүмүүс шууд авах боломжтой баримт бичгийн тоо нэмэгдэхийн хэрээр хүсэлт гаргасан баримт бичгийн тоо буурсан талаар тэмдэглэжээ.

***Шүгэл үлээхүй / Whistleblowing*¹³⁴**

Зарим улс оронд мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулиар шүгэл үлээгчийг хамгаалах асуудлыг зохицуулсан. Тухайлбал, Шведийн Хэвлэлийн эрх чөлөөний тухай хууль нь төрийн албан хаагчид төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг нэрээ нууцлан шүүмжлэх үндсэн эрхийг олгосон байна.

СУДАЛГААНЫ ТОЙМ

Энэхүү судалгаанд Казахстан, Эстони, Герман зэрэг улсуудын туршлагыг судлав. Судалгаанд захиалагчаас ирүүлсэн захиалгын дагуу эдгээр улсуудын ижил төрлийн хуулийг авч үзсэн бөгөөд тухайн хуулийн зохицуулах харилцаа, бүтэц, хамрах хүрээ, хуулийг зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын талаар судалсан болно.

Дээрх улсуудын туршлагыг тоймлон авч үзвэл:

Хуулийн зохицуулах харилцаа.

Судалгаанд хамрагдсан улсууд нь хуулийн зохицуулах харилцааг доорх байдлаар тодорхойлсон байна.

Германы Мэдээллийн эрх чөлөөний хуулиар иргэн хүнд Холбооны Улсын яам, төрийн байгууллага болон Холбооны Улс (ХУ)-ын бусад байгууллагуудын албан ёсны мэдээлэлд хандах эрх олгож, мэдээлэл авах харилцааг зохицуулдаг.

Казахстаны Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль нь хүн бүр хуулиар хориглоогүй аливаа хэлбэрээр мэдээллийг чөлөөтэй авах, түгээх зэрэг Үндсэн хуулиар олгосон эрхээ хэрэгжүүлэхэд холбогдох харилцааг зохицуулна.

Эстоний Олон нийтийн мэдээллийн тухай хуулийн (*Public Information Act*¹) зорилго нь олон нийт, хүн бүр ардчилсан нийгмийн засаглал болон нээлттэй нийгмийн зарчимд суурилсан олон нийтэд нээлттэй мэдээллийг ашиглах, нээлттэй байх боломжийг хангах, түүнчлэн, мэдээллээр хангах үүргийн хэрэгжилтийг хянах боломж бүрдүүлэхэд оршино.

Хамрах хүрээ

Герман. Мэдээллийн эрх чөлөө нь зөвхөн эцэслэн батлагдсан бичиг баримтад хамаатай. Хувийн болон байгууллагын мэдээлэлд хамааралгүй бөгөөд зөвхөн хүсэлт гаргагчийн мэдээллийн ашиг сонирхол нь тухайн хүний хамгаалах ашиг сонирхлоос хэтийдсэн, эсхүл хувь хүн өөрөө зөвшөөрсөн бол хувийн мэдээлэлд хандах эрх олгоно. Гэхдээ хувийн хэрэг болон хувийн хэргийн систем доторх

¹³⁴ Freedom of Information Around the World 2006: A Global Survey of Access to Government Information Laws, David Banisar, page 25
https://www.researchgate.net/publication/228245794_Freedom_of_Information_Around_the_World_2006_A_Global_Survey_of_Access_to_Government_Information_Laws

агуулгад хандаж мэдээлэл авах эрхгүй байна. (*Мэдээллийн эрх чөлөө нь Үндсэн хуульд тусгасан “үгээ хэлэх эрх чөлөөтэй” холбоогүй бөгөөд “мэдээлэлд хандах”, “ил тод байдал”, “акттай танилцах” зэрэг утгаар хэрэглэгдэнэ.*)

Казахстан. Тус хууль нь нийтэд мэдээлэхийг хориглосноос бусад мэдээллийг авахтай холбогдох харилцааг зохицуулна. Бусад хууль тогтоомжоор зохицуулсан өргөдөл гаргах, хүсэлт хянан үзэх, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэл түгээх журам зэрэгт хамааралгүй байна.

Эстони. Уг хууль нь мэдээллийг авах, дахин хэрэглэх нөхцөл, журам, арга; мэдээлэл өгөхөөс татгалзах; зарим хязгаарлагдмал мэдээллийг авах журам; мэдээллийн санг бүрдүүлэх, удирдан зохион байгуулах, хянах; мэдээллийн хүртээмж, түүнд төрөөс тавих хяналт зэрэг асуудлыг хамаарна. Нууцын зэрэглэлтэй мэдээлэл, гадаадын мэдээлэл, бусад хуулиар зохицуулагдсан зарим архивын мэдээ баримт болон олон улсын гэрээ, эсхүл тусгай хуульд зохицуулсан мэдээлэлд хамааралгүй болно.

Хариуцлага

Герман Улс нь Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуульд мэдээллийн аюулгүй байдлын талаарх гол зохицуулалтаа тусгасан бөгөөд хариуцлагын талаар Эрүүгийн хуульд зохицуулжээ.

Казахстан Улсын хувьд мэдээлэл авах эрхийг хууль бусаар зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын талаар Захиргааны зөрчлийн тухай хуульд тусгасан бөгөөд мөнгөн торгууль хүлээлгэхээр заасан байна.

Эстони Улс нь Олон нийтийн мэдээллийн тухай хуулиараа (*Public Information Act¹*) хариуцлагын асуудлыг зохицуулсан бөгөөд мөнгөн торгууль хүлээлгэхээр тусгасан. Түүнчлэн хууль зөрчсөн тохиолдолд Эрүүгийн хууль болон Жижиг гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэх хуулийн дагуу хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна.

(*Дэлгэрэнгүйг судалгааны хэсгээс үзнэ үү.*)

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ МЭДЭЭЛЭЛ АВАХ ЭРХИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЗАРИМ ЗОХИЦУУЛАЛТ

1. Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

Зохицуулах харилцаа. Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулиар иргэн хүнд Холбооны Улсын яам, төрийн байгууллага болон Холбооны Улс (ХУ)-ын бусад байгууллагуудын албан ёсны мэдээлэлд хандах эрх олгож, мэдээлэл авахыг нь зохицуулдаг. Ингэхдээ эрх зүй, эдийн засаг, аж ахуй, эсхүл өөр ямар ч байдалтай байсан ашиг сонирхлоо илэрхийлэх, нотлох албагүй.

Захиргааны процессын тухай хуульд зааснаар ХУ-ын яам, төрийн байгууллага нь хувийн хэвшлийн хуулийн этгээд буюу бие хүнд үйлчлэх үүргийн дагуу хүссэн мэдээллийг нь хувийн хэвшлийн этгээдэд гаргаж өгснөөр мэдээлэл өгөх үүргээ хэрэгжүүлж, хандах эрхийг хангадаг.

“Мэдээллийн эрх чөлөө” гэдэг ойлголт нь өргөн хүрээтэй, олон салаа утгатай учир буруу ойлгогдох эрсдэлтэй аж. Мэдээллийн эрх чөлөө нь Үндсэн хуульд тусгагдсан “Үгээ хэлэх эрх чөлөө”-тэй огт холбоогүй юм. Тиймээс “Мэдээлэлд хандах”, “Ил тод байдал” (Хамбург муж улс), эсхүл “Акттай танилцах” (Бранденбург муж улс) хэмээх ойлголтууд илүү оновчтой ажээ.

Мэдээллийг цаашид хэрхэн ашиглах асуудлыг энэ хуулиар бус харин Мэдээллийг цаашид ашиглах тухай хуулиар зохицуулж байна.

Хамрах хүрээ. Холбооны Улсын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль¹³⁵ 2006 оны 1-р сарын 01-ний өдрөөс мөрдөгдөж эхлэхээс өмнө Холбооны Улсын хэмжээнд иргэн нь төрийн байгууллагын акттай танилцах эрхгүй байсан. Энэ хооронд ХБНГУ-ын 13 муж улс өөрийн эрх мэдлийн хүрээнд тусдаа Муж Улсын мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийг баталж, мөрдүүлээд байна.

Бавари, Нидерзаксен болон Заксен гэсэн гурван муж улсууд ийм тусгайлсан хуульгүй аж.

Харин Хамбург, Бремен, Райнланд-Пфалц муж улсад мэдээлэл авах хүсэлт гаргахаас гадна мэдээлэлжүүлэх үүрэг бүхий байгууллагууд мэдээллийг идэвхтэй хэвлэн нийтлэж байхаар зохицуулсан Ил тод байдлын тухай хуультай ажээ.

Уг хуульд мэдээлэлд хандах эрхийг хязгаарлагдмал хангах, эсхүл бүр мөсөн гаргаж өгөхгүй байх олон хориглох заалтууд тусгагдсан байна.

Мэдээллийн эрх чөлөө нь зөвхөн эцэслэн батлагдсан бичиг баримтад хамаатай бөгөөд төлөвлөлтийн шатанд яваад хандах эрхийг олгохгүй.

Мэдээллийн эрх чөлөөнд цаашлаад хувийн болон байгууллагын мэдээлэл багтахгүй. Хүсэлт гаргагчийн мэдээллийн ашиг сонирхол нь тухайн хүний хамгаалах ашиг сонирхлоос хэтийдсэн, эсхүл хувь хүн өөрөө зөвшөөрсөн бол

¹³⁵ Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль (герман)-Informationsfreiheitsgesetz
<https://de.wikipedia.org/wiki/Informationsfreiheitsgesetz>

хувийн мэдээлэлд хандах эрх олгоно. Гэхдээ хувийн хэрэг болон хувийн хэргийн систем доторх агуулгад хандаж мэдээлэл авах эрхгүй. Нэр болон ажилтны албан байгууллагын хаягийн тухай мэдээлэлд хандах эрхийг үндсэндээ хангана. Энэ нь мэргэжлийн шинжээчийн мэдээлэлд мөн хамаарна.

Холбооны Улсын Мэдээний болон Үндсэн хуулийг хамгаалах албанд салбарын түвшинд хорио тогтоосон аж. Эдгээр нь Холбооны Улсын сангийн яамандаа мэдээлэл өгөх үүрэг багатай ч 2013 онд ХУ-ын нэгдсэн төсвийн журамд оруулсан өөрчлөлтөөр тухайн салбарыг уг хуулийн хамрагдах хүрээнээс гаргажээ.

Бундестаг нь Германы Бундестагийн Судалгааны албаны боловсруулсан ажлуудыг нийтлэхийг олон жил цааргалсны эцэст 2015 онд ХУ-ын Захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гарч, 2016 оны 2-р сарын 18-ны өдрөөс хойш захиалгын дагуу боловсруулсан бүх мэргэжлийн шинжээчийн дүгнэлтийг Бундестагийн веб хуудаст нийтэлдэг болсон байна.

Хуулийн бүтэц. Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль (“Холбооны Улсын Мэдээлэл хандалтын зохицуулалтын тухай хууль”) ¹³⁶ нь доорх зүйл заалтаас бүрдэнэ. Үүнд:

1. Ерөнхий зүйл
2. Нэр томьёо, ойлголтын тодорхойлолт
3. Нийтийн тусгай зүйлийг хамгаалах
4. Төрийн байгууллагын шийдвэр гаргах процессыг хамгаалах
5. Хувь хүнтэй холбоотой өгөгдлийг хамгаалах
6. Оюуны өмч болон байгууллага, аж ахуйн нэгжийн нууцыг хамгаалах
7. Хүсэлт гаргах ба процесс
8. Гуравдагч этгээдийн оролцооны процесс
9. Хүсэлтийг татгалзах; Шүүх
10. Хураамж, төлбөр
11. Хэвлэн нийтлэх үүрэг
12. Мэдээллийн эрх чөлөөний Холбооны Улсын Төлөөлөгч
13. (Гарчиггүй)
14. Тайлан, үнэлгээ
15. Хүчин төгөлдөр болох

Процесс. Төрийн байгууллага нь ерөнхийдөө зөвхөн хүсэлтийг үндэслэн мэдээллээр хангах боломж олгоно. Ингэхдээ “даруйхан” мэдээлэл өгөх, акттай танилцах боломж олгох, эсхүл “бусад байдлаар”, жишээлбэл, ярианы бичлэг сонсгох буюу мэдээллийн санд хайлт хийлгүүлнэ. Хүсэлт нь хэвшмэл загваргүй бичгээр үйлдсэн байх, эсхүл амаар буюу телефон утсаар байж болно. Төрийн байгууллага нь 500 евро хүртэлх хэмжээний төлбөр, хураамж авч болно. Хүсэлтийг гүйцэтгэхэд Захиргааны хэргийн процессын тухай хуульд заасан журмыг мөрдөнө. Хүсэлтийг татгалзах нь захиргааны акт бөгөөд шүүхэд давж заалдах боломжтой.

Байгууллагын нууц үгүй болсноор, гуравдагч этгээдэд мэдээлэл өгөхийг нийтлэг

¹³⁶ Холбооны Улсын Мэдээлэл хандалтын зохицуулалтын тухай хууль (Мэдээллийн эрх чөлөөний хууль)- Gesetz zur Regelung des Zugangs zu Informationen des Bundes <https://www.gesetze-im-internet.de/ifg/>

байдлаар хориглох боломжгүй болдог. Иймд төрийн байгууллагууд тохиолдол бүр дээр гуравдагч этгээдийн хамгаалах үнэ цэнэ, дээд түвшний ашиг сонирхол зэргийг сайтар нягталж шалгасны эцэст мэдээлэл гаргаж өгөх хэрэгтэй болж байна.

Хүлээлгэх хариуцлага. ХБНГУ-д Мэдээллийн эрх чөлөөний хуулиар мэдээллийн аюулгүй байдлын гол зохицуулалтаа хийгээд “хариуцлага”-ын талаар Эрүүгийн хуульдаа тусгасан нь дэвшилттэй буюу мэдээлэл аль болох нээлттэй байх зарчмыг хэрэгжүүлэхэд илүү дөхөмтэй болсныг судлаачид тэмдэглэдэг.¹³⁷

2. Бүгд Найрамдах Казахстан улс

Тус улсад мэдээлэл авах эрхийн талаарх асуудлыг Мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулиар (*О доступе к информации*) зохицуулдаг.

Зохицуулах харилцаа. Энэ хууль нь хүн бүр хуулиар хориглоогүй аливаа хэлбэрээр мэдээллийг чөлөөтэй авах, түгээх зэрэг Үндсэн хуулиар олгосон эрхээ хэрэгжүүлэхэд холбогдох харилцааг зохицуулна¹³⁸.

Хуулийн бүтэц. Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль (*О доступе к информации*) нь 21 зүйлтэй байна. Үүнд:

- 1 дүгээр зүйл. Үндсэн ойлголт
- 2 дугаар зүйл. Мэдээлэл авах талаарх Казахстан улсын хууль тогтоомжууд
- 3 дугаар зүйл. Хуулийн хамрах хүрээ
- 4 дүгээр зүйл. Мэдээлэл авах эрхийг хангах үндсэн зарчим
- 5 дугаар зүйл. Мэдээлэл авах эрхийг хязгаарлах
- 6 дугаар зүйл. Авах эрхийг хязгаарлаагүй мэдээлэл
- 7 дугаар зүйл. Мэдээлэл ашиглагчийн эрх, үүрэг
- 8 дугаар зүйл. Мэдээлэл эзэмшигч
- 9 дүгээр зүйл. Мэдээлэл эзэмшигчийн эрх, үүрэг
- 10 дугаар зүйл. Мэдээлэл авах эрхийг хангах арга замууд
- 11 дүгээр зүйл. Хүсэлтийн дагуу мэдээлэл өгөх
- 12 дугаар зүйл. Мэдээлэл эзэмшигч нь байрлаж буй байрандаа мэдээллийг хэрхэн байршуулах тухай
- 13 дугаар зүйл. Төрийн байгууллага болон тэдгээрийн харьяа байгууллагуудын хуралдааны талаарх мэдээллийг авах эрхээр хангах
- 14 дүгээр зүйл. Төв гүйцэтгэх байгууллагын удирдлага, Засаг дарга, үндэсний дээд боловсролын байгууллагын дарга нарын тайлан
- 15 дугаар зүйл. Мэдээллийг хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд нийтлэх
- 16 дугаар зүйл. Интернетийн орчинд мэдээлэл байршуулах
- 17 дугаар зүйл. Мэдээллийг "Цахим засгийн газар" цахим хуудсанд байршуулах
- 18 дугаар зүйл. Мэдээлэл авах эрхийг хууль бусаар хязгаарласан талаар гомдол гаргах
- 19 дүгээр зүйл. Мэдээлэл авах асуудлыг хариуцах комиссын тухай
- 20 дугаар зүйл. Мэдээлэл авах тухай хууль тогтоомжийг зөрчсөн тохиолдолд

¹³⁷ Ч.Базар 2011

¹³⁸ Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль (*О доступе к информации*), <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401>

хүлээлгэх хариуцлага

21 дүгээр зүйл. Хуулийг хэрэгжүүлэх журам зэрэг болно.

Хамрах хүрээ¹³⁹. Энэ хууль Казахстан Улсын нутаг дэвсгэрт хүчин төгөлдөр үйлчлэх бөгөөд нийтэд мэдээлэхийг хориглосноос бусад мэдээллийг авахтай холбогдох харилцааг зохицуулна. Захиргааны хэргийн тухай, Эрүүгийн байцаан шийтгэх тухай, Иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиудад заасан хувь хүн болон хуулийн этгээдийн гаргасан өргөдөлд хамааралгүй. Мөн Үндэсний архивын сан болон архивын тухай хуульд заасан хүсэлт хянан үзэх талаарх журамд хамааралгүй болно. Түүнчлэн, Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн тухай хуульд тусгасан хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэл өгөх журамд хамааралгүй байна.

Хүлээлгэх хариуцлага¹⁴⁰. Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль тогтоомжийг зөрчвөл Казахстан улсын хууль тогтоомжид заасны дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ.

Мэдээлэл авах эрхийг хууль бусаар хязгаарлах тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын талаар Захиргааны зөрчлийн тухай хуульд (Об административных правонарушениях) зохицуулсан байна¹⁴¹. Үүнд:

1. Мэдээлэл өгөхөөс үндэслэлгүй татгалзах, санаатай буруу мэдээлэл өгөх тохиолдолд албан тушаалтан, жижиг үйлдвэрлэл эрхлэгч, ашгийн бус байгууллагад 30, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчид 50, томоохон үйлдвэрлэл эрхлэгчид 100 торгуулийн нэгжтэй тэнцэх мөнгөн торгууль ногдуулна.
2. Интернетийн орчин, олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр худал, буруу мэдээлэл түгээх тохиолдолд албан тушаалтан, жижиг үйлдвэрлэл эрхлэгч, ашгийн бус байгууллагад 30, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчид 50, томоохон үйлдвэрлэл эрхлэгчид 100 торгуулийн нэгжтэй тэнцэх мөнгөн торгууль ногдуулна.
3. Авах эрхийг хязгаарлаагүй мэдээллийг хязгаарласан мэдээллийн ангилалд оруулах тохиолдолд албан тушаалтанд 20 торгуулийн нэгжтэй тэнцэх мөнгөн торгууль ногдуулна.
4. 1 болон 3-т заасан тохиолдлыг захиргааны хариуцлага хүлээлгэснээс хойш 1 жилийн дотор давтан үйлдвэл албан тушаалтан, жижиг үйлдвэрлэл эрхлэгч, ашгийн бус байгууллагад 50, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчид 100, томоохон үйлдвэрлэл эрхлэгчид 300 торгуулийн нэгжтэй тэнцэх мөнгөн торгууль ногдуулна.

*Жич: торгуулийн нэгж (месячный расчетный показатель) нь 2020 оны байдлаар 2525-2651 тенгетэй тэнцүү байна*¹⁴². Тенге нь Казахстан улсын мөнгөн тэмдэгт болно.

¹³⁹ Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль (О доступе к информации), 3 дугаар зүйл, <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401>

¹⁴⁰ Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль (О доступе к информации), 20 дугаар зүйл <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401>

¹⁴¹ Захиргааны зөрчлийн тухай хууль (Об административных правонарушениях), 456-1 дүгээр зүйл <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>

¹⁴² https://finance.kz/articles/2020_zhyl_aylyq_eseptik_korsetkish_aek_pen_en_tomengi_zhalaqy_molsheri_etzh-1402

3. Бүгд Найрамдах Эстони улс

Эстони улсад уг асуудлыг Олон нийтийн мэдээллийн тухай хуулиар (*Public Information Act*¹⁴³) зохицуулж байна.

Зохицуулах харилцаа¹⁴³. Энэхүү хуулийн зорилго нь олон нийт, хүн бүр ардчилсан нийгмийн засаглал болон нээлттэй нийгмийн зарчимд суурилсан олон нийтэд нээлттэй мэдээллийг ашиглах, нээлттэй байх боломжийг хангах, түүнчлэн, мэдээллээр хангах үүргийн хэрэгжилтийг хянах боломж бүрдүүлэхэд оршино.

Хуулийн бүтэц. Олон нийтийн мэдээллийн тухай хууль (*Public Information Act*¹⁴³) нь дараах бүлгүүдтэй байна. Үүнд:

- 1 дүгээр бүлэг. Ерөнхий зүйл
- 2 дугаар бүлэг. Мэдээлэл авах эрх бүхий байгууллагууд
- 3 дугаар бүлэг. Хүсэлтийн дагуу мэдээлэл авах зөвшөөрөл олгох
- 4 дүгээр бүлэг. Мэдээллийг тодруулах
- 5 дугаар бүлэг. Хязгаарлагдмал мэдээлэл
- 5¹ дугаар бүлэг. Мэдээллийн сан
- 6 дугаар бүлэг. Хяналт
- 6¹ дугаар бүлэг. Хүлээх хариуцлага
- 7 дугаар бүлэг. Хэрэгжүүлэх нөхцөл зэрэг болно.

Хамрах хүрээ¹⁴⁴. Энэ хууль нь дараах асуудлыг хамаарна. Үүнд:

- мэдээлэл авах болон мэдээллийг дахин хэрэглэх нөхцөл, журам, арга, түүнчлэн, мэдээлэл өгөхөөс татгалзах үндэслэл;
- ашиглах эрх нь бусад хууль тогтоомжид зохицуулагдаагүй хязгаарлагдмал мэдээллийг авах эрх олгох журам;
- мэдээллийн сан бүрдүүлэх, удирдах үндэслэл, мэдээллийн сангийн удирдлагын хяналт;
- мэдээллийн хүртээмжийг зохион байгуулахад төрийн хяналт тавих журам зэрэг болно.

Хуульд дараах асуудлууд хамааралгүй байна. Үүнд:

- нууцад хамаарах хугацаа дуусаагүй төрийн нууцын зэрэглэлтэй эсхүл, гадаадын мэдээлэл;
- Архивын тухай хуульд заасан журмын дагуу хэрэглэгдэх Үндэсний болон орон нутгийн засаг захиргааны архивын мэдээ, баримтууд (авах эрхийг хязгаарласнаас бусад);
- Санамж бичгийн хариу болон тайбар хүсэх тухай хуульд (*Response to Memoranda and Requests for Explanations Act*) заасан журмын дагуу хариу өгөхдөө бүртгэгдсэн мэдээллийг судалж дүн шинжилгээ хийх, нэмэлт мэдээлэл цуглуулах, баримтжуулах шаардлагатай тохиолдол;
- мэдээлэл авах журам, арга хэлбэр нь олон улсын гэрээ, эсхүл тусгай хуульд өөрөөр зохицуулагдсан хязгаарлагдмал мэдээлэл болон тусгай нөхцөл бүхий мэдээлэл зэрэг орно.

¹⁴³ Олон нийтийн мэдээллийн тухай хууль (*Public Information Act*¹), 1 дүгээр бүлэг, 1 дүгээр зүйл
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>

¹⁴⁴ Олон нийтийн мэдээллийн тухай хууль (*Public Information Act*¹), 1 дүгээр бүлэг, 2 дугаар зүйл,
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>

Түүнчлэн энэ хуультай холбоотой захиргааны хэрэгт холбогдох асуудлыг Захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулиар зохицуулна.

Хүлээлгэх хариуцлага¹⁴⁵. Хуульд зааснаар олон нийтэд буруу мэдээлэл түгээх, дотоод хэрэгцээнд зориулагдсан мэдээллийг задруулах эсхүл, Мэдээлэл хамгаалах газрын (*Data Protection Inspectorate*) дүрэм, зааврыг дагаж мөрдөөгүй бол 300 хүртлэх нэгжтэй тэнцэх мөнгөн торгуулиар торгох шийтгэл хүлээлгэнэ.

Мөн хууль зөрчсөн тохиолдолд Эрүүгийн хуулийн (*Penal Code*) Ерөнхий хэсэг болон Жижиг гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн (*Code of Misdemeanour Procedure*) дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ.

---

¹⁴⁵ Олон нийтийн мэдээллийн тухай хууль (*Public Information Act*¹), 6¹ дугаар бүлэг, 54¹ дүгээр зүйл, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Олон нийтийн мэдээллийн тухай хууль (*Public Information Act*¹)
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>
- Мэдээлэл авах эрхийн тухай хууль (*О доступе к информации*)
<http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000401>
- Захиргааны зөрчлийн тухай хууль (*Об административных правонарушениях*), <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235>
- Төрийн өмчийн тухай хууль (*О государственном имуществе*), 1 дүгээр зүйл
<http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z110000041>
- Холбооны Улсын Мэдээлэл хандалтын зохицуулалтын тухай хууль
(Мэдээллийн эрх чөлөөний хууль) - Gesetz zur Regelung des Zugangs zu
Informationen des Bundes <https://www.gesetze-im-internet.de/ifg/>
- Freedom of Information Around the World 2006: A Global Survey of Access to
Government Information Laws, David Banisar
https://www.researchgate.net/publication/228245794_Freedom_of_Information_Around_the_World_2006_A_Global_Survey_of_Access_to_Government_Information_Laws

3 БҮЛЭГ

ЭРХ ЗҮЙ, ТӨРИЙН БАЙГУУЛАЛ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ҮНДЭСНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ ТӨРИЙН БОДЛОГО, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААГ ЗОХИЦУУЛАХ БАЙГУУЛЛАГЫН ЧИГ ҮҮРЭГ

(Харьцуулсан судалгаа)

Р.Оргилмаа, Д.Халиун

Нэг. Гадаадын зарим орны үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн үндсэн чиг үүрэг

Энэхүү лавлагаанд гадаадын 20 улс орны Үндэсний Аюулгүй байдлын Зөвлөл, түүнтэй адилтгах байгууллагын голлох чиг үүрэг болон харьяалах субъектийн талаар авч үзэв.

Тус байгууллагын чиг үүргийн хувьд газарзүйн байршил, түүх, Үндсэн хуулийн суурь үзэл баримтлал зэргээс шалтгаалаад улс орон бүрт харилцан адилгүй байх хэдий ч лавлагаанд хамрагдсан улс орнуудын хувьд голлох чиг үүрэг нь нийтлэг байна.

Эдгээр байгууллага нь ихэвчлэн Ерөнхийлөгч болон Ерөнхий сайдын харьяанд, цөөн тохиолдолд засгийн газрын бие даасан агентлаг хэлбэрээр үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлдэг байна.

Дэлхийн улс орнуудын Үндэсний Аюулгүй байдлын Зөвлөлийн голлох чиг үүрэг:

- Үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой асуудлуудыг хэлэлцэн, болзошгүй нөхцөл байдлыг дүгнэж, авах арга хэмжээг эрэмбэлэх;
- Ерөнхийлөгч болон Ерөнхий сайдад үндэсний аюулгүй байдал, гадаад бодлогын талаар шаардлагатай асуудлаар зөвлөгөө өгөх, зөвлөхийн үүрэг гүйцэтгэх;
- Үндэсний аюулгүй байдлын асуудлаар бодлого боловсруулах, эсхүл бодлого боловсруулах үйл явцад санал, зөвлөмж гаргах;
- Үндэсний аюулгүй байдлын асуудлыг хамаарсан яамдын үйл ажиллагааг нэгтгэн зангидах, зохицуулах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх;
- Үйл ажиллагааны хэрэгжилт, гүйцэтгэлд хяналт тавих зэрэг болно.

Хүснэгт 1. Зарим улс орнуудын ҮАБЗ-ийг харьяалах субъект

Д/д	Харьяалах субъект	Улсын нэр
1.	Ерөнхийлөгч	АНУ, Бразил, Гүрж, Иран, Кени, Сьерра-Леон, Өмнөд Африк, Серб, Франц, Эстони;
2.	Ерөнхий сайд	Австрали, Армени, Бангладеш, Израил, Их Британи, Словени, Тринидад-Тобаго;
3.	Засгийн газрын бие даасан агентлаг	Чех, Энэтхэг;
4.	Бусад	Канад ¹⁴⁶ - Аюулгүй байдлын тодорхой асуудлыг хамаарсан

¹⁴⁶ Governance. Unlike the other four nations discussed above, Canada has multiple Cabinet committees responsible for various aspects of national security:

- The Cabinet Committee on Intelligence & Emergency Management is the only one chaired by the Prime Minister. Its vice-chair is the Minister of Justice and Attorney General, and the members are the Ministers of: Global Affairs; Public Services and Procurement; Public Safety and Emergency Preparedness; Fisheries, Oceans and the Canadian Coast Guard; Health; and National Defence;

		Засгийн газрын хороодыг Ерөнхий сайд болон салбарын сайд нар тэргүүлнэ.
--	--	---

Хоёр. Гадаадын зарим орны Үндсэн хуульд аюулгүй байдлын асуудал хариуцсан байгууллага (ҮАБЗ)-тай холбоотой асуудлыг зохицуулсан байдал

Энэхүү судалгаанд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагатай холбоотой асуудлыг Үндсэн хуульдаа тусгасан 26 улсыг түүвэрлэн авч судалсан болно. (Хүснэгт 2.)

Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудаас Үндсэн хуульдаа Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагыг Ерөнхийлөгч даргална гэж заасан 21 улс, Ерөнхий сайд тэргүүлнэ гэж заасан 3 улс (Армен, Косово, Непал) байна. (Хүснэгт 3.)

Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын тайлагнах процедуртай холбоотой зохицуулалтыг Үндсэн хуульдаа тусгасан 2 улс байгаагаас Кени Улсын холбогдох байгууллага нь жил бүр Парламентад тайлагнах бол Непал Улсын хувьд жил бүрийн тайлангаа Ерөнхийлөгчид хүргүүлж, Сайд нарын Зөвлөлөөр дамжуулан Парламентад танилцуулдаг байна. (Хүснэгт 4.)

Улс орнуудын Үндсэн хуульдаа холбогдох байгууллагын чиг үүргийг хэрхэн тусгасныг авч үзвэл судалгаанд хамрагдсан орнуудаас Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын бие даан болон бусад субьекттэй хамтран хэрэгжүүлэх чиг үүргийг тусгасан 19 улсаас бие даан хэрэгжүүлэх чиг үүргийг 17 улс, бусад субьекттэй хамтран хэрэгжүүлэх чиг үүргийг 6 улс тусгасан байна. Бие даан хэрэгжүүлэх чиг үүргийг ерөнхийд нь тоймловол:

- Ерөнхийлөгч болон Ерөнхий сайдад үндэсний аюулгүй байдал, гадаад бодлогын талаар шаардлагатай асуудлаар зөвлөгөө өгөх, зөвлөхийн үүрэг гүйцэтгэх;
- Үндэсний аюулгүй байдлын асуудлаар бодлого боловсруулах, эсхүл бодлого боловсруулах үйл явцад санал, зөвлөмж гаргах;
- Үндэсний аюулгүй байдлын асуудлыг хамаарсан яамдын үйл ажиллагааг

-
- The Cabinet Committee on Canada in the World and Public Security is chaired by the Minister of Public Safety and Emergency Preparedness and the vice-chair is the Minister of International Trade. Committee members include the Ministers of: International Development and La Francophonie; Global Affairs; Science; Transport; National Revenue; Agriculture and Agri-Food; Immigration, Refugees, and Citizenship; Environment and Climate Change; and National Defence;
  - The Cabinet Committee on Canada-US Relations is chaired by the Minister of International Trade and the vice-chair is the Minister of Public Safety and Emergency Preparedness. Members are the Ministers of: Small Business and Tourism; Global Affairs; Science, Transport; Agriculture and Agri-Food; Immigration, Refugees and Citizenship; Environment and Climate Change; and National Defence; and
  - The Cabinet Committee on Defence Procurement also operates within what in most other nations would be considered the national security envelope, although clearly with a different focus than the others. This committee is made necessary by Canada's unique multi-department machine reference procurement and is chaired by the Minister of Natural Resources.

нэгтгэн зангидах, зохицуулах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх зэрэг болно.

Үндсэн хуульдаа Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын бүтэц, үйл ажиллагааг тогтоох субъекттэй холбоотой зохицуулалтыг тусгасан улс орнуудын хувьд Ерөнхийлөгч тогтооно гэж заасан – 1 улс (Турк), хуулиар тогтооно гэж заасан 10 улс, Зөвлөл өөрөө тогтооно гэж заасан 2 улс (Чили, Гана) байна. (Хүснэгт 6.)

Үндсэн хуульд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын гишүүдийг томилох субъектийг заасан 6 улс байгаагаас гишүүдийг Ерөнхийлөгч томилно гэж заасан 2 улс (Гүрж, Македон), Ерөнхийлөгч дэд Ерөнхийлөгчтэй хамтран, Парламент болон хуулиар гэж заасан тус бүр 1 улс байна. (Хүснэгт 7.)

Хүснэгт 2. Гадаадын зарим улсын Үндсэн хуульд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын нэр

д/д	Улсын нэр	Нэр	Байгууллагын нэр
<i>Парламентын засагтай</i>			
1.	Албани	ҮАБЗ	The National Security Council
2.	Армен	АБЗ	Security Council
3.	Болгар	ЗҮАБЗ	The Consultative National Security Council
4.	Киргиз	АБЗ	Security Council
5.	Косово	АБЗ	Security Council
6.	Монтенегро	БХАБЗ	The Defense and Security Council
7.	Непал	ҮБХЗ	National Defense Council
8.	Тунис	ҮАБЗ	National Security Council
9.	Чех	ТАБЗ	The State Security Council
<i>Ерөнхийлөгчийн засагтай / Хагас Ерөнхийлөгчийн засагтай</i>			
10.	Азербайжан	АБЗ	Security Council
11.	Беларусь	АБЗ	Security Council
12.	БНСУ	ҮАБЗ	National Security Council
13.	Казахстан	АБЗ	The Security Council
14.	Кени	ҮАБЗ	The National Council of Security
15.	Македон	АБЗ	Security Council of the Republic
16.	Польш	ҮАБЗ	National Security Council
17.	Румын	ҮБХДЗ	The Supreme Council for National Defense
18.	Тажикистан	АБЗ	Security Council
19.	Турк	ҮАБЗ	National Security Council
20.	Туркменистан	ҮАБЗ	National Security Council
21.	Уганда	ҮАБЗ	National Security Council
22.	Украин	ҮАББХЗ	The Council of National Security and Defence
<i>Бусад (дуалист хаант засагтай, нэг намын засагтай, теократ, гм.)</i>			
23.	АНЭУ	БХДЗ	Supreme Defense Council
24.	Вьетнам	ҮБХАБЗ	National Defence and Security Council
25.	Иран	ҮАБДЗ	Supreme Council for National Security
26.	Мьянмар	ҮБХАБЗ	National Defence and Security Council

Хүснэгт 3. Үндсэн хуульд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын харьяаллыг тусгасан байдал

д/д	Даргалагч	Зохицуулалт	Улсын нэр
1.	Ерөнхийлөгч	ҮАБЗ нь Ерөнхийлөгчийн дэргэдэх зөвлөх байгууллага	Албани, Украин

		Ерөнхийлөгч хуралдуулж, даргална	Чили
		Ерөнхийлөгч байгуулна	Азербайжан, Казахстан
		Ерөнхийлөгч байгуулж, даргална	Беларусь, ОХУ, Тажикистан, АНЭУ
		Ерөнхийлөгч даргална	Болгар, Египет, Гүрж, Иран, Кени, БНСУ, Македон ¹⁴⁷ , Монтенегро, Мьянмар, Тунис, Уганда, Вьетнам ¹⁴⁸
2.	Ерөнхий сайд	Ерөнхий сайд тэргүүлнэ	Армен, Косово ¹⁴⁹ , Непал

Хүснэгт 4. Үндсэн хуульд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын тайлагнахтай холбоотой зохицуулалтыг тусгасан байдал

д/д	Тайлагнах	Зохицуулалт	Улсын нэр
1.	Парламентад	Зөвлөл нь улсын аюулгүй байдлын талаар жил бүр Парламентад тайлагнана.	Кени
2.	Ерөнхийлөгчөөр дамжуулан Парламентад	ҮБХЗ нь жил бүрийн тайлангаа Ерөнхийлөгчид өргөн мэдүүлнэ. Ерөнхийлөгч тайланг Сайд нарын Зөвлөл (ЗГ)-өөр дамжуулан Холбооны хууль тогтоох байгууллагад танилцуулна.	Непал

Хүснэгт 5. Үндсэн хуульд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын чиг үүргийг тусгасан байдал

д/д	Улсын нэр	Байгууллагын чиг үүрэг	
		Үндсэн чиг үүрэг	Бусад субъекттэй хамтран хэрэгжүүлэх чиг үүрэг
1.	Чили	- Үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой бүхий л асуудлаар Ерөнхийлөгчид зөвлөнө	- Ерөнхийлөгч зөвлөлийг хуралдуулах хүсэлт гаргаж болно, онц байдлын үед Зөвлөлийг Ерөнхийлөгч даргална
2.	Армен	Батлан хамгаалах бодлогын ерөнхий удирдамжийг ҮАБЗ тодорхойлно. Тус ерөнхий удирдамжийн хүрээнд Батлан хамгаалахын сайд зэвсэгт хүчнийг командална.	
3.	Чех	ТАБЗ нь түүнд ЗГ-аас олгосон эрхийн хүрээнд улсын аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой арга хэмжээний Засгийн газрын саналыг бэлтгэнэ.	
4.	Египет	Зөвлөл нь улсын аюулгүй байдлыг хангах стратеги боловсруулж, төрөл бүрийн аюул заналыг арилгах, ҮАБ-д заналхийлэх гадаад, дотоод эх үүсвэрүүдийг тогтоох, тэдгээрийг арилгах шаардлагатай арга хэмжээ авах; -Зөвлөл хуралдаанд шаардлагатай экспертүүдийг оролцуулах ба тэдгээр нь саналын эрхгүй оролцоно.	
5.	Гүрж	ҮАБЗ-ийг улсын зэвсэгт хүчний хөгжил болон батлан хамгаалах	Ерөнхийлөгч ЗГ-ын хуралдаанаар тодорхой асуудлуудыг

¹⁴⁷ БНУ-ын Ерөнхийлөгч нь АБЗ-ийн Ерөнхийлөгч байна.

¹⁴⁸ Коллегийн зарчмаар ажиллаж, олонхийн саналаар асуудлыг шийдвэрлэнэ.

¹⁴⁹ Ерөнхийлөгч зөвлөлийг хуралдуулах хүсэлт гаргаж болно, онц байдлын үед Зөвлөлийг Ерөнхийлөгч даргална.

		ажлыг зохион байгуулах зорилгоор байгуулна.	хэлэлцүүлэх хүсэлт гаргах эрхтэй бөгөөд хэлэлцүүлэгт ҮАБЗ-ийн Нарийн бичгийн дарга болон бусад гишүүд оролцоно. - Зэвсэгт хүчний тоог Парламентын нийт гишүүдийн олонхын саналаар, ҮАБЗ-ийн зөвлөмжийн үндсэн дээр тогтооно.
6.	Иран	1. Удирдагч тодорхойлсон ерөнхий бодлогын хүрээнд батлан хамгаалах болон үндэсний аюулгүй байдлын бодлогыг тодорхойлох. 2. Ерөнхий батлан хамгаалах, аюулгүй байдлын бодлоготой холбогдуулан улс төр, тагнуул, нийгэм, соёл, эдийн засгийн чиглэлээр үйл ажиллагаагаа зохицуулах. 3. Дотоод болон гадаад аюул заналхийлж буй улс орны материалист болон оюуны нөөцийг ашиглах.	
7.	БНСУ	ҮАБЗ-ийг Төрийн зөвлөлөөр хэлэлцэхээс өмнө үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой цэрэг, гадаад, дотоод бодлогыг боловсруулахад Ерөнхийлөгчид зөвлөгөө өгөх зорилгоор байгуулна.	
8.	Косово	БНУ-ын АБЗ нь Ерөнхийлөгч, Засгийн газартай хамтран БНУ-ын аюулгүй байдлын стратегийг боловсруулна. БНУ-ын АБЗ нь мөн БНУ-ын аюулгүй байдалтай холбоотой бүхий л асуудлаар зөвлөх чиг үүрэгтэй байна.	Ерөнхийлөгч онц байдал зарлах: Онц байдлын үед АБЗ нь зөвхөн онц байдлын үед хамааралтай чиг үүргийг хэрэгжүүлэх бөгөөд хуульд заасны дагуу Ерөнхийлөгч даргална. Онц байдлын үед АБЗ нь Засгийн газар, Ассамблей болон олон улсын байгууллагуудтай нягт хамтран ажиллана.
9.	Македон	АБЗ нь БНУ-ын аюулгүй байдал, батлан хамгаалахтай холбоотой асуудлыг авч үзэж, Ассамблей болон Засгийн газар бодлогын санал боловсруулна.	
10.	Монтенегро	БХАБЗ нь: - Зэвсэгт хүчнийг командлах шийдвэр гаргах; - Улсын аюулгүй байдлын талаар шинжилгээ, үнэлгээ хийж холбогдох арга хэмжээ авах шийдвэр гаргах; - Зэвсэгт хүчний офицеруудыг томилох, дэвшүүлэх, үүргээс нь чөлөөлөх; - Онц болон дайны байдал зарлах саналыг Парламентад мэдүүлэх; - Зэвсэгт хүчнийг олон улсын	Ерөнхийлөгч БХАБЗ-ийн шийдвэрийн үндсэн дээр Зэвсэгт хүчнийг командална.

		ажиллагаанд ашиглах саналыг гаргах; - Үндсэн хууль болон бусад хуульд заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлэх.	
11.	Мьянмар		Ерөнхийлөгч нь ҮБХАБЗ-ийн зөвлөмжийг үндэслэн өршөөл үзүүлэх эрхтэй байна. Ерөнхийлөгч нь ҮБХАБЗ-ийн зөвшөөрснөөр гадаад улстай дипломат харилцаа тогтоох, цуцлах эрхтэй байна.
12.	Непал	Непалын үндэсний нийтлэг эрх ашиг, аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлогыг боловсруулж, Непалын Сайд нарын Зөвлөл, Засгийн газарт Непалын армийг дайчлах, эсхүл удирдахад зөвлөмж гаргах зорилго бүхий Үндэсний Батлан хамгаалах зөвлөл байна.	
13.	Польш	Улсын дотоод, гадаад аюулгүй байдалтай холбоотой асуудлаар Ерөнхийлөгчид зөвлөнө.	
14.	Румын	Үндэсний Батлан хамгаалах дээд зөвлөл нь үндэсний аюулгүй байдал, улс орны батлан хамгаалахтай холбоотой үйл ажиллагаа, цэргийн эвслийн олон улсын аюулгүй байдал, хамтын батлан хамгаалах, энхийг сахиулах ажиллагаанд оролцуулах, энх тайван байдлыг хангахад чиглэсэн үйл ажиллагааг нэгдсэн байдлаар зохион байгуулж, зохицуулна.	
15.	Тунис ¹⁵⁰		БНУ-ын Ерөнхийлөгч нь Засгийн газрын тэргүүнтэй зөвшилцсөний дараа улсын нутаг дэвсгэрийг бүх дотоод, гадаад аюулаас хамгаалахтай холбогдуулан батлан хамгаалах, гадаад харилцаа, үндэсний аюулгүй байдал зэрэг чиглэлээр төрийн ерөнхий чиг баримжаа тодорхойлох үүрэгтэй.
16.	Турк	ҮАБЗ нь улсын үндэсний аюулгүй байдлын бодлогыг боловсруулах,	

¹⁵⁰ The vagueness of Tunisia's system of government—neither presidential nor semi-presidential nor parliamentary, but mixed—is another factor that hindered security reform. Such ambiguity is reflected in how the tasks performed by the president and the prime minister are delineated in the constitution. For example, article 77 states that the president is responsible for setting general policies in the realms of defense and foreign and national security, but only after consulting with the prime minister, whereas article 89 grants the prime minister the right to select the ministers of foreign affairs and defense—but only after consulting with the president.^[4] This overlap of constitutional powers between the two heads of the executive body could negatively impact the chain of command during wartime or when the country is facing threats that could disrupt its stability. However, this issue can be overcome if legislative mechanisms to control security and the armed forces are developed that explicitly elucidate the relationship between the heads of state, the government, the parliament, and the various security forces in terms of the distribution of powers.

<https://www.mei.edu/publications/security-tunisian-constitution>

		<p>тодорхойлох, хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон зөвлөмжийн шийдвэр, шаардлагатай зохицуулалтыг хангах талаарх санал дүгнэлтийг БНУ-ын Ерөнхийлөгчид өргөн барина. БНУ-ын Ерөнхийлөгч нь улс орны оршин тогтнол, хараат бус байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн, нэгдмэл байдал, нийгмийн энх тайван, аюулгүй байдлыг хангахад шаардлагатай гэж үзсэн арга хэмжээний талаарх ҮАБЗ-ийн шийдвэрийг үнэлнэ. ҮАБЗ-ийн хэлэлцэх асуудлыг БНУ-ын Ерөнхийлөгч, БНУ-ын дэд Ерөнхийлөгч нар болон Ерөнхий штабын дарга нарын саналыг харгалзан боловсруулна.</p>	
17.	Уганда	<p>Үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой асуудлаар Ерөнхийлөгчид мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх, Парламентаас тогтоосон бусад чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.</p>	
18.	Украин	<p>Украины ҮАБХЗ нь үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалахтай холбоотой асуудлаарх Ерөнхийлөгчийн дэргэдэх зохицуулах байгууллага юм.</p> <p>Украины ҮАБХЗ нь үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах асуудал хариуцсан гүйцэтгэх засаглалын байгууллагуудын үйл ажиллагааг зохицуулж, хянана.</p> <p>Украины Ерөнхийлөгч Украины ҮАБХЗ-ийн бүрэлдэхүүнийг тогтооно.</p>	
19.	Вьетнам	<p>ҮБХАБЗ нь дайны байдал зарлахыг Үндэсний Ассамблейд санал болгож, Үндэсний Ассамблей хуралдаж чадахгүй байгаа тохиолдолд Үндэсний Ассамблейн шийдвэр гаргуулахыг санал болгоно, улс орны батлан хамгаалах үйлсэд бүхий л хүч, боломжийг дайчлах; дайны үед Үндэсний Ассамблейн хүлээлгэсэн тусгай үүрэг, бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ; бүс нутаг болон дэлхийн энх тайван байдлыг хамгаалах үйлсэд хувь нэмрээ оруулах үйл ажиллагаанд зэвсэгт хүчний оролцоог хангах асуудлыг шийдвэрлэнэ.</p>	

Хүснэгт 6. Үндсэн хуульд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын бүтэц, үйл ажиллагааг тогтоох субъектийг тусгасан байдал

д/д	Бүтэц, үйл ажиллагааг тогтоох субъект	Зохицуулалт	Улсын нэр
1.	Ерөнхийлөгч	Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтооно	Турк (ҮАБЗ-ийн Ерөнхий нарийн бичгийн даргын алба)
2.	Хуулиар тогтооно	Хуулиар тогтооно	Армен, Болгар, Египет (бусад), Гүрж, БНСУ, Косово, Непал, ОХУ, Украин, АНЭУ
3.	Зөвлөл өөрөө тогтооно	Зөвлөл нь бүтэц, үйл ажиллагааны дүрмээ өөрөө батална	Чили ¹⁵¹

Хүснэгт 7. Үндсэн хуульд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын гишүүдийг томилох субъектийг заасан байдал

Д/д	Гишүүдийг томилох субъект	Улсын нэр
1.	Ерөнхийлөгч	Гүрж, Македон,
3.	Парламент	Уганда,
4.	Ерөнхийлөгч нэр дэвшүүлж, Парламент батална	Вьетнам
5.	Засгийн газар	Чех
6.	Хуулиар	Косово

Хүснэгт 8. Үндсэн хуульд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын гишүүдийг Үндсэн хуульд заасан байдал

	Ерөнхийлөгч	Дэд Ерөнхийлөгч	Парламентын спикер /дээд/	Парламентын спикер /доод/	Парламентын холбогдох хорооны дарга /гишүүд/	Ерөнхий сайд	Гадаад хэргийн сайд	Батлан ​​хамгаалахын сайд	Дотоод хэргийн сайд	ЗГ-ын бусад гишүүд /сангийн сайд, хууль зүйн сайд	ЗГ-ын гишүүд	Үндсэн хуулийн шүүхийн дарга	Дээд шүүхийн дарга	Ерөнхий атторней/прокурор	Бусад албан тушаалтан /эрх бүхий субъектийн томилсон/	Цагдаагийн дарга	Ерөнхий аудитор	Таннуулын /аюулгүй байдлын/ албаны дарга	Зэвсэгт хүчний штабын дарга /бусад/
Чили																			
Чех																			
Египет																			
Македон																			
Монтенегро																			
Мьянмар																			
Непал																			
Тунис																			
Турк																			
Уганда																			
Украин																			
АНЭУ																			
Вьетнам																			

¹⁵¹ Дийлэнх олонх хүрэлцэн ирснээр хурлыг хүчинтэйд тооцно. Гишүүдийн дийлэнх өөрөөр шийдвэрлэснээр бусад тохиолдолд Зөвлөлийн хурал нээлттэй явагдана.

Хүснэгт 9. Үндсэн хуульд Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, үйл ажиллагааг зохицуулах чиг үүрэг бүхий байгууллагын гишүүдийг Үндсэн хуульд заасан байдал

д/д	Улсын нэр	ҮАБ-ын зөвлөлийн гишүүдийг Үндсэн хуульд заасан байдал
1.	Беларусь	АБЗ-ийн ТНБД-ыг Ерөнхийлөгч томилж чөлөөлнө
2.	Чили	Ерөнхийлөгч даргална Сенатын Ерөнхийлөгч Депутатуудын танхимын Ерөнхийлөгч Дээд шүүхий Ерөнхийлөгч Карабинер (цагдаагийн)-ын дарга Ерөнхий комптроллер буюу аудитор
3.	Чех	Ерөнхий сайд ба Засгийн газраас гаргасан шийдвэрийн дагуу Засгийн газрын бусад гишүүд орно Ерөнхийлөгч АБЗ-ийн хуралд оролцох, АБЗ, эсхүл түүний гишүүдээс тайлан гаргуулан авах, шийдвэр гаргах эрх бүхий асуудлыг хэлэлцэх эрхтэй байна.
4.	Египет	Ерөнхийлөгч даргална Ерөнхий сайд Төлөөлөгчдийн танхимын спикер Батлан хамгаалахын сайд Дотоод хэргийн сайд Гадаад хэргийн сайд Хууль зүйн сайд Эрүүл мэндийн сайд Тагнуулын ерөнхий албаны дарга Төлөөлөгчийн танхим дахь Батлан хамгаалах болон Үндэсний аюулгүй байдлын хороодын дарга нар
5.	Македон	Ерөнхийлөгч Ассамблейн Ерөнхийлөгч Ерөнхий сайд Аюулгүй байдал, батлан хамгаалах болон гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн сайд нар Ерөнхийлөгчийн томилсон гурван гишүүн ¹⁵²
6.	Монтенегро	Ерөнхийлөгч Парламентын спикер Ерөнхий сайд
7.	Мьянмар	Ерөнхийлөгч дэд Ерөнхийлөгч дэд Ерөнхийлөгч Парламентын дээд танхимын спикер Парламентын доод танхимын спикер Батлан хамгаалах албаны Ерөнхий командлагч Батлан хамгаалах албаны Дэд командлагч Батлан хамгаалахын сайд Гадаад хэргийн сайд Дотоод хэргийн сайд Хилийн асуудал хариуцсан сайд
8.	Непал	Ерөнхий сайд – даргалагч Батлан хамгаалахын сайд – Засгийн газар Дотоод хэргийн сайд – Засгийн газар Гадаад хэргийн сайд– Засгийн газар Сангийн сайд – Засгийн газар Засгийн газрын Нарийн бичгийн дарга Армийн штабын дарга Батлан хамгаалах яамны Нарийн бичгийн дарга нь ҮБХЗ-ийн Нарийн

¹⁵² Гурван гишүүнийг томилохдоо Ерөнхийлөгч АБЗ-ийг Македон Улсын хүн амыг бүхэлд нь тэгш байдлаар төлөөлөх нөхцөлөөр хангана.

		бичгийн дарга байна
9.	Тунис	Ерөнхийлөгч Засгийн газрын тэргүүн Ассамблейн спикер Ардын төлөөлөгчид (депутат)
10.	Турк	Ерөнхийлөгч даргална Дэд Ерөнхийлөгч Хууль зүйн сайд Батлан хамгаалахын сайд Дотоод хэргийн сайд Гадаад хэргийн сайд Ерөнхий штабын дарга Газрын, тэнгисийн болон агаарын цэргийн командлагч Асуудлаас хамааран холбогдох бусад сайд болон холбогдох этгээдийг хуралдаанд оролцуулж, саналыг нь сонсож болно.
11.	Уганда	Ерөнхийлөгч даргална Бусад гишүүдийг Парламентаас тогтооно
12.	Украин	Ерөнхий сайд Батлан хамгаалахын сайд Украины аюулгүй байдлын албаны дарга Дотоод хэргийн сайд Гадаад хэргийн сайд Украины Дээд Рада (Парламент)-ийн дарга ҮАББХЗ-ийн хуралд оролцож болно.
13.	АНЭУ	Ерөнхийлөгч даргална Дэд Ерөнхийлөгч Ерөнхий сайд Гадаад хэргийн сайд Дотоод хэргийн сайд Батлан хамгаалахын сайд Ерөнхий командлагч, Ерөнхий штабын дарга Цэргийн зөвлөх, эксперт, эсхүл холбогдох бусад хүмүүсийг хуралд урьж оролцуулж болно. Тэдгээр нь саналын эрхгүй оролцоно.
14.	Вьетнам	Даргалагч Дэд Дарга Ерөнхийлөгчийн нэр дэвшүүлсэн Үндэсний Ассамблей баталсан бусад гишүүд

1.	Albania 1998 (rev. 2016)	PART FIFTEEN. ARMED FORCES> Article 168 3.The National Security Council is an advisory body of the President of the Republic.
2.	Algeria 1989 (reinst. 1996, rev. 2016)	<p>1. TITLE II > CHAPTER I > Article 105 In case of compelling necessity the President of the Republic, after having convened the High Council of Security and having consulted with the President of the People's National Assembly, the President of the People's National Assembly, the Prime Minister and the President of the Constitutional Council, shall decree the state of urgency or state of siege for a specified period and take all necessary measures for the restoration of the previous situation.</p> <p>2. TITLE II > CHAPTER I > Article 107 Such a measure shall only be taken after consultation with the President of the Council of the Nation, the President of the People's National Assembly, and the Constitutional Council and after hearing the High Council of Security and the Council of Ministers.</p> <p>3. TITLE II > CHAPTER I > Article 108 The President of the Republic shall decree the general mobilization in the Council of Ministers after having heard the High Council of Security and having consulted with the President of the Council of the Nation and the President of the People's National Assembly.</p> <p>4. TITLE II > CHAPTER I > Article 109 The President of the Republic, after having convened the Council of Ministers, having heard the High Council of Security, and having consulted with the President of the Council of the Nation and the President of the People's National Assembly, shall declare war in case of an effective or imminent aggression in conformity with the relevant provisions of the Charter of the United Nations.</p> <p>5. TITLE III > CHAPTER III > Article 197 A High Council of Security shall be established under the chairmanship of the President of the Republic. This body shall have the task of providing advice to the President on all questions relating to national security. The modalities of the organization and functioning of the High Council of Security shall be determined by the President of the Republic.</p>
3.	Angola 2010	<p>6. TITLE IV > CHAPTER II > SECTION III > Article 119 As Head of State, the President of the Republic shall be responsible for: [...] v Appointing members of the Council of the Republic and the National Security Council;</p> <p>7. TITLE IV > CHAPTER II > SECTION III > Article 122 As Commander-in-Chief of the Angolan Armed Forces the President of the Republic shall be responsible for: [...] Selection of active-duty commanders c Appointing and discharging from office the Chief of the General Staff of the Angolan Armed Forces and the Deputy Chief of the General Staff of the Armed Forces, in consultation with the National Security Council; Selection of active-duty commanders d Appointing and discharging from office the remaining commanders and heads of the Armed Forces, in consultation with the National Security Council; e Promoting and demoting general officers of the Angolan Armed Forces, in consultation with the National Security Council; f Appointing and discharging from office the General Commander of the National Police Force and the Deputy Commanders of the National Police Force, in consultation with the National Security Council; g Appointing and discharging from office the remaining commanders and heads of the National Police Force, in consultation with the National Security Council; h Promoting and demoting commissioners of the National Police Force, in consultation with the National Security Council; i Appointing and discharging from office officeholders, deputies and heads of departments of the state intelligence and security bodies, in consultation with the National Security Council;</p> <p>8. TITLE IV > CHAPTER II > SECTION III > Article 123 With regard to national security, the President of the Republic shall be responsible for: [...] d Calling and presiding over meetings of the National Security Council;</p> <p>9. TITLE IV > CHAPTER II > SECTION V > Article 136 (National Security Council) The National Security Council shall be a consultative body to the President of the Republic in matters relating to national security policies and strategies, in addition to the organisation, functioning and regulation of the Armed Forces, the National Police Force</p>

		<p>and other organs which guarantee the constitutional order and, in particular, the state intelligence and security bodies.</p> <p>Deputy executive</p> <p>The National Security Council shall be presided over by the President of the Republic and shall be composed of the following:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. The Vice-President of the Republic; b. The President of the National Assembly; c. The President of the Constitutional Court; d. The President of the Supreme Court; e. The Attorney General of the Republic; f. Ministers of State and Ministers nominated by the President of the Republic; g. Other entities nominated by the President of the Republic. <p>Head of state decree power</p> <p>The organisation and functioning of the National Security Council shall be defined by Presidential decree.</p>
4.	Armenia 1995 (rev. 2015)	<p>10. CHAPTER 6 > Article 152</p> <p>1 The Prime Minister shall, within the framework of the Program of the Government, determine the general guidelines of the Government's policy, direct the activities of the Government, and coordinate the work of the Government members. On specific issues, the Prime Minister may give instructions to the Government members. The Prime Minister shall lead the Security Council, the procedure of formation and operation of which shall be stipulated by law.</p> <p>Designation of commander in chief , Establishment of cabinet/ministers</p> <p>11. CHAPTER 6 > Article 155</p> <p>The Armed Forces</p> <p>[...]</p> <p>2 The general guidelines of defense policy shall be stipulated by the Security Council. Within such general guidelines, the Minister of Defense shall conduct the command of the armed forces.</p>
5.	Azerbaijan 1995 (rev. 2016)	<p>12. Third part > Chapter VI > Article 109</p> <p>The President of the Republic of Azerbaijan:</p> <p>[...]</p> <p>27 establishes the Security Council of the Republic of Azerbaijan;</p>
6.	Belarus 1994 (rev. 2004)	<p>13. Section 4 > Chapter 3 > Article 84</p> <p>The President of the Republic of Belarus shall:</p> <p>[...]</p> <p>27 form and head the Security Council of the Republic of Belarus, and appoint and dismiss the State Secretary of the Security Council;</p>
7.	Benin 1990	<p>14. TITLE III > ARTICLE 62</p> <p>The President of the Republic shall be the Supreme Commander of the Armed Forces. He shall appoint from the Council of Ministers the members of the Superior Council of Defense and shall preside at the meetings of the said Council.</p> <p>The composition, the organization and the operation of the Superior Council of Defense shall be fixed by a law.</p>
8.	Bolivia (Plurinational State of) 2009	<p>15. PART II > TITLE VII > CHAPTER I > Article 248</p> <p>The Supreme Council of Defense of the Pluri-National State, the composition, organization and faculties of which are to be determined by law, shall be presided over by the Captain General of the Armed Forces.</p>
9.	Brazil 1988 (rev. 2017)	<p>16. TITLE IV > CHAPTER II > SECTION II > Art 84</p> <p>The President of the Republic has the exclusive powers to:</p> <p>[...]</p> <p>XVIII convoke and preside over the Council of the Republic and the National Defense Council;</p> <p>TITLE IV > CHAPTER II > SECTION V > Subsection II</p> <p>National Defense Council</p> <p>17. TITLE IV > CHAPTER II > SECTION V > Subsection II > Art 91</p> <p>The National Defense Council is the consultative body of the President of the Republic on matters related to national sovereignty and defense of the democratic State, and in which the following participate as original members;</p> <p>[...]</p> <p>The National Defense Council has the authority to:</p> <p>[...]</p> <p>The organization and operation of the National Defense Council shall be regulated by law.</p> <p>18. TITLE V > CHAPTER I > SECTION I > Art 136</p> <p>After hearing from the Council of the Republic and the National Defense Council, the President of the Republic may decree a state of defense in specific restricted locations to preserve or promptly re-establish public order or social peace threatened by grave and imminent institutional instability or affected by large scale natural calamities.</p>

		<p>Emergency provisions</p> <p>19. TITLE V > CHAPTER I > SECTION II > Art 137</p> <p>After having heard from the Council of the Republic and the National Defense Council, the President of the Republic may request authorization from the National Congress to decree a state of siege in the event of:</p>
10.	Bulgaria 1991 (rev. 2015)	<p>20. Chapter IV > Article 100 > 3</p> <p>The President shall preside over the Consultative National Security Council, the status of which shall be established by law.</p>
11.	Burkina Faso 1991 (rev. 2012)	<p>21. TITLE III > Article 52</p> <p>The President of Faso is the Supreme Head of the National Armed Forces; in this capacity, he presides over the Superior Council of Defense.</p>
12.	Burundi 2005	<p>22. TITLE V > 1 > Article 110</p> <p>The President of the Republic is the Commander-in-Chief of the Corps of Defense and Security. He declares war and signs the armistice after consultation with the Government, with the Bureaus of the National Assembly and of the Senate and with the National Council of Security.</p> <p>23. TITLE XII > 3 > Article 277</p> <p>The National Council of Security is a consultative organ given the charge of assisting the President of the Republic and the Government in the elaboration of the policy in the matters of security, in the following of the situation of the country in the matter of security, in the following of the strategies of defense, of security and maintenance of order in the case of crisis.</p> <p>The Council follows attentively the status of the national unity and cohesion within the Corps of Defense and of Security.</p> <p>24. TITLE XIII > Article 294</p> <p>The Corps of Defense and Security may participate in international operations for the maintenance of peace in the world. No Burundian force may be deployed exterior to the national frontiers without prior authorization of the President of the Republic after consultation with the Vice-Presidents of the Republic and with the National Council of Security.</p>
13.	Cambodia 1993 (rev. 2008)	<p>25. Chapter II > Article 24</p> <p>The King shall serve as Chairman of the Supreme Council of National Defense, to be established by law.</p>
14.	Central African Republic 2016	<p>26. TITLE III > Chapter 1 > Article 33</p> <p>He presides over the Superior Council and Committee of National Defense.</p>
15.	Chile 1980 (rev. 2015)	<p>27. Chapter IV > President of the Republic > Article 32</p> <p>The special powers of the President of the Republic are:</p> <p>[...]</p> <p>19 To declare war, subject to previous authorization by the law, having to place on record the fact of hearing the National Security Council, and</p> <p>28. Chapter XII</p> <p>National Security Council</p> <p>29. Chapter XII > Article 106</p> <p>There will be a National Security Council in charge of advising the President of the Republic on matters related to national security and to exercise the other functions that this Constitution entrusts it with. It will be chaired by the Head of State and will be composed of the Presidents of the Senate, of the Chamber of Deputies and the Supreme Court, by the General Director of Carabineros and by the Comptroller General of the Republic.</p> <p>30. Chapter XII > Article 107</p> <p>The National Security Council will meet when convened by the President of the Republic and will require a quorum for meeting of the absolute majority of its members.</p> <p>The Council will not adopt resolutions but for the issuing of the regulations to which the final paragraph of this provision refers to. In its sessions, any of its members may express their opinion on any fact, actor matter that has any relation with the bases of institutionality or national security.</p> <p>A regulation issued by the Council itself will establish the other provisions concerning its organization, functioning and publicity of its debates.</p>
16.	Congo (Republic of the) 2015	<p>TITLE IV > SUB-TITLE I > Article 90</p> <p>The President of the Republic is the Supreme Chief of the Armies. He presides over the Committee of Defense as well as the superior organs of orientation, of follow-up [suivi] and of strategic decision in matters of defense and of security.</p> <p>31. TITLE IV > SUB-TITLE II > Article 101</p> <p>Head of government powers, Selection of active-duty commanders</p> <p>The Prime Minister assures the execution of the laws and exercises the regulatory power in the matters other than those arising from the decrees in the Council of Ministers. He appoints to the civil and military employments other than those provided for in the Council of Ministers or by [a] simple decree of the President of the Republic.</p> <p>He substitutes the President of the Republic in the presidency of the Councils of</p>

		Defense as well as of the superior organs of orientation, of monitoring and of strategic decision in matters of defense and security.
17.	Côte d'Ivoire 2016	32. TITLE III > CHAPTER II > Article 68 The President of the Republic is the Supreme Head of the Armed Forces. He presides over the Councils, Defense and Security Committees.
18.	Czech Republic 1993 (rev. 2013)	33. Appendix B > E The State Security Council 34. Appendix B > E > Article 9 > 1 The State Security Council is made up of the Prime Minister, as well as other members of the government pursuant to the decision of the government. [...] To the extent of its commission as designated for it by the government, the State Security Council shall prepare for the government proposals for measures to safeguard the Czech Republic's security. [...] The President of the Republic has the right to participate in meetings of the State Security Council, request reports of it or of its members, and to discuss with it or its members issues that fall within its decision-making competence.
19.	Dominican Republic 2015	35. Title XII > Chapter III > Article 258 Council on Security and National Defense The Council of Security and National Defense is a consultative organ that assists the President of the Republic in the formulation of the policies and strategies on this subject and in any matter that the Executive Power submits for its consideration. The Executive Power shall regulate its composition and functioning.
20.	Egypt 2014	36. Chapter Five > Section Two > Subsection One > Article 152 The President of the Republic is the Supreme Commander of the Armed Forces. The President cannot declare war, or send the armed forces to combat outside state territory, except after consultation with the National Defense Council and the approval of the House of Representatives with a two-thirds majority of its members. If the House of Representatives is dissolved, the Supreme Council of the Armed Forces (SCAF) must be consulted and the approval of the Cabinet and National Defense Council must be obtained. Chapter Five > Section Eight > Subsection Two The National Defense Council A National Defense Council is established, presided over by the President of the Republic and including in its membership the Prime Minister, the Speaker of the House of Representatives, the Minister of Defense, the Minister of Foreign Affairs, the Minister of Finance, the Minister of Interior, the Chief of the General Intelligence Service, the Chief of Staff of the armed forces, the Commanders of the Navy, the Air Forces and Air Defense, the Chief of Operations for the armed forces and the Head of Military Intelligence. 37. Chapter Five > Section Eight > Subsection Four > Article 205 Legislative committees The National Security Council is established. It is presided over by the President of the Republic and includes in its membership the Prime Minister, the Speaker of the House of Representatives, the Minister of Defense, the Minister of Interior, the Minister of Foreign Affairs, the Minister of Finance, the Minister of Justice, the Minister of Health, the Chief of the General Intelligence Services, and the Heads of the Committees of Defense and National Security in the House of Representatives.
21.	Estonia 1992 (rev. 2015)	38. CHAPTER X > Article 127 The National Defense Council is an advisory body to the President of the Republic, and its membership and tasks shall be provided by law.
22.	Gabon 1991 (rev. 2011)	39. TITLE II > I > Article 22 The President of the Republic presides over the Superior Council of National Defense and Public Security, and the committees of defense and security.
23.	Gambia (The) 1996 (rev. 2004)	40. CHAPTER VI > PART 3 > 78 National security council There shall be a National Security Council which shall consist of- The National Security Council shall be responsible for advising the President on all matters relating to the security of The Gambia and the integration of domestic and foreign policies relating to its security, and, under the direction of the President, shall take appropriate measures to safeguard the internal and external security of The Gambia and to provide for the co-operation of the departments and agencies of the Government in that regard. 41. CHAPTER XII > PART 2 > 185 > 1 The Commissioner of Prisons shall be appointed by the President after consultation with the National Security council. 42. CHAPTER XIII > PART 1 > 188 > 3 In the exercise of his or her powers as Commander-in-chief, the President shall,

		<p>whenever practicable, consult the National Security Council.</p> <p>43. CHAPTER XIII > PART 1 > 190 > 1 The President shall, after consulting the National Security Council, appoint: [...] The President may, after consulting the National Security council, remove from office the Chief of Defence staff, the Armed Forces Chief of staff, or the Commander of the Army, the Navy or the Air Force.</p>
24.	Georgia 1995 (rev. 2013)	<p>44. CHAPTER FOUR > Article 73 > 3 The President of Georgia shall appoint members of the National Security Council, also appoint and dismiss, in agreement with the Government, the Chief of the General Staff of the Armed Forces of Georgia and other commanders.</p> <p>45. CHAPTER FOUR-1 > Article 78 > 6 The President of Georgia shall have the right to request the particular matters to be discussed at the Government meeting and participate in the discussion. The Secretary and other members of the National Security Council shall also attend the discussion.</p> <p>46. CHAPTER SEVEN > Article 98 > 3 The types and composition of the Armed Forces shall be determined by law. The President of Georgia shall approve the structure of the Armed Forces, while the Parliament of Georgia shall approve the number of the Armed Forces by a majority of the full list of MPs on the recommendation of the National Security Council.</p> <p>47. CHAPTER SEVEN > Article 99 > 1 The National Security Council shall be set up to organise the military development and defence of the country. The President of Georgia shall head the National Security Council. [...] The composition, powers, and rules of operation of the National Security Council shall be determined by organic law.</p>
25.	Ghana 1992 (rev. 1996)	<p>48. CHAPTER 8 > Part IV The National Security Council 83 84 The functions of the National Security Council include-</p> <p>49. CHAPTER 8 > Part IV > 83 > 1 1. There shall be a National Security Council which shall consist of- a.the President; b.the Vice-President; c.the Ministers for the time being holding the portfolios of foreign affairs, defence, interior, and finance and such other Ministers as the President may determine; d.the Chief of Defence Staff and two other members of the Armed Forces; e.the Inspector-General of Police and two other members of the Police Service, one of whom shall be the Commissioner of Police responsible for Criminal Investigations Department; f.the Director-General of the Prisons Service; g.the Director of External Intelligence; h.the Director of Internal Intelligence; i.the Director of Military Intelligence; j.the Commissioner of Customs, Excise and Preventive Service; and k.three persons appointed by the President.</p> <p>2. The President shall preside at meetings of the National Security Council and in his absence the Vice-President shall preside.</p> <p>3. The President may, acting in consultation with the National Security Council, invite such persons as he considers necessary for any deliberations of the Council.</p> <p>4. A person invited to participate in the deliberations of the Council under clause (3) of this article shall not vote on any matter for decision before the Council.</p> <p>5. The National Security Council shall regulate the procedure at its meetings.</p> <p>6. The Secretary to the Cabinet shall be the Secretary to the National Security Council.</p> <p>50. 84. FUNCTIONS OF THE NATIONAL SECURITY COUNCIL The functions of the National Security Council include- a.considering and taking appropriate measures to safeguard the internal and external security of Ghana; b.ensuring the collection of information relating to the security of Ghana and the integration of the domestic, foreign and security policies relating to it so as to enable the security services and other departments and agencies of the Government to co-operate more effectively in matters relating to national security; c.assessing and appraising the objectives, commitments and risks of Ghana in relation to the actual and potential military power in the interest of national security; and d.taking appropriate measures regarding the consideration of policies on matters of common interest to the departments and agencies of the Government concerned with national security.</p>

		<p>51.CHAPTER 10 > Part IV > 121 > 2</p> <p>2. A public officer shall not be required to produce before Parliament a document where- [...]</p> <p>b the National Security Council certifies-</p> <p>i.that the document belongs to a class of documents, the production of which is prejudicial to the security of the State; or</p> <p>ii.that disclosure of the contents of the document will be prejudicial to the security of the State.</p> <p>Where there is a doubt as to the nature of a document such as is referred to in clause (2) of this article, the Speaker or the National Security Council, as the case may be, shall refer the matter to the Supreme Court for determination whether the production, or the disclosure of the, contents, of the document would be injurious to the public interest or, as the case may be, prejudicial to the security of the State.</p>
26.	Honduras 1982 (rev. 2013)	<p>52. TITLE V > CHAPTER X > Article 287</p> <p>The National Council on Defense and Security is hereby created; a special law shall regulate its organization and operation.</p>
27.	Hungary 2011 (rev. 2016)	<p>53. THE STATE > The Hungarian Defence Forces > Article 45</p> <p>2. Unless otherwise provided in an international treaty, and within the framework determined in the Fundamental Law and in a cardinal Act, the National Assembly, the President of the Republic, the National Defence Council, the Government or the Minister having the relevant functions and powers shall have the right to direct the Hungarian Defence Forces. The Hungarian Defence Forces shall operate under the direction of the Government.</p> <p>54. THE STATE > Special legal orders > Common rules for the state of national crisis and the state of emergency > Article 48 > 1</p> <p>1. The National Assembly:</p> <p>a shall declare a state of national crisis and set up a National Defence Council in the event of the declaration of a state of war or an imminent danger of armed attack by a foreign power (danger of war);</p> <p>[...]</p> <p>3. If the National Assembly is prevented from taking such decisions, the President of the Republic shall have the right to declare a state of war, to declare a state of national crisis and set up the National Defence Council, or to declare a state of emergency.</p> <p>[...]</p> <p>8. The National Assembly that has dissolved itself or has been dissolved may be convened also by the National Defence Council during a state of national crisis, and by the President of the Republic during a state of emergency.</p> <p>55. THE STATE > Special legal orders > State of national crisis > Article 49</p> <p>1. The President of the National Defence Council shall be the President of the Republic, and its members shall be the Speaker of the National Assembly, the leaders of parliamentary groups, the Prime Minister, the Ministers and - in a consultative capacity - the Chief of the National Defence Staff.</p> <p>2. The National Defence Council shall exercise:</p> <p>a the powers delegated to it by the National Assembly,</p> <p>b the powers of the President of the Republic,</p> <p>c the powers of the Government.</p> <p>3. The National Defence Council shall decide:</p> <p>a on the deployment of the Hungarian Defence Forces abroad or within Hungary, on their participation in peacekeeping, on their humanitarian activity in a foreign operational area, or on their stationing abroad,</p> <p>b on the deployment of foreign armed forces in Hungary or departing from the territory of Hungary, or on their stationing in Hungary,</p> <p>c on the introduction of extraordinary measures laid down in a cardinal Act.</p> <p>4. The National Defence Council may adopt decrees by means of which it may, as provided for by a cardinal Act, suspend the application of certain Acts, derogate from the provisions of Acts and take other extraordinary measures.</p> <p>5. Upon the termination of the state of national crisis, such decrees of the National Defence Council shall cease to have effect, unless the National Assembly extends those decrees.</p>
28.	Iran (Islamic Republic of) 1979 (rev. 1989)	<p>56. CHAPTER XIII</p> <p>Supreme Council for National Security</p> <p>57. CHAPTER XIII > Article 176</p> <p>In order to safeguarding the national interests and preserving the Islamic Revolution, the territorial integrity and national sovereignty, a Supreme Council for National Security presided over by the President shall be constituted to fulfil the following responsibilities:</p> <p>1. Determining the defence and national security policies within the framework of general policies determined by the Leader.</p> <p>2.Coordination of activities in the areas relating to politics, intelligence, social, cultural and economic fields in regard to general defence and security policies.</p> <p>3.Exploitation of materialistic and intellectual resources of the country for facing</p>

		<p>the internal and external threats.</p> <p>The Council shall consist of: heads of three branches of the government, chief of the Supreme Command Council of the Armed Forces, the officer in charge of the planning and budget affairs, two representatives nominated by the Leader, ministers of foreign affairs, interior, and information, a minister related with the subject, and the highest ranking officials from the Armed Forces and the Islamic Revolution's Guards Corps.</p> <p>Commensurate with its duties, the Supreme Council for National Security shall form sub councils such as Defence Sub-council and National Security Sub-council. Each Sub council will be presided over by the President or a member of the Supreme Council for National Security appointed by the President.</p> <p>The scope of authority and responsibility of the Sub-councils will be determined by law and their organizational structure will be approved by the Supreme Council for National Defence.</p> <p>The decisions of the Supreme Council for National Security shall be effective after the confirmation by the Leader.</p>
29.	Kazakhstan 1995 (rev. 2017)	<p>58. Section III > Article 44 > 1</p> <p>1. The President of the Republic of Kazakhstan shall:</p> <p>20 form the Security Council, the Higher Judicial Council and other consultative and advisory bodies;</p>
30.	Kenya 2010	<p>59. CHAPTER 9 > Part 2 > 131 > 1</p> <p>1. The President- [...] d is the chairperson of the National Security Council; and</p> <p>60. CHAPTER 14 > Part 1 > 240</p> <p>Establishment of the National Security Council</p> <p>There is established a National Security Council.</p> <p>The Council shall exercise supervisory control over national security organs and perform any other functions prescribed by national legislation.</p> <p>The Council shall report annually to Parliament on the state of the security of Kenya.</p>
31.	Korea (Republic of) 1948 (rev. 1987)	<p>61. CHAPTER IV > PART 2 > Section 2 > Article 91 > 1</p> <p>A National Security Council shall be established to advise the President on the formulation of foreign, military and domestic policies related to national security prior to their deliberation by the State Council.</p> <p>[...]</p> <p>The meetings of the National Security Council shall be presided over by the President.</p> <p>[...]</p> <p>The organization, function and other necessary matters pertaining to the National Security Council shall be determined by law.</p>
32.	Kosovo 2008 (rev. 2016)	<p>62. Chapter V > Article 84</p> <p>The President of the Republic of Kosovo:</p> <p>23 may request meetings of the Kosovo Security Council and chairs them during a State of Emergency;</p> <p>63. Chapter VI > Article 94</p> <p>The Prime Minister has the following competencies:</p> <p>5 chairs the Kosovo Security Council;</p> <p>64. Chapter XI > Article 127</p> <p>Kosovo Security Council</p> <p>The Security Council of the Republic of Kosovo in cooperation with the President of the Republic of Kosovo and the Government develops the security strategy for the Republic of Kosovo. The Security Council of the Republic of Kosovo shall also have an advisory role on all matters relating to security in the Republic of Kosovo.</p> <p>Emergency provisions</p> <p>The Security Council of the Republic of Kosovo shall be chaired by the Prime Minister with the support of the Government, except during a State of Emergency as provided by this Constitution.</p> <p>The President of the Republic of Kosovo may require meetings of the Security Council of the Republic of Kosovo and the Council is obliged to closely coordinate its work with the President. The Security Council of the Republic of Kosovo shall closely cooperate with international authorities.</p> <p>Members of the Security Council of the Republic of Kosovo shall be appointed and dismissed in a manner provided for by law.</p> <p>65. Chapter XI > Article 131 > 8</p> <p>The Security Council of the Republic of Kosovo, only during the State of Emergency, shall exercise executive functions which shall be limited to those functions which specifically relate to the State of Emergency. In a State of Emergency the Security Council of the Republic of Kosovo shall be chaired by the President of the Republic of Kosovo, as provided by law. During the State of Emergency, the Security Council of the Republic of Kosovo shall closely cooperate with the Government, the Assembly and international authorities.</p>

33.	Kyrgyzstan 2010 (rev. 2016)	66. SECTION III > Article 64 > 9 9. The President: 1 shall chair the Security council which is established in accordance with the law;
34.	Lebanon 1926 (rev. 2004)	67. PART II > Chapter Four > First > Article 49 The President of the Republic is the Chief of State, and the symbol of the unity of the Homeland. He ensures the respect of the Constitution, and the maintenance of Lebanon's independence, its unity, and its territorial integrity in accordance with the provisions of the Constitution. He chairs the Higher Defence Council. He is the Commander in Chief of the armed forces which are subject to the authority of the Council of Ministers. 68. PART II > Chapter Four > Second > Article 64 The Prime Minister is the Head of Government. He represents it, speaks in its name, and is responsible for executing the public policy made by the Council of Ministers. He assumes the following powers: 1 He presides over the Council of Ministers. By law, he is Vice President of the Supreme Council of Defense.
35.	Macedonia (Republic of) 1991 (rev. 2011)	69. III > 2 > Article 84 The President of the Republic of Macedonia <ul style="list-style-type: none"> [...] appoints three members to the Security Council of the Republic of Macedonia; 70. III > 2 > Article 86 The President of the Republic is President of the Security Council of the Republic of Macedonia. The Security Council of the Republic is composed of the President of the Republic, the President of the Assembly, the Prime Minister, the Ministers heading the bodies of state administration in the fields of security, defence and foreign affairs and three members appointed by the President of the Republic. The Council considers issues relating to the security and defence of the Republic and makes policy proposals to the Assembly and the Government. 71. AMENDMENT XIII > 1 In appointing the three members, the President shall ensure that the Security Council as a whole equitably reflects the composition of the population of Macedonia.
36.	Montenegro 2007 (rev. 2013)	72. PART 3 > 2 > Article 95 The President of Montenegro: [...] 2 Commands over the Army on the basis of the decisions of the Defense and Security Council; 73. PART 3 > 7 74. ARTICLE 130. RESPONSIBILITY The Defense and Security Council shall: <ol style="list-style-type: none"> 1. Make decisions on commanding over the Army; 2. Analyze and assess the security situation in Montenegro and decide to take adequate measures; 3. Appoint, promote and discharge from duty the Army officers; 4. Propose to the Parliament proclamation of the state of war and state of emergency; 5. Propose the use of Army in international forces; 6. Perform other duties stipulated by the Constitution and the law. ARTICLE 131. COMPOSITION The Defense and Security Council of Montenegro shall consist of the President of Montenegro, the Speaker of the Parliament and the Prime Minister. The President of Montenegro shall act as the President of the Defense and Security Council. ARTICLE 132. PROCLAMATION OF THE STATE OF WAR The state of war shall be proclaimed when there is direct danger of war for Montenegro, when Montenegro is attacked or war is declared against it. If the Parliament is not able to meet, the Defense and Security Council shall adopt the decision to proclaim the state of war and submit it to the Parliament for confirmation as soon as the Parliament is able to meet. ARTICLE 133. PROCLAMATION OF THE STATE OF EMERGENCY The state of emergency may be proclaimed in the territory or part of the territory of Montenegro in case of the following: <ol style="list-style-type: none"> 1. Big natural disasters; 2. Technical-technological and environmental disasters and epidemics; 3. Greater disruption of public peace and order; 4. Violation or attempt to abolish the constitutional order. If the Parliament is not able to meet, the Defense and Security Council shall adopt the decision to proclaim the state of emergency and submit it to the Parliament for confirmation as soon as it is able to meet.

		<p>The state of emergency shall last until the circumstances that have caused it have ceased to exist.</p> <p>75. APPENDIX > Article 4</p> <p>The Defence and Security Council shall be constituted within 10 days as of the day when this Law enters into force.</p>
37.	Mozambique 2004 (rev. 2007)	<p>76. TITLE VI > CHAPTER II > Article 161</p> <p>In matters of national defence and of public order, the President of the Republic shall have power to:</p> <p>d preside over the National Council of Defence and Security;</p> <p>77. TITLE VII > CHAPTER II > Article 179 > 2</p> <p>2. The Assembly of the Republic shall have exclusive power to:</p> <p>n define defence and security policy, after consulting the National Defence and Security Council;</p> <p>78. TITLE XIII</p> <p>NATIONAL DEFENCE AND NATIONAL DEFENCE AND SECURITY COUNCIL</p> <p>79. TITLE XIII > CHAPTER II</p> <p>NATIONAL DEFENCE AND SECURITY COUNCIL</p> <p>80. TITLE XIII > CHAPTER II > Article 268 > 1</p> <p>The National Defence and Security Council shall be the State consultative body for matters pertaining to national sovereignty, territorial integrity, the defence of democratically established authority, and security.</p> <p>The National Defence and Security Council shall be presided over by the President of the Republic and the law shall determine its composition, which shall include two members appointed by the President of the Republic and five members appointed by the Assembly of the Republic.</p> <p>81. TITLE XIII > CHAPTER II > Article 270</p> <p>The organisation and functioning of the National Defence and Security Council shall be established by law.</p>
38.	Myanmar 2008	<p>82. Chapter V > A > Part 2</p> <p>Formation of the National Defence and Security Council</p> <p>The National Defence and Security Council led by the President, to enable it to discharge the duties assigned by the Constitution or any law, shall be formed with the following persons:</p> <p>83. Chapter V > A > Part 3 > 204</p> <p>204. The President has:</p> <p>b the power to grant amnesty in accord with the recommendation of the National Defence and Security Council.</p> <p>The President may establish or sever diplomatic relations with foreign countries with the approval of the Pyidaungsu Hluttaw. However, in situation which requires immediate action, the President may sever diplomatic relations with any foreign country after coordination with the National Defence and Security Council. The President shall submit that action to the Pyidaungsu Hluttaw for its approval.</p> <p>213. The President:</p> <p>a shall have the right to take appropriate military action, in co-ordination with the National Defence and Security Council formed in accord with the Constitution, in case of aggression against the Union;</p> <p>84. Chapter VII > 340</p> <p>With the approval of the National Defence and Security Council, the Defence Services has the authority to administer the participation of the entire people in the Security and Defence of the Union. The strategy of the people's militia shall be carried out under the leadership of the Defence Services.</p> <p>[...]</p> <p>The President shall appoint the Commander-in-Chief of the Defence Services with the proposal and approval of the National Defence and Security Council.</p>
39.	Nepal 2015 (rev. 2016)	<p>85. PART 28 > 266 > 1</p> <p>There shall be a National Defense Council to formulate policies for Nepal's overall national interests, security and defense, and in order to make recommendations to the Council of Ministers, Government of Nepal on mobilization or control of Nepal Army comprising following Chairperson and members:-</p> <p>86. PART 28 > 267 > 6</p> <p>Powers of cabinet, Designation of commander in chief</p> <p>Mobilization of Nepal Army shall be declared by the President according to the decision by Council of Ministers, Government of Nepal on recommendation of National Defense Council during wars on security of any parts, territorial integrity or sovereignty of Nepal, external attacks, armed insurgency or serious crisis arisen due to extreme economic breakdown. Decision of mobilization of Nepal Army shall have to be approved by the House of Representatives within a month of the declaration.</p>
40.	Niger 2010 (rev. 2017)	<p>87. Title III > Section 1 > Article 63</p> <p>He is assisted by the Superior Council of National Defense [Conseil supérieur de la défense] and by the National Council of Security [Conseil nationale de sécurité].</p>

		<p>88. Title III > Section 1 > Article 65 The National Council of Security gives its opinion on matters related to the security of the Nation, to the defense of the Nation, to the foreign policy and[,] in a general manner[,] on all matters related to the strategic and vital interests of the country. A law determines the composition, the attributions and the functioning of the National Council of Security.</p>
41.	Poland 1997 (rev. 2009)	<p>89. Chapter V > Article 135 The advisory organ to the President of the Republic regarding internal and external security of the State shall be the National Security Council.</p>
42.	Portugal 1976 (rev. 2005)	<p>90. Part III > Title X > Article 274 Supreme National Defence Council 1. The Supreme National Defence Council shall be chaired by the President of the Republic and shall be composed as laid down by law. The said composition shall include members elected by the Assembly of the Republic. 2. The Supreme National Defence Council shall be the specific consultative body for matters concerning national defence and the organisation, operation and discipline of the Armed Forces. It may possess such administrative responsibilities as the law may confer upon it.</p>
43.	Romania 1991 (rev. 2003)	<p>91. TITLE III > CHAPTER V > Section 1 > Article 119 The Supreme Council for National Defense organizes and coordinates, in a uniform manner, the activities related to national security and the defense of the country, its participation in the maintenance of international security and collective defense in military alliance systems, as well as in peace keeping or peace restoring operations.</p>
44.	Russian Federation 1993 (rev. 2014)	<p>92. SECTION ONE > CHAPTER 4 > Article 83 The President of the Russian Federation: [...] g shall form and head the Security Council of the Russian Federation, the status of which shall be determined by federal law;</p>
45.	Senegal 2001 (rev. 2016)	<p>93. TITLE III > Article 45 The President of the Republic is responsible for the National Defense. He presides over the Superior Council of the National Defense and the National Council of Security.</p>
46.	Tajikistan 1994 (rev. 2003)	<p>94. Chapter 4 > Article 69 Powers of the President: <ul style="list-style-type: none"> [...] Creates the Security Council and leads it; </p>
47.	Tunisia 2014	<p>95. Title Four > Part One > Article 77 He/she also has the following powers: <ul style="list-style-type: none"> [...] Chairing the National Security Council, to which the Head of Government and Speaker of the Assembly of the Representatives of the People are invited; 96. Title Four > Part Two > Article 93 It is mandatory for the President of the Republic to preside over the Council of Ministers on issues relating to defence, foreign policy, and national security as concerns the protection of the state and of the national territory from internal and external threats. The President may also attend the Council of Ministers' other meetings, and if so, he/she presides over the meeting.</p>
48.	Turkey 1982 (rev. 2017)	<p>97. PART THREE > CHAPTER TWO > II > I > 2 > ARTICLE 118 The National Security Council shall be composed of Vice-Presidents of the Republic, ministers of Justice, National Defence, Internal Affairs, and Foreign Affairs, the Chief of the General Staff, the commanders of the Land, Naval and Air Forces under the chairpersonship of the President of the Republic. The National Security Council shall submit to the President of the Republic the advisory decisions taken with regard to the formulation, determination, and implementation of the national security policy of the State and its views on ensuring the necessary coordination. The President of the Republic shall evaluate decisions of the National Security Council concerning the measures that it deems necessary for the preservation of the existence and independence of the State, the integrity and indivisibility of the country, and the peace and security of society. The agenda of the National Security Council shall be drawn up by the President of the Republic taking into account the proposals of the Vice-Presidents of the Republic and the Chief of the General Staff. In the absence of the President of the Republic, the National Security Council shall convene under the chairpersonship of the Vice-President of the Republic. The organization and duties of the General Secretariat of the National Security Council shall be regulated by presidential decree.</p>
49.	Turkmenistan 2008 (rev. 2016)	<p>98. SECTION III > CHAPTER II > Article 71 The President of Turkmenistan shall: [...] Advisory bodies to the head of state</p>

		7 form and preside over the National Security Council of Turkmenistan;
50.	Uganda 1995 (rev. 2017)	<p>99. CHAPTER 12 > National Security Council > 219 There shall be a National Security Council which shall consist of the President as Chairperson and such other members as Parliament may determine.</p> <p>100. CHAPTER 12 > General > 221 It shall be the duty of the Uganda Peoples' Defence Forces and any other armed force established in Uganda, the Uganda Police Force and any other police force, the Uganda Prisons Service, all intelligence services and the National Security Council to observe and respect human rights and freedoms in the performance of their functions.</p>
51.	Ukraine 1996 (rev. 2016)	<p>101. Chapter V > Article 106 The President of Ukraine: 18 heads the Council of National Security and Defence of Ukraine;</p> <p>102. Chapter V > Article 107 The Council of National Security and Defence of Ukraine is the co-ordinating body to the President of Ukraine on issues of national security and defence. The Council of National Security and Defence of Ukraine co-ordinates and controls the activity of bodies of executive power in the sphere of national security and defence. The President of Ukraine is the Chairman of the Council of National Security and Defence of Ukraine. The President of Ukraine forms the personal composition of the Council of National Security and Defence of Ukraine. The Prime Minister of Ukraine, the Minister of Defence of Ukraine, the Head of the Security Service of Ukraine, the Minister of Internal Affairs of Ukraine and the Minister of Foreign Affairs of Ukraine, are ex officio members of the Council of National Security and Defence of Ukraine. The Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine may take part in the meetings of the Council of National Security and Defence of Ukraine. Head of state decree power Decisions of the Council of National Security and Defence of Ukraine are put into effect by decrees of the President of Ukraine. The competence and functions of the Council of National Security and Defence of Ukraine are determined by law.</p>
52.	United Arab Emirates 1971 (rev. 2009)	<p>103. PART IV > CHAPTER 3 > Article 65 At the beginning of every financial year, the Council of Ministers submits to the President of the UAE a detailed report on the internal achievements and on the UAE's relations with other states and international organizations. The President of the UAE then submits the report to the Supreme Council. The report also contains the recommendations of the Cabinet on the best ways to strengthen the foundations of the UAE, consolidate its security and stability, and achieve its goals and progress in all fields.</p> <p>104. PART IX > Article 141 A Supreme Defense Council shall be set up under the chairmanship of the President of the UAE. Among its members shall be the Vice President of the UAE, the Prime Minister of the UAE, the Ministers of Foreign Affairs, Defense, Finance, Interior, the Commander in Chief and the Chief of the General Staff. It shall advise and offer views on all matters pertaining to defense maintenance of the peace and security of the UAE, forming of the armed forces, their equipment and development and the determination of their posts and camps.</p> <p>105. PART IX > Article 143 Any Emirate shall have the right to request the assistance of the Federal Armed Forces or the Security Forces in order to maintain security and order within its territories whenever it is exposed to danger. Such a request shall be submitted immediately to the Federal Supreme Council for decision.</p>
53.	Venezuela (Bolivarian Republic of) 1999 (rev. 2009)	<p>106. TITLE VII > Chapter I > Article 323 The National Defense Council is the highest consultative organ for planning and advising the Public Power as to matters relating to the overall defense of the Nation, its sovereignty and the integrity of its geographical space. To this end, it is also charged with establishing the Nation's strategic concept. Presided over by the President of the Republic, it also includes the Executive Vice President, the President of the National Assembly, the Chief Justice of the Supreme Tribunal of Justice, the Chairman of the Republican Ethic Council and the Ministers of Defense, Internal Security, Foreign Relations and Planning, and any others whose participation may be deemed appropriate. The pertinent organic law shall determine the organization and attributions of the National Defense Council.</p>
54.	Viet Nam 1992 (rev. 2013)	<p>107. CHAPTER V > Article 70 The National Assembly has the following duties and powers: [...] Advisory bodies to the head of state, Leader of first chamber, Attorney general, Head of state selection, Electoral commission, Supreme/ordinary court judge removal, Head of government selection, Head of government removal, Deputy executive, Standing</p>

		<p>committees, Head of state removal, Cabinet removal, Supreme court selection, Cabinet selection</p> <p>7 To elect, release from duty, remove from office the State President and Vice-President, the Chairman of the National Assembly, the Vice-Chairmen and members of the Standing Committee of the National Assembly, the Prime Minister, the President of the Supreme People's Court, the Head of the Supreme People's Procuracy, the President of the National Council of Election, the Head of the State Audit, and the heads of other organs created by the National Assembly; to sanction the proposals of appointment, release from duty, remove from office the Vice-Prime Minister, Ministers and other members of the Government, judges of the People's Supreme Court; sanction the list of members of the Defence and Security Council and of the National Council of Election.</p> <p>108. CHAPTER VI > Article 89</p> <p>1 The National Defence and Security Council consists of a Chairman, Vice Chairmen and other members who are approved by the National Assembly under the nomination of the State President.</p> <p>2 The National Defence and Security Council shall operate as a collegium and take its decisions by a vote of the majority.</p> <p>Power to declare/approve war</p> <p>3 The National Defence and Security Council proposes to the National Assembly to decide on the state of war, and in case the National Assembly cannot meet, proposes to the National Assembly's Standing to decide on that; mobilizes all forces and potentialities of the country for national defence; exercises special duties and powers entrusted by the National Assembly in case of war; decides on the participation of the armed forces in activities contributing to the protections of peace in the region and in the world.</p>
55.	Yemen 1991 (rev. 2015)	<p>109. PART ONE > Chapter IV > Article 38</p> <p>The National Defense Council, headed by the President of the Republic, will exist to attend to matters pertaining to means of safeguarding the Republic and its security. The law shall determine its composition, duties and other functions.</p> <p>110. PART THREE > Chapter II > The First Branch > Article 119</p> <p>The responsibilities of the President of the Republic are as follows:</p> <p>[...]</p> <p>7 To name the members of the National Defense Council according to the law.</p>
56.	Zimbabwe 2013 (rev. 2017)	<p>111. CHAPTER 11 > PART 1 > 209</p> <p>National Security Councilы</p> <p>There is a National Security Council consisting of the President as chairperson, the Vice-Presidents and such Ministers and members of the security services and other persons as may be determined in an Act of Parliament.</p> <p>The functions of the National Security Council are--</p> <p>The commanders of the security services must provide the National Security Council with such reports on the security situation in Zimbabwe as the Council may reasonably require.</p>

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- <https://gsdrc.org/publications/national-security-office-responsibilities-and-functions/>
- https://cdainstitute.ca/wp-content/uploads/2016/07/Davies_Analysis_November_2016.pdf
- <https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-national-security-council>
- <https://iranprimer.usip.org/blog/2019/apr/01/supreme-national-security-council-iran>
- <https://www.gov.uk/government/groups/national-security-council>
- <https://kenyanconstitution.manjemedia.com/national-security/>
- <https://www.opm.gov.tt/about/business-and-departments-of-government-under-the-opm/>
- [https://www.revolvy.com/page/National-Security-Council-\(India\)](https://www.revolvy.com/page/National-Security-Council-(India))
- <http://www.nsa.gov.rs/eng/savet-i-biro.php>
- <https://www.sns.am/en>
- <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/525062018008/consolide/current>

ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНУУДЫН ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГААНЫ АЛБАНЫ ОРОН ТООНЫ ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ, ЛАВЛАГАА

Г.Билгээ, О.Нарантуяа

Гадаадын зарим орнуудын парламентын судалгааны албаны орон тооны талаарх мэдээлэл

	Улсын нэр	Парламентын танхим	Парламентын гишүүний тоо	Судалгааны албаны нэр	Судалгааны албаны орон тоо
1	Австрали	Хоёр танхимтай	Төлөөлөгчдийн танхим-151 Сенат-76	Парламентын номын сан нь: -судалгаа шинжилгээ -мэдээлэл, сурталчилгаа гэсэн үндсэн 2 хэсэгтэй.	Судалгааны хэсэг 80 ажилтантай Мэдээллийн хэсэг 60 ажилтантай ¹⁵³
2	АНУ	Хоёр танхимтай	Сенат-100 Төлөөлөгчдийн танхим-435	Конгрессийн судалгааны алба	700 ажилтантай ¹⁵⁴
3	Бангладеш	Нэг танхимтай	Парламент нь 350 гишүүнтэй	Номын сан болон Судалгааны алба	11 ажилтантай ¹⁵⁵
4	Чех	Хоёр танхимтай	Сенат-81 Доод танхим-200	Парламентын институт 3 хэсэгт хуваагддаг.	27 ажилтантай ¹⁵⁶
5	Солонгос	Нэг танхимтай	Парламент нь 300 гишүүнтэй	Үндэсний Ассамблейн Судалгааны алба (NARS)	126 ажилтантай ¹⁵⁷
6	Герман	Хоёр танхимтай	Бундестаг-709 Бундесрат-69	Судалгаа, мэдээллийн алба	100 ажилтантай ¹⁵⁸
7	Вьетнам	Нэг танхимтай	Парламент нь 498 гишүүнтэй	Хууль зүйн судалгааны институт 3 газарт хуваагддаг.	300 ажилтантай ¹⁵⁹
8	Канад	Хоёр танхимтай	Сенат-дээд танхим 105 Нийтийн танхим-доод танхим 338	Парламентын номын сан	300 ажилтантай ¹⁶⁰
9	Турк	Нэг танхимтай	Үндэсний Их Хурал 600 ¹⁶¹	Судалгааны хэлтэс Department of Research Services (Research Center)	40 ажилтантай ¹⁶²
10	Уганда	Нэг танхимтай	Парламент 459 ¹⁶³	Судалгааны хэлтэс	39 ажилтантай ¹⁶⁴

¹⁵³ Парламентын судалгааны албаны үйл ажиллагаа, эрх зүйн орчны гарын авлага, 2018 он, УИХТГ, МХШҮХ-ийн СМЛА

¹⁵⁴ Парламентын судалгааны албаны үйл ажиллагаа, эрх зүйн орчны гарын авлага, 2018 он, УИХТГ, МХШҮХ-ийн СМЛА

¹⁵⁵ Бангладешийн парламентын Тамгын газар <http://www.parliament.gov.bd/index.php/en/secretariat/organogram-of-bp-secretariat>

¹⁵⁶ Development of Parliamentary Research Service in Central Europe and the Western Balkans <https://www.ndi.org/sites/default/files/development-of-parliamentary-research-services-CEE.pdf>

¹⁵⁷ National assembly of research service <http://www.nars.go.kr/eng/contentView.do?cmsCd=CM0108&sgrp=S02>

¹⁵⁸ Development of Parliamentary Research Service in Central Europe and the Western Balkans гарын авлага

¹⁵⁹ Парламентын судалгааны албаны үйл ажиллагаа, эрх зүйн орчны гарын авлага, 2018 он, УИХТГ, МХШҮХ-ийн СМЛА

¹⁶⁰ Парламентын судалгааны албаны үйл ажиллагаа, эрх зүйн орчны гарын авлага, 2018 он, УИХТГ, МХШҮХ-ийн СМЛА

¹⁶¹ Туркийн Үндсэн хуулийн 75 дугаар зүйл. https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf

¹⁶² https://www.tbmm.gov.tr/armer_eng/org_structure.html

¹⁶³ <https://www.parliament.go.ug/find-an-mp>

¹⁶⁴ The Role of Parliamentary Library and Research Resources in Supporting Parliamentarians to be Well-informed: The Case of Uganda. 2013. 6 дахь тал. <http://library.ifa.org/168/7/187-rugambwa-en.pdf>

11	Унгар	Нэг танхимтай	Үндэсний ассамблей 199	Номын сангийн мэдээллийн алба	199 ажилтантай ¹⁶⁵
12	Польш	Хоёр танхимтай	Сенат-дээд танхим 100 Сэжм-доод танхим 460	Судалгааны хэлтэс Дотроо 8 судалгааны хэсэгтэй.	91 ажилтантай ¹⁶⁶
13	Словак	Нэг танхимтай	Үндэсний зөвлөл-150	Парламентын институт Дотроо 3 судалгааны хэсэгтэй.	19 ажилтантай ¹⁶⁷
14	Словени	Хоёр танхимтай	Үндэсний Зөвлөл-дээд танхим-40 Үндэсний Ассамблей-Доод танхим-90	Судалгаа, мэдээллийн хэлтэс 5 судалгааны хэсэгтэй.	40 ажилтантай ¹⁶⁸
15	Энэтхэг	Хоёр танхимтай	Rajya Sabha-Дээд танхим 245 Lok Sabha- Доод танхим 545	Номын сан, судалгаа, лавлагаа, мэдээллийн алба	90 ажилтантай ¹⁶⁹
16	Япон	Хоёр танхимтай	Зөвлөлийн танхим-Дээд танхим 242 Төлөөлөгчдийн танхим-Доод танхим 465	Номын сангийн судалгаа, хуулийн лавлагааны товчоо	900 ажилтантай ¹⁷⁰

Парламентын судалгааны албаны ажилтнуудын тоог парламентын гишүүдийн тоотой харьцуулсан байдал¹⁷¹

Энэхүү судалгаанд судалгааны албаны болон номын сангийн ажилтнуудыг оруулсан болно.

Словани	7(90-доод танхим)
Унгар	15 (386)
Польш	91 (460 доод танхим)
Чех	24 (281-2 танхим)
Словак	9 (150)
Серби	8 (250)
Босни-Херцеговин	5 (57-2 танхим хоёулаа)
Монтенегро	5(81)
Косова	6 (120)
Албани	3 (140)

УИХ.МН
СУДАЛГААНЫ САН

¹⁶⁵ Development of Parliamentary Research Service in Central Europe and the Western Balkans, 22 дахь тал <https://www.ndi.org/sites/default/files/development-of-parliamentary-research-services-CEE.pdf>

¹⁶⁶ Development of Parliamentary Research Service in Central Europe and the Western Balkans, 22 дахь тал

¹⁶⁷ Development of Parliamentary Research Service in Central Europe and the Western Balkans, 23 дахь тал

¹⁶⁸ Development of Parliamentary Research Service in Central Europe and the Western Balkans, 23 дахь тал

¹⁶⁹ <http://loksabhaph.nic.in/Secretariat/Functioning.aspx>, Дэлхийн улс орнуудын парламентын ажлын алба-УИХТГ, 2012 он

¹⁷⁰ Парламентын судалгааны албаны үйл ажиллагаа, эрх зүйн орчны гарын авлага, 2018 он, УИХТГ, МХШҮХ-ийн СМЛА

¹⁷¹ Development of Parliamentary Research Service in Central Europe and the Western Balkans, 67 дахь тал <https://www.ndi.org/sites/default/files/development-of-parliamentary-research-services-CEE.pdf>

МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОН ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ХУУЛЬ ТОГТООМЖООР ПАРЛАМЕНТЫН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ НЭЭЛТТЭЙ БОЛОН ХААЛТТАЙ ДЭГИЙГ ЗОХИЦУУЛСАН БАЙДАЛ

(Мэдээлэл, лавлагаа)

Г.Билгээ, О.Нарантуяа

Судалгаанд Монгол Улсын болон гадаадын 12 улсын хууль тогтоомжоор парламентын нэгдсэн хуралдааны нээлттэй болон хаалттай дэгийг зохицуулсан байдлыг судлав.

Монгол Улсын хувьд Үндсэн хуульд дээрх асуудлыг тусгаагүй, харин Монгол Улсын Их Хурлын тухай болон Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиудаар зохицуулсан байна.

Гадаадын туршлагыг судалгаанд авч үзэхдээ Бүгд Найрамдах Улс (БНУ)-уудыг сонгон авсан. (Хүснэгт 1) Эдгээр 12 улсын Үндсэн хууль болон ерөнхий нэршлээр Дэгийн хуулийг авч үзэхэд, Словени Улсын Үндсэн хуульд парламентын нэгдсэн хуралдааны нээлттэй болон хаалттай дэгийн талаар тусгаагүй байна.

Хүснэгт 1. Судалгаанд хамрагдсан улсуудын засаглалын хэлбэр, парламентын нэгдсэн хуралдааны нээлттэй, хаалттай дэгийг зохицуулсан байдал

Бүгд найрамдах засаглал (БНЗ)-ын хэлбэр	Парламентын танхимын тоо	Д/д	Улсын нэр	Парламентын нэгдсэн хуралдааны нээлттэй, хаалттай дэгийг зохицуулсан байдал	
				Үндсэн хууль	Дэгийн хууль
Парламентын БНЗ	1	1	Болгар	✓	✓
		2	Кыргыз	✓	✓
		3	Словак	✓	✓
		5	Эстони	✓	✓
	2	6	Австри*	✓	✓
		7	Герман *	✓	✓
		8	Словени*	-	✓
		9	Чех*	✓	✓
Ерөнхийлөгчийн БНЗ	1	9	Өмнөд Солонгос	✓	✓
	2	10	Франц*	✓	✓
Хагас ерөнхийлөгчийн БНЗ	1	11	Финланд	✓	✓
	2	12	ОХУ*	✓	✓

Тайлбар: * Хоёр танхимтай бөгөөд парламентын доод танхимыг судалгаанд авсан болно.

Эдгээр улсуудын хууль тогтоомжийг үзэхэд, парламентын нэгдсэн нэгдсэн хуралдаан олон нийтэд нээлттэй дэгээр хуралдана. Харин дараах тохиолдлуудад нэгдсэн хуралдааныг хаалттай горим руу шилжүүлнэ:

- хууль тогтоомжоор тогтоосон асуудлыг хэлэлцэх бол;
- эрх бүхий субъектийн санал гаргасан бол;
- гишүүдийн санал хураалтаар шийдвэрлэсэн бол (Киргиз);
- хэлэлцэх асуудал нь нууцад хамаарах бол (Болгар, Киргиз, Словени, Чех).

Парламентын **нэгдсэн хуралдааныг хаалттай горим руу шилжүүлэх** саналыг дараах эрх бүхий субъектүүд гаргаж байна. Үүнд:

- Парламентын дарга (Австри, ОХУ, Болгар, Өмнөд Солонгос, Финланд);
- Парламентын дэд дарга (Чех);
- Парламентын гишүүд:
  - хүрэлцэн ирсэн гишүүдийн 1/5-ээс доошгүйн саналаар (Австри);
  - гишүүдийн 1/10-ийн саналаар (Болгар);
  - 10 ба түүнээс дээш гишүүдийн гарын үсэг зурснаар (Өмнөд Солонгос);
  - гишүүдийн 1/10-ийн шаардсанаар (Франц);
  - гишүүдийн 2/3-ын саналаар (Эстони);
- Ерөнхийлөгч (ОХУ);
- Ерөнхий сайдын (Франц);
- Засгийн газар (Болгар, Чех).

Хаалттай хуралдааны дэгтэй холбоотой харилцааг тодорхой заасан зарим асуудал байна. Үүнд:

- хуралдааныг хаалттай горим руу шилжүүлэх шийдвэрийг Парламент гаргах ба ингэхдээ Киргиз, ОХУ, Словак, Эстонид гишүүдийн олонхын саналаар шийдвэрлэхийг;
- Өмнөд Солонгос, Словенид хаалттай хуралдаан хийх асуудлыг хэлэлцүүлэг хийхгүйгээр санал хураахыг;
- Киргиз, ОХУ, Чех улсууд хаалттай хуралдаанд оролцох эрх бүхий албан тушаалтныг;
- хаалттай хуралдаанаар хориглосон үйлдлийг (Киргиз, ОХУ);
- хаалттай хуралдаантай холбоотой олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, хуралдааны тэмдэглэл зэрэг бусад харилцааг (Болгар, ОХУ, Словени) тус тус тодорхой заасан.

Словак, Чех улсын парламент нь улсын төсвийн тухай хууль, улсын санхүү, эсхүл татвар, зардлын хуулийн төслийг **нээлттэй хэлэлцэнэ**.

Зарим онцлог зохицуулалтаас дурдахад, Австрийн Холбооны Зөвлөлд олон нийт хаалттай хуралдах саналыг хэлэлцэж эхлэх, эсхүл санал хураахаас өмнө хуралдааны танхимаас гарна, ОХУ-ын Төрийн Думд хаалттай хуралдаан хийх шийдвэрийг тухайн хуралдаан эхлэхээс нэгээс доошгүй цагийн өмнө гаргана гэсэн байна.

**Нэг. МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖООР
ПАРЛАМЕНТЫН НЭЭЛТТЭЙ БОЛОН ХААЛТТАЙ
ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙГ ЗОХИЦУУЛСАН БАЙДАЛ**

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ

29 дүгээр зүйл. Чуулганы хуралдааны нийтлэг журам

29.1.Хаалттай хэлэлцэхээр хуульд заасан болон төрийн нууцтай холбоотой асуудлыг хаалттай **хуралдаанаар хэлэлцэнэ**.

29.2.Хэлэлцэх асуудлын шинж байдал, гишүүдийн саналыг харгалзан энэ хуулийн 29.1-д зааснаас бусад асуудлыг хаалттай хуралдаанаар хэлэлцэж болно.

29.3.Энэ хуулийн 29.1, 29.2-т зааснаас бусад тохиолдолд нэгдсэн, Байнгын, дэд, түр хорооны **хуралдааныг нээлттэй хийнэ**.

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЧУУЛГАНЫ ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ

5 дугаар зүйл. Хуралдааны нийтлэг журам

5.1.Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 29.1-д заасан асуудлыг нууцын горимоор хаалттай **хуралдаанаар хэлэлцэнэ**.

/Энэ хэсэгт 2018 оны 6 дугаар сарын 29-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан./

5.2.Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 29.2-т заасны дагуу хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар асуудлыг хаалттай хуралдаанаар хэлэлцэж болно.

6 дугаар зүйл. Хаалттай хуралдааны дэг

6.1.Энэ хуулийн 5.1-д заасан хаалттай **хуралдаанд** Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, тухайн асуудлыг хариуцсан Засгийн газрын гишүүн болон холбогдох төрийн бусад байгууллагын дарга, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга, мөн газрын нууцын асуудал хариуцсан ажилтан, түүнчлэн тухайн асуудлыг боловсруулахад оролцсон ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнийг оролцуулж болно.

/Энэ хэсэгт 2010 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

6.2.Шаардлагатай бол энэ хуулийн 6.1-д зааснаас бусад хүнийг хаалттай **хуралдаанд** оролцуулж болох бөгөөд тэднээр нууц задруулахгүй байх баталгааг урьдчилан гаргуулна.

6.3.Хаалттай **хуралдаанд** дуу, дүрс бичлэг хийх, гар утас, бусад хөдөлгөөнт төхөөрөмж авч орох, утсаар ярихыг хориглоно.

/Энэ хэсэгт 2018 оны 6 дугаар сарын 29-ний өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан./

6.4.Хаалттай **хуралдааны** талаар зөвхөн нууцын дэвтэрт тэмдэглэл хийнэ.

6.5.Энэ зүйлд заасан журам мөн хуулийн 5.2-т заасан хуралдааныг зохион байгуулахад үл хамаарна.

6.6.Энэ хуулийн 5.2-т заасан хаалттай **хуралдаанд** асуудлыг боловсруулахад оролцсон ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүн, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын ажилтнууд оролцож болох бөгөөд хуралдааны явцыг энэ хуулийн 54.1-д заасны дагуу тэмдэглэнэ.

/Энэ хэсгийг 2010 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн хуулиар нэмсэн/

*7 дугаар зүйл. **Нээлттэй хуралдааны** дэг*

7.1.**Нээлттэй хуралдаанд** тухайн хэлэлцэж байгаа асуудлыг боловсруулахад оролцсон ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүн, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын болон нам, эвслийн бүлгийн ажлын албаны холбогдох ажилтан, энэ хуулийн 53¹.2-т заасан сурвалжлах эрхтэй хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтан оролцож болно.

/Энэ хэсгийг 2010 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

/Энэ хэсгийг 2011 оны 01 дүгээр сарын 20-ны өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

7.2.**Нээлттэй хуралдааны** явцыг энэ хуульд заасны дагуу дуу, дүрс бичлэг, мэдээллийн бусад техник хэрэгсэл ашиглан бэхжүүлнэ.

**Хоёр. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ХУУЛЬ ТОГТООМЖООР
ПАРЛАМЕНТЫН НЭЭЛТТЭЙ БОЛОН ХААЛТТАЙ
ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙГ ЗОХИЦУУЛСАН БАЙДАЛ**

2.1.АВСТРИ УЛС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

33.Үндэсний Зөвлөл болон түүний хороодын нээлттэй хуралдааны талаарх тайланг нийтэлсний төлөө хэн ч хариуцлага хүлээхгүй.

37.3.Холбооны Зөвлөлийн **хуралдаан нээлттэй байна**. Гэхдээ Хуралдааны дэгд заасны дагуу шийдвэрээр **олон нийтийг хуралдааны танхимаас гаргаж болно**. Үндсэн хуулийн 33 дугаар зүйл нь Холбооны зөвлөл ба түүний хороодын олон нийтийн уулзалтад хамаарна.

39.3.Үндсэн хуулийн 33 дугаар зүйлд заасан журам Холбооны зөвлөлийн хуралдаанд мөн хамаарна.

ЗӨВЛӨЛИЙН ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ТУХАЙ ДҮРЭМ¹⁷²

36.1.Холбооны Зөвлөлийн хуралдааны хэлэлцүүлэг **олон нийтэд нээлттэй байна**.

36.2.Хэрэв Холбооны Зөвлөлийн Ерөнхийлөгч, эсхүл хүрэлцэн ирсэн гишүүдийн тавны нэгээс доошгүйн саналаар **олон нийтийг хуралдааны танхимаас гаргах тухай** Холбооны зөвлөлийн шийдвэр гарсан бол олон нийтийг танхимаас гаргана. Олон нийт уг саналыг хэлэлцэж эхлэх, эсхүл санал хураахаас өмнө хуралдааны танхимаас гарна.

2.2.БОЛГАР УЛС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

82.Үндэсний Ассамблейн **хуралдаан нээлттэй** явагдана. Үндэсний Ассамблей онцгой шийдвэр гаргах бол **хуралдааныг хаалттай хийж болно**.

ҮНДЭСНИЙ АССАМБЛЕЙН ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ДҮРЭМ¹⁷³

49.2.Үндэсний Ассамблейн шийдвэрээр **Үндэсний Ассамблейн болон Сайд нарын зөвлөлийн гишүүн бус хүмүүс хуралдаанд байлцаж болох** ба хуралдаан даргалагчийн тогтоосон журмын дагуу тусгайлан зассан суудалд сууна. Хуралдааны үед тэд тогтоосон журмыг дагаж мөрдөх үүрэгтэй бөгөөд зөвхөн хуралдаан даргалагчийн урилгаар үг хэлж болно.

49.3.Хуралдаанд оролцогчдоос шуугиан, эсхүл эмх замбараагүй байдал гарсан тохиолдолд хуралдаан даргалагч эмх цэгцийг тогтоох үүрэгтэй ба тэдгээрийн заримыг, эсхүл бүх оролцогчдыг гаргаж болно.

¹⁷² Rules of Procedure of the Austrian Federal Council.
<https://www.parlament.gv.at/ENGL/PERK/RGES/GOGNR/index.shtml>

¹⁷³ Rules of Procedure of the National Assembly of Bulgaria (Issued by the National Assembly Prom. SG. No. 35 of 2 May 2017) <http://www.parliament.bg/en/rulesoftheorganisations>

50.1.Үндэсний Ассамблейн хуралдаан дор дурдсан тохиолдолд **хаалттай хуралдана**. Үүнд:

- 1) төрийн чухал ашиг сонирхолтой холбоотой бол;
- 2) Нууцад хамаарах мэдээллийг хамгаалах тухай хуульд заасан баримт бичгийг хэлэлцэх бол.

50.2.Хуралдаан даргалагчийн, Үндэсний Ассамблейн гишүүдийн аравны нэг, эсхүл Сайд нарын зөвлөл энэ зүйлийн 1.1-т заасны дагуу хаалттай хуралдах тухай санал гаргаж болно.

50.3.Хэрэв хуралдаан энэ зүйлийн 1-т заасны дагуу явагдах бол хуралдаан даргалагч эрх бүхий бүх этгээдэд хуралдааны танхим болон бельэтажийг орхиж гарахыг, мөн олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, цахим сүлжээний шууд нэвтрүүлгийг зогсоохыг даалгана. Санал гаргагчийн үндэслэлийг сонссоны дараа Үндэсний ассамблей уг саналыг хэлэлцэн санал хураана. Санал хураалтын дүнгээс хамаарч **хуралдааныг нээлттэй, эсхүл хаалттай хэлбэрээр хийнэ**.

50.4.Энэ зүйлийн 1.2-т заасан тохиолдолд **хуралдааныг хаалттай хийнэ**. Хуралдаан даргалагч нь Нууцад хамаарах мэдээллийг хамгаалах тухай хуулийн дагуу **хаалттай хуралдааныг** зарлах ба бусад этгээдэд хуралдааны танхим болон бельэтажийг орхиж гарахыг даалгана, мөн олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, цахим сүлжээний шууд нэвтрүүлгийг зогсооно. Энэ асуудлаар хэлэлцэхгүй, мөн санал хураахгүй бөгөөд хаалттай танхимд хуралдаан үргэлжилнэ.

50.5.**Хаалттай хуралдааны** хэлэлцүүлэг, тэмдэглэл нь нууцад хамаарах мэдээлэл болох ба Үндэсний Ассамблейн бүх гишүүд болон түүнд нэвтрэх эрхтэй бусад этгээдүүд холбогдох үүргийг хүлээнэ.

50.6.**Хаалттай хуралдааны** шийдвэрийг олон нийтэд нээлттэй байна.

51.1.Үндэсний Ассамблейн **нээлттэй хуралдааныг** Болгарын үндэсний радиогоор тодорхой давтамжтайгаар, нийт нутаг дэвсгэрийг хамарсан байдлаар, Болгарын үндэсний телевиз болон парламентын суваг (BNT)-аар дамжуулж гаргана. Нэвтрүүлгийн дохиог үнэ төлбөргүй ашиглуулна. Үндэсний Ассамблейн **нээлттэй хуралдааныг** бодит цаг хугацаанд Үндэсний Ассамблейн цахим хуудсаар дамжуулан шууд дамжуулна.

51.2.Үндэсний Ассамблейн шийдвэрээр **нэгдсэн хуралдааныг** Болгарын үндэсний телевиз, Болгарын үндэсний радиогоор шууд дамжуулна.

51.2.Парламентын хяналтыг хэрэгжүүлж байгаа Үндэсний Ассамблейн нэгдсэн хуралдааныг Болгарын үндэсний телевизийн BNT-2 хөтөлбөр, Болгарын үндэсний радиогоор шууд дамжуулна.

2.3.ГЕРМАН УЛС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

42.1.Бундестагийн **үйл ажиллагаа нээлттэй байна**. Гишүүдийн аравны нэгийн хүсэлт буюу Холбооны Засгийн газрын хүсэлтийг үндэслэн гуравны хоёрын саналаар **нээлттэй байдлыг халж** болно.

БУНДЕСТАГИЙН ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ

19 дүгээр зүйл. Хуралдаан

Бундестагийн **хуралдаан нээлттэй байна**. Үндсэн хуулийн 42.1-т заасны дагуу Бундестаг **хаалттай хуралдаж болно**.

2.4.КИРГИЗ УЛС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

77.2.Хэлэлцэж буй асуудал нь хаалттай хуралдааныг шаардахаас бусад тохиолдолд Жогорку Кенешийн **хуралдаан нээлттэй байна**.

ЖОГОРКУ КЕНЕШИЙН ДЭГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁷⁴

35 дугаар зүйл. Жогорку Кенешийн хуралдаан

1.Жогорку Кенешийн хуралдаан дараах хэлбэртэй байна:

1) ээлжит;

2) ээлжит бус;

3) **нээлттэй**;

4) **хаалттай**.

36 дугаар зүйл. Жогорку Кенешийн хаалттай хуралдаан

1.Жогорку Кенешийн хуралдаан нь төрийн, цэргийн болон хууль тогтоомжид заасан бусад нууцад хамаарах асуудал хэлэлцэхээс бусад тохиолдолд **нээлттэй байна**.

2.Тодорхой үндэслэл бүхий онцгой тохиолдолд асуудлыг **хаалттай хуралдаанаар** хэлэлцэх тухай шийдвэрийг Жогорку Кенеш гаргана.

3.**Хаалттай хуралдаан хийх** тухай шийдвэрийг хүрэлцэн ирсэн гишүүдийн 50-аас доошгүйн саналаар шийдвэрлэнэ.

4.Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Акыйкатчы (Омбудсмен), Жогорку Кенеш дэх Ерөнхийлөгч болон Засгийн газрын бүрэн эрхт бөгөөд байнгын төлөөлөгчид Жогорку Кенешийн **хаалттай бүх хуралдаанд оролцох эрхтэй**.

Дээд шүүхийн дарга, Дээд шүүхийн Үндсэн хуулийн танхимын дарга, Үндэсний банкны дарга, Аудитын дарга, Ерөнхий прокурор, Засгийн газрын гишүүд Жогорку Кенешийн **хаалттай хуралдаанд өөрсдийн эрхлэх асуудлаар оролцох эрхтэй**. Бусад албан тушаалтнууд Жогорку Кенешийн дарга, түүний эзгүйд орлогч даргын урилгаар **хаалттай хуралдаанд оролцох эрхтэй**.

5.Жогорку Кенешийн **хаалттай хуралдааны** агуулгыг дэлгэх, тараахыг, мөн хуралдааны үед фото зураг авах, видео болон аудио бичлэг хийхийг, мэдээлэл боловсруулах хэрэгсэл, харилцаа холбоо болон радио холбоо ашиглахыг хориглоно.

¹⁷⁴ Закон Кыргызской Республики О Регламенте Жогорку Кенеша Кыргызской Республики (Принят Жогорку Кенешем Кыргызской Республики 14 октября 2011 года)
kenesh.kg/ru/article/show/14/reglament-zhogorku-kenesha-kirgizskoy-respubliki

6.Жогорку Кенешийн хаалттай **хуралдааны** дуу, дүрс бичлэг, тэмдэглэл хөтлөх бэлтгэл ажлыг Ажлын албаны холбогдох нэгж нууцлалыг хангаж хэрэгжүүлнэ.

8.Жогорку Кенешийн **хаалттай хуралдаанаас** гаргасан шийдвэр, санал хураалтын дүнг Жогорку Кенешийн цахим хуудсанд байршуулна.

2.5.ОХУ

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

100.2.Холбооны зөвлөл болон Төрийн Думын **хуралдаан нээлттэй байна**. Танхимуудын Регламентад заасан тохиолдолд **хуралдааныг хаалттай хийж болно**.

ТӨРИЙН ДУМЫН РЕГЛАМЕНТ¹⁷⁵

37 дугаар зүйл.

1.Төрийн Думын **хуралдаан нээлттэй**, ил тод явагдах бөгөөд хэвлэл, мэдээлэлд хүртээмжтэй байна.

2.Танхимын зөвшөөрснөөр түүний хуралдаанаар хэлэлцэж байгаа хуулийн төсөлтэй холбоотой төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, эрдэм шинжилгээний байгууллагын төлөөлөгчид, шинжээч бусад мэргэжилтнийг оролцуулж болно. Хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтнуудад танхимын **хуралдаан нээлттэй байна**.

3.Төрийн Дум нь өмнөх хуралдаанд Төрийн Думын дарга, Төрийн Думын Зөвлөл, хороо, бүлэг, ОХУ-ын Ерөнхийлөгч санал оруулснаар **хаалттай хуралдаан** хийхээр шийдвэрлэж болно.

4.**Хаалттай хуралдаан** хийх тухай шийдвэрийг хуралдаанд оролцож байгаа депутатуудын олонхын саналаар гаргана.

5.**Хаалттай хуралдаан** хийх шийдвэрийг тухайн хуралдаан эхлэхээс нэгээс доошгүй цагийн өмнө гаргана.

6.Төрийн Думын **хаалттай хуралдаан** дээр фото зургийн болон фото, видео, кино зургийн аппарат ашиглах, цахилгаан холбооны болон радио холбооны техник, дуу бичлэгийн болон мэдээлэл боловсруулах техник ашиглахыг хориглоно.

7.**Хаалттай хуралдаанд** хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтнуудыг оруулахгүй.

8.Төрийн Думын хуралдаанд дээр хэлэлцсэн төрийн болон бусад нууцад хамаарах асуудлыг нийтэд зарлахыг хориглоно.

9.**Хаалттай хуралдааныг** даргалагч нь хуралдаан эхлэхийн өмнө Төрийн Думын депутатууд, хаалттай хуралдаанд уригдсан зочдод **хаалттай хуралдааныг** хийх журам, тухайн хурлаар хэлэлцэх нууцад хамаарах асуудал, түүний нууцын зэрэглэлийн талаар тайлбарлаж, төрийн болон бусад нууцад хамаарах мэдээллийг задруулбал хүлээх хуулийн хариуцлагыг тайлбарлана.

10.Төрийн Думын **хаалттай хуралдааны** тэмдэглэл, хаалттай хэлэлцсэн

¹⁷⁵ Эх сурвалж: ОХУ-ын Төрийн Думын регламент (Гарын авлага), Мөнхийн үсэг ХХК. 2019 он.

асуудалд хамааралтай материал, цахим системийн санал хураалтын дүн, хаалттай хуралдаанд оролцсон гишүүдийн ирцийн мэдээг Төрийн Думын нууцын асуудал хариуцсан нэгжид хадгална. Эдгээр материалтай нууцын хэсэгт, гарын үсэг зурж танилцаж болно.

38 дугаар зүйл.

1.ОХУ-ын Ерөнхийлөгч, Төрийн Дум дахь ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхт төлөөлөгч, Холбооны Зөвлөлийн дарга, Холбооны Зөвлөлийн гишүүн, Холбооны Засгийн газрын тэргүүн, ОХУ-ын Үндсэн хуулийн шүүхийн дарга, ОХУ-ын Дээд шүүхийн дарга, ОХУ-ын Арбитрын Дээд шүүхийн дарга, ОХУ-ын Тооллогын комиссийн дарга, түүний орлогчид, Тооллогын комиссын гишүүд, Хүний эрхийн асуудлын онц эрхт төлөөлөгч, ОХУ-ын Ерөнхий прокурор, ОХУ-ын Сонгуулийн төв байгууллагын дарга нь **нээлттэй, хаалттай бүх хуралд оролцох эрхтэй.**

1.1.Нийтийн танхимын Зөвлөлөөс эрх олгосон Нийтийн танхимын гишүүн Төрийн Думын **хаалттай хуралдаанд оролцох эрхтэй.**

84 дүгээр зүйл.

2.Энэ Регламентад өөрөөр заагаагүй бол дэгийн асуудлаар шийдвэрийг санал хураалтад оролцсон гишүүдийн олонхын саналаар гаргана.

з) хуралдааныг хаалттай хийх тухай;

179 дүгээр зүйл.

1.ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийг буруутгах санал болон комиссын дүгнэлтийг Төрийн Думын хуралдаанаар хэлэлцэнэ. Танхимын шийдвэрээр Төрийн Думын хуралдааныг **хаалттай** хийж болно. Танхим нь Төрийн Думын нийт депутатын олонхын саналаар тухайн хэлэлцүүлгийг олон нийтэд шууд дамжуулахаар хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд хандаж болно.

2.6.ӨМНӨД СОЛОНГОС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

50.1.Үндэсний Ассамблейн чуулган нь **нээлттэй хуралдана.** Гагцхүү хуралд оролцогч гишүүдийн олонхын саналаар болон Үндэсний Ассамблейн даргаас үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс шаардлагатай гэж үзвэл **хаалттай хуралдаж болно.**

50.2.**Хаалттай хуралдааны** агуулга, зохион байгуулалтын эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно.

ҮНДЭСНИЙ АССАМБЛЕЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁷⁶

75 дугаар зүйл (Хуралдааныг нээлттэй хийх)

1.Нэгдсэн хуралдааныг олон нийтэд **нээлттэй хийж болно.** Харин Үндэсний Ассамблейн спикерийн санал болгосноор, эсхүл 10 болон түүнээс дээш гишүүдийн гарын үсэг зурснаар спикер бүлэг тус бүрийг төлөөлж буй гишүүнтэй зөвшилцөж

¹⁷⁶ National Assambley Act. Эх сурвалж: Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хууль (Гарын авлага), Мөнхийн үсэг ХХК. 2019 он.

үндэсний аюулгүй байдлын үүднээс **хаалттай хуралдаж болно**.

2.Энэ зүйлийн 1-т заасныг үндэслэн санал болгох эсхүл зөвшөөрөл авахдаа хэлэлцүүлэг хийхгүйгээр санал хурааж шийдвэрлэнэ.

158 дугаар зүйл (Ёс зүйн хариуцлага хүлээлгэх үйл ажиллагаа)

Хариуцлага тооцох тухай хуралдааныг олон нийтэд **нээлттэй хийхгүй**. Нэгдсэн чуулган, эсхүл хорооны тогтоол өөрөөр гарсан тохиолдолд дээрх заалт үйлчлэхгүй.

2.7.СЛОВАК УЛС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

83.3.Словак Улсын Үндэсний Зөвлөлийн **хуралдаан олон нийтэд нээлттэй байна**.

83.4.**Олон нийтэд хаалттай хуралдааныг** гагцхүү хуульд заасан журам, эсхүл Словак Улсын Үндэсний Зөвлөлийн нийт гишүүдийн тавны гуравны шийдвэрээр хийж болно.

СЛОВАК УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ ЗӨВЛӨЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЖУРМЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁷⁷

18.1.Үндэсний Зөвлөлийн **хуралдаан нээлттэй байна**. Үндэсний Зөвлөлийн хуралдааны танхимд олон нийтэд зориулсан хязгаарлагдмал тооны суудалтай байна.

18.2.Төрийн албан харилцааны нууцад хамаарах асуудал, эсхүл хуульд тусгайлан заасан асуудлаар хэлэлцэх үед Үндэсний Зөвлөлийн **хаалттай хуралдаан**, эсхүл **хэсэгчилсэн хаалттай хуралдааныг хийнэ**.

18.3.Тусгай зохицуулалтаар үйл ажиллагаа явуулдаг албанд хяналт тавих тусгай хороодын тайланг хэлэлцэх үед Үндэсний Зөвлөлийн **хаалттай хуралдаан**, эсхүл **хэсэгчилсэн хаалттай хуралдааныг хийнэ**.

18.4.Үндэсний зөвлөлийн хуралдаан нь улсын төсөв, татвар, хураамжийн асуудалтай холбоотой хуулийн төслийг олон нийтэд **нээлттэй хэлэлцэнэ**.

2.8.СЛОВЕНИ УЛС

ҮНДЭСНИЙ АССАМБЛЕЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ДҮРЭМ¹⁷⁸

5.1.Процедурын журамд өөрөөр заагаагүй бол Үндэсний Ассамблейн **үйл ажиллагаа олон нийтэд нээлттэй байна**.

5.2.Үндэсний Ассамблейн үйл ажиллагааны нээлттэй байдлыг энэ хуульд заасан журмын дагуу хэрэгжүүлнэ.

101.1.**Үндэсний Ассамблей болон түүний байгууллагуудын хуралдаан олон нийтэд нээлттэй байна**.

101.2.Хэрэв Үндэсний Ассамблей болон түүний байгууллагууд нь хууль

¹⁷⁷ Act of the National Council of the Slovak Republic 350/1996 on Rules of Procedure of the National Council of the Slovak Republic. https://www.nrsr.sk/web/Static/en-US/NRSR/Dokumenty/rules_of_procedure.pdf

¹⁷⁸ Rules of procedure of the National Assembly. <https://imss.dz-rs.si/imis/71944837315a42bb600e.pdf>

тогтоомж, бусад журмын дагуу хамгаалагдсан нууцад хамаарах мэдээлэл агуулсан баримтыг хэлэлцэх бол **хаалттай хуралдаан**, эсхүл **хэсэгчилсэн хаалттай хуралдааныг хийнэ**.

101.4.Үндэсний Ассамблейн дарга, хариуцсан ажлын алба, гишүүдийн бүлэг, Засгийн газрын саналаар **хаалттай хуралдаан**, эсхүл **хэсэгчилсэн хаалттай хуралдаан** хийхийг шийдвэрлэнэ...

101.5.Үндэсний Ассамблейн дарга нь гишүүдээс гадна **хаалттай хуралдаан**, эсхүл **хэсэгчилсэн хаалттай хуралдаанд** оролцох албан тушаалтныг шийдвэрлэнэ.

101.7.Үндэсний Ассамблейн дарга нь **хаалттай хуралдаан**, эсхүл **хэсэгчилсэн хаалттай хуралдааныг** тогтооно.

2.9.ФИНЛАНД УЛС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

50 дугаар зүйл. Парламентын нээлттэй байдал

Зайлшгүй шаардлагатайгаас бусад тохиолдолд Парламентын хуралдаан **нээлттэй** байна. Парламентын шийдвэр, баримт бичгийг хэвлэн нийтлэх асуудлыг Парламентын хуралдааны дэгээр нарийвчлан зохицуулна.

ПАРЛАМЕНТЫН ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁷⁹

Зүйл 67. Хаалттай хуралдаан

Спикер тухайн асуудлыг нээлттэй хуралдаанаар хэлэлцүүлэх боломжгүй гэж үзсэн, эсхүл 25 гишүүн хаалттай хуралдаанаар хэлэлцүүлэх санал гаргасан тохиолдолд спикер дээд давхрын танхимыг чөлөөлөх болон **хаалттай хуралдаан** явуулах санал гаргаж парламент Үндсэн хуулийн 50(1) дүгээр зүйлд заасны дагуу асуудлыг **хаалттай хуралдаанаар хэлэлцэх** эсэхийг шийдвэрлэнэ.

Хаалттай хуралдааны тэмдэглэл болон баримт бичгийг нууцлах эсэхийг парламент шийдвэрлэнэ.

2.10.ФРАНЦ УЛС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

33.Хоёр танхимын хурал нийтэд **нээлттэй** байна. Хэлэлцүүлгийн тухай бүрэн тайланг Албан мэдээлэлд нийтэлнэ.

Ерөнхий сайдын буюу танхимын гишүүдийн аравны нэгийн шаардсанаар танхим бүр **хаалттай** хорооны хуралдаан хийх эрхтэй.

ҮНДЭСНИЙ АССАМБЛЕЙН ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁸⁰

51.1.Ассамблей Ерөнхий сайд эсхүл танхимын гишүүдийн аравны нэгийг

¹⁷⁹ Эх сурвалж: Бүгд Найрамдах Финланд Улсын Парламентын дэг (Гарын авлага), Мөнхийн үсэг ХХК. 2019 он.

¹⁸⁰ Эх сурвалж: Бүгд Найрамдах Франц Улсын Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэг (Гарын авлага), Мөнхийн үсэг ХХК. 2019 он.

хүсэлтээр хэлэлцүүлэг явуулахгүйгээр, шуурхай санал хураахаар **хаалттай** хуралдах тухай шийдвэр гаргаж болно. Гишүүдийн аравны нэгийг хуралдаанд хүрэлцэн ирсэн гишүүдээс тооцно. Хэрэв тооллогын дүнгээр бутархай тоо гарвал дараагийн тоонд нь бүхэлдэнэ. Гарын үсгийг нэг хуудсанд зуруулах ёстой. Энэ жагсаалтыг гаргасан үеэс эхлэн Ассамблей шийдвэр гаргах хүртэл гарын үсгийг зурснаа болих, эсхүл нэмж зурж болохгүй. Гарын үсэг зурсан хуудсыг Албан ёсны хэвлэлд нийтэлнэ.

51.2.Хорооны **хаалттай** хуралдаан хийх үндэслэлгүй болсны дараа Ерөнхийлөгч Ассамблейтай чуулганы хуралдааныг үргэлжлүүлэхээр зөвшилцөнө.

51.3.Дараа нь Ассамблей **хаалттай** хуралдааны хэлэлцүүлгийн тэмдэглэлийг нийтлэх эсэхийг шийдвэрлэнэ. Энэхүү шийдвэрийг Засгийн газрын хүсэлтээр **хаалттай** хуралдах үед гаргана.

2.11.ЧЕХ УЛС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

36.Танхимуудын хуралдаан **олон нийтэд нээлттэй байна**. Хуульд заасан журмын дагуу **хаалттай хуралдаж болно**.

ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ТАНХИМЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЖУРАМ¹⁸¹

56.1.Танхимуудын **хуралдаан олон нийтэд нээлттэй байна**. Засгийн газар, эсхүл Төлөөлөгчдийн танхимын аль нэг дэд даргын саналаар хуралдааныг бүхлээр нь, эсхүл хэсэгчлэн, ялангуяа төрийн аюулгүй байдал, батлан хамгаалах болон бусад нууцад хамаарах асуудлаар **хаалттай хэлэлцэхээр шийдвэрлэж болно**. Танхим нь Улсын төсвийн тухай хууль, улсын санхүү, эсхүл татвар, зардлын хуулийн төслийг **нээлттэй хэлэлцэнэ**.

56.2.Танхимын **хаалттай хуралдаан**, эсхүл **хэсэгчилсэн хаалттай хуралдаанд** төлөөлөгчид, Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгч болон Засгийн газрын гишүүд орж болно. Танхимын зөвшөөрлөөр Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдаанд бусад эрх бүхий этгээдүүд байлцаж болно, эсхүл зочид, олон нийт, олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн ажилтнуудад зориулсан өрөөнд байрлаж болно. Бусад албан тушаалтнуудын Танхимын хуралдаанд орж суух асуудлыг Төлөөлөгчдийн танхим хэлэлцэхгүйгээр санал хураана.

2.12.ЭСТОНИ УЛС

ҮНДСЭН ХУУЛЬ

72.Рийгикогугийн гишүүдийн олонхын буюу гуравны хоёрын саналаар өөр шийдвэр гаргаагүй бол Рийгикогугийн **хуралдаан нээлттэй болно**.

¹⁸¹ Rules of Procedure of the Chamber of Deputies (Act no. 90/1995 Coll. of April 19, 1995.)
<http://www.psp.cz/en/docs/laws/1995/90.html#s1>

РИЙГИКОГУ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ РЕГЛАМЕНТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ¹⁸²

59 дүгээр зүйл. Нээлттэй хуралдаан дэг

(1) Рийгикогугийн **хуралдаан нээлттэй байна.**

(2) Хуралдааны танхимын бельэтажаас хуралдааныг ажиглаж болно.

(3) Рийгикогу даргын зөвшөөрлөөр хуралдааныг телевиз болон радиогоор дамжуулж гаргах, кино, видео болон фото зураг авч болно.

60 дугаар зүйл. Хаалттай хуралдааны дэг

(1) Гишүүдийн олонхын буюу гуравны хоёрын саналаар Рийгикогу **хаалттай хуралдаан** зарлана.

(2) **Хаалттай хуралдааныг** зарлах тухай шийдвэрийг хэлэлцэх асуудал тус бүрээр шийдвэрлэнэ.

(3) Рийгикогу дарга нь **хаалттай хуралдааны** талаарх тойм мэдээг олон нийтэд олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр танилцуулна.

¹⁸² Закон о регламенте и порядке работы Рийгикогу Эстонии. [RT I 2007, 44, 316 – вступил в силу 14.07.2007].
<https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/02/Riigikogu-kodu-ja-t%C3%B6C3%B6korra-seadus-RUS.pdf>

**УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН ЧУУЛГАНЫ НЭГДСЭН
БОЛОН БАЙНГЫН ХОРООДЫН ХУРАЛДААНД ОРОЛЦСОН
БАЙДЛЫН ТАЛААРХ СУДАЛГАА**

(2012-2016 он, 2016-2019 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдрийн байдлаар)

(Мэдээлэл, лавлагаа)

Г.Билгээ, Р.Нургүл

ГАРЧИГ

1. Улсын Их Хурлын 6 дахь удаагийн бүрэн эрх (2012.07.06 - 2016.05.20)

- 1.1.Нэгдсэн хуралдааны ирц
- 1.2.Байнгын хороодын хуралдааны ирц

2. Улсын Их Хурлын 7 дахь удаагийн бүрэн эрх (2016.07.05 - 2019.07.05)

- 2.1.Нэгдсэн хуралдааны ирц
- 2.2.Байнгын хороодын хуралдааны ирц

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Улсын Их Хурлын 6 дахь удаагийн бүрэн эрх (2012.07.06 - 2016.05.20)

- Хүснэгт 1. Нэгдсэн хуралдааны статистик
- Хүснэгт 2. Нэгдсэн хуралдааны ирцийн нэгдсэн статистик
- Хүснэгт 3. Нэгдсэн хуралдааны ирцийн мэдээ (өдрөөр)
- Хүснэгт 4. Байнгын хороодын хуралдааны статистик
- Хүснэгт 5. Байнгын хороодын хуралдааны ирцийн мэдээ

Улсын Их Хурлын 7 дахь удаагийн бүрэн эрх (2016.07.05 - 2019.07.05)

- Хүснэгт 6. Нэгдсэн хуралдааны статистик
- Хүснэгт 7. Нэгдсэн хуралдааны ирцийн нэгдсэн статистик
- Хүснэгт 8. Нэгдсэн хуралдааны ирцийн мэдээ (өдрөөр)
- Хүснэгт 9. Байнгын хороодын хуралдааны статистик
- Хүснэгт 10. Байнгын хороодын хуралдааны ирцийн мэдээ

УИХ МН
СУДАЛГААНЫ САН

Нэг. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 6 ДАХЬ УДААГИЙН БҮРЭН ЭРХ

(2012.07.06 - 2016.05.20)

1.1.НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ИРЦ

Монгол Улсын Их Хурлын зургаа дахь удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламентын чуулганы хуралдаан 2012 оны 07 дугаар сарын 06-ны өдрөөс 2016 оны 05 дугаар сарын 20-ны өдрийг дуустал үргэлжлэв. Энэ хугацаанд нэгдсэн хуралдаан 303 удаа 1231 цаг 27 минут хуралдсан байна (Хүснэгт 1).

Хүснэгт 1. Нэгдсэн хуралдааны статистик

(2012.07.06 - 2016.05.20)

№	Чуулган	Үргэлжилсэн хугацаа	Хуралдааны тоо	Үргэлжилсэн хугацаа
1	2012 оны анхдугаар чуулган	(2012.07.06-2012.08.21)	12	20:09
2	2012 оны ээлжит бус чуулган	(2012.08.29-2012.09.18)	7	27:43
3	2012 оны намрын ээлжит чуулган	(2012.10.01-2013.02.08)	35	149:50
4	2013 оны хаврын ээлжит чуулган	(2013.04.05-2013.07.10)	25	87:01
5	2013 оны хүндэтгэлийн чуулган	(2013.07.10)	1	0:35
6	2013 оны ээлжит бус чуулган	(2013.09.16-2013.09.27)	5	10:43
7	2013 оны хүндэтгэлийн чуулган	(2013.10.25)	1	0:13
8	2013 оны намрын ээлжит чуулган	(2013.10.01-2014.01.30)	36	143:39
9	2014 оны хаврын ээлжит чуулган	(2014.04.07-2014.07.01)	29	139:10
10	2014 оны хүндэтгэлийн чуулган	(2014.08.22)	1	0:55
11	2014 оны намрын ээлжит чуулган	(2014.10.01-2015.02.18)	48	196:20
12	2015 оны хаврын ээлжит чуулган	(2015.04.06-2015.07.10)	33	166:50
13	2015 оны ээлжит бус чуулган	(2015.08.03-2015.08.14)	7	10:53
14	2015 оны ээлжит бус чуулган	(2015.09.07-2015.09.18)	4	5:49
15	2015 оны хүндэтгэлийн чуулган	(2015.09.13)	1	1:25
16	2015 оны намрын ээлжит чуулган	(2015.10.01-2016.02.05)	38	186:10
17	2016 оны ээлжит бус чуулган	(2016.02.19)	1	4:22
18	2016 оны хаврын ээлжит чуулган	(2016.04.05-2016.05.20)	19	79:40
НИЙТ			303	1231:27

Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 206 дахь тал.

Улсын Их Хурлын зургаа дахь удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламентын **ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдаан** нийт 276 удаа хуралдсан бөгөөд гишүүдийн ирц дундажаар 73 хувьтай байжээ (Хүснэгт 2).

Хүснэгт 2. Нэгдсэн хуралдааны ирцийн нэгдсэн статистик¹⁸³

(2012.07.06 - 2016.05.20)

№	Чуулган	Хуралдааны тоо	Ирцийн дундаж хувь
1	2012 оны анхдугаар чуулган	12	71
2	2012 оны намрын ээлжит чуулган	35	76
3	2013 оны хаврын ээлжит чуулган	25	76
4	2013 оны намрын ээлжит чуулган	36	59
5	2014 оны хаврын ээлжит чуулган	29	81
6	2014 оны намрын ээлжит чуулган	48	*
7	2015 оны хаврын ээлжит чуулган	33	*
8	2015 оны намрын ээлжит чуулган	38	*
9	2016 оны хаврын ээлжит чуулган	19	*
		Нийт 276	Дундаж 73

Тайлбар:

* Нэгдсэн мэдээлэл олдоогүй болно.

Хүснэгт 3. Нэгдсэн хуралдааны ирцийн мэдээ¹⁸⁴

(2012.07.06 - 2016.05.20 өдрөөр)

№	Улсын Их Хурлын гишүүдийн нэрс	Хуралдааны тоо	Хуралдаанд оролцсон	Хуралдаанд оролцоогүй	Үүнээс					
					Гадаадад	Орон нутагт	Чөлөөтэй	Эмнэлгийн чөлөөтэй	Тасалсан	Хуралдаанд хоцорсон
1	Н.Алтанхуяг	303	185	118	5	1	67	20	25	35
2	Р.Амаржаргал	303	172	131	28	-	7	11	85	19
3	Д.Арвин	266 ¹⁸⁵	209	57	8	4	1	21	23	66
4	О.Баасанхүү	299 ¹⁸⁶	248	51	7	4	6	5	29	83
5	А.Бакей	303	281	22	14	5	1	-	2	18
6	Н.Батбаяр	303	216	87	10	5	9	28	35	85
7	Су.Батболд	303	220	83	17	7	6	5	48	74
8	С.Батболд	303	191	112	14	-	7	24	67	104
9	Ж.Батзандан	303	268	35	12	3	4	4	12	53
10	Ж.Батсуурь	303	259	44	4	2	6	8	24	29

¹⁸³ Энд анхдугаар болон ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдааны ирцийг оруулсан болно.

¹⁸⁴ Энд зөвхөн ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдааны ирцийн мэдээг оруулав.

¹⁸⁵ Улсын Их Хурлын 22 дугаар тойргоос дахин санал хураалтаар Улсын Их Хурлын гишүүнээр сонгогдсон Д.Арвин 2012 оны 12 дугаар сарын 13-ны өдөр Улсын Их Хурлын гишүүний тангараг өргөсөн. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 64 дахь тал.

¹⁸⁶ "МАХН-МУАН-ын Шударга ёс" эвслээс нэр дэвшин Улсын Их Хурлын гишүүнээр сонгогдсон О.Баасанхүү 2012 оны 08 дугаар сарын 01-ний өдөр Улсын Их Хурлын гишүүний тангараг өргөсөн. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 37 дахь тал.

11	Х.Баттулга	303	177	126	11	1	8	4	102	64
12	Г.Батхүү	266 ¹⁸⁷	223	43	15	3	17	6	2	25
13	Д.Батцогт	303	252	51	7	20	2	4	18	71
14	Н.Батцэрэг	303	260	43	24	1	-	11	7	33
15	М.Батчимэг	303	245	58	17	6	10	8	17	54
16	Б.Бат-Эрдэнэ	303	246	57	9	11	9	6	22	53
17	Д.Бат-Эрдэнэ	303	243	60	22	3	11	9	15	44
18	З.Баянсэлэнгэ	303	239	64	15	9	6	15	19	58
19	Г.Баярсайхан	303	238	65	6	1	6	-	52	72
20	Ц.Баярсайхан	303	284	19	10	-	4	1	4	-
21	С.Баярцогт	303	233	70	32	-	10	4	24	57
22	Л.Болд	303	213	90	56	2	8	13	11	33
23	Б.Болор	303	240	63	20	4	2	12	25	24
24	Х.Болорчулуун	303	236	67	2	15	7	4	39	61
25	Р.Бурмаа	303	261	42	20	3	4	3	12	81
26	С.Бямбацогт	303	253	50	12	3	7	5	23	28
27	С.Ганбаатар	303	229	74	11	10	5	4	44	68
28	Д.Ганбат	303	272	31	7	5	-	2	17	72
29	Л.Гантөмөр	303	259	44	19	1	3	4	17	75
30	Д.Ганхуяг	303	269	34	6	4	7	6	11	43
31	Б.Гарамгайбаатар	303	281	22	6	1	3	5	7	19
32	Р.Гончигдорж	303	273	30	9	4	4	6	7	45
33	Ц.Даваасүрэн	303	239	64	18	12	1	6	27	65
34	Ц.Дашдорж	303	199	104	7	12	3	11	71	51
35	Д.Дэмбэрэл	303	266	37	3	10	8	1	15	34
36	С.Дэмбэрэл	303	275	28	7	1	1	5	14	61
37	Д.Зоригт	240 ¹⁸⁸	209	31	9	-	2	1	19	55
38	М.Зоригт	303	211	92	3	30	12	21	26	19
39	Д.Лүндээжанцан	303	232	71	6	4	10	18	33	75
40	Б.Наранхүү	303	161	142	11	12	16	5	98	42
41	Н.Номтойбаяр	303	235	68	1	4	2	3	58	72
42	Ц.Нямдорж	303	263	40	4	-	5	-	31	62
43	С.Одонтуяа	303	271	32	11	1	1	10	9	22
44	Ё.Отгонбаяр	303	227	76	2	1	4	23	46	45
45	С.Оюун	303	243	60	30	2	7	-	21	45
46	Ц.Оюунбаатар	261 ¹⁸⁹	196	65	25	4	8	12	16	45
47	Ц.Оюунгэрэл	303	278	25	6	5	5	1	8	23
48	Д.Оюунхорол	303	236	67	11	1	3	10	42	74
49	Ч.Сайханбилэг	303	229	74	13	3	45	5	8	39
50	Я.Санжмятав	303	241	62	16	11	4	7	24	47
51	Д.Сарангэрэл	266 ¹⁹⁰	227	39	10	2	1	5	21	44

¹⁸⁷ Улсын Их Хурлын гишүүнээр сонгогдсон Г.Батхүү 2012 оны 12 дугаар сарын 13-ны өдөр Улсын Их Хурлын гишүүний тангараг өргөсөн. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 64 дэх тал.

¹⁸⁸ Улсын Их Хурлын гишүүнээр сонгогдсон Д.Зоригт 2013 оны 05 дугаар сарын 10-ны өдөр Улсын Их Хурлын гишүүний тангараг өргөсөн. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 79 дэх тал.

¹⁸⁹ Улсын Их Хурлын гишүүнээр сонгогдсон Ц.Оюунбаатар 2012 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдөр Улсын Их Хурлын гишүүний тангараг өргөсөн. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 68 дахь тал.

52	Д.Сумъяабазар	240 ¹⁹¹	175	65	3	2	4	10	46	50
53	Я.Содбаатар	303	234	69	9	7	8	1	44	87
54	О.Содбилэг	303	209	94	11	6	5	5	67	72
55	М.Сономпил	303	238	65	15	-	2	3	45	64
56	А.Тлейхан	303	239	64	12	8	7	12	25	28
57	Ш.Түвдэндорж	303	246	57	2	5	4	14	32	33
58	Х.Тэмүүжин	303	277	26	5	3	2	3	13	25
59	Д.Тэрбишдагва	303	262	41	13	1	10	13	4	57
60	Ч.Улаан	303	208	95	15	7	4	11	58	45
61	Г.Уянга	303	233	70	24	2	2	11	31	70
62	Д.Хаянхярваа	303	237	66	7	-	9	4	46	22
63	Ч.Хүрэлбаатар	303	211	92	5	5	1	5	76	49
64	Л.Цог	303	228	75	34	2	6	10	23	24
65	Ц.Цолмон	299 ¹⁹²	255	44	18	3	7	4	12	24
66	Б.Чойжилсүрэн	303	249	54	5	5	1	4	39	54
67	Л.Энх-Амгалан	303	235	68	10	9	7	3	39	75
68	Ж.Энхбаяр	303	207	96	5	11	3	3	74	84
69	З.Энхболд	303	294	9	4	1	4	-	-	-
70	М.Энхболд	303	256	47	9	-	16	-	22	37
71	Н.Энхболд	303	251	52	11	3	5	2	31	34
72	Ө.Энхтүвшин	303	228	75	5	4	5	8	53	55
73	С.Эрдэнэ	303	201	102	34	8	10	1	49	83
74	Д.Эрдэнэбат	303	268	35	15	-	6	4	10	30
75	Ж.Эрдэнэбат	303	230	73	11	9	3	-	50	61
76	Л.Эрдэнэчимэг	303	244	59	24	7	5	8	15	26

Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 208-210 дахь тал.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

¹⁹⁰ Улсын Их Хурлын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Д.Сарангэрэл 2012 оны 12 дугаар сарын 13-ны өдөр Улсын Их Хурлын гишүүний тангараг өргөсөн. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 64 дахь тал.

¹⁹¹ Улсын Их Хурлын гишүүнээр сонгогдсон Д.Сумъяабазар 2013 оны 05 дугаар сарын 10-ны өдөр Улсын Их Хурлын гишүүний тангараг өргөсөн. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 79 дэх тал.

¹⁹² “МАХН-МУАН-ын Шударга ёс” эвслээс нэр дэвшин Улсын Их Хурлын гишүүнээр сонгогдсон Ц.Цолмон 2012 оны 08 дугаар сарын 01-ний өдөр Улсын Их Хурлын гишүүний тангараг өргөсөн. Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016. 37 дахь тал.

1.2.БАЙНГЫН ХОРООДЫН ХУРАЛДААНЫ ИРЦ

Улсын Их Хурлын зургаа дахь удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд нийт Байнгын хороод 857 удаа¹⁹³ хуралдсан бөгөөд хуралдааны тоог ээлжит чуулган тус бүрээр гаргасныг Хүснэгт 4-өөс үзнэ үү.

Улсын Их Хурлын гишүүдийн Байнгын хороодын ирцийн мэдээг 2012-2016 оны Монгол Улсын Их Хурлын хавар, намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулгын статистикийг нэгтгэж гаргасан (Хүснэгт 5).

Хүснэгт 4. Байнгын хороодын хуралдааны статистик

(2012.07.06 - 2016.05.20)

№	Ээлжит чуулган	АБГББХ	БОХХААБХ	НББСШУБХ	ӨБХ	ТББХ	ТБХ	ХЗБХ	ЭЗБХ	Дүн
1	2012 оны намрын ээлжит чуулган	16	10	20	3	17	17	15	21	119
2	2013 оны хаврын ээлжит чуулган	10	11	7	1	12	15	14	14	84
3	2013 оны намрын ээлжит чуулган	17	9	8	2	13	23	25	24	121
4	2014 оны хаврын ээлжит чуулган	11	12	11	6	11	19	15	20	105
5	2014 оны намрын ээлжит чуулган	17	12	20	8	28	33	23	23	164
6	2015 оны хаврын ээлжит чуулган	16	9	12	6	10	16	19	15	103
7	2015 оны намрын ээлжит чуулган	13	12	12	4	20	25	18	19	123
8	2016 оны хаврын ээлжит чуулган	8	5	5	-	6	3	7	4	38
	НИЙТ	108	80	95	30	117	151	136	140	857

Эх сурвалж:

- Монгол Улсын Их Хурлын 2012 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2013 он. 188 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2013 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2013 он. 152-153 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2013 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2014 он. 203 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2014 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2014 он. 170 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2014 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2015 он. 224 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2015 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2015 он. 188 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2015 оны намрын ээлжит болон 2016 оны ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2016 он. 189 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2016 он. 118 дахь тал.

¹⁹³ Энд зөвхөн ээлжит чуулганы хугацаанд хуралдсан Байнгын хороодын хуралдааны тоог оруулав.

Хүснэгт 5. Байнгын хороодын хуралдааны ирцийн мэдээ¹⁹⁴

(2012.07.06 - 2016.05.20)

№	Гишүүдийн нэрс	Байнгын хороод	Байнгын хороодод харьяалагдсан байдал ¹⁹⁵								Хороодын хуралдааны тоо	Хуралдаанд оролцсон байдал (тоогоор)	Хуралдаанд оролцоогүй шалтгаан				
			2012 оны намар	2013 оны хавар	2013 оны намар	2014 оны хавар	2014 оны намар	2015 оны хавар	2015 оны намар	2016 оны хавар			өвчтэй	чөлөөтэй	Томилолт		Тодорхой бус шалтгаанаар
															дотоод	гадаад	
1	Н.Алтанхуяг	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	36	10	51	-	3	17
2	Р.Амаржаргал	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	108	55	4	4	2	10	33
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	80	6	10	3	1	5
3	Д.Арвин	БОХХААБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	69	44	7	2	2	-	14
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	97	69	8	7	3	-	10
		ӨБХ					✓	✓	✓	✓	14	9	2	-	1	-	1
4	О.Баасанхүү	АБГББХ	✓	✓	✓	✓					54	32	2	1	1	3	14
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	79	43	4	9	1	1	21
		ӨБХ					✓	✓	✓	✓	18	17	-	-	-	-	-
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	93	1	2	2	8	28
5	А.Бакей	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓					41	34	1	1	2	1	-
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	97	91	-	5	-	1	-
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	110	-	2	-	5	-
6	Н.Батбаяр	ТББХ	✓	✓			✓	✓	✓	✓	76	31	10	15	-	-	13
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	70	16	9	1	7	40
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	122	88	8	10	3	2	3
7	Су.Батболд	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	52	1	5	1	3	10
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	100	75	5	8	2	2	5
8	Сү.Батболд	АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	90	36	2	7	2	8	35
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	69	6	4	-	2	22

¹⁹⁴ Энд зөвхөн ээлжит чуулганы хугацаанд хуралдсан Байнгын хороодын хуралдааны ирцийн мэдээг оруулав.

¹⁹⁵ УИХ-ын гишүүдийн харьяалагдсан Байнгын хороог “✓” гэж тэмдэглэв.

9	Ж.Батзандан	БОХХААБХ						✓	✓	✓	26	23	-	-	-	1	2
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	31	28	1	1	-	-	-
		ТББХ	✓	✓	✓	✓					52	43	-	6	-	-	3
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	123	1	1	-	1	9
10	Ж.Батсуурь	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓				68	40	2	-	2	-	-
		ӨБХ					✓	✓	✓	✓	14	10	1	2	-	-	-
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓	61	41	-	-	-	1	-
11	Х.Баттулга	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	108	20	-	7	1	4	76
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	38	19	2	3	-	1	13
		ХЗБХ	✓								15	10	-	5	-	-	-
		ЭЗБХ	✓								20	10	-	5	3	-	2
12	Г.Батхүү	АБГББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	57	5	2	2	4	2
		НББСШУБХ	✓								20	3	-	-	-	3	-
		ТББХ	✓	✓					✓	✓	55	21	-	3	-	-	-
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓		101	75	2	2	-	3	-
13	Д.Батцогт	НББСШУБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	68	58	-	2	4	2	-
		ТБХ						✓	✓	✓	44	34	-	-	5	1	4
		ТББХ	✓	✓	✓						37	27	3	4	1	-	2
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓					68	52	1	6	1	3	2
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓					67	59	3	4	-	-	1
14	Н.Батцэрэг	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	21	3	-	-	2	2
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		111	85	5	6	-	4	5
		ЭЗБХ								✓	4	1	-	-	-	3	-
15	М.Батчимэг	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	108	83	1	5	4	9	6
		БОХХААБХ			✓						9	5	1	1	-	-	2
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	31	16	1	4	5	2	3
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	92	1	17	3	2	3
16	Б.Бат-Эрдэнэ	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	41	1	10	4	-	14
		ХЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	74	4	11	2	4	22
17	Д.Бат-Эрдэнэ	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	108	64	-	7	5	7	25
		НББСШУБХ			✓						8	4	-	-	1	3	-
		ТББХ	✓								17	8	1	5	-	-	3
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	126	95	2	10	-	2	1
18	З.Баянсэлэнгэ	НББСШУБХ	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	89	62	10	8	1	3	5
		ӨБХ	✓	✓							5	2	-	2	-	-	1
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	81	18	14	1	6	15
19	Г.Баярсайхан	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	79	72	-	3	-	1	2
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	97	69	1	3	1	-	9

		ӨБХ	✓	✓	✓	✓					13	7	-	1	-	1	4
20	Ц.Баярсайхан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	108	86	1	5	2	5	9
		НББСШУБХ	✓								20	15	-	2	-	-	3
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	127	103	-	4	-	-	-
21	С.Баярцогт	ТББХ	✓	✓			✓	✓	✓	✓	94	74	2	9	1	2	7
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓				89	59	3	7	2	12	6
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓					68	49	3	2	2	11	1
22	Л.Болд	АБГББХ	✓	✓			✓	✓	✓	✓	74	54	3	1	-	13	2
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓					41	32	1	1	-	6	1
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	96	7	5	-	25	2
23	Б.Болор	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	108	77	4	1	2	8	15
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓					13	7	2	1	-	-	3
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	125	2	5	5	7	5
24	Х.Болорчулуун	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	79	47	1	4	8	5	14
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	109	85	-	4	13	6	6
25	Р.Бурмаа	БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	28	23	-	1	1	1	2
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓				70	59	-	5	-	1	5
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	31	25	-	3	1	1	1
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓				88	70	-	1	-	3	6
26	С.Бямбацогт	ӨБХ							✓	✓	2	1	-	-	-	1	-
		ТББХ				✓					11	6	-	3	-	2	-
		ХЗБХ					✓	✓	✓		45	25	-	-	2	-	3
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	126	84	1	6	-	2	2
27	С.Ганбаатар	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓				68	49	-	4	4	3	7
		ӨБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	27	17	-	3	3	1	3
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓				105	83	-	4	3	5	9
28	Д.Ганбат	АБГББХ	✓	✓	✓	✓					54	36	3	1	2	5	7
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	126	-	2	3	10	1
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	125	97	-	9	1	4	1
29	Л.Гантөмөр	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	97	69	-	10	-	6	13
		ТБХ	✓								17	10	-	3	-	1	3
		ЭЗБХ	✓								20	8	-	8	2	-	2
30	Д.Ганхуяг	ӨБХ	✓	✓							5	4	-	1	-	-	1
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	120	-	17	1	6	5
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	128	99	2	3	-	2	-
31	Б.Гарамгайбаатар	АБГББХ	✓	✓	✓						36	32	-	-	1	2	2
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		74	60	1	5	-	1	7
		ТББХ			✓	✓					15	14	-	1	-	-	-

		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	128	105	1	3	-	-	-
32	Р.Гончигдорж	АБГББХ	✓	✓	✓	✓					54	41	5	-	-	3	5
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	98	4	10	-	2	3
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	102	8	10	-	3	7
33	Ц.Даваасүрэн	НББСШУБХ	✓								20	11	-	3	1	1	4
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	92	2	6	2	5	23
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	123	80	3	9	6	3	10
34	Ц.Дашдорж	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	31	6	7	7	-	21
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	65	38	2	4	4	2	15
35	Д.Дэмбэрэл	АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	90	78	-	-	5	1	6
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	133	90	-	7	2	-	14
36	С.Дэмбэрэл	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓				53	44	3	1	-	1	5
		НББСШУБХ	✓					✓	✓	✓	49	30	5	2	-	2	11
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	100	78	1	1	1	1	12
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	125	72	9	3	-	1	3
37	Д.Зоригт	ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	101	79	3	-	-	2	-
38	М.Зоригт	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓					41	24	2	2	4	1	8
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	31	7	5	4	2	1	12
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	65	16	14	29	4	20
39	Д.Лүндээжанцан	ТББХ					✓	✓	✓	✓	65	51	9	-	2	-	3
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	126	93	8	4	4	4	14
		ӨБХ			✓	✓					8	6	1	-	-	-	1
40	Б.Наранхүү	БОХХААБХ	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	70	21	1	2	6	4	36
		НББСШУБХ			✓						9	2	-	1	-	-	6
		ТББХ	✓	✓	✓	✓					52	20	-	8	-	-	24
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	47	-	12	4	5	78
41	Н.Номтойбаяр	АБГББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	42	-	1	2	-	28
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	31	13	1	1	5	-	11
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓					13	8	1	2	-	-	2
		ХЗБХ					✓				23	13	-	-	-	-	2
42	Ц.Нямдорж	ХЗБХ					✓	✓	✓	✓	67	47	-	-	1	-	19
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	104	64	2	1	-	2	3
43	С.Одонтуяа	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	97	77	12	2	-	4	-
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	31	19	2	5	-	3	1
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	127	106	2	2	-	-	-
44	Ё.Отгонбаяр	АБГББХ	✓	✓	✓		✓				38	26	8	1	-	-	4
		НББСШУБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	77	50	10	1	-	3	5
		ХЗБХ					✓	✓	✓	✓	52	23	7	2	-	5	15

45	С.Оюун	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	108	77	-	3	-	20	8
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	31	24	-	-	1	6	-
		НББСШУБХ	✓	✓							29	18	-	7	-	1	3
		ТБХ	✓								17	16	-	-	-	-	1
46	Ц.Оюунбаатар	АБГББХ			✓	✓	✓	✓	✓		60	46	3	1	-	7	3
		ТБХ		✓	✓				✓	✓	36	23	-	3	2	2	6
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	128	95	6	4	1	11	12
47	Ц.Оюунгэрэл	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	68	52	-	4	1	3	8
		НББСШУБХ	✓				✓	✓	✓	✓	69	58	1	7	2	-	1
		ХЗБХ					✓	✓	✓	✓	47	43	2	1	1	-	-
		ЭЗБХ	✓								20	18	-	2	-	-	-
48	Д.Оюунхорол	ТБХ					✓	✓	✓	✓	75	58	3	2	-	1	11
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	99	56	6	5	1	2	25
49	Ч.Сайханбилэг	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	97	2	12	-	5	1
		ХЗБХ	✓								9	9	-	-	-	-	-
50	Я.Санжмятав	БОХХААБХ	✓								10	5	-	2	2	-	1
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	97	48	5	5	7	5	27
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	133	64	10	23	11	5	20
51	Д.Сарангэрэл	НББСШУБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	77	61	1	5	-	2	8
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	31	20	1	2	2	3	-
52	Я.Содбаатар	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	43	-	5	5	3	16
		НББСШУБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	77	49	-	3	1	6	17
53	О.Содбилэг	АБГББХ					✓	✓	✓	✓	43	21	3	1	2	1	16
		НББСШУБХ		✓	✓	✓					28	10	-	-	2	-	16
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	31	11	1	1	2	1	10
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	47	24	4	1	-	4	14
54	М.Сономпил	АБГББХ							✓	✓	11	10	-	-	1	-	-
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		138	80	1	15	7	8	25
55	Д.Сумъяабазар	НББСШУБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	68	38	1	3	-	2	19
		ӨБХ			✓	✓					8	5	1	-	-	-	3
		ТБХ					✓	✓	✓	✓	75	45	1	2	-	1	26
56	А.Тлейхан	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	97	66	4	4	3	2	4
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	106	75	8	6	1	1	-
57	Ш.Түвдэндорж	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	31	19	3	2	-	-	6
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	116	10	2	5	-	1
58	Х.Тэмүүжин	ӨБХ	✓	✓							5	5	-	-	-	-	-
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	99	89	1	5	-	1	3
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	124	-	1	1	6	3

59	Д.Тэрбишдагва	БОХХААБХ	✓				✓	✓	✓	✓	48	25	5	6	2	2	6
		ӨБХ	✓	✓							5	0	1	1	-	1	1
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓					63	39	4	3	5	2	2
60	Ч.Улаан	АБГББХ	✓	✓							24	17	-	3	-	2	3
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	88	7	9	6	7	15
61	Г.Уянга	НББСШУБХ	✓	✓							29	15	1	3	-	2	8
		ТББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	80	46	1	9	-	12	12
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	125	77	8	4	3	4	4
62	Д.Хаянхярваа	НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	49	20	-	2	-	2	8
		ӨБХ					✓	✓	✓	✓	14	9	-	-	-	-	4
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓				73	45	-	7	-	-	19
63	Ч.Хүрэлбаатар	БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	31	10	-	2	1	2	16
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓					13	4	1	2	-	-	3
		ТББХ					✓				18	13	-	1	-	-	4
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	126	56	8	21	6	5	30
64	Л.Цог	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	108	69	2	3	4	16	16
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	83	1	15	1	11	5
		ХЗБХ	✓								15	15	-	-	-	-	-
65	Ц.Цолмон	АБГББХ	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	90	80	1	2	1	3	3
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓				47	36	-	6	-	2	3
		ТБХ			✓	✓					25	19	1	1	-	3	1
66	Б.Чойжилсүрэн	ӨБХ	✓	✓	✓	✓					13	6	1	1	-	-	2
		ТБХ					✓	✓	✓	✓	59	39	-	4	-	1	15
		ХЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	84	6	-	-	2	24
67	Л.Энх-Амгалан	НББСШУБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	77	41	2	6	6	5	17
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	125	71	7	5	-	1	2
68	Ж.Энхбаяр	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	98	74	2	1	2	2	17
		БОХХААБХ		✓	✓	✓		✓	✓	✓	57	28	1	6	-	1	19
69	З.Энхболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	91	81	3	4	1	2	-
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	102	2	2	2	3	6
70	М.Энхболд	ӨБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	26	7	-	2	1	1	14
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	117	85	-	5	-	6	14
71	Н.Энхболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	98	76	2	2	2	4	12
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	65	54	-	3	-	4	4
72	Ө.Энхтүвшин	НББСШУБХ			✓						8	4	-	1	-	3	-
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	126	65	4	12	6	13	31
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓	58	37	4	4	-	-	-
73	С.Эрдэнэ	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	51	2	8	3	6	16

		ӨБХ	✓	✓							5	0	1	1	-	-	1
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	135	81	2	14	5	11	22
74	Д.Эрдэнэбат	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓					41	28	1	4	1	1	6
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓				70	64	-	2	-	-	4
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	117	2	12	4	4	10
75	Ж.Эрдэнэбат	БОХХААБХ					✓				6	5	-	-	-	-	1
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	95	1	13	6	2	32
76	Л.Эрдэнэчимэг	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	80	66	2	5	3	4	1
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	97	66	4	4	5	1	8
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	149	118	6	13	2	8	3

Эх сурвалж:

- Монгол Улсын Их Хурлын 2012 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2013 он. 190-193 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2013 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2013 он. 154-158 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2013 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2014 он. 206-214 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2014 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2014 он. 172-177 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2014 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2015 он. 226-231 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2015 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2015 он. 190-195 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2015 оны намрын ээлжит болон 2016 оны ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2016 он. 191-196 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2016 он. 120-124 дэх тал.

Хоёр. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 7 ДАХЬ УДААГИЙН БҮРЭН ЭРХ

2.1.НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ИРЦ

(2016.07.05 - 2019.09.30)

Монгол Улсын Их Хурлын долоо дахь удаагийн сонгуулийн анхдугаар чуулганы хуралдаан 2016 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдөр эхэлжээ. Судалгаанд энэ парламентын мэдээг 2019 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдрийг хүртэл хугацаагаар авсан. Энэ хугацаанд нэгдсэн хуралдаан 218 удаа 958 цаг 53 минут хуралдсан байна.

Хүснэгт 6. Нэгдсэн хуралдааны статистик

(2016.07.05 - 2019.09.30)

№	Чуулган	Үргэлжилсэн хугацаа	Хуралдааны нийт тоо	Үргэлжилсэн хугацаа
1	2016 оны анхдугаар чуулган	(2016.07.05-2016.08.03)	8	25:25
2	2016 оны ээлжит бус чуулган	(2016.08.25-2016.09.09)	7	31:00
3	2016 оны намрын ээлжит чуулган	(2016.10.03-2017.02.10)	34	166:29
4	2017 оны хаврын ээлжит чуулган	(2017.04.05-2017.07.06)	25	118:04
5	2017 оны ээлжит бус чуулган	(2017.07.10)	1	1:48
6	2017 оны ээлжит бус чуулган	(2017.08.30-2017.09.07)	2	4:49
7	2017 оны намрын ээлжит чуулган	(2017.10.02-2018.02.09)	39	166:32
8	2018 оны хаврын ээлжит чуулган	(2018.04.05-2018.06.29)	27	133:42
9	2018 оны намрын ээлжит чуулган	(2018.10.01-2019.02.02)	31	121:06
10	2019 оны ээлжит бус чуулган	(2019.03.18-27)	6	24:55
11	2019 оны хаврын ээлжит чуулган	(2019.04.05-2019.07.05)	24	112:11
12	2019 оны ээлжит бус чуулган	(2019.07.05-2019.09.30)	14	52:52
НИЙТ			218	958:53

Эх сурвалж:

- Монгол Улсын Их Хурлын долоо дахь удаагийн бүрэн эрхийн анхдугаар чуулганы үйл ажиллагааны нэгдсэн танилцуулга. УБ. 2016 он. 8 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны нэгдсэн танилцуулга. УБ. 2016 он. 9 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2017 он. 16 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны хаврын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2017 он. 14, 158 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны намрын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он. 15 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он. 15 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2019 он. 16 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга (2019.03.18-27). УБ. 2019 он. 8 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ.

2019 он. 11 дэх тал.
 - Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга (2019.07.05-2019.09.30). УБ. 2019 он. 8 дахь тал.

Улсын Их Хурлын долоо дахь удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламентын (2016.07.05-2019.07.05-ны өдрийн байдлаар) **ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдаан** нийт 276 удаа хуралдсан бөгөөд гишүүдийн ирц дундажаар 81 хувьтай байжээ (Хүснэгт 7).

Хүснэгт 7. Нэгдсэн хуралдааны ирцийн нэгдсэн статистик¹⁹⁶

(2016.07.05 - 2019.07.05)

№	Чуулган	Хуралдааны тоо	Ирцийн дундаж хувь
1	2016 оны анхдугаар чуулган	8	90
2	2016 оны намрын ээлжит чуулган	34	75
3	2017 оны хаврын ээлжит чуулган	25	79
4	2017 оны намрын ээлжит чуулган	39	78
5	2018 оны хаврын ээлжит чуулган	27	80
6	2018 оны намрын ээлжит чуулган	31	80
7	2019 оны хаврын ээлжит чуулган	24	81
		Нийт 188	Дундаж 81

UIH.MN
 СУДАЛГААНЫ САН

¹⁹⁶ Энд анхдугаар болон ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдааны ирцийг оруулсан болно.

Хүснэгт 8. Нэгдсэн хуралдааны ирцийн мэдээ¹⁹⁷

(2016.07.05 - 2019.07.05 өдрөөр)

№	Гишүүдийн нэрс	Хуралдааны тоо	Хуралдаанд оролцсон тоо	Хуралдаанд оролцоогүй	Үүнээс				
					Гадаадад	Орон нутагт	Чөлөөтэй	Эмнэлгийн чөлөөтэй	Тасалсан
1	Н.Амарзаяа	180	162	18	2	13	2	0	1
2	Т.Аюурсайхан	180	153	27	4	2	3	11	7
3	О.Баасанхүү	180	158	22	11	3	6	1	1
4	Ё.Баатарбилэг	180	155	23	14	5	2	1	1
5	Х.Баделхан	180	168	12	4	5	0	0	3
6	Б.Бат-Эрдэнэ	180	143	37	10	5	5	15	2
7	Ж.Бат-Эрдэнэ	180	127	53	20	20	9	0	4
8	С.Батболд	180	124	56	7	1	5	29	14
9	Ж.Батзандан	180	143	37	9	2	12	1	13
10	Б.Батзориг	180	147	33	9	3	8	11	2
11	О.Батнасан	180	159	21	0	9	5	5	2
12	Б.Баттөмөр	180	161	19	11	3	2	2	1
13	М.Билэгт	180	170	10	8	1	0	0	1
14	Л.Болд	180	135	45	13	1	7	17	7
15	Х.Болорчулуун	180	138	42	7	15	5	9	6
16	С.Бямбацогт	180	157	23	10	4	6	3	0
17	Ж.Ганбаатар	180	155	25	1	1	11	4	8
18	Д.Ганболд	180	148	32	8	0	8	15	1
19	Д.Гантулга	119	73	46	12	10	8	6	10
20	Ц.Гарамжав	180	132	48	9	0	14	20	5
21	Ц.Даваасүрэн	180	147	33	16	2	8	3	4
22	Д.Дамба-Очир	180	154	26	4	12	9	0	1
23	Б.Дэлгэрсайхан	180	119	61	4	28	18	6	5
24	Б.Жавхлан	180	134	46	13	7	14	2	10
25	С.Жавхлан	180	108	72	0	9	33	2	28
26	Г.Занданшатар	180	161	19	11	5	1	0	2
27	Д.Лүндээжанцан	180	162	18	3	2	9	4	0
28	Ц.Мөнх-Оргил	180	139	41	27	0	13	1	0
29	Л.Мөнхбаатар	180	140	40	9	17	1	7	6
30	Ж.Мөнхбат	180	147	33	11	2	12	5	3
31	Г.Мөнхцэцэг	180	145	35	15	9	1	7	3
32	Д.Мурат	180	111	69	19	32	4	7	7
33	З.Нарантуяа	180	136	44	13	19	4	4	4
34	Б.Наранхүү	180	52	128	8	12	25	2	81

¹⁹⁷ Энд зөвхөн ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдааны ирцийн мэдээг оруулав.

35	Н.Номтойбаяр	180	123	57	5	18	2	0	32
36	Х.Нямбаатар	180	147	33	9	0	14	1	9
37	Ц.Нямдорж	180	176	4	0	0	0	0	1
38	Л.Оюун-Эрдэнэ	180	126	54	5	8	21	6	14
39	Н.Оюундарь	180	154	26	14	6	3	2	1
40	Д.Оюунхорол	180	155	25	8	0	14	0	3
41	М.Оюунчимэг	180	157	23	12	0	3	4	4
42	Б.Пүрэвдорж	180	140	40	11	25	1	0	3
43	Ш.Раднаасэд	180	129	51	7	20	16	3	5
44	Я.Санжмятав	180	122	58	15	23	5	11	4
45	Д.Сарангэрэл	180	150	30	17	4	1	4	4
46	Б.Саранчимэг	180	145	35	11	0	16	6	2
47	Я.Содбаатар	180	133	47	18	6	11	6	6
48	О.Содбилэг	180	117	63	14	4	27	7	11
49	Г.Солтан	180	134	46	8	19	5	0	14
50	Д.Сумъяабазар	180	123	57	19	2	13	12	11
51	А.Сүхбат	180	153	27	9	3	6	0	9
52	Д.Тогтохсүрэн	180	173	7	1	4	1	0	1
53	Г.Тэмүүлэн	180	155	25	9	5	3	0	8
54	Д.Тэрбишдагва	180	158	22	13	0	3	5	1
55	Ч.Улаан	180	120	60	13	15	12	13	7
56	Б.Ундармаа	180	159	21	7	0	4	5	5
57	А.Ундраа	180	138	42	15	1	11	6	9
58	Н.Учрал	180	139	41	11	1	13	5	11
59	Д.Хаянхярваа	180	157	23	3	4	11	4	1
60	Ч.Хүрэлбаатар	180	137	43	26	1	4	2	10
61	Ц.Цогзолмаа	180	140	40	20	10	9	0	1
62	Д.Цогтбаатар	180	126	54	29	2	11	1	11
63	Н.Цэрэнбат	180	130	50	15	13	14	1	7
64	С.Чинзориг	180	166	14	6	3	2	2	1
65	Б.Чойжилсүрэн	180	137	43	13	4	15	0	11
66	Л.Элдэв-Очир	180	139	41	12	8	2	14	5
67	Б.Энх-Амгалан	180	115	65	26	9	14	3	13
68	Л.Энх-Амгалан	180	153	27	13	7	4	1	2
69	Ж.Энхбаяр	180	136	44	4	15	6	3	16
70	Л.Энхболд	180	145	35	7	10	7	8	3
71	М.Энхболд	180	172	8	6	0	2	0	0
72	Н.Энхболд	180	148	32	14	2	13	0	3
73	Ө.Энхтүвшин	180	142	38	16	6	10	3	3
74	С.Эрдэнэ	180	119	61	2	11	23	7	18
75	Д.Эрдэнэбат	180	150	30	2	3	12	6	7
76	Ж.Эрдэнэбат	180	119	61	2	11	30	0	18

Эх сурвалж:

- Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ.

- 2017 он. 158-159 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны хаврын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2017 он. 136-137 дахь тал.
  - Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны намрын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он. 166-167 дахь тал.
  - Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он. 148-149 дэх тал.
  - Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2019 он. 139-140 дэх тал.
  - Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2019 он. 128-129 дэх тал.

2.2. БАЙНГЫН ХОРООДЫН ХУРАЛДААНЫ ИРЦ

(2016.07.05 - 2019.07.05)

Улсын Их Хурлын долоо дахь удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд нийт Байнгын хороод 620 удаа¹⁹⁸ хуралдсан бөгөөд хуралдааны тоог ээлжит чуулган тус бүрээр гаргасныг Хүснэгт 9-өөс үзнэ үү.

Улсын Их Хурлын гишүүдийн Байнгын хороодын ирцийн мэдээг 2016-2019 оны Монгол Улсын Их Хурлын хавар, намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулгуудын статистикийг нэгтгэж гаргасан (Хүснэгт 10).

Хүснэгт 9. Байнгын хороодын хуралдааны статистик

(2016.07.05 - 2019.07.05)

№	Чуулган	АБГББХ	БОХХААБХ	НББШУБХ	ӨБХ	ТББХ	ТБХ	ХЗБХ	ЭЗБХ	Дүн
1	2016 оны намрын ээлжит чуулган	21	10	15	7	17	22	27	32	151
2	2017 оны хаврын ээлжит чуулган	8	8	16	3	9	13	16	13	86
3	2017 оны намрын ээлжит чуулган	15	15	16	7	17	25	15	22	132
4	2018 оны хаврын ээлжит чуулган	13	12	10	5	14	13	12	14	93
5	2018 оны намрын ээлжит чуулган	7	9	12	2	17	10	13	13	83
6	2019 оны хаврын ээлжит чуулган	8	10	5	6	11	11	13	11	75
	НИЙТ	72	64	74	30	85	94	96	105	620

Эх сурвалж:

- Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2017 он. 162 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны хаврын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2017 он. 140 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны намрын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он. 170 дахь тал.

¹⁹⁸ Энд зөвхөн ээлжит чуулганы хугацаанд хуралдсан Байнгын хороодын хуралдааны тоог оруулав.

- Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он. 152 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2019 он. 143 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2019 он. 132 дахь тал.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Хүснэгт 10. Байнгын хороодын хуралдааны ирцийн мэдээ¹⁹⁹

(2016.07.05 - 2019.07.05)

№	Гишүүдийн нэрс	Байнгын болон дэд, түр хороод	Байнгын болон дэд, түр хороодод харьяалагдсан байдал ²⁰⁰						Хороодын хуралдааны тоо	Хуралдаанд оролцсон байдал /тоогоор/	Хуралдаанд оролцоогүй шалтгаан				
			2016 намар	2017 хавар	2017 намар	2018 хавар	2018 намар	2019 хавар			Өвчтэй	Чөлөөтэй	Томилолт		Тодорхой бус шалтгаанаар
													Дотоод	Гадаад	
1	Н.Амарзаяа	ӨБХ	✓	✓	✓				15	10	0	1	0	0	4
		ТБХ/ТЗХДХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	76	0	9	3	1	4
		ТББХ			✓	✓	✓	✓	43	35	0	1	5	1	1
2	Т.Аюурсайхан	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	79	4	7	11	3	1
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	42	4	7	7	5	7
3	О.Баасанхүү	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	85	44	0	11	1	5	24
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	37	0	4	1	4	28
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	35	0	6	0	4	27
4	Ё.Баатарбилэг	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	69	0	1	2	2	0
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	24	0	2	1	1	2
5	Х.Баделхан	ТБХ	✓	✓	✓				37	34	0	1	1	1	0
		БОХХААБХ	✓	✓	✓				20	19	0	0	1	0	0
		АБГББХ					✓	✓	10	8	0	1	0	0	1
		НББСШУБХ			✓	✓			23	21	0	0	2	0	0
6	С.Батболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	38	16	6	1	2	9
7	Ж.Батзандан	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	85	39	0	26	0	2	18
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	47	7	18	0	2	19
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	55	0	24	3	5	9
8	Б.Батзориг	ТББХ	✓	✓					26	20	1	3	0	2	0
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	63	58	0	2	0	1	2
9	О.Батнасан	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	81	3	6	2	0	1

¹⁹⁹ Энд зөвхөн ээлжит чуулганы хугацаанд хуралдсан Байнгын хороодын хуралдааны ирцийн мэдээг оруулав.

²⁰⁰ УИХ-ын гишүүдийн харьяалагдсан Байнгын хороог “✓” гэж тэмдэглэв.

		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	85	1	4	1	1	4
10	Б.Баттөмөр	НББСШУБХ	✓						14	13	0	0	0	1	0
		ТБХ/ТЗХДХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	78	1	6	0	6	2
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	73	65	1	3	0	4	0
11	Б.Бат-Эрдэнэ	ХЗБХ	✓						23	16	0	1	0	0	6
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	54	36	3	6	5	3	1
		БОХХААБХ	✓		✓	✓	✓	✓	53	36	5	1	6	0	5
12	Ж.Бат-Эрдэнэ	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	77	1	11	8	7	1
		БОХХААБХ	✓	✓	✓			✓	27	19	0	0	2	5	1
13	М.Билэгт	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	65	0	0	2	6	1
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	22	0	0	0	4	4
14	Л.Болд	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	64	4	17	3	3	5
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	87	5	7	0	5	1
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	54	4	6	0	4	4
15	Х.Болорчулуун	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	74	1	11	11	2	6
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	43	1	4	3	0	13
16	С.Бямбацогт	ЭЗБХ	✓						32	31	0	1	0	0	0
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	71	54	0	7	5	4	1
		ТББХ			✓	✓	✓	✓	53	44	0	7	0	0	2
17	Ж.Ганбаатар	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	80	0	7	1	2	6
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	87	0	14	0	3	1
18	Д.Ганболд	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	73	2	10	1	3	7
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	54	3	3	1	4	9
19	Д.Гантулга	НББСШУБХ	✓	✓	✓				47	28	1	1	4	9	4
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓			21	8	2	1	3	2	5
20	Ц.Гарамжав	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	57	28	4	19	4	2	0
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	17	5	1	0	3	4
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	40	4	16	1	6	5
		ЭЗБХ						✓	8	5	0	2	0	1	0
21	Ц.Даваасүрэн	ТБХ/ТЗХДХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	62	1	13	1	10	6
		ЭЗБХ	✓	✓					45	38	2	4	0	1	0
22	Д.Дамба-Очир	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	102	94	1	5	0	1	1
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	19	0	2	0	0	9
23	Б.Дэлгэрсайхан	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	57	0	18	10	4	7
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	72	4	9	18	1	1
24	Б.Жавхлан	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	85	45	1	16	3	3	17
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	83	1	7	7	7	0
25	С.Жавхлан	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	34	1	16	0	0	13

		НББСШУБХ	✓	✓					31	4	2	13	0	0	12
26	Г.Занданшатар	АБГББХ	✓	✓	✓				32	26	0	1	3	1	1
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	69	51	0	12	1	0	5
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	15	0	10	0	1	4
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	85	75	1	4	0	4	1
27	Д.Лүндээжанцан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	58	2	6	2	1	3
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	72	0	8	4	8	4
28	Л.Мөнхбаатар	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	43	0	2	7	4	8
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	82	59	0	17	0	0	6
29	Ж.Мөнхбат	ТБХ	✓		✓	✓	✓	✓	76	42	2	14	4	4	10
		ТББХ	✓						16	12	0	4	0	0	0
30	Ц.Мөнх-Оргил	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	69	2	13	1	7	4
		АБГББХ			✓	✓	✓		30	25	1	1	3	0	0
		НББСШУБХ					✓	✓	10	8	0	0	0	2	0
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	43	5	4	4	2	6
31	Г.Мөнхцэцэг	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓		23	10	1	3	1	4	4
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	60	46	4	0	3	2	5
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	42	1	1	12	4	4
32	Д.Мурат	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	17	3	1	4	1	4
		ТБХ/ТЗХДХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	45	5	15	4	6	18
33	З.Нарантуяа	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	78	4	14	4	5	0
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	85	16	0	11	6	2	50
34	Б.Наранхүү	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	3	0	12	7	7	43
		ТБХ/ТЗХДХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	3	0	20	4	0	66
		ТБХ	✓						20	8	0	2	0	3	7
35	Н.Номтойбаяр	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	40	0	2	5	4	23
		АБГББХ			✓	✓	✓	✓	40	18	1	2	7	0	12
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	72	0	18	0	1	5
36	Х.Нямбаатар	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	47	0	11	0	3	11
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	73	0	11	0	1	8
37	Ц.Нямдорж	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	73	0	17	0	1	5
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	56	2	1	4	7	2
38	Н.Оюундарь	ХЗБХ	✓		✓	✓	✓	✓	80	71	2	2	0	5	0
		ТББХ	✓						16	9	1	5	0	1	0
39	Д.Оюунхорол	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	80	0	7	0	3	3
		НББСШУБХ						✓	5	5	0	0	0	0	0
		АБГББХ			✓	✓	✓	✓	32	23	0	3	0	3	3
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	57	4	3	0	6	4
40	М.Оюунчимэг	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	57	4	3	0	6	4

		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	27	0	2	0	0	1
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	73	70	0	1	0	2	0
41	Л.Оюун-Эрдэнэ	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	85	46	5	14	5	3	12
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓		64	35	2	7	3	9	8
		НББСШУБХ				✓	✓		8	1	0	0	0	0	7
		ХЗБХ		✓				✓	25	15	0	3	2	1	4
42	Б.Пүрэвдорж	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	64	1	14	11	4	2
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	15	2	3	4	3	3
43	Ш.Раднаасэд	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	77	0	10	6	3	0
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	12	0	5	0	3	10
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	73	47	0	10	5	8	3
44	Я.Санжмятав	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	43	1	8	5	1	14
		БОХХААБХ	✓	✓		✓	✓	✓	49	27	3	3	2	10	4
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	43	1	4	5	7	14
45	Д.Сарангэрэл	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	54	2	1	1	10	6
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	24	1	2	1	2	0
46	Б.Саранчимэг	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	39	2	10	0	8	5
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	52	3	6	2	10	1
47	Я.Содбаатар	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	35	1	4	8	7	9
		ЭЗБХ			✓	✓	✓	✓	60	42	1	10	5	1	1
48	О.Содбилэг	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	85	46	4	19	1	2	13
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	72	44	2	6	3	5	12
49	Г.Солтан	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	39	0	2	6	5	12
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	14	0	0	4	2	10
50	Д.Сумъяабазар	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	85	50	3	17	1	5	9
		ЭЗБХ	✓						32	30	0	1	1	0	0
		ТБХ	✓	✓	✓				17	14	0	1	0	0	2
51	А.Сүхбат	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	51	0	4	2	4	3
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	24	0	0	1	2	3
52	Д.Тогтохсүрэн	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	85	0	4	2	2	0
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	30	27	0	0	2	1	0
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	69	63	1	3	2	0	0
53	Г.Тэмүүлэн	АБГББХ	✓						18	7	1	0	1	2	7
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	47	2	4	3	1	7
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	73	62	1	3	0	3	4
54	Д.Тэрбишдагва	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	99	1	4	0	1	0
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	48	3	5	0	3	5
55	Ч.Улаан	ТБХ/ТЗХДХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	42	11	20	2	11	7

		БОХХААБХ					✓	7	4	0	0	0	0	3
56	Б.Ундармаа	ТББХ	✓	✓				26	25	0	1	0	0	0
		НББСШУБХ			✓	✓	✓	36	30	0	0	0	0	6
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	105	100	0	3	0	1	1
57	А.Ундраа	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	72	49	2	7	2	3	9
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	74	56	4	5	1	3	5
58	Н.Учрал	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	96	64	5	9	1	12	5
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	74	47	0	2	4	14	7
59	Д.Хаянхярваа	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	85	69	0	8	0	2	6
60	Ч.Хүрэлбаатар	ТБХ/ТЗХДХ	✓	✓	✓	✓	✓	93	62	0	11	2	5	13
		ЭЗБХ	✓	✓				45	38	1	3	2	1	0
61	Ц.Цогзолмаа	АБГББХ	✓	✓	✓		✓	40	30	0	4	1	4	1
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	74	64	0	2	2	6	0
		ХЗБХ	✓	✓	✓			44	25	0	12	1	1	5
62	Д.Цогтбаатар	АБГББХ	✓	✓	✓		✓	40	35	0	1	0	3	1
		БОХХААБХ			✓	✓	✓	37	18	0	4	0	11	4
63	Н.Цэрэнбат	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	85	58	0	15	2	4	6
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	30	19	0	4	0	5	2
64	С.Чинзориг	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	105	91	0	7	5	2	0
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	74	60	3	2	3	3	3
65	Б.Чойжилсүрэн	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	93	76	2	10	0	5	0
		ХЗБХ	✓					23	8	0	6	0	1	8
		ЭЗБХ			✓	✓	✓	60	27	1	22	5	2	3
66	Л.ЭлдэвОчир	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	97	70	7	8	2	9	1
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	64	48	7	1	2	6	0
67	Б.Энх-Амгалан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	72	52	0	4	3	5	8
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	30	17	1	3	2	3	4
68	Л.Энх-Амгалан	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	105	84	1	10	2	7	1
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	74	53	1	1	1	8	10
69	Ж.Энхбаяр	ТБХ	✓					20	14	0	5	0	0	1
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	72	55	2	7	3	2	3
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	55	28	0	3	9	3	12
70	Л.Энхболд	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	96	76	2	9	3	4	2
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	30	26	0	1	2	1	0
71	М.Энхболд	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	85	75	0	8	1	0	1
72	Н.Энхболд	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	85	72	0	7	1	4	1
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	72	65	0	2	2	2	1
73	Ө.Энхтүвшин	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	93	57	0	15	6	7	8

		НББСШУБХ	✓	✓					31	20	0	0	0	6	5
74	С.Эрдэнэ	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	93	18	1	24	3	3	44
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	74	9	1	9	11	4	40
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	96	25	2	36	8	4	21
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	85	49	2	19	2	0	13
75	Д.Эрдэнэбат	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	64	33	2	6	1	1	21
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	105	81	4	13	4	2	1
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	83	40	0	27	2	0	14
76	Ж.Эрдэнэбат	ТБХ			✓	✓	✓	✓	56	16	0	23	10	0	7

Эх сурвалж:

- Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2017 он. 164-169 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны хаврын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2017 он. 142-147 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны намрын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он. 172-179 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он. 154-160 дэх тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2019 он. 145-152 дахь тал.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2019 он. 135-142 дэх тал.

**1992 ОНООС ХОЙШ БАЙГУУЛАГДСАН УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮТЭЦ, БҮРЭЛДЭХҮҮН**

(Мэдээлэл, лавлагаа)

*Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл
Р.Оргилмаа, Ц.Элбэгзаяа*

ГАРЧИГ

Товчилсон үгийн жагсаалт

1. Улсын Их Хурлын Байнгын хороо

2. Байнгын хорооны бүтэц

3. Байнгын хорооны дарга

4. Байнгын хорооны бүрэлдэхүүн

Хавсралтууд

УИХ-ын гишүүдийн Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

Хавсралт 1. УИХ-ын 1992-1996 оны бүрэн эрх

Хавсралт 2. УИХ-ын 1996-2000 оны бүрэн эрх

Хавсралт 3. УИХ-ын 2000-2004 оны бүрэн эрх

Хавсралт 4. УИХ-ын 2004-2008 оны бүрэн эрх

Хавсралт 5. УИХ-ын 2008-2012 оны бүрэн эрх

Хавсралт 6. УИХ-ын 2012-2016 оны бүрэн эрх

Хавсралт 7. УИХ-ын 2016-2020 оны бүрэн эрх

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АБГББХ	Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо
БОБХ	Байгаль орчны байнгын хороо
БОХБХ	Байгаль орчныг хамгаалах байнгын хороо
БОХХААБХ	Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо
БОХХБХ	Байгаль орчин, хөдөөгийн хөгжлийн байнгын хороо
БСШУБХ	Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо
БШУСБХ	Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байнгын хороо
ГБАББХ	Гадаад бодлого, аюулгүй байдлын байнгын хороо
ДАБХ	Дотоод асуудлын байнгын хороо
ДББХ	Дэд бүтцийн байнгын хороо
МХХТХБХ	Мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн хөгжлийн байнгын хороо
НББСШУБХ	Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо
НББХ	Нийгмийн бодлогын байнгын хороо
ӨБХ	Өргөдлийн байнгын хороо
ТББХ	Төрийн байгуулалтын байнгын хороо
ТБХ	Төсвийн байнгын хороо
ТСМЗББХ	Төсөв, санхүү, мөнгө зээлийн бодлогын байнгын хороо
ТСЭЗББХ	Төсөв, санхүү, эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо
УИХ	Улсын Их Хурал
ХАЗЭМХНХБХ	Хүн ам зүй, эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгмийн хангамжийн байнгын хороо
ХББОБХ	Хөдөөгийн бодлого, байгаль орчны байнгын хороо
ХЗБХ	Хууль зүйн байнгын хороо
ХуралЗБХ	Хурал, захиргааны байнгын хороо
ХХААБХ	Хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо
ЭЗББХ	Эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо
ЭЗБХ	Эдийн засгийн байнгын хороо
ЭЗХДБББХ	Эдийн засгийн хөгжил, дэд бүтцийн бодлогын байнгын хороо

UIH.MN

СУДАЛГААНЫ САН

1. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН БАЙНГЫН ХОРОО

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн **28 дугаар зүйлд** Улсын Их Хурал (УИХ) үйл ажиллагааныхаа зохих салбар, чиглэлээр Байнгын хороодтой байх ба Байнгын хорооны бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг УИХ тогтооно хэмээн заасан байна.

Улсын Их Хурлын тухай хуулийг анх 1992 онд баталж, түүнээс хойш 1997, 2001, 2006 онуудад нийт 3 удаа шинэчлэн найруулжээ.

Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль (2006)-д зааснаар Байнгын хороо нь **УИХ-ын зохион байгуулалтын үндсэн хэлбэр** (§13.1) бөгөөд хууль санаачлагчаас өргөн мэдүүлсэн хууль, УИХ-ын бусад шийдвэрийн төслийг урьдчилан хэлэлцэж санал, дүгнэлт гарган нэгдсэн хуралдаанд хэлэлцүүлэх, эрхлэх асуудлын хүрээнд төрийн бодлого, **УИХ-ын** үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох санал боловсруулах, **УИХ-ын** хяналтыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэйгээр ажиллаж (§19.1) Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.2 дахь хэсэгт заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль (2006)-д зааснаар УИХ-ын гишүүн Байнгын хороонд заавал харьяалагдах (§7.1.2) ба Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд орох, нэг Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнээс гарч өөр Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд орох эрхтэй (§7.1.7).

2. БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮТЭЦ

Байнгын хороог төрийн бодлогын салбар, чиглэлээр гишүүдийн бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулна (§19.3). 1992 оноос хойш Байнгын хорооны бүтцийг хэд хэдэн удаа өөрчлөн зохион байгуулжээ.

Хүснэгт 1. 1992-2012 онд байгуулагдсан Байнгын хорооны бүтэц

	Бүрэн эрхийн хугацаа	Хуулийн нэр, холбогдох заалтын дугаар (батлагдсан огноо)	Байнгын хорооны бүтэц
1	1992-1996	Улсын Их Хурлын тухай хууль, §13.2 (1992.07.06) ²⁰¹	1) Байгаль орчныг хамгаалах байнгын хороо; 2) Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байнгын хороо; 3) Гадаад бодлого, аюулгүй байдлын байнгын хороо; 4) Дотоод асуудлын байнгын хороо; 5) Төсөв, санхүү, мөнгө, зээлийн бодлогын байнгын хороо; 6) Хурал, захиргааны байнгын хороо; 7) Хууль зүйн байнгын хороо; 8) Хүн ам зүй, эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгмийн хангамжийн байнгын хороо; 9) Хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо; 10) Эдийн засгийн хөгжил, дэд бүтцийн бодлогын байнгын хороо.
		Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль, §1 (1995.01.03) ²⁰²	1) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо; 2) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо; 3) Төсөв, санхүү, мөнгө, зээлийн бодлогын байнгын хороо; 4) Хөдөөгийн бодлого, байгаль орчны байнгын хороо; 5) Хууль зүйн байнгын хороо;

²⁰¹ Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль тогтоомж (Түүхэн эмхэтгэл, харьцуулсан судалгаа, 1914-2013). Г.Батхүү, Л.Өлзийсайхан, Б.Батбаяр. УБ., 2013 он. 208 дахь тал.

²⁰² Мөн тэнд. 267 дахь тал.

			6) Эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо.
2	1996-2000	Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль, §2.1 (1996.08.26) ²⁰³	1) Байгаль орчин, хөдөөгийн хөгжлийн байнгын хороо; 2) Дэгийн байнгын хороо; 3) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо; 4) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо; 5) Төсөв, санхүү, эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо; 6) Хууль зүйн байнгын хороо.
		Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, §13.2 (1997.02.06) ²⁰⁴	1) Байгаль орчин, хөдөөгийн хөгжлийн байнгын хороо; 2) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо; 3) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо; 4) Төсөв, санхүү, эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо; 5) Хууль зүйн байнгын хороо.
		Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль, §1.1 (1997.07.04) ²⁰⁵	1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо; 2) Байгаль орчин, хөдөөгийн хөгжлийн байнгын хороо; 3) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо; 4) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо; 5) Төсвийн байнгын хороо; 6) Хууль зүйн байнгын хороо; 7) Эдийн засгийн байнгын хороо.
3	2000-2004	Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, §16.2 (2001.06.21) ²⁰⁶	
4	2004-2008	Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль, §2 (2004.10.21) ²⁰⁷	1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо; 2) Байгаль орчны байнгын хороо; 3) Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо; 4) Дэд бүтцийн байнгын хороо; 5) Мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн хөгжлийн байнгын хороо; 6) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо; 7) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо; 8) Төсвийн байнгын хороо; 9) Хууль зүйн байнгын хороо; 10) Хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо; 11) Эдийн засгийн байнгын хороо.
5	2008-2012	Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, §19.3 (2006.01.26) ²⁰⁸	1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо; 2) Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо; 3) Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо; 4) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо; 5) Төсвийн байнгын хороо; 6) Хууль зүйн байнгын хороо; 7) Эдийн засгийн байнгын хороо.
6	2012-2016	Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль, §1.1 (2012.08.01) ²⁰⁹	1) АБГББХ; 2) БОХХААБХ; 3) НББСШУБХ; 4) Өргөдлийн байнгын хороо; 5) ТББХ; 6) ТБХ; 7) ХЗБХ; 8) ЭЗБХ.
7	2016-2020		

²⁰³ Мөн тэнд. 269 дэх тал.

²⁰⁴ Мөн тэнд. 286 дахь тал.

²⁰⁵ Мөн тэнд. 299 дэх тал.

²⁰⁶ Мөн тэнд. 315 дахь тал.

²⁰⁷ Хуулийн сан. УИХ-ын Тамгын газар. 2019.12.09-ний байдлаар.

²⁰⁸ Эх сурвалж: Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль тогтоомж (Түүхэн эмхэтгэл, харьцуулсан судалгаа, 1914-2013). Г.Батхүү, Л.Өлзийсайхан, Б.Батбаяр. УБ., 2013 он. 370 дахь тал.

²⁰⁹ Мөн тэнд. 299 дэх тал.

- 1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо;
- 2) Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо;
- 3) Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо;
- 4) Өргөдлийн байнгын хороо;
- 5) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо;
- 6) Төсвийн байнгын хороо;
- 7) Хууль зүйн байнгын хороо;
- 8) Эдийн засгийн байнгын хороо.

УИХ-ын Байнгын хорооны даргыг тухайн хорооны гишүүдийн дотроос нэг жилийн хугацаагаар сонгох бөгөөд улируулан сонгож болно. (§22.3, 22.4) Байнгын хорооны дарга хорооныхоо өдөр тутмын ажлыг удирдаж, Байнгын хорооны хуралдааныг товлон зарлаж, хөтлөн явуулна (§22.5).

1. Байнгын хорооны хуралдааны бэлтгэлийг хангаж зохион байгуулах;
2. Байнгын хорооны хуралдааныг удирдах;
3. Байнгын хорооны нэрийн өмнөөс бусад байгууллагатай харилцах;
4. Байнгын хорооны ажлын алба болон тодорхой төсөл боловсруулахаар Байнгын хорооноос байгуулсан ажлын хэсгийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах;
5. Байнгын хорооны ажлыг Улсын Их Хурлын өмнө хариуцан тайлагнах.

3.1. УИХ-ын 1992-1996 оны бүрэн эрх

С.Чүлүүнбаатар

(1992.07.24-1995.01.12)

5) Төсөв, санхүү, мөнгө, зээлийн бодлогын байнгын хороо

А.Базархүү

(1992.07.23-1995.01.12)

6) Хурал, захиргааны байнгын хороо

Д.Дашцэдэн

А.Болат

(1992.07.23-1993.10.26) (1993.10.26-1995.01.12)

7) Хууль зүйн байнгын хороо

С.Төмөр

Ц.Нямдорж

(1992.07.23-1993.10.26) (1993.10.26-1995.01.12)

8) Хүн ам зүй, эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгэм хангамжийн байнгын хороо

Г.Зуунай

Д.Мөнхөө

(1992.07.23-1993.10.26) (1993.11.09-1995.01.12)

9) Хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо

Ж.Норовсамбуу

Н.Баяртсайхан

(1992.07.23-1993.10.26) (1993.10.26-1995.01.12)

10) Эдийн засгийн хөгжил, дэд бүтцийн бодлогын байнгын хороо

Г.Цэрэндагва

(1992.07.23-1995.01.12)

1995.01.12-ны өдрөөс

1) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо

Б.Дэмбэрэл

2) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо

Д.Лүндээжанцан

3) Төсөв, санхүү, мөнгө, зээлийн бодлогын байнгын хороо

А.Базархүү

4) Хөдөөгийн бодлого, байгаль орчны байнгын хороо

М.Далайхүү

5) Хууль зүйн байнгын хороо

Ц.Шаравдорж

6) Эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо

Ж.Дэлгэрцэцэг

UIH.MN
СҮДАЛГААНЫ САН

3.2. УИХ-ын 1996-2000 оны бүрэн эрх

1996.07.23-1997.07.09

1) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо

Х.Хулан

(1996.07.25-1997.07.09)

2) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо

С.Зориг

(1996.07.23-1997.07.09)

3) Төсөв, санхүү, мөнгө, зээлийн бодлогын байнгын хороо

- 1996.08.26-наас Төсөв, санхүү, мөнгө, эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо

А.Ганбаатар

Да.Ганболд

(1996.07.25-1996.09.02)

(1996.09.02-1997.07.09)

4) Хөдөөгийн бодлого, байгаль орчны байнгын хороо

Ц.Баярсайхан

(1996.07.25-1997.07.09)

5) Хууль зүйн байнгын хороо

С.Батчулуун

(1996.07.25-1997.07.09)

6) Эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо

- 1996.08.26-наас Төсөв, санхүү, мөнгө, эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо болгон нэгтгэсэн

Да.Ганболд

(1996.07.25-наас)

1997.07.09-ний өдрөөс

1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо

С.Зориг

Ц.Ганхуяг

Н.Алтанхуяг

(1997.07.09-1998.12.09)

(1998.12.09-1999.10.21)

(1999.10.21-нээс)

2) Байгаль орчин, хөдөөгийн хөгжлийн байнгын хороо

Ц.Баярсайхан

Н.Батцэрэг

Батж.Батбаяр

(1997.07.09-1998.11.12)

(1998.11.12-1999.10.21)

(1999.10.21-нээс)

3) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо

Х.Хулан

С.Ламбаа

Р.Нарангэрэл

(1997.07.09-1998.11.12)

(1998.11.12-1999.10.21)

(1999.10.21-нээс)

4) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо

Д.Баттулга

Д.Энхтайван

(1997.07.09-1999.10.21)

(1999.10.21-нөөс)

5) Төсвийн байнгын хороо

А.Ганбаатар

Я.Эрхэмбаяр

Р.Бадамдамдин

(1997.07.09-1998.11.12)

(1998.11.12-1999.10.21)

(1999.10.21-нээс)

6) Хууль зүйн байнгын хороо

Ч.Отгонбаяр

Д.Хувьтөгөлдөр

Ч.Отгонбаяр

(1997.07.09-1998.11.12)

(1998.11.12-1999.10.22)

1999.10.22-ноос)

7) Эдийн засгийн байнгын хороо

Да.Ганболд

Ц.Төмөртоогоо

3.3. УИХ-ын 2000-2004 оны бүрэн эрх

2000.07.19-нөөс

- 1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо
Д.Лүндээжанцан
- 2) Байгаль орчин, хөдөөгийн хөгжлийн байнгын хороо
Ш.Гунгаадорж
- 3) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо
Т.Ганди
- 4) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо
Д.Дэмбэрэл
- 5) Төсвийн байнгын хороо
Н.Баяртсайхан
- 6) Хууль зүйн байнгын хороо
Ц.Шаравдорж
- 7) Эдийн засгийн байнгын хороо
Т.Очирхүү

3.4. УИХ-ын 2004-2008 оны бүрэн эрх

2004.08.19-2006.01.27

- 1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо
М.Энхсайхан
- 2) Байгаль орчин, хөдөөгийн хөгжлийн байнгын хороо
  - 2004.12.09-нөөс Байгаль орчны байнгын хороо
Ч.Раднаа
- 3) Нийгмийн бодлогын байнгын хороо
С.Ламбаа
- 4) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо
Сундуйн Батболд   Д.Дондог
(2004.08.19-2005.12.08)   (2005.12.29-нөөс)
- 5) Төсвийн байнгын хороо
Р.Бадамдамдин
- 6) Хууль зүйн байнгын хороо
Д.Одбаяр
- 7) Эдийн засгийн байнгын хороо
Ц.Дамиран

8) Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо

Б.Эрдэнэсүрэн

9) Дэд бүтцийн байнгын хороо

Ж.Наранцацралт

10) Мэдээлэл харилцаа холбоо, технологийн хөгжлийн байнгын хороо

С.Отгонбаяр

11) Хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо

Ч.Содномцэрэн

2006.01.27-ноос

1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо

Р.Гончигдорж   Б.Мөнхтуяа
(2006.01.27-2007.04.20)   (2007.04.20-ноос)

2) Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо

А.Бакей   Я.Санжмятав
(2006.01.27-2007.04.20)   (2007.04.20-ноос)

3) Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо

Т.Ганди
(2006.01.27-ноос)

4) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо

Д.Дондог
(2005.12.29-нөөс)

5) Төсвийн байнгын хороо

Ч.Улаан
(2006.01.27-2007.12.13)

Л.Пүрэвдорж
(2007.12.13-наас)

6) Хууль зүйн байнгын хороо

Ц.Мөнх-Оргил
(2006.01.27-2007.12.13)

Ц.Шаравдорж
(2007.12.13-наас)

7) Эдийн засгийн байнгын хороо

Л.Гантөмөр   Д.Ганхуяг
(2006.01.27-2007.04.20)   (2007.04.20-ноос)

3.5. УИХ-ын 2008-2012 оны бүрэн эрх

1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо

З.Энхболд   Я.Батсуурь   Э.Мөнх-Очир
(2008.09.10-2011.01.06)   (2011.01.06-2012.02.09)   (2012.02.09-нөөс)

2) Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо

Б.Батбаяр   П.Алтангэрэл   Д.Балдан-Очир
(2008.09.10-2011.01.06)   (2011.01.06-2012.02.09)   (2012.02.09-нөөс)

3) *Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо*

Д.Оюунхорол (2008.09.10-2009.12.03)	Д.Арвин (2009.12.03-2010.12.24)	Д.Очирбат (2010.12.24-2012.02.09)	А.Тлейхан (2012.02.09-нөөс)
--	------------------------------------	--------------------------------------	--------------------------------

4) *Төрийн байгуулалтын байнгын хороо*

Ө.Энхтүвшин (2008.09.10-2010.12.24)	Ж.Сүхбаатар (2010.12.24-нөөс)
--	----------------------------------

5) *Төсвийн байнгын хороо*

Ч.Хүрэлбаатар (2008.09.10-2009.12.03)	Ц.Даваасүрэн (2009.12.03-2010.12.24)	Д.Хаянхярваа (2010.12.24-2012.02.08)	О.Чулуунбат (2012.02.09-нөөс)
--	---	---	----------------------------------

6) *Хууль зүйн байнгын хороо*

Х.Жекей (2008.09.10-2009.12.03)	Б.Бат-Эрдэнэ (2009.12.03-2010.12.24)	Д.Одбаяр (2010.12.24-нөөс)
------------------------------------	---	-------------------------------

7) *Эдийн засгийн байнгын хороо*

Ц.Баярсайхан (2008.09.10-2011.01.06)	Д.Зоригт (2011.01.06-2012.02.09)	Р.Буд (2012.02.09-нөөс)
---	-------------------------------------	----------------------------

3.6. УИХ-ын 2012-2016 оны бүрэн эрх

1) *Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо*

Ц.Цолмон (2012.08.07-2013.12.27)	Ц.Оюунбаатар (2013.12.27-2014.12.25)	Ж.Энхбаяр (2014.12.25-2016.01.14)	М.Сономпил (2016.01.14-нөөс)
-------------------------------------	---	--------------------------------------	---------------------------------

2) *Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо*

Г.Баярсайхан (2012.08.07-2014.12.25)	Су.Батболд (2014.12.25-2015.12.24)	Л.Эрдэнэчимэг (2015.12.24-нөөс)
---	---------------------------------------	------------------------------------

3) *Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо*

З.Баянсэлэнгэ (2012.08.08-2013.12.27)	Д.Батцогт (2013.12.27-ноос)
--	--------------------------------

4) *Өргөдлийн байнгын хороо*

Р.Бурмаа (2012.08.17-2015.01.16)	О.Баасанхүү (2015.01.16-2016.01.14)	Ж.Батзандан (2016.01.14-нөөс)
-------------------------------------	--	----------------------------------

5) *Төрийн байгуулалтын байнгын хороо*

А.Бакей (2012.08.01-нээс)
----

6) *Төсвийн байнгын хороо*

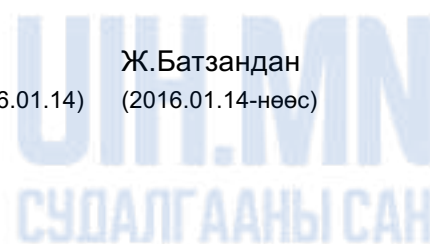
Ц.Даваасүрэн (2012.08.07-2014.12.25)	Б.Болор (2014.12.25-2015.10.08)	Ч.Улаан (2015.10.08-наас)
---	------------------------------------	------------------------------

7) *Хууль зүйн байнгын хороо*

Ш.Түвдэндорж (2012.08.08-2014.07.01)	Д.Ганбат (2014.07.01-нээс)
---	-------------------------------

8) *Эдийн засгийн байнгын хороо*

Б.Гарамгайбаатар (2012.08.07-2014.12.25)	Ж.Батсуурь (2014.12.25-2015.12.24)	Ц.Баярсайхан (2015.12.24-нөөс)
---	---------------------------------------	-----------------------------------

3.7. УИХ-ын 2016-2020 оны бүрэн эрх

1) Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо

Ж.Энхбаяр	О.Содбилэг	Т.Аюурсайхан
(2016.07.22-2017.11.03)	(2017.11.03-2019.05.23)	(2019.05.23-наас)

2) Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо

Ц.Гарамжав	Л.Элдэв-Очир	Х.Болорчулуун
(2016.07.22-2017.12.21)	(2017.12.21-2019.05.09)	(2019.05.09-наас)

3) Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо

Л.Энх-Амгалан	Ё.Баатарбилэг	Д.Оюунхорол
(2016.07.22-2017.11.03)	(2017.11.03-2019.03.27)	(2019.03.27-ноос)

4) Өргөдлийн байнгын хороо

Д.Сарангэрэл	М.Оюунчимэг
(2016.07.22-2017.11.03)	(2017.11.03-наас)

5) Төрийн байгуулалтын байнгын хороо

Н.Энхболд	Д.Лүндээжанцан	С.Бямбацогт
(2016.07.22-2017.11.03)	(2017.11.03-2019.06.12)	(2019.06.12-ноос)

6) Төсвийн байнгын хороо

Ч.Хүрэлбаатар	Б.Чойжилсүрэн
(2016.07.22-2017.11.03)	(2017.11.03-наас)

7) Хууль зүйн байнгын хороо

Ш.Раднаасэд	Х.Нямбаатар
(2016.07.22-2019.06.12)	(2019.06.12-ноос)

9) Эдийн засгийн байнгын хороо

Д.Тэрбишдагва	Д.Дамба-Очир	Ж.Ганбаатар
(2016.07.22-2017.11.03)	(2017.11.03-2019.05.09)	(2019.05.09-нөөс)

4. БАЙНГЫН ХОРООНЫ БҮРЭЛДЭХҮҮН

УИХ-ын Байнгын хороо 10-19 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байх бөгөөд УИХ-ын гишүүн нь нэгэн зэрэг 3-аас дээшгүй Байнгын хороонд харьяалагдан ажиллана (§22.1).

1992-2019 оны хугацаанд УИХ-ын гишүүдийн дийлэнх нь буюу дунджаар 72 хувь (55 гишүүн) нь 2 Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд, харин 15 хувь нь (12 гишүүн) 3 Байнгын хороонд, 12 хувь (9 гишүүн) нь 1 Байнгын хороонд тус тус харьяалагдан ажилласан байна. (Хүснэгт 2.)

1992 оноос хойш УИХ-ын ээлжит 7 удаагийн сонгуулийн үр дүнгээр байгуулагдсан парламентуудаас 2000-2004 оны бүрэн эрхийн хугацаанд сонгогдон ажиллаж байсан гишүүдийн 96 хувь нь 2 Байнгын хороонд харьяалагдан ажиллаж байжээ. УИХ-д сонгогдон ажиллаж байсан болон одоо ажиллаж байгаа бусад гишүүдийн 53-85 хувь нь **хоёр** Байнгын хороонд харьяалагдаж байна. (Зураг 1.)

Зураг 1. УИХ-ын гишүүд Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

(бүрэн эрхийн дундаж, хувиар, 1992-2019)

УИХ-ын 1992-1996, 2004-2008, 2012-2016, 2016-2020 оны бүрэн эрхийн хугацаанд сонгогдон ажиллаж байсан болон ажиллаж байгаа гишүүдийн 20-30 хувь нь, харин 1996-2000, 2000-2004, 2008-2012 оны бүрэн эрхийн хугацаанд сонгогдон ажиллаж байсан гишүүдийн 3 хүртэлх хувь нь **гурван** Байнгын хороонд тус тус харьяалагдаж байна. (Зураг 1.)

УИХ-ын 2012-2016 оны бүрэн эрхийн хугацаанд сонгогдсон гишүүдийн 22 хувь нь, УИХ-ын 2000-2004 оны хугацаанд сонгогдсон гишүүдийн 2.5 хувь нь **нэг** Байнгын хороонд тус тус харьяалагдан ажиллаж байв. Бусад 5 бүрэн эрхийн хугацаанд сонгогдон ажиллаж байсан болон ажиллаж байгаа гишүүдийн 9.0-13.7 хувь нь нэг Байнгын хороонд харьяалагдаж байна. (Зураг 1.)

Хүснэгт 2. УИХ-ын гишүүд Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

(бүрэн эрхийн дундаж, 1992-2020)

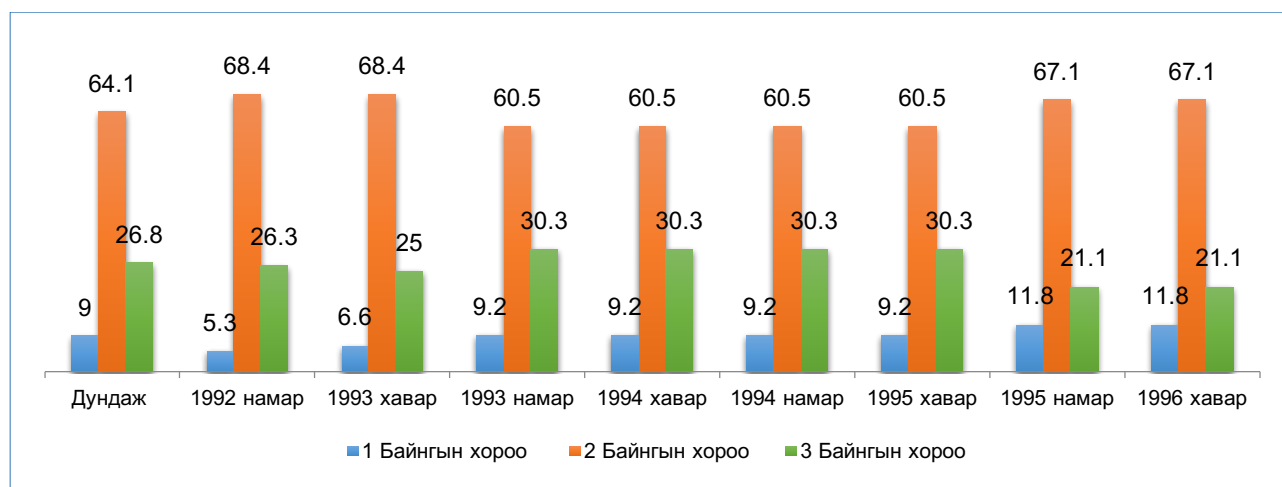
№	УИХ-ын бүрэн эрх	1 Байнгын хороонд харьяалагдах гишүүд		2 Байнгын хороонд харьяалагдах гишүүд		3 Байнгын хороонд харьяалагдах гишүүд	
		тоо	хувь	тоо	хувь	тоо	хувь
	Дундаж	9	12,1	55	72,4	12	15,5
1	1992-1996	7	9.0	49	64.1	20	26.8
2	1996-2000	8	11.0 ↑	65	85.5 ↑	3	3.5 ↓
3	2000-2004	2	2.5 ↓	74	96.7 ↑	1	0.8 ↓
4	2004-2008	8	10,5 ↑	44	58,9 ↓	23	30,4 ↑
5	2008-2012	12	15,5 ↑	62	81,7 ↑	2	2,5 ↓
6	2012-2016	17	22,2 ↑	41	53,3 ↓	18	24,0 ↑
7	2016-2020	10	13,7 ↓	50	65,8 ↑	15	19,9 ↓

УИХ-ын гишүүд Байнгын хороонд харьяалагдсан байдлыг бүрэн эрх тус бүрээр нь дэлгэрэнгүй гаргасныг Хавсралтаас үзнэ үү.

УИХ-ын 1992-1996 оны бүрэн эрх

УИХ-ын гишүүдийн Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

Хувиар

№	Гишүүдийн нэрс	Байнгын хороо	Байнгын хороодод харьяалагдсан байдал ²¹⁰							
			1992 оны намрын ээлжит чуулган*	1993 оны хаврын ээлжит чуулган	1993 оны намрын ээлжит чуулган	1994 оны хаврын ээлжит чуулган	1994 оны намрын ээлжит чуулган	1995 оны хаврын ээлжит чуулган	1995 оны намрын ээлжит чуулган**	1996 оны хаврын ээлжит чуулган
1	Ё.Адилбиш	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
2	Ж.Алгаа	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХББОБХ							✓	✓
3	Н.Багабанди	ЭЗББХ							✓	✓
		БОХБХ			✓	✓	✓	✓		
		ХББОБХ							✓	✓
4	Д.Базарсад	БОХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
5	А.Базархүү	ХББОБХ							✓	✓
		ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗХДБББХ	✓	✓						
6	Д.Батбаатар	ДАБХ			✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ							✓	✓
		ГБАББХ	✓	✓						
7	Ш.Батбаяр	ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		БОХБХ			✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ			✓	✓	✓	✓		
8	Ш.Батбаяр	НББХ							✓	✓
		ТББХ							✓	✓
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
9	Ш.Батбаяр	ЭЗХДБББХ	✓	✓						

²¹⁰ УИХ-ын гишүүдийн харьяалагдсан Байнгын хороог “✓” гэж тэмдэглэв.

		НББХ							✓	✓
		ТСМЗББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
8	О.Батмөнх	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХХААБХ			✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		НББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
		БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
9	С.Батмөнх	ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ТББХ							✓	✓
		БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
10	Ж.Батсуурь	ГБАББХ	✓	✓						
		ХАЗЭМХНХБХ			✓	✓	✓	✓		
		БОХБХ			✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
		ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
11	Ч.Баянжаргал	ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗББХ							✓	✓
		ХХААБХ	✓	✓						
12	Н.Баяртсайхан	ЭЗХДБББХ	✓	✓						
		ТСМЗББХ			✓	✓	✓	✓		
		ХХААБХ			✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
		ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
13	А.Болат	ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТСМЗББХ							✓	✓
		ТББХ							✓	✓
		БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
14	Ж.Болдбаатар	ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ТББХ							✓	✓
		ДАБХ	✓	✓						
15	Ж.Бямбадорж	ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓						
		ТББХ							✓	✓
		ХЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
16	Ж.Бямбажав	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТСМЗББХ							✓	✓
		НББХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
		БОХБХ	✓	✓						
17	Д.Бямбасүрэн ²¹¹	БШУСБХ	✓	✓						
		ЭЗХДБББХ	✓	✓						
		БОХБХ			✓	✓	✓	✓		
	Ч.Ган-Өлзий ²¹²	ХуралЗБХ			✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
18	Х.Володя	БОХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХуралЗБХ	✓							
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓

²¹¹ УИХ-ын гишүүн Д.Бямбасүрэнг гаргасан хүсэлтийг нь харгалзан чөлөөлөв (УИХ-ын тогтоол- 1992.12.29, №42).

²¹² УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Ч.Ган-Өлзийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол 1993.01.07, №05).

19	Ц.Ганбат	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		ТСМЗББХ							✓	✓
20	Б.Ганболд	БОХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		БШУСБХ	✓	✓						
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓						
		ХуралЗБХ			✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
21	Г.Ганболд	ХуралЗБХ	✓	✓					✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		БШУСБХ			✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДББХ			✓	✓	✓	✓		
		ЭЗББХ							✓	✓
22	Д.Ганболд	ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТСМЗББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
23	Н.Ганбямба	БШУСБХ	✓	✓						
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДББХ			✓	✓	✓	✓		
		ЭЗББХ							✓	✓
		ТББХ							✓	✓
24	Т.Ганди	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		НББХ							✓	✓
25	Б.Гомбо	ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ							✓	✓
26	Ж.Гомбожав	ДАБХ			✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ							✓	✓
27	Ц.Гомбосүрэн	ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ	✓	✓						
		ЭЗХДБББХ	✓	✓						
		ТББХ							✓	✓
		ТСМЗББХ							✓	✓
28	Р.Гончигдорж	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ДАБХ	✓	✓					✓	✓
		НББХ							✓	✓
		ТББХ							✓	✓
		ХЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
29	С.Гүндэнбал	ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
30	Д.Дагвасүрэн	ХуралЗБХ	✓	✓						
		ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ			✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		ТСМЗББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
31	М.Далайхүү	ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
		ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
32	Д.Данзан	ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗББХ	✓	✓					✓	✓

33	Ч.Дашдэмбэрэл	ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХББОБХ							✓	✓
34	Д.Дашцэдэн	БОХБХ	✓							
		ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ			✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
35	Ж.Дэлгэрцэцэг	ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХХААБХ	✓	✓						
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗББХ							✓	✓
36	Б.Дэмбэрэл	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
37	Д.Дэмбэрэл	ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ДАБХ			✓	✓	✓	✓		
		ЭЗББХ							✓	✓
38	Ж.Жадамбаа	ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
39	Н.Жалбажав	БШУСБХ	✓	✓						
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХАЗЭМХНХБХ			✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		ХЗБХ							✓	✓
40	Н.Жанцанноров ²¹³	БШУСБХ	✓	✓						
		ТСМЗББХ	✓	✓						
	Т.Эрдэнэбилэг ²¹⁴	ГБАББХ			✓	✓	✓	✓		
		ТСМЗББХ			✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ			✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ТББХ							✓	✓
41	П.Жасрай	ГБАББХ			✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
42	С.Зориг	БШУСБХ	✓	✓						
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		ТСМЗББХ							✓	✓
		ХЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
43	Ч.Зоригтбаатар	ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ			✓	✓	✓	✓		
		ТББХ							✓	✓
		ХЗБХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
44	Г.Зуунай ²¹⁵	БОХБХ	✓	✓						
		БШУСБХ	✓	✓						
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓	✓	✓				
		ДАБХ			✓	✓				

²¹³ УИХ-ын гишүүн Н.Жанцанноровыг өөрийн нь гаргасан хүсэлтийг харгалзан УИХ-ын гишүүнээс чөлөөлөв (УИХ-ын тогтоол - 1993.10.12, №70).

²¹⁴ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Т.Эрдэнэбилэгийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 1993.11.15, №84).

²¹⁵ Г.Зуунай УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 1994 оны 9-р сард нас барсан.

	В.Алзахгүй ²¹⁶	ХХААБХ						✓	✓		
		ХАЗЭМХНХБХ						✓	✓		
		НББХ								✓	✓
		ХББОБХ								✓	✓
45	М.Зэнээ	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ								✓	✓
		ХЗБХ								✓	✓
46	Д.Идэвхтэн	ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХББОБХ								✓	✓
		ЭЗББХ								✓	✓
47	Д.Лүндээжанцан	БОХБХ	✓	✓							
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ	✓	✓							
		ТББХ								✓	✓
		ХББОБХ								✓	✓
48	Б.Лхагвасүрэн	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		НББХ								✓	✓
49	Д.Мөнхөө	ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		НББХ								✓	✓
50	М.Мэндбилэг	БОХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТСМЗББХ	✓	✓						✓	✓
		ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ								✓	✓
		ХББОБХ								✓	✓
51	Ц.Намхайнямбуу	ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		НББХ								✓	✓
52	С.Нарангэрэл	ДАБХ	✓	✓							
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХХААБХ			✓	✓	✓	✓	✓		
		ТСМЗББХ								✓	✓
53	Ж.Норовсамбуу	ГБАББХ	✓	✓							
		ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ДАБХ			✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ								✓	✓
		ХББОБХ								✓	✓
54	Ц.Нямдорж	ГБАББХ	✓	✓							
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ДАБХ			✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ								✓	✓
55	С.Нямзагд	ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗХДБББХ	✓	✓						✓	✓
		ХЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
56	Т.Очирхүү	ГБАББХ	✓	✓							
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓							
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТСМЗББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗББХ									
57	Ч.Пүрэвдорж	БОХБХ	✓	✓							
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТСМЗББХ								✓	✓
		ЭЗББХ								✓	✓
58	Т.Султан	ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		

²¹⁶ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон В.Алзахгүйн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 1993.10.11, №71).

		ХББОБХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
59	Ц.Товуусүрэн	ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХХААБХ	✓	✓						
		ЭЗХДБББХ			✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
60	Н.Тогтох	БОХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
61	С.Төмөр	ЭЗББХ							✓	✓
		ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ							✓	✓
		ГБАББХ			✓	✓	✓	✓		
62	Ц.Төрмандэх	БШУСБХ	✓	✓						
		ГБАББХ	✓	✓						
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХуралЗБХ			✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
63	Г.Төртөгтох	ХЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓						
		БОХБХ			✓	✓	✓	✓		
64	Ж.Уртнасан	ТББХ							✓	✓
		НББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
		БОХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
65	Ч.Хурц	ХББОБХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
		БОХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХББОБХ							✓	✓
66	Р.Цагаанхүү	ЭЗББХ							✓	✓
		ХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТСМЗББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
67	Г.Цэдэндагва	ТСМЗББХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
		ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХуралЗБХ	✓	✓						
		БОХБХ			✓	✓	✓	✓		
68	Б.Чимид	ТББХ							✓	✓
		ХББОБХ							✓	✓
		ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
69	С.Чулуунбаатар	ТББХ							✓	✓
		БОХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХАЗЭМХНХБХ	✓	✓						
		ХуралЗБХ			✓	✓	✓	✓		
70	Ш.Чунаг	ТББХ							✓	✓
		НББХ							✓	✓
		ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ДАБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
71	О.Шаалуу	ХуралЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		

		ТББХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
72	Ц.Шаравдорж	ГБАББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗББХ								
		БОХБХ			✓	✓	✓	✓		
73	Ц.Элбэгдорж ²¹⁷	ГБАББХ	✓	✓	✓					
		ХЗБХ	✓	✓	✓					
		ХХААБХ			✓					
	Р.Одонбаатар ²¹⁸	ТСМЗББХ				✓	✓	✓		
		ХХААБХ				✓	✓	✓		
		ЭЗХДБББХ				✓	✓	✓		
		ХББОБХ							✓	✓
		ЭЗББХ							✓	✓
74	Н.Энхбаяр	БШУСБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ГБАББХ	✓	✓						
		ХАЗЭМХНХБХ			✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ТСМЗББХ							✓	✓
75	М.Энхсайхан ²¹⁹	БОХБХ	✓	✓						
		ТСМЗББХ	✓	✓						
	А.Ганбаатар ²²⁰	БОХБХ			✓	✓	✓	✓		
		ДАБХ			✓	✓	✓	✓		
		ХАЗЭМХНХБХ			✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ТББХ							✓	✓
		ТСМЗББХ							✓	✓
76	Л.Энэбиш	ГБАББХ	✓	✓						
		ХЗабБХ			✓	✓	✓	✓		
		НББХ							✓	✓
		ТББХ							✓	✓
		ТСМЗББХ							✓	✓

Тайлбар:

* 1992.07.06-ны өдөр батлагдсан Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 13.2-т УИХ арван Байнгын хороотой байхаар тогтоожээ. Үүнд:

- 1.Байгаль орчныг хамгаалах байнгын хороо (БОХБХ);
- 2.Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байнгын хороо (БШУСБХ);
- 3.Гадаад бодлого, аюулгүй байдлын байнгын хороо (ГБАББХ);
- 4.Дотоод асуудлын байнгын хороо (ДАБХ);
- 5.Төсөв, санхүү, мөнгө, зээлийн бодлогын байнгын хороо (ТСМЗББХ);
- 6.Хурал, захиргааны байнгын хороо (ХуралЗБХ);
- 7.Хууль зүйн байнгын хороо (ХЗБХ);
- 8.Хүн ам зүй, эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгмийн хангамжийн байнгын хороо (ХАЗЭМХНХБХ);
- 9.Хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо (ХХААБХ);
- 10.Эдийн засгийн хөгжил, дэд бүтцийн бодлогын байнгын хороо (ЭЗХДБББХ).

** 1995.01.03-ны өдөр батлагдсан Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн дагуу УИХ-ын Байнгын хороо арав байсныг зургаа болгон өөрчлөв. Үүнд:

- 1.Нийгмийн бодлогын байнгын хороо (НББХ);
- 2.Төрийн байгуулалтын байнгын хороо (ТББХ);
- 3.Төсөв, санхүү, мөнгө, зээлийн бодлогын байнгын хороо (ТСМЗББХ);
- 4.Хууль зүйн байнгын хороо (ХЗБХ);
- 5.Хөдөөгийн бодлого, байгаль орчны байнгын хороо (ХББОБХ);
- 6.Эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо (ЭЗББХ).

²¹⁷ УИХ-ын гишүүн Ц.Элбэгдоржийг гаргасан өргөдлийг нь үндэслэн УИХ-ын гишүүнээс чөлөөлөв (УИХ-ын тогтоол - 1994.06.02, №41).

²¹⁸ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Р.Одонбаатарын бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 1994.06.23, №50).

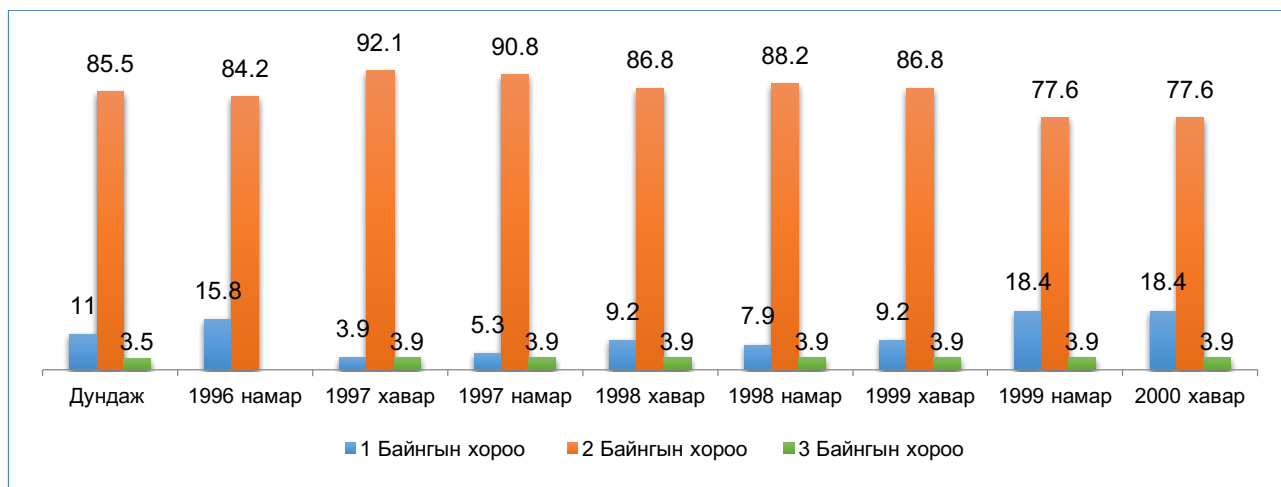
²¹⁹ УИХ-ын гишүүн М.Энхсайханыг гаргасан хүсэлтийг нь харгалзан УИХ-ын гишүүнээс чөлөөлөв (УИХ-ын тогтоол - 1993.07.01, №50).

²²⁰ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон А.Ганбаатарын бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 1993.07.08, №53).

УИХ-ын 1996-2000 оны бүрэн эрх

УИХ-ын гишүүдийн Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

Хувиар

№	Гишүүдийн нэрс	Байнгын хороо	Байнгын хороодод харьяалагдсан байдал ²²¹							
			1996 оны намрын ээлжит чуулган*	1997 оны хаврын ээлжит чуулган**	1997 оны намрын ээлжит чуулган	1998 оны хаврын ээлжит чуулган	1998 оны намрын ээлжит чуулган	1999 оны хаврын ээлжит чуулган	1999 оны намрын ээлжит чуулган	2000 оны хаврын ээлжит чуулган
1	Ё.Адилбиш	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ		✓	✓					
2	Н.Алтанхуяг	ТСЭЗББХ	✓							
		ХЗБХ	✓							
		НББХ		✓	✓					
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ				✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ							✓	✓
3	Р.Амаржаргал	НББХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		ТБХ		✓	✓					
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ				✓	✓	✓	✓	✓
4	Н.Багабанди ²²²	НББХ	✓	✓						
		ТББХ	✓	✓						
	Н.Энхбаяр ²²³	ТБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
5	Р.Бадамдамдин	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓		

²²¹ УИХ-ын гишүүдийн харьяалагдсан Байнгын хороог “✓” гэж тэмдэглэв.

²²² Н.Багабанди 1997.06.20-ний өдөр Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тангаргаа өргөв (УИХ-ын тогтоол - 1997.05.30, №36).

²²³ УИХ-ын сонгуулийн 21-р тойрогт нөхөн сонгогдсон Н.Энхбаярын УИХ-ын гишүүний бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол 1997.10.01, №71).

		ТБХ							✓	✓
6	А.Базархүү	ТСЭЗББХ	✓							
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
7	Э.Бат-Үүл	БОХХБХ	✓							
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
8	Шийлэгийн Батбаяр	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
9	Бат-Эрдэнийн Батбаяр	ТББХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓				✓	✓
		БОХХБХ				✓	✓	✓		
		ТБХ				✓	✓	✓		
10	Батжаргалын Батбаяр	ТББХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		БОХХБХ		✓	✓					
		ХЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗБХ							✓	✓
11	Шаравжамцын Батбаяр	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ							✓	✓
12	Д.Батнасан	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
13	Д.Баттулга	ТСЭЗББХ	✓							
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
14	Н.Батцэрэг	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
15	С.Батчулуун	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ		✓	✓					
16	Ц.Баярсайхан	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
17	Н.Баяртсайхан	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
18	С.Баярцогт	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓					
19	С.Билэгсайхан	ТСЭЗББХ	✓							
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
20	А.Болат	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
21	Л.Болд	ТСЭЗББХ	✓							
		ХЗБХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
22	С.Болдхэт	ТББХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
23	Д.Бохьшарга	ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
24	Ж.Бямбадорж	ТББХ	✓							
		ХЗБХ	✓						✓	✓
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ		✓	✓	✓	✓	✓		
25	А.Ганбаатар	ТСЭЗББХ	✓							
		НББХ		✓	✓					
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓
26	Догсомын Ганболд	ТСЭЗББХ	✓							
		ХЗБХ	✓							
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
27	Даваадоржийн Ганболд	ХЗБХ	✓							
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
28	Т.Ганди	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
29	Г.Ганхуяг	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
30	Ц.Ганхуяг	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓							
		ТБХ		✓	✓					
		АБГББХ				✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ				✓	✓	✓	✓	✓
31	Ж.Гомбожав	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
32	С.Гончиг ²²⁴	БОХХБХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		ТБХ		✓	✓					
		ЭЗБХ		✓	✓					
	Ц.Өөлд ²²⁵	ЭЗБХ				✓	✓	✓		
		ТББХ				✓	✓	✓	✓	✓
33	Р.Гончигдорж	БОХХБХ							✓	✓
		ТББХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
34	Ё.Гэрэлчулуун	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
35	О.Дашбалбар ²²⁶	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ХЗБХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓		
36	Х.Дашзэвэг	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
37	Д.Дашпүрэв	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓			
		ТББХ	✓					✓	✓	✓
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
38	Б.Дэлгэрмаа	ТСЭЗББХ	✓							
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ				✓	✓	✓	✓	✓
39	Д.Дэмбэрэл	ТСЭЗББХ	✓							
		ХЗБХ	✓							
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
40	П.Жасрай	НББХ	✓							
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
41	С.Зориг ²²⁷	ТББХ	✓	✓	✓					
		ТСЭЗББХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓					
	С.Оюун ²²⁸	АБГББХ				✓	✓			

²²⁴ С.Гончиг УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 1998 оны 4-р сард нас барсан.

²²⁵ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Ц.Өөлдийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 1998.06.18, №72).

²²⁶ О.Дашбалбар УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 1999 оны 10-р сард нас барсан.

²²⁷ С.Зориг УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 1998 оны 10-р сард бусдын гарт амь үрэгдсэн.

²²⁸ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон С.Оюуны бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 1998.12.25, №130).

		БОХХБХ				✓	✓	✓	✓	✓
42	М.Зэнээ	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
43	С.Ламбаа	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓					
		ТББХ				✓	✓	✓	✓	✓
44	Л.Лувсан-Очир	ТСЭЗББХ	✓							
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
45	Д.Лүндээжанцан	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ		✓						
46	Р.Нарангэрэл	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓		
47	Ү.Наранцэцэг	ТСЭЗББХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓					
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
48	Ж.Норовсамбуу	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
49	Ц.Нямдорж	ТББХ	✓	✓						
		ХЗБХ	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
50	Р.Одонбаатар	ТББХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		ТБХ		✓	✓	✓	✓			
		АБГББХ						✓	✓	✓
51	Ж.Отгонбаяр	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
52	Ч.Отгонбаяр	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
53	Т.Очирхүү	НББХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
54	Ч.Сайханбилэг	НББХ	✓							
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
55	Р.Сандалхан	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
56	Р.Содхүү	БОХХБХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
57	Т.Султан	БОХХБХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
58	Н.Тогтох	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
59	С.Төмөр	ТББХ	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ		✓	✓					
60	С.Төмөр-Очир	БОХХБХ	✓							
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
61	Ц.Төмөртоогоо	НББХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							

		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
62	Н.Түвшинтөгс	ТББХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
63	Ч.Улаан	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
64	Д.Хувьтөгөлдөр	НББХ	✓	✓	✓					
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ				✓	✓	✓		
65	Х.Хулан	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
66	Д.Цогбадрах	НББХ	✓	✓	✓					
		ТСЭЗББХ	✓							
		БОХХБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
67	Д.Цогт-Очир	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓				✓	✓
		НББХ				✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ				✓	✓	✓		
68	М.Чимэдцэрэн ²²⁹	ТББХ	✓	✓	✓					
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓					
	Д.Цэвээнжав ²³⁰	НББХ				✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ				✓	✓	✓		
		ЭЗБХ							✓	✓
69	Ц.Шаравдорж	БОХХБХ	✓							
		ХЗБХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
70	Ц.Элбэгдорж	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ		✓						
71	Д.Энхбаатар	ТББХ	✓							
		ХЗБХ	✓	✓	✓					
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ				✓	✓	✓	✓	✓
72	Д.Энхтайван	НББХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓					
		АБГББХ				✓	✓	✓	✓	✓
73	О.Энхтуяа	ТББХ	✓						✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓		
		НББХ						✓		
74	Ц.Энхтүвшин	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТСЭЗББХ	✓							
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
75	Т.Эрдэнэбилэг	ТСЭЗББХ	✓							
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
76	Я.Эрхэмбаяр	ТББХ	✓							
		ТСЭЗББХ	✓							
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

²²⁹ М.Чимэдцэрэн УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 1998 оны 5-р сард нас барсан.

²³⁰ УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон Д.Цэвээнжавын бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 1998.07.23, №75).

Тайлбар:

* 1996.08.26-ны өдөр батлагдсан Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар Байнгын хороог дараах байдлаар өөрчлөн зохион байгуулсан байна. Үүнд:

- 1.Байгаль орчин, хөдөөгийн хөгжлийн байнгын хороо (БОХХБХ);
- 2.Дэгийн байнгын хороо (ДБХ);
- 3.Нийгмийн бодлогын байнгын хороо (НББХ);
- 4.Төрийн байгуулалтын байнгын хороо (ТББХ);
- 5.Төсөв, санхүү, эдийн засгийн бодлогын байнгын хороо (ТСЭЗББХ);
- 6.Хууль зүйн байнгын хороо (ХЗБХ).

** 1997.07.04-ний өдөр батлагдсан Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар Байнгын хороог дахин өөрчилж дараах байдлаар баталсан байна. Үүнд:

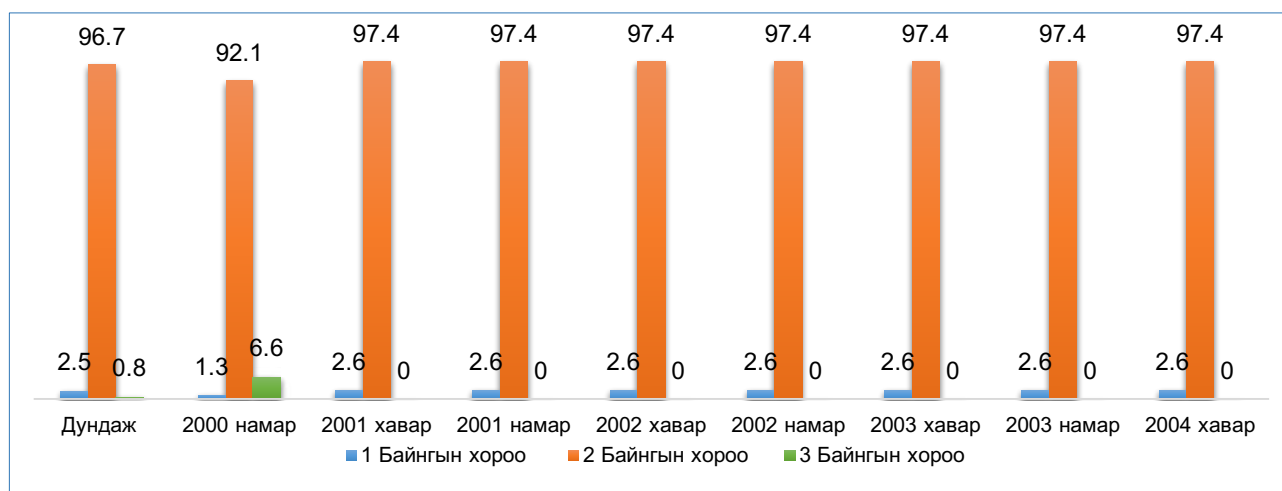
- 1.Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо (АБГББХ);
- 2.Байгаль орчин, хөдөөгийн хөгжлийн байнгын хороо (БОХХБХ);
- 3.Нийгмийн бодлогын байнгын хороо (НББХ);
- 4.Төрийн байгуулалтын байнгын хороо (ТББХ);
- 5.Төсвийн байнгын хороо (ТБХ);
- 6.Хууль зүйн байнгын хороо (ХЗБХ);
- 7.Эдийн засгийн байнгын хороо (ЭЗБХ).

UIH.MN
СҮДАЛГААНЫ САН

УИХ-ын 2000-2004 оны бүрэн эрх

УИХ-ын гишүүдийн Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

Хувиар

№	Гишүүдийн нэрс	Байнгын хороо	Байнгын хороодод харьяалагдсан байдал ²³¹							
			2000 оны намрын ээлжит чуулган ²³²	2001 оны хаврын ээлжит чуулган	2001 оны намрын ээлжит чуулган	2002 оны хаврын ээлжит чуулган	2002 оны намрын ээлжит чуулган	2003 оны хаврын ээлжит чуулган	2003 оны намрын ээлжит чуулган	2004 оны хаврын ээлжит чуулган
1.	Ч.Авдай	БОХХБХ	✓	✓						
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
2.	Д.Алтай	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3.	Р.Амарсайхан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4.	Д.Арвин	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
5.	Ц.Баасанжав	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
6.	Б.Баатарзориг	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
7.	Ш.Бадам	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
8.	Д.Базарсад	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
9.	А.Базархүү	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
10.	Х.Балсандорж	АБГББХ	✓	✓	✓					
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ				✓	✓	✓	✓	✓
11.	Б.Баттулга	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
12.	Ё.Баярсайхан	ТББХ	✓	✓						

²³¹ УИХ-ын гишүүдийн харьяалагдсан Байнгын хороог “✓” гэж тэмдэглэв.²³² УИХ-ын тогтоол - 2000.07.19, №05.

		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
13.	Н.Баяртсайхан	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
14.	Н.Болормаа	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
15.	Ж.Бямбадорж	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
16.	Р.Гаваа	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓						
		ЭЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
17.	Н.Ганбямба	ХЗБХ ²³³	✓							
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
18.	Т.Ганди	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
19.	Э.Гомбожав	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
20.	Ш.Гунгаадорж	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
21.	Л.Гүндалай	БОХХБХ ²³⁴	✓							
		ЭЗБХ ²³⁵	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ ²³⁶	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
22.	Н.Гэрэлсүрэн	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
23.	Л.Даваацэдэв	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
24.	М.Далайхүү	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
25.	Ц.Дамиран	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
26.	Ц.Дашдорж	ТББХ	✓	✓	-					
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
27.	Б.Долгор	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
28.	Д.Дондог	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
29.	С.Дулам	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
30.	Д.Дэмбэрэл	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
31.	Д.Дэмбэрэлцэрэн	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
32.	П.Жасрай	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
33.	Х.Жекей	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
34.	М.Зэнээ ²³⁷	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓				
		НББХ	✓	✓	✓	✓				
	Су.Батболд ²³⁸	БОХХБХ					✓	✓	✓	✓
		ТББХ					✓	✓	✓	✓

²³³ УИХ-ын 2000.07.19-ны өдрийн 05-р тогтоолоор ХЗБХ-ны гишүүнээр томилогдсон. УИХ-ын 2000.10.26-ны өдрийн 36-р тогтоолоор ХЗБХ-ны гишүүнээс хүсэлтийг нь харгалзан чөлөөлж, АБГББХ-ны гишүүнээр баталсан.

²³⁴ УИХ-ын 2000.07.19-ний өдрийн 05-р тогтоолоор БОХХБХ, ЭЗБХ-ны гишүүнээр тус тус томилогдсон.

²³⁵ УИХ-ын 2000.12.15-ны өдрийн 53-р тогтоолоор БОХХБХ-ны гишүүнээс хүсэлтийг нь харгалзан чөлөөлж, ЭЗБХ-ны гишүүнээр баталжээ.

²³⁶ УИХ-ын 2000.07.20-ны өдрийн 06-р тогтоолоор ЭЗБХ-ны гишүүнээс өөрийн хүсэлтийг нь харгалзан чөлөөлж, ТББХ-ны гишүүнээр баталжээ.

²³⁷ М.Зэнээ УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 2002 оны 6-р сард нас барсан.

²³⁸ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон С.Батболдын бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2002.10.01, №63).

35.	Д.Лүндээжанцан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
36.	Д.Мөрөн	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
37.	Ж.Наранцацралт	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
38.	О.Нигамет	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
39.	Ц.Ням-Осор	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
40.	Г.Нямдаваа	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
41.	П.Нямдаваа	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓						
		ЭЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
42.	Ц.Нямдорж	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓						
43.	Л.Одончимэд	ТББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
44.	Ш.Отгонбилэг ²³⁹	АБГББХ	✓							
		ТБХ	✓							
	Д.Туяа ²⁴⁰	НББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
45.	Т.Очирхүү	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
46.	С.Оюун	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ ²⁴¹	✓							
47.	Ц.Оюунбаатар	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
48.	Д.Оюунхорол	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
49.	Ц.Өөлд	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ ²⁴²	✓							
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
50.	Ч.Раднаа	БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
51.	Р.Сандалхан	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
52.	Н.Содномдорж	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
53.	Р.Содхүү	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
54.	Д.Сугар	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
55.	О.Сүрэн	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
56.	Н.Тогтох	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
57.	С.Төмөр	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
58.	С.Төмөр-Очир	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
59.	Г.Төртогтох	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ ²⁴³	✓							

²³⁹ Ш.Отгонбилэг УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 2001 оны 1-р сард албан үүргээ гүйцэтгэж яваад зуурдаар нас нөгчсөн.

²⁴⁰ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Д.Туяагийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2001.06.08, №51).

²⁴¹ УИХ-ын 2000.12.28-ны өдрийн 56-р тогтоолоор НББХ-ны гишүүнээс өөрийн хүсэлтээр чөлөөлөгдсөн.

²⁴² УИХ-ын 2000. 07.19-ний өдрийн 05-р тогтоолоор ТБХ-ны гишүүнээр томилогдсон. УИХ-ын 2001.01.25-ны 07-р тогтоолоор ТБХ-ны гишүүнээс хүсэлтийг нь харгалзан чөлөөлж, ЭЗБХ-ны гишүүнээр баталжээ.

		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
60.	Д.Түмэндэмбэрэл	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
61.	Ч.Улаан	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
62.	У.Хүрэлсүх	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
63.	Р.Цогтбаатар	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
64.	Д.Цэвээнжав	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
65.	Л.Цэрэнжав	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
66.	Б.Чадраа	ТББХ	✓	✓						
		ЭЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
67.	А.Шагдарсүрэн	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
68.	Ц.Шаравдорж	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓					
69.	Б.Шаравсамбуу	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ				✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
70.	Ц.Шийрэвдамба	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
71.	Н.Энхбаяр	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
72.	Н.Энхболд	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
73.	Ө.Энхтүвшин	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓	✓						
74.	Л.Энэбиш ²⁴⁴	ЭЗБХ	✓	✓						
		ТББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Б.Өвгөнхүү ²⁴⁵	ТБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ ²⁴⁶	✓							
75.	Б.Эрдэнэбат	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
76.	Б.Эрдэнэбилэгт	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

УИХ.МН
СҮДАЛГААНЫ САН

²⁴³ УИХ-ын 2000.07.19-ны өдрийн 05-р тогтоолоор ТББХ-ны гишүүнээр томилогдсон. УИХ-ын 2000.10.26-ны өдрийн 36-р тогтоолоор ТББХ-ны гишүүнээс хүсэлтийг нь харгалзан чөлөөлж, НББХ-ны гишүүнээр баталжээ.

²⁴⁴ Л.Энэбиш УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 2001 оны 9-р сард нас барсан.

²⁴⁵ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Б.Өвгөнхүүгийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2002.01.11, №04).

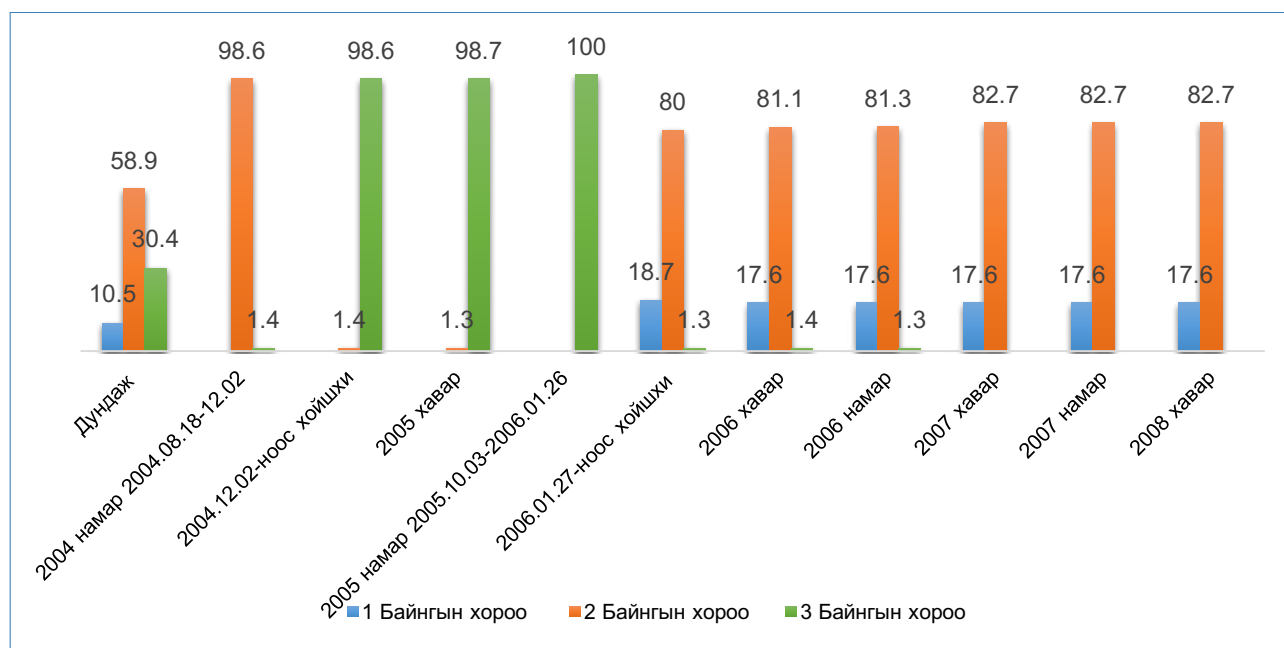
²⁴⁶ УИХ-ын 2000.07.20-ны өдрийн 06-р тогтоолоор АБГББХ-ны гишүүнээс хүсэлтийг нь харгалзан чөлөөлж, ЭЗБХ-ны гишүүнээр баталжээ.

УИХ-ын 2004-2008 оны бүрэн эрх

УИХ-ын гишүүдийн Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

Хувиар

№	Гишүүдийн нэрс	Байнгын хороо	Байнгын хороодод харьяалагдсан байдал ²⁴⁷									
			2004 оны намрын ээлжит чуулган		2005 оны хаврын ээлжит чуулган	2005 оны намрын ээлжит чуулган		2006 оны хаврын ээлжит чуулган	2006 оны намрын ээлжит чуулган	2007 оны хаврын ээлжит чуулган	2007 оны намрын ээлжит чуулган	2008 оны хаврын ээлжит чуулган
			2004.08.18-12.02	2004.12.02-ноос хойшхи*		2005.10.03-2006.01.26	2006.01.27-ноос хойшхи**					
1	Ч.Авдай	АБГББХ	✓									
		НББХ	✓									
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХХААБХ ²⁴⁸		✓	✓	✓						
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
2	Д.Арвин	АБГББХ	✓	✓	✓	✓						
		ДББХ ²⁴⁹		✓	✓	✓						
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓
3	Р.Амаржаргал	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						

²⁴⁷ УИХ-ын гишүүдийн харьяалагдсан Байнгын хороог “✓” гэж тэмдэглэв.

4	Г.Адъяа	НББХ	✓	✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		АБГББХ		✓	✓	✓						
		ТБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
5	А.Бакей	БОХХБХ	✓									
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
6	Д.Бат-Эрдэнэ	АБГББХ	✓									
		НББХ	✓	✓	✓	✓						
		ДББХ		✓	✓	✓						
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
7	Б.Бат-Эрдэнэ	АБГББХ	✓									
		НББХ	✓	✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОБХ		✓	✓	✓						
		ХЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
8	Э.Бат-Үүл	БОХХБХ	✓									
		ТБХ		✓	✓	✓						
		ХЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓									
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
9	Ц.Батаа	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓									
		ЭЗБХ		✓	✓	✓						
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
10	Б.Батбаатар	АБГББХ	✓	✓	✓	✓						
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ДББХ		✓	✓	✓						
		ТБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓									
11	Б.Батбаяр	БОБХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ДББХ	✓ ²⁵⁰									
		ХЗБХ		✓	✓	✓						
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
12	Н.Батбаяр	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
13	Су.Батболд	БОХХБХ	✓									
		БОБХ		✓	✓	✓						
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
14	Сү.Батболд	ЭЗБХ	✓									
		ДББХ		✓	✓	✓						
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓									
15	Х.Баттулга	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОБХ		✓	✓	✓						
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓									

²⁵⁰ УИХ-ын 2004.12.09-ны өдрийн 28-р тогтоолоор Б.Батбаярыг Дэд бүтцийн байнгын хорооноос чөлөөлж, ЭЗБХ-ны гишүүнээр батлав.

16	Ж.Батхуяг	АБГББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓						
17	Г.Батхүү	БОХХБХ	✓									
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		БОБХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓
18	Р.Бадамдамдин	АБГББХ		✓	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓									
		БОБХ		✓	✓	✓						
19	Т.Бадамжунай	ХХААБХ	✓	✓	✓	✓						
		БОХХБХ	✓									
		БОБХ		✓	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
20	Ц.Баярсайхан	ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ДББХ		✓	✓	✓						
21	Н.Баяртсайхан	ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						
		ХЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
22	С.Баярцогт	ТББХ	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		ХЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						
		ТББХ	✓									
23	Р.Буд	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						
		ДББХ		✓	✓	✓						
		ТБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓									
24	Л.Гансүх	НББХ	✓									
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ДББХ		✓	✓	✓						
		ТББХ		✓	✓	✓						
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
25	Д.Ганхуяг	НББХ	✓	✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ		✓	✓	✓						
26	Л.Гантөмөр	АБГББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						
27	Т.Ганди	АБГББХ	✓	✓	✓	✓						
		НББХ	✓									
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ		✓	✓	✓						
		ТБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
28	Р.Гончигдорж	БСШУБХ		✓	✓	✓						
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БСШУБХ		✓	✓	✓						

29	Ж.Гүррагчаа ²⁵¹	АБГББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОБХ			✓	✓						
		ТББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
30	Л.Гүндалай	ЭЗБХ	✓ ²⁵²	✓	✓	✓						
		БОХХБХ	✓ ²⁵²									
		ТБХ		✓	✓	✓						
		ТББХ		✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
31	Ц.Дамиран	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓									
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		ДББХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
32	Д.Дондог	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
33	Д.Дэмбэрэл	ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ДББХ		✓	✓	✓						
34	Ц.Жаргал	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ДББХ		✓	✓	✓						
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		ЭЗБХ	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓
35	Б.Жаргалсайхан	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓						
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓						
36	Г.Занданшатар	БОХХБХ	✓									
		ТБХ	✓ ²⁵³	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓						
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
37	М.Зоригт	БОХХБХ	✓									
		ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
38	Д.Идэвхтэн	НББХ		✓	✓	✓						
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓						
		АБГББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
39	Д.Лүндээжанцан	АБГББХ		✓	✓	✓						
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
40	С.Ламбаа	НББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
41	А.Мурат	АБГББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
42	Ц.Мөнх-Оргил	АБГББХ	✓									
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						
		ЭЗБХ		✓	✓	✓						

²⁵¹ УИХ-ын сонгуулийн 59-р тойргийн дүн маргаантай байсан учир УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон Ж.Гүррагчаагийн бүрэн эрхийг 2005.03.18-ны өдөр хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2005.03.18, №22).

²⁵² УИХ-ын 2004.12.09-ны өдрийн 28-р тогтоолоор Л.Гүндалайг Байгаль орчны байнгын хорооны бүрэлдэхүүнээс чөлөөлж, ТБХ-ны гишүүнээр батлав.

²⁵³ УИХ-ын гишүүн Г.Занданшатарыг ЭЗБХ-ны бүрэлдэхүүнээс чөлөөлж, ТБХ-ны гишүүнээр батлав (УИХ-ын тогтоол - 2004.08.23, №09).

		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓
43	Б.Мөнхтуяа	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББХ		✓	✓	✓						
		ДББХ		✓	✓	✓						
44	Ж.Наранцацралт ²⁵⁴	ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		ДББХ		✓	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		БОХХБХ	✓									
		ХЗБХ	✓									
		НББХ		✓	✓	✓						
45	Р.Нямсүрэн	ХХААБХ		✓	✓	✓						
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
46	Ц.Нямдорж	ХЗБХ	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ		✓	✓	✓						
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						
47	С.Отгонбаяр	ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓									
		ТББХ		✓	✓	✓						
48	Д.Одбаяр	АБГББХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓						
49	Л.Одончимэд	НББХ	✓	✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓									
		ДББХ		✓	✓	✓						
50	Д.Одхүү	ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
51	С.Оюун	НББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТББХ		✓	✓	✓						
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
52	Т.Очирхүү	ХЗБХ		✓	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
53	Л.Пүрэвдорж	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОБХ		✓	✓	✓						
		БОХХБХ	✓									
		БОБХ		✓	✓	✓						
54	Ч.Раднаа	ТБХ	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		ТББХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХБХ	✓									
		ДББХ		✓	✓	✓						
		ТББХ		✓	✓	✓						
55	Р.Раш	ХХААБХ		✓	✓	✓						
		НББХ	✓									
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
56	К.Сайран	МХХТХБХ		✓	✓	✓						
		БОБХ		✓	✓	✓						

²⁵⁴ Ж.Наранцацралт УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 2007.11.12-ны өдөр нас барсан.

		БОХХБХ	✓									
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
57	Я.Санжмятав	БОХХБХ	✓									
		ТБХ		✓	✓	✓						
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
58	М.Сономпил	АБГББХ	✓	✓	✓	✓						
		ДББХ		✓	✓	✓						
		ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		ХЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
59	Ч.Содномцэрэн	БОХХБХ	✓									
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓						
		ХХААБХ		✓	✓	✓						
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
60	Ц.Сүхбаатар	НББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		ЭЗБХ		✓	✓	✓						
		ХЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
61	Д.Туяа	НББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
		ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
62	Д.Тэрбишдагва	АБГББХ	✓	✓	✓	✓						
		БОХХБХ	✓									
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						
63	Ч.Улаан	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓						
		ДББХ		✓	✓	✓						
64	У.Хүрэлсүх	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓						
		ТБХ		✓	✓	✓						
		АБГББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
65	А.Цанжид	НББХ	✓									
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓						
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
66	Б.Цэрэнбалжир	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓						
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
67	Ц.Цэнгэл	БОБХ	✓	✓								
		МХХТХБХ			255	✓						
		ЭЗБХ	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ										
		ХХААБХ		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ДББХ		✓	✓	✓						
68	Ц.Шаравдорж	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОБХ		✓	✓	✓						

²⁵⁵ УИХ-ын 2005.05.26-ны өдрийн 30-р тогтоолоор Ц.Цэнгэлийг Байгаль орчны болон Хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хорооны бүрэлдэхүүнээс чөлөөлж, МХХТХБХ болон ЭЗБХ-ны гишүүнээр баталсан.

69	Н.Энхбаяр ²⁵⁶	ТББХ	✓									
		ТБХ	✓									
	М.Энхболд ²⁵⁷	АБГББХ				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ				✓						
		ТББХ				✓						
70	Н.Энхболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓						
		ДББХ		✓	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		ХЗБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
71	З.Энхболд ²⁵⁸	АБГББХ				✓ 259						
		ЭЗБХ				✓						
		МХХТХБХ				✓						
		ХЗБХ				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
72	М.Энхсайхан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ		✓	✓	✓						
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓						
73	О.Энхсайхан ²⁶⁰	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓					
		ТБХ		✓	✓	✓	✓					
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓					
	Ө.Энхтүвшин ²⁶¹	ХЗБХ						✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ						✓	✓	✓	✓	✓
74	Б.Эрдэнэбат	ТБХ	✓	✓	✓	✓						
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓						
		ДББХ		✓	✓	✓						
		ТББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
75	Р.Эрдэнэбүрэн	НББХ	✓	✓	✓	✓						
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓						
		АБГББХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
76	Б.Эрдэнэсүрэн	НББХ	✓									
		ТББХ	✓									
		БСШУБХ		✓	✓	✓						
		НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		МХХТХБХ		✓	✓	✓						

УИХ.МН
СҮДАЛГААНЫ САН

²⁵⁶ Н.Энхбаяр Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөр сонгогдсон тул УИХ-ын гишүүнээс чөлөөлөгдөв (УИХ-ын тогтоол - 2005.06.23, №34).

²⁵⁷ УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон М.Энхболдын бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2005.10.03, №53).

²⁵⁸ УИХ-ын сонгуулийн 24-р тойргийн дүн маргаантай байсан учир З.Энхболдын бүрэн эрхийг 2005.10.03-ны өдөр хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2005.10.03, №54).

²⁵⁹ УИХ-ын 2005.11.03-ны өдрийн 63-р тогтоолоор УИХ-ын гишүүн З.Энхболдыг АБГББХ-ны бүрэлдэхүүнээс чөлөөлж, ХЗБХ-ны гишүүнээр баталсан.

²⁶⁰ О.Энхсайхан УИХ-д сонгогдон ажиллаж байгаад 2006.03.26-ны өдөр нас барсан.

²⁶¹ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Ө.Энхтүвшингийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2006.10.02, №80).

Тайлбар:

* 2004.10.21-ний өдөр батлагдсан Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар УИХ-ын Байнгын хороог 11 болгож дахин зохион байгуулсан байна. Үүнд:

1. Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо (АБГББХ)
2. Байгаль орчны байнгын хороо (БОБХ)
3. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо (БСШУБХ)
4. Дэд бүтцийн байнгын хороо (ДББХ)
5. Мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн хөгжлийн байнгын хороо (МХХТХБХ)
6. Нийгмийн бодлогын байнгын хороо (НББХ)
7. Төрийн байгуулалтын байнгын хороо (ТББХ)
8. Төсвийн байнгын хороо (ТБХ)
9. Хууль зүйн байнгын хороо (ХЗБХ)
10. Хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо (ХХААБХ)
11. Эдийн засгийн байнгын хороо.

УИХ-ын 2004.12.02-ны өдрийн 25-р тогтоолоор Байнгын хорооны бүрэлдэхүүнийг шинэчлэн баталсан байна.

** 2006.01.26-ны өдөр батлагдсан Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар дараах 7 Байнгын хороо байгуулагдав. Үүнд:

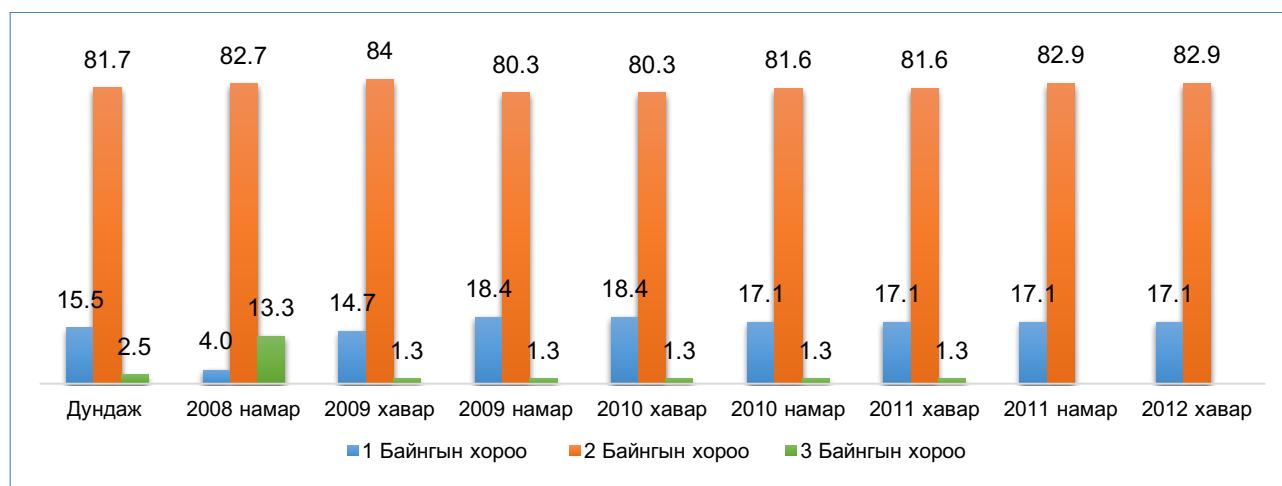
1. Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо (АБГББХ)
2. Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн байнгын хороо (БОХХААБХ)
3. Нийгмийн бодлого, боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байнгын хороо (НББСШУБХ)
4. Төрийн байгуулалтын байнгын хороо (ТББХ)
5. Төсвийн байнгын хороо (ТБХ)
6. Хууль зүйн байнгын хороо (ХЗБХ)
7. Эдийн засгийн байнгын хороо

УИХ-ын 2008-2012 оны бүрэн эрх

УИХ-ын гишүүдийн Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

Хувиар

№	Гишүүдийн нэрс	Харьяалагдсан Байнгын хороод	Байнгын хороодод харьяалагдсан байдал ²⁶²							
			2008 оны намрын ээлжит чуулган	2009 оны хаврын ээлжит чуулган	2009 оны намрын ээлжит чуулган	2010 оны хаврын ээлжит чуулган	2010 оны намрын ээлжит чуулган	2011 оны хаврын ээлжит чуулган	2011 оны намрын ээлжит чуулган	2012 оны хаврын ээлжит чуулган
1.	З.Алтай	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2.	П.Алтангэрэл	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓							
3.	Н.Алтанхуяг	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4.	Р.Амаржаргал	ТББХ	✓							
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
5.	Д.Арвин	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
6.	Х.Бадамсүрэн	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
7.	Х.Баделхан	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
8.	Д.Балдан-Очир	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
9.	Б.Бат-Эрдэнэ	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
10.	Э.Бат-Үүл	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
11.	Б.Батбаяр	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
12.	Н.Батбаяр	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
13.	Ц.Батбаяр	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

²⁶² УИХ-ын гишүүдийн харьяалагдсан Байнгын хороог “✓” гэж тэмдэглэв.

14.	Су.Батболд	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
15.	Сү.Батболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ	✓							
16.	Ж.Батсуурь	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
17.	Я.Батсуурь	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
18.	Х.Баттулга	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓							
19.	Г.Батхүү	АБГББХ	✓							
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
20.	С.Баяр	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
21.	Ц.Баярсайхан	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
22.	Г.Баярсайхан	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
23.	С.Баярцогт	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓							
		ХЗБХ	✓						✓	✓
24.	Л.Болд	АБГББХ	✓	✓					✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓							
25.	Р.Буд	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
26.	С.Бямбацогт	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
27.	Н.Ганбямба	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
28.	Л.Гансүх	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓						✓	✓
29.	Л.Гантөмөр	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
30.	Д.Ганхуяг	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
31.	Р.Гончигдорж	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
32.	Л.Гүндалай	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓							
33.	Ц.Даваасүрэн	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
34.	Д.Дамба-Очир	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
35.	Ц.Дашдорж	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
36.	Д.Дондог	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
37.	Д.Дэмбэрэл	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
38.	Х.Жекей	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
39.	Д.Загджав	НББСШУБХ	✓							
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
40.	Г.Занданшатар	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
41.	Дашзэвэгийн Зоригт	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
42.	Д.К.Батбаяр	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

43.	С.Ламбаа	НББСШУБХ	✓						✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
44.	Д.Лүндээжанцан	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
45.	Ц.Мөнх-Оргил	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
46.	Э.Мөнх-Очир	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓							
47.	Х.Наранхүү	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
48.	Ц.Нямдорж	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓							
49.	Д.Одбаяр	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
50.	Д.Одхүү	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
51.	Д.Очирбат	ТБХ	✓							
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
52.	С.Оюун	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓							
53.	Д.Оюунхорол	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
54.	Р.Раш	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
55.	Ч.Сайханбилэг	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
56.	Ш.Сайхансамбуу	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
57.	Ц.Сэвдэнчиг	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
58.	Ж.Сүхбаатар	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
59.	А.Тлейхан	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
60.	Х.Тэмүүжин	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
61.	Д.Тэрбишдагва	БОХХААБХ	✓						✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
62.	Ч.Улаан	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
63.	Д.Хаянхярваа	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓				✓	✓	✓	✓
64.	Ч.Хүрэлбаатар	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓						
65.	Ц.Цэнгэл	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
66.	Б.Чойжилсүрэн	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
67.	О.Чулуунбат	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
68.	Ц.Шинэбаяр	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
69.	Ц.Элбэгдорж ²⁶³	АБГББХ	✓	✓						
		ХЗБХ	✓	✓						

²⁶³ Ц.Элбэгдорж 2009.06.18-ны өдөр Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тангаргаа өргөв (УИХ-ын тогтоол - 2009.06.04, №40).

	Дашдоржийн Зоригт ²⁶⁴	АБГББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
70.	Д.Энхбат	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
71.	Ж.Энхбаяр	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
72.	З.Энхболд	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
73.	М.Энхболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓							
74.	Н.Энхболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
75.	Ө.Энхтүвшин	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
76.	С.Эрдэнэ ²⁶⁵	НББСШУБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓

UIH.MN
СҮДАЛГААНЫ САН

²⁶⁴ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Д.Зоригтын бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрсөн (УИХ-ын тогтоол - 2009.10.22, №65).

²⁶⁵ УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон С.Эрдэнийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрсөн (УИХ-ын тогтоол - 2009.10.09, №62).

УИХ-ын 2012-2016 оны бүрэн эрх

УИХ-ын гишүүдийн Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

Хувиар

№	Гишүүдийн нэрс	Харьяалагдсан Байнгын хороод	Байнгын хороодод харьяалагдсан байдал ²⁶⁶							
			2012 оны намрын ээлжит чуулган	2013 оны хаврын ээлжит чуулган	2013 оны намрын ээлжит чуулган	2014 оны хаврын ээлжит чуулган	2014 оны намрын ээлжит чуулган	2015 оны хаврын ээлжит чуулган	2015 оны намрын ээлжит чуулган	2016 оны хаврын ээлжит чуулган
1	Н.Алтанхуяг	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2	Р.Амаржаргал	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3	Д.Арвин ²⁶⁷	БОХХААБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ӨБХ					✓	✓	✓	✓
4	О.Баасанхүү ²⁶⁸	АБГББХ	✓	✓	✓	✓				
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ӨБХ					✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
5	А.Бакей	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓				
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
6	Н.Батбаяр	ТББХ	✓	✓			✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
7	Су.Батболд	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
8	Сү.Батболд	АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
9	Ж.Батзандан	БОХХААБХ						✓	✓	✓
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓				

²⁶⁶ УИХ-ын гишүүдийн харьяалагдсан Байнгын хороог “✓” гэж тэмдэглэв.²⁶⁷ УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон Д.Арвингийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2012.12.13, №63).²⁶⁸ УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон О.Баасанхүүгийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2012.08.01, №04).

		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
10	Ж.Батсуурь	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓			
		ӨБХ					✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
11	Х.Баттулга	БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓							
		ЭЗБХ	✓							
		АБГББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
12	Г.Батхүү ²⁶⁹	НББСШУБХ	✓							
		ТББХ	✓	✓					✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
13	Д.Батцогт	ТБХ						✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓					
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓				
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓				
14	Н.Батцэрэг	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ								✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
15	М.Батчимэг	БОХХААБХ			✓					
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
16	Б.Бат-Эрдэнэ	ХЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ			✓					
		ТББХ	✓							
17	Д.Бат-Эрдэнэ	ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
		ӨБХ	✓	✓						
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
18	З.Баянсэлэнгэ	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓						
		ӨБХ	✓	✓						
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
19	Г.Баярсайхан	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓				
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
20	Ц.Баярсайхан	НББСШУБХ	✓							
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓			✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
21	С.Баярцогт	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓				
		АБГББХ	✓	✓			✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓				
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
22	Л.Болд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓				
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
23	Б.Болор	ӨБХ	✓	✓	✓	✓				
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
24	Х.Болорчулуун	БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓			
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓			
25	Р.Бурмаа	ӨБХ							✓	✓
		ТББХ				✓				
		ХЗБХ					✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
26	С.Бямбацогт	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓			
		ТББХ								
		ХЗБХ					✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
27	С.Ганбаатар	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓			

²⁶⁹ УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон Г.Батхүүгийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2012.12.13, №63).

		ӨБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓			
28	Д.Ганбат	АБГББХ	✓	✓	✓	✓				
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
29	Л.Гантөмөр	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓							
		ЭЗБХ	✓							
30	Д.Ганхуяг	ӨБХ	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
31	Б.Гарамгайбаатар	АБГББХ	✓	✓	✓					
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ			✓	✓				
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
32	Р.Гончигдорж	АБГББХ	✓	✓	✓	✓				
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
33	Ц.Даваасүрэн	НББСШУБХ	✓							
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
34	Ц.Дашдорж	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ					✓	✓	✓	✓
35	Д.Дэмбэрэл	АБГББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
36	С.Дэмбэрэл	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓			
		НББСШУБХ	✓					✓	✓	✓
		ТББХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
37	Д.Зоригт ²⁷⁰	ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
38	М.Зоригт	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓				
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
39	Д.Лүндээжанцан	ТББХ					✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ӨБХ			✓	✓				
40	Б.Наранхүү	БОХХААБХ	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ			✓					
		ТББХ	✓	✓	✓	✓				
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
41	Н.Номтойбаяр	АБГББХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓				
		ХЗБХ					✓			
42	Ц.Нямдорж	ХЗБХ					✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
43	С.Одонтуяа	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
44	Ё.Отгонбаяр	АБГББХ	✓	✓	✓		✓			
		НББСШУБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ					✓	✓	✓	✓
45	С.Оюун	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓						
		ТБХ	✓							
46	Ц.Оюунбаатар ²⁷¹	АБГББХ			✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ		✓	✓				✓	✓

²⁷⁰ УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон Д.Зоригтын бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2013.05.10, №36).

²⁷¹ УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон Ц.Оюунбаатарын бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2012.12.28, №72).

		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
47	Ц.Оюунгэрэл	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
		НББСШУБХ	✓				✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ					✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓							
48	Д.Оюунхорол	ТБХ					✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
49	Ч.Сайханбилэг	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓							
50	Я.Санжмятав	БОХХААБХ	✓							
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
51	Д.Сарангэрэл ²⁷²	НББСШУБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
52	Я.Содбаатар	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
53	О.Содбилэг	АБГББХ					✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ		✓	✓	✓				
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ					✓	✓	✓	✓
54	М.Сономпил	АБГББХ							✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
55	Д.Сумъяабазар ²⁷³	НББСШУБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ӨБХ			✓	✓				
		ТБХ					✓	✓	✓	✓
56	А.Тлейхан	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
57	Ш.Түвдэндорж	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
58	Х.Тэмүүжин	ӨБХ	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
59	Д.Тэрбишдагва	БОХХААБХ	✓				✓	✓	✓	✓
		ӨБХ	✓	✓						
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓				
60	Ч.Улаан	АБГББХ	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
61	Г.Уянга	НББСШУБХ	✓	✓						
		ТБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
62	Д.Хаянхярваа	НББСШУБХ					✓	✓	✓	✓
		ӨБХ					✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
63	Ч.Хүрэлбаатар	БОХХААБХ					✓	✓	✓	✓
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓				
		ТБХ					✓	✓	✓	✓
		ТБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
64	Л.Цог	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓							
65	Ц.Цолмон ²⁷⁴	АБГББХ	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓			
		ТБХ			✓	✓				
66	Б.Чойжилсүрэн	ӨБХ	✓	✓	✓	✓				

²⁷² У.Хүрэлсүхийг өөрийнх нь гаргасан хүсэлтийг үндэслэн УИХ-ын гишүүнээс чөлөөлөв (УИХ-ын тогтоол - 2012.11.08, №53).

УИХ-ын гишүүнээр нөхөн сонгогдсон Д.Сарангэрэлийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2012.12.13, №63).

²⁷³ УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон Д.Сумъяабазарын бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2013.05.10, №36).

²⁷⁴ УИХ-ын гишүүнээр сонгогдсон Ц.Цолмонгийн бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрөв (УИХ-ын тогтоол - 2012.08.01, №04).

		ТБХ					✓	✓	✓	✓
		ХЗБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
67	Л.Энх-Амгалан	НББСШУБХ		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
68	Ж.Энхбаяр	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		БОХХААБХ		✓	✓	✓		✓	✓	✓
69	З.Энхболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
70	М.Энхболд	ӨБХ			✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
71	Н.Энхболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТББХ					✓	✓	✓	✓
72	Ө.Энхтүвшин	НББСШУБХ			✓					
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ЭЗБХ					✓	✓	✓	✓
73	С.Эрдэнэ	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ӨБХ	✓	✓						
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
74	Д.Эрдэнэбат	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓				
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓			
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
75	Ж.Эрдэнэбат	БОХХААБХ					✓			
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
76	Л.Эрдэнэчимэг	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

УИХ-ын 2016-2020 оны бүрэн эрх

УИХ-ын гишүүдийн Байнгын хороонд харьяалагдсан байдал

Хувиар

№	Гишүүдийн нэрс	Байнгын хороо	Байнгын хороодод харьяалагдсан байдал ²⁷⁵							
			2016 оны намрын ээлжит чуулган	2017 оны хаврын ээлжит чуулган	2017 оны намрын ээлжит чуулган	2018 оны хаврын ээлжит чуулган	2018 оны намрын ээлжит чуулган	2019 оны хаврын ээлжит чуулган	2019 оны намрын ээлжит чуулган	
1.	Н.Амарзаяа	ӨБХ	✓	✓						
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
2.	Т.Аюурсайхан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
3.	О.Баасанхүү	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
4.	Ё.Баатарбилэг	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
5.	Х.Баделхан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		БОХХААБХ	✓	✓						
		НББСШУБХ			✓	✓				
		ТБХ	✓	✓						
6.	Сү.Батболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
7.	Ж.Батзандан	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
8.	Б.Батзориг	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓						
9.	О.Батнасан	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
10.	Б.Баттөмөр	НББСШУБХ	✓							
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

²⁷⁵ УИХ-ын гишүүдийн харьяалагдсан Байнгын хороог “✓” гэж тэмдэглэв.

11.	Б.Бат-Эрдэнэ	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		БОХХААБХ	✓		✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓							
12.	Ж.Бат-Эрдэнэ	БОХХААБХ	✓	✓				✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
13.	М.Билэгт	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
14.	Л.Болд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
15.	Х.Болорчулуун	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
16.	С.Бямбацогт	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓							
17.	Ж.Ганбаатар	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
18.	Д.Ганболд	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
19.	Д.Гантулга ²⁷⁶	НББСШУБХ	✓	✓	✓					
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓				
20.	Ц.Гарамжав	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓			
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
21.	Ц.Даваасүрэн	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓						
22.	Д.Дамба-Очир	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
23.	Б.Дэлгэрсайхан	ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
24.	Б.Жавхлан	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
25.	С.Жавхлан	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		НББСШУБХ	✓	✓						
26.	Г.Занданшатар	АБГББХ	✓	✓						
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
27.	Д.Лүндээжанцан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
28.	Л.Мөнхбаатар	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
29.	Ж.Мөнхбат	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓		✓	✓	✓	✓	✓	
30.	Ц.Мөнх-Оргил	АБГББХ			✓	✓				
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓							
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
31.	Г.Мөнхцэцэг	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ		✓	✓	✓				
32.	Д.Мурат	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
33.	З.Нарантуяа	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
34.	Б.Наранхүү	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
35.	Н.Номтойбаяр	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

²⁷⁶ Д.Гантулгыг өөрийнх нь гаргасан хүсэлтийг үндэслэн УИХ-ын гишүүнээс чөлөөлөв (УИХ-ын тогтоол - 2018.06.14, №49).

		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓							
36.	Х.Нямбаатар	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
37.	Ц.Нямдорж	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
38.	Н.Оюундарь	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		АБГББХ			✓	✓				
39.	Д.Оюунхорол	ТББХ	✓							
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
40.	М.Оюунчимэг	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
41.	Л.Оюун-Эрдэнэ	НББСШУБХ					✓			
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
42.	Б.Пүрэвдорж	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
43.	Ш.Раднаасэд	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
44.	Я.Санжмятав	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
45.	Д.Сарангэрэл	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
46.	Б.Саранчимэг	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
47.	Я.Содбаатар	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
48.	О.Содбилэг	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
49.	Г.Солтан	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
50.	Д.Сумъяабазар	ТБХ	✓	✓						
		ЭЗБХ	✓							
51.	А.Сүхбат	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
52.	Д.Тогтохсүрэн	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
53.	Г.Тэмүүлэн	АБГББХ	✓							
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
54.	Д.Тэрбишдагва	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
55.	Ч.Улаан	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
56.	Б.Ундармаа	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓						
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
57.	А.Ундраа	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
58.	Н.Учрал	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
59.	Д.Хаянхярваа	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
60.	Ч.Хүрэлбаатар	ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓						

61.	Ц.Цогзолмаа	АБГББХ	✓	✓			✓	✓	✓	
		НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
62.	Д.Цогтбаатар	АБГББХ	✓	✓			✓	✓	✓	
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓			
		ХЗБХ	✓	✓						
63.	Н.Цэрэнбат	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
64.	С.Чинзориг	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
65.	Б.Чойжилсүрэн	ХЗБХ	✓							
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
66.	Л.Элдэв-Очир	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
67.	Б.Энх-Амгалан	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
68.	Л.Энх-Амгалан	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
69.	Ж.Энхбаяр	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓							
70.	М.Энхболд	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
71.	Н.Энхболд	АБГББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
72.	Л.Энхболд	ӨБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
73.	Ө.Энхтүвшин	НББСШУБХ	✓	✓						
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
74.	С.Эрдэнэ	НББСШУБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ХЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
75.	Д.Эрдэнэбат	БОХХААБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ЭЗБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
76.	Ж.Эрдэнэбат	ТББХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
		ТБХ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

**ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ПАРЛАМЕНТАД
НАМЫН БҮЛЭГ БАЙГУУЛАХ ГИШҮҮДИЙН ТООНЫ ХЯЗГААР**

(Мэдээлэл, лавлагаа)

Г.Билгээ

Д/д	Улсын нэр	Парламентын нэр		Нам, эвслийн бүлэг байгуулах эрх зүйн зохицуулалт	
			Гишүүд/ Депутатуудын тоо		Нийт гишүүнд эзлэх хувь
1.	Австри	Үндэсний Зөвлөл	183	Үндэсний зөвлөлийн дэгийн тухай хууль 7.3.Парламентын бүлэг байгуулах, үргэлжлүүлэн ажиллахын тулд хамгийн багадаа 5 гишүүнтэй байна. ²⁷⁷	2.7
2.	Болгар	Үндэсний Ассамблей	240	Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэг 13.2.Парламентын бүлэг байгуулах Үндэсний Ассамблейн гишүүдийн хамгийн бага тоо 10 байна. ²⁷⁸	4.2
3.	Герман	Бундестаг	709	ХБНГУ-ын Бундестагийн дэг 10.1.Намын бүлэг бол Бундестагийн гишүүдийн наад зах нь 5 хувийг эгнээндээ нэгтгэсэн нэг намын харьяалалтай гишүүдийн холбоо байна. ²⁷⁹	5.0
4.	Израил	Кнесет	120	Кнесетийн дэг 8(а)Парламентын бүлгийн гишүүдийн тоо сонгогдсон гишүүдийн тоотой тэнцэнэ. ²⁸⁰	
5.	Итали	Төлөөлөгчдийн Танхим	630	Төлөөлөгчдийн Танхимын Дэг 14.1.Хамгийн багадаа 20 депутат байж парламентын бүлэг байгуулна. ²⁸¹	3.2

²⁷⁷ Federal Law on the Rules of Procedure of the National Council.

Эх сурвалж: https://www.parlament.gv.at/ENGL/PERK/RGES/GOGNR/gog01_P1-8.shtml#P7

²⁷⁸ Federal Law on the Rules of Procedure of the Austrian National Council.

Эх сурвалж: <https://www.parlament.gv.at/ENGL/PERK/RGES/GOGNR/index.shtml>

²⁷⁹ ХБНГУ-ын Бундестагийн хуралдааны дэг (Гарын авлага). "Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх". УБ., 2019 он.

²⁸⁰ Knesset Rules of Procedure. Эх сурвалж: <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/Pages/RulesOfProcedure.aspx>

²⁸¹ The Rules of Procedure of the Chamber of Deputies. Эх сурвалж: https://en.camera.it/4?scheda_informazioni=31

6.	Канад	Нийтийн Танхим	338	Канадын Парламентын тухай хууль 49.1.Энэ дэд бүлэгт заасан “Бүлэг” гэдэгт Нийтийн танхимд нэг улс төрийн намаас нэр дэвшсэн гишүүд бүрдүүлж байгаа бүлгийг ойлгоно. ²⁸²	
7.	Киргиз	Жогорку Кенеш	120	БНКУ-ын Жогорку Кенешийн Регламент 10.1.Парламентын фракц нь нэг намын жагсаалтаас сонгогдсон Жогорку Кенешийн депутатуудын нэгдлийг хэлнэ. ²⁸³	
8.	ОХУ	Төрийн Дум	450	ОХУ-ын Төрийн Думын Регламент 16.1.Бүлэг нь Төрийн Думын гишүүдийн нэгдэл мөн. Бүлэг тухайн бүлгийн гишүүнээр сонгогдсон депутатуудаас бүрдэнэ. ²⁸⁴	
9.	Солонгос (Өмнөд)	Үндэсний Ассамблей	300	Үндэсний Ассамблейн тухай хууль 33.1.Үндэсний Ассамблейд 20-оос дээш гишүүнтэй улс төрийн нам бүлэг байгуулна. Аль нэг бүлэгт харьяалалгүй 20 болон түүнээс гишүүд тусдаа бүлэг байгуулж болно. ²⁸⁵	6.7
10.	Финланд	Парламент	200	Парламентын хуралдааны дэг 51.Парламентын бүрэн эрхийн хугацаанд парламентын бүлэг хамгийн багадаа 3 гишүүнтэйгээр байгуулагдана. ²⁸⁶	1.5
11.	Франц	Үндэсний Ассамблей	577	Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэг 19.1.Гишүүд өөрсдийн улс төрийн адил төстэй байдлыг харгалзан бүлэг байгуулж болно. Бүлэг байгуулахад	2.6

²⁸² Канад Улсын Парламентын акт (Гарын авлага). “Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх”. УБ., 2019

²⁸³ Регламент Жогорку Кенеша Кыргызской Республики.

Эх сурвалж: <http://www.kenesh.kg/ru/article/show/14/reglament-zhogorku-kenesha-kirgizskoy-respubliki>

²⁸⁴ ОХУ-ын Төрийн Думын регламент (Гарын авлага). “Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх”. УБ., 2019 он.

²⁸⁵ БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн тухай хууль (Гарын авлага). “Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх”. УБ., 2019 он.

²⁸⁶ БНФУ-ын Парламентын хуралдааны дэг (Гарын авлага). “Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх”. УБ., 2019 он.

				хамгийн багадаа 15 гишүүнтэй байна. ²⁸⁷	
12.	Швейцар	Холбооны Зөвлөл	246	Холбооны Зөвлөлийн тухай хууль 61.3.Парламентын бүлэг нь хоёр танхимын аль нэг танхимаас хамгийн багадаа 5 гишүүнтэй байна. ²⁸⁸	2.0

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

²⁸⁷ БНФУ-ын Үндэсний Ассамблейн хуралдааны дэг (Гарын авлага). “Монгол Улсын төлөөллийн байгууллагыг бэхжүүлэх”. УБ., 2019 он.

²⁸⁸ Federal Act on the Federal Assembly.

Эх сурвалж: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20010664/index.html>

ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ПАРЛАМЕНТЫН ХУУЛЬ ТОГТООХ БҮРЭН ЭРХТЭЙ ХОЛБООТОЙ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

(Мэдээлэл, лавлагаа)

Г.Билгээ

1.БНКАЗАХСТАН УЛСЫН ПАРЛАМЕНТ БОЛОН ТҮҮНИЙ ДЕПУТАТУУДЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ²⁸⁹

46 дугаар зүйл. Өмнөх бүрэн эрхийн Жогорку Кенешийн чуулганаар батлаагүй хуулийн төслүүд

1.Хэрэв депутат, эсхүл депутатуудын санаачилсан хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг өмнөх бүрэн эрхийн Жогорку Кенешийн чуулганаар хийгээгүй бол уг хуулийн төслийг гэж үзнэ. Үүнд олон нийтийн саначлагаар өргөн барьсан хуулийн төсөл хамаарахгүй.

2.Хэрэв өмнөх Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслийг шинэ Засгийн газар дэмжихээс татгалзсан бол уг хуулийн төслийг татан авсан гэж үзнэ.

3.Депутат, эсхүл депутатуудын санаачилсан хуулийн төслийг татан авсан тохиолдолд шинээр сонгогдсон Жогорку Кенешийн депутатууд болон Жогорку Кенешийн хариуцагч хороо уг хуулийн төслийг дахин санаачилж, өргөн барих шийдвэр гаргуулах зорилгоор түүнийг тараана.

4.Хэрэв шинээр сонгогдсон Жогорку Кенешийн депутатууд татан авсан хуулийн төслийг дахин санаачилж, өргөн барихгүй бол түүнийг Жогорку Кенешийн архивд хадгална.

5.Олон нийтийн саначлагаар өргөн барьсан хуулийн төсөл, эсхүл шинэ Засгийн газраас дэмжсэн хуулийн төслийг энэ регламентаар тогтоосон журмын дагуу Жогорку Кенеш хэлэлцэнэ.

6.Өмнөх бүрэн эрхийн Жогорку Кенешийн чуулганаар гурван хэлэлцүүлэг хийгдсэн хуулийн төслийг энэ регламентаар тогтоосон журмын дагуу Жогорку Кенеш хэлэлцэнэ.

51 дүгээр зүйл. Хуулийн төслийг хариуцагч хороо анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгэх

5.Хэрэв тухайн хуулийн өөр хувилбар бүхий төслүүд байгаа бол хариуцагч хороо нь тэдгээрийг нэг зэрэг хэлэлцээд, Жогорку Кенешид аль нэг хуулийн төслийг батлах, үлдсэн бусад хуулийн төслөөс татгалзах, эсхүл бүх хуулийн төслүүдийг нэгтгэх, эсхүл бүх хуулийн төслүүдээс татгалзахыг зөвлөнө.

2.БНКИРГИЗ УЛСЫН ЖОГОРКУ КЕНЕШИЙН РЕГЛАМЕНТ²⁹⁰

55 дугаар зүйл. Хуулийн төслийг хэлэлцэхэд тавигдах нийтлэг шаардлага

1.Жогорку Кенеш нь тухайн асуудал хариуцагч хороодоор хэлэлцүүлсний дараа хуулийн төслийг батална.

2.Хариуцагч хорооноос Жогорку Кенешийн хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн хуулийн төсөл, холбогдох баримт бичгийг Жогорку Кенешийн даргад илгээнэ.

3.Хуулийн төслийг гурван удаа хэлэлцэж батална.

4.Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Үндсэн хуульд нэмэлт оруулах тухай, улсын хилийг өөрчлөх тухай хуулиудын төслийг Жогорку Кенеш гурваас доошгүй удаа хэлэлцэж батална. Эдгээр хуулийн төслүүдийг нийт депутатуудын олонхын саналаар

²⁸⁹ О Парламенте Республики Казахстан и статусе его депутатов. Конституционный закон Республики Казахстан от 16 октября 1995 года N 2529. Эх сурвалж: <http://www.parlam.kz/ru/status>

²⁹⁰ Регламент Жогорку Кенеша Кыргызской Республики. Эх сурвалж: <http://www.kenesh.kg/ru/article/show/14/reglament-zhogorku-kenesha-kirgizskoy-respubliki>

дөрөв дэх хэлэлцүүлгийг хийж болно.

5.Улсын төсөвт тусгагдсан зардлыг нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийг Засгийн газар санхүүжилтийн эх үүсвэрээ тогтоосны дараа Жогорку Кенеш батална.

6.Жогорку Кенеш хуулийн төслүүдийг сарын ажлын төлөвлөгөөний дагуу хэлэлцэнэ.

7.Хуулийн төслийг дагалдах баримт бичигтэй хамт Жогорку Кенешээр хэлэлцэхээс 3-аас доошгүй хоногийн өмнө депутатуудад хүргүүлнэ.

8.Хуулийн төсөл хэлэлцсэний үр дүнд Жогорку Кенеш санал хураалт явуулна.

9.Хуулийн төслийн хэлэлцүүлэг тус бүрийн хооронд энэхүү регламентад зааснаас бусад тохиолдолд ажлын 10-оос доошгүй 30-аас дээшгүй хоног завсарлага авна.

10.Бүх фракц (намын бүлэг, эвсэл), хариуцагч болон холбогдох хороодын дэмжсэн санал гарсан бол Жогорку Кенеш дор дурдсан тохиолдолд хуулийн төслийн гурван хэлэлцүүлгийг нэгэн зэрэг баталж болно.

1)хуулийн хэм хэмжээг Үндсэн хуультай нийцүүлэх;

2)одоо мөрдөж байгаа хуулийг шинээр батлагдсан хуулийн хэм хэмжээтэй нийцүүлэх;

3)хуулийн зарим зүйлийг тухайн хуулийн бусад зүйлд нийцүүлэх;

4)хуулийн үсгийн алдааг зөв бичих дүрмийн дагуу залруулах;

6)зээлийн гэрээнд зааснаас бусад олон улсын гэрээг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх.

12.Жогорку Кенешээс хуулийн төслийг буцаасан бол ийнхүү Жогорку Кенешийн буцаасан тухай шийдвэр гарснаас хойш 6-аас доошгүй сарын дараа дахин хэлэлцэж болно.

56 дугаар зүйл. Хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлэг

1.Хуулийн төслийг анхны хэлэлцүүлэгт хэлэлцэх явцад үзэл баримтлал, зорилго, зорилт, бүтэц, хамаарал, оновчтой байдал, түүнчлэн Үндсэн хуулийн заалтыг дагаж мөрдөх асуудлыг хэлэлцэнэ. Жогорку Кенеш хуулийн төслийн бүх зүйлийг дарааллаар хэлэлцэх эсэхийг шийдвэрлэж болно.

2.Хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийг энэ регламентын 76 дугаар зүйлд заасан журмын дагуу явуулна.

63 дугаар зүйл. Зөвшилцөх ажлын хэсэг байгуулах, зөвшилцөх ажлын хэсгийн үйл ажиллагаа

1.Жогорку Кенешээс зөвшилцөх ажлын хэсэг байгуулах тухай шийдвэр гаргана. Ийнхүү шийдвэр гаргахдаа ажлын хэсгийн гишүүдийн тоо, бүрэлдэхүүнийг Жогорку Кенеш болон Ерөнхийлөгчийн санал болгосны дагуу тогтооно.

2.Жогорку Кенешээс байгуулсан зөвшилцөх ажлын хэсэгт хуулийн төсөл санаачлагч болон хариуцагч хорооны төлөөллүүд багтана.

3.Зөвшилцөх ажлын хэсгээс шийдвэр гаргахдаа түүний гишүүдийн саналыг “нэг тал - нэг санал” гэсэн зарчмаар явуулна. Зөвшилцөх ажлын хэсгийн санал нэг байна.

4.Зөвшилцөх ажлын хэсэг хуулийн төслийн зөвшилцсөн хувилбар болон өөрчлөлт хийсэн хүснэгтэд гарын үсэг зурахаас өмнө энэ регламентын 50 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсэгт заасан журмыг хэрэгжүүлэхийн тулд экспертийн албанд хүргүүлнэ.

5.Зөвшилцөх ажлын хэсэг нь Жогорку Кенешээс түүнийг байгуулсан шийдвэр гарсан өдрөөс хойш хуанлийн 30-аас доошгүй хоногийн дотор зөвшилцсөн хувилбар болон өөрчлөлт хийсэн хүснэгтийг Жогорку Кенешийн даргад хүргүүлнэ.

6.Зөвшилцөх ажлын хэсгийн үйл ажиллагааны зохион байгуулалт мэдээллийн дэмжлэгийг тухайн хуулийн төслийн хариуцагч хороо гүйцэтгэнэ.

7.Зөвшилцөх ажлын хэсгээс боловсруулсан хувилбарын талаар Жогорку Кенеш шийдвэрлэнэ:

1)Үндсэн хуулийн асуудлаар - нийт депутатуудын олонхын буюу гуравны хоёроос доошгүйн саналаар;

2)бусад хуулийн асуудлаар – хүрэлцэн ирсэн депутатуудын олонхын буюу 50-аас доошгүйн саналаар.

72 дугаар зүйл. БНУ-ын төсвийн тухай хууль батлахад тавигдах шаардлага

1.Бүгд Найрамдах Улсын төсвийн тухай хуулийн төслийг энэ регламентад заасан гурван хэлэлцүүлгээр бүрэн хэлэлцүүлэх журмын дагуу Жогорку Кенеш хэлэлцэнэ.

73 дугаар зүйл. БНУ-ын төсвийн тухай хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийн онцлог

1.Жогорку Кенеш БНУ-ын төсвийн тухай хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгийн үед түүний үзэл баримтлал, БНКиргиз Улсын нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн төлөв, Бүгд Найрамдах Улсын төсвийн үндсэн шинж чанар, төсөв, татварын бодлогын үндсэн чиглэл, түүний дотор дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, инфляцийн түвшингийн талаар хэлэлцэнэ.

2.Жогорку Кенеш хуулийн төсөлд хавсаргасан дараа оны болон түүний дараагийн хоёр жилийн урьдчилсан төлөвийг хэлэлцэнэ.

1)төсвийн орлогын хэмжээ дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд болон нийт дүнд эзлэх хувь;

2)төсвийн зарлагын хэмжээ дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд болон нийт дүнд эзлэх хувь;

3)төсвийн алдагдал (ашиг)-ын хэмжээ болон түүний дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд болон нийт дүнд эзлэх хувь;

4)төсвийн алдагдлыг нөхөх эх үүсвэр;

5)дараа онд болон түүний дараагийн хоёр жилд БНУ болон орон нутгийн төсвийн орлогын хуваарилалт;

6)дараа оны болон түүний дараагийн хоёр жилийн эцэст БНКиргиз Улсын дотоод, гадаад өрийн дээд хязгаар;

7)дараа оны болон түүний дараагийн хоёр жилийн төсөв дэх Засгийн газрын нөөц сангийн норматив утга.

3.БНУ-ын дараа оны болон түүний дараагийн хоёр жилийн төсвийн үндсэн төлөвийг батлахад дараа оны санхүүгийн жилд төсөвлөсөн дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, хэрэглээний үнийн инфляцийн түвшинг өмнөх оны 7 дугаар сарын үзүүлэлттэй харьцуулж харуулна.

4.Жогорку Кенеш БНУ-ын төсвийн анхны хэлэлцүүлгийн үед Засгийн газраас санхүүжилтийн эх үүсвэрийг нь тогтоогоогүй улсын төсвийн зардал нэмэхийг хориглоно.

3.ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛСЫН ТӨРИЙН ДУМЫН РЕГЛАМЕНТ

96 дугаар зүйл. Цахим системийг ашиглах

Төрийн Думд цахим системийг дараах зорилгоор ашиглаж болно:

а) Төрийн Думын гишүүдийг бүртгэх;

б) депутатуудыг үг хэлэх, төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар бүртгэх;

в) санал хураалтын дүнг тоолох, санал хураалтын дүнг гаргах;

г) хуралдааны явцын талаарх мэдээлэл болон статистик мэдээлэл цуглуулах, өгөх;

д) жагсаалтад гарын үсэг зуруулах, хуралдааны бусад баримт бичгийг бүрдүүлэх;

ж) танхимын хуралдааныг мэдээллээр хангах.

111 дүгээр зүйл.

3.Хуулийн төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх Ажлын хэсэг байгуулж болох бөгөөд түүнд тухайн мэргэжлийн хорооны гишүүд орно.

4.Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнд тухайн мэргэжлийн хорооны гишүүн биш депутат болон мэргэжлийн байгууллагын төлөөлөгч, мэргэжилтэн, шинжээч орж болно.

116 дугаар зүйл.

1.Төрийн Дум хүчин төгөлдөр мөрдөж байгаа хууль болон энэхүү Регламентад өөрөөр заагаагүй бол гурван үе шатаар хэлэлцэнэ.

2.Ээлжит жилийн ОХУ-ын төсвийн тухай, төсвийн бус сангийн тухай хуулийн төслийг ОХУ-ын Төсвийн тухай хууль болон энэ регламентаар тогтоосон журмаар хэлэлцэнэ. ОХУ-ын төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг төсвийн тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх журмаар хэлэлцэнэ.

117 дугаар зүйл.

1.Анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгэсэн хуулийн төсөл, түүнд холбогдох материалыг Төрийн Думын Тамгын газар ОХУ-ын Ерөнхийлөгч, Холбооны Зөвлөл, Төрийн Думын депутатууд, тухайн хуулийг санаачилсан хууль санаачлах эрх бүхий этгээдэд төслийг хэлэлцэхээс гурваас доошгүй хоногийн өмнө хүргүүлнэ.

2.ОХУ-ын Үндсэн хуулийн 104 дүгээр зүйл /3 дугаар хэсэг/-д зааснаас бусад хуулийн төслийг тухайн төслийн талаар саналаа ирүүлэхээр заасан хугацаанд саналыг ирүүлээгүй бол Төрийн Дум нь Засгийн газрын үнэлгээ болон хууль санаачлах эрх бүхий бусад этгээдийн саналгүйгээр хэлэлцэх эрхтэй.

125 дугаар зүйл.

1.Төрийн Думын Зөвлөл хуулийн төслийг батлахын тулд гурав дахь хэлэлцүүлгийг товлон. Хуулийн төслийн хоёр дахь хэлэлцүүлгийн үеэр төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бол Төрийн Думын Зөвлөл хуулийн төсөл болон Тамгын газрын дүгнэлтийг ОХУ-ын Ерөнхийлөгч, Холбооны Зөвлөл, Засгийн газар, Төрийн Думын депутатуудад хүргүүлнэ.

2.Хуулийн төслийн гурав дахь хэлэлцүүлгийн үед хуулийн төсөлд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, төслийг бүхэлд нь буюу түүний хэсэг, зүйл, заалтыг дахин боловсруулахаар хороонд буцаах боломжгүй.

3.Гурав дахь хэлэлцүүлгээр хуулийн төслийг батлаагүй бол түүнийг буцаасанд тооцно. Хуулийн төслийг буцаах тухай шийдвэрийг нэмэлт санал хураалт явуулахгүйгээр Төрийн Думын тогтоол гаргана.

4.Онцгой тохиолдолд Төрийн Дум дахь хамгийн олон депутатыг төлөөлсөн намын бүлгийн шаардсанаар хуралдаан даргалагч хуулийн төслийг хоёр дахь хэлэлцүүлгийн шат руу шилжүүлэхээр санал хураалт явуулж болно.

220 дугаар зүйл.

Төрийн Думаас эцэслэн батлаагүй хуулийн төсөл, Төрийн Дум баталсан боловч Холбооны Зөвлөл буцаасан хуулийн төслийг Төрийн Дум дараагийн чуулганаараа ОХУ-ын Үндсэн хуулиар тогтоосон журмын дагуу хэлэлцүүлэг зогссон шатнаас, Төрийн Думын шинээр сонгогдсон бүрэлдэхүүн өөрөөр шийдвэрлээгүй бол дараагийн сонгуулиар бүрдсэн Төрийн Думын чуулганаар үргэлжлүүлэн хэлэлцэнэ.

4.ФРАНЦЫН ПАРЛАМЕНТЫН ХУРАЛДААНЫ ДЭГ

84 дүгээр зүйл.

1.Засгийн газар өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслөө Парламентаар эцэслэн батлахын өмнөх аль ч шатанд татан авч болно.

2.Хуулийн төсөл санаачлагч, эсхүл нэгдүгээр гарын үсэг зурагч хуулийн төслийн анхны хэлэлцүүлгээр батлагдахаас өмнө аль ч шатанд төслөө татан авч болно. Хэрэв хуулийн төслийг нэгдсэн чуулганаар хэлэлцэж байхад татан авсан бөгөөд өөр нэг гишүүн төслийг хэлэлцүүлэх санал гаргасан тохиолдолд хэлэлцүүлэг цааш үргэлжилнэ.

3.Төслийг Ассамблей буцаасан тохиолдолд нэг жилийн дотор дахин тухайн төслийг өргөн мэдүүлж болохгүй.

85 дугаар зүйл.

1.Ассамблейн Ерөнхийлөгч Ассамблейн Ажлын албанд санаачлан өргөн мэдүүлсэн бүх хууль, шийдвэрийн төслийг холбогдох байнгын хороо, эсхүл тухайн асуудлыг хариуцсан тусгай хороонд шилжүүлнэ

2.Хэрэв байнгын хороо харьяалалгүй гэж үзэн татгалзах эсхүл хоёр буюу хэд хэдэн байнгын хороодын хооронд харьяаллын асуудлаар маргаан үүссэн тохиолдолд Засгийн газар, хуулийн төсөл санаачлагч, эсхүл холбогдох байнгын хороодын дарга нар үг хэлж болох ба хэлэлцүүлгийн эцэст Ерөнхийлөгч хамгийн түрүүнд хариуцах тусгай хороог байгуулахыг санал болгоно. Хэрэв энэ санал дэмжигдээгүй бол Ерөнхийлөгч тухайн асуудлыг хариуцах харьяаллыг тогтоолгохоор Ассамблейд асуулт тавина.

**ПАРЛАМЕНТЫН МЭДЭЭЛЛИЙН НУУЦЫГ ХАДГАЛАХ, ХАМГААЛАХ ТАЛААР
БУСАД ОРНЫ ПАРЛАМЕНТЫН ДЭГИЙН ХУУЛЬД ЗОХИЦУУЛСАН БАЙДАЛ**

(Мэдээлэл, лавлагаа)

Г.Билгээ

Хүснэгт

	Улсын нэр	Эрх зүйн зохицуулалт
1.	Герман	<p><u>ХБНГУ-ын Бундестагийн хуралдааны дэг</u></p> <p>16 дугаар зүйл. Баримт бичигтэй танилцах</p> <p>1.Нууцын зэрэглэлтэй баримт бичигтэй холбоотой асуудлыг “Германы Бундестагийн нууц хамгаалах журам”-аар зохицуулна</p> <p>17 дугаар зүйл. Нууц хамгаалах журам</p> <p>Бундестаг нь “Нууц хамгаалах журам”-ыг батлан мөрдөх бөгөөд журам нь Бундестагийн хуралдааны дэгийн бүрэлдэхүүн хэсэгт тооцогдоно (хавсралт3). Журмын зорилго нь эрх олгогдоогүй, эсхүл зөвшөөрөлгүй этгээд нууц мэдээлэл олж авах болон нууцыг задруулахаас урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэрэгслийг тодорхойлж, хэрэгжүүлэхэд чиглэнэ.</p>
2.	Киргиз	<p><u>БНКУ-ын Жогорку Кенешийн регламент</u></p> <p>36 дугаар зүйл. Жогорку Кенешийн хаалттай хуралдаан</p> <p>7.Төрийн болон хуулиар хамгаалагдсан бусад нууцыг бүрдүүлэх материалыг хадгалах, нэвтрэх, нууцлах журмыг Жогорку Кенеш-ээс баталсан журмаар тогтооно.</p>
3.	ОХУ	<p><u>ОХУ-ын Төрийн Думын регламент</u></p> <p>37 дугаар зүйл.</p> <p>8.Төрийн Думын хуралдаанд дээр хэлэлцсэн төрийн болон бусад нууцад хамаарах асуудлыг нийтэд зарлахыг хориглоно.</p> <p>9.Хаалттай хуралдааныг даргалагч нь хуралдаан эхлэхийн өмнө Төрийн Думын депутатууд, хаалттай хуралдаанд уригдсан зочдод хаалттай хуралдааныг явуулах журам, тухайн хурлаар хэлэлцэх нууц асуудал, түүний нууцын зэрэглэлийн талаар тайлбарлаж, төрийн болон бусад нууцад хамаарах мэдээллийг задруулвал хүлээх хуулийн хариуцлагыг тайлбарлана.</p> <p>10.Төрийн Думын хаалттай хуралдааны тэмдэглэл, хаалттай хэлэлцсэн асуудалд хамааралтай материал, цахим системийн санал хураалтын дүн, хаалттай хуралдаанд оролцсон гишүүдийн ирцийн мэдээг Төрийн Думын нууцын асуудал хариуцсан нэгжид хадгална. Эдгээр материалтай нууцын баталгаа гаргаж танилцаж болно.</p> <p>102 дугаар зүйл.</p> <p>Техникийн үйлчилгээний бүлгийн ахлагч Төрийн Думын депутатад түүний бичгээр гаргасан хүсэлтийн дагуу Төрийн Думын хаалттайгаас бусад хуралдааны талаарх мэдээллийг гаргаж өгөх үүрэгтэй. Техникийн үйлчилгээний бүлэг нь Төрийн Думын Тамгын газрын төрийн нууцыг хамгаалах үүрэг бүхий нэгж юм.</p>
4.	Солонгос	<p><u>БНСУ-ын Үндэсний Ассамблейн тухайн хууль</u></p> <p>62 дугаар зүйл. Хаалттай хурлын тэмдэглэлтэй танилцах болон гадагшаа гаргахыг хориглох</p>

		<p>Гишүүн хаалттай хурлын тэмдэглэл болон түүнтэй холбоотой нууц материалыг авах хүсэлт гаргасан тохиолдолд хяналт шалгалтад харшлахгүй бол хорооны дарга нь зөвшөөрнө. Материалыг Ассамблейгаас гадагш гаргаж болохгүй.</p> <p>70 дугаар зүйл. Хорооны баримт бичгийг хэвлэх болон удирдах</p> <p>5.Хорооноос бий болсон, эсвэл хороонд хүргүүлсэн нууц бичгийг хадгалж хариуцахтай холбогдсон асуудлыг энэ хуулиар тогтоогүй бол Үндэсний Ассамблейн Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны зөвшөөрлөөр Үндэсний Ассамблейн спикер тогтооно.</p>
5.	Финланд	<p><u>Финландын Парламентын хуралдааны дэг</u></p> <p>Зүйл 43а. Хорооны баримт бичгийг нийтлэх</p> <p>Хорооны тэмдэглэлийг мэдээллийн сүлжээнд байршуулж нийтэд нээлттэй байлгана. Асуудлыг хэлэлцэх бэлтгэлтэй холбоотой баримт бичгийг тухайн асуудал хороогоор шийдвэрлэгдсэний дараа нийтэд нээлттэй болгоно. Хэрэв нууцын зэрэглэлтэй биш бол хороонд болон хорооны ажлын хэсэгт төлөөлөлгүй парламентын бүлэг шийдвэрлэгдэж буй асуудалтай холбоотой баримт бичгийн хуулбарыг авах эрхтэй.</p> <p>Хэрэв хорооны баримт бичиг Финландын олон улсын харилцаа, хөрөнгө санхүү, санхүүгийн зах зээлд ноцтой хохирол учруулахаар бол тухайн мэдээллийг нийтэд задлахгүй. Олон нийтийн ашиг сонирхол баримт бичгийг нийтэд ил болгохыг шаардсанаас бусад тохиолдолд хэрэв баримт бичиг нь худалдааны нууц, мэргэжлийн мэдээлэл, хувь хүний эрүүл мэндийн байдал болон санхүүгийн байдал зэргийг агуулж баримт бичгийг ил болгосноор тухайн этгээдүүдэд ноцтой хохирол учруулахаар бол баримт бичгийг нууцална. Хороо нь дээрхтэй адил шалтгаанаар баримт бичгийг нууц хэвээр байлгаж болно.</p> <p>Үндсэн хуулийн 50.3 дугаар зүйлд заасны дагуу хороо баримт бичгийг нууцын зэрэглэлтэй гэж зарласан бол баримт бичгийг нууцална. Засгийн газар Финландын гадаад харилцаа, эсхүл Европын Холбоонд хамаарах асуудлыг нууцын зэрэглэлд байлгах хүсэлт гаргасан тохиолдолд хороо хүсэлтийн талаар шийдвэр гарах хүртэл тухайн асуудлыг нууцална.</p> <p>Хэрэв хороо хугацааг богиносгох тухай шийдвэр гаргаагүй бол хорооны нууцын зэрэглэлд оруулсан баримт бичгийг нууцлах хугацаа Засгийн газрын үйл ажиллагаа ил тод байх тухай актын 31 дүгээр зүйлд (621/1999) заасантай адил байна.</p> <p>Спикерийн зөвлөл хорооны баримт бичгийг нийтэд ил болгохтой холбоотой нарийвчилсан удирдамж гаргаж болно.</p>

МОНГОЛ УЛС БОЛОН ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ПАРЛАМЕНТЫН АЖЛЫН АЛБАНЫ ДҮРЭМ

(Мэдээлэл, лавлагаа)

Р.Нургүл, Р.Өнөрсайхан

Энэхүү судалгаанд гадаадын зарим орны Парламентын ажлын алба (Тамгын газар)-ны үйл ажиллагааг зохицуулж буй хууль, дүрмийг тоймлон судалсан болно. Судалгаанд авагдсан орноос ОХУ, Казахстан (Парламентын доод танхим) нь Парламентын ажлын албаны үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлыг дүрмээр зохицуулсан бол Бангладеш Улс нь дээрх харилцааг “Парламентын ажлын албаны тухай хууль”-иар зохицуулсан байна. Лавлагаанд гадаадын зарим улс орнууд (БНСУ, Серб, Швед) Парламентын ажлын албатай холбоотой асуудлыг Парламентын хуульдаа хэрхэн тусгасныг Хүснэгт 2-т тоймлон харуулав.

Уг сэдвийн хүрээнд мэдээллийн хайлт хийхэд Молдова, Латви зэрэг орнуудын Парламентын ажлын албаны дүрэм олдсон боловч дэлхийд нийтлэг хэрэглэгддэг хоёрдогч хэлээр орчуулагдаагүй тул судлах боломжгүй байв.

Энэхүү лавлагаанд хамрагдсан авагдсан улсуудын Парламентын ажлын албаны дүрэм, хууль дараах онцлогтой байна: (Дэлгэрүүлгүйг Хүснэгт 1-ээс үзнэ үү.)

1. МОНГОЛ УЛС

Судалгаанд авагдсан улсын холбогдох дүрмүүдтэй харьцуулахад Монгол Улсын Тамгын газрын дүрэмд дараах онцлох заалтууд орсон байна.

I бүлэг. Нийтлэг үндэслэл.

- Тамгын газар үйл ажиллагаа явуулахад баримтлах зарчим;
- Үйл ажиллагааны хэтийн төлөвлөгөө, ажлын жилийн төлөвлөгөөтэй байх;
- Тамгын газар өөрийн үйл ажиллагаагаа Улсын Их Хурлын Төрийн байгуулалтын байнгын хороонд жил бүр танилцуулах талаар тус тус заасан байна.

II бүлэг. Тамгын газрын үүрэг, эрх.

- Тамгын газрын үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулахад нь зөвлөх үүрэг бүхий зөвлөл Ерөнхий нарийн бичгийн даргын дэргэд ажиллах талаар, мөн Зөвлөлтэй холбоотой асуудлуудыг тусгасан байна.
- Тамгын газарт ажиллаж байгаа албан хаагч нь Төрийн албаны тухай хуульд заасны дагуу төрийн албан тушаалд тавигдах шаардлага хангасан, төрийн мэргэшсэн албан хаагч байх ба төрийн ашиг сонирхлыг эрхэмлэн дээдэлж, төрийн албан хаагчийн ёс зүйн хэм хэмжээ, төрийн байгууллагын дэг журмыг сахиж, гагцхүү хуулийн хүрээнд ажиллах зарчмыг баримтална.

Мөн IV бүлэгт УИХ дахь нам, эвслийн бүлгийн ажлын албатай харилцах талаар, VI бүлэгт УИХ-ын даргын ажлын хэсэгтэй харилцах талаар тус тус зохицуулсан байна.

2. ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

Оросын Төрийн Думын Ажлын албаны дүрэмд дараах онцлог зохицуулалт байна:

I бүлэг. Нийтлэг үндэслэл. Ажлын алба нь улс төрийн нам, шашны болон олон нийтийн холбоо байгуулж болохгүй талаар зохицуулсан.

ОХУ-ын Төрийн Думын ажлын алба нь дараах бүтцийн нэгжүүдтэй байна²⁹¹.

- Төрийн Думын дарга, түүний 1-р орлогч, орлогч нарын ажлын алба;
- Төрийн Думын гишүүдийн бүлгийн ажлын алба;
- Төрийн Думын хороод болон комиссуудын ажлын алба;
- Төрийн Думын Ажлын албаны дарга, түүний орлогч нарын ажлын алба;
- Удирдлагын болон бүтцийн бусад нэгжүүд.

Ажлын албаны бүтцийн нэгж бүр өөрийн гэсэн дүрэмтэй, түүнийг холбогдох удирдлага нь батлах бөгөөд бүтцийн нэгж бүрийн чиг үүргийг уг дүрмээр тодорхойлдог онцлогтой байна²⁹².

V бүлэг. Ажлын албаны ажилтнууд. Ажилтнуудад үзүүлэх санхүүгийн, материаллаг, нийгмийн дэмжлэг туслалцаа, түүнчлэн соёлын болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн Захиргаа болон Засгийн газрын ажлын албаны ажилтан, албан хаагчдын хангамжтай ижил түвшинд байх тухай заасан байна.

3. БҮГД НАЙРАМДАХ КАЗАХСТАН УЛС

Мажилисын Ажлын албаны дүрмийн *II бүлэгт Мажилисын Ажлын албаны үндсэн чиг үүргийг* тодорхойлсон байна²⁹³. Үүнд:

1. Мажилисын үйл ажиллагаа болон Парламентын танхимуудын хамтарсан хуралдааныг зохион байгуулах;
2. Мажилисын үйл ажиллагаа болон Парламентын танхимуудын хамтарсан хуралдааныг явуулахад хууль, эрх зүйн дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх, Мажилисаар хэлэлцэж буй хуулийн төсөлтэй холбоотой ажлуудыг хийж гүйцэтгэх;
3. Мажилисын гишүүдэд хууль санаачлах эрхээ хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх, мөн Мажилисын гишүүдийн ажилд хууль, эрх зүйн дэмжлэг үзүүлэх;
4. Мажилисын үйл ажиллагааг мэдээ мэдээлэл, дүн шинжилгээгээр хангах;
5. Мажилисын гадаад харилцааны үйл ажиллагааг зохион байгуулах;
6. Мажилисын үйл ажиллагааг мэдээлэл харилцаа холбоогоор хангах;

²⁹¹ “Оросын Холбооны Улсын Холбооны Хурлын Төрийн Думын ажлын албаны тухай дүрэм” (*Положение об Аппарате Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации*), IV бүлэг. Бүтцийн нэгжүүд болон үндсэн чиг үүрэг, 1 дүгээр зүйл. <http://duma.gov.ru/duma/staff/status/>

²⁹² “Оросын Холбооны Улсын Холбооны Хурлын Төрийн Думын ажлын албаны тухай дүрэм” (*Положение об Аппарате Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации*), IV бүлэг. Бүтцийн нэгжүүд болон үндсэн чиг үүрэг, 2, 3 дугаар зүйл. <http://duma.gov.ru/duma/staff/status/>

²⁹³ “Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын Парламентын Мажилисын ажлын албаны тухай дүрэм” (*Положение об Аппарате Мажилиса Парламента Республики Казахстан*), <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/apparat/documents>

7. Мажилисын үйл ажиллагаатай холбоотой бичиг баримтыг зохион байгуулах;
8. Мажилисын боловсон хүчинтэй холбоотой асуудлыг шийдвэрлэх;
9. Мажилисын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд материаллаг хангамж болон техник хэрэгслээр хангах зэрэг болно.

Түүнчлэн дээрх зүйл тус бүрийн хүрээнд хийгдэх ажил үүргийг нарийвчлан заасан байна. Ийнхүү зааснаар Мажилисын ажлын албаны үндсэн чиг үүргийг илүү цэгцтэй, ойлгомжтой байдлаар тодорхойлжээ.

IV бүлэгт. Төрийн албан хаагчдын эрх, үүрэг, хариуцлага болон хөдөлмөрийн нөхцөл. Парламент болон Мажилисын тухайн бүрэн эрхийн хугацаа дуусах, шинээр гишүүд сонгогдох тохиолдолд Ажлын албанд ажилладаг төрийн албан хаагчдын ажил үүрэг дуусгавар болохгүй, хэвийн үргэлжлэх талаар тусгажээ.

4. БҮГД НАЙРАМДАХ БАНГЛАДЕШ АРД УЛС

Бангладеш Улсын Парламентын Ажлын албаны тухай хуульд дараах онцлог зохицуулалтуудыг тусгасан байна. Үүнд:

- Бүгд Найрамдах Бангладеш Ард Улсын Үндсэн хуулийн 79 дүгээр зүйлд УИХ-ын Тамгын газар байгуулах, ажилтан алба хаагчдын сонгон шалгаруулалт, ажиллах нөхцөл, чиг үүрэг үйл ажиллагааг зохицуулсан бөгөөд Үндсэн хуулийн 79 дүгээр заалтыг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж заасан байна.
- Парламентын даргатай зөвшилцөж чуулганыг зарлан хуралдуулах, хойшлуулахтай холбоотой асуудлыг шийдвэрлэнэ.
- Парламентын дарга нь Ажлын албаны төсвийг захиран зарцуулдаг.
- Парламентын гишүүдийн орон сууцны асуудал, орон сууцны тохижилтыг шийдвэрлэдэг байна.

Доорх хүснэгтэд судалгаанд хамрагдсан улсуудын Парламентын ажлын албадын дүрмийн агуулгыг тоймлон харуулав.

Хүснэгт 1

МОНГОЛ УЛС	ОХУ	БНКаЗУ	БАНГЛАДЕШ УЛС
Монгол Улсын Их Хурлын Тамгын газрын дүрэм ²⁹⁴	Оросын Холбооны Улсын Холбооны Хурлын Төрийн Думын ажлын албаны тухай дүрэм (Положение об Аппарате Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации) ²⁹⁵	Бүгд Найрамдах Казахстан Улсын Парламентын Мажилисын ажлын албаны тухай дүрэм (Положение об Аппарате Мажилиса Парламента Республики Казахстан) ²⁹⁶	Бүгд Найрамдах Бангладеш Ард Улсын Парламентын Ажлын Албаны тухай хууль (Parliament Secretariat Act, 1994) ²⁹⁷
I. Нийтлэг үндэслэл. 1. УИХ-ын ажлын алба нь Тамгын газар байх талаар; 2. Тамгын газрын үндсэн чиг үүрэг; 3. Тамгын газар үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэхэд баримтлах хууль тогтоомжууд; 4. Тамгын газар үйл ажиллагаа явуулахад баримтлах зарчим; 5. Тамгын газар Улсын Их Хурлаас баталсан төсөвт зардлын хүрээнд үйл ажиллагаагаа явуулах; 6. Тамгын газар хуулийн этгээд мөн бөгөөд тамга, тэмдэг, хэвлэмэл хуудас хэрэглэх; 7. Үйл ажиллагааны хэтийн төлөвлөгөө, ажлын жилийн төлөвлөгөөтэй байх; 8. Тамгын газар өөрийн үйл ажиллагаагаа Улсын Их Хурлын	I бүлэг. Нийтлэг үндэслэл 1. Ажлын албаны үндсэн үйл ажиллагаа; 2. Ажлын алба үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэхэд баримтлах хууль тогтоомжууд; 3. Ажлын алба нь улс төрийн нам, шашны болон олон нийтийн холбоо байгуулж болохгүй талаар; 4. Ажлын албаны хамтарч ажиллах байгууллагууд; 5. Ажлын албаны бүтэц, боловсон хүчний хангамж, ажилтан, албан хаагчдын хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээ, материаллаг болон техник үйлчилгээний хангамж, Ажлын албаны үйл ажиллагааны зардлыг тогтоох; 6. Төрийн Думын хороодын ажлын албаны боловсон хүчний тоо хэмжээг тогтоох; 7. Төрийн Думын гишүүдийн бүлгийн ажлын албаны боловсон хүчний тоо	I бүлэг. Нийтлэг үндэслэл. Мажилисын ажлын албаны үндсэн үйл ажиллагаа, Ажлын албанд хамааралтай хууль, эрх зүйн зохицуулалтууд, Ажлын алба нь нэр, тамга, тэмдэг, хэвлэмэл хуудастай байх талаар заасан. Мөн Ажлын албаны бүтэц, боловсон хүчний тоог тодорхойлох ажлыг Мажилисын Зөвлөл (Бюро) хэрэгжүүлэх талаар тусгасан байна.	I. Нийтлэг үндэслэл. - Бүгд Найрамдах Бангладеш Ард Улсын Үндсэн хуулийн 79 дүгээр зүйлд заасны дагуу Парламентын Ажлын алба нь нарийн бичгийн даргатай байна; - Парламентын Ажлын алба нь хараат бус байна; - Парламентын Ажлын алба нь энэхүү хуулийн дагуу томилогдсон ажилтан, албан хаагчдаас бүрдэнэ.

²⁹⁴ Монгол Улсын Их Хурлын Тамгын Газрын Дүрэм, <https://www.legalinfo.mn/annex/details/3216?lawid=6256>

²⁹⁵ Положение об Аппарате Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, <http://duma.gov.ru/duma/staff/status/>

²⁹⁶ Положение об Аппарате Мажилиса Парламента Республики Казахстан, <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/apparat/documents>

²⁹⁷ Parliament Secretariat Act, 1994, http://www.commonlii.org/bd/legis/num_act/psa1994228/

<p>Төрийн байгуулалтын байнгын хороонд жил бүр танилцуулах талаар тус тус заасан байна.</p>	<p>хэмжээг тогтоох; 8. Ажлын албаны үйл ажиллагаанд Төрийн Думын үйл ажиллагааг зохион байгуулах, зохицуулах хороо хяналт тавих талаар тус тус тусгасан байна.</p>		
<p>II. Тамгын газрын үүрэг, эрх. Тамгын газрын хэрэгжүүлэх эрхийг тодорхойлохоос гадна үндсэн ажил үүргүүдийн талаар тодорхой заасан байна.</p>	<p>II бүлэг. Ажлын албаны удирдлага. 1. Ажлын албаны даргыг томилох болон чөлөөлөх; 2. Ажлын албаны даргын бүрэн эрх; 3. Ажлын албаны дарга нь бүрэн эрхийнхээ хүрээнд шийдвэр гаргах талаар тус тус заасан байна.</p>	<p>II бүлэг. Ажлын албаны үндсэн чиг үүрэг. Энэ бүлэгт дараах 9 зүйлийг зохицуулжээ. Үүнд: 1. Мажилисын үйл ажиллагаа болон Парламентын танхимуудын хамтарсан хуралдааныг зохион байгуулах; 2. Мажилисын үйл ажиллагаа болон Парламентын танхимуудын хамтарсан хуралдааныг явуулахад хууль, эрх зүйн дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх, Мажилисаар хэлэлцэж буй хуулийн төсөлтэй холбоотой ажлуудыг хийж гүйцэтгэх; 3. Мажилисын гишүүдэд хууль санаачлах эрхээ хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх, мөн Мажилисын гишүүдийн ажилд хууль, эрх зүйн дэмжлэг үзүүлэх; 4. Мажилисын үйл ажиллагааг мэдээ мэдээлэл, дүн шинжилгээгээр хангах; 5. Мажилисын гадаад харилцааны үйл ажиллагааг зохион байгуулах; 6. Мажилисын үйл ажиллагааг мэдээлэл харилцаа холбоогоор хангах; 7. Мажилисын үйл ажиллагаатай</p>	<p>II. Парламентын Ажлын Албаны үүрэг, зохион байгуулалт - Парламентын даргатай зөвшилцөж чуулганыг зарлан хуралдуулах, хойшлуулахтай холбоотой асуудал; - Парламентын номын сангийн үйл ажиллагаа, түүний зохион байгуулалт; - Парламентын байнгын болон бусад бүх хороодын хуралдааныг зарлан хуралдуулах, туслалцаа үзүүлэх, хуралдааны тэмдэглэл бэлтгэх; - Парламентын хуралдааны тэмдэглэлийг хөтлөх, хэвлэу нийтлэх; - Парламентын гишүүдийн бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь шаардлагатай туслалцаа үзүүлэх; - Парламентын гишүүдийн орон сууцны асуудал хариуцах; - Парламентын цайны газрын хяналтыг сайжруулах; - Дарга, дэд дарга, парламентын гишүүдийн цалин, тэтгэмж олгохтой холбогдсон асуудлыг хариуцах; - Парламентын гишүүдийн орон сууцны тохижилтийн /тавилга/ асуудлыг шийдвэрлэх; - Парламентуудын Холбоо (Interparliamentary Union),</p>

		<p>холбоотой бичиг баримтыг зохион байгуулах;</p> <p>8. Мажилисын боловсон хүчинтэй холбоотой асуудлыг шийдвэрлэх;</p> <p>9. Мажилисын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд материаллаг хангамж болон техник хэрэгслээр хангах зэрэг болно. Түүнчлэн эдгээр зүйл тус бүрийн хүрээнд хийгдэх ажил үүргийг нарийвчлан заасан байна.</p>	<p>Commonwealth Parliamentary Association (CPA) болон SAARC-т багтсан орнуудын парламенттай харилцаа холбоо тогтоох;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Олон улсын парламентын конвенци болон хоёр улсын хамтын ажиллагааны хүрээнд парламентын төлөөлөгчдийн харилцан айлчлалыг зохион байгуулахтай холбоотой бүх ажлыг хариуцах; - Парламентын Тамгын газрын ажилтан, албан хаагчдад орон сууцны тусалцаа дэмжлэг үзүүлэх, хуваарилах; - Парламентын Ажлын албаны дотоод аюулгүй байдлыг хангах; - Парламентын Ажлын албаны хөгжлийн төлөвлөгөөг баталж, хэрэгжүүлнэ.
<p>III. Тамгын газрын удирдлага, зохион байгуулалт.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Тамгын газрыг Ерөнхий нарийн бичгийн дарга удирдах; 2. Ерөнхий нарийн бичгийн даргын хэрэгжүүлэх чиг үүрэг; 3. Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Тамгын газрын зохион байгуулалтын бүтцийг УИХ-ын даргын дэргэдэх зөвлөлөөр хэлэлцүүлж, УИХ-ын даргатай зөвшилцөж батлах; 4. Тамгын газрын дотоод журмаар тогтоох асуудлууд; 5. Ерөнхий нарийн бичгийн даргын дэргэдэх Зөвлөл; 6. Зөвлөлийн бүрэлдэхүүн; 7. Зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, 	<p>III бүлэг. Ажлын албаны даргын орлогчид.</p> <p>1-р орлогч болон бусад орлогч нарыг томилох, чөлөөлөх, мөн орлогч нар нь Ажлын албаны нэгжүүдийн үйл ажиллагааг зохицуулж, хянах талаар заасан.</p>	<p>III бүлэг. Ажлын алба болон түүний нэгжүүдийн үйл ажиллагааг зохион байгуулах.</p> <p>Тус бүлэг нь Ажлын албаны дарга, түүний орлогч нарыг томилох, чөлөөлөх болон тэдний эрх, үүргийн талаар зохицуулсан. Мөн Ажлын албаны нэгжийн дарга нар нь нэгжийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах талаар заасан байна.</p>	<p>III. Ажлын Албаны захиргааны үүрэг.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Нарийн бичгийн дарга Ажлын албаны үйл ажиллагааг Парламентын даргын өмнө бүрэн хариуцна. 2) Парламентийн Ажлын албаны бүх ажилтан албан хаагчид нарийн бичгийн даргын өмнө хариуцлага хүлээх бөгөөд Нарийн бичгийн даргын шууд удирдлаган дор албан үүргээ гүйцэтгэнэ.

<p>ажиллах журмыг Ерөнхий нарийн бичгийн дарга батлах;</p> <p>8. Зөвлөлийн хуралдаанаар хэлэлцэж шийдвэрлэх асуудлууд;</p> <p>9. Тамгын газарт ажиллаж байгаа албан хаагчийн үйл ажиллагаандаа баримтлах зарчим;</p> <p>10. Тамгын газрын албан хаагчдын ажлын байрны тодорхойлолт, чиг үүргийг Ерөнхий нарийн бичгийн дарга батлах;</p> <p>11. Тамгын газар нь Байнгын хорооны ажлын албыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах талаар тус тус зохицуулсан байна.</p>			
--	--	--	--

<p>IV.Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлгийн ажлын албатай харилцах</p> <p>1.Тодорхой асуудлын хүрээнд Тамгын газарт хүргүүлсэн УИХ дахь нам, эвслийн бүлгийн санал дүгнэлтийг олшруулах, тараах ажлыг хариуцах</p> <p>2.Тамгын газар болон нам, эвслийн бүлэг үйл ажиллагаагаа уялдуулан ажиллах</p> <p>3.Тамгын газар нь нам, эвслийн бүлгийн ажлын албаны ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх талаар тус тус заасан байна.</p>	<p>IV бүлэг. Бүтцийн нэгжүүд болон үндсэн чиг үүрэг</p> <p>1. Ажлын албаны бүтцэд орох нэгжүүд. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Төрийн Думын дарга, түүний 1-р орлогч, орлогч нарын ажлын алба; • Төрийн Думын гишүүдийн бүлгийн ажлын алба; • Төрийн Думын хороод болон комиссуудын ажлын алба; • Төрийн Думын Ажлын албаны дарга, түүний орлогч нарын ажлын алба; • Удирдлагын болон бүтцийн бусад нэгжтэй байх. <p>2. Ажлын албаны бүтцийн нэгж бүрийн дүрмийг холбогдох удирдлага нь батлах;</p> <p>3. Бүтцийн нэгж бүрийн чиг үүргийг холбогдох дүрмээр тодорхойлох;</p> <p>4. Бүтцийн нэгж бүрт холбогдох дүрмийн эх хувь Төрийн алба болон боловсон хүчний удирдах газарт хадгалагдах;</p> <p>5. Төрийн Думын гишүүдийн туслахуудын тухай тус тус зохицуулсан байна.</p>	<p>IV бүлэгт. Төрийн албан хаагчдын эрх, үүрэг, хариуцлага болон хөдөлмөрийн нөхцөл. Энэ бүлэгт албан хаагчдад хамааралтай эдгээр асуудлыг зохицуулах хууль тогтоомжуудыг заасан байна. Мөн Парламент болон Мажилисын тухайн бүрэн эрхийн хугацаа дуусах, шинээр гишүүд сонгогдох тохиолдолд Ажлын албанд ажилладаг төрийн албан хаагчдын ажил үүрэг дуусгавар болохгүй, хэвийн үргэлжлэх талаар тусгажээ.</p>	<p>IV. Парламентын Ажлын Албаны ажиллах зохион байгуулалт</p> <p>1.Парламентын Ажлын алба нь аливаа яам, хэлтэс, архивын газар зэрэг Засгийн Газрын салбар болон бусад байгууллагуудтай шууд холбоо тогтоох эрхтэй.</p> <p>2.Парламентын дарга нь Ажлын албаны үүрэг, зохион байгуулалтын журам, тогтоолыг батлах эрхтэй.</p>
<p>V. 2009 оны 01 дүгээр сарын 08-ны өдрийн 03 дугаар тогтоолоор хүчингүй болгосон.</p>	<p>V бүлэг. Ажлын албаны ажилтнууд. Энэ бүлэг нь Төрийн Думын Ажлын албаны ажилтнууд болон нэгжүүдийн удирдлагыг томилох, чөлөөлөх, түүнчлэн ажилтнуудын ажил үүргийн чиглэлийг тодорхойлж батлах талаар зохицуулсан. Мөн ажилтнуудын хөдөлмөрийн нөхцөл байдлыг зохицуулах хууль тогтоомжуудыг заажээ. Ажилтнуудад үзүүлэх санхүүгийн, материаллаг, нийгмийн дэмжлэг туслалцаа, түүнчлэн соёлын</p>		<p>V. Ажлын Албаны ажилтнуудын томилгоо, ажлын зохион байгуулалт</p> <p>1.Парламентын Ажлын албаны ажилтнуудын томилгоо нь холбогдох журам батлагдах хүртэл 1982 оны Парламентын Ажлын албаны албан хаагчдыг томилох тухай /Parliament Secretariat Officers and Employees Recruitment Rules/ дотоод журмаар зохицуулагдана.</p> <p>2.Парламентын дарга нь Ажлын</p>

	болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн Захиргаа болон Засгийн газрын ажлын албаны ажилтан, албан хаагчдын хангамжтай ижил түвшинд байх тухай заасан байна. Түүнээс гадна ажилтнуудын эрх, үүрэг, хариуцлагын талаар зохицуулах хууль тогтоомжуудыг тусгажээ.		албаны үйл ажиллагааг Парламентад танилцуулах үүрэгтэй. 3. Парламентын дарга нь Ажлын албаны төсвийн зохицуулалтыг бүрэн хариуцна.
VI. Улсын Их Хурлын даргын ажлын хэсэгтэй харилцах 1. Тамгын газар нь УИХ-ын даргын ажлын хэсэгтэй Ерөнхий нарийн бичгийн даргаар уламжлан харилцах 2. Тамгын газар нь Улсын Их Хурлын даргын ажлын хэсгийг ажиллах нөхцөлөөр хангаж, техник, зохион байгуулалтын туслалцаа үзүүлэх 3. Улсын Их Хурлын даргын зөвлөх, ажлын хэсгийн ажилтан Тамгын газарт харьяалагдах талаар тус тус тусгасан.			VI. Парламентын Ажлын Албаны төсөв зохицуулалт: 1. Төсвийн жил эхлэхээс 3 сарын өмнө Парламентын дарга нь Ажлын албаны тухайн жилийн нийт төсвийг урьдчилан танилцуулсан байна. 2. (1)-т заасан танилцуулах мэдэгдэл нь дарга, дэд дарга, парламентын гишүүдийн цалин, тэтгэмж болон Парламентын Ажлын албаны ажилтнуудын цалин, тэтгэмж, Ажлын албаны захиргааны зардал болон Парламентын гишүүдийн орон сууцны зэрэг нийт зардал хамаарна. 3. (2)-т заасан мэдэгдэл нь Сангийн яаманд хүргэгдэх ба Засгийн газрын тухайн жилийн төсөв хамт батлагдана. 4. Ажлын албаны жилийн төсөв батлагдсанаас хойш төсвийн зарцуулалтад Аудитын хяналт шалгалт, мөн Парламент хяналт тавих эрхтэй байна.

Дэлхийн улс орнууд Парламентын ажлын албатай холбоотой асуудлыг Парламентын хуульдаа хэрхэн тусгасныг Хүснэгт 2-тоймлон харуулав. Тухайлбал, Солонгос улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлд Үндэсний Ассамблейн Тамгын газрын тухай, Серби улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 16 дугаар бүлэгт Үндэсний Ассамблейн Ажлын албаны тухай, Шведийн улсын Риксдагийн тухай хуулийн 14 дүгээр бүлэгт Риксдагийн удирдах газрын тухай тус тус зохицуулжээ.

Хүснэгт 2

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс	Бүгд Найрамдах Серби Улс	Шведийн Хаант Улс
Үндэсний Ассамблейн тухай хууль 21 дүгээр зүйл. Үндэсний Ассамблейн Тамгын газар ²⁹⁸	Үндэсний Ассамблейн тухай хууль 16 дугаар бүлэг. Үндэсний Ассамблейн Ажлын алба ²⁹⁹	Риксдагийн тухай хууль 14 дүгээр бүлэг. Риксдагийн удирдах газар ³⁰⁰
<ol style="list-style-type: none"> 1. Үндэсний Ассамблейн Тамгын газрын зорилго; 2. Тамгын газар нь Ерөнхий нарийн бичгийн дарга болон бусад төрийн албан хаагчдаас бүрдэх; 3. Ерөнхий нарийн бичгийн даргыг томилох, чөлөөлөх; 4. Ерөнхий нарийн бичгийн дарга нь Үндэсний Ассамблейн даргын удирдлаган дор Үндэсний Ассамблейн үйл ажиллагаанд хяналт тавих; 5. Тамгын газар нь Үндэсний Ассамблейн гишүүн болон хороодоос хүсэлт гаргасны дагуу шаардлагатай материалаар хангах; 6. Ерөнхий нарийн бичгийн дарга, эсхүл түүнээс үүрэг авсан ажилтан 5-д заасан тохиолдолд хорооны өмнө тайлан тавих, тайлбар хийх; 	<p>68 дугаар зүйл. “Үндэсний Ассамблейн техникийн болон бусад бэлтгэл ажлуудыг Үндэсний Ассамблейн Ажлын алба хариуцан ажиллана. Тус албаны ерөнхий зохион байгуулалтыг Ерөнхий нарийн бичгийн дарга удирдана.”</p> <p>69 дүгээр зүйл. Ерөнхий нарийн бичгийн дарга нь журам, тушаал, шийдвэр, захирамж гаргана. Ерөнхий нарийн бичгийн дарга нь энэ зүйлийн эхний хэсэгт зааснаас гадна хүний нөөцийн төлөвлөлт, ажлын албаны жилийн хөтөлбөр, хөгжлийн хэтийн төлөвлөгөөг батална.</p> <p>70 дугаар зүйл. Төрийн албан хаагчтай холбоотой хууль тогтоомж, бусад холбогдох журам болон төрийн байгууллагуудын хөдөлмөрийн болон хамтын гэрээний тухай ерөнхий дүрмүүд нь Үндэсний Ассамблейн Ажлын Албаны ажилтан, албан хаагчдад мөн</p>	<p>2 дугаар зүйл. “Парламентын Удирдах Газар нь Парламент (Riksdag)-ын дотоод болон Европын Холбооны асуудал эрхэлсэн хорооны үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх, Парламент (Riksdag)-ын гишүүдэд зөвлөн туслах, салбар чиглэлээр байнгын хороодын үйл ажиллагаанд чиглэсэн бодит мэдээллээр хангах үүрэгтэй.</p> <p>Үүнээс гадна Парламентын Удирдах Газар нь дараах чиг үүргийн хүрээнд ажиллана:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Үйлдвэрчний эвлэлийн байгууллагатай хамтын хэлэлцээ хийх, маргааны нөхцөлд Парламент (Riksdag)-ын харьяа эрх бүхий байгууллагыг төлөөлөх; 2. Засгийн газрын нэгдсэн төсвийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэх талаар санал авах, төлөвлөх (Үндэсний Аудитын Газарт хамаарахгүй); 3. Парламент (Riksdag)-ын захиргаатай холбоотой

²⁹⁸ Үндэсний Ассамблейн тухай хууль (National Assembly Act), 21 дүгээр зүйл. Үндэсний Ассамблейн Тамгын газар, http://korea.assembly.go.kr/res/low_06_list.jsp

²⁹⁹ Үндэсний Ассамблейн тухай хууль (The Law on The National Assembly), 16 дугаар бүлэг, 68-72 дугаар зүйл, <http://www.parlament.rs/upload/documents/The%20Law%20on%20the%20National%20Assembly.pdf>

³⁰⁰ Риксдагийн тухай хууль (The Riksdag Act), 14 дүгээр бүлэг. Риксдагийн удирдах газар, <https://www.riksdagen.se/globalassets/07.-dokument-lagar/the-riksdag-act-2015.pdf>

<p>7. Энэ хуульд зааснаас бусад харилцааг өөр хуулиар тогтоох талаар тус тус заасан байна.</p>	<p>үйлчилнэ. 71 дүгээр зүйл. Төрийн Байгууллагын Нийтлэг Үйлчилгээний Алба нь Үндэсний Ассамблейд тээврийн хэрэгсэл, засвар үйлчилгээ, гарааш, нийтийн хоолны үйлчилгээ үзүүлнэ. Мөн дотоод аюулгүй байдал, дэг журам сахиулах үйлчилгээг Дотоод хэргийн яамны аюулгүй байдлын албаны ажилтнууд Ерөнхий нарийн бичгийн даргын зөвшөөрлөөр гүйцэтгэнэ. 72 дугаар зүйл. Ажлын албаны зохион байгуулалт, үйл ажиллагаанд чухал ач холбогдолтой бусад асуудлыг Ассамблейн дотоод журмын дагуу Үндэсний Ассамблейн тухай хууль болон Үндэсний Ассамблейн холбогдох эрх бүхий хорооны актаар зохицуулна.</p>	<p>болон парламентын дэргэдэх Риксбанкнаас бусад санхүүгийн байгууллагуудтай холбоотой асуудлуудыг шийдвэрлэх; 4.1-3 дугаар хэсэгт заасан асуудлуудын талаарх холбогдох журам, зөвлөмжийг батлах. 3 дугаар зүйл. Парламентын Удирдах Газрын үндсэн чиглэлийг Парламент (Riksdag) хариуцна. 4 дүгээр зүйл. Парламентын ерөнхий нарийн бичгийн дарга нь Парламентын Удирдах Газрыг удирдан бөгөөд танхимын хуралдааны тэмдэглэлийг нягт хөтлөх, Парламентаас гаргасан шийдвэрийг нийтэд мэдээлэх, Парламентын даргын ажил үүрэгт туслалцаа үзүүлэх үүрэгтэй.</p>
--	---	---

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- <http://duma.gov.ru/duma/staff/status/>
- <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/apparat/documents>
- <https://www.legalinfo.mn/annex/details/3216?lawid=6256>
- http://www.commonlii.org/bd/legis/num_act/psa1994228/
- <http://www.parlament.rs/upload/documents/The%20Law%20on%20the%20National%20Assembly.pdf>
- <https://www.riksdagen.se/globalassets/07.-dokument--lagar/the-riksdag-act-2015.pdf>
- http://korea.assembly.go.kr/res/low_06_list.jsp

**ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ПАРЛАМЕНТЫН АЖЛЫН АЛБАНЫ ЦАЛИНГИЙН
СИСТЕМ, НИЙГМИЙН БАТАЛГАА, ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН БОДЛОГО, ХӨТӨЛБӨРҮҮДИЙН
ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА**

*Ц.Норовдондог (Ph.D), Г.Алтан-Оч (Ph.D), Г.Билгээ,
Д.Жигваагүнсэл, О.Нарантуяа, Р.Нургүл,
Р.Оргилмаа, Р.Өнөрсайхан, Ц.Элбэгзаяа*

АГУУЛГА

Нэг. СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

- 1.1. Оршил хэсэг
- 1.2. Хүний нөөцийн бодлого, хөтөлбөр боловсруулахад анхаарах асуудал, бусад орнуудын туршлага
- 1.3. Зөвлөмж

Хоёр. СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

- 2.1. ОХУ
- 2.2. Австрали Улс
- 2.3. АНУ
- 2.4. Герман Улс
- 2.5. Ирланд Улс
- 2.6. Солонгос Улс
- 2.7. Эстони Улс
- 2.8. Энэтхэг Улс

**Гурав. ХАВСРАЛТ МЭДЭЭЛЭЛ
АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ**

Нэг. СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

1.1. ОРШИЛ ХЭСЭГ

Улсын Их Хурлын 2019 оны 12-р сарын 20-ны өдрийн 106-р тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын Их Хурлын 2019-2024 оны стратеги төлөвлөгөө” (цаашид Стратеги төлөвлөгөө гэх)-г хэрэгжүүлэх хүрээнд Стратеги төлөвлөгөөний 6.1 “УИХ-ын Тамгын газрын үйл ажиллагааны үр дүнг дээшлүүлж чадавхыг бэхжүүлэхэд шаардагдах бодлого, эрх зүй, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх” зорилтын дагуу төлөвлөгдсөн 7 арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд судалгаа, мэдээллийн дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго: Сайн туршлага бүхий дэлхийн бусад орнуудын парламентын ажлын албадын цалин хөлсний систем, хүний нөөцийн хөгжлийг дэмжих бодлого, хөтөлбөрүүдийн талаарх туршлагыг судалж харьцуулсан лавлагаа мэдээлэл бэлтгэх, улмаар УИХ-ын Тамгын газраас уг стратегийн зорилтыг хэрэгжүүлэх хүрээнд хэрэгжүүлэх бодлого, хөтөлбөрийг тодохойлоход туршлага болохуйц мэдээллийг багцлан хүргэх, Тамгын газрын холбогдох хэлтэс, нэгжүүдэд мэдээллийн болон арга зүйн дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэгдэнэ.

Судалгааны хамрах хүрээ: Судалгааны явцад гадаадын бусад орнуудын парламентын ажлын албадын хүний нөөцийн бодлого, хөтөлбөр, албан тушаалд тавигдах шаардлага, цалин хөлс, урамшууллын систем, ажилтнуудын нийгмийн үйлчилгээ болон баталгааны талаарх мэдээллийг эрх зүйн зохицуулалт болон практик туршлагын хүрээнд судалж, мэдээллийн илэрц сайтай, жишиг болохуйц тогтолцоотой ОХУ, Австрали, АНУ, ХБНГУ, Ирланд, БНСУ, Энэтхэг, Эстони зэрэг 8 орны туршлагыг дэлгэрэнгүй байдлаар харьцуулан судлав.

Судалгааны явцад, ардчилсан парламентын засаглалыг хөгжүүлэх зарчим, бодлогын хүрээнд парламентын мэргэшсэн ажлын албыг бүрдүүлэх, хүний нөөцийг бэхжүүлэхэд олон улсын хэмжээнд баримталдаг бодлого, зарчмууд болон бусад орнуудын сайн туршлагад суурилсан гарын авлага, зөвлөмж бий эсэх талаар мэдээллийн хайлт хийж, дараах эх сурвалжуудыг хамтатган судалж, судалгааны хураангуй хэсгийг боловсруулахад ашиглав. Үүнд:

1. Дэлхийн тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал (2030)-ын хүрээнд батлан гаргасан “Олон Улсын Парламентын холбоо (IPU)-ны 2017-2021 оны стратеги”;
2. ОУПХ (IPU)-ноос парламентын зарим мэргэшсэн ажлын албадын ажил үйлчилгээг боловсронгуй болгох чиглэлээр боловсруулан гаргасан гарын авлага, зөвлөмжүүд;
3. Зарим орны парламентын ажлын албаны ажилтнуудад зориулсан гарын авлагууд;
4. Судалгаанд авагдсан орнуудын туршлага, эрх зүйн зохицуулалт (Судалгааны хэсгээс үзнэ үү).

Судалгааны үр дүн: Дэлхий нийтийн чиг хандлагаас үзэхэд парламентын засаглал сонгодог утгаараа төлөвшсөн, өндөр хөгжилтэй зарим орнууд (тухайлбал

ИБУИНВУ, АНУ, Австрали, БНСУ гэх мэт)-ын хувьд парламентын үндсэн чиг үүргийг хариуцлагатай, чанартай хэрэгжүүлж хүчирхэг, ардчилсан парламентын засаглалыг төлөвшүүлэхэд парламентын ажлын албаны мэргэшсэн байдал, үзүүлж буй ажил үйлчилгээ, үүнд чиглэсэн хүний нөөцийн бодлого, зохицуулалт, удирдлага, менежментийн арга барил чухал болох нь харагдаж байна.

1.2. ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН БОДЛОГО, ХӨТӨЛБӨР БОЛОВСРУУЛАХАД АНХААРАХ АСУУДАЛ, БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

Нэг. Хүний нөөцийн бодлогын баримт бичгийг боловсруулахдаа юуны өмнө, тухайн байгууллага (парламентын ажлын алба)-д ажиллагсад нь тодорхой шаардлагад нийцэж, үр бүтээлтэй ажиллахаас гадна хувь хүнийхээ хувьд ирээдүйтэй, баталгаатай, ажил-амьдралын бүх асуудлыг зохицуулсан хүний нөөцийн бодлого бүхий үнэт зүйл, зарчимтай байгууллагад ажилладаг гэдэгт итгэлтэй байх ёстой болдог учраас байгууллагын үнэт зүйлс болон хүний нөөцийн бодлогын (ХНБ) хүрээнд баримтлах зарчмуудыг тодорхой болгосон байх шаардлагатай.

Жишээ нь: ИБУИНВУ-ын Парламентын ажлын алба хүний нөөцийн үнэт зүйлсээ дараах байдлаар тодорхойлжээ*:

Core value: тухайн ажлын байрны шаардлагад нийцсэн үр нөлөөтэй, бүтээмжтэй, мэдээлэл сайтай хүний нөөцийг бүрдүүлэх. Үүнд:

1. Шударга байдал (integrity)- Парламентын гишүүд, хороод болон олон нийтэд тэгш, шударга, алагчлалгүй, үнэнч шударгаар үйлчлэх;
2. Мэргэшсэн байдал (professionalism) - ажил үйлчилгээг дээд зэргээр, өндөр бүтээмжтэй, нягт нямбай, оновчтой арга хэлбэрээр хүргэх чадвартай байхаас гадна байнга урагш тэмүүлж, өөрчлөгдөж байгаа ажлын шаардлагад нийцэж ажиллах;
3. Багаар ажиллах (teamworking)- харилцан бие биенээ дэмжиж, итгэлцэл, хүндлэл дээр тулгуурласан хамтын ажиллагааг бий болгох;
4. Хүлээн зөвшөөрөгдөх (recognition)- хувь хүний хөгжлийг аль болохоор дээшлүүлж, хувь хүн бүрийн оролцоо болон ялгаатай байдлыг үнэлж, тэгш боломж олгохын төлөө байх;
5. Итгэл үнэмшил (commitment)- Парламентын ажлын алба бол ажил-амьдралын асуудлаа тэнцвэртэй зохицуулахын чухлыг хүлээн зөвшөөрсөн, одоо байгаагаасаа илүү их боломжийг олж болох, ажиллахад хамгийн тохиромжтой газар гэдэгт ажилтнууд итгэлтэй байх

*(House of Commons, UK, <http://intranet.parliament.uk/people-offices/administration/business-planning/business-plans/corporate-business-plan-201112/>)

Хоёр. Бусад орнуудын туршлагаас үзэхэд парламентын ажлын албаны хүний нөөцийн бодлого, хөтөлбөрийн хүрээнд дараах асуудлуудыг нийтлэг авч үздэг бөгөөд холбогдох эрх зүйн актууд болон дүрэм, журмаар зохицуулан баталгаажуулсан байна. Судалгаанд авагдсан орнуудын туршлага, нийтлэг жишгийг харгалзан ХНБ-ын хүрээнд зохицуулах асуудлуудыг дараах байдлаар тоймлон танилцуулж байна. Үүнд:

1. Эрх зүйн баталгаа (төрийн албаны хаагчийн болон хууль тогтоох байгууллагын ажлын албаны албан хаагчийн статус, эрх зүйн зохицуулалт, холбогдох дүрэм, журам);
2. Цалингийн сүлжээ (үндсэн цалин, нэмэгдэл, урамшууллын систем);
3. Байгууллагын бүтэц, удирдлага, менежмент;
4. Ажлын байранд тавигдах шаардлага (ажилтанд тавигдах шаардлага, ажлын байрны тодорхойлолт, байгууллага болон ажилтны эрх, үүрэг гэх мэт);
5. Ажлын байрны нөхцөл, нийтлэг болон тусгай хэрэгцээтэй албан хаагчдын асуудлыг зохицуулах (ажлын байрны хэвийн нөхцөл бүрдүүлэх, ажлын цаг, илүү цаг, цайны завсарлага, ээлжийн амралт, баяр ёслолын амралт, чөлөө олгох, хүүхэд төрүүлэх, үрчлэх, ар гэрийн гачигдал, шөнийн ээлжийн ажил, давхар ажил, хагас цагаар, уян хатан цагаар, гэрээр ажиллах, яаралтай горимоор ажиллахтай холбоотой ажлын цагийн зохицуулалт, ахмад болон залуу ажилтны хөдөлмөрийн онцлог, хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилтны асуудал гэх мэт);
6. Ажилтнуудад үзүүлэх сервис үйлчилгээ (ажлын байр, хоол, унаа, бялдаржуулах болон амралт чөлөөт цагаа өнгөрөөх, аялал зугаалга, банк, АТМ, машины зогсоол, харуул хамгаалалт, хүүхэд асрах үйлчилгээ, тамхины цэг гэх мэт);
7. Эрүүл мэнд, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ, аюулгүй байдал (эмнэлэг, эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын үйлчилгээ, ажлын байранд эрсдлээс хамгаалах, стресс бууруулах, эмнэлгийн чөлөө, өвчний акт, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асаргаа, ар гэрийн гачигдал, хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүйн хяналт, гал команд гэх мэт);
8. Сурч боловсрох, мэдлэг мэргэшлээ дээшлүүлэх, өөрийгөө хөгжүүлэх боломж (урт-богино хугацаагаар сурах, мэргэших, мэргэжил боловсролоо дээшлүүлэх, карьер өгсөх, сэлгэн ажиллахад чиглэсэн байгууллагын менежмент, коучинг, ментор, дадлагажуулах, зөвлөх үйлчилгээ үзүүлэх гэх мэт);
9. Тэгш эрх, бие хүний ялгаатай байдлыг зохицуулах (удирдлага болон ажилнуудын эрх, үүрэг, ажлын байран дахь дарамт, ялгаварлан гадуурхалт, оролцох болон эс оролцох зарчим, зан төрхийн онцлогийг зохицуулах, сэтгэл зүйн дэмжлэг, зөвлөгөө өгөх, санал гомдол барагдуулах, стрессийн хүчин зүйлийг бууруулах, парламентын гишүүд, удирдлага болон ажилтан хоорондын харилцаанаас үүдэлтэй маргааныг шийдвэрлэх, ажлын байран дахь маргаан, ашиг сонирхлын зөрчлийг шийдвэрлэх, үйл ажиллагааны доголдлыг засах, муу ажилтантай ажиллах гэх мэт);
10. Тайлагнал, хариуцлагын систем (тайлан, төлөвлөлт, үр дүнгийн үнэлгээ, хариуцлага, сахилга батыг хянах, сайжруулах гэх мэт);
11. Дижитал систем, мэдээллийн технологи, мэдээллийн аюулгүй байдал;
12. Парламентын гишүүнтэй харилцах, ажил мэргэжлийн этик, ёс зүй;
13. Ажлаас гарах, чөлөөлөгдөх;
14. Тэтгэвэр тогтоолгох, өндөр настны халамж, дэмжлэг гэх мэт.

Гурав. Судалгаанд авагдсан орнуудын парламентын ажлын албаны хүний нөөцийн бодлого, зохицуулалттай холбоотой туршлагыг дараах

байдлаар тоймлон хүргэж байна. Тухайлбал:

1. Эрх зүйн зохицуулалтын хүрээг авч үзвэл: Судалгаанд авагдсан орнуудын парламентын хүний нөөцийн асуудлыг Австрали, Ирланд, Солонгос улсууд Парламентын ажлын албаны тухай хууль болон холбогдох бусад дүрэм, журмаар, Америк, Орос, Эстони зэрэг улсууд Төрийн албаны тухай хууль болон бусад хууль тогтоомж, дүрэм, журмаар зохицуулсан бол Герман, Энэтхэг улсууд ажлын албаны дотоод журмаараа зохицуулсан байна. Тухайлбал:

ОХУ-ын хувьд Төрийн Думын Аппаратын үйл ажиллагаа, албан хаагчдын эрх, үүрэг, хариуцлагыг ОХУ-ын төрийн албаны холбогдох хууль тогтоомж, ОХУ-ын Төрийн Думын регламент, Төрийн Думын Аппарат (Тамгын газар)-ын дүрмээр тодорхойлдог байна. Төрийн Думын регламент³⁰¹ буюу дэгийн 78.1-д “Төрийн Думын депутат, намын бүлэг, Хороо, Комисс болон Төрийн Думын дарга, түүний орлогчийн эрх зүй, зохион байгуулалт, баримт бичиг, **судалгаа, мэдээлэл**, санхүү, материал-техник, нийгэм-ахуйн хангамжийн асуудлыг Төрийн Думын Ажлын Аппарат хэрэгжүүлнэ”³⁰² гэж заасан. Аппаратын дотоод үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлыг Төрийн Думын Аппаратын дүрмээр нарийвчлан зохицуулсан байх ба Төрийн Думын дарга (спикер)-ын захирамжаар дүрмийг баталдаг. Тамгын газрын ажилтнуудын хөдөлмөрийн нөхцөл, санхүү, нийгэм ахуй, эрүүл мэндийн хангамжийг ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Засгийн газрын аппаратын ажилтнуудынхтай адил түвшинд тогтоосон. Төрийн Думын аппарат нь дэргэдээ Үйлдвэрчний зөвлөлтэй байж болдог.

Австрали улсын хувьд Парламентын ажлын албаны ажилтнуудад холбоотой асуудлыг Парламентын ажлын албаны тухай хууль (*Parliamentary Service Act 1999*) болон Парламентын ажлын албаны “Байгууллагын гэрээ 2017” (*Department of Parliamentary Services Enterprise Agreement 2017*)-р зохицуулдаг³⁰³. Мөн түүнчлэн холбооны улсын хэмжээнд мөрдөгдөж байгаа захиргаа удирдлага, хөдөлмөр, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалал чиглэлийн бусад бүх хууль тогтоомжуудыг дагаж мөрдөнө. Австралийн парламентын ажлын албаны хүний нөөцийн харилцааг зохицуулсан хамгийн гол акт нь *Parliamentary Services Enterprise Agreement -2017* буюу “Парламентын үйлчилгээний гэрээ -2017” хэмээх бичиг баримт юм. Энэхүү гэрээ нь Австралийн үндэсний “Тодорхой хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай” (*Fair Work Act 2009*) хуулийн 172 дугаар зүйлийн хүрээнд байгуулсан гэрээ бөгөөд парламентын ажлын албанд ажиллагсдын хөдөлмөр эрхлэлт, цалин хөлс, нийгмийн баталгааны бүхий л асуудлыг энэ гэрээгээр зохицуулдаг.

АНУ-ын хувьд Сенат болон Төлөөлөгчдийн танхим нь тус тусдаа ажлын албатай байна. АНУ-ын Хүний нөөцийн алба нь (US Office of Personnel Management)³⁰⁴ холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу холбооны засгийн газрын хэмжээнд мөрдөх хүний нөөцийн бодлогыг тодорхойлж, төрийн албан хаагчдын эрүүл мэнд,

³⁰¹ Регламент Государственной Думы. Принят постановлением Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации от 22 января 1998 года № 2134-II ГД. Эх сурвалж: <http://old.duma.gov.ru/about/regulations/>

³⁰² Эх сурвалж: Оросын Холбооны Улсын Төрийн Думын регламент (Гарын авлага). Ц.Цолмон ба бусад. Мөнхийн үсэг, 2019 он. 53-54 дэх тал.

³⁰³ https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Employment/Department_of_Parliamentary_Services/Employment_Condition

³⁰⁴ <https://www.opm.gov/about-us/>

нийгмийн халамж, тэтгэвэр тэтгэмж, даатгалын хөтөлбөрүүдийг удирдан зохион байгуулж, төрийн албаны шатлан дэвших зарчмыг баримтлан ажилд томилох болон ажлаас чөлөөлөх, албан тушаал дэвших зэрэгт холбооны засгийн газрын харьяа агентлагуудад хяналт тавьж, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг ханган ажилладаг байна. Холбооны засгийн газрын харьяа агентлаг, албан газрууд нь холбогдох хууль тогтоомж болон АНУ-ын Хүний нөөцийн албанаас баталсан дүрэм журам, заавар зөвлөмжийн дагуу, түүнтэй уялдуулж үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлдэг байна.³⁰⁵

Холбооны засгийн газрын харьяа агентлагууд нь ажиллах хүчнээ хөгжүүлэх, чадавхжуулах, тэдэнд зориулсан сургалт, хөтөлбөрүүдийг зохион байгуулахдаа Нэгдсэн Улсын Код 5 дугаар зүйл, Бүлэг 41 Сургалт³⁰⁶, Холбооны журмын 410³⁰⁷, 412³⁰⁸ дугаар зүйлүүд болон холбогдох бусад хууль, дүрэм, журмуудыг баримталдаг байна. Хууль тогтоох байгууллагын ажлын албаны ажилтнуудын цалин хөлс, урамшууллын асуудал нь холбооны засгийн газрын нийт ажилтан, албан хаагчдын дийлэнх олонход мөрдөж буй цалингийн ангилал, зэрэглэлд хамаарагдаж байна.

ХБНГУ-ын хувьд Бундестагийн Ерөнхийлөгч нь ард түмний төлөөллийг хэрэгжүүлэгч Элч бөгөөд Холбооны Улсын дээд эрх мэдлийн байгууллага болох Германы Бундестагийн ажилд дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх зорилготой байгуулсан Тамгын газрын толгойлогч дарга (захирагч) юм. Ерөнхийлөгч Тамгын газрын дүрмийг тодорхойлно.

Ирланд улсын хувьд төрийн алба нь түүхэн уламжлалаа хадгалсан нэлээд онцлог хэв шинжтэй, төрийн албан хаагчдын ангилал, зэрэг дэв, нэр томьёо харилцан адилгүй байдаг. Төрийн алба, тэр дундаа парламентын хэвийн үйл ажиллагааг хангах үүрэг бүхий байгууллагын үйл ажиллагаанд Парламентын албан хаагчийн тухай хууль, Яамдын болон парламентын албан байрны хууль, Төрийн албаны зохицуулалтын тухай хууль, Төрийн албаны комиссын тухай, Парламентын комиссын тухай хууль, Нийтийн албаны удирдлагын хууль, Тэтгэврийн насны тухай зэрэг өнө эртний хуулиуд мөрдөгдөж, холбогдох нэмэлт, өөрчлөлтүүд орсоор байна. 1959 оны Парламентын Тамгын газрын албан хаагчдын тухай хуульд тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга, дэд дарга, аюулгүй байдал болон үйлчилгээний асуудал эрхэлсэн дарга нарыг томилохтой холбоотой асуудлыг тусад нь зохицуулсан. Мөн Ерөнхий нарийн бичгийн дарга зэрэг өндөр албан тушаалтны цалинтай холбогдох асуудлыг тусгай хуулиар зохицуулна. 2015 оны тус хуульд орсон нэмэлт өөрчлөлтөөр Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга болон дэд дарга нарыг Парламентын комисс хэмээх бие даасан байгууллагаас парламентын дээд танхимын дарга нэр дэвшүүлснээр томилох болсон байна. Тус хуульд парламентын хэвийн үйл ажиллагааг хангах чиг үүрэгтэй албан хаагчид нь төрийн албан хаагчид хамаарна гэж заасан байна.

³⁰⁵ <https://www.loc.gov/careers/working-at-the-library/benefits/>

³⁰⁶ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-C/chapter-41>

³⁰⁷ <https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?c=ecfr&sid=3098262948269d8650f63b050af2012e&rgn=div5&view=text&node=5:1.0.1.2.58&idno=5>

³⁰⁸ <https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?c=ecfr&sid=3098262948269d8650f63b050af2012e&rgn=div5&view=text&node=5:1.0.1.2.58&idno=5>

Эстони улсын хувьд Парламент (Рийгикогу)-ийн ажлын алба (канцлер) нь Рийгикогуг Үндсэн хуулиар хүлээсэн чиг үүргээ гүйцэтгэхэд шаардлагатай нөхцөлийг бүрдүүлэх, дэмжлэг үзүүлэх үүрэгтэй. Рийгикогугийн канцлер нь 1992 оны 10 дугаар сард байгуулагдсан ба чиг үүргийг нь Рийгикогугийн журмын тухай хууль³⁰⁹ болон Рийгикогугийн канцлерийн дүрмээр³¹⁰ зохицуулдаг бөгөөд Рийгикогугийн Удирдах зөвлөлд ажлаа хариуцан тайлагнадаг. Рийгикогугийн Удирдах зөвлөлөөс Канцлерийн бүтэц, орон тоог батлах ба Рийгикогугийн журмын тухай хууль болон Төрийн албаны тухай хуулийг үндэслэн тэдгээрийн цалингийн удирдамж³¹¹ - ийг мөн тогтоодог.

Энэтхэг улсын хувьд Парламент нь доод танхим буюу Ардын танхим (House of People/ Lok Sabha), дээд танхим буюу Муж улсуудын зөвлөл (Council of State/ Rajya Sabha) гэсэн хоёр танхимтай. Үндсэн хуулийн 98 дүгээр зүйлийн 1-д “Парламентын танхим тус бүр орон тооны Тамгын газартай байна”, Үндсэн хуулийн 98 дугаар зүйлийн 2-т, “...Парламентын танхим бүрийн Тамгын газрын ажилтнуудын ажлын байрны тодорхойлолт, үүрэг, хариуцлагын асуудал болон ажиллах нөхцөлийг Парламент хуулиар зохицуулна”, Үндсэн хуулийн 98 дугаар зүйлийн 3-т, “...Парламентын танхим тус бүрийн Тамгын газрыг Ерөнхий нарийн бичгийн дарга удирдах ба Үндсэн хууль болон Парламентын дээд, доод танхимын даргаас олгогдсон эрх хэмжээний хүрээнд ажиллана” гэж тус тус заажээ. Энэ хүрээнд Парламентын доод танхим буюу Ардын танхимын дарга Ерөнхийлөгчтэй зөвшилцсөний дараа Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга ажилтнуудыг сонгох, ажилд авах, тэдгээрийн ажил үйлчилгээний нөхцөл, ажлын байранд тавигдах шалгуур, сонгон шалгаруулалтыг Парламентын доод танхим (Lok Sabha)-ын ажлын албаны дотоод журам, 1955 (Lok Sabha Secretariat (Recruitment and Conditions of Service) Rules, 1955 болон “Ажилд авах нөхцөл, түүнд тавигдах шалгуур” ЕНБД-ын 2007 оны захирамж (Recruitment and conditions of service orders, 2007)-оор зохицуулсан. Парламентын доод танхимын Тамгын газар нь шаардлага хангахуйц боловсон хүчнээр хангах зорилгоор албан тушаалын орон тооны 50%-ийг нийтэд нээлттэй зарлан сонгон шалгаруулж, 50%-ийг ажлын албаны албан хаагчдаас шатлан дэвшүүлэх зарчмаар томилдог байна.³¹²

БНСУ-ын хувьд Үндэсний Ассамблейн Судалгааны албаны туршлагыг тусгайлан судалсан бөгөөд тус албаны хүний нөөцийн асуудлыг Үндэсний Ассамблейн тухай хууль, Үндэсний Ассамблейн Тамгын газрын тухай хууль, Үндэсний Ассамблейн хүний нөөцийн журам, Үндэсний Ассамблейн Судалгааны албаны тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль, Төрийн албаны цалин хөлсний журмууд болон холбогдох бусад хууль тогтоомжуудаар зохицуулагддаг. Төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдал, цалин хөлстэй холбоотой нарийвчилсан журмыг холбогдох байгууллагын саналыг үндэслэн Ерөнхийлөгчийн зарлигаар баталдаг. Төрийн албан хаагчийн цалин хөлс олгох журам, Төрийн албан хаагчийн нэмэгдэл хөлсний талаарх журам 2020 оны 1 дүгээр сард шинэчлэн батлагдаж, хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байна.

³⁰⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/12849986?leiaKehtiv>

³¹⁰ <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Riigikogu-Kantselei-p%C3%B5him%C3%A4%C3%A4rus-2.pdf>

³¹¹ <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Palgajuhend-01.01.2020-terviktekst.pdf>

³¹² <http://loksabhaph.nic.in/writereaddata/Secretariat/RulesApplicableToEmployees/RecruitmentRules.htm>

2. Цалин хөлс, урамшууллын системийг авч үзвэл:

Төрийн албан хаагчдын цалин хөлсийг тогтоохдоо онолын хувьд дараах зарчмуудыг баримталдаг нь судалгаанаас харагдаж байна.³¹³ Үүнд:

- Төрийн албан хаагчийн ажиллах хүчний өнөөгийн болон дараа үеийн потенциалыг нөхөх, ажилтны хувийн болон гэр бүлийн амьжиргааны хэрэгцээг хангахуйц байх;
- Албан хаагчийн хөдөлмөрийн бүтээмжийг дээшлүүлэх хөшүүрэг болохуйц байх;
- Төрийн албан хаагчдын орон тоо, зохион байгуулалтыг оновчтой тогтоох;
- Төрийн албан хаагчдын хөдөлмөрийн зах зээл дээрх нийгмийн статус, мэргэжлийн нэр хүндийг өсгөх;
- Нийгмийн янз бүрийн эрсдлээс хамгаалахуйц байх;
- Төрийн албаны тухайн албан тушаалд тохирохуйц мэдлэг, чадвар, хувийн сайн шинж чанарыг бүрдүүлсэн өндөр мэргэшсэн ажилтнуудыг татахуйц байх.

Судалгаанд хамрагдсан дийлэнх улсуудын парламентын ажлын албаны ажилтнуудын цалин хөлс, нийгмийн асуудлыг Төрийн албаны тухай хууль болон Парламентын ажлын албаны тухай хуулиар зохицуулж байгаа бол Эстони улсад Рийгикогугийн Удирдах зөвлөлийн тогтоолоор баталсан "Рийгикогугийн канцлерийн цалингийн удирдамж", Энэтхэг улсад парламентын доод танхимын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын захирамжаар баталсан "Ажилд авах нөхцөл, түүнд тавигдах шалгуур", ОХУ-д Төрийн Думын Аппаратын ажилтнуудын цалин, нэмэгдлийг ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тус тус тогтоож, зохицуулж байгаа нь онцлог байна.

ОХУ-ын хувьд Төрийн албан хаагчийн албан тушаалын цалингийн хэмжээг ОХУ-ын Засгийн газрын санал болгосноор "Холбооны төрийн албан хаагчдын цалин, нэмэгдлийн тухай" ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 763 дугаар зарлигаар тогтоосон. Энэ зарлигийн 2 дугаар хавсралтын 3 дахь хэсэгт ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Тамгын газрын төрийн албан хаагчдын цалин, сарын мөнгөн урамшууллыг тогтоосон байна.

ОХУ-ын Төрийн Думын Аппаратын цалин, түүний нэмэгдэл нь:

- ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Дум (доод танхим)-ын Тамгын газрын төрийн албан хаагчдын цалин, сарын мөнгөн урамшуулал нь ОХУ-ын Холбооны Хурлын Холбооны Зөвлөл (дээд танхим)-ийн Тамгын газрынхтай ижил байна.
- ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн ажлын алба, Төрийн Думын ажлын алба болон ЗГ-ын яамдын ажлын албаны ажилтнуудын цалингийн нэмэгдлийн коэффициентийг харьцуулж үзвэл Ерөнхийлөгчийн алба-14,21, Төрийн Думын ажлын алба-11,29, ЗГ-ын яамдын ажлын алба-9,77 байна. Үүнээс үзэхэд Төрийн Думын ажлын албаны аппаратын цалингийн нэмэгдэл нь Ерөнхийлөгчийн албанаас бага, ЗГ-ын яамдынхаас өндөр байгаа нь харагдаж байна.

Төрийн албан хаагчийн цалингийн нэмэгдэл нь төрийн албаны зэрэг дэвийн

³¹³ Гоман К.И. Сравнительный анализ зарубежных и российской систем материального стимулирования труда государственных служащих, 2014

нэмэгдэл, төрийн албанд ажилласан хугацааны нэмэгдэл, онцгой албаны нэмэгдэл, төрийн нууцтай ажилласны нэмэгдэл, онц чухал даалгавар гүйцэтгэсний нэмэгдэл, сарын үр дүнгийн мөнгөн урамшуулал, ээлжийн амралт, материаллаг тусламж болон холбогдох бусад нэмэгдлүүдээс бүрдэж байна.

Австрали улсын хувьд Парламентын үйлчилгээний байгууллагын гэрээний 42-р зүйлд заасны дагуу гэрээ хэрэгжих хугацаанаас эхлэн ажилтнуудын цалинг 3 хувиар, 12 сарын дараа 2 хувиар, 18 сарын дараа 1 хувиар тус тус нэмэгдүүлэхээр заасан байна.

Шинээр ажилд орох эсхүл, албан тушаал дэвшсэн тохиолдолд олгох цалин. Гэрээний 4-р хэсгийн 37-р зүйлд зааснаар ажилд шинээр орсон, эсхүл ажилтан албан тушаал дэвшсэн тохиолдолд тухайн албан тушаалын хамгийн доод ангиллаар цалинжина. Тухайн хүний ажлын туршлага, мэдлэг, чадварыг харгалзан Нарийн бичгийн дарга цалинг хамгийн доод ангиллаас өндөр тогтоож болно.

Парламентын бусад хэлтэс, албадаас эсхүл, төрийн албаны байгууллагуудаас Парламентын ажлын албанд шилжин ирсэн ажилтны цалинг бууруулахгүй олгох зарчим баримталдаг. Ийнхүү шилжин ирсэн ажилтны өмнө авч байсан цалин Парламентын ажлын албанд томилогдсон албан тушаалын цалингаас их байвал цалинг бууруулахгүйгээр олгоно.

Парламентын бусад хэлтэс, албадаас эсхүл, төрийн албаны байгууллагад ажиллаж байгаад Парламентын ажлын албанд ижил ангилал бүхий албан тушаалд томилогдсон ажилтны өмнө авч байсан үндсэн цалин Парламентын ажлын албанд томилогдсон албан тушаалын цалингаас бага тохиолдолд Нарийн бичгийн дарга өөрөөр шийдээгүй бол одоогийн албан тушаалд дүйцэх цалинг олгоно. Өөрөөр хэлбэл, өмнө авч байсан болон одоо авах цалингийн аль ихийг олгох юм.

Цалин нэмэх. “Гүйцэтгэлийн менежментийн схем”-ийн дагуу ажилтны гүйцэтгэл “сайн” (*effective*) эсхүл, хангалттай (*better*) үнэлгээтэй бол цалин нэмнэ. “Парламентын гүйцэтгэх түвшин-2” (*Parliamentary Executive Level 2 – PEL2*) түвшний ажилтнууд “маш сайн” (*highly effective*) эсхүл, хангалттай (*better*) үнэлгээ авсан тохиолдолд цалин нэмнэ.

АНУ-ын хувьд 1949 онд өөрчлөн найруулсан “Ангилал зэрэглэлийн тухай” “Classification Act of 1949”³¹⁴ хуулиар Холбооны Засгийн газрын албан тушаалын ангилал, зэрэглэл, цалингийн үндсэн хувь хэмжээ болон ажилтны ажлын үр дүн дээр үндэслэн бодогдох шагналын хувь хэмжээг тогтоосон байна. АНУ-ын Хүний нөөцийн алба нь дээрх хууль болон холбогдох бусад хууль, тогтоомжийг баримтлан Холбооны Засгийн газар даяар харьяа агентлаг, газруудад мөрдөх цалингийн ангиллын стандарт, мэргэшлийн ур чадвар болон хүний нөөцийн бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлдэг байна. Холбооны Засгийн газрын ажилтнууд нь цалингийн хэд хэдэн ангилалд хуваагдах бөгөөд дийлэнх олонх нь Ерөнхий ангилал (General Schedule-GS), Холбооны цалингийн систем (Federal Wage System-WS) болон Ахлах шатны албан хаагчдын ангилал (Senior Executive Service-

³¹⁴ <https://www.loc.gov/law/help/statutes-at-large/81st-congress/session-1/c81s1ch782.pdf>

SES) гэсэн ангиллуудад хуваагдаж байна.³¹⁵ Конгрессын судалгааны албаны ажилтнуудын хувьд Ерөнхий ангилал болон Ахлах шатны албан хаагчдын ангилалд багтаж байна.

Ерөнхий ангилал (General Schedule-GS) нь GS1-ээс (доод) GS-15 (дээд) хүртэл зэрэглэлтэй бөгөөд зэрэглэл тус бүр дотроо 10 шатлалтай байна.³¹⁶ Нэг шатлал нь тухайн албан хаагчийн цалингийн 3%-тай дүйцнэ. Ажлын ямарваа нэг туршлагагүй, Ерөнхий боловсролын гэрчилгээ бүхий иргэн ихэвчлэн GS1-2 зэрэглэлийн албан тушаалд томилогддог бол, Бакалаврын зэрэгтэй иргэн GS5, Магистрын зэрэгтэй иргэн GS9 зэрэглэлийн албан тушаалд эхлэн томилогдоно. Тухайн албан тушаал дээр тодорхой хугацаанд тодорхой ахиц, амжилт гаргасан тохиолдолд дараагийн зэрэглэл рүү дэвших боломжтой. Ажилтан 1-10 дугаар зэрэглэл хүртэл ерөнхийдөө 18 жилийн хугацаа зарцуулдаг байна. Анхлан ажилд орогчийн хувьд ихэвчлэн GS1-2 дугаар зэрэглэлд харьяалагдана.

Ахлах шатны албан хаагчдын ангилал (Senior Executive Service-SES)-д удирдах, хяналтын болон бодлого боловсруулах түвшний буюу Ерөнхий ангилал GS15-аас дээгүүр, Холбооны Засгийн газрын гүйцэтгэх салбарын албан тушаалтантай дүйхүүц албан тушаалтнууд багтана. Ахлах шатны албан хаагчийн ангиллын үндсэн цалингийн хамгийн доод зэрэглэл нь Ерөнхий ангилал GS15-ын 1-р шатлалын 120 хувьтай тэнцүү байна. Ахлах шатны албан хаагчийн ангиллын үндсэн цалингийн хамгийн дээд зэрэглэл нь Гүйцэтгэх ангилал (Executive Schedule)-ын III түвшинтэй ижил байна. Ажилтны ажлын үр дүнгээр урамшуулал олгож болох бөгөөд урамшуулал нь тухайн ажилтны үндсэн цалингийн 5%-20% байна. Түүнчлэн ажилтан онцгой үр бүтээлтэй ажилласан тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит шагналд нэр дэвших боломжтой бөгөөд “Гавьяаны зэрэг” (Meritorious Rank) болон “Гарамгай зэрэг” (Distinguished Rank) хүртэх боломжтой. “Гарамгай зэрэг”-ийг жилийн үндсэн цалингийн 35% дагалдах бол “Гавьяаны зэрэг”-ийг жилийн үндсэн цалингийн 20% дагалддаг байна.

Шаардлагатай тохиолдолд оны эхэнд буюу 1 дүгээр сард Конгрессоор хэлэлцүүлж, баталсны эцэст Ерөнхийлөгчийн зарлигаар Холбооны Засгийн газрын ажилтнуудын суурь цалинг хувийн хэвшлийн ажилтан, албан хаагчдын цалинтай дүйцүүлэн шинэчлэн тогтоодог байна.

ХБНГУ-ын хувьд Бундестагийн Тамгын газрын хүний нөөц нь улсаас тогтмол цалин авдаг Төрийн албан хаагч болон ажил олгогчтой хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж хөлсөөр ажиллагч Ажилтнаас тус тус бүрдэнэ. Албан хаагчийн цалингийн хэмжээ, нэмэлт урамшуулал, нийгмийн асуудлыг Холбооны Улсын Албан хаагчийн тухай хууль³¹⁷, Холбооны Улсын Цалингийн тухай хууль³¹⁸ болон Холбооны Улсын Цалингийн журмаар³¹⁹ зохицуулдаг бол Ажилтны хувьд хөдөлмөрийн эрх зүй нь нэгдсэн нэг хуульгүй учир нилээн нүсэр бөгөөд олон салбар хуулиудаар зохицуулагддаг байна.

Холбооны Улсын Цалингийн тухай хууль болон Холбооны Улсын Цалингийн

³¹⁵ <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/senior-executive-service/>

³¹⁶ <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/pay-leave/pay-systems/general-schedule/>

³¹⁷ Холбооны Улсын Албан хаагчийн тухай хууль https://www.gesetze-im-internet.de/bbg_2009/

³¹⁸ Холбооны Улсын Цалингийн тухай хууль <https://de.wikipedia.org/wiki/Bundesbesoldungsgesetz>

³¹⁹ Холбооны Улсын Цалингийн журам <https://de.wikipedia.org/wiki/Bundesbesoldungsordnung>

журмаар Холбооны Улсын Албан хаагч, Холбооны Улсын Шүүгч, Холбооны Улсын Цэрэг болон түр цэргийн цалинг тогтоож олгодог байна.

Ирланд улсын хувьд Парламентын дэргэд парламентын хэвийн үйл ажиллагааг хангах үүднээс Тамгын газрын хүний нөөц, төсөв, санхүүтэй холбоотой асуудлыг шийдвэрлэх Парламентын тусгай комисс ажиллана. Бүрэлдэхүүнд нь парламентын дээд, доод 2 танхимын дарга нар, Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга, Сангийн яамны төлөөлөл орох ба Парламентын дээд танхимын тэргүүн уг комиссыг даргална. Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга комиссын гүйцэтгэх удирдлагыг хэрэгжүүлэх ба Парламентын комиссын тухай хуульд заасны дагуу захиран зарцуулах төсвийг баталж, өөрийн болон харьяа байгууллагын стратеги төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлнэ. Тамгын газрын харьяанд хүний нөөц, цалин, тэтгэвэр, сургалтын асуудал эрхэлсэн хэлтэс Тамгын газрын дэд даргын удирдлаганд ажиллана.

Солонгос улсын парламентын Судалгааны албаны ажилтнууд нь Төрийн албаны тухай хууль болон Төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний журам, Төрийн албан хаагчид нэмэгдэл хөлс олгох журмын хүрээнд цалинждаг. Энэхүү журамд зааснаар Судалгааны албаны дарга нь Үндэсний Ассамблейн тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль болон Судалгааны албаны тухай хуулийн дагуу томилогддог улс төрийн албан тушаалтан бөгөөд цалин хөлсний хувьд дэд сайдтай ижил байна. Зөвлөх, ахлах судлаачдын цалин 32 шатлалтай бөгөөд 2.5-6.7 сая вон, судлаачдын цалин 36 шатлалтай бөгөөд 1.8-4.5 сая вонын үндсэн цалинтай. Судлаачид нь Ерөнхийлөгчийн зарлигаар баталсан журмын дагуу нэмэгдэл, нэмэгдэл хөлс авна.

Төрийн албан хаагчид цалингийн нэмэгдэл олгох тухай (2020.01.01-ны Ерөнхийлөгчийн 3034 дүгээр захирамжаар батлагдсан) журам, Төрийн албаны тухай хуулийн 47, 48 дугаар зүйл, Төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний журмын 31 дүгээр зүйлд заасны дагуу Солонгосын төрийн албан хаагчид ажлын тусгай нөхцөлийн нэмэгдэл, гүйцэтгэлийн урамшуулал, гэр бүлийн тэтгэмж, орон сууцны тэтгэмж, хүүхэд асрах чөлөөний тэтгэмж, хүнд нөхцөлийн нэмэгдэл, онцгой нөхцөлийн нэмэгдэл, ажил албан тушаал хавсарсны нэмэгдэл, илүү цагийн хөлс, амралтын өдрөөр ажилласны нэмэгдэл, албан тушаалын чиг үүргийн нэмэгдэл, хоолны нэмэгдэл, баярын амралтын нэмэгдэл зэрэг нэмэгдлүүдийг авдаг байна.

Эстони улсын хувьд цалин урамшууллын төвлөрсөн бус тогтолцоотой. Төрийн албаны тухай хуулийн 6-р бүлгийн 63.1-т зааснаар албан байгууллагууд ажилтнуудынхаа албан тушаалын үндсэн цалин, хувьсах цалин болон бусад нэмэгдэл, шагнал, тэтгэмж, түүнийг олгох журмыг тогтоосон **“Цалингийн удирдамж”** батлан гаргадаг. Рийгикогугийн Тамгын газрын цалингийн удирдамжийг Рийгикогугийн Удирдах зөвлөл тогтоох ба тухайн жилийн 5-р сарын 1-ний дотор Сангийн яамны вэб сайтад удирдамжийг төвлөрсөн байдлаар нийтэлдэг байна.

Төрийн албаны хууль, Рийгикогугийн журмын тухай хуульд заасны дагуу Рийгикогугийн Удирдах зөвлөлийн 2013 оны 2-р сарын 19-ний 33 тоот тогтоолоор "Рийгикогугийн канцлерийн цалингийн удирдамж"-ийг баталсан ба 2019 оны 12-р сарын 10-ны өдрийн 125-р тогтоолоор өөрчлөлт оруулсан. Энэхүү удирдамжаар

Рийгикогугийн канцлерийн удирдах албан тушаалтнууд болон ажилтнуудын цалин хөлс, нэмэгдэл, урамшуулал болон цалин хөлстэй холбоотой нөхцөл, журмыг зохицуулна. Ажилтны цалин хөлс нь үндсэн цалин, хувьсах цалин хөлс, гүйцэтгэлийн үр дүнгийн нэмэгдэл, шагнал урамшуулал, нэмэлт ажлын хөлс, тусгай нэмэгдэл, амралт, илүү цагийн мөнгө, онцгой нөхцлийн нэмэлт цалин, нөхөх олговор, тэтгэмж зэргээс бүрдэж байна.

3. Ажлын байрны нөхцөл, шаардлагыг авч үзвэл:

ОХУ-ын хувьд ОХУ-ын Төрийн Думын аппаратын үйл ажиллагааг дүрмээр зохицуулна. Аппаратын ажилтнууд нь ОХУ-ын төрин албан хаагчдын ангилал дотроо Думын албан хаагчийн ангилалд багтах бөгөөд төрийн албан хаагчийн статустай байна. Техникийн болон бусад зарим албан тушаалтан төрийн албан хаагчийн ангилалд хамаарахгүй байж болно. Аппаратын Ерөнхий нарийн бичгийн даргыг Думын дарга, ЕНБ-ийн даргын орлогч, Думын даргын зөвлөх, Аппаратын хэлтэс, албадын дарга нарыг ЕНБ-ийн даргын санал болгосноор Думын дарга (спикер) томилж, чөлөөлнө. Аппаратын ажилтнууд төрийн албан хаагчийн хувьд Аппаратын удирдлагад харьяалагдана. Аппаратын ажилтнуудын хөдөлмөрийн нөхцөлийг Холбооны улсын Төрийн албаны тухай, Хөдөлмөрийн хууль тогтоомжууд болон албан тушаалын тодорхойлолтоор зохицуулна.

Төрийн Думын аппаратын ажилтнуудын цалин хөлс, санхүүгийн дэмжлэг, материаллаг болон нийгмийн халамжийн баталгаа нь ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн ажлын алба, ОХУ-ын Засгийн газрын аппаратын албан хаагчдын түвшинд байна. Ажилтнуудын албан тушаалын тодорхойлолт, эрх, үүргийг хөдөлмөрийн хуулийг үндэслэн төрийн албаны холбогдох хууль тогтоомж, Холбооны хурлын Төрийн думын регламент болон Аппаратын дүрэм, хэлтэс, нэгжүүдийн чиг үүрэг, албан тушаалын зааварт нийцүүлэн тодорхойлно.

Төрийн албанд ОХУ-ын иргэдийг элсүүлэх журмыг төрийн албаны холбогдох эрх зүйн актуудаар зохицуулсан бол “ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Тамгын газарт холбооны төрийн албаны сул орон тоонд уралдаан зарлах журам батлах тухай” Төрийн Думын даргын 2005 оны 235р-1 дүгээр захирамжаар³²⁰ тус Тамгын газарт орох нарийвчилсан харилцааг зохицуулсан байна. Тамгын газрын сул оронд орох шалгалтыг зарлах тухай шийдвэрийг шалгалт явуулахаас хоёр сарын өмнө шийдвэрлэнэ. Ажлын аппаратын боловсон хүчний хэлтэс нь Төрийн албаны сул орон тоо байгаа, сонгон шалгаруулалт зарлах ёстой аппаратын бүтцийн нэгжийн даргатай зөвшилцөж, төрийн жинхэнэ албан тушаалд өргөдөл гаргахаар хүсэлт гаргасан иргэнд тавигдах шаардлагыг тодорхойлно.

Австрали улсын хувьд Хуульд зааснаар Парламентын ажлын албаны Нарийн бичгийн дарга нь ажилтнуудын ажиллах нөхцөлийн талаар бичгээр тодорхойлж болох бөгөөд энэ нь Австралийн хөдөлмөрийн хөлс ба ажлын нөхцөлийн стандарт (*Australian Fair Pay and Conditions Standard*) болон Үндэсний хөдөлмөр эрхлэлтийн стандартад (*National Employment Standards*) нийцсэн байна. Түүнчлэн, өндөр

³²⁰ Положением о конкурсе на замещение вакантной должности федеральной государственной гражданской службы в Аппарате Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, утвержденным распоряжением Председателя Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации от 12.07.2005 г. № 235р-1

насны тэтгэвэр, нөхөн олговор, урт хугацааны чөлөө авах, хүүхэд асрах чөлөө авахтай холбоотой хууль тогтоомжуудыг мөн баримтална³²¹.

Ажлын цаг нь бүтэн, байнгын болон улирлын хагас цаг, түр зуурын болон ээлжийн ажлын хэлбэртэй байж болно.

Байгууллагын гэрээний 16-р зүйлд заасны дагуу удирдлага болон ажилтан ажлын цагаа тохиролцох зарчмаар зохицуулж болох ба уян хатан ажлын цагийн системийг хэрэгжүүлэх нь ажилтанд албан ажил болон хувийн амьдралаа тэнцвэртэй зохицуулах боломжийг олгож байна. Мөн гэрээнд зааснаар Парламентын ажлын албаны PSL6 болон түүнээс доош ангиллын бүх ажилтнуудад илүү цагийн мөнгө олгогдоно. Илүү цагийн мөнгийг удирдлагаас ажлын өдрүүдэд 7 цаг 30 минутаас илүү цагаар ажиллах эсхүл, амралтын болон нийтийн амралтын өдрүүдээр ажиллуулах шийдвэр гаргасан тохиолдолд олгоно. Ажилтан илүү цаг ажилласны дараа хамгийн багадаа 10 цаг амрах эрхтэй. Хэрэв амарч чадаагүй шууд үргэлжлүүлэн ажилласан бол 10 цагийн амралтаа эдлэх хүртэл ажилласан цагийн хөлсийг 2 дахин нэмэгдүүлж бодно.

Эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал (Work Health and Safety – WHS-ын гэрээний дагуу парламентын ажлын алба нь ажилтнуудаа аюулгүй, эрүүл орчин бүхий ажлын байраар хангах, хөдөлмөрийн аюулгүй байдалд холбогдох асуудлаар ажилтнуудтай хамтран ажиллах, үр дүнтэй бодлого баримтлах үүрэгтэй. Энэ хүрээнд Парламентын ажлын албаны эрх, үүргийг 2011 оны Хамтын нөхөрлөлийн Эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын тухай хуульд (*Work Health and Safety Act 2011 (Cth)*) зохицуулжээ.

Түүнчлэн Парламентын ажлын алба нь ажилтнууд, тэдний гэр бүлд зориулсан албан ажил болон хувийн амьдралд нь дэмжлэг тусалцаа үзүүлэх хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг. Ажилтан бүр “Парламентын ордны эрүүл мэнд, амралт сувиллын төв”-өөр үйлчлүүлэх боломжтой бөгөөд зардлыг байгууллагаас гаргана.

Ирланд улсын хувьд Төрийн албанд шинээр ажилд орох иргэнд ерөнхий болон тусгайлсан шаардлага тавих ба Төрийн албаны хуульд заасны дагуу нэг жилийн туршилтын хугацаатайгаар гэрээг байгуулдаг. Туршилтын хугацаанд албан хаагчийн чиг үүргээ хангалттай гүйцэтгэж байгаа эсэх болон эрүүл мэндийн шалгуур хангаж байгаа эсэхийг үнэлнэ.

Албан хаагчийн томилгоо, ёс зүй, үйл ажиллагаанд хориглох зүйл зэрэг бусад асуудлыг Төрийн албаны хуульд зааснаар зохицуулдаг байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй албан хаагчдад туслах, тохиромжтой ажлын байрны орчин бий болгох үүднээс уг асуудлыг хариуцсан албан хаагчийг томилон ажиллуулсан байна.

Төрийн албаны зохицуулалтын тухай хуульд зааснаар төрийн албан хаагч нь 2 янз байх ба Засгийн газрын буюу гүйцэтгэх эрх мэдлийн төрийн албан хаагч, улсын буюу гүйцэтгэх засаглалаас ангид бие даасан байгууллагууд (буюу шүүх, прокурор, аудит, омбудсмен, парламентын)-ын төрийн албан хаагч гэж байна.

³²¹ Парламентын ажлын албаны тухай хууль (Parliamentary Service Act 1999), 24 дүгээр зүйл, <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00092>

1959 оны Парламентын Тамгын газрын албан хаагчдын тухай хуулиар Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга, дэд дарга, аюулгүй байдал болон үйлчилгээний асуудал эрхэлсэн дарга нарыг томилох асуудлыг тусад нь зохицуулсан. Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга болон дэд дарга нарыг Парламентын комиссоос томилох ба өндөр албан тушаалтнуудын цалинтай холбогдох асуудлыг тусгай хуулиар зохицуулна. Тус хуульд зааснаар парламентын Тамгын газрын ажилтнууд нь (улсын) төрийн албан хаагчид хамаарна.

Солонгос улсын хувьд Үндэсний Ассамблейн Тамгын газарт боловсон хүчний асуудал хариуцсан зөвлөлтэй байх бөгөөд Зөвлөлийг Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга удирддаг.

Судалгааны алба нь орон тоо гарсан эсвэл судлаач нэмж авах тохиолдолд Төсвийн албанд урьдчилан мэдэгдэж төсөвтөө багтаан авах бөгөөд холбогдох байгууллагад сонгон шалгаруулалт явуулж өгөх хүсэлт гаргах ёстой. Үүний өмнө хянан шалгах хороо байгуулах бөгөөд 5-7 хүний бүрэлдэхүүнтэй байна. Ажилтныг шинээр сонгон шалгаруулж авахад Ажлын байранд тавигдах шаардлага, Төрийн албан хаагчдын боловсон хүчний шаардлага зэрэг багц шаардлагууд болон тусгайлсан шаардлагууд тавигдана.

Эстони улсын хувьд Рийгикогугийн Тамгын газар (канцлер)-т ажилтнуудыг сонгон шалгаруулах, ажилтан, албан тушаалтнуудын ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааны зарим асуудлыг Төрийн албаны тухай хууль, Хөдөлмөрийн гэрээний тухай хуулиар тус тус зохицуулна. Төрийн албаны тухай хуулийн 2-р бүлэгт заасны дагуу тус хэлтсийн албан тушаалтнуудын боловсрол, мэргэжлийн туршлага, мэдлэг, ур чадварын шаардлагыг холбогдох байгууллагын дарга тогтоохоос гадна сонгон шалгаруулах журмыг мөн холбогдох байгууллагын дарга тогтоодог байна.

Энэтхэг улсын хувьд Үндсэн хуулийн 98 дугаар зүйлийн 3-т, "... Парламентын танхим тус бүрийн Тамгын газрыг Ерөнхий нарийн бичгийн дарга удирдах ба Үндсэн хууль болон Парламентын дээд, доод танхимын даргаас олгогдсон эрх хэмжээний хүрээнд ажиллана" гэж заасны дагуу Парламентын доод танхим буюу Ардын танхимын дарга Ерөнхийлөгчтэй зөвшилцсөний дараа Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга ажилтнуудыг сонгох, ажилд авах, тэдгээрийн ажил үйлчилгээний нөхцөл, ажлын байранд тавигдах шалгуур, сонгон шалгаруулалтыг дараах эрх зүйн актаар тус тус тодорхойлсон байна.³²² Парламентын доод танхимын Тамгын газар нь шаардлага хангахуйц боловсон хүчнээр хангах зорилгоор албан тушаалын орон тооны 50%-ийг нийтэд нээлттэй зарлан сонгон шалгаруулж, 50%-ийг ажлын албаны албан хаагчдаас шатлан дэвшүүлэх зарчмаар томилдог байна.³²³ (Захиргааны акт, хүснэгтийг хавсаргав.)

4. Ажилтнуудыг мэргэшүүлэх сургалтын бодлого, хөтөлбөрийг авч үзвэл:

ОХУ-д Төрийн албан хаагчдын мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэхтэй холбоотой арга хэмжээг ОХУ-ын төрийн албаны тухай³²⁴ хуулийн 62, 63 дугаар

³²² <http://loksabhaph.nic.in/writereaddata/Secretariat/RulesApplicableToEmployees/RandCSRules1955.pdf>

³²³ <http://loksabhaph.nic.in/writereaddata/Secretariat/RulesApplicableToEmployees/RecruitmentRules.htm>

³²⁴ Федеральный закон от 27.07.2004 N 79-ФЗ (ред. от 16.12.2019) "О государственной гражданской службе Российской Федерации"

зүйлд тодорхойлсон байна.

ОХУ-ын төрийн албаны тухай хуульд тус улсын төрийн албан хаагчийн мэргэшлийн хөгжил нь албан үүргээ зохих ёсоор биелүүлэхэд шаардлагатай төрийн албан хаагчийн мэргэшлийн түвшинг хадгалах, дээшлүүлэхэд чиглэгддэг бөгөөд мэргэжлийн боловсрол, мэргэжлийн хөгжлийн бусад арга хэмжээг багтаахаар тодорхойлсон байна.

Австрали улсад Байгууллагын гэрээний 5 дугаар хэсгийн 61-р зүйлд энэ асуудлын талаар тусгасан байна. Парламентын ажлын алба нь ажилтнуудаа байгууллагын үнэ цэнэтэй нөөц гэж үздэг бөгөөд тэдний сурч боловсрох, өөрийгөө хөгжүүлэх хүсэл, зорилгыг байнга дэмждэг.

АНУ-д Конгрессын Номын сангийн бүтцэд Ажиллах хүчний сургалт, хөгжлийн алба (Office of Workforce Performance and Development)³²⁵ гэж байдаг. Тус алба нь ажилтан, албан хаагчдыг сургаж хөгжүүлэх санаачилга, төсөл, хөтөлбөрийг зохион байгуулж хэрэгжүүлснээр ажилтнуудын ажлын үр дүн, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх зорилго, чиг үүрэгтэйгээр үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлдэг байна. Ажиллах хүчний сургалт, хөгжлийн алба нь Хөгжлийн хөтөлбөрүүд, Сургалт хөгжлийн төв, Менежмент, зохион байгуулалтын хэсгүүдтэй бөгөөд эдгээр хэсгүүд нь байгууллагын стратеги төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх зорилтын хүрээнд сургалт, хөтөлбөрүүдийг хариуцан зохион байгуулдаг байна. Тухайлбал, *Хөгжлийн хөтөлбөрийн хэсэгт* ажлын байран дээр хөгжих хөтөлбөр, манлайллыг хөгжүүлэх хөтөлбөр, ахлах, удирдах ажилтнуудыг хөгжүүлэх хөтөлбөр, шинэ ажилтнуудыг чиглүүлэх хөтөлбөр зэрэг хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг. *Менежмент, зохион байгуулалтын хэсэг* нь Хувь хүний хөгжлийн сургалт, Гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө, Гүйцэтгэлийн үнэлгээ зэргийг хариуцдаг байх жишээтэй. Дээрх хөгжлийн хөтөлбөр, сургалтуудаас гадна бүх ажилтнуудад зориулсан, заавал хамрагдсан байх шаардлагатай сургалтууд байдаг бөгөөд энэ нь танхимын болон онлайн хэлбэртэй байна.

Ирланд улсад Парламентын комиссоос өөрийн болон харьяа байгууллагын стратеги төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлэх бөгөөд Тамгын газрын харьяанд хүний нөөц, цалин, тэтгэвэр, сургалтын асуудал эрхэлсэн хэлтэс Тамгын газрын дэд даргын удирдлаганд ажилладаг. Уг албанаас хүний нөөцийг чадавхжуулах бодлогын хүрээнд өндөр гүйцэтгэлтэй, идэвхтэй албан хаагчидтай байх, удирдах албан хаагчдыг чадавхжуулах, үйл ажиллагаандаа инновацын дэвшлийг ашиглах, үр ашигтай хэрэглээ, ашиглалтыг төлөвшүүлэх хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж байна. Мөн ажлын байранд ялгаварлан гадуурхах, бэлгийн болон бусад дарамтаас сэргийлэх, арилгах зорилгоор ажлын байран дахь хүний нэр хүнд, хүндлэл, харилцааны зарчим гэсэн хөтөлбөр хэрэгжүүлж, парламентын нийгэмлэгийн хүрээнд баримтлах нэр төр, тэгш байдал, харилцаа, хүндлэлийн зарчим, стандартыг тогтоож өгсөн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй албан хаагчдад туслах, тохиромжтой ажлын байрны орчин бий болгох үүднээс тус асуудлыг хариуцсан албан хаагчийг томилон ажиллуулсан байна. Мөн оюутнуудыг дадлагажуулах болон бусад оронтой парламентын албан хаагчдын солилцооны хөтөлбөр буюу харилцан зочлох, туршлага судлах хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байна.

³²⁵ <https://www.loc.gov/extranet/cld/index.html>

Хүний нөөцийг чадавхжуулах явдал нь тавьсан зорилгод хүрэх гол хүчин зүйл гэж үзэж, албан хаагчдын дунд тодорхой албан тушаал дээр уралдаант шалгаруулалт явуулах, нэгжүүдэд хяналт шалгалт хийх, техник, мэргэжлийн болон хувь хүн, удирдлагын хөгжлийн талаар сургалт явуулах, мэдээлэл өгөх болон хуваалцах семинар, эрүүл мэнд, сайхан амьдралын хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн байна.

Солонгос улсад Үндэсний Ассамблей нь Захиргааны асуудал хариуцсан ерөнхий нарийн бичгийн даргын харьяанд Парламентын сургалтын хэлтэстэй. Тус хэлтэс нь боловсрол, сургалтын алба, Парламентын сургалтын алба, Goseong дахь Үндэсний Ассамблейн сургалтын институт гэсэн 3 хэсэгтэй. Тус хэлтэс нь Үндэсний Ассамблейн гишүүд, орон нутгийн зөвлөлийн ажилтнууд, сурган хүмүүжүүлэгчид болон иргэдэд зориулан хууль тогтоох үйл явц, парламентын тогтолцооны талаар олон төрлийн сургалтын хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг. Сургалтын ерөнхий төлөвлөгөөг цахим хуудаст байршуулах ба сургалтын талаарх мэдээлэл, хугацаа, хамрагдах хүний тоо, төлбөрийн талаарх мэдээллийг тодорхой оруулсан байдаг.

Ассамблейн судалгааны алба нь дотооддоо сургалт зохион байгуулдаг бөгөөд төлөвлөгөөгөө жилээр гаргаж ажилтнууддаа мэдээлдэг. Сургалт нь гадаад, дотоод, урт болон богино хугацааны сургалт гэж ангилагдах ба сургалтын төсөв, тавигдах шаардлага, сонгон шалгаруулалт, хамрагдах албан тушаалтны зэрэглэлийн талаарх мэдээллийг тодорхой тусгасан байна.

Энэтхэг улсад Парламентын сургалт, дадлагажуулалтын хэлтэс нь Парламентын дээд, доод танхимын гишүүд (анх удаа сонгогдсон гишүүд), Тамгын газрын удирдлага, хороо, салбар, ажлын алба, хэсэг, нэгж, жигүүр болон холбогдох байгууллагын ажилтан албан хаагчдад сургалт, семинар зохион байгуулдаг.³²⁶ Тухайлбал: Парламентын дээд, доод танхимын нарийн бичгийн дарга нарт болон Энэтхэг Улсын хууль тогтоох байгууллагад ажилладаг албан хаагчдад албан тушаалын түвшнээр нь ангилан ур чадвараа дээшлүүлэх, хэлэлцүүлэг мэтгэлцээн хийх зэрэг цогц сургалтууд зохион байгуулдаг байна. Холбооны улсын түвшинд Парламентын үйлчилгээний албанд шинээр томилогдсон ажилтнуудад зориулж “ард түмний төлөөллийг хүндэтгэх”, “зөв хандлага”, “ёс зүй” зэрэг богино хугацааны хөтөлбөр, сургалтуудыг зохион байгуулан ажил, үүргээ гүйцэтгэхэд шаардагдах дүрэм, зааврыг нарийвчлан судлах боломжийг олгодог байна.

Парламентын дээд, доод танхимд шинээр анх удаа сонгогдсон гишүүдэд УИХ-ын ажлын явцтай танилцуулах зорилгоор 7 хоногийн хугацаатай чиг баримжаа олгох хөтөлбөрийг зохион байгуулдаг байна.

ХБНГУ-ын хувьд Олон улсын солилцооны хөтөлбөрийн хүрээнд Германы Бундестаг нь герман-америкийн залуусын солилцоо болон дэлхийн 41 улсыг хамарсан Их, дээд сургууль төгсөгчдийн тэтгэлэгт хөтөлбөрийг хэрэгжүүлдэг. Энэхүү санал болгосон зөвлөгөө болон мэргэжил дээшлүүлэх сургалт нь бусад орнуудын парламентын засаглалыг бэхжүүлэхэд үнэтэй хувь нэмэр оруулж буй хэрэг юм.

(Мэдээллийн дэлгэрэнгүйг судалгааны хэсгээс үзнэ үү.)

³²⁶ <http://164.100.47.194/loksabha/writereaddata/our%20parliament/Bureau%20of%20parliamentary%20studies.pdf>

1.3. ЗӨВЛӨМЖ

1. Ажилтнуудыг тогтвор суурьшилтай, үр бүтээлтэй, идэвх санаачлагатай ажиллуулах гол хөшүүрэг нь байгууллагын зүгээс тухайн ажилтны өөрийн болон гэр бүлийн хэрэгцээг хангахуйц цалин хөлс, урамшуулал, нийгмийн баталгаа, карьер хийх, өсөн дэвжих боломжийг олгодог, үүний тулд ажилтан хүн байгууллагынхаа үнэт зүйл, зарчимд нийцүүлэн хичээж ажиллах ёстой гэдгийг ухамсарлах ёстой байдаг байна. Судалгаанаас үзэхэд, бусад орнуудад хүний нөөцийн талаар баримтлах байгууллагын бодлого, эрх зүйн орчин, дотоод ажлын дүрэм журам болон ажилтны албан ажлын болон хувь хүний хэрэгцээнд чиглэсэн ажлын нөхцөл, мэдээлэл-үйлчилгээний дэд бүтэц хангалттай сайн бүрдсэн гэж хэлж болохоор байна. Иймд Тамгын газрын хүний нөөцийн бодлогын баримт бичгийг боловсруулахдаа хүний нөөцийн үнэт зүйл, зарчмуудыг тодорхойлж үүнд нийцүүлэн ил тод, нээлттэй бодлого, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх;
2. Хууль тогтоох байгууллагын хүний нөөцийн бодлогын гол асуудлын нэг нь төрийн албаны систем дэх тухайн байгууллагын ажилтнуудын статус, цалин хөлс, нэмэгдлийн түвшинг зохистой тогтоох асуудал байна. Төрийн эрх барих, хууль тогтоох дээд байгууллагын ажлын албаны ажилтнууд нь төрийн албан хаагчийн ангилалд хамаарах бөгөөд хууль тогтоох, Засгийн газарт хяналт тавих, иргэдийн төлөөлөл хэрэгжүүлэх парламентын үйл ажиллагаанд улс төрөөс ангид, мэргэшсэн, шуурхай байдлаар ажил, үйлчилгээ үзүүлдэг. Парламентын ажлын албаны ажилтнуудад мэргэжил боловсрол, ур чадварын өндөр шаардлага тавигдахаас гадна гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагууд болон лобби бүлгүүдийн нөлөөнд автахгүй байх, авлигаас ангид байх шаардлага тавигддаг учраас цалин хөлс, нэмэгдэл, урамшууллыг Засгийн газрын байгууллагуудаас дээгүүр түвшинд тогтоодог практик байна. Судалгаанд авагдсан орнуудын туршлагаас үзэхэд Парламентын ажлын алба, Парламентын судалгааны албаны ажилтнуудын цалин хөлс нь төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний сүлжээний дундаас дээш ангилалд, эсхүл тусгайлан хууль тогтоомжоор илүү өндрөөр тогтоосон байна. Иймд Тамгын газрын ажилтнуудын цалингийн сүлжээний ангилал, шатлалыг төрийн албан хаагчийн Засгийн газрын ангилалаас гаргаж, тусгайлан тогтоох асуудлыг судалж шийдвэрлэх;
3. Парламентын ажлын албаны хувьд ажилтнуудынхаа мэргэжил боловсролыг дээшлүүлэх, өндөр мэдлэг, ур чадвартай ажилтныг ажиллуулах, хөрвөх чадвартай боловсон хүчин бэлтгэхэд анхаарах нь чухал байдаг байна. Судалгаанаас үзэхэд, бусад орнуудын парламентын ажлын албад ажилтнууддаа чиглэсэн олон төрлийн сургах, мэргэшүүлэх, зөвлөх үйлчилгээний хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлдэг байна. Энэ асуудлыг хариуцсан хэлтэс, нэгжүүд ч мөн ажилладаг бөгөөд сургалтын хэрэгцээнд тулгуурлан тогтмол болон тусгайлсан сургалтын хөтөлбөрүүдийг урт, богино хугацаагаар төлөвлөн хэрэгжүүлдэг. Иймд судалгаанд авагдсан орнуудын туршлагыг харгалзан Тамгын газрын сургалт, зөвлөх үйлчилгээний хөтөлбөрүүдийг боловсруулан хэрэгжүүлэх;

4. Аливаа байгууллага, тэр тусмаа төрийн байгууллагын хувьд тухайн байгууллагад ажиллаж байгаа хүн бол нийгмийн гишүүн, өөрийн болон ар гэрийнхээ амьдралыг зохицуулах, хувь хүнийхээ хувьд ирээдүйгээ төлөвлөж өсөн дэвжих, эрүүл мэнд, нийгмийн үйлчилгээг байгууллагын хүрээндээ авах боломжийг бүрдүүлэх үүднээс ажлын байранд ажилтнуудын хувийн хэрэгцээнд зориулсан сервис үйлчилгээний дэд бүтцийг аль болохоор хүртээмжтэй, ойр дөт авч байхаар зохион байгуулсан байдаг байна. Түүнчлэн ажилтны хувийн болон ар гэрийн хэрэгцээ, гачигдал зовлон, амьдралын аливаа асуудлыг шийдвэрлэхэд байгууллагын зүгээс энэрэнгүй байдлаар хандаж дэмжлэг тусалцаа үзүүлэх, ажлын цагийн уян хатан зохицуулалт хийх зэргийг илүү тодорхой болгон холбогдох дүрэм, журамд тусгасан байна. Эдгээр асуудлуудыг холбогдох хууль, тогтоомжоор зохицуулахаас гадна байгууллагын дүрэм, дотоод журмаар илүү нарийвчлан зохицуулсан байдаг байна. Судалгаанд авагдсан ихэнх орнуудын парламентын ажлын албанаас ажилтнуудынхаа цалин хөлс, нийгмийн асуудал, сервис үйлчилгээтэй холбоотой бүх мэдээллийг агуулсан “Ажилтнуудын гарын авлага”-ыг боловсруулан гаргасан байх бөгөөд энэ нь ажилтнуудад шаардлагатай чухал мэдээлэл, лавлагаа болдог байна. Иймд Тамгын газрын зүгээс ажилтнуудын хэрэгцээнд шаардлагатай бүх мэдээллийг нэг дор агуулсан гарын авлагыг шинэчлэн гаргах, хүний нөөцийн бодлого, хөтөлбөр, үйл ажиллагааны төлөвлөлт, зохион байгуулалтын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллээр тогтмол хангах.

ХОЁР. СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

2.1. ОХУ-ЫН ТУРШЛАГА

Төрийн Думын¹ Тамгын газар буюу Аппаратын үйл ажиллагаа, төрийн албан хаагчдын эрх, үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлох гол харилцааг ОХУ-ын хууль тогтоомж, ОХУ-ын Төрийн Думын регламент, Төрийн Думын Тамгын газрын дүрмээр тодорхойлдог байна.

Төрийн Думын регламент³²⁷ буюу дэгийн 78.1-д Төрийн Думын депутат, бүлэг, Хороо, Комисс болон Төрийн Думын дарга, түүний орлогчийн эрх зүй, зохион байгуулалт, баримт бичиг, **судалгаа, мэдээлэл**, санхүү, материал-техник, нийгэм-ахуйн хангамжийг Төрийн Думын Ажлын Аппарат (цаашид “Тамгын газар” гэх) хэрэгжүүлэхийг³²⁸ заасан байна.

Тамгын газрын дүрмээр харилцааг нарийвчлан зохицуулсан бөгөөд түүнийг Төрийн Думын даргын захирамжаар батална.

Тамгын газар нь дараах ерөнхий бүтэц, зохион байгуулалттай (Зураг 1):

- Төрийн Думын дарга, Нэгдүгээр орлогч дарга, орлогч дарга нарын буюу Төрийн Думын удирдлагуудын ажлын албад (секретариат);
- Төрийн Дум дахь бүлгийн ажлын алба (аппарат);
- Байнгын хороод болон комиссын ажлын алба (аппарат);
- Тамгын газар (Аппарат)-ын Удирдах газар.

Тамгын газар (Аппарат)-ын удирдлага нь дарга, 2 орлогч даргаас бүрдэнэ.

Төрийн Думын удирдлагууд, Тамгын газрын дарга нар, намын бүлэг, хороод, комисс тус бүр бие даасан ажлын алба (секретариат/аппарат)-тай бөгөөд эдгээр бүтцийн нэгжүүдийн эрх, үүрэг нь тус тусын дүрмээр зохицуулагдаж байна.

Тамгын газар (Аппарат)-ын удирдлагад Тамгын газрын дарга, түүний 2 орлогч нар багтах ба Тамгын газрын дарга нь бие даасан ажлын алба буюу секретариаттай.

Тамгын газрын Удирдах газар нь хамгийн олон чиг үүрэгтэй нэгж юм. Удирдах газар нь депутатууд болон ажилтнуудын санхүү, аж ахуй, холбоо, орон сууц, эрүүл мэнд, тээврийн хэрэгслийн хангалтыг хариуцна.

Мөн гадаадын зочдын ёслолын арга хэмжээ, Думын депутатуудын гадаад айлчлалын зохион байгуулалт, Думын албан ёсны эмхэтгэлийн эх бэлтгэх, бусад нэр төрлийн товхимол, хэвлэлийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, мэдээллийн систем, сүлжээний аюулгүй байдал болон техникийн ажиллагааг хангаж, компьютерийн техник болон программ хангамжийн үйлчилгээг хариуцан гүйцэтгэнэ.

Түүнчлэн Төрийн Думын жилийн зардлыг төсөвлөх, барилгын урсгал болон их засвар, албан тасалгааны засвар, депутатууд болон ажиллагсдын үйл ажиллагааны хэвийн нөхцөлийг хангахад шаардлагатай эд хөрөнгө, техник

³²⁷ Регламент Государственной Думы. Принят постановлением Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации от 22 января 1998 года № 2134-II ГД. Эх сурвалж: <http://old.duma.gov.ru/about/regulations/>

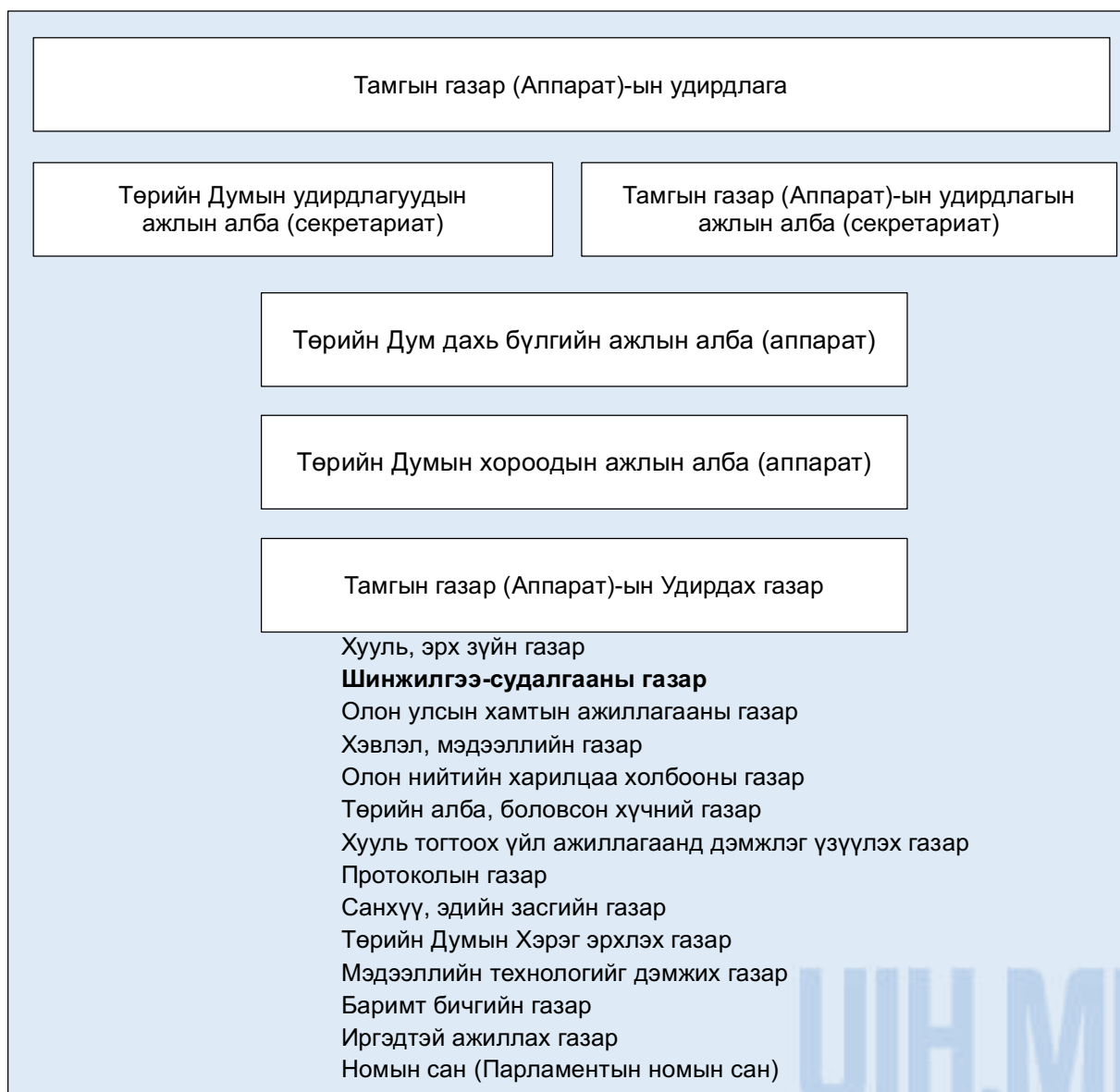
³²⁸ Эх сурвалж: Оросын Холбооны Улсын Төрийн Думын регламент (Гарын авлага). Ц.Цолмон ба бусад. Мөнхийн үсэг, 2019 он. 53-54 дэх тал.

хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, материал хангамжийг бэлтгэх чиг үүрэгтэй. Мөн Шинжилгээ-судалгааны газар нь Удирдах газарт харьяалагдана.

Зураг 1.

Тамгын газрын ерөнхий бүтэц, зохион байгуулалт

Удирдах газарт дараах албан тушаалтнууд ажиллаж байна. Үүнд:

- дарга;
- орлогч дарга;
- референт;
- хэлтсийн дарга;
- хэлтсийн орлогч дарга;
- ерөнхий зөвлөх;
- тэргүүлэх зөвлөх;
- зөвлөх;
- ерөнхий мэргэжилтэн (1 дүгээр зэрэг, 2 дугаар зэрэг);
- тэргүүлэх мэргэжилтэн (1 дүгээр зэрэг, 2 дугаар зэрэг, 3 дугаар зэрэг);
- ахлах мэргэжилтэн (1 дүгээр зэрэг, 2 дугаар зэрэг, 3 дугаар зэрэг);
- мэргэжилтэн 1 дүгээр зэргийн.

Тамгын газарт зөвхөн Үйлдвэрчний байгууллагын үйл ажиллагааг зөвшөөрөх бөгөөд улс төрийн нам, олон нийтийн болон шашны байгууллагын үйл ажиллагааг хориглодог.

Тамгын газрын ажилтнуудын хөдөлмөрийн нөхцөл, санхүү, нийгэм ахуй, эрүүл мэндийн хангамж нь ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Засгийн газрын аппаратын ажилтнуудынхтай адил түвшинд, цалингийн нэмэгдэл Ерөнхийлөгчийн ажлын албанаас бага, ЗГ-ын яамдаас өндөр түвшинд байна.

Тамгын газрын цалин хөлс

Холбооны төрийн албан хаагчдын албан тушаалын цалин, нэмэгдэлтэй холбоотой харилцааг ОХУ-ын Төрийн албаны тухай хуулийн³²⁹ 50 дугаар зүйлээр зохицуулдаг байна. Төрийн албан хаагчийн цалин нь **нэгдүгээрт, албан тушаалын цалин** буюу төрийн албаны албан тушаалд томилсон албан тушаалын дагуу олгосон төрийн албан хаагчийн сарын цалин, **хоёрдугаарт, цалингийн нэмэгдэл** буюу төрийн албан хаагчийн түүнд олгосон төрийн албан тушаалын зэрэг, эсхүл дипломат цол зэрэгтэй тэнцэх хэмжээний нэмэгдэл цалингаас бүрдэнэ.

Төрийн албан хаагчийн албан тушаалын цалингийн хэмжээг ОХУ-ын Засгийн газрын санал болгосноор “Холбооны төрийн албан хаагчдын цалин, нэмэгдлийн тухай” ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 763 дугаар зарлигаар тогтоосон. Энэ зарлигийн 1 дүгээр хавсралтад – төрийн захиргааны төв 27 байгууллагын төрийн албан хаагчдын цалингийн хэмжээг тогтоосон байна.

Ерөнхийлөгчийн зарлигийн 2 дугаар хавсралтын 3 дахь хэсэгт ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Тамгын газрын төрийн албан хаагчдын цалин, сарын мөнгөн урамшууллыг тогтоосон байна. (Хүснэгт 1)

Хүснэгт 1.

Тамгын газрын төрийн албан хаагчдын цалин, сарын мөнгөн урамшууллын хэмжээ

Албан тушаал	Цалин (сард рубль)	Сарын мөнгөн урамшуулал (цалин)
Тамгын газар (Аппарат)-ын дарга	6300	12,8
Тамгын газар (Аппарат)-ын нэгдүгээр орлогч дарга	6250	10,5
ТД-ын даргын Ажлын алба (Секретариат)-ны дарга	6250	10,5
Тамгын газар (Аппарат)-ын орлогч дарга	5650	10,5
Тамгын газар (Аппарат)-ын Удирдах газрын дарга	5300	10,5
ТД-ын Төрийн Думын хэрэг эрхлэгч	5300	10,5
ТД-ын нэгдүгээр орлогч даргын Ажлын алба (Секретариат)-ны дарга	5300	10,5
ТД-ын даргын Ажлын алба (Секретариат)-ны орлогч дарга	5300	10,5
ТД-ын даргын Ажлын алба (Секретариат)-ны орлогч дарга – ТД-ын Зөвлөлийн Ажлын алба (Секретариат)-ны дарга	5300	10,5
Тамгын газар (Аппарат)-ын Удирдах газрын орлогч дарга	5100	6
ТД-ын хэрэг эрхлэгчийн орлогч	5100	6
ТД-ын даргын туслах	5100	6
ТД-ын даргын зөвлөх	5100	6
ТД дахь бүлгийн ажлын алба (аппарат)-ны дарга	6325	5

³²⁹ Федеральный закон от 27.07.2004 N 79-ФЗ (ред. от 16.12.2019) "О государственной гражданской службе Российской Федерации"

ТД-ын хороо (комитет)-ны ажлын алба (аппарат)-ны дарга	5000	5
ТД-ын комиссийн ажлын алба (аппарат)-ны дарга	5000	5
ТД-ын орлогч даргын Ажлын алба (секретариат)-ны дарга	4800	6
Тамгын газар (Аппарат)-ын даргын ажлын алба (секретариат)-ны дарга	4700	5
ТД-ын нэгдүгээр орлогч даргын Ажлын алба (Секретариат)-ны орлогч дарга	4700	5
ТД-ын даргын Ажлын алба (Секретариат)-ны, Удирдах газрын референт	4700	5
ТД-ын Зөвлөлийн Ажлын алба (Секретариат)-ны орлогч дарга	4700	5
ТД-ын Төрийн Думын даргын Ажлын алба (Секретариат)-ны хэлтсийн дарга	4700	4
Удирдах газрын хэлтсийн дарга	4700	4
ТД дахь бүлгийн ажлын алба (аппарат)-ны орлогч дарга	5946	4
ТД-ын хороо (комитет)-ны ажлын алба (аппарат)-ны орлогч дарга	4500	3,5
ТД-ын комиссийн ажлын алба (аппарат)-ны орлогч дарга	4500	3,5
Тамгын газар (Аппарат)-ын даргын ажлын алба (секретариат)-ны орлогч дарга	4500	3,5
ТД-ын даргын Ажлын алба (Секретариат)-ны хэлтсийн орлогч дарга	4500	3,5
Удирдах газрын хэлтсийн орлогч дарга	4500	3,5
ТД-ын нэгдүгээр орлогч даргын туслах	4400	4
ТД-ын нэгдүгээр орлогч даргын зөвлөх	4400	4
ТД-ын орлогч даргын туслах	4400	3,5
ТД дахь бүлгийн ажлын алба (аппарат)-ны орлогч даргын зөвлөх	4400	3,5
ТД дахь бүлгийн ажлын алба (аппарат)-ны даргын зөвлөх	7397	3,5
Ерөнхий зөвлөх	4300	3,5
Тэргүүлэх зөвлөх	4250	3
ТД дахь бүлгийн ажлын алба (аппарат)-ны ерөнхий референт	5250	3
Зөвлөх	4150	3
Ерөнхий мэргэжилтэн 1 дүгээр зэргийн	4000	3
Ерөнхий мэргэжилтэн 2 дугаар зэргийн	3950	3
ТД дахь бүлгийн ажлын алба (аппарат)-ны тэргүүлэх референт	4997	2,5
Ерөнхий зөвлөх	3900	2,5
ТД дахь бүлгийн ажлын алба (аппарат)-ны ахлах референт	4681	2,5
Тэргүүлэх зөвлөх	3650	2,5
ТД-ын гишүүний туслах (ТД-ын ажлын)	3600	2,5
Зөвлөх	3500	2,5
Тэргүүлэх мэргэжилтэн 1 дүгээр зэргийн	3400	2,5
Тэргүүлэх мэргэжилтэн 2 дугаар зэргийн	3350	2,5
Тэргүүлэх мэргэжилтэн 3 дугаар зэргийн	3300	2,5
ТД дахь бүлгийн ажлын алба (аппарат)-ны референт	3542	2,5
Ахлах мэргэжилтэн 1 дүгээр зэргийн	2600	2,5
Ахлах мэргэжилтэн 2 дугаар зэргийн	2550	2,5
Ахлах мэргэжилтэн 3 дугаар зэргийн	2500	2,5
Мэргэжилтэн 1 дүгээр зэргийн	2200	2,5

ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Дум (доод танхим)-ын Тамгын газрын төрийн албан хаагчдын цалин, сарын мөнгөн урамшууллыг ОХУ-ын Холбооны Хурлын Холбооны Зөвлөл (дээд танхим)-ийн Тамгын газрынхтай харьцуулахад ижил тогтоосон байна.

Нэмэлт төлбөрт дараах нэмэгдлүүд орно. Үүнд:

1) Төрийн албанд удаан хугацаагаар ажилласны нэмэгдлийг албан тушаалын цалин дээр сар бүр нэмж бодож олгоно:

Төрийн албанд ажилласан жил	Урамшууллын хэмжээ
1-5 жил	10 хувь
5-10 жил	15 хувь
10-15 жил	20 хувь
10-аас дээш жил	30 хувь

2) Төрийн албаны онцгой нөхцөлд ажилласны нэмэгдлийг албан тушаалын цалин дээр сар бүр нэмж бодож олгох ба түүний хэмжээг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар³³⁰ тогтооно:

Албан тушаалын ангилал	Урамшууллын хэмжээ
Тэргүүн түшмэл	150-200 хувь
Эрхэлсэн	120-150 хувь
Ахлах	90-120 хувь
Дэс	60-90 хувь
Туслах	60 хүртэл хувь

Тайлбар: ОХУ-ын төрийн албаны албан тушаалын ангиллыг Монгол Улсын төрийн захиргааны түшмэлийн албан тушаалын ангилалтай дүйцүүлэн оруулав.

3) ОХУ-ын хууль тогтоомжоор тогтоосон хэмжээ, журмаар төрийн нууцыг бүрдүүлэх мэдээлэлтэй ажилласан албан тушаалын цалингийн сарын цалингийн нэмэгдэл бодож олгоно.

4) Төрийн онц чухал, нарийн төвөгтэй даалгавар гүйцэтгэсний урамшуулал олгох ба урамшууллын дээд хэмжээ нь хязгаарлаагүй.

5) Сарын мөнгөн урамшуулал бодож олгох ба түүний хэмжээг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар³³¹ тогтооно:

6) Төрийн албан хаагчдын цалингийн сангийн хөрөнгөөс төлсөн амралтын хугацаа, материаллаг тусламжийн нэг удаагийн төлбөр.

Тамгын газрын холбооны төрийн албанд элсүүлэх

Тамгын газрын холбооны төрийн албанд ОХУ-ын иргэдийг элсүүлэх журмыг дараах эрх зүйн актуудаар зохицуулж байна. Үүнд:

- ОХУ-ын төрийн албаны тогтолцооны тухай³³²;
- ОХУ-ын төрийн албаны тухай³³³;
- "ОХУ-ын төрийн албаны сул орон тоонд өрсөлдөх сонгон шалгаруулалтын тухай" ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2005 оны 112 дугаар зарлиг³³⁴;

³³⁰ Указ Президента РФ от 25.07.2006 N 763 (ред. от 31.12.2019) "О денежном содержании федеральных государственных гражданских служащих"

³³¹ Указ Президента РФ от 25.07.2006 N 763 (ред. от 31.12.2019) "О денежном содержании федеральных государственных гражданских служащих"

³³² Федеральный закон "О системе государственной службы Российской Федерации" от 27.05.2003 N 58-ФЗ (последняя редакция)

³³³ Федеральный закон от 27.07.2004 N 79-ФЗ (ред. от 16.12.2019) "О государственной гражданской службе Российской Федерации"

³³⁴ Указ Президента Российской Федерации от 1.02.2005 г. № 112 «О конкурсе на замещение вакантной

- “Холбооны төрийн албаны албан тушаалтнуудыг сул орон тоонд ороход шаардлагатай мэргэшил, ажлын туршлага, сургалтын тухай” ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2017 оны 16 дугаар зарлиг³³⁵;
- “ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Тамгын газрын чиг үүрэг батлах тухай” ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын даргын 2011 оны 2/32 дугаар захирамж;
- “ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Тамгын газарт холбооны төрийн албаны сул орон тоонд уралдаан зарлах журам батлах тухай” Төрийн Думын даргын 2005 оны 235р-1 дүгээр захирамж.

Дээрх эрх зүйн баримт бичгүүдэд төрийн албанд орох үндсэн харилцааг зохицуулсан бол “ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Тамгын газарт холбооны төрийн албаны сул орон тоонд уралдаан зарлах журам батлах тухай” Төрийн Думын даргын 2005 оны 235р-1 дүгээр захирамжаар³³⁶ тус Тамгын газарт орох нарийвчилсан харилцааг зохицуулсан байна.

Тамгын газрын сул оронд орох шалгалтыг зарлах тухай шийдвэрийг шалгалт явуулахаас хоёр сарын өмнө шийдвэрлэнэ. Албаны болон боловсон хүчний хэлтэс нь Төрийн албаны сул орон тоо байгаа бөгөөд сонгон шалгаруулалт зарлах ёстой аппаратын бүтцийн нэгжийн даргатай зөвшилцөж, төрийн жинхэнэ албан тушаалд өргөдөл гаргахаар хүсэлт гаргасан иргэн (төрийн албан хаагч)-д тавигдах шаардлагыг тодорхойлно.

Шалгалтад оролцох хүсэлтэй байгаа иргэн нь холбогдох бичиг баримтын хамт Төрийн алба, боловсон хүчний газарт, харин шалгалтад оролцох хүсэлтэй байгаа Төрийн Думын Тамгын газрын албан хаагч нь Тамгын газрын даргад хувийн мэдэгдлээ илгээх аж.

Төрийн албан хаагчийн мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх

Төрийн албан хаагчдын мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх, холбогдох арга хэмжээг зохион байгуулах асуудлыг ОХУ-ын төрийн албаны тухай³³⁷ хуулийн 62, 63 дугаар зүйлд тодорхойлсон байна.

Төрийн Думын Тамгын газрын төрийн албан хаагчдын сургах, мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх зорилготой өөрийн гэсэн хөтөлбөр цахим орчинд хайлт хийгээд олдоогүй тул энэ асуудлыг дээрх хуулиар хязгаарлав.

ОХУ-ын төрийн албаны тухай хуульд тус улсын төрийн албан хаагчийн мэргэшлийн хөгжил нь албан үүргээ зохих ёсоор биелүүлэхэд шаардлагатай төрийн албан хаагчийн мэргэшлийн түвшинг хадгалах, дээшлүүлэхэд чиглэгддэг бөгөөд мэргэжлийн боловсрол, мэргэжлийн хөгжлийн бусад арга хэмжээг багтаахаар тодорхойлсон байна.

³³⁵ должности государственной гражданской службы Российской Федерации
Указ Президента Российской Федерации от 16.01.2017 г. № 16 «О квалификационных требованиях к стажу государственной гражданской службы или стажу работы по специальности, направлению подготовки, который необходим для замещения должностей федеральной государственной гражданской службы»

³³⁶ Положением о конкурсе на замещение вакантной должности федеральной государственной гражданской службы в Аппарате Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, утвержденным распоряжением Председателя Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации от 12.07.2005 г. № 235р-1

³³⁷ Федеральный закон от 27.07.2004 N 79-ФЗ (ред. от 16.12.2019) "О государственной гражданской службе Российской Федерации"

Төрийн албан хаагч нь мэргэжлийн ур чадварын арга хэмжээнд дараах тохиолдолд орно. Үүнд:

- 1) ажил олгогчийн шийдвэрээр;
- 2) төрийн албан хаагчийн аттестатчиллын дүнд;
- 3) төрийн албан хаагч төрийн албаны өөр албан тушаалд томилох бол;
- 4) төрийн жинхэнэ албан тушаалын дээд буюу үндсэн бүлгийн “удирдагч” ангиллын албан тушаалд анх удаа томилогдох бол;
- 5) иргэн төрийн албанд анх удаа элсэж орох бол.

Төрийн албан хаагчийн мэргэжил дээшлүүлэх арга хэмжээг дараах байдлаар хэрэгжүүлнэ:

- 1) төрийн болон орон нутгийн хэрэгцээг хангах бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах гэрээний тогтолцооны тухай ОХУ-ын хууль тогтоомжийн дагуу төрийн албан хаагчдын мэргэшлийг дээшлүүлэх арга хэмжээний талаарх төрийн захиалгаар;
- 2) ОХУ-ын Засгийн газар, ОХУ-ын субъектийн хууль тогтоомжийн дагуу тогтоосон журмаар төрийн даалгаврын хүрээнд;
- 3) төрийн албан хаагч нь бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах чиглэлээр гэрээний тогтолцооны талаар ОХУ-ын хууль тогтоомжид тогтоосон журмын дагуу тогтоосон нэмэлт мэргэжлийн хөтөлбөрөөр боловсролын үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагад төрийн албаны албан тушаалаа сольж байгаа төрийн байгууллагын зардлаар.

Төрийн албан хаагчийн мэргэшлийг дээшлүүлэх үйл ажиллагааг гадаад орнуудад мөн хийж болно.

2.2. АВСТРАЛИ УЛС

Парламентын ажлын албаны ажилтнуудад холбоотой асуудлыг Парламентын ажлын албаны тухай хууль (*Parliamentary Service Act 1999*) болон Парламентын ажлын албаны “Байгууллагын гэрээ 2017” (*Department of Parliamentary Services Enterprise Agreement 2017*)-р зохицуулдаг³³⁸.

Түүнээс гадна дараах хууль тогтоомжуудыг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Захиргааны шийдвэрийн тухай хууль (*Administrative Decisions (Judicial Review) Act 1977*);
- Насаар үл ялгаварлах тухай хууль (*Age Discrimination Act 2004*);
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг үл ялгаварлах тухай хууль (*Disability Discrimination Act 1992*);
- Хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай хууль (*Fair Work Act 2009*);
- Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль (*Freedom of Information Act 1982*);
- Хамтын нөхөрлөлийн Урт хугацааны чөлөө авах тухай хууль (*Long Service Leave (Commonwealth Employees) Act 1976*);
- Хамтын нөхөрлөлийн Хүүхэд асрах чөлөөний тухай хууль (*Maternity Leave (Commonwealth Employees) Act 1973*);
- Төрийн удирдлага, гүйцэтгэл болон хариуцлагын тухай хууль (*Public*

³³⁸ <https://www.aph.gov.au/About Parliament/Employment/Department of Parliamentary Services/Employment Conditions>

- Governance, Performance and Accountability Act 2013*);
- Аюулгүй байдлыг хангах, сургалтад хамруулах, нөхөн олговор олгох тухай хууль (*Safety, Rehabilitation and Compensation Act 1988*);
  - Хүйсээр үл ялгаварлах тухай хууль, 1984 он (*Sex Discrimination Act 1984*);
  - Өндөр насны тэтгэврийн тухай хууль, 1976 он (*Superannuation Act 1976*);
  - Өндөр насны тэтгэврийн тухай хууль, 1990 он (*Superannuation Act 1990*);
  - Өндөр насны тэтгэврийн тухай хууль, 2005 он (*Superannuation Act 2005*);
  - Өндөр насны тэтгэврийн тухай хууль (*Superannuation (Consequential Amendments) Act 2005*);
  - Өндөр насны тэтгэвэр болон холбогдох мөнгөн тэтгэмжийн тухай хууль (*Superannuation Benefits (Supervisory Mechanisms) Act 1990*);
  - Өндөр насны тэтгэврийн баталгааны тухай хууль (*Superannuation Guarantee (Administration) Act 1992*);
  - Ахмад дайчдын эрхийн тухай хууль (*Veteran's Entitlements Act 1986*);
  - Эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын тухай хууль (*Work Health Safety Act 2011*) зэрэг болно.

“Байгууллагын гэрээ 2017” нь Хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай хуулийн (*Fair Work Act 2009*) 172 дугаар зүйлд заасны дагуу хийгдсэн бөгөөд үндсэн 6 хэсгээс бүрдсэн байна. Үүнд:

1. Ерөнхий зүйл
2. Ажлын цаг
3. Чөлөө авах
4. Цалин, урамшуулал
5. Ажилтан ба ажлын гүйцэтгэл
6. Бүтцийг хэвээр нь хадгалах, өөрчлөн байгуулах, цомхотголын (*Retention, Redeployment, and Redundancy*) талаар тусгасан байна.

Энэхүү гэрээг Парламентын ажлын албаны Нарийн бичгийн дарга, бусад ажилтнууд хэрэгжүүлэх бөгөөд Парламентын ажлын албаны тухай (1999 оны) хуульд заасан Удирдах албан тушаалтанд (*Executive Service Employees*) хамааралгүй.

Судалгаанд Австралийн Парламентын ажлын албаны ажилтнуудын ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгаа, цалин хөлсний талаар уг гэрээнд тусгасан зарим онцлог заалтуудыг тоймлон оруулсан болно.

Парламентын Судалгааны нэгж

Судалгааны нэгж нь Парламентын ажлын алба дотроо Парламентын Номын санд харьяалагдах бөгөөд ажилтнууд нь албан тушаалын PSL4 болон PSL5 түвшний ангилалд хамрагдана. Тийм учраас энэхүү гэрээнд тусгасан асуудлууд Судалгааны нэгжийн хувьд мөн адил хамааралтай байна.

Ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгаа

Хуульд зааснаар Парламентын ажлын албаны Нарийн бичгийн дарга нь ажилтнуудын ажиллах нөхцөлийн талаар бичгээр тодорхойлж болох бөгөөд энэ нь Австралийн хөдөлмөрийн цалин хөлс болон нөхцөлийн талаарх стандарт (*Australian Fair Pay and Conditions Standard*), Үндэсний хөдөлмөр эрхлэлтийн стандартад (*National Employment Standards*) нийцсэн байна. Түүнчлэн, өндөр насны тэтгэвэр, нөхөн олговор, урт хугацааны чөлөө авах, хүүхэд асрах чөлөө

авахтай холбоотой хууль тогтоомжуудыг баримтална³³⁹.

Эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал (Work Health and Safety - WHS). Энэхүү гэрээний 10 дугаар зүйлд эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын талаар зохицуулсан байна. Парламентын ажлын алба нь ажилтнуудаа аюулгүй, эрүүл орчин бүхий ажлын байраар хангах болон хөдөлмөрийн аюулгүй байдалд холбогдох асуудлаар ажилтнуудтай хамтран ажиллах бөгөөд үр дүнтэй бодлого баримтлах үүрэгтэй. Энэ асуудлын хүрээнд Парламентын ажлын албаны хэрэгжүүлэх эрх, үүргийг 2011 оны Хамтын нөхөрлөлийн Эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын тухай хуульд (*Work Health and Safety Act 2011 (Cth)*) зохицуулжээ.

Парламентын ажлын алба нь ажилтнууд, тэдний гэр бүлд зориулж албан ажил болон хувийн амьдралд нь хэрэгцээт дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг.

Ажилтан бүр “Парламентын ордны эрүүл мэнд, амралт сувиллын төв”-д сайн дураар бүртгүүлэн үйлчлүүлэх боломжтой бөгөөд холбогдох төлбөрийг Парламентын ажлын албанаас гаргана. Түүнчлэн, Нарийн бичгийн даргын гаргасан удирдамжийн дагуу ажилтнуудын эрүүл мэндэд хамааралтай дараах арга хэмжээг санхүүжүүлдэг.

- Стресс тайлах, тамхинаас гарах зэрэг эрүүл мэнд хамгаалах хөтөлбөрүүд;
- Шаардлагатай тохиолдолд эргономик үнэлгээ хийх;
- Хоёр жил тутам нүдний хараа шалгуулах шинжилгээ хийх бөгөөд харааны асуудалтай хүмүүст дээд тал нь 153\$ хүртэлх үнэтэй нүдний шил хандивлах;
- Вакцинжуулах хөтөлбөр. Үүнд ханиад томуугийн вакцинаас гадна гепатит болон сүрьеэгийн вакцин орно. Мөн ажилтнуудын саналыг харгалзан жил бүр энэхүү хөтөлбөрийг шинэчилж байхаар тусгасан байна.

Ажлын цаг, ажил эрхлэлтийн байдал. Энэ асуудлыг гэрээний 2-р хэсэгт тусгасан. Парламентын ажлын албаны Нарийн бичгийн дарга өөрөөр тодорхойлоогүй бол хэвийн ажлын цаг 08.30-12.30 ба 13.30-17.00 хооронд буюу ажлын нэг хоногт 7 цаг 30 мин, долоо хоногт 37 цаг 30 мин байна. Мөн ээлжийн ажлын хувьд 06.00-18.00 ажлын цагтай байна.

Энэхүү гэрээний 16-р зүйлд заасны дагуу удирдлага болон ажилтан ажлын цагаа тохиролцох зарчмаар зохицуулж болно.

Бүтэн ажлын цагаас гадна байнгын хагас цагийн ажил (*Regular part-time employment*), улирлын чанартай хагас цагийн ажил (*Sessional part-time employment*), түр зуурын ажил (*Casual employment*) эрхлэх боломжтой. Зарим ажилтан ээлжийн ажил эрхэлдэг.

Түүнчлэн, уян хатан ажлын цагийн ситемийг хэрэгжүүлдэг бөгөөд энэ нь ажилтанд албан ажил болон хувийн амьдралаа тэнцвэртэй зохицуулах боломжийг олгож байна.

Илүү цагаар ажиллах. Гэрээний 2 дугаар хэсэг, 19-р зүйлд зааснаар Парламентын

³³⁹ Парламентын ажлын албаны тухай хууль (Parliamentary Service Act 1999), 24 дүгээр зүйл, <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00092>

ажлын албаны PSL6 болон түүнээс доош ангиллын бүх ажилтнуудад илүү цагийн мөнгө олгогдоно. Илүү цагийн мөнгийг удирдлагаас ажлын өдрүүдэд 7 цаг 30 минутаас илүү цагаар ажиллах эсхүл, амралтын болон нийтийн амралтын өдрүүдээр ажиллуулах шийдвэр гаргасан тохиолдолд олгоно. Илүү цагийн мөнгийг дараах байдлаар тооцно. Үүнд:

- Даваагаас Бямба гарагуудад 3 цаг илүү ажилласан бол 1.5 дахин;
- Даваагаас Бямба гарагуудад 3-аас илүү цагаар, мөн Ням гарагт ажилласан бол 2 дахин;
- Нийтийн амралтын өдрүүдэд ажилласан тохиолдолд 2.5 дахин байна.

Ажилтан илүү цаг ажилласны дараа хамгийн багадаа 10 цаг амрах эрхтэй. Хэрэв амарч чадаагүй шууд үргэлжлүүлэн ажилласан бол 10 цагийн амралтаа эдлэх хүртэл ажилласан цагийн хөлсийг 2 дахин нэмэгдүүлж бодно.

Ажилтнуудыг сургах, хөгжүүлэх. Гэрээний 5 дугаар хэсгийн 61-р зүйлд энэ асуудлын талаар тусгасан байна. Парламентын ажлын алба нь ажилтнуудаа байгууллагын үнэ цэнэтэй нөөц гэж үздэг бөгөөд тэдний сурч боловсрох, өөрийгөө хөгжүүлэх хүсэл, зорилгыг байнга дэмждэг.

Ажлын гүйцэтгэл хангалтгүй байх. (Гэрээний 5 дугаар хэсгийн 62-р зүйлд) Хэрэв ажилтны ажлын гүйцэтгэл нь гүйцэтгэлийн стандартаас доогуур, эсхүл тайлант хугацааны эцэст хангалтгүй үнэлгээ авсан бол “Гүйцэтгэлийн менежментийн схем”-ийн дагуу гүйцэтгэлийг сайжруулах арга хэмжээ авна.

Парламентын ажлын албаны ажилтнуудын албан тушаалын ангилал болон цалингийн хэмжээ

Энэхүү гэрээний 42-р зүйлд заасны дагуу гэрээ хэрэгжих хугацаанаас эхлэн ажилтнуудын цалинг 3 хувиар, 12 сарын дараа 2 хувиар, 18 сарын дараа 1 хувиар тус тус нэмэгдүүлэхээр заасан байна. Доорх 2 хүснэгтэд Парламентын ажлын албаны ажилтнуудын албан тушаалын ангилал болон цалингийн хэмжээг харуулсан байна.

Appendix A - Salary

Classification	Salary as of June 2014	First pay after commencement	12 months after commencement	18 months after commencement
PSL 1				
PSL1.1*		\$44,913	\$45,811	\$46,270
PSL1.2*		\$46,485	\$47,415	\$47,889
PSL1.3*		\$48,112	\$49,074	\$49,565
PSL1.4	\$47,480	\$48,904	\$49,882	\$50,381
PSL1.5	\$49,142	\$50,616	\$51,628	\$52,145
PSL1.6	\$50,862	\$52,388	\$53,435	\$53,970
PSL1.7	\$52,642	\$54,221	\$55,306	\$55,859
PSL1.8	\$54,484	\$56,119	\$57,241	\$57,814
PSL1.9	\$55,297	\$56,956	\$58,095	\$58,676
* This classification only applies to employees working in the Catering Work Group.				
PSL 2				
PSL2.1	\$56,404	\$58,096	\$59,258	\$59,851
PSL2.2	\$58,378	\$60,129	\$61,332	\$61,945
PSL2.3	\$60,552	\$62,369	\$63,616	\$64,252
PSL 3				
PSL3.1	\$61,900	\$63,757	\$65,032	\$65,682
PSL3.2	\$64,685	\$66,626	\$67,958	\$68,638
PSL 4				
PSL4.1	\$65,978	\$67,957	\$69,316	\$70,010
PSL4.2	\$68,287	\$70,336	\$71,743	\$72,460
PSL4.3	\$70,677	\$72,798	\$74,254	\$74,996
PSL4.4	\$71,693	\$73,844	\$75,321	\$76,074
PSL 5				
PSL5.1	\$73,126	\$75,320	\$76,826	\$77,594
PSL5.2	\$75,685	\$77,956	\$79,515	\$80,310
PSL5.3	\$78,452	\$80,806	\$82,422	\$83,246
PSL 6				
PSL6.1	\$80,020	\$82,421	\$84,069	\$84,910
PSL6.2	\$82,821	\$85,305	\$87,011	\$87,882
PSL6.3	\$85,719	\$88,291	\$90,057	\$90,957
PSL6.4	\$88,720	\$91,381	\$93,209	\$94,141
PSL6.5	\$89,937	\$92,635	\$94,488	\$95,433
PEL 1				
PEL1.1	\$97,379	\$100,300	\$102,306	\$103,329
PEL1.2	\$100,787	\$103,811	\$105,887	\$106,946
PEL1.3	\$104,315	\$107,444	\$109,593	\$110,689
PEL1.4	\$107,966	\$111,205	\$113,429	\$114,563
PEL1.5	\$111,183	\$114,518	\$116,809	\$117,977
PEL 2				
PEL2.1	\$113,405	\$116,807	\$119,143	\$120,335
PEL2.2	\$117,374	\$120,895	\$123,313	\$124,546
PEL2.3	\$121,482	\$125,127	\$127,629	\$128,906
PEL2.4	\$125,734	\$129,506	\$132,096	\$133,417
PEL2.5	\$130,135	\$134,039	\$136,720	\$138,087
PEL2.6*	\$134,470	\$138,504	\$141,274	\$142,687
*Advancement to PEL2.6 is only available to employees rated "highly effective" or better as a result of the Performance Management Scheme set out in Part 5 of this Agreement.				

Appendix B - Broadband Arrangements

Classification	Pay Point	Salary as of June 2014	First pay after commencement	12 months after commencement	18 months after commencement
Landscape Services (PSL 1/2/3)					
PSL 1	1	\$52,127	\$53,691	\$54,765	\$55,312
	2		\$55,570	\$56,681	\$57,248
	3	\$54,617	\$56,256	\$57,381	\$57,954
PSL 2	1	\$56,459	\$58,153	\$59,316	\$59,909
	2	\$58,435	\$60,188	\$61,392	\$62,006
	3	\$60,552	\$62,369	\$63,616	\$64,252
PSL 3	1	\$61,900	\$63,757	\$65,032	\$65,682
	2	\$64,685	\$66,626	\$67,958	\$68,638
Landscape Services (PSL 4/5)					
PSL 4	1	\$65,978	\$67,957	\$69,316	\$70,010
	2		\$70,336	\$71,743	\$72,460
	3		\$72,798	\$74,254	\$74,996
	4	\$71,693	\$73,844	\$75,321	\$76,074
PSL 5	1	\$73,126	\$75,320	\$76,826	\$77,594
	2		\$77,956	\$79,515	\$80,310
	3	\$78,452	\$80,806	\$82,422	\$83,246
Parliamentary Security Service (PSL 1/2)					
PSL 1	1	\$52,127	\$53,691	\$54,765	\$55,312
	2		\$55,570	\$56,681	\$57,248
	3	\$54,617	\$56,256	\$57,381	\$57,954
PSL 2	1	\$56,459	\$58,153	\$59,316	\$59,909
	2		\$60,188	\$61,392	\$62,006
	3	\$60,552	\$62,369	\$63,616	\$64,252
Electrical, Mechanical and Fabric Services (PSL 2/3)					
PSL 2	1	\$56,459	\$58,153	\$59,316	\$59,909
	2	\$57,944	\$59,682	\$60,876	\$61,485
PSL 3	1	\$62,610	\$64,488	\$65,778	\$66,436
	2	\$64,685	\$66,626	\$67,958	\$68,638
The Parliamentary Library workgroup has broadbanded the PSL 4 and PSL 5 classifications in the Research Branch.					
Research Branch (PSL 4/5)					
PSL 4	1	\$65,978	\$67,957	\$69,316	\$70,010
	2		\$70,336	\$71,743	\$72,460
	3		\$72,798	\$74,254	\$74,996

	4	\$71,693	\$73,844	\$75,321	\$76,074
PSL 5	1	\$73,126	\$75,320	\$76,826	\$77,594
	2		\$77,956	\$79,515	\$80,310
	3	\$78,452	\$80,806	\$82,422	\$83,246
The Parliamentary Library workgroup has broadbanded the PSL 4 and PSL 5 classifications in Library Collections and Database Branch.					
Library Collections and Database (PSL 4/5)		Salary as of June 2014	First pay after commencement	12 months after commencement	18 months after commencement
PSL 4	1	\$65,978	\$67,957	\$69,316	\$70,010
	2		\$70,336	\$71,743	\$72,460
	3		\$72,798	\$74,254	\$74,996
	4	\$71,693	\$73,844	\$75,321	\$76,074
PSL 5	1	\$73,126	\$75,320	\$76,826	\$77,594
	2		\$77,956	\$79,515	\$80,310
	3	\$78,452	\$80,806	\$82,422	\$83,246
ParlAV workgroup has broadbanded the PSL 4 and PSL 5 classifications, which undertake broadcast operations, audio visual, videotape, and multi-media and master control work.					
ParlAV (PSL 4/5)		Salary as of June 2014	First pay after commencement	12 months after commencement	18 months after commencement
PSL 4 DPS	1	\$65,978	\$67,957	\$69,316	\$70,010
	2		\$70,336	\$71,743	\$72,460
	3		\$72,798	\$74,254	\$74,996
	4	\$71,693	\$73,844	\$75,321	\$76,074
PSL 5 DPS	1	\$73,126	\$75,320	\$76,826	\$77,594
	2		\$77,956	\$79,515	\$80,310
	3	\$78,452	\$80,806	\$82,422	\$83,246
Hansard workgroup has broadbanded the PSL 5 and PSL 6 classifications undertaking editing work.					
Hansard Editors (PSL 5/6)		Salary as of June 2014	First pay after commencement	12 months after commencement	18 months after commencement
PSL 5 DPS	1	\$73,126	\$75,320	\$76,826	\$77,594
	2		\$77,956	\$79,515	\$80,310
	3	\$78,452	\$80,806	\$82,422	\$83,246
PSL 6 DPS	1	\$80,020	\$82,421	\$84,069	\$84,910
	2		\$85,305	\$87,011	\$87,882
	3		\$88,291	\$90,057	\$90,957
	4		\$91,381	\$93,209	\$94,141
	5	\$89,937	\$92,635	\$94,488	\$95,433

Шинээр ажилд орох эсхүл, албан тушаал дэвшсэн тохиолдолд олгох цалин.

Гэрээний 4-р хэсгийн 37-р зүйлд зааснаар ажилд шинээр орсон, эсхүл ажилтан албан тушаал дэвшсэн тохиолдолд тухайн албан тушаалын хамгийн доод ангиллаар цалинжина. Тухайн хүний ажлын туршлага, мэдлэг, чадварыг харгалзан Нарийн бичгийн дарга цалинг хамгийн доод ангиллаас өндөр тогтоож болно.

Парламентын бусад хэлтэс, албадаас эсхүл, төрийн албаны байгууллагуудаас
Парламентын ажлын албанд шилжин ирсэн ажилтны цалинг бууруулахгүй олгох зарчим баримталдаг. Ийнхүү шилжин ирсэн ажилтны өмнө авч байсан цалин Парламентын ажлын албанд томилогдсон албан тушаалын цалингаас их байвал цалинг бууруулахгүйгээр олгоно.

Парламентын бусад хэлтэс, албадаас эсхүл, төрийн албаны байгууллагад

ажиллаж байгаад Парламентын ажлын албанд ижил ангилал бүхий албан тушаалд томилогдсон ажилтны өмнө авч байсан үндсэн цалин Парламентын ажлын албанд томилогдсон албан тушаалын цалингаас бага тохиолдолд Нарийн бичгийн дарга өөрөөр шийдээгүй бол одоогийн албан тушаалд дүйцэх цалинг олгоно. Өөрөөр хэлбэл, өмнө авч байсан болон одоо авах цалингийн аль ихийг олгох юм.

Цалин нэмэх. “Гүйцэтгэлийн менежментийн схем”-ийн дагуу ажилтны гүйцэтгэл “сайн” (*effective*) эсхүл, хангалттай (*better*) үнэлгээтэй бол цалин нэмнэ. “Парламентын гүйцэтгэх түвшин-2” (*Parliamentary Executive Level 2 – PEL2*) түвшний ажилтнууд “маш сайн” (*highly effective*) эсхүл, хангалттай (*better*) үнэлгээ авсан тохиолдолд цалин нэмнэ.

2.3.АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС (АНУ)

АНУ-ын хууль тогтоох байгууллага буюу Конгресс нь Дээд танхим буюу Сенат, Доод танхим буюу Төлөөлөгчдийн танхимаас бүрдэнэ. Конгрессын ажлын албанаас гадна Сенат болон Төлөөлөгчдийн танхим нь тус тусдаа ажлын албатай байна. АНУ-ын Хүний нөөцийн алба нь (US Office of Personnel Management)³⁴⁰ холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу холбооны засгийн газрын хэмжээнд мөрдөх хүний нөөцийн бодлогыг тодорхойлж, төрийн албан хаагчдын эрүүл мэнд, нийгмийн халамж, тэтгэвэр тэтгэмж, даатгалын хөтөлбөрүүдийг удирдан зохион байгуулж, төрийн албаны шатлан дэвших зарчмыг баримтлан ажилд томилох болон ажлаас чөлөөлөх, албан тушаал дэвших зэрэгт холбооны засгийн газрын харьяа агентлагуудад хяналт тавьж, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг ханган ажилладаг байна. Холбооны засгийн газрын харьяа агентлаг, албан газрууд нь холбогдох хууль тогтоомж болон АНУ-ын Хүний нөөцийн албанаас баталсан дүрэм журам, заавар зөвлөмжийн дагуу, түүнтэй уялдуулж үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлдэг байна.³⁴¹

Холбооны засгийн газрын харьяа агентлагууд нь ажиллах хүчнээ хөгжүүлэх, чадавхижуулах, тэдэнд зориулсан сургалт, хөтөлбөрүүдийг зохион байгуулахдаа Нэгдсэн Улсын Код 5 дугаар зүйл, Бүлэг 41 Сургалт³⁴², Холбооны журмын 410³⁴³, 412³⁴⁴ дугаар зүйлүүд болон холбогдох бусад хууль дүрэм, журмуудыг баримталдаг байна.

Хууль тогтоох байгууллагын ажлын албаны ажилтнуудын цалин хөлс, урамшууллын асуудал нь холбооны засгийн газрын нийт ажилтан, албан хаагчдын дийлэнх олонход мөрдөж буй цалингийн ангилал, зэрэглэлд хамаарагдаж байна. Эдгээрээс онцгойлон Конгрессын ажлын албан дахь Номын сангийн хүний нөөцийн хөгжлийн хөтөлбөрүүд болон Конгрессын Судалгааны албаны ажилтнуудын цалин урамшууллын талаар дэлгэрүүлэн авч үзлээ.

³⁴⁰ <https://www.opm.gov/about-us/>

³⁴¹ <https://www.loc.gov/careers/working-at-the-library/benefits/>

³⁴² <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-C/chapter-41>

³⁴³ <https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?c=ecfr&sid=3098262948269d8650f63b050af2012e&rgn=div5&view=text&node=5:1.0.1.2.58&idno=5>

³⁴⁴ <https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?c=ecfr&sid=3098262948269d8650f63b050af2012e&rgn=div5&view=text&node=5:1.0.1.2.58&idno=5>

Конгрессын Номын сан

Конгрессын Номын санг 1800 онд байгуулагдсан гэж үздэг. Тус номын сан нь Конгресст үйлчлэхээс гадна Холбооны засгийн газрын бусад агентлагууд, номын сангууд болон олон нийтэд үйлчилдэг. Конгрессын Номын сангийн бүтцэд Ажиллах хүчний сургалт, хөгжлийн алба (Office of Workforce Performance and Development)³⁴⁵ байдаг. Тус алба нь ажилтан, албан хаагчдыг сургаж хөгжүүлэх санаачилга, төсөл, хөтөлбөрийг зохион байгуулж хэрэгжүүлснээр ажилтнуудын ажлын үр дүн, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх зорилго, чиг үүрэгтэйгээр үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлдэг байна. Ажиллах хүчний сургалт, хөгжлийн алба нь:

- Хөгжлийн хөтөлбөрүүд;
- Суралцах, хөгжих төв;
- Ажлын гүйцэтгэл, зохион байгуулалт гэсэн 3 хэсгээс (unit) бүрдэнэ. Эдгээр хэсгүүд нь чиглэлийнхээ дагуу байгууллагын стратеги төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх зорилтын хүрээнд сургалт, хөтөлбөрүүдийг хариуцан зохион байгуулдаг байна.

Хөгжлийн хөтөлбөрүүдийн хэсэг нь доорх хөтөлбөрүүдийг боловсруулж хэрэгжүүлдэг. Үүнд:

- Ажлын байран дээр хөгжих хөтөлбөр (ажлын байран дээрх ур чадвараа нэмэгдүүлэх, зохион байгуулалтаа сайжруулах, байгууллагынхаа талаарх мэдлэг, мэдээллээ нэмэгдүүлэх зорилго бүхий)
- Манлайллыг хөгжүүлэх хөтөлбөр (ажилтан өөрийн манлайлах, тэргүүлэх, зохион байгуулах ур чадвараа илүү хөгжүүлж, цаашид шат ахих боломжийг нэмэгдүүлэх, байгууллагын цаашдын эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн удирдах ажилтныг бэлтгэх зорилго бүхий)
- Ахлах, удирдах ажилтныг хөгжүүлэх хөтөлбөр (Шинэ болон туршлагатай ахлах, удирдах ажилтнуудыг илүү чадавхижуулах, ингэснээрээ ажилтнуудаа идэвхитэй, бүтээмжтэй, шинэлэг аргаар ажиллахад хөтлөх, зохион байгуулах зорилго бүхий)
- Шинэ ажилтныг танилцуулах хөтөлбөр зэрэг болно. (Шинээр томилогдсон ажилтныг байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалт, чиг үүрэг болон эрхлэх албан тушаалынх нь чиг үүрэгтэй танилцуулах зорилго бүхий)

Ажлын гүйцэтгэл, зохион байгуулалтын хэсэг нь дараах сургалтуудыг зохион байгуулдаг. Үүнд:

- Хувь хүний хөгжлийн сургалт
- Гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө
- Гүйцэтгэлийн үнэлгээ зэрэг болно.

Дээрх хөгжлийн хөтөлбөр, сургалтуудаас гадна байгууллагын бүхий л ажилтнуудад зориулсан, тэдний заавал хамрагдсан байх шаардлагатай сургалтууд байдаг. Сургалтууд нь танхимын болон онлайн гэсэн 2 янзаар зохион байгуулагддаг байна.

Конгрессын Судалгааны алба

Конгрессын ажлын албаны Номын сангийн бүтцэд Конгрессын Судалгааны албыг

³⁴⁵ <https://www.loc.gov/extranet/cld/index.html>

(Congressional Research Service) 1914 онд багтаан байгуулжээ. Судалгааны алба нь 5 салбар, 1 хэсэгтэй, 600 ажилтан, албан хаагчдаас бүрддэг байна.

- Америкийн хууль
- Дотоодын нийгмийн бодлого
- Гадаад хэрэг, батлан хамгаалах, худалдаа
- Засгийн газар ба Санхүү
- Шинжлэх ухаан, үйлдвэрлэл, байгалийн баялаг гэсэн 5 салбартай бөгөөд салбар тус бүр нарийвчилсан хэсгүүдэд задран хуваагддаг байна. Мэдлэгийн үйлчилгээний хэсэг (Knowledge Services Group) нь дээрх салбаруудын судлаачдын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлж ажилладаг байна.

“Хууль тогтоох байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалтын тухай” хууль (The Legislative Reorganization Act of 1970)³⁴⁶ –ийн 321 дүгээр зүйлд Конгрессын судалгааны албаны бүтэц, чиг үүрэг, эрх хэмжээ болон захирал, орлогч захирал, ахлах мэргэжилтэн хийгээд судалгааны албаны бусад ажилтнуудын албан тушаалын ангилал зэрэглэл, цалингийн суурь хэмжээний талаар доорх байдлаар хуульчилсан байна. Үүнд:

“(с) (1) Конгрессын судалгааны албаны захирлыг Конгрессын Номын санч Конгрессын Номын сангийн хамтарсан хороотой зөвшилцсөний дараа томилно. Захирлын суурь цалин нь Нэгдсэн Улсын Код 5 дугаар зүйл, Бүлэг 5-ийн 5316³⁴⁷ дугаар зүйл дэх Гүйцэтгэх ажилтны цалингийн сүлжээний V түвшний жилийн суурь цалинтай тэнцүү байна. (Хүснэгт 6-г харна уу.)

(2) Захирлын санал болгосноор Конгрессын Номын санч Конгрессын судалгааны албаны орлогч захирал болон бусад ажилтнуудыг томилно. Орлогч захирлын суурь цалинг Нэгдсэн Улсын Код 5 дугаар зүйл, 51 дүгээр бүлэг (ангилалтай холбоотой) болон 53 дугаар бүлгийн III дэд бүлэг (Цалингийн нэгдсэн сүлжээтэй холбогдох)-т үндэслэн тогтооно³⁴⁸, гэхдээ уг Title-ийн 5108(a) заалтыг харгалзахгүй. Конгрессын судалгааны албаны бусад ажилтнуудын суурь цалинг Нэгдсэн Улсын Код 5 дугаар зүйл, 51 дүгээр бүлэг (ангилалтай холбоотой) болон 53 дугаар бүлгийн III дэд бүлэг (Цалингийн нэгдсэн сүлжээтэй холбогдох)-т үндэслэн тогтооно.³⁴⁹ Энэ заалтанд хамаарахгүй ажилтнууд нь—

(А) Энэ зүйлийн (е) дэд зүйлд заагдсан судалгааны секторуудын Ахлах мэргэжилтний албан тушаалын ангилал нь Засгийн газрын гүйцэтгэх ажилтны хамгийн дээд ангиллаас багагүй байна, энд мөн тухайн үед томилогдон ажиллаж байгаа судалгааны аналитикууд болон хяналтын чиг үүрэггүй зөвлөхүүд орно.

(В) Конгрессын судалгааны албаны мэргэжилтэн болон ахлах мэргэжилтэн нь Нэгдсэн Улсын Код 5 дугаар зүйл, Бүлэг 5-ийн 5332 дугаар зүйлд заагдсан албан тушаалын Ерөнхий ангиллын GS-16, 17, 18³⁵⁰–тай адил ангилалд багтаж болно, гэхдээ уг Title-ийн 5108(a) заалтыг харгалзахгүй. Эдгээр албан

³⁴⁶ <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-84/pdf/STATUTE-84-Pg1140.pdf#page=1>

³⁴⁷ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-D/chapter-53/subchapter-II>

³⁴⁸ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-D/chapter-53/subchapter-III>

³⁴⁹ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-D/chapter-53/subchapter-III>

³⁵⁰ 1978 оны “Төрийн албаны шинэчлэлийн тухай” хуулиар GS-16, GS-17, GS-18 дугаар зэрэглэлүүдийн оронд Ахлах шатны албан хаагчдын ангилал (Senior Executive Service)-ыг бий болгон мөрдөж эхэлсэн байна.

тушаалтны албан тушаалын ангиллыг тогтоохын тулд Конгрессын Номын сангийн нэгдсэн хороотой урьдчилан зөвшилцсөн байна.”³⁵¹ 1978 оны “Төрийн албаны шинэчлэлийн тухай” хуулиар GS-16, GS-17, GS-18 дугаар зэрэглэлүүдийн оронд Ахлах шатны албан хаагчдын ангилал (Senior Executive Service)-ыг бий болгон мөрдөж эхэлсэн байна. (Хүснэгт 5-ыг харна уу.)

1949 онд өөрчлөн найруулсан “Ангилал зэрэглэлийн тухай” “Classification Act of 1949”³⁵² хуулиар Холбооны Засгийн газрын албан тушаалын ангилал, зэрэглэл, цалингийн үндсэн хувь хэмжээ болон ажилтны ажлын үр дүн дээр үндэслэн бодогдох шагналын хувь хэмжээг тогтоосон байна. АНУ-ын Хүний нөөцийн алба нь дээрх хууль болон холбогдох бусад хууль, тогтоомжийг баримтлан Холбооны Засгийн газар даяар харьяа агентлаг, газруудад мөрдөх цалингийн ангиллын стандарт, мэргэшлийн ур чадвар болон хүний нөөцийн бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлдэг байна. Холбооны Засгийн газрын ажилтнууд нь цалингийн хэд хэдэн ангилалд хуваагдах бөгөөд дийлэнх олонх нь Ерөнхий ангилал (General Schedule-GS), Холбооны цалингийн систем (Federal Wage System-WS) болон Ахлах шатны албан хаагчдын ангилал (Senior Executive Service-SES) гэсэн ангиллуудад хуваагдаж байна.³⁵³ Конгрессын судалгааны албаны ажилтнуудын хувьд Ерөнхий ангилал болон Ахлах шатны албан хаагчдын ангилалд багтаж байна.

Ерөнхий ангилал (General Schedule-GS) нь GS1-ээс (доод) GS-15 (дээд) хүртэл зэрэглэлтэй бөгөөд зэрэглэл тус бүр дотроо 10 шатлалтай байна.³⁵⁴ Нэг шатлал нь тухайн албан хаагчийн цалингийн 3%-тай дүйцнэ. Ажлын ямарваа нэг туршлагагүй, Ерөнхий боловсролын гэрчилгээ бүхий иргэн ихэвчлэн GS1-2 зэрэглэлийн албан тушаалд томилогддог бол, Бакалаврын зэрэгтэй иргэн GS5, Магистрын зэрэгтэй иргэн GS9 зэрэглэлийн албан тушаалд эхлэн томилогдоно. Тухайн албан тушаал дээр тодорхой хугацаанд тодорхой ахиц, амжилт гаргасан тохиолдолд дараагийн зэрэглэл рүү дэвших боломжтой.

- GS1-GS3 зэрэглэл ахих хоорондын хугацаа нь тус бүр 1 жил;
- GS4-GS6 зэрэглэл ахих хоорондын хугацаа нь тус бүр 2 жил;
- GS7-GS9 зэрэглэлийн хувьд зэрэглэл ахих хоорондын хугацаа нь тус бүр 3 жил шаардагддаг байна.

Ажилтан 1-10 дугаар зэрэглэл хүртэл ерөнхийдөө 18 жилийн хугацаа зарцуулдаг байна. Анхлан ажилд орогчийн хувьд ихэвчлэн GS1-2 дугаар зэрэглэлд харьяалагдана.

Ахлах шатны албан хаагчдын ангилал (Senior Executive Service-SES)-д удирдах, хяналтын болон бодлого боловсруулах түвшний буюу Ерөнхий ангилал GS15-аас дээгүүр, Холбооны Засгийн газрын гүйцэтгэх салбарын албан тушаалтантай дүйхүүц албан тушаалтнууд багтана. Ахлах шатны албан хаагчийн ангиллын үндсэн цалингийн хамгийн доод зэрэглэл нь Ерөнхий ангилал GS15-ын 1-р шатлалын 120 хувьтай тэнцүү байна. Ахлах шатны албан хаагчийн ангиллын үндсэн цалингийн хамгийн дээд зэрэглэл нь Гүйцэтгэх ангилал (Executive

³⁵¹ Дэлхийн улс орнуудын парламентын ажлын алба. У6, 2012 он

³⁵² <https://www.loc.gov/law/help/statutes-at-large/81st-congress/session-1/c81s1ch782.pdf>

³⁵³ <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/senior-executive-service/>

³⁵⁴ <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/pay-leave/pay-systems/general-schedule/>

Schedule)-ын III түвшинтэй ижил байна. Ажилтны ажлын үр дүнгээр урамшуулал олгож болох бөгөөд урамшуулал нь тухайн ажилтны үндсэн цалингийн 5%-20% байна. Түүнчлэн ажилтан онцгой үр бүтээлтэй ажилласан тохиолдолд Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит шагналд нэр дэвших боломжтой бөгөөд “Гавьяаны зэрэг” (Meritorious Rank) болон “Гарамгай зэрэг” (Distinguished Rank) хүртэх боломжтой. “Гарамгай зэрэг”-ийг жилийн үндсэн цалингийн 35% дагалдах бол “Гавьяаны зэрэг”-ийг жилийн үндсэн цалингийн 20% дагалддаг байна.

SES ангилалд багтах албан хаагч нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлж ажиллана. Үүнд:

- Байгууллагын нэгжийг удирдан, зохион байгуулж ажиллах;
- Удирдан, зохион байгуулж буй нэгжийн ололт, амжилтын өмнө хариуцлага хүлээх;
- Байгууллагын өмнө тавьсан зорилтод хүрэхийн тулд үйл ажиллагаагаа түүнтэй уялдуулж, тогтмол үнэлэлт дүгнэлт өгч ажиллах;
- Ажилтнуудын ажил, үүргийн биелэлтэд хяналт тавьж ажиллах;
- Бодлого боловсруулах, бодлого тодорхойлох болон бусад гүйцэтгэх чиг үүргүүд орно.

Шаардлагатай тохиолдолд оны эхэнд буюу 1 дүгээр сард Конгрессоор хэлэлцүүлж, баталсны эцэст Ерөнхийлөгчийн зарлигаар Холбооны Засгийн газрын ажилтнуудын суурь цалинг хувийн хэвшлийн ажилтан, албан хаагчдын цалинтай дүйцүүлэн шинэчлэн тогтоодог байна. 2020 оны 1 дүгээр сараас мөрдөгдөж эхэлсэн цалингийн Ерөнхий ангилал (GS), Ахлах шатны албан хаагчдын ангилал (SES) болон Гүйцэтгэх ангиллын жилийн цалинг хүснэгт 4, 5, 6-аар үзүүлэв.³⁵⁵

Хүснэгт 4.

Ерөнхий ангиллын жилийн цалин зэрэглэл болон шатлалаар.

Grade	Step 1	Step 2	Step 3	Step 4	Step 5	Step 6	Step 7	Step 8	Step 9	Step 10	Within grade amounts
1	\$ 19,543	\$ 20,198	\$ 20,848	\$ 21,494	\$ 22,144	\$ 22,524	\$ 23,166	\$ 23,814	\$ 23,840	\$ 24,448	Varies
2	21,974	22,497	23,225	23,840	24,108	24,817	25,526	26,235	26,944	27,653	Varies
3	23,976	24,775	25,574	26,373	27,172	27,971	28,770	29,569	30,368	31,167	799
4	26,915	27,812	28,709	29,606	30,503	31,400	32,297	33,194	34,091	34,988	897
5	30,113	31,117	32,121	33,125	34,129	35,133	36,137	37,141	38,145	39,149	1,004
6	33,567	34,686	35,805	36,924	38,043	39,162	40,281	41,400	42,519	43,638	1,119
7	37,301	38,544	39,787	41,030	42,273	43,516	44,759	46,002	47,245	48,488	1,243
8	41,310	42,687	44,064	45,441	46,818	48,195	49,572	50,949	52,326	53,703	1,377
9	45,627	47,148	48,669	50,190	51,711	53,232	54,753	56,274	57,795	59,316	1,521

³⁵⁵ <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/pay-leave/salaries-wages/pay-executive-order-2020-adjustments-of-certain-rates-of-pay.pdf>

10	50,246	51,921	53,596	55,271	56,946	58,621	60,296	61,971	63,646	65,321	1,675
11	55,204	57,044	58,884	60,724	62,564	64,404	66,244	68,084	69,924	71,764	1,840
12	66,167	68,373	70,579	72,785	74,991	77,197	79,403	81,609	83,815	86,021	2,206
13	78,681	81,304	83,927	86,550	89,173	91,796	94,419	97,042	99,665	102,288	2,623
14	92,977	96,076	99,175	102,274	105,373	108,472	111,571	114,670	117,769	120,868	3,099
15	109,366	113,012	116,658	120,304	123,950	127,596	131,242	134,888	138,534	142,180	3,646

Хүснэгт 5.

Хүснэгт 6

Ахлах шатны албан хаагчдын жилийн цалин (SES)

	Minimum	Maximum
Performance Appraisal System	\$131,239	\$197,300

Гүйцэтгэх ангилал

Level 1	\$219,200
Level 2	197,300
Level 3	181,500
Level 4	170,800
Level 5	160,100

2.4.ГЕРМАН УЛС

Парламентын ажлын албаны хүний нөөцийн бодлого, хөтөлбөр

Германы Бундестагийн депутатуудын ажилд Тамгын газар нь тусалж, дэмжлэг үзүүлж ажилладаг. Тамгын газрын 3 мянган албан хаагч парламентын үйл ажиллагааг гацаагүй ажиллах бүхий л нөхцөл, бололцоог бүрдүүлдэг. Тэдний чиг үүргийн хүрээ маш өргөн бөгөөд тухайлбал, Бундестаг, түүний Байнгын хороодын хуралдаан болон Чуулганы нэгдсэн хуралдааны бэлтгэлийг хангах, улс төрийн зөвлөмжөөр хангах зэрэг чиглэл багтсан байдаг. Тамгын газар нь жижиг хотын хэмжээний аппаратыг гацаагүй ажиллуулах хариуцлага хүлээдэг. Германы Бундестагт нийтдээ 6 мянга орчим хүн ажилладаг. Депутатууд болон парламентын ордныг өөрийн Цагдаа хамгаалдаг.³⁵⁶

Германы Бундестагийн захирал

Бундестагийн Тамгын газар нь Холбооны Улсын хамгийн дээд алба (газар) бөгөөд түүнийг Бундестагийн Ерөнхийлөгчийн томилсон Германы Бундестагийн захирал толгойлдог. Бундестагийн Тамгын газрын хамгийн дээд тушаалын төрийн албан хаагч (ТАХ)-ийн хувьд тэрээр тамгын газрын бүхий л ажилтны дарга нь юм.

Проф. Д-р Хорст Риссэ 2013.01.01-нээс хойш захирлаар ажиллаж байна. Тэрээр 1949 оноос хойш 9 дэх захирал юм. Захирлыг Бундестагийн Ерөнхийлөгч томилох бөгөөд тэрээр түүнтэй маш ойрхон ажилладаг. Захирал нь Тамгын газрын элдэв асуудлаар түүнд зөвлөх ба түүнийг төлөөлөх бүрэн эрхтэй.

³⁵⁶ Бундестагийн Тамгын газар (Ажлын алба) <https://www.bundestag.de/parlament/verwaltung>

“Парламент ба Депутат” хэлтэс

Бундестагийн Тамгын газар (БТГ) нь дараах 4 хэлтэст хуваагдана: Парламент ба депутат, Шинжлэх ухаан ба гадаад харилцаа, Мэдээлэл ба баримтжуулалт болон Төв хэлтэс. П хэлтэс (Парламент ба депутат) нь парламентын үйл ажиллагааны цөм болж ажилладаг: Парламентын үйлчилгээ (ПҮ)-г бүрэн хэмжээнд хариуцна, Байнгын хороо (ПБ)-дыг хүн хүч болон зохион байгуулалтаар хангана, парламентын мандат (ПМ)-тай холбоотой үйлчилгээг үндсэнд нь хариуцна, мөн европын асуудлаар (ПЕ) депутатуудад дэмжлэг үзүүлнэ.

ПҮ нь салбар хуралдаанд дэмжлэг үзүүлнэ: Бүх зөвлөмжийн чиглэлийн баримт бичгийг (Жишээлбэл, хуулийн төсөл, өргөдөл гомдол г.м.) хэвлэх болон тараах, тэдгээрийг цахимаар бэлдэх, асуулгын цагийг халамжлах, хуралдааны стенограф тэмдэглэл хөтлөх, салбар хуралдааны даргалагч болон Ахмадын зөвлөлийг хэлэлцэх асуудал тохироход нь туслах.

Байнгын хороо, түүнчлэн сонгуулийн хугацаанд байгуулагдсан хяналт шалгалтын хороо болон мөрдөн шалгах хороодыг захиргаа, зохион байгуулалт болон мэргэжлийн чиглэлээр ПБ тасгийн ажилтнууд халамжилдаг.

ПМ чиг үүрэгт Германы Бундестагийн идэвхтэй гишүүн болон гишүүн асан, түүнчлэн Европын Парламентын герман гишүүний асуудал хамаарна.

Үүнд хамгийн чухал асуудлууд болох цалин хөлс (нөхөн олговор), ёс зүйн дүрмийг хэрэгжүүлэх (давхар ажил хавсрах) болон депутатын холбогдох ажилтны хөдөлмөр эрхлэлттэй холбоотой бүхий л үүрэг хариуцлага багтана. ПМ нь мөн төрөөс намыг санхүүжүүлэх эх үүсвэрийг захиран зарцуулна. Намын тухай хуулийн дагуу Бундестагийн Ерөнхийлөгч нь төрийн албаны чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг.

Парламентын Хянан шалгах зөвлөл

Холбооны Улсын Өргөн нэвтрүүлгийн албыг хянан шалгах чиг үүрэг бүхий Парламентын Хянан шалгах зөвлөлийн Байнгын бүрэн эрхэт төлөөлөгчийн албыг 2016 оны 1-р сард байгуулсан. Парламентын хянан шалгах эрхийг шуурхай, тасалдалгүй хэрэгжүүлэхийн тулд хянан шалгах зөвлөлийн штабыг 4 тасагтайгаар зохион байгуулснаас гурав нь сэдэвчилсэн чиглэлтэй. Үүнд: ПХ1-Парламентын хянан шалгах зөвлөлийн ажлын алба (нарийн бичгийн газар), хууль, эрх зүй, үндсэн хуулийн асуудал, Итгэл үзүүлэх зөвлөлтэй холбогдох. ПХ2-Зандалчлах, терроризм. ПХ3-кибер хамгаалалт, тагнан турших. ПХ4-албаны техникийн хүчин чадал, Г10 асуудал.

“Шинжлэх ухаан ба гадаад харилцаа” хэлтэс

Депутатын үйлчилгээ, Парламентын сэтгэн бодох фабрик, Мэдлэгийн удирдлага-энэ бүгд Шинжлэх ухааны албаны чиг үүрэг юм. Депутатуудын ажилд шинжлэх ухааны үндэслэлтэй мэдээлэл нэн шаардлагатай. Ингэснээр тэд өөрсдийн үндсэн үүрэг болох хууль тогтоох болон засгийн газрыг хянах чиг үүргээ амжилттай хэрэгжүүлнэ. Шинжлэх ухааны алба нь депутатуудын хувь шийдвэр гаргах болон парламентын зөвлөлүүдийн хууль тогтоох процессыг хүчирхэгжүүлж, улмаар засгийн газрын эсрэг байр сууриа баттай илэрхийлэхэд нь дэмжлэг болдог.

Депутатын захиалгаар Шинжлэх ухааны алба нь мэдээллийг бэлдэж өгснөөр тэд

санал хураалт болохоос өмнө урьдчилаад аль болох бүх алтернатив хувилбаруудтай танилцаж, нийгэм ба шинжлэх ухааны сэдвийн хүрээнд маргаанд оролцоход бэлтгэгддэг. Зөвхөн депутатад зориулсан, түүний мандатаа хэрэгжүүлэхэд нь зориулж бэлдсэн энэхүү мэдээллээс гадна шинжлэх ухааны алба нь Интернет орчинд хандах боломжтой нийтлэг мэдээллийг ч мөн санал болгодог.

Дэлхийн бусад парламент болон хамгийн чухал олон улсын парламентын хурлын байгууллагын харилцааг Гадаад харилцааны тасаг тордож, дэмжлэг үзүүлэн ажилладаг. Илүү сайн харилцан ойлголцол болон бусад улсын парламенттай тогтоосон хэлхээ холбоог гүнзгийрүүлэх тал дээр хоёр болон олон талт парламентын бүлгүүд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

Хэлний алба нь орчуулга хийх бөгөөд парламентын ажилд хэлмэрчийн үүрэг гүйцэтгэдэг. Олон улсын солилцооны хөтөлбөрийн хүрээнд Германы Бундестаг нь герман-америкийн залуусын солилцоо болон дэлхийн 41 улсыг хамарсан Их, дээд сургууль төгсөгчдийн тэтгэлэгт хөтөлбөрийг хэрэгжүүлдэг. Энэхүү санал болгосон зөвлөгөө болон мэргэжил дээшлүүлэх сургалт нь бусад орнуудын парламентын засаглалыг бэхжүүлэхэд үнэтэй хувь нэмэр оруулж буй хэрэг юм.

Мөн Өргөдөл гомдол, санал хүсэлтийн тасаг нь хэн нэгэн Холбооны Улсын яам, газартай асуудал тулгарсан буюу Үндсэн хуулиар олгогдсон эрхийн дагуу Холбооны Улсын хуулийг өөрчлөх саналтай бол гачигдал зовлонгоо тоочин халамж дэмжлэг хүсэж, эсхүл санал, хүсэлтээ бичиж Парламентад шууд хандах боломжтой. Ийм асуудлыг Өргөдөл, гомдлын Байнгын хороо хариуцан ажилладаг. Энэ хороо нь Холбооны Улсын Засгийн газар болон яам, газраас тайлбар мэдээлэл шаардаж авах болон холбогдох захиргааны акт шийдвэрийг гаргуулж авах эрхтэй.

“Мэдээлэл ба баримтжуулалт” хэлтэс

Депутат болон ажилтнуудад мэдээлэл, мэдээллийн хэрэгслэлийг энэхүү хэлтэс бэлтгэж өгдөг. Иймээс тус хэлтэс нь Бундестагийг бүхэлд нь мэдээллийн техникээр хангах чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг. Мөн депутатуудад өдөр бүр хэвлэлийн байдлын талаарх мэдээллийг түгээдэг.

Номын сан болон баримтжуулалтын тасаг нь депутат, улмаар намын бүлэг болон Тамгын газрыг бүхэлд нь мэдээллээр хангах чиг үүрэгтэй. Дээрх мэдээллийн ихэнхийг номын сан, парламентын архив, парламентын баримтжуулалт болон хэвлэлийн баримтжуулалтын нэгжүүд бэлтгэдэг. Бундестагийн нийт мэдээлэл-холбооны системийн бүтэц, хөгжил болон ажиллагааг Мэдээллийн техникийн тасаг хариуцдаг.

Мэдээлэл ба олон нийттэй харилцах тасагт Зочны алба, Олон нийттэй харилцах алба багтдаг. Олон нийттэй харилцах алба нь мөн сонгуулийн тойргуудад хүрч ажилладаг: үзэсгэлэн яармагт оролцож, “Германы Бундестаг-Бидний депутатууд” нэртэй нүүдлийн үзэсгэлэн болон Бундестагийн хөдөлгөөнт мэдээлэл гаргадаг.

Төв хэлтэс

Төв (Т) хэлтэс нь Бундестагийн Тамгын газрын захиргааны болон техник-зохион байгуулалтын арын албаны үүргийг гүйцэтгэдэг. Түүний үндсэн зорилго нь

парламентын үйл ажиллагааг тасалдуулахгүйн тулд хүний, биет болон санхүүгийн нөөцийг тухай бүр бэлэн байлгахад оршино. Тус хэлтэс нь ТЗ-Захиргаа, ТЭ-Эрх зүй болон ТТ-Техник ба аж ахуй гэсэн 3 тасагтай. Дотоод хяналт шалгалтын алба болон Тэгш байдлын төлөөлөгч мөн энэ Т хэлтэст багтдаг.

ТЗ нь Бундестагийн Тамгын газар (БТГ)-ын хүний нөөц болон зохион байгуулалтын асуудлыг хариуцдаг. Түүнд хүний нөөцийг шинэчлэх болон халамжлах гэсэн Хүний нөөцийн асуудал хариуцсан 2 тасаг багтдаг. Зохион байгуулалтын тасаг нь хамгийн зохимжтой бүтэц зохион байгуулалтыг хариуцах ба зөрчилгүй, үр ашигтай захиргааны аргуудыг хэрэглэж парламентын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлж ажилладаг. Цаашлаад сургалт, мэргэжил дээшлүүлэх болон нийгмийн асуудал хариуцсан нэг тасаг багтдаг.

ТЭ тасаг нь парламент болон түүний Тамгын газрын эрх зүйн ерөнхий асуудал, төсөв болон санхүүгийн төлөвлөгөө боловсруулах, хамгийн дээд Үндсэн хуулийн байгууллагын цагдаа болон аюулгүй байдал, мөн нууц болон өгөгдөл хамгаалах асуудлыг хариуцдаг.

ТТ тасаг нь Бундестагийн дэд бүтцийг зохион байгуулдаг.

Бундестагийн дэргэдэх Цагдаа

Нийтийн аюулгүй байдал ба хэв журам, парламент, түүний зөвлөлүүдийн найдвартай ажиллагааг Бундестагийн дэргэдэх Цагдаагийн алба ханган ажилладаг. Германы Бундестаг нь өөрийн бие даасан Цагдаагийн хэлтэс юм. Бундестагийн Ерөнхийлөгч нь орон байрны эзний болон цагдаагийн эрхийг хэрэгжүүлдэг. БТГ-т харьяалагдах, түүнчлэн олон улсын бага хуралд Бундестагийн түр ашигласан бүх байр, тасалгаа болон эдлэн газрыг тус цагдаагийн албан хаагчид хариуцна.

Парламентын цагдаагийн бүрэн эрхийг Үндсэн хуулиар олгосон байдаг. Иймээс Германы Бундестагийн хэмжээнд бусад цагдаагийн алба орохыг хориглосон. Ингэснээр Бундестагийг гүйцэтгэх болон шүүх засаглалаас хамгаалдаг байна. Ингэж эрх мэдлийн хуваарилалтын зарчим хангагддаг. Гэсэн хэдий ч Бундестагийн цагдаа нь газар дээр бусад цагдаагийн албатай нягт хамтран ажилладаг.

***Депутатын ажилтны цалин хөлс*³⁵⁷**

Депутатын дэргэд эрдэм шинжилгээний ажилтан, референт, товчооны дарга (офис менежер) гэсэн албан тушаалтнууд ажилладаг. Тэд БТГ-ын ажилтан биш бөгөөд депутатад шууд хөлсөөр ажилладаг. Эрх зүйн хувьд харвал, хамгийн бага аж ахуйн нэгжтэй адилтгаж болох юм. Нийтдээ бараг 4 500 ажилтан, түүний дотор нарийн бичгийн дарга, зөвлөх болон туслах ажилтнуудаас гадна 1 700 эрдэм шинжилгээний ажилтан ажилладаг.

Депутатын дэргэдэх ажилтны цалингийн сан сард 19,913 Евро байдаг. Энэ мөнгийг депутат өөрөө авахгүй. Харин түүний туслахуудын цалин хөлсний зориулалтаар БТГ олгодог. Төлбөрийг шууд хүлээн авагч руу шилжүүлдэг. Хэдэн ажилтантай байх, хэрхэн цалинжуулахыг депутат өөрөө шийднэ. Депутаттай хамаатан садан,

³⁵⁷ Депутат ба түүний ажилтнууд https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2015/kw32_finanzierung_buero-384390

гэрлэсэн, эсхүл хадамласан, одоо, эсхүл өнгөрсөнд хамтран амьдрагчийг Холбооны Улсын төсвөөс цалинжуулж ажиллуулах хориотой. Тэдний цалинг депутат өөрөө хувиасаа төлнө.

Хөдөлмөрийн гэрээний загварыг ашиглана. Гэрээг зөвхөн депутат, ажилтан хоёрын хооронд байгуулна. Гэрээний хугацаа нь мандаттай холбоотой учир дээд тал нь сонгуулийн хугацаа буюу 4 жилийн хугацаатай байна. Депутат нь дахин сонгогдохгүй, эсвэл хугацаанаасаа өмнө огцорсон буюу нас барсан тохиолдолд ажилтан ажилгүй болно. Иймээс энэ ажлыг цагийн ажил гэж үздэг. Гэвч эрдэм шинилгээний ажилтнууд хэдэн арван жилээр ажилтай байх тохиолдол элбэг.

Бундестагийн Тамгын газрын бүтэц, хөгжил³⁵⁸

Германы Бундестагийн Ерөнхийлөгч нь ард түмний төлөөллийг хэрэгжүүлэгч Элч бөгөөд хамгийн дээд Холбооны Улсын байгууллага болох Германы Бундестаг (ГБ)-ийн ажилд дэмжлэг тусалцаа үзүүлэх зорилготой байгуулсан Тамгын газрын толгойлогч (дарга, захирагч) юм. Ерөнхийлөгч Тамгын газрын дүрмийг тодорхойлно. Парламентын түвшинд түүнийг Дэд ерөнхийлөгчид орлодог бол Бундестагийн Тамгын газар (БТГ)-т түүнийг орлох цорын ганц хүн нь хамгийн дээд парламентын албан хаагч, Германы Бундестагийн Захирал юм. Тэрээр БТГ-ын бүх албан хаагчийн дарга бөгөөд БТГ-ыг удирдаж, ГБ-ийн Ерөнхийлөгчийн өмнө хариуцлага хүлээнэ.

Парламентын түвшинд Захирал нь ГБ-ийн Ерөнхийлөгчийн зөвлөх юм. Тэрээр Тэргүүлэгчид, Ахмадын зөвлөл болон Чуулганы хуралдааны бэлтгэлийг хангана. Ялангуяа энэ нь чуулганы хуралдааны үед парламентын болон дэгийн хүрээний эрх зүйн асуудалд хуралдаан даргалагчид зөвлөгөө өгөхөөр дэргэд нь байдгаар тодорхойлогдоно. ГБ-ийн захирал нь 2008 оноос хойш Төрийн нарийн бичгийн дарга гэсэн төрийн албаны албан тушаалтан болсон.

БТГ-ын хүний нөөцийн хөгжлийг доорх хүснэгтээр харуулав (2007 онд Нийтийн албаны тарифын гэрээний дагуу ажилтан, ажилчин хоёрыг нэгтгэсэн болно).

Хүснэгт 7.

Он	Албан хаагч	Ажилтан	Ажилчин	Нийт
2000	1 152	897,5	251,5	2 301
2001	1 187	906,5	286	2 379,5
2002	1 192	914	266	2 372
2003	1 197	858,5	261	2 316,5
2004	1 203	813,5	255,5	2 272
2005	1 211	841	272,5	2 324,5
2006	1 252,5	830,5	272,5	2 355,5
2007	1 259	1 099,5	–	2 358,5
2008	1 267	1 085,5	–	2 352,5
2009	1 324	1 081	–	2 405
2010	1 364	1 062,5	–	2 426,5
2011	1 379,5	1 059,5	–	2 439
2012	1 423	1 068,5	–	2 491,5
2013	1 448	1 079	–	2 527
2014	1 466	1 077,5	–	2 543,5

³⁵⁸БТГ-ын бүтэц, хөгжил

https://www.bundestag.de/resource/blob/272960/d65633992998647118bf8b6a2040015a/Kapitel_19_01_Aufbau_und_Entwicklung_der_Bundestagsverwaltung-pdf-data.pdf

2015	1 460	1 071	—	2 531
2016	1 474,3	1 121,5	—	2 595,8
2017	1 499,5	1 151,5	—	2 651
2018	1 506	1 190	—	2 696
2019	1 514,5	1 234,5	—	2 749

Эх үүсвэр: Германы Бундестаг, Төрийн өндөр болон дээд албаны тасаг, Хүний нөөцийн суурь асуудлын баг

Холбооны Улсын Цалингийн суурь сүлжээ

Германы Бундестагийн Тамгын газрын хүний нөөц нь улсаас тогтмол цалин авдаг Төрийн албан хаагч болон ажил олгогчтой хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж хөлсөөр ажиллагч Ажилтнаас тус тус бүрдэнэ. Албан хаагчийн цалингийн хэмжээ, нэмэлт урамшуулал, нийгмийн асуудлыг Холбооны Улсын Албан хаагчийн тухай хууль³⁵⁹, Холбооны Улсын Цалингийн тухай хууль³⁶⁰ болон Холбооны Улсын Цалингийн журмаар³⁶¹ зохицуулдаг бол Ажилтны хувьд хөдөлмөрийн эрх зүй нь нэгдсэн нэг хуульгүй учир нилээн нүсэр бөгөөд олон салбар хуулиудаар зохицуулагддаг байна.

Холбооны Улсын Цалингийн тухай хууль болон Холбооны Улсын Цалингийн журмаар Холбооны Улсын Албан хаагч, Холбооны Улсын Шүүгч, Холбооны Улсын Цэрэг болон түр цэргийн цалинг тогтоож олгодог байна. Үүний дагуу журмын хавсралт нь доорх цалингийн суурь сүлжээнээс бүрдэнэ. Үүнд:

Хавсралт I: А ба В-Албан хаагч ба цэрэг;

Хавсралт II: R-Шүүгч ба өмгөөлөгч;

Хавсралт III: W-Их, дээд сургуулийн багш.

Албан хаагчийн суурь цалингийн сүлжээг дараах хүснэгтээр харуулав.

zurück

Nichtamtliches Inhaltsverzeichnis

weiter

Bundesbesoldungsgesetz
Anlage IV (zu § 20 Absatz 2 Satz 2, § 32 Satz 2, § 37 Satz 2)
Gültig ab 1. April 2019

(Fundstelle: BGBl. I 2018, 1825 – 1826)

Grundgehalt

1. Bundesbesoldungsordnung A

Besoldungsgruppe	Grundgehalt (Monatsbetrag in Euro)							
	Stufe 1	Stufe 2	Stufe 3	Stufe 4	Stufe 5	Stufe 6	Stufe 7	Stufe 8
A 2	2 193,09	2 241,94	2 292,11	2 329,71	2 368,58	2 407,44	2 446,28	2 485,15
A 3	2 277,07	2 328,45	2 379,84	2 421,22	2 462,58	2 503,94	2 545,32	2 586,68
A 4	2 324,72	2 366,12	2 447,54	2 496,43	2 545,32	2 594,21	2 643,08	2 691,95
A 5	2 342,24	2 418,70	2 480,11	2 540,31	2 600,49	2 661,02	2 722,07	2 783,00
A 6	2 392,38	2 481,41	2 571,63	2 640,58	2 712,04	2 780,99	2 857,45	2 923,89
A 7	2 511,48	2 560,46	2 604,53	2 601,04	2 605,06	3 010,39	3 089,37	3 168,34
A 8	2 656,89	2 752,17	2 806,28	3 021,69	3 157,05	3 251,07	3 346,34	3 440,36
A 9	2 807,47	2 901,50	3 109,43	3 259,85	3 407,74	3 508,29	3 612,89	3 714,89
A 10	3 069,30	3 158,41	3 385,21	3 572,63	3 763,94	3 896,35	4 029,92	4 162,96
A 11	3 508,29	3 705,84	3 902,11	4 099,66	4 235,24	4 370,82	4 506,40	4 642,01
A 12	3 761,38	3 955,09	4 230,09	4 463,79	4 626,49	4 766,59	4 945,00	5 112,00
A 13	4 410,86	4 630,37	4 848,57	5 068,09	5 219,17	5 371,54	5 522,59	5 671,00
A 14	4 636,10	4 818,57	5 102,06	5 385,72	5 580,68	5 776,08	5 971,94	6 165,23
A 15	5 544,54	5 800,22	5 995,18	6 190,17	6 385,16	6 578,83	6 772,52	6 964,89
A 16	6 116,56	6 413,57	6 638,22	6 862,90	7 086,29	7 312,27	7 536,93	7 769,03

Erhöhungsbeträge für die Besoldungsgruppen A 5, A 6, A 9 und A 10

Das Grundgehalt erhöht sich in den Besoldungsgruppen A 5 und A 6

- für Beamte des mittleren Dienstes sowie
- für Soldaten in der Laufbahngruppe der Unteroffiziere sowie für Fähnrich und Seekadetten

um 22,95 Euro.

Es erhöht sich in den Besoldungsgruppen A 9 und A 10

- für Beamte des gehobenen Dienstes sowie
- für Offiziere

um 10,01 Euro.

A5 ба A6 бүлэг (дэв)-ийн Дунд түвшний албан хаагчийн цалинг 22.95 еврогоор, A9 болон A10 бүлгийн Ахлах зэргийн албан хаагчийн цалинг 10.01 еврогоор тус тус нэмэгдүүлнэ.

³⁵⁹ Холбооны Улсын Албан хаагчийн тухай хууль https://www.gesetze-im-internet.de/bbg_2009/

³⁶⁰ Холбооны Улсын Цалингийн тухай хууль <https://de.wikipedia.org/wiki/Bundesbesoldungsgesetz>

³⁶¹ Холбооны Улсын Цалингийн журам <https://de.wikipedia.org/wiki/Bundesbesoldungsordnung>

2.5.ИРЛАНД УЛС

Ирланд улс нь 2 танхим бүхий парламенттай бөгөөд парламентын Тамгын газарт 529 төрийн албан хаагч, 52 үйлчилгээний гэрээт албан хаагч, гишүүд болон улс төрийн намуудын 416 улс төрийн албан хаагч ажилладаг байна.

Тус улсын Парламентын номын сан, судалгаа, шинжилгээний алба нь парламентын танхимууд, гишүүд болон байнгын хороодыг чиг үүргээ гүйцэтгэхэд нь шаардагдах мэдээлэл, судалгаа, шинжилгээний үйл ажиллагаагаар хангаж ажилладаг байна. Мөн парламентын мэдээллийн сангийн хадгалалт, хамгаалалтын асуудлыг эрхлэн гүйцэтгэдэг. Албаны дарга нь парламентын тамгын газрын дэд даргад ажлаа шууд хариуцан, тайлагнадаг. Алба нь 40 албан хаагчтай.

Тус албаны бүтэц дэх Судалгаа, шинжилгээний хэлтэс нь 21 албан хаагчтай\ батлагдсан орон тоо 28\.

Төрийн захиргаа, улс төр, эдийн засаг, хүрээлэн буй орчин, хууль зүй, нийгмийн шинжлэх ухаанаар мэргэшсэн албан хаагчид ажилладаг байна. Мэргэжилтнүүд нь хууль зүйн дүн шинжилгээ, нийгмийн бодлого, парламентын эрхлэх асуудал, эдийн засаг, статистикийн дүн шинжилгээ, парламентын гишүүнээс дангаар гаргасан хуулийн төсөл хариуцах чиг үүрэгтэйгээр 4 бүлэг болон ажилладаг байна.

Дээрх албанаас гадна 19 албан хаагч бүхий Парламентын хуулийн зөвлөхүүдийн алба Тамгын газрын бүтцэд харьяалагдан, голчлон байнгын хороод, парламентын танхимын тэргүүнүүд болон хувь гишүүдэд хуулийн төсөл санаачлах, боловсруулах болон бусад хууль зүйн асуудлаар зөвлөгөө өгөх үүрэгтэйгээр ажилладаг.

Улс төрийн албан хаагчидтай хувь гишүүн болон улс төрийн нам шууд гэрээ байгуулан, цалин хангамжийг Парламент хариуцдаг.

Албан хаагчдад тавигдах ерөнхий шалгуур

1. Хууль зүйн дээд боловсролтой;
2. Хууль зүйн судалгаа, шинжилгээ гүйцэтгэсэн практик туршлагатай;
3. Дотоодын эрх зүйн болон Европын холбооны хууль тогтоомжийн талаар өргөн мэдлэгтэй;
4. Дотоодын болон ЕВРОПЫН холбооны хууль тогтоомж тайлбарлах туршлагатай;
5. Улс төрийн дүн шинжилгээ болон бодлого боловсруулах талаар туршлагатай;
6. Бичгийн өндөр ур чадвартай;
7. Хувийн зохион байгуулалт болон цаг ашиглах шуурхай ур чадвартай;
8. Бусадтай харилцах ур чадвар сайтай байх;
9. Бие даан болон багаар ажиллах чадвартай;
10. Мэдээллийн бааз, онлайн эх сурвалжтай харьцах мэдээллийн технологийн өндөр чадвартай.

Албан хаагчдыг сонгон шалгаруулахад үнэлэх давуу талын хувьд:

1. Олон улсын эрх зүйн мэдлэг;

2. Мэдээллийн дүрслэх ур чадварыг (инфографик гэх мэт) харгалзана.

Шинээр томилогдсон албан хаагчтай Төрийн албаны хуульд заасны дагуу нэг жилийн туршилтын хугацаатайгаар гэрээг байгуулдаг. Туршилтын хугацаанд албан хаагчийн чиг үүргээ хангалттай гүйцэтгэж байгаа эсэх болон эрүүл мэндийн шалгуур хангаж байгаа эсэхийг үнэлнэ.

Долоо хоногийн ажлын цаг 43. Илүү цагаар ажилласан тохиолдолд холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу нэмэлт хөлс олгоно. Ээлжийн амралт ажлын 25 өдөр байх ба 5-аас дээш жил ажиллаж байгаа бол 29, 10 буюу түүнээс дээш жил ажиллаж байгаа бол 30 хүртэлх ажлын хоног байна.

Албан хаагчийн томилгоо, ёс зүй, үйл ажиллагаанд хориглох зүйл зэрэг бусад асуудлыг Төрийн албаны хуульд зааснаар зохицуулдаг байна. Тэтгэврийн нас 66 байх ба 2021 оноос 67, 2028 оноос 68 нас болгон өөрчилсөн. Насны дээд хязгаар 70 нас байна.

Ирландын төрийн алба нь түүхэн уламжлалаа хадгалсан нэлээд онцлог бүхий байдаг. Төрийн албан хаагчдын ангилал, зэрэг дэв, нэр томъёо харилцан адилгүй байдаг. Төрийн алба түүн дотроо парламентын хэвийн үйл ажиллагааг хангахтай холбогдсон олон тооны хуулиуд үйлчилж байна. Парламентын албан хаагчийн тухай хууль, Яамдын болон парламентын албан байрны хууль, Төрийн албаны зохицуулалтын тухай хууль, Төрийн албаны комиссын тухай, Парламентын комиссын тухай хууль, Нийтийн албаны удирдлагын хууль, Тэтгэврийн насны тухай зэрэг олон жилийн өмнө батлагдсан хуулиудад холбогдох нэмэлт, өөрчлөлтүүд орсоор байна.

Төрийн албаны зохицуулалтын тухай хуульд зааснаар төрийн албан хаагч нь Засгийн газрын буюу гүйцэтгэх эрх мэдлийн төрийн албан хаагч, улсын буюу төрийн албан хаагч нараас бүрддэг байна.

Улсын буюу төрийн албан хаагчид гүйцэтгэх засаглалаас бие даасан буюу шүүх, прокурор, аудит, омбудсмен, парламентын ордны зэрэг албан хаагчдыг хамруулдаг.

1959 оны Парламентын Тамгын газрын албан хаагчдын тухай хуульд тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга, дэд дарга, аюулгүй байдал болон үйлчилгээний асуудал эрхэлсэн дарга нарыг томилохтой холбоотой асуудлыг тусад нь зохицуулсан. Мөн Ерөнхий нарийн бичгийн дарга зэрэг өндөр албан тушаалтны цалинтай холбогдох асуудлыг тусгай хуулиар зохицуулна. 2015 оны тус хуульд орсон нэмэлт өөрчлөлтөөр Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга болон дэд дарга нарыг Парламентын комисс гэсэн бие даасан байгууллагаас парламентын дээд танхимын даргаас нэр дэвшүүлснээр томилох болсон байна. Тус хуульд парламентын хэвийн үйл ажиллагааг хангах чиг үүрэгтэй албан хаагчид нь төрийн албан хаагчид хамаарна гэж заасан байна.

Парламентын дэргэд парламентын хэвийн үйл ажиллагааг хангах үүднээс тамгын газрын үйл ажиллагааны бодлого, хөтөлбөр боловсруулах, түүний хэрэгжилтэд хяналт тавих, тус комисс болон Тамгын газрын үйл ажиллагаанд шаардагдах зардал, албан хаагчдын цалин хангамж, ЕХ-ны парламенттай холбоотой холбогдох

зардал шийдвэрлэх, төсвийн урсгал зардалд хяналт тавих, Комисс болон Тамгын газрын албан хаагчдыг сонгон шалгаруулах, томилох, чөлөөлөх, албан хаагчдад тавигдах шаардлагыг тогтоох, дээрх асуудлуудтай холбогдон бусад хуулийн тодорхой зүйлд заасан асуудлаар сангийн сайдад олгосон эрх хэмжээ эдлэх чиг үүрэг бүхий Парламентын комисс ажиллана. Бүрэлдэхүүнд 2 танхимын дарга, Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга, Сангийн яамыг төлөөлөх эрх олгогдсон этгээд болон орон тооны бусад 7 гишүүн орно. 7 гишүүнд Парламентын 2 танхимаас 4 болон 3 гишүүн хамрагддаг. Комиссын дарга нь Парламентын дээд танхимын тэргүүн байна. Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга комиссын гүйцэтгэх удирдлагыг хэрэгжүүлдэг. Парламентын комиссын тухай хуульд түүнээс захиран зарцуулах улсын төсвийн хэмжээг тодорхой зааж өгсөн байдаг. 2018 онд 135 сая, 2019, 2021 оны төсөв 420 сая евро байна.

Хүснэгт 8.

Тамгын газрын албан ёсны цахим хуудсанд байршуулсан цалингийн мэдээлэл

Албан тушаал	Цалингийн хэмжээ (евро, жилд)
ТГЕНБД	€196,665
Дэд дарга	€139,628 - €159,725
Туслах номын санч	€31,529 - €66,118
Ахлах судлаач	€62,034 - €75,339
Судлаач	€31,529 - €66,118

Парламентын комиссоос өөрийн болон харьяа байгууллагын стратеги төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлэх бөгөөд Тамгын газрын харьяанд хүний нөөц, цалин, тэтгэвэр, сургалтын асуудал эрхэлсэн хэлтэс Тамгын газрын дэд даргын удирдлаганд ажилладаг.

2018 оны стратеги төлөвлөгөөнд хүний нөөцийг чадавхжуулах явдлыг үндсэн 4 төлөвлөгөөний нэг гэж авч үзсэн байна. Үүний хүрээнд 4 зорилго тавьсан.

- Өндөр гүйцэтгэл бүхий идэвхтэй албан хаагчидтай байх;
- Удирдах албан хаагчдыг чадавхжуулах;
- Үйл ажиллагаанд инновацийн дэвшлийг ашиглах;
- Үр ашигтай хэрэглээ, ашиглалт.

Ажлын байранд ялгаварлан гадуурхах, бэлгийн болон бусад дарамтаас сэргийлэх, арилгах зорилгоор ажлын байран дахь хүний нэр хүнд, хүндлэл, харилцааны зарчим гэсэн хөтөлбөр хэрэгжүүлж, парламентын нийгэмлэгийн хүрээнд баримтлах нэр төр, тэгш байдал, харилцаа, хүндлэлийн зарчим, стандартыг тогтоож өгсөн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй албан хаагчдад туслах, тохиромжтой ажлын байрны орчин бий болгох үүднээс тус асуудлыг хариуцсан албан хаагчийг томилон ажиллуулсан байна. Мөн оюутнуудыг дадлагажуулах болон бусад оронтой парламентын албан хаагчдын солилцооны хөтөлбөр буюу харилцан зочлох, туршлага судлах хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байна.

Хүний нөөцийг чадавхжуулах явдал нь тавьсан зорилгод хүрэх гол хүчин зүйл гэж үзэж, албан хаагчдын дунд тодорхой албан тушаал дээр уралдаант шалгаруулалт явуулах, нэгжүүдэд хяналт шалгалт хийх, техник, мэргэжлийн болон хувь хүн, удирдлагын хөгжлийн талаар сургалт явуулах, мэдээлэл өгөх болон хуваалцах

семинар , эрүүл мэнд, сайхан амьдралын хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн байна.

Парламентын цахим хуудас шинэчлэх, өргөжүүлэх, дижитал хувиргалтын технологийг мөн ашиглаж эхэлсэн байна.³⁶²

2.6.СОЛОНГОС УЛС

Солонгос Улсын Судалгааны алба нь 2006 онд Үндэсний Ассамблейн Судалгааны албаны тухай хууль батлагдсанаар 2007 онд 10 судалгааны багтай 65 ажилтантай байгуулагдсан.

Парламентын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор Үндэсний Ассамблейн гишүүд болон байнгын хорооны захиалгаар судалгаа хийх, хууль тогтоомж болон бодлогын үйл ажиллагааны талаар судалгаа шинжилгээ хийх, холбогдох мэдээлэл хайх, цуглуулах, түгээх чиг үүрэгтэй.

Өнөөгийн байдлаар тус судалгааны алба нь 4 судалгааны оффис, 1 төлөвлөлт, менежментийн оффис, 2 консул, 2 салбар, 12 баг бүхий нийт 126 ажилтантай.

Эрх зүйн орчин

Судалгааны албаны ажилтнууд нь Үндэсний Ассамблейн тухай хууль, Үндэсний Ассамблейн Тамгын газрын тухай хууль, Үндэсний Ассамблейн хүний нөөцийн журам, Үндэсний Ассамблейн Судалгааны албаны тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль, Төрийн албаны цалин хөлсний журмууд болон бусад холбогдох хууль тогтоомжуудаар зохицуулагддаг. Төрийн албан хаагчийн эрх зүйн байдал, цалин хөлстэй холбоотой нарийвчилсан журмыг холбогдох байгууллагын саналыг үндэслэн Ерөнхийлөгчийн зарлигаар баталдаг. Төрийн албан хаагчийн цалин хөлс олгох журам, Төрийн албан хаагчийн нэмэгдэл хөлсний талаарх журам 2020 оны 1 дүгээр сард шинэчлэн батлагдаж, хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байна.

Ажилтнуудын статус

Судалгааны албаны дарга нь Үндэсний Ассамблейн тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль болон Судалгааны албаны тухай хуулийн дагуу томилогддог улс төрийн албан тушаалтан бөгөөд цалин хөлсний хувьд дэд сайдтай ижил байна.

Судалгааны албаны албан хаагчдын хувьд Төрийн албаны 5 буюу түүнээс дээш зэрэглэлтэй албан тушаалтныг Үндэсний Ассамблейн дарга томилж, чөлөөлнө. Бусад судлаачид болон албан хаагчдыг Судалгааны албаны дарга томилж, чөлөөлнө. Үндэсний Ассамблейн дарга зарим томилж, чөлөөлөх эрхээ Судалгааны албаны даргад шилжүүлж болно.

Цалин хөлсний систем

Судалгааны албаны ажилтууд нь Төрийн албаны тухай хууль болон Төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний журам, Төрийн албан хаагчийн нэмэгдэл хөлсний талаарх журмын дагуу дараах байдлаар цалинждаг. Энэхүү журамд зааснаар зөвлөх, ахлах судлаачид нь цалингийн шатлалын хувьд 32 шатлалтай бөгөөд 2.5-6.7 сая вон, судлаачид нь цалингийн шатлалын хувьд 36 шатлалтай бөгөөд 1.8-4.5 сая вонын

³⁶² Холбооны Улсын Цалингийн журам <https://de.wikipedia.org/wiki/Bundesbesoldungsordnung>

үндсэн цалинтай. Судлаачид нь Ерөнхийлөгчийн зарлигаар баталсан журмын дагуу нэмэгдэл, нэмэгдэл хөлс авна.

Төрийн албан хаагчийн цалингийн нэмэгдэлтэй холбоотой харилцааг зохицуулах журам (2020.01.01-ны Ерөнхийлөгчийн 3034 дүгээр захирамж)-аар зохицуулдаг. Тус журамд зааснаар төрийн албан хаагчид нь төрийн албаны тухай хуулийн 47, 48 дугаар зүйл, Төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний журмын 31 дүгээр зүйлд заасны дагуу дараах нэмэгдэл болон урамшуулал авна. Үүнд:

- **Ажлын нөхцөлийн нэмэгдэл**- Энэ нэмэгдлийг ихэвчлэн цэрэг, цагдаагийн байгууллагын ажилтнуудад олгоно - цалингийн 4.1 хувь;
- **Гүйцэтгэлийн урамшуулал**- энэ нь төрийн албан хаагчийн ажлын гүйцэтгэлийн үнэлгээг харгалзан албан тушаалын ангилал тус бүрээр ялгамжтай олгоно.³⁶³

1 Түвшин	2 Түвшин	3 Түвшин	4 Түвшин	5 Түвшин	6 Түвшин	7 Түвшин	8 Түвшин	9 түвшин
20 хувь	20 хувь	20 хувь	20 хувь	18 хувь	18 хувь	15 хувь	12 хувь	10 хувь
Ахлах судлаач, удирдах албан тушаалтан					Судлаач болон ажилтнууд			
15 хувь					16 хувь			

- **Гэр бүлийн тэтгэмж**-Энэ нэмэгдлийг хилийн чанадад ажиллаж байгаа төрийн албан хаагчид ам бүлийн тоог 4 хүнээр тооцон олгодог.
- **Орон сууцны тэтгэмж**-ажлын үр дүн, цалингийн шатлалаас хамаарч тогтоодог.
- **Хүүхэд асрах чөлөөний тэтгэмж**- Бага насны хүүхэдтэй эцэг, эх хүүхэд асрах чөлөө авч болох бөгөөд авах хугацаанаас хамаарч тэтгэмжийн хэмжээг сарын цалингийн 80-85 хувиар тооцож олгоно.
- **Хүнд нөхцөлийн нэмэгдэл**- Энэ нэмэгдлийг ажлын тусгай орчинтой газарт ажилладаг төрийн албан хаагчдад олгодог. Дотоодод ажиллах нөхцөлөөс хамаарч 5000-60.000 вон, гадаадад 720-2500 долларын нэмэгдэл олгодог.
- **Онцгой нөхцөлийн нэмэгдэл**- Энэ нэмэгдлийг ихэвчлэн батлан хамгаалахын тушаалаар ажиллаж байгаа албан хаагчдад олгодог.
- **Ажил албан тушаал хавсарсны нэмэгдэл**- Энэ нэмэгдлийг 30 хоногоос илүүгүй хугацаанд албан үүрэг давхар гүйцэтгэсэн албан хаагчид олгоно. 200.000 вон
- **Илүү цагийн хөлс**- Энэ нэмэгдлийг албан тушаалын ангилал бүрээр тогтмол тоогоор баталсан байдаг бөгөөд жилд ажиллах илүү цагийн хөлсний дээд, доод хязгаарыг тогтоосон байна. Хэрэв онцгой нөхцөл байдлын улмаас илүү цагаар ажиллахаар бол өдөрт 4 цаг, сард 57 цагаас илүү ажиллуулахыг хориглодог.

(мянган воноор)

	Дээд хязгаар	Доод хязгаар
Ахлах судлаач	108.706	36.199
Судлаач, албан хаагч	100.507	36.199

³⁶³ Төрийн албан хаагчийн цалингийн нэмэгдэлтэй холбоотой журмын 2 хавсралт (2020.01.07)

- **Амралтын өдрөөр ажилласны нэмэгдэл**- Бүх нийтийн амралтын өдөр болон 7 хоногийн амралтын өдрөөр ажилласан бол өдрийн цалинг 1.5 хувиар нэмэгдүүлж бодно.
- **Албан тушаалын чиг үүргийн нэмэгдэл** -Судалгаа, шинжилгээний ажилтнуудын хувьд сарын цалингийн 7.8 хувь
- **Хоолны нэмэгдэл**- сард 140.000 вон
- **Баярын амралтын нэмэгдэл** –Цагаан сар болон ургацын баяраар олгодог. Сарын цалингийн 60 хувь

Үндэсний Ассамблейн албан хаагчдад тавигдах шалгуур

Үндэсний Ассамблейн хүний нөөцийн журамд зааснаар дараах шалгуурыг хангасан байна.

- 1.Ажлын байранд тавигдах шаардлага:
  - ажил мэргэжлийн байдал;
  - ажилд шаардлагатай ур чадварын түвшин;
  - ажилд шаардлагатай хувь хүний шинж чанарууд;
  - ажлын зохион байгуулалтын байдал;
  - тухайн чиг үүргийг гүйцэтгэхэд шаардлагатай бусад шаардлага.
- 2.Төрийн албан хаагчдын боловсон хүчний шаардлага:
  - боловсрол, мэргэжил;
  - сургалтын гүйцэтгэл;
  - шийдвэр гаргах чадвар;
  - манлайллын чадвар;
  - шударга байдал;
  - эрүүл мэнд;
  - бусад тусгай шаардлага.

Үндэсний Ассамблейн Тамгын газарт боловсон хүчний асуудал хариуцсан зөвлөлтэй байх бөгөөд Зөвлөлийг Тамгын газрын ерөнхий нарийн бичгийн дарга удирддаг.

Судалгааны алба нь орон тоо гарсан эсвэл судлаач нэмж авах тохиолдолд Төсвийн албанд урьдчилан мэдэгдэж төсөвтөө багтаан авах бөгөөд холбогдох байгууллагад сонгон шалгаруулалт явуулж өгөх хүсэлт гаргах ёстой. Үүний өмнө хянан шалгах хороо байгуулах бөгөөд 5-7 хүний бүрэлдэхүүнтэй байна.

Судлаач болон ахлах судлаачаар ажиллахад дараах тусгай шаардлагыг тавина.

- Захирал нь судлаачаар 1-ээс доошгүй жил ажилласан, эсхүл тухайн чиглэлээр дор хаяж 15 жилийн ажлын туршлагатай;
- Хэлтсийн дарга болон хяналтын ажилтан-судлаачаар 3-аас доошгүй жил, тухайн салбарт 12 жил ажилласан туршлагатай байх;
- Албаны дарга- холбогдох чиглэлээр судлаач мэргэжлээр 7 ба түүнээс дээш жил ажилласан туршлагатай байх ёстой.

Судлаачийн ажлын амжилтыг тооцохдоо мэргэжлийн албан тушаалд ажилласан туршлага, эсхүл тухайн салбарт ажиллаж буй судлаачтай ижил албан тушаалд

тэнцэх цол, зэрэгтэй, тухайн чиглэлээр 5 ба түнээс дээш түвшний төрийн албан хаагчийн албан тушаалд томилогдох зэргийн шалгалтад тэнцэх байх шаардлагыг тавьдаг.

Үндэсний Ассамблейн албан хаагчдын сургалт

Үндэсний Ассамблей нь Захиргааны асуудал хариуцсан ерөнхий нарийн бичгийн даргын харьяанд Парламентын сургалтын хэлтэстэй. Тус хэлтэс нь боловсрол, сургалтын алба, Парламентын сургалтын алба, Goseong дахь Үндэсний Ассамблейн сургалтын институт гэсэн 3 хэсэгт хуваагддаг.

Тус хэлтэс нь Үндэсний Ассамблейн гишүүд, орон нутгийн зөвлөлийн ажилтнууд, сурган хүмүүжүүлэгчид болон иргэдэд зориулан хууль тогтоох үйл явц, парламентын тогтолцооны талаар олон төрлийн сургалтын хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг.

Орон нутгийн зөвлөлийн ажилтнуудад зориулж жилд 2-4 удаагийн сургалт, бага, дунд, ахлах сургуулийн багш нарт жилд 4 удаа, коллеж, их сургуулийн оюутнуудад жилд 4 удаа тус тус зохион байгуулдаг.

Сургалтын ерөнхий төлөвлөгөөг тус хэлтсийн цахим хуудаст байршуулдаг. Сургалтын талаарх мэдээлэл, хугацаа, хамрагдах хүний тоо, төлбөрийн талаарх мэдээллийг оруулсан байдаг.

Харин судалгааны алба нь дотооддоо сургалт зохион байгуулдаг бөгөөд бүтэн жилээр төлөвлөж ажилтнууддаа мэдээлдэг. 2020 оны 1 дүгээр сарын 13-ны өдөр батлагдсан Судалгааны албаны сургалтын төлөвлөгөөнөөс харахад гадаад, дотоод сургалт гэж ангилдаг бөгөөд энэ нь урт болон богино хугацааны сургалт гэж хуваагддаг. Түүнчлэн сургалтын төсөв, тавигдах шаардлага, сонгон шалгаруулалт, хамрагдах албан тушаалтны зэрэглэлийн талаар тусгасан байна.

Сургалтад хамрагдах хүсэлтэй албан тушаалтанд тавигддаг шаардлагуудаас онцлог бүхий шаардлага нь 3-аас дээш жил ажилласан байх, тэтгэвэрт гарах хугацаа 5 жилээс доошгүй байх гэсэн онцгой шаардлагыг тусгасан байна. Мөн сургалт тус бүр нарийвчилсан шаардлагуудыг тус тусад нь оруулсан байна.

2.7.ЭСТОНИ УЛС

Эстони улсын Парламент (Рийгикогу)-ийн ажлын алба (канцлер)-ны үндсэн үйл ажиллагаа нь Рийгикогу Үндсэн хуулиар хүлээсэн чиг үүргээ гүйцэтгэхэд шаардлагатай нөхцөлийг бүрдүүлэхэд оршино.

Рийгикогугийн канцлер нь 1992 оны 10-р сард байгуулагдсан ба чиг үүргийг нь Рийгикогугийн журмын тухай хууль³⁶⁴ болон Рийгикогугийн канцлерийн дүрмээр³⁶⁵ зохицуулдаг бөгөөд Рийгикогугийн Удирдах зөвлөлд ажлаа хариуцан тайлагнадаг.

Рийгикогугийн Удирдах зөвлөлөөс Канцлерийн бүтэц, орон тоог батлах ба Рийгикогугийн журмын тухай хууль болон Төрийн албаны тухай хуулийг үндэслэн тэдгээрийн цалингийн удирдамж³⁶⁶ - ийг мөн тогтоодог.

³⁶⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/12849986?leiaKehtiv>

³⁶⁵ <https://www.riigikogu.ee/wp-content/uploads/2014/11/Riigikogu-Kantselei-p%C3%B5him%C3%A4%C3%A4rus-2.pdf>

Тамгын газар (канцлер) нь өдөр тутмын ажиллагаагаа хэлтсүүдээрээ дамжуулан явуулдаг бөгөөд дараах хууль, эрх зүй, бодлогын баримт бичгүүдийг удирдлага болгоно.

- Үндсэн хууль;
- Рийгикогугийн журмын тухай хууль;
- Хөдөлмөрийн гэрээний тухай хууль;
- Төрийн албаны тухай хууль;
- Рийгикогугийн канцлерийн дүрэм;
- Рийгикогугийн канцлерийн 2019-2024 оны стратеги төлөвлөгөө;
- Рийгикогугийн Удирдах зөвлөлийн тогтоол “Бүтэц бүрэлдэхүүн батлах тухай”;
- Цалингийн гарын авлага.

Хууль эрх зүй ба дүн шинжилгээний хэлтэс нь Канцлерийн бүтцэд байх бөгөөд Канцлерийн орлогч даргад ажлаа хариуцан тайлагнадаг. Рийгикогугийн канцлерийн дүрмийн 36.1-д зааснаар тус хэлтэс нь Рийгикогу болон түүний газрууд, канцлерийн бүтцийн нэгж ба гишүүдэд хууль эрх зүй, парламентын хяналт, эдийн засаг, нийгэм, төрийн удирдлага болон бусад салбар чиглэлээр зөвлөх, судалгаа, дүн шинжилгээ хийх, бусад үндэсний парламентуудын мэдээлэл болон судалгааны байгууллагуудтай хамтын ажиллагааг зохион байгуулах зэрэг чиг үүрэгтэй.

Хууль эрх зүй ба дүн шинжилгээний хэлтсийн ажилтнууд (adviser, consultant) болон Канцлерийн ажилтан, албан тушаалтнуудын ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааны зарим асуудлыг Төрийн албаны тухай хууль, Хөдөлмөрийн гэрээний тухай хуулиар тус тус зохицуулна.

Төрийн албаны тухай хуулийн 2-р бүлэгт заасны дагуу тус хэлтсийн албан тушаалтнуудын боловсрол, мэргэжлийн туршлага, мэдлэг, ур чадварын шаардлагыг холбогдох байгууллагын дарга тогтоохоос гадна сонгон шалгаруулах журмыг мөн холбогдох байгууллагын дарга тогтоодог байна. Гэвч мэдээллийн хайлтын явцад холбогдох мэдээллийн эх сурвалж, хууль, журам, дүрэм зэргээс дээрх мэдээллүүд олдсонгүй. Учир нь англи хэл дээр эдгээр дотоод мэдээллүүд төдийлөн нээлттэй байхгүй байна.

Харин ажилтнуудын цалин, урамшууллын талаарх мэдээллийг дор дэлгэрэнгүй оруулсан болно.

Цалин, урамшуулал

Эстонид цалин урамшууллын төвлөрсөн бус тогтолцоотой. Төрийн албаны тухай хуулийн 6-р бүлгийн 63.1-т зааснаар албан байгууллагууд ажилтнуудын албан тушаалд харгалзах үндсэн цалин, эсвэл хувьсах цалин хөлс, бусад шагнал, тэтгэмж олгох нөхцөл, журам, төлөх хугацаа, хэлбэрийг тусгасан “Цалингийн удирдамжийг” дараах байдлаар тогтоодог: *Тухайлбал,*

- Рийгикогугийн Тамгын газрын цалингийн удирдамжийг Рийгикогугийн Удирдах зөвлөл;

³⁶⁶ <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Palgajuhend-01.01.2020-terviktekst.pdf>

- Төрийн сонгуулийн албаны цалингийн удирдамжийг Сонгуулийн албаны даргын санал болгосноор Рийгикогугийн Тамгын газрын дарга тогтооно;
- Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Үндэсний Аудитын газар, Шүүхийн тамгын газар, Улсын дээд шүүхийн цалингийн удирдамжийг төрийн захиргааны байгууллагын дарга тогтооно;
- Анхан болон хоёрдугаар шатны шүүхийн ажилтнуудын цалингийн удирдамжийг энэ асуудал хариуцсан сайдын тушаалаар Шүүхийн захиргааны зөвлөлийн саналыг үндэслэн тогтооно;
- Орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагын цалингийн удирдамжийг нутгийн удирдах зөвлөлийн тогтоолоор тогтооно;
- **Дээр дурдагдаагүй байгууллагын цалингийн удирдамжийг Засгийн газрын тогтоолоор тогтооно.**

Ийнхүү хуульд заасны дагуу цалингийн удирдамжийг тогтоон, тухайн жилийн 5-р сарын 1-ний дотор Сангийн яамны вэб сайтад төвлөрсөн байдлаар нийтэлдэг байна.

Төрийн албаны хуулийг үндэслэн “Рийгикогугийн журмын тухай хууль”-ийн 157-р зүйлийн (4)-т *Рийгикогугийн Удирдах зөвлөл Рийгикогугийн канцлерийн бүтэц, орон тоо, цалингийн дүрмийг тодорхойлж, албан тушаалын ангилалыг тогтооно хэмээн заасны дагуу* 2013 оны 2-р сарын 19-ны 33 тоот тогтоолоор “Рийгикогугийн канцлерийн цалингийн удирдамж”-ийг баталсан (Рийгикогугийн 2019 оны 12-р сарын 10-ны өдрийн 125-р тогтоолоор өөрчлөлт орсон).

Энэхүү цалингийн удирдамж (цаашид гарын авлага гэх) нь Рийгикогугийн канцлерийн албан тушаалтнууд болон ажилтнуудын цалин хөлс, урамшуулал, баяр амралтын нэмэгдэл болон бусад цалингийн нөхцөл, журмыг зохицуулна.

Хууль эрх зүй ба дүн шинжилгээний хэлтсийн ажилтнуудын цалин урамшууллын систем нь энэхүү удирдамжийн дагуу мөн зохицуулагдана.

Гарын авлагын тайлбарт тодорхойлсноор ажилтны цалин нь үндсэн цалин, хувьсах цалин, онцгой нөхцөл байдлын нэмэлт цалин, нөхөн олговор, тэтгэмж зэргээс бүрдэж байна.

Ажилтны цалин хөлсийг тодорхойлохдоо Канцлерийн (цаашид тамгын газар гэх) бүтцийн нэгжид хуваарилсан цалин, цалингийн төсвийг харгалзан үздэг.

Үндсэн цалин: Бүртгэлтэй албан тушаалууд үндсэн цалингийн доод хэмжээнд хуваагдаж, тухайн албан тушаалын сарын цалингийн доод хэмжээ ба дээд хэмжээг тодорхойлно. Албан тушаал тус бүрийн үндсэн цалингийн хэмжээг гарын авлагын 1-р хавсралтаар баталжээ. (Доорх хүснэгтээс үзнэ үү)

Цалингийн суурь хүрээг өөрчлөх хэрэгцээнд дүн шинжилгээ хийх ажлыг Хүний нөөцийн хэлтэс, Санхүүгийн хэлтэстэй хамтран жилд нэг удаа удирдамжийг шинэчлэн боловсруулах ажлыг зохион байгуулдаг. Үндсэн цалингийн өөрчлөлт нь төрийн албан хаагчдын үндсэн цалинг өөрчлөхөд автоматаар нөлөөлдөггүй.

Үндсэн цалин хөлсийг тодорхойлох нөхцөл, журмын талаар энэхүү удирдамжид нэлээд нарийн зохицуулсан байна. Тухайлбал, Ажилтны үндсэн цалинг түүний ажлын байрны харгалзах үндсэн цалингийн хэмжээнд тогтооно. Ингэхдээ ажилтны

үндсэн цалин хөлсийг ажлын байрны чиг үүрэг, ажлын шинж чанар, ажилтны ажлын чадвар, ажлын ачааллын дагуу тодорхойлно. Харин туршилтын хугацаанд ажилтны үндсэн цалин хөлсийг ажлын байраар тогтоосон хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 20 хүртэлх хувиар бууруулах боломжтой. Онцгой тохиолдолд үндсэн цалинг тухайн албан тушаалд тогтоосон доод хэмжээнээс өндөр эсвэл бага байхыг тухайн газрын дарга, хэлтсийн дарга, орлогч даргын тушаалаар үндэслэн үнэлнэ. Ажилтны үндсэн цалингийн хэмжээг өөрчлөх шийдвэрийг ажилтнуудын ажлын үүрэг хариуцлагын мэдэгдэхүйц өөрчлөлт; ажилтны гүйцэтгэл, үйлчилгээний амжилт; ажилтанд мэргэшлийн чиглэлээр гарсан томоохон өөрчлөлтүүд; Тамгын газрын ажлын байрны зорилт стратегийн нөлөөлөл зэргийг харгалзана.

Хувьсах цалин хөлс: Төсвийн нөөц боломж байгаа үед хувьсах цалинг олгоно. Хувьсах цалингийн хэмжээг тухайн албан тушаалтны жилийн үндсэн цалингийн 20 хувиас нэг хуанлийн жилд нэмэгдүүлж болно.

Гүйцэтгэлийн цалин: Энэ нь Тамгын газар, түүний бүтцийн нэгжийн тэргүүлэх зорилтуудыг чанартай, цаг тухайд нь биелүүлсэн, эсхүл ажил эрхлэх чиглэлээ мэдэгдэхүйц сурталчилсан; идэвх зүтгэлтэй байсан, нэмэлт даалгавар авч, амжилттай гүйцэтгэсэн; хэлтэс хоорондын хамтын ажиллагааг дэмжсэн; Тамгын газар, бүтцийн нэгжийн дүрэм, ажлын төлөвлөгөөнд заасан чиг үүргийн гүйцэтгэлийг амжилттай хангасан үр дүнд үндэслэн цалингийн хуваарилсан хөрөнгийн хүрээнд санал болгодог тэтгэмж юм. Тамгын газрын захирал нь ажилтнуудад олгох цалингийн хэмжээг шийдвэрлэх ба нэгжийн дарга нь ажилтны ажлын хөлсийг тодорхойлох үндэслэлтэй байна. Гүйцэтгэлийн цалинг жилд нэг удаа бөөнөөр төлж болно.

Шагнал, урамшуулал: Урамшууллыг Тамгын газрын төсвийн боломжийн хүрээнд онцгой ажил үйлчилгээ, олон жилийн туршлага, өндөр ур чадвар, томоохон оруулсан онцгой хувь нэмрийг үнэлэн ажилтнуудад олгоно. Тамгын газрын дарга нь бүтцийн нэгж, ажлын хэсэг, төслийн баг эсвэл ажилтнуудад шагнал олгох эрхтэй. Шагналын хэмжээг Тамгын газрын дарга бие даан шийдвэрлэнэ.

Нэмэлт үйлчилгээний төлбөр: Нэмэлт ажил, үүргийн хэмжээ, шинж чанараас хамааран нэмэлт төлбөрийг төлдөг. Нэмэлт үйлчилгээний төлбөрийг нэг удаагийн буюу тодорхой хугацааны тэтгэмж хэлбэрээр олгоно. Нэмэлт ажлын хөлс төлөх тухай бичгээр гаргасан саналыг Тамгын газрын даргад хэлтсийн дарга ба /эсвэл Тамгын газрын орлогч даргатай тохиролцсоны дагуу ажилтнуудын нэгжийн дарга шууд гаргана. Уг саналд нэмэлт үүрэг, гүйцэтгэх ажил үйлчилгээний гүйцэтгэх хугацааг зааж өгөх ёстой. Тамгын газрын дарга нэмэлт үйлчилгээний хөлсийг захирамжаар тогтооно.

Тусгай нэмэгдэл цалин: Энэ нь онцгой нөхцөлөөр гүйцэтгэсэн ажилд буюу хамтын гэрээний үндсэн дээр ажилтнуудын шөнийн цагаар, илүү цагаар болон амралтын өдрүүдээр ажилласан тохиолдолд олгох тусгай нэмэгдэл цалин юм.

Онцгой нөхцөлд ажилласны хөлсийг хэлтсийн дарга, Тамгын газрын орлогч дарга нар боловсруулж, Тамгын газрын даргаар батлуулсан мэдүүлэгт үндэслэнэ.

Амралтын цалин, хөлс: Амралтын өдрүүдийн цалингийн хэмжээг "Засгийн газрын дундаж цалин хөлс олгох нөхцөл, журам" -ын дагуу тогтооно. Амралтын цалин нь

амралт эхлэхээс өмнөх ажлын өдрөөс, эсхүл ажилтан хүсэлт гаргасан бол амралт эхэлсэн өдрөөс хойш ажлын цагаар төлөгдөнө. Хэрэв талуудын тохиролцсоны дагуу ажилтны амралтыг тасалдсан буюу өвчний улмаас тасалдсан, ажилтныг нь амралтаар чөлөөлсөн бол тэтгэмжийг дахин тооцож, дараагийн сар, саруудад шилжүүлэн тооцно. Мөн Албан ёсны суралцах амралттай хугацаанд Насанд хүрэгчдийн боловсролын тухай хууль, бүртгэлийн хамтын гэрээний дагуу ажилтанд дундаж цалин олгоно. Суралцах амралтын цалин хөлсийг тухайн чөлөө авсан өдрөөс хойш ажиллагсдад олгоно.

Эдгээр цалингийн удирдамжийн дагуу илүү цагаар ажилласан тохиолдолд нэмэгдэл хөлс олгохоос гадна ажилтнуудад дуудлага хийх үед нэмэлт цаг төлж болдог байна.

Хүснэгт 9.

Рийгикогуугийн канцлерийн ажилтнуудын үндсэн цалингийн тодорхойлолт (Еврогоор)

Ажлын байрны нэр	Үндсэн цалингийн доод хэмжээ	Үндсэн цалингийн дээд хэмжээ
Захирал (дарга)	4000	4500
Орлогч захирал; Захиргааны захирал	3200	4000
Хэлтсийн дарга; ЕХ-ны ерөнхийлөгч, зохицуулагч	2300	3200
Хэлтсийн орлогч дарга	1700	2500
Захирлын туслах; Европын холбооны ерөнхийлөгчийн зохицуулагчийн туслах	1,200	1,700
Дотоод хяналтын зөвлөх; Төслийн менежер	1800	2400
Ерөнхий мэргэжилтэн (Захиргааны захиралд тайлагнах)	1600	2200
ахлах мэргэжилтэн (Захиргааны захиралд тайлагнах)	1000	1600
Рийгикогуугийн Ерөнхийлөгч ба дэд ерөнхийлөгчийн тамгын газрууд		
зөвлөх (adviser)	1600	3000
туслах	1400	2200
нарийн бичгийн дарга	1000	1600
Рийгикогуугийн хороод		
Зөвлөх – (Тамгын газрын дарга)	1900	2600
зөвлөх (adviser)	1600	2500
зөвлөх (consultant)	1000	1600
Хууль эрх зүй ба дүн шинжилгээний хэлтэс		
зөвлөх (adviser)	1600	2500
зөвлөх (consultant)	1000	1600
Сонсголын тасаг		
зөвлөх (adviser)	1600	2500
архивын мэргэжилтэн, баримт бичгийн ахлах менежер, баримт бичгийн менежер, танхимын нарийн бичгийн	1000	1600

дарга, архивч		
Орчуулга, орчуулгын алба		
зөвлөх (adviser)	1400	2000
орчуулагч - редактор; ахлах редактор	1000	1800
редактор, зөвлөх (consultant)	900	1500
стенографикч	600	900
Хүний нөөцийн хэлтэс		
зөвлөх (adviser)	1400	2000
зөвлөх (consultant)	1000	1600
Олон нийттэй харилцах хэлтэс		
холбооны менежер	1700	2500
Мэдээллийн зөвлөх, Хэвлэлийн зөвлөх	1400	2000
зөвлөх (consultant)	1000	1700
гэрэл зурагчин		
Гадаад харилцааны хэлтэс		
зөвлөх (adviser)	1400	2000
ахлах мэргэжилтэн; зөвлөх (consultant)	1000	1600
Санхүүгийн хэлтэс		
Ерөнхий нягтлан бодогч	1900	2500
санхүүч	1400	2000
ахлах нягтлан бодогч	1000	1600
Мэдээллийн технологийн хэлтэс		
Мэдээллийн системийн дарга	2000	2700
ахлах мэргэжилтэн; төслийн менежер	1700	2700
мэргэжилтэн	1200	1800
Эдийн засгийн хэлтэс		
комендант; ахлах инженер; ахлах мэргэжилтэн	1000	1900
инженер; мэргэжилтэн; жолооч	600	1400
техникч, туслах ажилтан	584	1000

2.8.ЭНЭТХЭГ УЛС

Энэтхэг Улсын Парламент нь доод танхим буюу Ардын танхим (House of People/ Lok Sabha), дээд танхим буюу Муж улсуудын зөвлөл (Council of State/ Rajya Sabha) гэсэн хоёр танхимтай.

Үндсэн хуулийн 98 дүгээр зүйлийн 1-д зааснаар “Парламентын танхим тус бүр орон тооны Тамгын газартай байна” гэж заажээ. Тус зүйлд зааснаар Парламентын танхим тус бүрийн Тамгын газрын ерөнхий бүтэц ижил бөгөөд харин дотоод бүтэц (харьяалагдах хороо, хэлтэс, ажлын алба, хэсэг, нэгж, жигүүр) болон гүйцэтгэх үүрэг, үйл ажиллагааны чиглэлээрээ ялгаатай байна.

Үндсэн хуулийн 98 дугаар зүйлийн 2-т, “... Парламентын танхим бүрийн Тамгын газрын ажилтнуудын ажлын байрны тодорхойлолт, үүрэг, хариуцлагын асуудал болон ажиллах нөхцөлийг Парламент хуулиар зохицуулна” гэжээ. Ерөнхий нарийн бичгийн дарга нь бусад бүх хороо, ажлын албаны нарийн бичгийн дарга нар болон Тамгын газрын ажилтнуудыг удирдлагаар хангана. Парламентын дээд, доод

танхимын Тамгын газар нь нийт 1240 гаруй ажилтантай, бүтэц зохион байгуулалтын хувьд дотроо хороо, салбар, ажлын алба, хэсэг, жигүүр гэсэн нэгжүүдтэй бөгөөд 10 төрлийн үйлчилгээг хийж гүйцэтгэнэ.³⁶⁷

Үндсэн хуулийн 98 дугаар зүйлийн 3-т, "...Парламентын танхим тус бүрийн Тамгын газрыг Ерөнхий нарийн бичгийн дарга удирдах ба Үндсэн хууль болон Парламентын дээд, доод танхимын даргаас олгогдсон эрх хэмжээний хүрээнд ажиллана" гэж заасны дагуу Парламентын доод танхим буюу Ардын танхимын дарга Ерөнхийлөгчтэй зөвшилцсөний дараа Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга ажилтнуудыг сонгох, ажилд авах, тэдгээрийн ажил үйлчилгээний нөхцөл, ажлын байранд тавигдах шалгуур, сонгон шалгаруулалтыг дараах эрх зүйн актаар тус тус тодорхойлсон байна.³⁶⁸

- Парламентын доод танхим (Lok Sabha)-ын ажлын албаны дотоод журам, 1955 (Lok Sabha Secretariat (Recruitment and Conditions of Service) Rules, 1955
- "Ажилд авах нөхцөл, түүнд тавигдах шалгуур" ЕНБД-ын 2007 оны захирамж (Recruitment and conditions of service orders, 2007)

Парламентын доод танхимын Тамгын газар нь шаардлага хангахуйц боловсон хүчнээр хангах зорилгоор албан тушаалын орон тооны 50%-ийг нийтэд нээлттэй зарлан сонгон шалгаруулж, 50%-ийг ажлын албаны албан хаагчдаас шатлан дэвшүүлэх зарчмаар томилдог байна.³⁶⁹ (Захиргааны акт, хүснэгтийг хавсаргав.)

Парламентын сургалт, дадлагажуулалтын хэлтэс нь Парламентын дээд, доод танхимын гишүүдэд (анх удаа сонгогдсон гишүүд), Тамгын газрын удирдлага, хороо, салбар, ажлын алба, хэсэг, нэгж, жигүүр болон холбогдох байгууллагын ажилтан албан хаагчдад сургалт, семинарыг зохион байгуулдаг.³⁷⁰ Үүнд:

Парламентын дээд, доод танхимын нарийн бичгийн дарга нарт болон Энэтхэг Улсын хууль тогтоох байгууллагад ажилладаг албан хаагчдад (албан тушаалын түвшнээр) функциональ ур чадвараа дээшлүүлэх, санал бодлоо солилцох зэргээр жил бүр цогц сургалт зохион байгуулдаг байна.

Холбооны түвшинд Парламентын үйлчилгээний албанд шинээр томилогдсон ажилтнуудад зориулж "ард түмний төлөөллийг хүндэтгэх", "зөв хандлага", "ёс зүй" зэрэг богино хугацааны хөтөлбөр, сургалтуудыг зохион байгуулан ажил, үүргээ гүйцэтгэхэд шаардагдах дүрмийг нарийвчлан судлах боломжийг олгодог байна.

Парламентын дээд, доод танхимд шинээр анх удаа сонгогдсон гишүүдэд УИХ-ын ажлын явцтай танилцуулах зорилгоор 7 хоногийн хугацаатай чиг баримжаа олгох хөтөлбөрийг зохион байгуулдаг байна.³⁷¹

1955 онд батлагдсан ЛОК САБХА Ажлын Албаны Журмын 4 (2) болон 5 дугаар заалт (Ажилд авах болон тавигдах шалгуур)-д заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх үүднээс Хурлын Дарга нь 2007 онд ААЗ-д нэмэлт өөрчлөлт оруулах №PDA-741/89 тоот захирамжийг гаргаж "Парламентын доод танхим (ЛОК САБХА)-ын ажлын

³⁶⁷ <http://164.100.47.193/Loksabha/Secretariat/Rules.aspx>

³⁶⁸ <http://loksabhaph.nic.in/writereaddata/Secretariat/RulesApplicableToEmployees/RandCSrules1955.pdf>

³⁶⁹ <http://loksabhaph.nic.in/writereaddata/Secretariat/RulesApplicableToEmployees/RecruitmentRules.htm>

³⁷⁰ <http://164.100.47.194/loksabha/writereaddata/our%20parliament/Bureau%20of%20parliamentary%20studies.pdf>

³⁷¹ <http://164.100.47.194/bpstnew/prolagislator1.aspx>

албанаас ажилд авах нөхцөл, түүнд тавигдах шалгуур"-ыг баталсан. Уг захирамж нь 2 хавсралттай.

Захирамжийн хавсралт 1. Ажилд Авах Аргачлал, Тавигдах Шалгуур 2007

Хууль, Санхүүгийн хороо, Захиргаа зохион байгуулалтын үйлчилгээ: 354 ажилтантай.

Хууль, Санхүүгийн хороо, Захиргаа зохион байгуулалтын үйлчилгээ нь Төрийн зөвлөл болон түүний хороодод чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх ба салбар чиглэлийн дагуу үйлчилгээ үзүүлэх нэгжүүдтэй байх бөгөөд Захиргааны, гишүүдийн цалин, ахуй хангамж, хурал болон протокол, хууль зүйн, сонирхлын бүлгийн, мэдээ мэдээллийн, албан баримт бичгийн, батлагдсан ба өргөн баригдсан хуулийн жагсаалт гаргах үйлчилгээг гүйцэтгэнэ.

№	Албан тушаал	Ангилал	Цалин /рупи/	Ажилд авах хэлбэр		Ажилд авах аргачлал, тавигдах шалгуур
				Албан тушаал дэвшүүлэх	Шууд ажилд авах	
1	Захирал	A	15100-18300	100%	-	1 дүгээр орлогч Нарийн бичгийн даргын түвшинд ажил эрхэлж байгаа, тус түвшний албан тушаалд 3-с доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл 1 дүгээр орлогч НБД болон 2 дугаар орлогч НБД түвшинд нийт 6-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
2	1 дүгээр Орлогч Нарийн бичгийн дарга	A	12750-16500	100%	-	2 дугаар орлогч НБД-ын түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 3-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл 2 дугаар орлогч НБД болон Туслах НБД-ын түвшинд нийт 6-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
2а	2 дугаар Орлогч Нарийн бичгийн дарга	A	12000-16500	100%		Туслах НБД-ын түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 3-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Туслах НБД болон Захиргаа /Хуулийн хороо/ Протоколын ажилтны түвшинд нийт 6-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
3	Туслах Нарийн бичгийн дарга	A	10000-15200	100%		Захиргаа /Хуулийн хороо/ Протоколын ажилтны түвшинд ажил эрхэлж байгаа, энэ түвшинд 3-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Захиргаа /Хуулийн хороо/ Протоколын ажилтан болон Захиргаа /Хуулийн хороо/ Протоколын тэргүүн туслах ажилтан түвшинд нийт 8-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
4	Захиргаа /Хуулийн хороо/ Протоколын ажилтан	A	8000-13500	50%	50%	<p>Албан тушаал дэвшүүлэх тохиолдолд: Захиргаа/Хуулийн хороо/Протоколын тэргүүн туслах ажилтан түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Захиргаа/Хуулийн хороо/Протоколын тэргүүн туслах ажилтан болон Захиргаа/Хуулийн хороо/Протоколын туслах ажилтан түвшинд нийт 10-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.</p> <p>Шууд ажилд авах тохиолдолд: Дараах шалгуур хангасан ажил горилогчдоос нээлттэй сонгон шалгаруулалт хийх замаар сонгох. Үүнд: Магистрын зэрэг хамгаалсан (эсвэл) Их сургуулийн төгсөлтийн дараах хоёр жилийн хөтөлбөрт хамрагдсан /Бүх Энэтхэгийн Техникийн Боловсролын Зөвлөл (БЭТБЗ)-ийн мөн хөтөлбөрт хамрагдсан (эсвэл) Хуулийн чиглэлээр бакалавр зэрэгтэй (эсвэл) Мэргэшсэн зардлын ня-бо/ Итгэмжлэгдсэн ня-бо /Компанийн Нарийн бичгийн дарга (эсвэл) Бакалавр зэрэгтэй, Лок Сабха ажлын албанд 7450-11500 рупи цалинтай ажилд 3-аас</p>

						доошгүй жил ажилласан туршлагатай. Нэмэлт шалгуур: БЭТБЗ / Компьютер сургалтын цахим магадлан итгэмжлэх газар (КСЦМИГ)-ийн хүлээн зөвшөөрсөн компьютерийн сургалтын гэрчилгээ, эсвэл КСЦМИГ-ийн заасан сургалтын хөтөлбөр, хугацаатай тэнцэх "0" түвшний сургалтанд хамрагдсан бол давуу тал болно.
5	Захиргаа/Хуулийн хороо/Протоколын тэргүүн туслах	В	7450-11500	100%	-	Захиргаа/Хуулийн хороо/Протоколын туслах ажилтан түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Захиргаа/Хуулийн хороо/Протоколын туслах ажилтан болон ахлах нягтлан бодогч түвшинд нийт 10-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох
6	Захиргаа/Хуулийн хороо/Протоколын туслах	В	6500-10500	50%	50%	Албан тушаал дэвшүүлэх тохиолдолд: Ахлах нягтлан бодогч түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-с доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл ахлах нягтлан бодогч болон нягтлан бодогч түвшинд нийт 10-с доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох Анхаарах зүйл: Захиргааны зүгээс шаардлагатай тохиолдолд цаашид энэ чиглэлээр ажиллах хүсэл эрмэлзэлтэй Захиргаа/Хуулийн хороо/Протоколын туслах ажилтанг авч нягтлан бодогч байх шаардлагыг хасч болно. Шууд ажилд авах тохиолдолд: Бакалаврын зэрэгтэй ажил горилогчдоос нээлттэй сонгон шалгаруулалт хийх замаар сонгоно: Нэмэлт шалгуур: БЭТБЗ/Компьютер сургалтын цахим магадлан итгэмжлэх газар (КСЦМИГ)-ийн хүлээн зөвшөөрсөн компьютерийн сургалтын гэрчилгээ, эсвэл КСЦМИГ-н заасан сургалтын хөтөлбөр, хугацаатай тэнцэх "0" түвшний сургалтанд хамрагдсан бол давуу тал болно.

Нэмэлт өөрчлөлт 2007 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдөр хүчин төгөлдөр болсон.

* Бүх Энэтхэгийн Техникийн Боловсролын Зөвлөл

Захирамжийн хавсралт 2. Парламентын номын сан, судалгаа, лавлагаа, мэдээлэл, баримтжуулах болон мэдээлэх үйлчилгээ: - 90 ажилтантай.

Парламентын Номын сан, судалгаа, лавлагаа, мэдээлэл, баримтжуулах болон мэдээлэх үйлчилгээ нь номын сан, судалгаа, лавлагаа, хэвлэл мэдээлэл, олон нийттэй харилцах, парламентын музей гэсэн 5 хэлтэст хуваагдана. Парламентын гишүүдэд чуулганаар хэлэлцэж байгаа бүх салбар чиглэлээр хууль тогтоомжийн төсөл, судалгаа, лавлагааны материал, зөвлөмж, мэдээлэл бэлтгэх, тэдгээрийг эмхэтгэхээс гадна Тамгын газраас эрхлэн гаргадаг тогтмол хэвлэмэл материалыг бэлтгэн гаргах, Парламентын гишүүдийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн Энэтхэг болон гадаад орнуудын хөгжлийн талаарх өдөр тутмын мэдээлэл, номын сангийн эх сурвалжаас бэлтгэгдсэн сүүлийн үеийн бодит мэдээ мэдээлэл, судалгаагаар хангахад чиглэнэ.

№	Албан тушаал	Ангилал	Цалин /рупи/	Ажилд авах хэлбэр		Ажилд авах аргачлал, тавигдах шалгуур
				Албан тушаал дэвшүүлэх	Шууд ажилд авах	
1	Захирал	A	15100-18300	100%	-	1-р хавсарсан Захирал түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 3-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл 1-р хавсарсан Захирал болон 2-р хавсарсан Захирал түвшинд нийт 6-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
2	1-р хавсарсан Захирал	A	12750-16500	100%	-	2-р хавсарсан Захирал түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 3-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл 2-р хавсарсан Захирал болон Орлогч Захирал түвшинд нийт 6-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
2а	2-р хавсарсан Захирал	A	12000-16500	100%	-	Орлогч Захирал түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 3-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Орлогч Захирал болон Судалгааны Ажилтан түвшинд нийт 6-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
3	Орлогч захирал	A	10000-15200	100%	-	Судалгааны Ажилтан түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 3-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Судалгааны Ажилтан болон Судалгааны Туслах Ажилтан түвшинд нийт 8-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
4	Судалгааны ажилтан	A	8000-13500	50%	50%	Албан тушаал дэвшүүлэх тохиолдолд: Судалгааны Туслах Ажилтан түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-с доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Судалгааны Туслах Ажилтан болон Номын Сангийн Тэргүүн Туслах түвшинд нийт 10-с доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох. Шууд ажилд авах тохиолдолд: Дараах шалгуур хангасан ажил горилогчдоос нээлттэй сонгон шалгаруулалт хийх замаар сонгоно. Үүнд: Магистрын зэрэг хамгаалсан (эсвэл) Их сургуулийн төгсөлтийн дараах хоёр жилийн хөтөлбөрт хамрагдсан/ Бүх Энэтхэгийн Техникийн Боловсролын Зөвлөл (БЭТБЗ)-ийн мөн хөтөлбөрт хамрагдсан (эсвэл)

					<p>Хуулийн чиглэлээр бакалавр зэрэгтэй (эсвэл) Мэргэшсэн зардлын ня-бо / Итгэмжлэгдсэн ня-бо / Компанийн Нарийн бичгийн дарга (эсвэл) Бакалавр зэрэгтэй, Лок Сабха ажлын албанд 7450-11500 рупи цалинтай ажилд 3-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай.</p> <p>Нэмэлт шалгуур: БЭТБЗ/Компьютер сургалтын цахим магадлан итгэмжлэх газар (КСЦМИГ)-ийн хүлээн зөвшөөрсөн компьютерийн сургалтын гэрчилгээ, эсвэл КСЦМИГ-н заасан сургалтын хөтөлбөр, хугацаатай тэнцэх "0" түвшний сургалтанд хамрагдсан бол давуу тал болно.</p>
--	--	--	--	--	--

Нэмэлт өөрчлөлт 2007 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдөр хүчин төгөлдөр болсон.

* Бүх Энэтхэгийн Техникийн Боловсролын Зөвлөл

№	Албан тушаал	Ангилал	Цалин /рупи/	Ажилд авах хэлбэр		Ажилд авах аргачлал, тавигдах шалгуур
				Албан тушаал дэвшүүлэх	Шууд ажилд авах	
5	Судалгааны Туслах Ажилтан	B	7450-11500	100%	-	Номын сангийн тэргүүн туслах ажилтан түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Номын сангийн тэргүүн туслах ажилтан болон Номын сангийн туслах ажилтан түвшинд нийт 10-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
6	Номын Сангийн Тэргүүн Туслах	B	6500-10500	100%	-	Номын сангийн туслах ажилтан албан тушаалд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай хүмүүсээс сонгох.
7	Номын Сангийн Туслах Ажилтан	B	5500-9000	25%	75%	<p>Албан тушаал дэвшүүлэх тохиолдолд: Бакалаврын зэрэгтэй, Номын сангийн ахлах үйлчлэгчийн түвшинд ажиллаж буй, энэ түвшинд 3-аас доошгүй жил ажиллаж буй хүмүүсээс уралдаант шалгаруулалтын замаар сонгох. Ажлын албанд энэ албан тушаалд очих хүн байхгүй бол, нээлттэй чөлөөт сонгон шалгаруулалтын замаар хүн сонгоно.</p> <p>Шууд ажилд авах тохиолдолд: Номын Сангийн чиглэлээр Бакалаврын зэрэгтэй ажил горилогчдоос нээлттэй сонгон шалгаруулалт хийх замаар сонгоно:</p> <p>Нэмэлт шалгуур: БЭТБЗ/Компьютер сургалтын цахим магадлан итгэмжлэх газар (КСЦМИГ)-ийн хүлээн зөвшөөрсөн компьютерийн сургалтын гэрчилгээ, эсвэл КСЦМИГ-н заасан сургалтын хөтөлбөр, хугацаатай тэнцэх "0" түвшний сургалтанд хамрагдсан бол давуу тал болно.</p>
8	Номын Сангийн Үйлчилгээний	C	4000-6000	100%	-	Номын сангийн үйлчилгээний ажилтан түвшинд ажиллаж буй, энэ түвшинд 5-аас доошгүй жил ажилласан

	ахлах ажилтан					туршлагатай хүмүүсээс сонгоно.
9	Номын сангийн үйлчилгээний ажилтан	C	3200-4900	-	100%	Тус Ажлын албанд 5-аас доошгүй жил ажилласан, бүрэн дунд эсвэл дунд боловсролтой, эсвэл дээд сургуулийн элсэлтийн шалгалтанд тэнцсэн хүмүүсээс сонгон шалгаруулан замаар сонгоно.

Захирамжийн хавсралт 10. Хүргэлтийн үйлчилгээ: - 43 ажилтантай.

Хүргэлтийн үйлчилгээ нь Жолооч нар болон хүргэлтийн үйлчилгээний ажилчдаас бүрдэнэ. Жолооч нар нь Парламентын гишүүд болон Тамгын газрын удирдлагуудад машинаар үйлчилнэ. Хүргэлтийн үйлчилгээ буюу шууданч нь ихэвчлэн парламентын албан бичгүүдийг гишүүд болон Засгийн газрын байгууллагуудад түргэн шуурхай, саадгүй хүргэх ажлыг хариуцна.

№	Албан тушаал	Ангилал	Цалин /рупи/	Ажилд авах хэлбэр		Ажилд авах аргачлал, тавигдах шалгуур
				Албан тушаал дэвшүүлэх	Шууд ажилд авах	
1	Танхимын Тэргүүн Туслах Ажилтан [Тусгай зэрэг]@	C	4500-7000	100%	-	Танхимын Тэргүүн туслах ажилтан түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-с доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Танхимын тэргүүн туслах ажилтан болон Танхимын үйлчилгээний ажилтан түвшинд нийт 10-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
2	Танхимын Тэргүүн Туслах Ажилтан	C	4000-6000	100%	-	Танхимын үйлчилгээний ажилтан түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл Танхимын үйлчилгээний ажилтан болон 2-р түвшний үйлчилгээний ажилтан түвшинд нийт 10-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
3	Танхимын Үйлчилгээний Ажилтан	C	3200-4900	100%	-	2-р Түвшний үйлчилгээний ажилтан түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-с доошгүй жил ажилласан туршлагатай, эсвэл 2-р түвшний үйлчилгээний ажилтан болон 3-р түвшний үйлчилгээний ажилтан түвшинд нийт 10-аас доошгүй жил ажилласан хүмүүсээс сонгох.
4	2-р Түвшний Үйлчилгээний Ажилтан	D	3050-4590	100%	-	3-р Түвшний үйлчилгээний ажилтан түвшинд ажил эрхэлж буй, энэ түвшинд 5-аас доошгүй жил ажилласан туршлагатай хүмүүсээс сонгох.

@ 2008 оны 2 сарын 25-наас мөрдөгдөж эхэлсэн шинэ түвшин

Жич: Ажилтан/албан хаагчдын томилгоо хүчинтэй болох хугацаа нь Парламентын доод танхимын (Lok Sabha) Ажлын албаны албан тушаалд ажилд авах аргачлал, тавигдах шалгууруудаас үл хамааран, өмнөх түвшинд хоёр жил ажилласан туршлагын хугацаа ордог байна.

Гурав. ХАВСРАЛТ МЭДЭЭЛЭЛ

Хавсралт 3.1. Парламентын ажлын албадын хүний нөөцийн хөгжлийн бодлого, эрх зүйн баримт бичгүүдийн лавлагаа

	Улсын нэр	Холбогдох баримт бичиг	Тайлбар
1	Австрали Улс	-Парламентын ажлын албаны тухай хууль (Parliamentary Service Act 1999) https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00092 -Парламентын ажлын албаны “Байгууллагын гэрээ 2017” (Department of Parliamentary Services Enterprise Agreement 2017) ³⁷²	Парламентын ажлын албаны ажилтнуудад холбогдох асуудлыг зохицуулна. Парламентын ажлын албаны ажилтнуудад холбогдох асуудлыг зохицуулна.
2	АНУ	-Нэгдсэн улсын Код 5-р зүйл. Бүлэг 41 Сургалт https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-C/chapter-41 -Холбооны журмын 410 ³⁷³ , 412-р зүйл ³⁷⁴ -Байгууллагын стратеги төлөвлөгөө ³⁷⁵	Төрийн албан хаагчдын сургалтын асуудлыг зохицуулна. Холбооны Засгийн газар, харьяа агентлагуудын албан хаагчдын сургалтын асуудлыг зохицуулна. Хүний нөөцөө хөгжүүлэх хөтөлбөрүүд
3	ХБНГУ	-Бундестагийн дотоод журам ³⁷⁶	
4	Ирланд Улс	-Парламентын комиссын тухай хууль ³⁷⁷ -Парламентын комиссоос баталсан журам ³⁷⁸	Парламентаас хууль тогтоох болон бусад чиг үүргийг гүйцэтгэхэд шаардагдах нөхцлүүдийг хангах үндсэн үүрэгтэй Парламентын Комисс нь Парламентын комиссын тухай хуульд заасны дагуу үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлдэг. Түүний дагуу Парламентын Тамгын газраас төлөвлөгөөний хэрэгжилттэй холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэг. Парламентын комиссын 2018 оны үйл ажиллагааны тайлан, стратеги төлөвлөгөө ³⁷⁹
5	ОХУ	-ОХУ-ын төрийн албаны тогтоцооны тухай хууль (2004), (www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_42413/) -ОХУ-ын төрийн албаны тухай хууль (www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_48601/) -“ОХУ-ын төрийн албаны сул орон тоонд өрсөлдөх	Холбооны төрийн албаны хүний нөөцийн талаарх ерөнхий харилцааг зохицуулна.

³⁷²[https://www.aph.gov.au/About Parliament/Employment/Department of Parliamentary Services/Employment Conditions](https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Employment/Department_of_Parliamentary_Services/Employment_Conditions)

³⁷³<https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?c=ecfr&sid=3098262948269d8650f63b050af2012e&rgn=div5&view=text&node=5:1.0.1.2.58&idno=5>

³⁷⁴<https://www.ecfr.gov/cgi-bin/text-idx?c=ecfr&sid=51739377612a4c15af3101962949f9e4&rgn=div5&view=text&node=5:1.0.1.2.59&idno=5>

³⁷⁵<https://www.loc.gov/extranet/cld/index.html>
<https://www.loc.gov/strategic-plan/>

³⁷⁶https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/go_btg/go_btg-197104

³⁷⁷<https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/act/2018/41/eng/enacted/a4118.pdf>

³⁷⁸(үйл ажиллагааны тайландаа дурдсан боловч хайлтын хүрээнд олдоогүй)

³⁷⁹https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/corporate/reports/2019/2019-06-28_houses-of-the-oireachtas-commission-annual-report-2018_en.pdf

https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/corporate/strategy/2016/2016-11-30_houses-of-the-oireachtas-commission-strategic-plan_en.pdf

		сонгон шалгаруулалтын тухай" ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2005 оны 112-р зарлиг (http://kremlin.ru/acts/bank/21996) -"Холбооны төрийн албаны албан тушаалтнуудыг сул орон тоонд ороход шаардлагатай мэргэшил, ажлын туршлага, сургалтын тухай" (http://www.kremlin.ru/acts/bank/41638)	
		"ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Тамгын газрын чиг үүрэг батлах тухай" ТД-ын даргын 2011 оны 2/32-р захирамж (http://duma.gov.ru/duma/about/regulations/chapter-9/)	Тамгын газрын хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийг тодорхойлсон.
		"ОХУ-ын Холбооны Хурлын Төрийн Думын Тамгын газарт холбооны төрийн албаны сул орон тоонд уралдаан зарлах журам батлах тухай" ТД-ын даргын 2005 оны 235р/1-р захирамж	Тамгын газарт төрийн албаны сул орон тоонд уралдаан зарлах, явуулах, дүгнэх харилцааг зохицуулна.
6	БНСУ	Үндэсний Ассамблейн Тамгын газрын тухай хууль ³⁸⁰	ҮА Тамгын газрын дарга болон албан хаагчдыг томилох эрх бүхий этгээд болон Тамгын газрын зорилго, чиг үүргийг тодорхойлж, бусад бие даасан байгууллагуудын эрх зүйн байдлыг тодорхойлсон.
		ҮА Тамгын газрын хэлтэс, албадын чиг үүргийн хуваарь ³⁸¹	Энэхүү журмаар Тамгын газрын бүтцэд ажилладаг хүний нөөц хариуцсан алба болон Сургалт хариуцсан хэлтсийн чиг үүрэг, орон тоог тодорхойлсон.
		Үндэсний Ассамблейн Судалгааны албаны тухай хууль ³⁸²	Тус хуулиар Судалгааны албаны бүтэц, ажилтнуудын албан тушаалыг тодорхойлсон. Мөн Судалгааны албаны даргын томилогдох процессыг нарийвчлан зохицуулсан.
		Төрийн албаны тухай хууль ³⁸³	Тус хуулиар ҮА Тамгын газар болон бусад газарт ажиллаж байгаа төрийн албан хаагчдын эрх зүйн байдлыг тогтоосон.
		Үндэсний Ассамблейн хүний нөөцийн журам ³⁸⁴	Энэхүү журмаар ҮА аль нэг хэлтэс, албанд ажиллаж байгаа болон ажиллахыг хүссэн хүнийг хэрхэн ажилд авах, шилжүүлэх, дэвшүүлэх, хариуцлага ногдуулах, ажлаас халахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан.
7	Эстони Улс	-Төрийн албаны тухай хууль, 2-р бүлэг https://www.riigiteataja.ee/akt/106102016002?leiaKehtiv -Хөдөлмөрийн гэрээний тухай хууль https://www.riigiteataja.ee/akt/122122012030	- Төрийн албаны тухай хуулийн 2-р бүлэгт хүний нөөцийн хөдөлмөр эрхлэлтийг зохицуулсан. - Хөдөлмөрийн гэрээний тухай хуулиар ажилтны хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах нөхцөл, ажил

³⁸⁰ <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%EC%82%AC%EB%AC%B4%EC%B2%98%EB%B2%95>

³⁸¹ <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%EC%82%AC%EB%AC%B4%EC%B2%98%EC%A7%81%EC%A0%9C>

³⁸² [http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%EC%9E%85%EB%B2%95%EC%A1%B0%EC%82%AC%EC%B2%98%EB%B2%95/\(16327\)](http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%EC%9E%85%EB%B2%95%EC%A1%B0%EC%82%AC%EC%B2%98%EB%B2%95/(16327))

³⁸³ <http://www.law.go.kr/LSW/lsLinkProc.do?&lsNm=%EA%B5%AD%EA%B0%80%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90%EB%B2%95&chrClsCd=010202&mode=20&ancYnChk=0#>

³⁸⁴ <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%EC%9D%B8%EC%82%AC%EA%B7%9C%EC%B9%99>

			амралтын цаг зэргийг зохицуулсан.
8	БНЭУ	-Парламентын доод танхим (Lok Sabha)-ын Ажлын албаны дотоод журам, 1955 ³⁸⁵ http://164.100.47.193/Loksabha/Secretariat/Rules.aspx -Парламентын судалгаа, сургалтын товчоо 2014 (Lok Sabha) ³⁸⁶	Парламентын доод танхимын Тамгын газар, салбар, хороо, нэгжийн чиг үүрэг, хүний нөөцийн бодлогыг тодорхойлсон.

Хавсралт 3.2. Парламентын ажлын албадын цалин хөлс, урамшууллын системийн талаарх лавлагаа

	Улсын нэр	Холбогдох баримт бичиг	Тайлбар
1	Австрали Улс	Парламентын ажлын албаны “Байгууллагын гэрээ 2017” (<i>Department of Parliamentary Services Enterprise Agreement 2017</i>) ³⁸⁷	Парламентын ажлын албаны ажилтнуудын албан тушаалын ангилал болон цалингийн хэмжээ: – шинээр ажилд орох эсхүл, албан тушаал дэвшсэн тохиолдолд олгох цалин (гэрээний 4-р хэсэг, 37-р зүйл) – цалин нэмэх (гэрээний 4-р хэсэг, 39-р зүйл) албан тушаалын ангилал болон цалингийн хэмжээ (гэрээний хавсралт – Appendix A, B)
2	АНУ	-Ангилал зэрэглэлийн тухай хууль 1949 https://www.loc.gov/law/help/statutes-at-large/81st-congress/session-1/c81s1ch782.pdf -Конгрессын албан хаагчдын цалингийн зохицуулалт ³⁸⁸ -Хууль тогтоох байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалтын тухай хууль 1970 ³⁸⁹ -“Холбооны Засгийн газрын албан хаагчдын цалин нэмэгдлийг шинэчлэн тогтоох тухай” АНУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2019 оны зарлиг	Төрийн албан хаагчдын албан тушаалын ангилал, зэрэглэлийг тогтоосон. Хууль тогтоох байгууллагын ажилтнуудын суурь цалингийн хэмжээг тогтоосон. 2019-01-01-ээс мөрдөгдөж эхлэх шинэчлэн тогтоосон суурь цалин хөлс.
3	ХБНГУ	-Төрийн албан хаагчийн тухай хууль -Холбооны Улсын Цалингийн тухай хууль https://www.gesetze-im-internet.de/bbesg/ -Хөдөлмөрийн эрх зүй (Холбооны Улсын Амралтын тухай хууль, Хөлсийг үргэлжлүүлэн олгох тухай хууль г.м.)	-Албан хаагчийн (тогтмол цалин) хувьд: Холбооны Улсын Цалингийн тухай хуулийн Хавсралт-4.1. А-Албан хаагч ба цэрэг https://www.gesetze-im-internet.de/bbesg/anlage_iv.html -Ажилтны (хөлсний ажилтан) хувьд: Ажил олгогч, ажилтан хоорондын харилцааг зохицуулсан хөдөлмөрийн эрх зүйн нэгдсэн нэг хууль байхгүй, олон хуулиас бүрдэнэ
4	Ирланд	-Парламентын комиссын тухай хууль ³⁹⁰	Парламентаас баталсан

³⁸⁵ <http://loksabhaph.nic.in/writereaddata/Secretariat/RulesApplicableToEmployees/RandCSrules1955.pdf>

³⁸⁶ <http://164.100.47.194/loksabha/writereaddata/our%20parliament/Bureau%20of%20parliamentary%20studies.pdf>

³⁸⁷ [https://www.aph.gov.au/About Parliament/Parliamentary Services/Department of Parliamentary Services/Conditions](https://www.aph.gov.au/About%20Parliament/Parliamentary%20Services/Department%20of%20Parliamentary%20Services/Department%20of%20Parliamentary%20Services/Conditions)

³⁸⁸ <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title2/chapter45&edition=prelim>

³⁸⁹ <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-84/pdf/STATUTE-84-Pg1140.pdf#page=1>

³⁹⁰ <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2003/act/28/enacted/en/print.html>

	Улс	-Парламентын комиссоос баталсан журам	төсвийн хүрээнд Парламентын Комиссоос албан хаагчдын цалинг олгоно. Цалингийн мэдээллийг Парламентын албан ёсны цахим хуудсанд байршуулсан байна. ³⁹¹
5	ОХУ	-ОХУ-ын Төрийн албаны тухай хууль (2004) (www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_42413/) -"Холбооны төрийн албан хаагчдын цалин, нэмэгдлийн тухай" ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2006 оны 763 дугаар зарлиг	Холбооны төрийн албан хаагчдын албан тушаалын цалин, нэмэгдэлтэй холбоотой суурь харилцааг зохицуулах ба зарим нэмэгдлийн хувь хэмжээг тогтоосон.
		"Холбооны төрийн албан хаагчдын цалин, нэмэгдлийн тухай" ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2006 оны 763 дугаар зарлиг (http://kremlin.ru/acts/bank/24131)	Төрийн албан хаагчийн албан тушаалын цалин, цалингийн нэмэгдлийг тогтоосон.
6	БНСУ	-Төрийн албаны тухай хууль ³⁹²	Төрийн албан хаагч нь ажиллаж буй албан тушаалдаа тохирсон цалин хөлс, урамшуулал авахыг зохицуулж, нарийвчилсан харилцааг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар батлахаар хуульчилсан.
		-Төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний журам ³⁹³	Энэхүү журмаар албан тушаалын зэрэглэл тус бүр болон салбар тус бүрээр цалингийн шатлалыг нарийвчлан баталсан бөгөөд цалин хөлс тооцохтой холбоотой нарийвчилсан зохицуулалтыг тусгасан.
		-Төрийн албан хаагчийн цалингийн нэмэгдэлтэй холбоотой журам ³⁹⁴	Энэхүү журмаар төрийн албан хаагчийн цалин хөлснөөс гадна авах нэмэгдэл болон урамшуулалын талаар нэг бүрчлэн заасан.
7	Эстони Улс	-Рийгикогугийн Удирдах зөвлөлийн 2013 оны 2-р сарын 19-ний 33 тоот тогтоолоор баталсан "Рийгикогугийн канцлерийн цалингийн удирдамж" https://www.riigiteataja.ee/akt/12849986?leiaKehtiv	Удирдамжид Рийгикогугийн канцлерийн албан тушаалтнууд болон ажилтнуудын цалин хөлс, урамшуулал, баяр амралтын нэмэгдэл болон бусад цалингийн нөхцөл, журмыг зохицуулна.
8	БНЭУ	-Ажилд авах нөхцөл, түүнд тавигдах шалгуур, ЕНБД-ын 2007 оны захирамж ³⁹⁵	Парламентын доод танхимын ажилтан, албан хаагчдын цалингийн сүлжээ, ажилд авах нөхцөл шалгуурыг тодорхойлсон.

³⁹¹ <https://www.oireachtas.ie/en/foi/pay-and-grading/>

³⁹² <http://www.law.go.kr/LSW/lsLinkProc.do?&lsNm=%EA%B5%AD%EA%B0%80%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90%EB%B2%95&chrClsCd=010202&mode=20&ancYnChk=0#>

³⁹³ <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90%EB%B3%B4%EC%88%98%EA%B7%9C%EC%A0%95>

³⁹⁴ (<http://www.law.go.kr/LSW/lumLsLinkPop.do?lsptninfSeq=106597&chrClsCd=010202&ancYnChk=0>)

³⁹⁵ <http://loksabhaph.nic.in/writereaddata/Secretariat/RulesApplicableToEmployees/RecruitmentRules.htm>

Хавсралт 3.3. Парламентын ажлын албаны ажилтнуудын нийгмийн баталгааны талаарх лавлагаа

	Улсын нэр	Холбогдох баримт бичиг	Тайлбар
1	Австрали Улс	-Парламентын ажлын албаны “Байгууллагын гэрээ 2017” (<i>Department of Parliamentary Services Enterprise Agreement 2017</i>) ³⁹⁶	Ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгаа: – эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал (гэрээний 1 дүгээр хэсэг, гэрээний 10 дугаар зүйл) – ажлын цаг, ажил эрхлэлтийн байдал (гэрээний 2-р хэсэг) – илүү цагаар ажиллах (гэрээний 2 дугаар хэсэг, 19-р зүйл) – ажилтнуудыг сургах, хөгжүүлэх (гэрээний 5 дугаар хэсэг, 61-р зүйл) ажлын гүйцэтгэл хангалтгүй байх (гэрээний 5 дугаар хэсэг, 62-р зүйл)
2	ХБНГУ	-Төрийн албан хаагчийн тухай хууль https://www.gesetze-im-internet.de/bbg_2009/ -Хөдөлмөрийн эрх зүй (Холбооны Улсын Амралтын тухай хууль, Хөлсийг үргэлжлүүлэн олгох тухай г.м.)	-Албан хаагчийн (тогтмол цалин) хувьд: Хуулийн 6-р хэсэг-Албан хаагчийн үндсэн эрх, үүрэг -Ажилтны (хөлсний ажилтан) хувьд: Ажил олгогч, ажилтан хоорондын харилцааг зохицуулсан хөдөлмөрийн эрх зүйн нэгдсэн нэг хууль байхгүй, олон хуулиас бүрдэнэ
3	Ирланд Улс	-Төрийн албаны тухай холбогдох хуулиуд ³⁹⁷ -Парламентын комиссын тухай хууль -Парламентын комиссоос баталсан журам	Парламентын комиссын тухай хууль болон төрийн албан хаагчийн нийгмийн халамжтай холбогдох бусад хуулийн зохицуулалт хэрэглэгдэнэ. ³⁹⁸
4	ОХУ	ОХУ-ын Төрийн албаны тухай хууль (2004) (www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_42413/)	Холбогдох асуудлаар суурь харилцааг зохицуулна. Тусгайлан тамгын газарт хэрэгжүүлэх хөтөлбөр хайлтын үр дүнд олдоогүй болно.
5	БНСУ	-YA Тамгын газрын тухай хууль ³⁹⁹	Тус хуулиар Тамгын газрын ажилтнуудын албан тушаалын зэрэглэлийг зааж өгсөн нь суурь зохицуулалт юм.
		-YA Судалгааны албаны тухай хууль ⁴⁰⁰	Тус хуулиар Судалгааны албаны бүтэц, ажилтнуудын албан тушаалын ангилалыг заасан.
		-Төрийн албаны тухай хууль ⁴⁰¹	Төрийн албан хаагч нь ажиллаж буй албан тушаалдаа

³⁹⁶ [https://www.aph.gov.au/About Parliament/Employment/Department of Parliamentary Services/Employment Conditions](https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Employment/Department_of_Parliamentary_Services/Employment_Conditions)

³⁹⁷ <https://www.oireachtas.ie/en/search/?q=public+service+act>

³⁹⁸ <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2003/act/28/enacted/en/print.html>

³⁹⁹ <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%EC%82%AC%EB%AC%B4%EC%B2%98%EB%B2%95>

⁴⁰⁰ [http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%EC%9E%85%EB%B2%95%EC%A1%B0%EC%82%AC%EC%B2%98%EB%B2%95/\(16327\)](http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%EC%9E%85%EB%B2%95%EC%A1%B0%EC%82%AC%EC%B2%98%EB%B2%95/(16327))

⁴⁰¹ <http://www.law.go.kr/LSW/lsLinkProc.do?&lsNm=%EA%B5%AD%EA%B0%80%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90%EB%B2%95&chrClsCd=010202&mode=20&ancYnChk=0#>

			тохирсон цалин хөлс, урамшуулал авахыг зохицуулж, нарийвчилсан харилцааг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар батлахаар хуульчилсан.
		-Төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний журам ⁴⁰²	Энэхүү журмаар албан тушаалын зэрэглэл тус бүр болон салбар тус бүрээр цалин хөлс тооцохтой холбоотой асуудал болон урамшуулалтай холбоотой асуудлыг тусгасан.
		-Төрийн албан хаагчийн цалингийн нэмэгдэлтэй холбоотой журам ⁴⁰³	Энэхүү журмаар төрийн албан хаагчийн цалин хөлснөөс гадна авах нэмэгдэл болон урамшуулалын талаар нэг бүрчлэн заасан.
6	Эстони Улс	-Төрийн албаны тухай хууль, 2-р бүлэг https://www.riigiteataja.ee/akt/106102016002?leiaKehtiv	- Төрийн албаны тухай хуулийн 2-р бүлэгт хүний нөөцийн хөдөлмөр эрхлэлтийг зохицуулсан.
		-Хөдөлмөрийн гэрээний тухай хууль https://www.riigiteataja.ee/akt/122122012030	-Хөдөлмөрийн гэрээний тухай хуулиар ажилтны хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах нөхцөл, ажил амралтын цаг зэргийг зохицуулсан.

UIH.MN
СҮДАЛГААНЫ САН

⁴⁰² <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90%EB%B3%B4%EC%88%98%EA%B7%9C%EC%A0%95>

⁴⁰³ (<http://www.law.go.kr/LSW//lumLsLinkPop.do?lspttninfSeq=106597&chrClsCd=010202&ancYnChk=0>)

КОРОНАВИРУСИЙН ХАЛДВАРЫН ДЭГДЭЛТИЙН ҮЕ ДЭХ ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛСЫН ПАРЛАМЕНТЫН АЖИЛЛАГАА, ХУРАЛДААНЫГ ЗАЙНААС ЯВУУЛЖ САНАЛ ХУРААХ ТАЛААРХ ТУРШЛАГА

(2020 оны 3 дугаар сарын 25-ны өдрийн байдлаар)

(Мэдээлэл, лавлагаа)

Г.Алтан-Оч (Ph.D), Р.Нургүл, Д.Халиун
Д.Жигваагүнсэл, Р.Оргилмаа, Г.Билгээ

Дэлхийн улс орнуудын парламентын ажиллагаанд үүсээд буй нөхцөл байдалтай холбоотойгоор дараах өөрчлөлтүүд орж байна. Үүнд:

- Нэгдсэн болон байнгын хороодын хуралдааныг тодорхой, эсхүл тодорхой бус хугацаагаар хойшлуулах, зогсоох;
- Нэгдсэн болон байнгын хороодын хуралдааны тоог цөөлөх, богиносгох;
- Зөвхөн онц шуурхай асуудлаар хуралдах;
- Хуралдаан явуулах байршлыг эрсдэл бага газар луу шилжүүлэх;
- Хуралдаанд оролцох гишүүдийн дээд хязгаарыг тогтоох;
- Гишүүд хоорондын зохистой зай (1м, 1,5м, 2м) тогтоох;
- Олон нийтийг хамарсан арга хэмжээг хойшлуулах, цуцлах;
- Парламентын ордонд нэвтрэх хязгаарлалт тогтоох;
- Алсын зайнаас ажиллах.

(Дэлгэрэнгүйг Хүснэгт 1-ээс үзнэ үү.)

COVID-19 вирусийн цар тахал дэгдсэнтэй холбогдуулан дэлхийн улсуудын парламентын байнгын ажиллагаа тасалдахад хүрч байна. Үүнтэй холбоотой улс орнуудад шаардлагатай яаралтай асуудлыг парламентаар хэлэлцүүлж батлуулах процессыг хэрхэн явуулах санал санаачилгыг парламентын гишүүд болон олон нийтээс гаргаж байна.

Хэдийгээр одоо байгаа online-conference эсхүл, video-conference системийг ашиглан зайнаас цахим хэлбэрээр парламентын хуралдааныг тогтмол явуулах талаар санал гаргаж байгаа боловч одоогийн байдлаар нэгдсэн шийдвэрт хүрээгүй байна.

Харин яаралтай хууль тогтоомжийг алсын зайнаас санал хураах замаар батлахаар шийдэж буй цөөн хэдэн тохиолдол байна. Гэхдээ энэ тохиолдолд парламентын хуралдааны дэг, гишүүдийн асуулт, хариулт хэрхэн явагдах, саналын нууцлалын асуудлыг хэрхэн шийдэх нь нарийн зохицуулагдаагүй байна.

Remote participation болон Teleworking

Европын Парламентын хувьд 2020.03.19-нд Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Парламентын ажлын албанд гишүүдийг хуралдаанд алсын зайнаас оролцох боломжоор хангаж, бэлтгэл ажил хийхийг үүрэг болгосон. Европын Парламентын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын гарын үсэг зурсан баримтад: **“remote**

participation” буюу алсын зайнаас оролцох гэдэг нь “being able to view and listen to proceedings, ask for the floor and intervene in the meeting” буюу “хуралдааныг үзэж, сонсох, асуулт асууж, үг хэлж хуралд оролцох”-ыг ойлгоно гэжээ.

Мөн “гишүүд өөрсдийн iPad, эсхүл iPhone-г ашиглан платформд алсаас холбогдох боломжтой” гэж баримт бичигт дурджээ. Дээрх платформ нь нийт 1000 оролцогчдын оролцоог хангаж, “remote polling” буюу алсын зайн санал хураалт явуулах боломжтой юм. Европын Парламентын Ерөнхийлөгчийн мэдээлснээр 2020.03.26-ны ээлжит бус чуулганы хуралдаанд алсын зайнаас санал хураалт явуулах (гишүүн өөрийн парламентын цахим шуудангаар саналын хуудсыг хүлээн авч бөглөөд, буцааж илгээх бөгөөд гишүүдийн илгээсэн саналыг хурлын тэмдэглэлд тэмдэглэнэ) бөгөөд 2020.07.31-ийг хүртэл санал хураалтыг цахимаар явуулахаар шийдвэрлэсэн.⁴⁰⁴

Эстони Улсын хувьд Хороодын хуралдааныг **teleworking**⁴⁰⁵ хэлбэрээр явуулах боломж бүрдүүлэх тал дээр ажиллаж байна. 2020.03.16-ны өдөр Парламентын Үндсэн хуулийн хороо онцгой байдлын үед хороодын хуралдаануудыг цахимаар буюу алсын зайнаас зохион байгуулах асуудлыг хэлэлцсэн байна. Хорооноос Парламентын дэг, дотоод журмын тухай хуулийн дагуу Парламентын хороодын цахим буюу алсын зайнаас явуулах боломжтой гэж дүгнэсэн байна.

"Хуралдаанд оролцоход шаардлагатай нөхцөл болох үг хэлэх, асуулт асуух, санал өгөх зэргийг хангасан тохиолдолд хуралдааныг алсын зайнаас явуулж болно гэж одоогийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжийг тайлбарлаж болохоор байна" гэж Үндсэн хуулийн хорооны дарга мэдэгдсэн. Мөн онцгой нөхцөл байдлыг харгалзан хороодын үйл ажиллагааг тасалдуулахгүй, алсын зайнаас үргэлжлүүлэн ажиллах нь чухал болохыг онцолсон. Одоогийн байдлаар Парламентын дэгийг өөрчлөхийг яаравчлахгүй, харин онцгой байдал дуусахад холбогдох асуудлыг судалж, шаардлагатай нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг оруулж, хууль эрх зүйн орчныг илүү тодорхой болгоно гэж мэдэгдсэн.

Үндсэн хуулийн хорооноос Парламент дахь бүлгүүдэд захидал илгээж, Парламентын дэг, дотоод журмын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай эсэхийг үнэлэхийг хүссэн байна. Хорооноос ирц, оролцооны асуудлыг эргэн харж, хууль эрх зүйн орчныг тодорхой болгохын тулд хорооны хуралдаанд алсын зайн оролцоог ямар нөхцөлд хангуулах вэ гэдгийг тодорхой болгох ёстой гэж холбогдох Хорооны дарга тус тус мэдэгдсэн байна.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ <https://www.euractiv.com/section/digital/news/european-parliament-to-roll-out-distance-voting-technology-for-meps/>

⁴⁰⁵ “Telework” нэр томъёоны талаар

Монголчилбол	— телеажил, зайнаас ажиллах
Ижил утгатай үгс	— telecommuting, telework, teleworking, working from home (WFH), mobile work, remote work, flexible workplace)
Кембрижийн тайлбар толь ⁴⁰⁵	— албан байгууллагатайгаа утас, цахим шуудангаар холбогдож, эсвэл интернетээр ашиглаж ажлаа гэртээ гүйцэтгэх
АНУ-ын Хүний нөөцийн алба ⁴⁰⁵	— “telework” буюу “teleworking” гэсэн нэр томъёог 2010 онд батлагдсан Телеажлыг зохицуулах тухай хуульд ⁴⁰⁵ “ажилтан үүрэг, хариуцлагаа, мөн ажлын байрны тодорхойлолтод заасан бусад үйл ажиллагаагаа ажил олгогчийн тогтоосон ажлын байрнаас бусад байршилд гүйцэтгэх ажлын уян хатан нөхцөлийг ойлгоно” гэсэн байна.

Энэ нь ажилтанд ажлын цагийн аль ч үед ажлаа тогтоосон газар (тухайлбал, гэртээ, телеажлын төвд) хийх боломжийг олгодог ажлын зохион байгуулалт юм. Үүнд албан ёсны томилолт, “mobile work” хамаарахгүй.

⁴⁰⁶ <https://www.riigikogu.ee/en/press-releases/constitutional-committee-en/constitutional-committee-rules-procedure-allow-holding-committee-sittings-teleworking-format/>

ПАРЛАМЕНТЫН БОЛОН БАЙНГЫН ХОРООДЫН ХУРАЛДААНЫГ АЛСЫН ЗАЙНААС ЯВУУЛЖ САНАЛ ХУРААХ ТАЛААРХ ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

Үүсэж буй одоогийн нөхцөлд зарим орны парламентаас хэрэгжүүлэхээр төлөвлөөд буй зайнаас хуралдаж, санал хураалт явуулах туршлагаудын талаарх мэдээллийг оруулсан болно. Үүнд:

1. Австралийн Парламент COVID-19-ийн нөхцөл байдалтай холбогдуулан парламентын чуулганыг 8 дугаар сарын 11 хүртэл хойшлуулсан бөгөөд 5 дугаар сард баталдаг төсвийг 10 дугаар сарын 6-нд батлахаар болоод байна. Харин Хороодын үйл ажиллагаа алсын зайнаас явагдана.
2. АНУ-ын Пенсильвани мужийн Төлөөлөгчдийн танхим нь COVID-19 вирусийн дэгдэлттэй холбоотой онц байдлын үед хэрэгжүүлэх Төлөөлөгчдийн танхимын түр журмыг 2020 оны 3-р сарын 16-нд баталсан байна.
3. Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс. Нэгдсэн фракци нь 2020 оны 03-р сарын 23-нд төлөвлөөд байгаа фракцийн хурлаа “фракцийн гишүүдийн эрүүл мэндийг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх” үүднээс тэргүүлэх депутатууд, Засгийн газрын төлөөлөгчдийг хамруулан зайн хурал (теле-конференци) зохион байгуулахаар шийдвэрлэв.
4. Шинэ Зеланд. Бизнесийн хороо нь Танхимын санал хураалтад оролцох хүмүүсийн тоог багасгах зорилгоор зарим тооны үйл ажиллагааг (хорооны хуралдаан, асуулт асуух, санал өгөх) цахим хэлбэрээр явуулахыг дэмжиж журмын төсөл боловсруулсан байна.
5. Евро Парламентын хуралдааныг 2020 оны 3-р сарын 26-ны өдөр зайнаас явуулж, цахим шуудангаар санал хураалт явуулахаар шийдвэрлэсэн байна.
6. Бүгд Найрамдах Польш Улсад Кабинетын зарим гишүүд коронавирусийн халдвар авсны улмаас Засгийн газар үйл ажиллагаагаа алсын зайнаас цахимаар (видео хурал-teleconference) зохион байгуулж байна.

1. Австралийн Парламентын хувьд Парламентын чуулганы хуралдааныг хойшлуулсан, харин үүсээд буй нөхцөл байдалтай холбоотойгоор холбогдох хууль, дүрмийн хүрээнд Хороодын үйл ажиллагааг зайнаас явуулах боломжтой юм. Тухайлбал, Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдааны дэгийн 235 (b)-д:

“Хорооны үйл ажиллагааг хорооны гишүүд, эсхүл гэрч нартай дуу-дүрсний (audio visual), эсхүл аудио холболт (audio links)-ыг ашиглан явуулж болно. Дуу-дүрс, эсхүл аудио холболтыг ашиглаж буй тохиолдолд хорооны гишүүд, гэрчүүд хаана байхаас үл хамааран бие биетэйгээ нэгэн зэрэг ярих, сонсох боломжтой байх ёстой.” гэж заасан.

Сенатын хуралдааны дэгийн 30-д Сенатын хороодын хуралдааныг цахим/электрон хэлбэрээр явуулахыг зөвшөөрсөн бөгөөд оролцогчид нь нэг дор байрлах шаардлагагүй юм.

Харин хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Үндсэн хуульд (1901 он) Парламентын хууль тогтоох ажиллагаанд "шуудан, телеграф, телефон утас болон бусад адил төстэй үйлчилгээ"-г ашиглаж болохыг заасан бөгөөд үүнд радио, телевиз, интернет зэрэг технологийн дэвшилтэд бусад арга хэрэгслүүд багтаж болно гэж тайлбарлаж байгаа юм. Үндсэн хуульд Парламентын хуралдаан явагдах газар (байршил –

Австралийн нийслэлийн нутаг дэвсгэр), гишүүдийн ирц (гуравны нэгээс доошгүй) зэргийг заасан учир алсын зайнаас ажиллахад хүндрэл үүсэх юм. Үүнтэй холбоотойгоор 2020.03.23-нд Ерөнхий Атторней Кристиан Портер хоёр санал оруулсан бөгөөд энэ нь спикер болон томоохон намууд зөвшөөрсөн тохиолдолд гишүүд зайнаас оролцох, мөн хоёр том нам зөвшөөрсөн тохиолдолд хуралдааны дэгд өөрчлөлт оруулахад дийлэнх олонхын саналыг шаардахгүй зэрэг боломжуудыг нээж өгөх юм.⁴⁰⁷

2. АНУ-ын Пенсильвани муж

АНУ-ын Пенсильвани мужийн Төлөөлөгчдийн танхим нь COVID-19 вирусийн дэгдэлттэй холбоотой онц байдлын үед хэрэгжүүлэх Төлөөлөгчдийн танхимын түр журам баталсан байна. Журамд тусгасан асуудлыг тоймловол:⁴⁰⁸

- Төлөөлөгчдийн танхимын гишүүд нь заавал хуралдааны танхимд байхгүйгээр зайнаас санал өгч болно. Үүний тулд гишүүн нь тухайн хэлэлцэж буй асуудлаар ямар саналтай байгаагаа бүлгийнхээ зохицуулагчид (whip) урьдчилан мэдэгдэнэ. Бүлгийн зохицуулагч нь гишүүний хэлсний дагуу хуралдааны танхимд гишүүний өмнөөс санал өгнө. Хуралдааны танхимд зөвхөн Хурлын дарга, бүлгийн ахлагчид, бүлгийн зохицуулагчид эсхүл, итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч мөн заавал оролцох шаардлагатай төлөөлөгчид байна.
- Хороодын хуралд зайнаас санал өгөх процесс Төлөөлөгчдийн танхимын хуралдаантай адил зарчмаар явагдах бөгөөд ялгаа нь гишүүний саналыг хорооны дарга эсхүл, хорооны цөөнхийг ахлагч тухайн гишүүний өмнөөс өгнө.
- Онц байдлын үед батлагдсан хууль тогтоомжийг хэлэлцэх болон хэрэгжүүлэх хугацааг ердийн үеэс богиносгосон байна. Өөрөөр хэлбэл, Төлөөлөгчдийн танхимаас гаргасан аливаа хууль тогтоомжийг түргэвчилсэн байдлаар хэлэлцэн баталж хэрэгжүүлнэ. Тухайлбал, хууль тогтоомжийн төслийг олон нийтэд танилцуулснаас хойш 24 цагийн хугацаанд хүлээн авч шийдвэрлэнэ гэснийг 3 цаг, хэлэлцэх асуудлууд, хороодын тайланг Төлөөлөгчдөд 12 цагийн өмнө хүргэнэ гэснийг 3 цаг, батлахад бэлэн болсон хууль, тогтоомжийг олон нийтэд танилцуулснаас 6 цагийн дараа эцсийн санал хураалт явагдана гэснийг 3 цаг болгож багасгасан байна.
- Хуульд заасан зарим тохиолдолд хууль тогтоомжийг цахим шуудангаар илгээж болохгүй гэсэн хязгаарлалт нь COVID-19-тэй холбоотой асуудлуудад хамаарахгүй байхаар заажээ.
- Энэ түр журам нь Төлөөлөгчдийн танхим хүчингүй болгох хүртэл эсхүл, онц байдал цуцлагдах хүртэл хүчинтэй байна.

3. Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

Германы Бундестаг (үгчилбэл, “Холбооны Их хурал”) болон Бундесрат (үгчилбэл,

⁴⁰⁷ <https://theconversation.com/a-virtual-australian-parliament-is-possible-and-may-be-needed-during-the-coronavirus-pandemic-134540?fbclid=IwAR26ORiohuCu9zQl1C2YwtyDWiKSOI5B5z7brWPqacY6xVXIbCGJzyq0n4>

⁴⁰⁸ Regular Session 2019-2020 House Resolution 834
<https://www.legis.state.pa.us/cfdocs/billinfo/billinfo.cfm?sYear=2019&sInd=0&body=H&type=R&bn=834>

“Холбооны Зөвлөл”) одоогоор хэвийн ажиллаж байна. Энэ 7 хоногт хуралдаж, корона хямралын эсрэг Онцгой байдал, хамгаалалтын талаар багц хуулийг “хурдавчилсан” горимоор баталж, ирэх долоо хоногоос эхлэн Улаан өндөгний баярыг тохиолдуулан 3 долоо хоног завсарлаж амарна.

Нэгдсэн фракци 2020 оны 03-р сарын 24-нд төлөвлөөд байсан хурлаа хийхгүй аж. Харин SPD фракц гишүүдээ сайн дураар ирж хуралдаа оролцохыг зөвшөөрсөн аж. Бундестагийн 2020 оны 03-р сарын 25-нд төлөвлөгдөөд буй чуулганы ажиллагаа онцгой (тусгай) журмаар явагдана.[1]

Төсвийн алдагдал үүсэхээс сэргийлэхийн тулд хямралын эсрэг авах багц арга хэмжээг санхүүжүүлэх зорилгоор төсвийн зарлагыг нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төслийг “үнэмлэхүй” буюу Бундестагийн нийт гишүүдийн олонхоор (доод тал нь 355 депутат байх) батлах шаардлагатай тул SPD фракцийн тэргүүн бүх гишүүдийг 25-ны өдөр Берлинд хүрэлцэн ирж, Чуулганы нэгдсэн хуралдаанд оролцохыг уриалсан аж.[1]

Нэгдсэн фракци 2020 оны 03-р сарын 23-нд төлөвлөөд байгаа фракцийн хурлаа “фракцийн гишүүдийн эрүүл мэндийг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх” үүднээс тэргүүлэх депутатууд, Засгийн газрын төлөөлөгчдийг хамруулан зайн хурал (теле-конференц) зохион байгуулахаар шийдвэрлэв. Иймээс фракцийн гишүүд санал хүсэлт, асуултаа холбогдох ажлын хэсгийн ахлагчид урьдчилж өгсөн байх шаардлагатай.[1]

SPD фракцийн тэргүүний мэдэгдсэнээр, фракцийн хурал ч тэр чуулганы хуралдааны танхимд депутатуудын хоорондын зайг аюулгүй хэмжээнд байлгах шаардлагатай. Мөн нийтийн тээвэр хэрэглэхийг хүсэхгүй байгаа депутат өөрийн авто машинтайгаа ирээд Бундестагийн далд гараашийн зогсоолд тавих боломжтой.[1]

Мөн түүний мэдэгдсэнээр, төсвийн алдагдлыг зогсоох тухай хуулийн шийдвэрийн талаарх үнэмлэхүй олонхын санал хураалтад нэрийн дагуу зөвхөн өөрийн биеэр оролцох (сүүлийн чуулганы хуралдааныг чуулганы танхимаас гадуур хийсэн) тул цагийг сунгаж, депутат хоорондын зайг барих шаардлагатай.[1] (Чуулганы танхимд хуруугаа уншуулж ирцээ бүртгүүлээд гарч, хуралдаанаа өөр танхимд хийгээд, ээлж дараатай буцаж чуулганы танхимд ирж хуруугаа уншуулан саналаа өгөх боломжтой [ГА])

Онцгой байдалтай холбоотой багц хуулийг холбогдох байнгын хороод хэлэлцэнэ. Ингэхдээ “тэд урьдчилан тохиролцоод цөөн тоотойгоор хуралдах боломжтой” хэмээн SPD фракцийн тэргүүн мөн мэдэгдэв. 2020/03/27-ний өдөр Бундесрат багц хуулийг эцэслэн батална.[1]

Бундестагийн шийдвэр өнөөг хүртэл “гишүүдийн талаас илүү хувь нь хуралдааны танхимд хүрэлцэн ирснээр хүчин төгөлдөр болно” хэмээн Бундестагийн Дүрэм (дотоод журам)-д тусгагдсан байдаг. Тэгвэл корона хямралын үед дор хаяхад дөрөвний нэг нь ирснээр Бундестагийн шийдвэр гарах төслийг одоогийн байдлаар AfD намаас бусад фракциуд зөвшилцөөд бүгд дэмжсэн байна. AfD одоогоор хариугаа өгөөгүй боловч тэдэнгүйгээр эцсийн шийдвэр гарах боломжтой байгаа аж. Энэ нь байнгын хорооны хуралдаанд ч мөн адил хамаарна. Ингэхдээ Дүрмийн 216

дугаар зүйлийн “а” хэсэгт “Тусгай зохицуулалт” гэсэн гарчигтайгаар нэмэлт оруулах ажээ. Энэхүү зохицуулалт нь хамгийн оройтлоо гэхэд 2020 оны 9-р сарын 30 хүртэл хүчинтэй байх юм. Зүүний фракцийн тэргүүний мэдэгдсэнээр, түүнээс өмнө ч цуцлах боломжтой аж.[2]

Германы Үндсэн хуульд зөвхөн дайн байлдааны үед Бундестаг (цуглаж) хуралдаж чадахгүйд хүрвэл түүний үүргийг Бундестаг (гуравны хоёр нь), Бундесрат (гуравны нэг нь)-аас нэгдэж бүрдсэн 48 гишүүнтэй хамтарсан хороо буюу Онцгой парламент гүйцэтгэж болохоор тусгасан байдаг аж.[2] Зарим улс төрчид үүнтэй төстэй хямралын үеийн “Онцгой Бундестаг” байгуулах талаар Үндсэн хуульд нэмэлт оруулах санал гаргаж байгаа боловч Бундестагийн гүйцэтгэх захирал (манай Тамгын газрын Ерөнхий нарийн бичгийн даргатай адил [ГА]) нь ийм шийдвэрийг маш нухацтай судалсны үндсэн дээр яаралгүй гаргах нь зүйтэй гэсэн байр суурьтай байна.[3]

Тэгээд ч Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулахын тулд гуравны хоёрын санал хэрэгтэй. Корона хямралын үед олон депутат, нэн ялангуяа муж улсуудын төлөөлөгчдийг халдвараас сэргийлэн нэг дор цуглуулах боломж хүндрэлтэй харагдаж байна.[3]

4. Шинэ Зеланд⁴⁰⁹

Бизнесийн хороо нь Танхимын санал хураалтад оролцох хүмүүсийн тоог багасгах зорилгоор зарим тооны үйл ажиллагааг (хорооны хуралдаан, асуулт асуух, санал өгөх) цахим хэлбэрээр явуулахыг дэмжиж журмын төсөл боловсруулсан байна.

Тус төсөлд зааснаар Танхимд парламентын гишүүд аль болох хоорондоо зайтай сууна. Нийтийн танхимууд зочдод үйлчлэхгүй. Парламентын болон хороодын хуралдаанд оролцох нийгмийн гишүүд, ажиглагчид, гэрч, нотолгоо баримтыг оруулахгүй. Тэд тухайн хорооны фэйсбоок, цахим хуудас болон теле хурлаар баримт нотолгоо гарган ирүүлж болно.

Харин хорооны гишүүд хурлын үеэр нэг нь нэгнээсээ 2 метрийн зайтай сууна. Энэ нөхцөлийг хангахын тулд хорооны хуралд видео, цахим хэлбэрээр оролцохыг зөвшөөрнө. Үүнийг хуралд оролцсонд тооцно.

Парламентын танилцах аяллыг түр зогсоосон. Мөн танхимд санал өгөгчдийн тоог зохицуулах, хязгаарлах зорилгоор санал хураалтад цахимаар оролцохыг зөвшөөрсөн. Хурлын дарга зарим нэг хороодын хурлыг зохион байгуулах, үйл ажиллагаа явуулах, алсаас цахим хэлбэрээр зохион байгуулах зэрэг онцгой зохицуулалтыг санал болгох эрхтэй. Харин Парламент нь ажлаа хэрхэн алсаас явуулах, цахим хэлбэрээр шийдвэр гаргах вэ гэдгийг Бизнесийн хороо шийдвэрлэнэ. Спикер болон дэд спикер эзгүй тохиолдолд түүний туслах спикер орлох боломжтой байхаар тусгажээ.

5. Европын парламент

Европын парламентын байршлыг өөрчилж Францын Страсбург хотоос Бельгийн нийслэл Брюссель рүү шилжүүлсэн.

⁴⁰⁹ https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/combined/HansDeb_20200319_20200319_16
<https://www.stuff.co.nz/national/health/coronavirus/120402590/coronavirus-parliament-changing-rules-to-run-on-skeleton-numbers-if-needed>

2020 оны 03-р сарын 11-нээс Европын парламентын ажлын албаны дийлэнх ажилтнууд зайнаас буюу teleworking ажлын горимд шилжсэнтэй холбоотой парламентын гишүүд нийтээрээ зайнаас ажиллах шийдвэрт хүрсэн байна.

Европын парламентын ерөнхийлөгч болон улс төрийн бүлгийн тэргүүлэгчид зөвлөлдөөд Европын парламентын ерөнхийлөгчийн саналыг дэмжин 2020 оны 03-р сарын 26-нд ээлжит бус чуулганыг товлон хуралдуулж яаралтай арга хэмжээ авах шийдэлд хүрсэн байна.

2020 оны 03-р сарын 26-нд Covid-19 халдварын улмаас гишүүн орнуудад туслах яаралтай арга хэмжээний талаар цахимаар⁴¹⁰ (видео хурал) явагдах ээлжит бус чуулганы санал хураалтыг хэрхэн явуулах тухай нэлээд хэлэлцсэний эцэст Европын парламентын ажлын албанаас Сонгуулийн тухай болон Гишүүний тухай хуульд заасны дагуу гишүүний санал найдвартай, аюулгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлж, парламентын гишүүдийн парламентын цахим хаягийг ашиглан саналыг хүлээж авахаар шийдэлд хүрсэн байна. Гишүүн өөрийн парламентын цахим шуудангаар саналын хуудсыг хүлээн авч бөглөөд, буцааж илгээнэ. Гишүүдийн илгээсэн саналыг хурлын тэмдэглэлд тэмдэглэнэ. Ийнхүү 2020 оны 07-р сарын 31 хүртэл санал хураалтыг цахимаар явуулахаар шийдвэрлэсэн байна.⁴¹¹ Хороодын хуралдааныг тодорхойгүй хугацаагаар хойшлуулсан хэвээр байна.⁴¹²

6.Бүгд Найрамдах Польш Улс

2020.03.02-ны өдрөөс албан хаагчид зайнаас, цахимаар ажиллаж эхэлсэн байна.

2020.03.08-ны өдөр Хямралын тухай хууль (Crisis act) батлагдсан байна.

Парламентын нэгдсэн хуралдаан болон хороодын хуралдаан хойшлогдсон бөгөөд парламентын ажлын албаны ихэнх ажилтнууд цахимаар гэрээсээ ажиллаж байна.

Парламентын доод танхим ирэх Баасан гаригт буюу 2020.03.27-ны өдөр хуралдаж коронавирусийн улмаас эдийн засагт учирч болох хохирлоос сэргийлэх тухай засгийн газраас өргөн барьсан яаралтай хуулийн төслийг хэлэлцэж шийдвэрлэх, Сенатаас санал болгосон төсвийн тодотгол болон онц байдал тогтоосон одоогийн нөхцөл байдалд парламент хэрхэн ажиллах талаар парламентын дэгийн тухай хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлт зэрэг асуудлаар хуралдахаар зэхэж байна. Одоогийн мөрдөж буй ариун цэвэр, эрүүл ахуйн дүрмийг баримтлан хуралдааныг хэдийд, хэрхэн зохион байгуулах талаар эцсийн шийдвэрийг Мягмар гаригт шийдвэрлэнэ гэсэн байна.⁴¹³

Кабинетын зарим гишүүд коронавирусийн халдвар авсны улмаас Засгийн газар үйл ажиллагаагаа алсын зайнаас цахимаар (видео хурал-teleconference) зохион байгуулж явуулж байна.⁴¹⁴

2020.03.24-ний⁴¹⁵ хэвлэлийн бага хурал дээр Сеймын маршалл (Парламентын доод танхимын спикер) хатагтай Эльжбета Витек Сеймын Тэргүүлэгчдийн

⁴¹⁰ https://multimedia.europarl.europa.eu/en/plenary-session_20200326-0900-PLenary_vd

⁴¹¹ <https://techcrunch.com/2020/03/23/eu-parliament-moves-to-email-voting-during-covid-19/>

⁴¹² <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/home>

⁴¹³ <https://polandin.com/47227651/parliament-mobilising-for-a-sitting-on-friday>

⁴¹⁴ <https://polandin.com/47189504/empty-corridors-of-power-coronavirus-affects-parliament-and-government>

⁴¹⁵ <http://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/komunikat.xsp?documentId=7743E94797CE0333C125853500520DB8>

гаргасан шийдвэрийг танилцуулав. Сейм Танхимын хуралдааны дэгд өөрчлөлт оруулах саналыг дэмжсэн бөгөөд ийнхүү танхимд байх гишүүдийн тоог хязгаарласан байна. Хуралдаанд намын бүлгийн төлөөлөгч нар оролцох бол бусад гишүүд алсын зайнаас оролцох юм. Мөн тэрээр хурлын онцгой нөхцөл байдал зөвхөн эпидеми, эпидемийн аюул, түүнчлэн Үндсэн хуульд тусгагдсан онц байдал, байлдааны байдал, байгалийн гамшиг зэрэг гурван нөхцөл байдалд хамаарна гэдгийг онцоллоо. Тэргүүлэгчдийн 5 гишүүн уг саналыг дэмжиж, 1 гишүүн түдгэлзсэн бол дэмжээгүй санал гараагүй байна.

Шинэ горимоор ажиллах асуудлаар гишүүдэд IT-ийн мэргэжилтнүүд болон хуульчид заавар, зөвлөгөө өгч, богино хэмжээний видео зааварчилгаа өгөх юм. Системийн ерөнхий туршилтыг Пүрэв гарагт буюу 2020.03.26-нд явуулна. Шинэ горимоор Парламент 2020.03.27-нд хуралдана. Парламентын IT төвөөс гишүүдэд тусгай холбоос link явуулж тухайн гишүүнийг мөн болохыг баталгаажуулахаас гадна гишүүний бүртгэлтэй гар утасны дугаараас SMS-ээр мөн тухайн гишүүн мөн болохыг нотолж, оролцоог нь бүртгэх юм. Танхимд байрлах хоёр том дэлгэцээр гишүүдийг харж, сонсож болох юм.

КОРОНАВИРУСИЙН ХАЛДВАРЫН ДЭГДЭЛТИЙН ҮЕ ДЭХ ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛСЫН ПАРЛАМЕНТЫН АЖИЛЛАГАА

/2020 оны 3 дугаар сарын 25-ны өдрийн байдлаар/

Хүснэгтэд 2020.03.18-наас хойш улс орнуудын парламентын үйл ажиллагаанд орсон өөрчлөлтийн талаар нэмж оруулав. Иран, Канад, Өмнөд Африк, Кени, Итали, Солонос, Их Британи, Нидерланд, Норвеги, Австрали, Япон зэрэг улсын хувьд одоогоор шинэ өөрчлөлтүүд ороогүй байна.

Хүснэгт 1

Улс	Нөхцөл байдал ⁴¹⁶ /2020.03.25 10:00/	Парламентын ажиллагаа	Тайлбар
1. Европын парламент ⁴¹⁷		Байршлыг шилжүүлсэн	ЕП-ын чуулганы чуулганы нэгдсэн хуралдааныг 4 өдрөөс 1.5 өдөр (2020.03.30-04.02-ноос 2020.04.01-04.02) болгон богиносгож, “эрүүл мэндийн өндөр эрсдэлтэй” гэх үндэслэлээр Бельгийн нийслэл Брюсселиэс Францын Страсбург хотноо шилжүүлсэн.
		Үргэлжлэх хугацааг богиносгосон	2020.03.16-наас эхлэх 7 хоногт товлосон Хороодын хуралдааныг хойшлуулах шийдвэр гаргасан. ⁴¹⁸ 2020.03.11-ний байдлаар ЕП-ын дийлэнх ажилтнууд зайнаас буюу teleworking ажлын горимд шилжээд байна. Одоогоор 7 хоногийн 70 хувьд нь зайнаас ажиллаж, 1.5 өдөр ажил дээрээ ажиллах бол цаашид нөхцөл байдлаас хамааран 100 хувьд хүргэх юм. ⁴¹⁹ Гаднаас хүн оролцох арга хэмжээнүүдийг цуцалсан. 2020.03.26-нд Covid-19 өвчний улмаас гишүүн орнуудад туслах яаралтай арга хэмжээний талаар цахимаар ⁴²⁰ (видео хурал) явагдах ээлжит бус чуулганы санал хураалтыг цахимаар явуулахаар болсон.

⁴¹⁶ <https://www.worldometers.info/coronavirus/> 2020.03.25-ны 10 цагийн байдлаар

⁴¹⁷ <https://www.euractiv.com/section/health-consumers/news/parliament-president-under-pressure-to-suspend-plenary/>

⁴¹⁸ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200310IPR74511/ep-calendar-revised-to-ensure-parliament-can-exercise-its-core-functions>

⁴¹⁹ <https://techcrunch.com/2020/03/11/european-parliament-moves-to-majority-teleworking-in-response-to-covid-19/>

⁴²⁰ https://multimedia.europarl.europa.eu/en/plenary-session_20200326-0900-PLenary_vd

			2020-07-31 хүртэл санал хураалтыг цахимаар явуулахаар шийдвэрлэсэн байна. ⁴²¹ Хороодын хуралдааныг тодорхойгүй хугацаагаар хойшлуулсан хэвээр байна. ⁴²²
2. БНХАУ ⁴²³	Бүртгэгдсэн -81218 Нас барсан - 3281	Хойшлуулсан	2020.02.24-нд БХАТИХ-ын 3 дугаар хуралдааныг хойшлуулах шийдвэрийг БХАТИХ-ын Байнгын хорооноос гаргасан. 2020.03.24-ний байдлаар хуралдаан хойшлогдсон хэвээр байна. ⁴²⁴
3. Иран	Бүртгэгдсэн -24811 Нас барсан - 1934	Түр завсарласан	Коронавирусийн тархалт Ираны Үндэсний ассамблей, Сенат, парламентын хороодын ээлжит хуралдааны үйл ажиллагаанд ихээхэн нөлөөлж байна. Парламентын 2 танхимын хороодын үйл ажиллагааг Коронавирусийн тархалттай холбоотой Ассамблейн дарга болон Сенатын тэргүүний шийдвэрээр цуцалжээ. Царт тахлын улмаас парламентын үйл ажиллагаа түр завсарлаж, парламентын гишүүд гадаадад болон дотоодод явахгүй хэсэг хугацаанд “амрах”-д хүрээд байна. Үндэсний ассамблей 2020 оны 3 сард 12 ажлын өдөр хуралдахаар төлөвлөсөн боловч 5 ажлын өдөр хуралдаад баасан гаригт түр хугацаагаар завсарласан. Түүнчлэн, 2020.03.16-27-ны хооронд товлогдсон Төрийн ордон дахь байгууллагуудын болон Үндэсний ассамблейн дэд панелүүдийн 24 хуралдаан мөн цуцлагдсан байна. Мөн хугацаанд товлогдсон Сенатын хороодын 18 хуралдааныг цуцалжээ. Ираны парламентын 24 гишүүн буюу 10 орчим хувь нь вирусийн шинжилгээнд эерэг гэсэн хариу авч, үүний улмаас саяхан Тегераныг төлөөлж сонгогдсон консерватив улс төрч Фатемех Рахбар болон Мохаммед Али Рамезани нар нас баржээ. Үүний дараа Ираны нийслэл Тегеранд засгийн газрын албан тушаалтнуудыг аялахыг хориглосон бөгөөд парламент тодорхойгүй хугацаагаар үйл ажиллагаагаа зогсоогоод байна.
4. Испани ⁴²⁵	Бүртгэгдсэн -42058	2020.03.25-ны өдөр хүртэл (15 хоног) түр	2020.03.10-ны өдөр Парламентын доод танхимыг үйл ажиллагааг 15 хоногоор түр зогсоох шийдвэр гаргасан.

⁴²¹ <https://techcrunch.com/2020/03/23/eu-parliament-moves-to-email-voting-during-covid-19/>

⁴²² <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/home>

⁴²³ <http://www.npc.gov.cn/englishnpc/c2763/202002/3be9ebfa9cbf4fe9b087a947951ce0e1.shtml>

⁴²⁴ <http://www.npc.gov.cn/englishnpc/c2763/202002/3be9ebfa9cbf4fe9b087a947951ce0e1.shtml>

⁴²⁵ <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/13/european-countries-take-radical-steps-to-combat-coronavirus>

	Нас барсан - 2991	зогсоосон	<p>2020.03.14-ны өдрөөс Улс орон даяар 15 хоногийн хугацаатай онц байдал зарласан.</p> <p>2020-03-18-ны өдрийн парламентын хуралдаан дээр Ерөнхий сайд Педро Санчез улс орон даяар 15 хоногийн хугацаатай зарласан онц байдлыг нөхцөл байдал дордсоны улмаас 2020-04-11-ний өдөр хүртэл дахин сунгах шаардлагатай байгааг мэдэгдсэн байна. Парламентын танхим дахь хуралдаанд 28 гишүүн, 5 сайд оролцсон байна.</p>
5. Франц	Бүртгэгдсэн -22304 Нас барсан - 1100	2020.03.22 хүртэл түр зогсоосон	<p>Францын Үндэсний ассамблейн 9 гишүүний коронавирусийн шинжилгээ эерэг гарсан. Үүнтэй холбоотой парламентын доод танхимын үйл ажиллагааг 2020.03.22 хүртэл түр хугацаагаар зогсоосон байна.</p> <p>Түүнчлэн Францын Соёлын сайд Franck Riester-ийн шинжилгээний хариу эерэг буюу халдвартай гарсан тул гэрээсээ ажлаа хийж байна.</p> <p>Сэргийлэх арга хэмжээний хүрээнд Засгийн газраас хурал, уулзалтыг аль болох бага хийх, ширээнүүдийг өдөрт 2 удаа ариутгаж арчих, хурал, уулзалтыг аль болох зайнаас зохион байгуулах /видео хурал/, чухал бус уулзалтыг цуцлах зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна.</p> <p>Түүнчлэн, өвчний тархалт нэмэгдэж байгаагаар холбоотой 2020 оны 3-р сарын 16-ны даваа гарагаас эхлэн бүх цэцэрлэг, сургууль, их дээд сургуулийн үйл ажиллагааг түр зогсоох шийдвэр гаргажээ.</p> <p>2020-03-22-ны Ням гаригт үүрээр Үндэсний Ассамблей тусгай хорооны-цөөн тооны гишүүдтэйгээр хуралдан коронавирусийн тархалттай тэмцэхэд Засгийн газарт тусгай эрх олгох хуулийг яаралтай батлав. Тус хуулиар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Улс даяар онц байдал зарлаж, хөл хорио тогтоов. • 2 сарын хугацаанд засгийн газраас шаардлагатай бараа бүтээгдэхүүн болон үйлчилгээг коронавирусийн эсрэг тэмцэхэд ашиглаж болох зөвшөөрлийг олгов. Тухайлбал, эмнэлгийн ажилтнуудыг таксигаар үнэгүй тээвэрлэх эрхийг олгов. • Орон нутгийн сонгуулийн 2 дахь шатны санал хураалтыг хойшлуулав. • Эдийн засагт үзүүлэх тодорхой дэмжлэгийг батлав. • Хууль зөрчсөн этгээдэд 135 еврогийн мөнгөн торгууль ногдуулахаас

<p>эхлээд 6 сар хүртэл хорих шийтгэлийг баталсан байна.</p> <p>Ирэх Ням гаригт буюу 2020.03.29-нд Үндэсний Ассамблей мөн цөөн гишүүний бүрэлдэхүүнтэй дахин хуралдахаар шийдвэрлэсэн байна.</p>			
6. Канад ⁴²⁶	Бүртгэгдсэн -2792 Нас барсан - 26	2020.04.20-ын өдрийг хүртэл түр зогсоосон (5 долоо хоног)	2020.03.13-ны өдөр Парламент дахь бүх намууд Нийтийн танхим болон Сенатын үйл ажиллагааг 5 долоо хоногоор (Нийтийн танхим 2020.04.20, Сенат 2020.04.21-ний өдрийг хүртэл) түр зогсоохоор санал гарган, шийдвэрлэсэн. Шаардлагатай тохиолдолд хугацааг сунгаж болно. Мөн шийдвэрээр 2020.03.30-нд Холбооны төсвийг хэлэлцэх байсныг хойшлуулсан. Шинэ тов одоогоор гараагүй байна.
7. Эстони ⁴²⁷	Бүртгэгдсэн -369	Хуралдааны тоог цөөлсөн	<p>2020.03.12-нд 2020.05.01 хүртэл Онц байдал зарласан. 2020.03.13-нд Эстонийн парламент зөвхөн цаг үеийн чухал асуудлыг шийдвэрлэхээр тогтсон. Мөн нэгдсэн хуралдааныг Даваа-Пүрэв гарагт явуулдаг байсныг зөвхөн Даваа гарагт, Асуулгыг Лхагва гарагт явуулахаар тус тус шийдвэрлэсэн байна.</p> <p>Хороодын хуралдааныг Даваа гарагт зөвхөн шаардлагатай тохиолдолд явуулна.</p> <p>Ахмадын зөвлөлөөс Парламентын Үндсэн хуулийн хороонд онц нөхцөл байдалд Хороодын хуралдааныг алсын зайнаас явуулах боломж олгох тогтоол боловсруулахыг үүрэг болгов.</p> <p><u>2020.03.16-нд</u> Үндсэн хуулийн хороо хуралдаж Онцгой байдлын үед хорооны хурлыг цахим (teleworking) зохион байгуулах талаар ярилцаж, Рийгикогугийн тухай хууль болон Дотоод журмын тухай хуулиар хороодын хуралдаанд оролцох шаардлагатай бүх нөхцөл (тайлбар хийх, асуулт асуух, санал өгөх) хангагдаж байгаа тохиолдолд хуралдааныг цахим хэлбэрээр явуулах боломжтой гэдэг дээр санал нэгдэв. Хорооны дарга онцгой нөхцөл байдлыг харгалзан хороодын хурал ажил тасалдахгүй байх нь чухал бөгөөд энэ нь цахим хэлбэрээр үргэлжилж болох юм. Мөн процедурын журмыг яаран өөрчлөх шаардлагагүй, дараа нь нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийсний</p>

⁴²⁶ <https://www.cbc.ca/news/politics/parliament-suspended-1.5496469>

⁴²⁷ <https://www.riigikogu.ee/en/press-releases/others/riigikogu-will-reorganise-work-prevent-spread-coronavirus/>

			<p>үндсэн дээр өөрчлөлт оруулж болох юм гэж хорооны байр суурийг илэрхийллээ.⁴²⁸</p> <p>20.03.2020 Европын Холбооны асуудал эрхэлсэн хорооны (ЭЛАК) дарга Аннели Отт Комиссын нэрийн өмнөөс Европын Комиссын Ерөнхийлөгч Урсула фон дер Лейенд захидал илгээж, Европын Комиссоос зохион байгуулалтад тэргүүлэх үүрэг гүйцэтгэхийг хүсч, энэ ажилд хамтран ажиллахаа мэдэгдсэн.</p> <p>2020.03.23-ны Даваа гаригийн нэгдсэн хуралдаанаар 03.25-ны Лхагва гаригт Рийгигогугийн Удирдах зөвлөлийн сонгуулийг хийхээр шийдвэрлэсэн.</p>
8. Пакистан ⁴²⁹	Бүртгэгдсэн -972	2020.04.05 хүртэл түр зогсоосон	<p>Пакистаны түүхэнд анх удаа Үндэсний Ассамблейн үйл ажиллагааг, үүнд Дээд ба Доод танхимуудын Байнгын хороодын хуралдааныг түр зогсоосон байна. Парламентын ээлжит чуулган 2020.03.19-ны өдөр дуусах байсан боловч коронавирусийн халдварын дэгдэлттэй холбоотойгоор 2020.03.14-нд дээрх шийдвэрийг гаргасан байна. Сенатын үйл ажиллагааг 2020.04.05 хүртэл түр зогсоосон байна.</p> <p>2020.03.25-нд Үндэсний Ассамблейн спикер Асад Кайзерын санаачилгаар Сенат ба Үндэсний Ассамблейн парламентын удирдагчдын хамтарсан уулзалт 3-р сарын 25-ны өдөр Исламабад дахь Парламентын ордонд болно. Энэхүү уулзалтаар Үндэсний Ассамблейн дарга гаргаж авсан бөгөөд коронавирусаас үүдэлтэй нөхцөл байдал ба түүний эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийг хэлэлцэж, коронавирусийн эсрэг ажиллах парламентын хороог байгуулах асуудлыг хэлэлцэх юм.⁴³⁰</p>
9. Филиппин ⁴³¹	Бүртгэгдсэн -552 Нас барсан - 35	2020.04.12 хүртэл түр зогсоосон	<p>2020.03.13-ны өдөр Парламентын доод танхимаас Танхимын үйл ажиллагааг 2020.03.16-04.12-ны дуустал түр зогсоохоор шийдвэрлэсэн. Холбогдох хэлтэс, хороодыг ээлжээр ажиллуулах бол ээлжээр ажиллаагүй ажилтнуудыг зайнаас ажиллуулна. COVID-19-ын халдвартай тэмцэх, үр нөлөөг бууруулах асуудлаарх Холбогдох хорооны хурал, сонсгол, хэлэлцүүлгийг Парламентын комплекст зохион байгуулж болно.</p>

⁴²⁸ <https://www.riigikogu.ee/en/press-releases/constitutional-committee-en/constitutional-committee-rules-procedure-allow-holding-committee-sittings-teleworking-format/>

⁴²⁹ <https://www.pakistantoday.com.pk/2020/03/14/first-pakistans-parliamentary-business-suspended-due-covid-19-scare/>

⁴³⁰ www.thenews.com.pk/print/633780-pm-not-to-attend-parliamentary-group-leaders-meeting-tomorrow

⁴³¹ <https://news.abs-cbn.com/news/03/13/20/congress-house-of-representatives-batasan-suspends-work-march-16-to-april-12>

			2020.03.24-нд онцгой хуралдааныг зарлан хуралдуулж Ерөнхийлөгчид коронавирусийн дэгдэлтийн эсрэг авах арга хэмжээний онцгой эрхийг олгох хуулийн төслийг баталсан.
10. Өмнөд Африк ⁴³²	Бүртгэгдсэн -554	Түр зогсоосон	2020.03.17-ноос эхлэн Парламентын үйл ажиллагааг түр зогсоох шийдвэрийг Парламентын тэргүүлэгч нар, парламентын дахь намын бүлгийн дэг сахиулагч нар болон намын бусад төлөөлөгч нарын шуурхай хурлаар шийдвэрлэсэн байна. Тус шийдвэрийг Засгийн газраас коронавирусийн халдварын тархалтыг зогсоох үүднээс 100-аас дээш хүн оролцох уулзалт, цуглааныг хориглосныг үндэслэн гаргажээ.
11. Кени ⁴³³	Бүртгэгдсэн - 25	2020.04.14 хүртэл түр зогсоосон	2020.03.17-ноос 2020.04.14 хүртэл коронавирусийн халдварын тархалттай холбоотойгоор Парламентын дээд, доод танхимуудын үйл ажиллагааг түр зогсоох шийдвэр гаргасан гэж Үндэсний Ассамблейн спикер мэдээлсэн.
12. Итали	Бүртгэгдсэн - 69176 Нас барсан - 6820	Байнгын хороодын хуралдаанууд цуцлагдсан. Видеоконференц форматад шилжсэн. Хуралдааны тоог хязгаарласан.	Байнгын хороодын хуралдаанууд цуцлагдсан. Онц шуурхай асуудлаар Парламентын танхимууд видеоконференц явуулах бөгөөд санал хураалт (нэгдсэн хуралдаан)-ыг долоо хоногийн зөвхөн 1 өдөр буюу Лхагва гарагт явуулахаар шийдвэрлэсэн. Парламентын гишүүдийг танхимд нэвтрэхэд биеийн халууныг хэмжин оруулж, гишүүд хоорондоо хамгийн багадаа 1 метрийн зайтай суух юм.
13. Австрали	Бүртгэгдсэн - 2317 Нас барсан - 8	Нэгдсэн хуралдааныг 2020 оны 8 дугаар сар хүртэл зогсоосон ⁴³⁴ Хороодын үйл ажиллагаа алсын зайнаас явагдана	2020.03.16-наас эхлэн Парламентын ордонд нэвтрэх нөхцөлийг хязгаарлаж, Парламентад оронд хийх томоохон арга хэмжээг хойшлуулах, эсхүл цуцалсан. 2020.03.23-наас эхлэх Хороодын сонсголд олон нийтийг оруулахгүй бөгөөд зөвхөн онц шаардлагатай тохиолдолд гэрчийг оролцуулах юм. Хороодод сонсгол зохион байгуулах тохиолдолд видео, телеконференцийн горимд шилжихийг зөвлөсөн. Хороодын үйл ажиллагааг Парламентын цахим хуудсаар дамжуулна.

⁴³² <https://www.timeslive.co.za/politics/2020-03-17-parliament-to-shut-down-until-further-notice-because-of-covid-19/>

⁴³³ <https://www.pulselive.co.ke/news/parliament-suspends-sitting-over-coronavirus/9k5tmfd>

⁴³⁴ <https://www.aph.gov.au>

14. Непал ⁴³⁵	Бүртгэгдсэн - 2	2020.03.20 хүртэл түр зогсоосон Тодорхойгүй хугацаагаар түр зогсоосон	2020.03.13-наас 2020.03.20 хүртэл коронавирусийн халдварын тархалттай холбоотойгоор Парламентын дээд, доод танхимуудын үйл ажиллагааг түр зогсоох шийдвэр гаргасан. 2020.03.20-нд Парламентын дээд танхимын хуралдааныг тодорхойгүй хугацаагаар дахин хойшлуулав. Мөн Засгийн газрын зааварчилгааг үндэслэн (нэг дор 25-аас дээш хүн цугларч болохгүй) төлөөлөгчдийн танхимын үйл ажиллагааг цаашид мэдэгдэл гаргах хүртэл түр зогсоосон. 2020.03.24-нөөс 7 хоногийн хугацаатай бүх орон даяар хөл хорио тогтоох шийдвэрийг Засгийн газраас гаргажээ.
Хэвийн ажиллагаатай			
15. БНСУ	Бүртгэгдсэн - 9037 Нас барсан - 120	Хэвийн	Парламентын сонгууль 2020.04.15-нд явагдана.
16. Их Британи ⁴³⁶	Бүртгэгдсэн - 8077 Нас барсан - 422	Хэвийн ⁴³⁷	2020.03.16-наас эхлэн Парламентын ордонд нэвтрэх нөхцөлийг хязгаарлаж, Парламентад хүлээн авалт хийх зэргийг зогсоосон. ДЭМБ-аас шинэ коронавирусийн халдварыг цар тахлын хэмжээнд хүрсэн гэж дүгнэсэнтэй холбоотойгоор тодорхой улс, бүс нутагт аялахгүй байхыг зөвлөхийн сацуу Парламентын гишүүд, парламентын бүлгэм, хамтрагч байгууллагуудад парламентын айлчлал хийхгүй байх, төлөөлөгчид нь эрсдэлт бүлэгт хамарч буй эсэх асуудалд онцгой анхаарахыг хатуу зөвлөсөн байна.
17. Нидерланд	Бүртгэгдсэн - 5560 Нас барсан - 276	Хэвийн ⁴³⁸	2020.03.31-нийг хүртэл Парламентын ордонд зөвшөөрөл бүхий сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн ажилтнуудаас бусад иргэдийг нэвтрүүлэхгүй. Хуралдаан, хэлэлцүүлгүүдийг цахим хуудас үзэх боломжтой.
18. Норвеги	Бүртгэгдсэн - 2866	Хэвийн ⁴³⁹	2020.03.07-ноос Парламентын ордонтой танилцах арга хэмжээг зогсоосон.

⁴³⁵ <https://myrepublica.nagariknetwork.com/news/parliament-put-off-for-eight-days-over-coronavirus-fears/>

⁴³⁶ <https://www.parliament.uk/business/news/2020/march/uk-parliament-coronavirus-update/>

⁴³⁷ Following a joint meeting today, the Commissions of the House of Lords and House of Commons have issued the following statement:

"The Commissions of both Houses met today to discuss Parliament's response to Coronavirus. There are no plans to suspend Parliament.

"We continue to act entirely in line with the advice of Public Health England and the Speakers and political leadership of both Houses are keeping the situation under constant review." <https://www.telegraph.co.uk/global-health/science-and-disease/coronavirus-uk-latest-news-italy-covid-19-deaths-cases-update/>

⁴³⁸ <https://www.houseofrepresentatives.nl/news/dutch-house-representatives-closed-public>

	Нас барсан - 12		<p>2020.03.16-ны Парламентын хуралдаанаар коронавирусийн халдварын холбоотой шуурхай асуудлыг шийдвэрлэх тусгай хороо байгуулсан.</p> <p>2020.03.12-нд 2020 оны 4 дүгээр сарыг дуустал хэрэгжих түр тогтоол баталж, хуралдаанд оролцож, санал өгөх гишүүдийг тоог 87-оор тогтоосон. Үндсэн хуульд заасны дагуу нийт гишүүдийн талаас дээш хувь хүрэлцэн ирснээр хуралдааныг хүчинтэйд тооцох юм. (нийт 169 гишүүнтэй)</p> <p>Дээрх хугацаанд гишүүд аль болох хоорондоо зайтай сууж, заавал өөрийн суудалдаа суух албагүй байна.</p>
19. Япон	Бүртгэгдсэн - 1193 Нас барсан - 43	Хэвийн ⁴⁴⁰	Парламентын ордонтой танилцах арга хэмжээг 2020.03.01.31-ний өдөр хүртэл зогсоосон.
20. Шинэ Зеланд	Бүртгэгдсэн - 205	Хэвийн ⁴⁴¹	<p>2020.03.17-ноос эхлэн Парламентын ордонтой танилцах арга хэмжээг түр зогсоосон, ордонд байрлах кафе-д гаднаас хүн орохыг тодорхойгүй хугацаагаар хязгаарласан.</p> <p>Бизнесийн хороо нь Танхимын санал хураалтад оролцох хүмүүсийн тоог багасгах зорилгоор зарим тооны үйл ажиллагааг (хорооны хуралдаан, асуулт асуух, санал өгөх) цахим хэлбэрээр явуулахыг дэмжиж журмын төсөл боловсруулсан байна.</p>

⁴³⁹ <https://www.stortinget.no/en/In-English>

⁴⁴⁰ http://www.shugiin.go.jp/internet/index.nsf/html/index_e.htm

⁴⁴¹ <https://www.parliament.nz/en/get-involved/features/update-on-public-access-to-new-zealand-parliament/>

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- <http://archive.ipu.org/pdf/publications/strategy1721-e.pdf>
- <http://archive.ipu.org/pdf/publications/research-en.pdf>
<https://www.parliament.uk/documents/commons-resources/staff-handbook-april-2013.pdf>

Австрали Улс

- <https://www.legislation.gov.au/Details/C2019C00092>
- https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Employment/Department_of_Parliamentary_Services/Employment_Conditions

АНУ

- <https://www.loc.gov/law/help/statutes-at-large/81st-congress/session-1/c81s1ch782.pdf>
- <https://uscode.house.gov/>
- <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/pay-leave/salaries-wages/pay-executive-order-2020-adjustments-of-certain-rates-of-pay.pdf>
- <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-D/chapter-53>
- <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-D/chapter-53/subchapter-II>
- <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-D/chapter-53/subchapter-III>
- <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/part-III/subpart-D/chapter-53/subchapter-III>
- Дэлхийн улс орнуудын парламентын ажлын алба. УБ, 2012 он

Ирланд Улс

- Parliamentary Researcher (Law) in the Houses of the Oireachtas Service, CANDIDATES INFORMATION BOOKLET
- <https://www.oireachtas.ie/en/foi/pay-and-grading/>
- <https://www.publicjobs.ie/en/>

Эстони Улс

- <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/02/RKKStrukturENG2017.pdf>
- <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/02/The-Statutes-of-the-Chancellery-of-the-Riigikogu.pdf>
- <https://www.riigikogu.ee/riigikogu/riigikogu-kantselei/juhtkond-ja-osakonnad/>
- <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Palgajuhend-01.01.2020-terviktekt.pdf>
- <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Personaliosakonnapp%C3%B5him%C3%A4%C3%A4rus2016.pdf>
- <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Riigikogu-Kantselei-strateegia-2019-2024.pdf>
- <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/%C3%95AO-p%C3%B5him%C3%A4%C3%A4rus2016.pdf>
- <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Riigikogu-Kantselei-2018.-aasta-tegevusaruanne.pdf>

UIH.MN
СЭДЭЛН ААНСАН

Оросын Холбооны Улс

- Регламент Государственной Думы. Принят постановлением Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации от 22 января 1998 года № 2134-II ГД. Эх сурвалж: <http://old.duma.gov.ru/about/regulations/>
- Оросын Холбооны Улсын Төрийн Думын регламент (Гарын авлага). Ц.Цолмон ба бусад. Мөнхийн үсэг, 2019 он. 53-54 дэх тал.
- Федеральный закон от 27.07.2004 N 79-ФЗ (ред. от 16.12.2019) "О государственной гражданской службе Российской Федерации"
- Указ Президента РФ от 25.07.2006 N 763 (ред. от 31.12.2019) "О денежном содержании федеральных государственных гражданских служащих"
- Федеральный закон "О системе государственной службы Российской Федерации" от 27.05.2003 N 58-ФЗ (последняя редакция)
- Положением о конкурсе на замещение вакантной должности федеральной государственной гражданской службы в Аппарате Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, утвержденным распоряжением Председателя Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации от 12.07.2005 г. № 235р-1

Солонгос Улс

- <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%E C%82%AC%EB%AC%B4%EC%B2%98%EB%B2%95>
- [http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%E C%9E%85%EB%B2%95%EC%A1%B0%EC%82%AC%EC%B2%98%EB%B2%95/\(16327\)](http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%E C%9E%85%EB%B2%95%EC%A1%B0%EC%82%AC%EC%B2%98%EB%B2%95/(16327))
- <http://www.law.go.kr/LSW/lsLinkProc.do?&lsNm=%EA%B5%AD%EA%B0%80%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90%EB%B2%95&chrClsCd=010202&mode=20&ancYnChk=0#>
- <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90%EB%B3%B4%EC%88%98%EA%B7%9C%EC%A0%95>
- (<http://www.law.go.kr/LSW//lumLsLinkPop.do?lspttninfSeq=106597&chrClsCd=010202&ancYnChk=0>)
- <http://www.law.go.kr/LSW/lsByllInfoPLinkR.do?lsiSeq=204635&lsNm=%EA%B3%B5%EB%AC%B4%EC%9B%90%EC%88%98%EB%8B%B9+%EB%93%B1%EC%97%90+%EA%B4%80%ED%95%9C+%EA%B7%9C%EC%A0%95&bylNo=0002&bylBrNo=03&bylCls=BE&bylEfYd=20180921&bylEfYdYn=Y>
- <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%E C%9D%B8%EC%82%AC%EA%B7%9C%EC%B9%99>
- <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%E C%82%AC%EB%AC%B4%EC%B2%98%EC%A7%81%EC%A0%9C>
- <http://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EA%B5%AD%ED%9A%8C%E C%9E%85%EB%B2%95%EC%A1%B0%EC%82%AC%EC%B2%98%EC%A7%81%EC%A0%9C>
- <https://www.euractiv.com/section/health-consumers/news/parliament-president-under-pressure-to-suspend-plenary/>
- <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200310IPR74511/ep-calendar-revised-to-ensure-parliament-can-exercise-its-core-functions>
- <https://techcrunch.com/2020/03/11/european-parliament-moves-to-majority-teleworking-in-response-to-covid-19/>
- <https://www.riigikogu.ee/en/press-releases/others/riigikogu-will-reorganise-work-prevent-spread-coronavirus/>

- <https://www.cbc.ca/news/politics/parliament-suspended-1.5496469>
- <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/13/european-countries-take-radical-steps-to-combat-coronavirus>
- <http://www.npc.gov.cn/englishnpc/c2763/202002/3be9ebfa9cbf4fe9b087a947951ce0e1.shtml>
- <https://news.abs-cbn.com/news/03/13/20/congress-house-of-representatives-batasan-suspends-work-march-16-to-april-12>
- <https://www.parliament.uk/business/news/2020/march/uk-parliament-coronavirus-update/>
- <https://www.telegraph.co.uk/global-health/science-and-disease/coronavirus-uk-latest-news-italy-covid-19-deaths-cases-update/>
- http://www.shugiin.go.jp/internet/index.nsf/html/index_e.htm
- <https://www.parliament.nz/en/get-involved/features/update-on-public-access-to-new-zealand-parliament/>
- <https://www.aph.gov.au>

2020.03.24-ний байдлаар

- Regular Session 2019-2020 House Resolution 834
<https://www.legis.state.pa.us/cfdocs/billinfo/billinfo.cfm?sYear=2019&sInd=0&body=H&type=R&bn=834>
- Бундестаг корона хямралын үеэр ажиллах горим эрэлхийлж байна-Bundestag sucht Arbeitsmodi in der Corona-Krise-*германаар*
<https://rsw.beck.de/aktuell/meldung/bundestag-sucht-arbeitsmodi-in-der-corona-krise>
- Бундестаг дөрөвний нэгээр шийдвэр гаргана-Bundestag soll bereits mit einem Viertel der Mitglieder beschlussfähig sein-*германаар*
<https://www.spiegel.de/politik/deutschland/corona-krise-bundestag-soll-bereits-mit-einem-viertel-der-mitglieder-beschlussfaehig-sein-a-1989849b-d666-4bae-b0c6-58558fdee60d>
- Корона хямралаас болж Үндсэн хуулиа өөрчлөх үү?- Grundgesetz-Änderung wegen Corona-Krise?-*германаар*
<https://www.rtl.de/cms/grundgesetz-aenderung-wegen-corona-krise-4505157.html>
- https://www.parliament.nz/en/pb/hansard-debates/rhr/combined/HansDeb_20200319_20200319_16
- <https://www.stuff.co.nz/national/health/coronavirus/120402590/coronavirus-parliament-changing-rules-to-run-on-skeleton-numbers-if-needed>
- https://multimedia.europarl.europa.eu/en/plenary-session_20200326-0900-PLenary_vd
- <https://techcrunch.com/2020/03/23/eu-parliament-moves-to-email-voting-during-covid-19/>
- <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/home>
<http://www.npc.gov.cn/englishnpc/c2763/202002/3be9ebfa9cbf4fe9b087a947951ce0e1.shtml>

ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ПАРЛАМЕНТЫН БАЙНГЫН ХОРООДЫН ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ

Г.Билгээ, Д.Жигваагүнсэл
О.Нарантуяа, Р.Оргилмаа

Судалгаанд парламентын бүгд найрамдах засаглалтай, нэг танхим бүхий парламенттай улс орнуудыг түлхүү сонгон холбогдох хууль эрх зүйн орчны хүрээнд судалж байнгын хороод, байнгын хороодод хуваарилагдах зарчим, гишүүдийн тоо, үүнээс нийт гишүүнд эзлэх хувь хэмжээг харьцуулан гаргав. Сонгон авсан 10 улсаас Македон, Солонгос, Унгар зэрэг орнуудын парламентын дотоод асуудал хариуцсан байнгын хороод, тэдгээрийн эрхлэх асуудлын хүрээг дэлгэрүүлэн авч үзсэн болно.

Судалгаанд орсон улс орнуудын парламентын байнгын хороодын тоо болон түүнд харьяалагдах гишүүдийн тоо нь парламентын гишүүдийн тоотой нэгэн адил харьцангуй байна. Хорват улсын парламент нь 151 гишүүнтэй, бусад орнуудтай харьцуулахад хамгийн олон буюу 28 байнгын хороотой бол Сингапур улсын парламент нь 101 гишүүнтэй, 7 байнгын хороотой байна. Байнгын хорооны гишүүдийн тоо, харьяалагдах давтамжийн хувьд янз бүр байх ба Солонгос, Турк, Финланд, Франц, Хорват, Эстони улсууд тодорхой байнгын хороодын гишүүдийн тоог хуулиндаа нарийвчлан заасан байна.

Солонгос болон Унгар Улс нь байнгын хороодын үйл ажиллагааг Үндэсний Ассамблейн тухай хуулиар, бусад орнуудын хувьд Парламентын дэгийн тухай хуулиар зохицуулсан байна. Парламентын гишүүдийг байнгын хороонд хуваарилахдаа Болгар Улсын хувьд парламентын бүлгүүдийн пропорциональ төлөөлөх зарчимд үндэслэнэ гэж заасан бол Сингапур Улсын хувьд засгийн газар болон сөрөг хүчний суудлын тэнцвэрт байдлыг харгалзах, Турк, Унгар, Хорват, Эстони улсуудын хувьд намын бүлэг, фракцын зохих тооны төлөөллийг харгалзан үзэхээр тус тус хуульчилсан байна. Дээрх хүчин зүйлүүдээс гадна Хорват Улсын парламент нь дэгийн тухай тогтоолдоо зохих тооны хүйсийн төлөөллийг байнгын хорооны бүрэлдэхүүнд харгалзан үзэхээр заасан байна.

Байнгын хороодтой холбоотой хуульд заасан онцлог зохицуулалтаас дурдвал:

- Турк Улсын Үндсэн хуульд Үндэсний Их Хурлын бүхий л үйл ажиллагаанд улс төрийн намын бүлэг бүрийн төлөөллийг гишүүдийн тоонд нь харьцуулан оролцуулна;
- Македон Улсын Парламентын дэгийн тухай хуульд байнгын хороод нь гишүүд болон тэнцүү тооны орлогч гишүүдтэй байх ба гишүүд хуралдаанд оролцох боломжгүй тохиолдолд орлогч гишүүдээс хуралдаанд оруулна;
- Солонгос Улсын Үндэсний Ассамблейн тухай хуульд Төрийн байгуулалтын байнгын хороо нь бүлэг бүрийн төлөөлөл бүхий гишүүдээс бүрдэнэ гэж тус тус заасан байна.

(Дээрх болон бусад мэдээллийг Хүснэгт 1,2,3-аас дэлгэрүүлэн үзнэ үү.)

Байнгын хороодын гишүүдийн тоог нийт парламентын гишүүдийн тоонд харьцуулсан байдал

Хүснэгт 1.

Д/д	Улсын нэр	Парламентын нэр		Байнгын хорооны тоо	Байнгын хорооны гишүүдийн тоо			
					Доод хязгаар		Дээд хязгаар	
		Гишүүд/Депутатуудын тоо	Тоо		Нийт гишүүнд эзлэх хувь	Тоо	Нийт гишүүнд эзлэх хувь	
13.	Болгар	Үндэсний Ассамблей	240	23	9	3.8	22	9.2
14.	Македон	Ассамблей	123	21	4	3.3	16	13.0
15.	Сингапур	Парламент	101	7			7	6.9
16.	Солонгос (Өмнөд)	Үндэсний Ассамблей	300	17	12	4.0	30	10.0
17.	Турк	Үндэсний Их Хурал	600	16	13	2.2	39	6.5
18.	Унгар	Парламент	199	14	6	3.0	15	7.5
19.	Финланд	Парламент	200	16	11	5.5	25	12.5
20.	Франц	Үндэсний Ассамблей	577	8			72	12.5
21.	Хорват	Парламент	151	28	11	7.3	20	13.2
22.	Эстони	Рийгикогу	101	11	9	8.9	16	15.8

UIH.MN
СҮДАЛГААНЫ САН

**Байнгын хороодын гишүүдийг хуваарилах зарчим,
байнгын хороодын тоо болон харьяалагдах гишүүдийн тоо**

Хүснэгт 2.

№	Улсын нэр, парламентын гишүүний тоо	Байнгын хороодын хуваарилалтын зарчим	Байнгын хорооны тоо	Байнгын хорооны нэр	Байнгын хорооны гишүүдийн тоо
1.	Болгар Үндэсний Ассамблей нь 240 гишүүнтэй.	Үндэсний Ассамблейн дэгийн тухай (Rules of procedure of the National Assembly) хуулийн ⁴⁴² 21.1-р зүйлд байнгын хороодын бүрэлдэхүүн нь парламентын бүлгүүдийн пропорциональ төлөөлөх зарчимд үндэслэнэ гэж заасан байна.	Үндэсний Ассамблей нь 23 байнгын хороотой.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Төсөв, санхүүгийн хороо 2. Хууль, эрх зүйн хороо 3. Эдийн засгийн бодлого, аялал жуулчлалын хороо 4. Эрчим хүчний хороо 5. Бүс нутгийн бодлого, орон нутгийн хөгжил, засаг захиргааны өөрөө удирдах хороо 6. Гадаад бодлогын хороо 7. Батлан хамгаалах хороо 8. Дотоод аюулгүй байдал, нийтийн хэв журам хамгаалах хороо 9. Хөдөө аж ахуй, хүнсний хороо 10. Хөдөлмөр, нийгэм, хүн ам зүйн бодлогын хороо 11. Боловсрол, шинжлэх ухааны хороо 12. Хүүхэд, залуучууд, спортын асуудал эрхэлсэн хороо 13. Эрүүл мэндийн хороо 14. Байгаль орчин, усны хороо 15. Тээвэр, мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны хороо 16. Соёл, хэвлэл мэдээллийн хороо 17. Төрийн бус байгууллагатай харилцах, иргэдийн өргөдөл гомдол шийдвэрлэх хороо 18. Шашин ба хүний эрхийн хороо 19. Авлигын эсрэг, ашиг сонирхлын зөрчил, парламентын ёс зүйн хороо 20. Европын харилцаа, Европын 	<p>Үндэсний Ассамблейн дэгийн тухай хуулийн 20-р зүйлд гишүүн бүр 2-оос илүүгүй Байнгын хороонд харьяалагдана гэж заасан байна.</p> <p>17.4-р зүйлд Үндэсний Ассамблей нь Байнгын хороодын төрөл, тоо, бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт оруулж болно гэж заажээ.</p> <p>Давхардсан тоогоор</p> <ul style="list-style-type: none"> • 8 Байнгын хороо-22 • 6 Байнгын хороо-21 • 3 Байнгын хороо-19 • 1 Байнгын хороо-18 • 2 Байнгын хороо-17 • 3 Байнгын хороо-9 гишүүдтэй байна.

⁴⁴²<https://www.parliament.bg/en/parliamentarycommittees>

				<p>Сангийн Хяналтын Хороо,</p> <p>21. Цахим харилцаа холбооны тухай хуулийн дагуу Аюулгүй байдлын үйлчилгээ, тагнуулын тусгай хэрэгслийг ашиглах, мэдээлэлд хяналт тавих хороо</p> <p>22. Гадаад дахь Болгар иргэдийн асуудлыг хариуцах хороо</p> <p>23. Орлогын агентлаг, зэрэгцээ эдийн засаг, хууль бус худалдаатай тэмцэх хороо.</p>	
2.	<p>Македон</p> <p>Ассамблей нь 120-140 гишүүнтэй. Энэ удаагийн парламент нь 123 гишүүнтэй.</p>	<p>Байнгын хороо нь дарга-1, орлогч дарга-1, гишүүд, орлогч гишүүд гэсэн бүтэцтэй. Гишүүд болон орлогч гишүүдийн тоо тэнцүү байна. Хэрэв байнгын хорооны гишүүн хуралдаанд оролцох боломжгүй тохиолдолд орлогч гишүүдээс сонгож хуралдаанд оруулна.</p>	<p>Ассамблей нь 21⁴⁴³ байнгын хороотой.</p>	<p>1. ҮХ-ийн хороо</p> <p>2. Хууль зүйн хороо</p> <p>3. Батлан хамгаалах болон аюулгүй байдлын хороо</p> <p>4. Улс төрийн систем, хамтын нөхөрлөлийн холбооны хороо</p> <p>5. Гадаад бодлогын хороо</p> <p>6. Европын холбооны хороо</p> <p>7. Сонгууль болон томилгооны хороо</p> <p>8. Иргэний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, шалгах байнгын хороо</p> <p>9. Тагнуул болон үндэсний аюулгүй байдлын газарт зөвлөгөө өгөх хороо</p> <p>10. Харилцаа холбооны салбарт хяналт тавих хороо</p> <p>11. Санхүү, төсвийн хороо</p> <p>12. Эдийн засгийн хороо</p> <p>13. Байгаль орчин, ой болон усны нөөцийн менежментийн хороо</p> <p>14. Тээвэр, харилцаа холбоо болон хүрээлэн буй орчны хороо</p> <p>15. Боловсрол, шинжлэх ухаан, спортын хороо</p> <p>16. Соёл урлагийн хороо</p> <p>17. Эрүүл мэндийн хороо</p> <p>18. Хөдөлмөр, нийгмийн бодлогын хороо</p>	<p>- ҮХ-ийн хороо-16</p> <p>- Хууль зүйн хороо-14</p> <p>- Батлан хамгаалах болон аюулгүй байдлын хороо-12</p> <p>- Улс төрийн систем, хамтын нөхөрлөлийн харилцааны хороо-14</p> <p>- Гадаад бодлогын хороо-12</p> <p>- Европын холбооны хороо-14</p> <p>- Сонгууль болон томилгооны хороо-12</p> <p>- Иргэний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, шалгах байнгын хороо-14</p> <p>- Тагнуул болон үндэсний аюулгүй байдлын газарт зөвлөгөө өгөх хороо-8</p> <p>- харилцаа холбооны салбарт хяналт тавих хороо-4</p> <p>- Санхүү, төсвийн хороо-14</p> <p>- Эдийн засгийн хороо-10</p> <p>- Байгаль орчин, ой болон усны нөөцийн менежментийн хороо-10</p> <p>- Тээвэр, харилцаа холбоо болон хүрээлэн буй орчны хороо-10</p> <p>- Боловсрол, шинжлэх ухаан, спортын хороо-14</p> <p>- Соёл урлагын хороо-10</p> <p>- Эрүүл мэндийн хороо-10</p> <p>- Хөдөлмөр, нийгмийн бодлогын хороо-12</p> <p>- Орон нутгийн өөрөө удирдах</p>

⁴⁴³ <https://www.sobranie.mk/working-bodies-2016-2020-en.nspx> Македоны Ассамблейн байнгын хорооны жагсаалт

				19. Орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын хороо 20. Жендэрийн тэгш байдлын хороо 21. Дэгийн хууль болон гишүүний бүрэн эрх, халдашгүй байдлын хороо	байгууллагын хороо-12 - Жендэрийн тэгш байдлын хороо-10 - Дэгийн хууль болон гишүүний бүрэн эрх, халдашгүй байдлын хороо-8 гишүүнтэй бөгөөд тус бүр орлогч гишүүдээс бүрдэнэ.
3.	Сингапур Парламент нь 101 гишүүнтэй.	Хорооны гишүүдийг сонгохдоо Засгийн газар болон сөрөг хүчний суудлын тэнцвэрт байдлыг харгалзана.	Парламент нь 7 байнгын хороотой.	Дэгийн тухай хуулийн 100 дугаар зүйл. 1. Сонгон шалгаруулалтын хороо 2. Давуу байдлын хороо 3. Үнэлгээний хороо 4. Танхимын хороо 5. Улсын төсвийн хороо 6. Төрийн баталгааны хороо 7. Дэгийн байнгын хороо	Хороод нь дарга болон 7-оос илүүгүй гишүүнтэй байна. Дарга нь хорооны гишүүн биш байна.
4.	БНСУ ⁴⁴⁴ Үндэсний Ассамблей нь 300 ⁴⁴⁵ гишүүнтэй	<p>Үндэсний Ассамблейн гишүүн 2 болон түүнээс дээш байнгын хорооны гишүүн байж болно.</p> <p>Аль ч байнгын хороонд хамаарахгүй асуудлыг спикер Үндэсний Ассамблейн Төрийн байгуулалтын байнгын хороотой зөвшилцөн асуудлыг хариуцах Байнгын хороог тогтооно.</p> <p>Бүлэг бүрийг төлөөлж буй гишүүн Үндэсний Ассамблейн Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны гишүүн байна.</p> <p>Спикер байнгын хорооны гишүүн байж болохгүй.</p>	Үндэсний Ассамблей нь 17 байнгын хороотой.	Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 37-р зүйл. 1. Төрийн байгуулалтын хороо-28 2. Хууль зүйн хороо-18 3. Үндэсний бодлогын хороо-24 4. Стратеги, санхүүгийн хороо-24 5. Боловсролын хороо-16 6. Шинжлэх ухаан, мэдээлэл, холбооны технологи, өргөн нэвтрүүлэг, харилцаа холбооны хороо-20 7. Гадаад харилцаа, хамтын ажиллагааны хороо-22 8. Үндэсний батлан хамгаалах хороо-16 9. Захиргаа, аюулгүй байдлын хороо-22 10. Соёл, спорт, аялал жуулчлалын хороо-17 11. Хөдөө аж ахуй, хүнс, хөдөөгийн асуудал, далай тэнгис, загасчлалын хороо -19 12. Худалдаа, аж үйлдвэр, эрчим хүч, жижиг дунд үйлдвэрлэл, гарааны	<i>Байнгын хороодын гишүүдийн тоог өмнөх багананд хамт оруулав.</i> Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 38-р зүйл. Байнгын хорооны үндсэн гишүүний тоог Үндэсний Ассамблейн дүрмээр тогтооно. Зөвхөн ШУ, мэдээлэл, холбооны технологи, хөгжлийн бодлого төлөвлөлт, нэвтрүүлгийн байнгын хорооны хувьд 12 гишүүнтэй байна. 39-р зүйл. 1. Үндэсний Ассамблейн гишүүн 2 болон түүнээс дээш байнгын хорооны гишүүн байж болно. 2. Бүлэг бүрийг төлөөлж буй гишүүн Үндэсний Ассамблейн Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны гишүүн байна. 3. Спикер байнгын хорооны гишүүн байж болохгүй 4. Ерөнхий сайд, ЗГ-ын гишүүн, ЕС-ын орлогч, агентлагийн дарга, яамдын дэд сайд зэрэг төрийн албан тушаалыг хавсран

⁴⁴⁴ https://korea.assembly.go.kr:447/res/low_06_read.jsp

⁴⁴⁵ <https://korea.assembly.go.kr:447/cha/int.jsp>

				бизнесийн хороо-28 13. Эрүүл мэнд, халамжийн хороо-22 14. Байгаль орчин, хөдөлмөрийн байнгын хороо-16 15. Газар, дэд бүтэц, зам тээврийн хороо-30 16. Тагнуулын хороо-12 17. Хүйсийн тэгш байдал болон гэр бүлийн хороо-17	гүйцэтгэж буй гишүүн байнгын хорооны гишүүнээс татгалзаж болно.
5.	Турк Үндэсний Их Хурал нь 600 гишүүнтэй.	Үндсэн хуулийн 95 дугаар зүйлд зааснаар Үндэсний Их Хурал нь өөрийн баталсан Дэгийн тухай (Rules of procedure) ⁴⁴⁶ хуулийн дагуу үйл ажиллагаагаа явуулна. Үндэсний Их Хурлын бүхий л үйл ажиллагаанд улс төрийн намын бүлэг бүрийг гишүүдийн тоонд нь харьцуулан оролцуулна. Намын бүлэг доод тал нь 20 гишүүдээс бүрдэнэ. ⁴⁴⁷ Намын бүлэг тус бүрт ногдсон байнгын хороодын гишүүдийн тоог Үндэсний Их Хурлын нийт гишүүдийн тоонд намын бүлгүүдийн гишүүдийн тоог харьцуулсан харьцаанд үндэслэн тогтооно. Дэгийн тухай хуулийн 20 дугаар зүйлд зааснаар Үндэсний Их Хурлын бүрэн эрхийн хугацаанд байнгын хороодын гишүүдийг 2 удаа сонгоно. Эхний удаагийн сонгуулиар сонгогдсон гишүүд 2 жилийн хугацаатай, 2 дахь удаагийн сонгуулиар сонгогдсон гишүүд	Үндэсний Их Хурал нь 16 байнгын хороодтой.	1. Үндсэн хуулийн хороо-26 2. Хууль зүйн хороо-24 3. Үндэсний батлан хамгаалах хороо-24 4. Дотоод хэргийн хороо-24 5. Гадаад харилцааны хороо-24 6. Үндэсний боловсрол, соёл, залуучууд, спортын хороо-24 7. Олон нийтийн ажил, сэргээн босголт, тээвэр, аялал жуулчлалын хороо-24 8. Байгаль орчны хороо-24 9. Эрүүл мэнд, гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн асуудал эрхэлсэн хороо-24 10. Хөдөө аж ахуй болон ойн аж ахуйн хороо-24 11. Үйлдвэрлэл, худалдаа, эрчим хүч, байгалийн баялаг, мэдээлэл технологийн хороо-24 12. Их хурлын санхүүгийн аудитын хороо-15 13. Өргөдөл, гомдлын хороо-13 14. Төлөвлөлт, төсвийн хороо-39 15. Улсын эдийн засгийн аж ахуйн нэгжүүдийн хороо-35 16. Хүний эрхийн хороо-23	Хуульд тусгайлан заасны дагуу Улсын эдийн засгийн аж ахуйн нэгжүүдийн хороо нь 35 гишүүнтэй, Аюулгүй байдал, тагнуулын хороо нь 17 гишүүнтэй байна. Гишүүдийн тоогоор хороодыг авч үзвэл: <ul style="list-style-type: none"> • 1 Байнгын хороо-39 • 1 Байнгын хороо-35 • 1 Байнгын хороо-26 • 10 Байнгын хороо-24 • 1 Байнгын хороо-23 • 1 Байнгын хороо-15 • 1 Байнгын хороо-13 гишүүнтэй байна. Үндэсний Их Хурлын гишүүд нь байнгын хороодоос гадна түр болон бусад хороодод харьяалагддаг байна. <ul style="list-style-type: none"> • Парламентын судалгааны хороод • Парламентын хяналтын хороод • Олон улсын хамтын ажиллагааны хороод зэрэг болно. Олон улсын хамтын ажиллагааны 10 хороодтой байна.

⁴⁴⁶ https://global.tbmm.gov.tr/docs/rules_of_procedure_en_2019.pdf

⁴⁴⁷ https://www.constituteproject.org/constitution/Turkey_2017?lang=en

		<p>3 жилийн хугацаатай байна. Зарим байнгын хороод нь хууль хэлэлцэн батлах үүрэгтэй байдаг бол зарим нь хуульд заасны дагуу тодорхой үүрэг гүйцэтгэнэ. Тодорхой үүрэг гүйцэтгэх байнгын хороод нь:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Европын холбоотой харилцах харилцааг зохицуулах хороо - Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст тэгш боломж олгох хороо зэрэг болно. 			
6.	<p>Унгар⁴⁴⁸</p> <p>Парламент нь 199⁴⁴⁹ гишүүнтэй.</p>	<p>Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 3-р бүлгийн 16-р хэсэг.</p> <p>1. Үндэсний Ассамблей нь бүрдсэн даруйдаа байнгын хороодыг байгуулна. Байнгын хороодын үүрэг, үйл ажиллагаа (function) Засгийн газрын үүрэг, үйл ажиллагаатай нийцнэ.</p> <p>2. Халдашгүй байдал, эв нэгдэл, сахилга бат ба мандатын хяналтын хороод, Үндсэн хуулийн, төсвийн, гадаад хэргийн, Европын Холбооны, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал ба гадаад дахь Унгарчуудын асуудлыг хариуцсан байнгын хороодыг заавал байгуулна.</p> <p>3. Үндэсний Ассамблей нь өөр</p>	<p>Парламент 14 байнгын хороотой.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Европын асуудал эрхэлсэн хороо 2. Тогтвортой хөгжлийн хороо 3. Эдийн засгийн хороо 4. Батлан хамгаалах, хууль сахиулах ажиллагааны хороо 5. Хууль зүйн хороо 6. Төсвийн хороо 7. Соёлын хороо 8. Гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн хороо 9. Халдашгүй байдлын хороо 10. Хөдөө аж ахуйн хороо 11. Үндэсний аюулгүй байдлын хороо 12. Үндэсний эв нэгдлийн хороо 13. Нийгмийн халамжийн хороо 14. Бизнес хөгжлийн хороо 	<p>Европын асуудал эрхэлсэн хороо-9 Тогтвортой хөгжлийн хороо-10 Эдийн засгийн хороо-15 Батлан хамгаалах, хууль сахиулах ажиллагааны хороо-9 Хууль зүйн хороо-13 Төсвийн хороо-15 Соёлын хороо-15 Гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн хороо-12 Халдашгүй байдлын хороо-6 Хөдөө аж ахуйн хороо-11 Үндэсний аюулгүй байдлын хороо-7 Үндэсний эв нэгдлийн хороо-9 Нийгмийн халамжийн хороо-15 Бизнес хөгжлийн хороо-11</p> <p>Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 3-р бүлгийн 12-р хэсэг.</p> <p>1. Парламентын бүлэг бүрээс Байнгын хороонд ажиллах гишүүдийн тоо нь бүлгүүдийнхээ гишүүдийн тоонд</p>

⁴⁴⁸ Act XXXVI of 2012 on the National Assembly- <https://www.parlament.hu/documents/125505/138409/Act+XXXVI+of+2012+on+the+National+Assembly/b53726b7-12a8-4d93-acef140feef44395>

⁴⁴⁹ <https://www.parlament.hu/web/house-of-the-national-assembly/list-of-mps>

		байнгын хороог байгуулж, өөрчилж, татан буулгаж болно. 18-р хэсэг. Спикер нь Байнгын хорооны тоо, нэр, үүрэг, үйл ажиллагааны талаар Үндэсний Ассамблейд санал оруулж болно.			харгалзана. 2. Засгийн газрын гишүүд болон муж улсын сайд нарыг эс тооцвол бусад бүх гишүүд дор хаяж 1 хороонд ажиллах боломж бүрдсэн байна. 18-р хэсэг. Спикер нь байнгын хорооны гишүүдийг сонгох, гишүүнчлэлд өөрчлөлт оруулах, сул орон гарсан тухай Үндэсний Ассамблейд мэдээлэх ба санал оруулж болно. Ингэхдээ Парламентын бүлэгт харьяалагдах Байнгын хорооны гишүүдийн тоо, бие даасан гишүүдийн тоог тэдгээрийн саналыг харгалзан, эсвэл тэдний зөвшилцлийг үндэслэн санал гаргана.
7.	Финланд Парламент нь 200 төлөөлөгчтэй.	Парламент нь БХ-ны орон тооны бус гишүүдийн тоог батална. Парламент нь шаардлагатай тохиолдолд Ерөнхий хорооны орон тооны бус гишүүд эсхүл бусад хороодын гишүүд болон орон тооны бус гишүүдийн тоог тухайн хорооны саналыг үндэслэн нэмэгдүүлэх асуудлаар санал хураалт явуулж болно. Гишүүн 2 байнгын хороонд харьяалагдана.	Парламентын хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд зааснаар 16 байнгын хороотой. Ерөнхий байнгын хороо нь хуралдааны дэгээ өөрөө батална.	ҮХ-ийн 35 дугаар зүйл. - Ерөнхий байнгын хороо - ҮХ байнгын хороо - Гадаад хэргийн байнгын хороо - Санхүүгийн байнгын хороо - Аудитын байнгын хороо - Бусад Парламентын хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйл. 1. Ерөнхий БХ 2. Үндсэн хуулийн эрх зүйн хороо 3. Гадаад харилцааны хороо 4. Санхүүгийн хороо 5. Аудитын хороо 6. Захиргааны хороо 7. Хууль зүйн хороо 8. Тээвэр, харилцаа холбооны хороо 9. Хөдөө аж ахуй болон Ойн аж ахуйн хороо 10. Батлан хамгаалахын хороо 11. Боловсрол болон соёлын хороо 12. Нийгмийн харилцаа, эрүүл мэндийн хороо 13. Худалдааны хороо 14. Ирээдүй хариуцсан хороо	ҮХ-ийн 35 дугаар зүйл. - Ерөнхий байнгын хороо-25 - ҮХ байнгын хороо-17-оос доошгүй - Гадаад хэргийн байнгын хороо-17-оос доошгүй - Санхүүгийн байнгын хороо-17-оос доошгүй - Бусад байнгын хороо 11-ээс доошгүй гишүүнтэй байна. Байнгын хороо бүр хараат бус гишүүнтэй байж болно. Парламентын хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйл. - Ерөнхий БХ-25 гишүүн, орон тооны бус 13 гишүүн - Тусгай БХ-17 гишүүн, орон тооны бус 9 гишүүн - Санхүүгийн хороо-21 гишүүн, орон тооны бус 19 гишүүн - Аудитын хороо-11 гишүүн, орон тооны бус 6 гишүүнтэй байна.

				15. Хөдөлмөр эрхлэлт, тэгш байдлын хороо 16. Байгаль орчны хороо	
8.	Франц Үндэсний Ассамблейн Доод танхим нь 577 гишүүнтэй.	БХ-ны гишүүд нь жил бүр шинэчлэгдэх бөгөөд нэг гишүүн нэг л байнгын хороонд харьяалагдана. Гишүүд харьяалагддаггүй БХ-ны хуралд оролцож болно.	Үндэсний Ассамблей 8 байнгын хороотой.	ҮА хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 36 дугаар зүйл. 1. Боловсрол, соёлын хороо 2. Эдийн засгийн хороо 3. Гадаад хэргийн хороо 4. Нийгмийн хамгааллын хороо 5. Үндэсний батлан хамгаалах, Зэвсэгт хүчний хороо 6. Тогтвортой хөгжил ба нутаг дэвсгэрийн төлөвлөлтийн хороо 7. Санхүү, ерөнхий эдийн засаг, төсвийн хяналтын хороо 8. БНУ-ын Үндсэн хууль, хууль зүй, Ерөнхий удирдлагын хороо	Хороодын гишүүдийн тоо нь Ассамблейн нийт гишүүдийн наймны нэгээс илүүгүй байх бөгөөд хамгийн ойролцоо бүхэл тоогоор дээш нь бүхэлдүүлж тоологдоно.
9.	Хорват Парламент нь 140-160 гишүүнтэй байхаар Үндсэн хуульдаа заасан. 2016 онд сонгогдсон энэ удаагийн парламент нь 151 гишүүнтэй.	Парламентын дэгийн тухай тогтоолын (Standing orders)⁴⁵⁰ V бүлгээр Байнгын хороодын нэр, төрөл, эрхлэх ажлын хүрээ, үйл ажиллагааны зарчим, бүтэц, гишүүдийн тоо, хуваарилалт, байнгын хорооны дарга болон дэд даргын эрх, холбогдох бусад асуудлыг зохицуулсан байна. Тогтоолын 46-р зүйлд зааснаар Байнгын хороод нь дарга, дэд дарга, тодорхой тооны гишүүдээс бүрдэнэ. Дарга, дэд даргыг оролцуулалгүй гишүүдийн тоог тус тогтоолд заасан байна. Байнгын хороо бүр үндсэн гишүүдээс гадна томилогдсон гишүүдтэй байна. Томилогдох гишүүдийг	Парламент нь 28 байнгын хороо, 1 комисстой. ⁴⁵¹	1. Үндсэн хууль, Дэгийн тухай хууль болон улс төрийн тогтолцооны хороо 2. Хууль, эрх зүйн хороо 3. Европын харилцааны хороо 4. Гадаад харилцааны хороо 5. Дотоод бодлого, үндэсний аюулгүй байдлын хороо 6. Батлан хамгаалах хороо 7. Санхүү, нэгдсэн төсвийн хороо 8. Эдийн засгийн хороо 9. Аялал жуулчлалын хороо 10. Хүний эрх, үндэсний цөөнхийн эрхийн хороо 11. Шүүхийн эрх зүйн хороо 12. Хөдөлмөр, тэтгэврийн тогтолцоо, нийгмийн түншлэлийн хороо 13. Эрүүл мэнд, нийгмийн бодлогын хороо 14. Гэр бүл, залуучууд, спортын хороо	Гишүүдийн давхардсан тоогоор байнгын хороод тус бүр 11 үндсэн гишүүнтэй, хамаарах салбар асуудлаас шалтгаалан 0-9 хүртэлх тооны томилогдсон гишүүдтэй байхаар заасан байна. Үүнээс Европын харилцааны хороо нь дангаар 14 үндсэн гишүүнтэй байна.

⁴⁵⁰ <https://www.sabor.hr/en/standing-orders-croatian-parliament-june-2013-official-gazette-narodne-novine-number-812013>

⁴⁵¹ <https://www.sabor.hr/en/working-bodies/committees>

		тухайн салбар, асуудлыг хамаарах төрийн бусад байгууллага болон эрдэм шинжилгээний газруудаас сонгодог байна. Байнгын хороодын дарга, дэд дарга, гишүүдийг нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж, гишүүдийн дундаас сонгох болон чөлөөлнө. Байнгын хороог зохих тооны хүйсийн болон намын төлөөллийг харгалзан бүрдүүлнэ.		15. Хорват улсын гадна орших Хорват иргэдийн асуудлыг хамаарах хороо 16. Ахмад дайчдын хороо 17. Төлөвлөлт, барилга бүтээн байгуулалтын хороо 18. Хүрээлэн буй орчин, байгаль хамгаалах хороо 19. Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын хороо 20. Хөдөө аж ахуйн хороо 21. Бүс нутгийн хөгжил, Европын холбооны сангуудын хороо 22. Далай тэнгисийн асуудал, тээвэрлэлт, дэд бүтцийн хороо 23. Сонгууль, томилгоо, удирдлагын хороо 24. Өргөдөл гомдлын хороо 25. Парламент хоорондын хамтын ажиллагааны хороо 26. Хэвлэл мэдээллийн хороо 27. Хүйсийн тэгш байдлын хороо 28. Орон нутаг, бүс нутгийн засаг захиргааны хороо 29. Итгэмжлэх эрх, давуу эрх олгох комисс	
10.	Эстони ⁴⁵² Рийгикогу нь 101 ⁴⁵³ гишүүнтэй	Рийгикогугийн журам, дотоод журмын тухай хуулийн 3-р бүлэг 13-р зүйл. 2) Төрийн зөвлөл нь Рийгикогугийн байнгын хороодын гишүүдийн тоо, байнгын хороонд фракциудаас хамаарагдах суудлын тоог тогтоож, хорооны гишүүн биш Рийгикогугийн гишүүнийг	Рийгикогу нь 11 байнгын хороотой.	Рийгикогугийн журам, дотоод журмын тухай хууль 4-р бүлгийн 18-р зүйл. 1) Европын Холбооны үйл ажиллагааны хороо-16 2) Байгаль орчны хороо-9 3) Соёлын хороо-10 4) Хөдөөгийн хөгжлийн хороо-9 5) Эдийн засгийн асуудал эрхэлсэн хороо-9 6) Үндсэн хуулийн хороо-9	<i>Байнгын хороодын гишүүдийн тоог өмнөх баганаанд хамт оруулав.</i> Рийгикогугийн журам, дотоод журмын тухай хуулийн 24-р зүйл. Гишүүд хороодод гишүүнээр элсэх (1) Гишүүн нь энэ хуулийн 18 (1) 2) -11) заалтад дурдсан байнгын хороодын нэгд хамаарах бөгөөд Европын Холбооны асуудал эрхэлсэн хороо, тусгай хороо,

⁴⁵² <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521032019014/consolide> - Riigikogu Rules of Procedure and Internal Rules Act

⁴⁵³ <https://www.riigikogu.ee/en/parliament-of-estonia/composition/members-riigikogu/>

		байнгын хороонд томилж, бүрэлдэхүүнийг баталж, түүнд өөрчлөлт оруулна;		<p>7) Санхүүгийн хороо-11 8) Үндэсний батлан хамгаалах хороо-11 9) Нийгмийн асуудал хариуцсан хороо-9 10) Гадаад харилцааны хороо-12 11) Хууль зүйн хороо-9</p>	<p>мөрдөн байцаах хороо, асуудал эрхэлсэн хороонд хамаарах боломжтой.</p> <p>(2) Рийгикогугийн Ерөнхийлөгч ба дэд ерөнхийлөгч нар Европын Холбооны үйл ажиллагааны хорооноос бусад байнгын хороонд орж болохгүй.</p> <p>25-р зүйл. Хорооны гишүүдийн тоо</p> <p>(1) Байнгын хорооны гишүүдийн тоог Рийгикогугийн Удирдах зөвлөл тогтооно. Зөвлөл нь тус хороог байгуулах тухай тогтоолд заасан бүрэлдэхүүнийг бүрдүүлэх зарчимд үндэслэн тусгай, хэрэг бүртгэх, асуудал эрхэлсэн хорооны гишүүдийн тоог тогтооно.</p> <p>(2) ЕХ-ны үйл ажиллагааны хороо нь дор хаяж 15 гишүүнтэй байх бөгөөд тус хороо нь энэ хуулийн 18 (1) 2) -11) заалтад тусгагдсан байнгын хороод тус бүрээс дор хаяж нэг гишүүнээс бүрдэнэ.</p> <p>26-р зүйл. Хороод дахь фракцуудын төлөөлөл</p> <p>(1) Байнгын хороод дахь фракцуудад хуваарилагдсан суудлын тоо фракцын гишүүдийн тоотой пропорциональ байна.</p> <p>(2) Хороо бүрт фракцын суудлын тоог Рийгикогугийн зөвлөл тогтооно.</p> <p>(3) Бүлэг хороодод гишүүдээ томилно.</p> <p>(4) Фракцыг төлөөлж байгаа хорооны гишүүнийг хорооны хуралдаанд фракцаас томилсон ээлжээр сольж болно.</p>
--	--	--	--	---	---

СҮДАЛГААНЫ САН

Парламентын дотоод асуудал хариуцсан байнгын хорооны талаарх мэдээлэл

Хүснэгт 3.

Улс	Байнгын хорооны нэр	Эрхлэх асуудал
БНСУ	Төрийн байгуулалтын байнгын хороо	Үндэсний ассамблейн тухай хуулийн 37-р зүйл⁴⁵⁴. a. Үндэсний Ассамблейн үйл ажиллагаанд хамаарах асуудал; b. Үндэсний Ассамблейн тухай хууль, Үндэсний Ассамблейн бусад дүрмийн тухай асуудал; c. Үндэсний Ассамблейн Тамгын газарт хамаарах асуудал; d. Үндэсний Ассамблейн номын санд хамаарах асуудал; e. Үндэсний Ассамблейн төсөв албанд хамаарах асуудал; f. Үндэсний Ассамблейн судалгааны албанд хамаарах асуудал; j. Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Үндэсний аюулгүй байдал, Ерөнхийлөгчийн аюулгүй байдлын тамгын газарт хамаарах асуудал; h. БНСУ-ын хүний эрхийн коммист хамаарах асуудал;
Македон	Дэгийн хууль болон мандатын халдашгүй байдлын хороо	- Ассамблейн дэгийн тухай хууль болон Хорооны үйл ажиллагааны журмыг хэрэгжүүлэх, маргаантай асуудлыг шийдвэрлэх талаар санал гаргах - Дэгийн тухай хууль болон хорооны үйл ажиллагааны журам нэмэлт оруулах хууль санаачлах - Дэгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал гаргах - Нэр дэвшигчдийн нэрийн жагсаалтаас Ассамблейн гишүүний сонгуулийн талаарх Үндэсний сонгуулийн хорооны тайлан - Ассамблейн гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх эсвэл цуцлах талаарх тайланг Ассамблейд хүргүүлэх - Гишүүний халдашгүй байдал - Дэгийн тухай хууль болон бүрэн эрх, халдашгүй байдалтай холбоотой бусад асуудал.
Унгар	Төрийн байгуулалтын хороо (House committee)	Үндэсний Ассамблейн тухай хуулийн 2-р бүлэг⁴⁵⁵. Хэсэг 11 (1) Төрийн байгуулалтын хороо процедурын дүрэм, заалтын хүрээнд: a) Үндэсний Ассамблейн чуулганы хуралдааны ажлын дарааллын талаар байр сууриа илэрхийлэх, b) хуралдааны өдрийн дараалал ба хугацааны талаар санал боловсруулж, улс үндэстний эрх

⁴⁵⁴ National assembly act- https://korea.assembly.go.kr:447/res/low_06_read.jsp

⁴⁵⁵ Act XXXVI of 2012 on the National Assembly- <https://www.parlament.hu/documents/125505/138409/Act+XXXVI+of+2012+on+the+National+Assembly/b53726b7-12a8-4d93-acef-140feef44395>

		<p>ашигт нөлөөлөх болон Европын холбооны асуудлуудтай холбоотой зэргээр нь ангилан өдрийн дарааллыг тогтоох;</p> <p>с) Үндэсний Ассамблейн үйл ажиллагаанд нөлөөлөхүйц гол гол саналуудыг хэлэлцэж, байр сууриа илэрхийлэх;</p> <p>д) Үндэсний Ассамблейн үйл ажиллагаатай холбоотой маргаантай асуудлуудыг хэлэлцэх;</p> <p>е) олон улсын харилцааны байгууллагатай холбоотой асуудлаар санал гаргах, ёслолын арга хэмжээг бэлтгэх;</p> <p>f) Үндэсний Ассамблейн үйл ажиллагааны талаар хэвлэн нийтлэхтэй холбоотой асуудлуудаар байр сууриа илэрхийлэх;</p> <p>g) Ассамблейн даргын танхимын үндсэн албанд томилохоор, эсхүл нэр дэвшүүлсэн хүмүүст асуулга тавьж сонсох;</p> <p>h) Процедурын дүрмийн заалтын дагуу бичгийн хэлбэрээр үйлдэх, эсхүл цахим хэлбэрээр эмхтгэх шаардлагатай тохиолдлуудыг тодорхойлох, цахим хэлбэрээр тушаах нөхцөлүүдийг тодорхойлон заах;</p> <p>i) Ассамблейн даргын хүсэлтээр, Үндэсний Ассамблейн, эсхүл түүний албан тушаалтны хүлээн авсан чухал ач холбогдолтой танилцуулга, өргөдөл гомдол, санал хүсэлт, ил захидлыг хэлэлцэж, авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар санал дүгнэлт гаргах;</p> <p>j) Үндэсний Ассамблейн болон хороодын хуралдааны санал хураалтад оролцоогүй ирцийн дарааллыг тогтоох, энэ хуульд заасан тохиолдлууд дахь Гишүүдийн цалин хөлс, урамшууллыг бууруулах дүрэм журмыг хэрэгжүүлэх,</p> <p>к) Сайдад томилогдохоор нэр дэвшигчдэд хорооноос тавих асуулга, сонсголын дараалалд байр суурь илэрхийлэх;</p> <p>l) Бүгд найрамдах Улсын Ерөнхийлөгчид нэр дэвшүүлэх саналын хүчин төгөлдөр бус болохыг тогтоох санал гаргах;</p> <p>m) Үндэсний Ассамблейн дэд дарга, эсхүл парламентын нотариатыг халах санал гаргах;</p> <p>n) Үндэсний Ассамблейн хуралдааны өдрийн дарааллын санал дахь асуулга, асуултын цагийг санал болгох;</p> <p>o) өдрийн дараалалд товлогдоогүй албан ёслолын үг хэлэх явдлыг албажуулах асуудлыг шийдвэрлэх,</p> <p>p) суудал сул эсэхээс хамааран танилцах зочдод арын суудалд суудал хуваарилах;</p> <p>q) Хорооны танхимын гишүүдээс дэвшүүлсэн бусад асуудлуудыг хэлэлцэх;</p> <p>r) хуулиар эсхүл Үндэсний ассамблейн тогтоолоор баталсан Процедурын дүрмийн заалтуудаар (цаашид: “тогтоолоор журамласан процедурын дүрмийн заалт” гэх) олгогдсон бусад ажлыг гүйцэтгэх (2) to (3).</p>
--	--	--

БАТЛАГДСАН ХУУЛЬ, УИХ-ЫН БУСАД ШИЙДВЭРИЙН СТАТИСТИК ҮЗҮҮЛЭЛТ

(2012-2016 он, 2016-2020 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийн байдлаар)

(Мэдээлэл, лавлагаа)

Г.Билгээ

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХУРАЛДААН, ХЭЛЭЛЦСЭН АСУУДЛЫН ТАЛААРХ ТОЙМ

Монгол Улсын Их Хурлын (УИХ) 6 дахь удаагийн сонгуулиар байгуулагдсан парламентын чуулганы хуралдаан 2012 оны 07 дугаар сарын 06-ны өдрөөс 2016 оны 05 дугаар сарын 20-ны өдрийг дуустал үргэлжлэв. Энэ хугацаанд нэгдсэн хуралдаан 303 удаа 1231 цаг 27 минут хуралдсан байна.⁴⁵⁶

2012 оны ээлжит сонгуулийн үр дүнд байгуулагдсан УИХ нь бүрэн эрхийнхээ хугацаанд 1655 хууль, УИХ-ын бусад шийдвэрийг хэлэлцэж баталсан байна. Үүнд Ерөнхийлөгчийн 4 хориг, Үндсэн хуулийн цэцийн 22 дүгнэлтийг хэлэлцсэн байна.

Монгол Улсын Их Хурлын 7 дахь удаагийн сонгуулийн анхдугаар чуулганы хуралдаан 2016 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдөр эхэлжээ. Судалгаанд энэ парламентын мэдээг 2020 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийг хүртэл хугацаагаар авсан болно. Энэ хугацаанд нэгдсэн хуралдаан 250 удаа 1112 цаг 23 минут хуралдсан байна.

2016 оны ээлжит сонгуулийн үр дүнд байгуулагдсан УИХ нь бүрэн эрхийнхээ хугацаанд 1395 хууль, УИХ-ын бусад шийдвэрийг хэлэлцэж баталсан байна. Үүнд Ерөнхийлөгчийн 11 хориг, Үндсэн хуулийн цэцийн 21 дүгнэлтийг хэлэлцсэн байна.

БАТЛАГДСАН ХУУЛЬ, УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН БУСАД ШИЙДВЭРИЙН СТАТИСТИК ҮЗҮҮЛЭЛТ

(2012-2016 он, 2016-2020 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийн байдлаар)

	Батлагдсан хууль, УИХ-ын бусад шийдвэр						Үүнээс	
	Хууль					УИХ-ын нийт тогтоол	Ерөнхийлөг -чийн хориг	ҮХЦ-ийн дүгнэлт хэлэлцсэн байдал
	Нийт хууль	Үүнээс						
		Бие даасан	Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай	Олон улсын гэрээ, конвенц соёрхон баталсан тухай	Хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай			
2012	126	13	97	4	12	74	1	
2013	163	27	118	4	14	75	1	2
2014	162	22	118	12	10	88		6
2015	568	43	443	29	53	118	2	12
2016	231	31	176	9	15	50		2

⁴⁵⁶ Улсын Их Хурлын гишүүдийн чуулганы нэгдсэн болон Байнгын хороодын хуралдаанд оролцсон байдлын талаарх судалгаа /2012-2016 он, 2016-2019 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдрийн байдлаар/. СТ-19/429. УИХ-ын Тамгын газрын Судалгаа, мэдээлэл лавлагааны алба. УБ., 2019 он.

НИЙТ	1250	136	952	58	104	405	4	22
2016 ⁴⁵⁷	209	16	165	4	24	84	1	6
2017	369	48	289	12	20	87	3	2
2018	162	27	112	14	9	89	2	10
2019	216	33	139	26	18	107	5	3
2020 ⁴⁵⁸	53	7	42	3	1	19		
НИЙТ	1009	131	747	59	72	386	11	21

Эх сурвалж:

- Монгол Улсын Их Хурлын түүхэн товчоон (2012-2016). Улсын Их Хурлын Тамгын газар. УБ., 2016.
- Монгол Улсын Их Хурлын долоо дахь удаагийн бүрэн эрхийн анхдугаар чуулганы үйл ажиллагааны нэгдсэн танилцуулга. УБ. 2016 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны нэгдсэн танилцуулга. УБ. 2016 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2017 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны хаврын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2017 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны намрын ээлжит болон ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2018 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2018 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2019 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга (2019.03.18-27). УБ. 2019 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны хаврын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2019 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны ээлжит бус чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга (2019.07.05-2019.09.30). УБ. 2019 он.
- Монгол Улсын Их Хурлын 2019 оны намрын ээлжит чуулганы үйл ажиллагааны танилцуулга. УБ. 2020 он.

УИХ.МН
СҮДАЛГААНЫ САН

⁴⁵⁷ УИХ-ын 7 дахь удаагийн бүрэн эрхийн анхдугаар чуулганыг 2016 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдөр нээсэн болно.

⁴⁵⁸ УИХ-ын 2019 оны намрын ээлжит чуулганыг 2020 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдөр хаасан болно.